

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GELİBOLULU MUSTAFA ‘ÂLÎ’NİN ZÜBDETÜ’T-TEVÂRİH
ADLI ESERİNİN 1-111. VARAKLAR ARASI
EDİSYON KRİTİĞİ**

Muhammet Fatih DUMAN

Danışman
Prof. Dr. Mehmet ŞEKER

2006

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Gelibolulu Mustafa ‘Âlî’nin Zübdetü’-Tevārīh Adlı Eserinin 1-111. Varaklar Arası Edisyon Kritiđi” adlı alışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/06/2006

Muhammet Fatih DUMAN

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Muhammet Fatih DUMAN
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : İslam Tarihi ve Sanatları Programı
Tez Konusu : Gelibolulu Mustafa 'Âlî'nin Zübdetü'-Tevârih Adlı
Eserinin 1-111. Varaklar Arası Edisyon Kritiği
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 29.07.2006 tarih ve 13 Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 18.maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI	☐	OY BİRLİĞİ ile	☐
DÜZELTME	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
RED edilmesine	☐	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.	Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir.	☐
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	☐

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Prof. Dr. Mehmet ŞEKER	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	.....
Prof. Dr. Rıza SAVAŞ	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	.....
Prof. Dr. Ali İhsan YİTİK	☐ Başarılı	☐ Düzeltme	☐ Red	.....

ÖZET

Tezli Yüksek Lisans

Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Zübdetü't-Tevârîh Adlı Eserinin

1-111. Varaklar Arası Edisyon Kritiği

Muhammet Fatih DUMAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimleri Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi ve Sanatları Programı

Gelibolulu Mustafa Âlî XVI. Yüzyılın en meşhur bürokrat ve tarihçisidir. Kısa süren yaşamına pek çok eser sığdırmıştır. Bu eserlerden birisi de Zübdetü't-Tevârîh'tir. Eser bir mukaddime, dört tabaka ve hâtimeden oluşmaktadır. Çalışmamız eserin Reşid Efendi nüshasına göre ilk 111 varaklık bölümü ihtiva etmektedir. 1 ve 111. varaklar arası ise eserin mukaddime ve birinci tabakasını içerir.

Âlî eserinin girişinde eseri nasıl yazdığını anlattıktan sonra mukaddimesinde Nebî, Resûl ve Ulu'l Azm kavramları ile ilgili bilgiler verir. Birinci tabaka da ise sırasıyla Hz. Âdem, Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. Nüh, Hz. Hüd, Hz. Sâlih, Hz. İbrahim, Hz. İsmâ'il, Hz. Lût, Hz. İshak, Hz. Ya'kub, Hz. Yusuf, Hz. Eyyub, Hz. Şu'ayb, Hz. Musa, Hz. Yunus b. Meta, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve Hz. İsa adlı peygamberlerden tafsilatlı bir şekilde bahseder. Bu yönüyle eser bir peygamberler tarihi hüviyeti taşır.

Mustafa Âlî, Zübdetü't-Tevârîh adlı eserini Kara Ya'kub b. İdris el-Karamânî'nin Arapça olarak kaleme alınmış İşrâkut'-Tevârîh adlı kitabından genişleterek tercüme ettiğini söyler. Bu sebeple çalışmamızda, zikredilen bu eserin yazma nüshasına ulaşılarak hangi bölümlerinin tercüme edildiği transkripsiyonlu metinde gösterilmiştir.

Gelibolulu Mustafa Âlî'in yazdığı bu eser bu güne kadar üzerinde çalışılmamış eserlerinden birisi olması ve XVI. Yüzyıl Osmanlı toplumu ve aydınının peygamberler tarihine bakış açısını yansıtması sebebiyle önemli bir çalışmadır. Bu sebeple çalışmamızda eserin Reşid Efendi nüshasına göre ilk 111 varaklığını farklı iki nüshayı da kullanarak çalıştık.

Anahtar Kelimeler: 1) Gelibolulu Mustafa Âlî, 2) Zübdetü't-Tevârîh, 3) Kara Ya'kub b. İdris el-Karamânî, 4) İşrâkut'-Tevârîh, 5) Peygamberler Tarihi, 6) Nüsha

ABSTRACT

Master Thesis

Editorial Critique of *Zübdetü't-Tevārîh* by Mustafa 'Ālî of Gelibolu,
leaves between 1-111.

Muhammet Fatih DUMAN

Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Faculty of History of Islam and Islamic Arts
Department of History of Islam

Mustafa 'Ālî of Gelibolu is the most famous bureaucrat and historian of the 16th century. He wrote a lot of works in his short life. One of these is *Zübdetü't-Tevārîh*. The work is made up of an introduction, four chapters and a conclusion part. This study examines the first 111 leaves in the Reşid Efendi copy. That is, it includes the introduction and the first chapter of the book.

'Ālî gives information about such notions as Nebi, Resul and Ulu'l Azm after explaining how he wrote the book. In the first chapter, he provides detailed information about Adam, Şit, Enoch, Noah, Hud, Salih, Abraham, Ishmael, Lot, Isaac, Jacob, Joseph, Job, Şuayb, Moses, Jonah, David, Solomon, Zechariah, John and Jesus respectively. In this respect, the work resembles a history of the prophets.

Mustafa 'Ālî mentions that he has translated *İşrâku't-Tevārîh* by Kara Ya'kub b. Idris el- Karamānî from Arabic and extended it. Therefore, we have reached the copy of the above-mentioned book and shown which parts had been translated in our transcribed text.

That book by Mustafa 'Ālî of Gelibolu is significant in that it has not been studied so far and that it reflects the approach of the intellectuals and Ottoman people towards the history of the prophets. Therefore, we have examined the first 111 leaves of the book taking into consideration the two different copies.

Key Words: 1) Mustafa 'Ālî of Gelibolu, 2) *Zübdetü't-Tevārîh*, 3) Kara Ya'kub b. Idris el- Karamānî, 4) *İşrâku't-Tevārîh*, 5) History of The Prophets, 6) Copy.

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni.....	II
Sınav Tutanağı.....	III
Türkçe Özet.....	IV
İngilizce Özet.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
Kısaltmalar.....	IX
Transkripsiyon Alfabesi.....	X
ÖNSÖZ.....	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1. GELİBOLULU MUSTAFA ‘ĀLĪ	4
2. ZÜBDETÜ’T-TEVĀRĪH	8
2. 1 Eserin adı.....	8
2. 2 Eserin Yazıldığı Tarih.....	8
2. 3 Eserin Nüshaları.....	9
3. ZÜBDETÜ’T-TEVĀRĪH’İN İÇERİĞİ ve KAYNAKLARI	12
3. 1. Eserin Yazılış Sebebi.....	12
3. 2. Eserde Takip Edilen Usul ve Eserin Dili.....	12
3. 3 Eserin İçeriği.....	14
3. 3. 1 Hz. Ādem.....	18
3. 3. 2 Hz. Şit	19
3. 3. 3 Hz. İdris.....	20
3. 3. 4 Hz. Nüh	20
3. 3. 5 Hz. Hūd.....	21
3. 3. 6 Hz. Sâlih.....	22
3. 3. 7 Hz. İbrahim.....	22

3. 3. 8 Hz. İsmâ' il.....	24
3. 3. 9 Hz. Lût.....	24
3. 3. 10- Hz. İshak.....	25
3. 3. 11 Hz. Ya' kub.....	25
3. 3. 12 Hz. Yusuf	27
3. 3. 13 Hz. Eyyub.....	27
3. 3. 14 Hz. Şu' ayb.....	28
3. 3. 15 Hz. Musa.....	28
3. 3. 16 Hz. Yunus b. Meta.....	30
3. 3. 17 Hz. Davud.....	31
3. 3. 18 Hz. Süleyman.....	32
3. 3. 19 Hz. Zekeriya.....	33
3. 3. 20 Hz. Yahya.....	33
3. 3. 21 Hz. İsa.....	33
3. 3. 22 Eserin Rivayetlerinin Genel Tahlili.....	35
3. 4 Zübdetü't-Tevârih 'in Kaynakları.....	38
3. 3. 1 İşrâku't-Tevârih.....	39
3. 3. 2 Muhammediye.....	43
3. 3. 3 Envâriü'l-Āşıkîn.....	43
3. 3. 4 Tenbîhu'l Ğâfilîn ve Bostânü'l Ārifîn.....	44
3. 3. 5 Eserin Diğer Kaynakları.....	44
SONUÇ	49
KAYNAKÇA.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

1. ZÜBDETÜ'T-TEVÂRİH (METİN).....	55
1. 1 Muqaddime.....	63
1. 2 Zikr-i Ādem en-Nebî ' Aleyhi's-Selâm.....	65

1. 3 Ẓikr-i Ş̣it en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām.....	87
1. 4 Ẓikr-i İdrīs ‘ Aleyhi’s-Selām.....	88
1. 5 Ẓikr-i Nūḥ en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām	94
1. 6 Der Ẓikr-i Hūd en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām	105
1. 7 Der Ẓikr-i Ş̣aliḥ en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām.....	111
1. 8 Ẓikr-i İbrāhīm el-Ḥalīl ‘ Aleyhi’s-Selām.....	116
1. 9 Ẓikr-i Nübüvvet-i İsmā‘ il ‘ Aleyhi’s-Selām.....	147
1. 10 Ẓikr-i Lūt en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām.....	148
1. 11 Ẓikr-i İshāḳ en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām.....	153
1. 12 Ẓikr-i Ya‘ ḳūb en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām.....	156
1. 13 Ẓikr-i Yūsuf eş-Ş̣iddīḳ ‘ Aleyhi’s-Selām	161
1. 14 Ẓikr-i Eyyūb en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām.....	195
1. 15 Ẓikr-i Ş̣u‘ ayb en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām.....	199
1. 16 Ẓikr-i Mūsā ‘ Aleyhi’s-Selām.....	201
1. 17 Ẓikr-i Yūnus bin Metā ‘ Aleyhi’s-Selām.....	247
1. 18 Ẓikr-i Dāvud en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām.....	251
1. 19 Ẓikr-i Süleymān en-Nebī ‘ Aleyhi’s-Selām.....	256
1. 20 Ẓikr-i Zekerıyyā ‘ Aleyhi’s-Selām.....	265
1. 21 Ẓikr-i Yaḥyā ‘ Aleyhi’s-Selām.....	267
1. 22 Ẓikr-i ‘ İsā ‘ Aleyhi’s-Selām.....	270

KISALTMALAR

a.g.e	adı geçen eser
AÜ	Atatürk Üniversitesi
a.y	aynı yer
b.	ibn
bkz	bakınız
bibl.	bibliyografya
DİA.	Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi
haz.	hazırlayan
h	hicri
H.z.	Hazreti
H	Hamidiye nüshası
İA.	Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi
Ktp	kütüphane
m.	miladi
M.	Hacı Mahmud Efendi
ö.	ölümü
R.	Reşid Efendi
v.	varak
Zübde	Zübdetü't-Tevârih

Transkripsiyon Alfabeti

ā	آ	ṭ	ط
b	ب	ẓ	ظ
t	ت	ʿ	ع
ṣ	ث	g̣	غ
c	ج	f	ف
ḥ	ح	ḳ	ق
ḫ	خ	k	ك
d	د	l	ل
ẓ	ذ	m	م
r	ر	n	ن
z	ز	v	و
s	س	h	ه
ʃ	ش	y	ي
ṣ	ص	ʾ	أ
ẓ	ض		

ÖNSÖZ

16. yüzyılın önemli tarihçilerinden biri olan Gelibolulu Mustafa ‘Âlî tarih, ahlak, edebiyat ve tasavvuf alanlarında irili ufaklı altmışa yakın eser vermiştir. Dört büyük padişah zamanında yaşamış özellikle şehzade Selim (II)’in divan katipliğinde bulunmuştur. Osmanlı devletinin bir çok bölgesinde memuriyetlerde bulunmuştur. Bu memuriyetleri sırasında İmparatorluğun coğrafyasını ve teb‘asını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Özellikle tarihçiliği ile temayüz etmiş olan ‘Âlî, bu ününü “Kühü’l Ahbâr” adlı eseriyle sağlamıştır.

Biz de çalışma konusu olarak Gelibolulu Mustafa ‘Âlî’nin genel itibariyle peygamberler tarihini ele aldığı Zübdetü’t-Tevārîh adlı eserini tez konusu olarak seçtik. Bu güne kadar üzerinde bir çalışma yapılmamış olan Zübdetü’t-Tevārîh, Bosna Beylerbeyi olan Ferhad Paşa’nın isteği ile kaleme alınmış ve Sultan Murad (III)’a sunulmuştur.

“Gelibolulu Mustafa ‘Âlî’nin Zübdetü’t-Tevārîh Adlı Eserinin 1-111 Varaklar Arası Edisyon Kritiği ” adlı çalışmamızda, değişik kütüphanelerde bir çok nüshası bulunan eserin Süleymaniye Kütüphanesi’nden aldığımız Reşid Efendi 663, Hamidiye 948 ve Hacı Mahmud Efendi 4505 numaralarda kayıtlı üç nüshasını kullandık. Reşid Efendi için “R”, Hamidiye için “H”, Hc. Mahmud Efendi için ise “M” remizlerini seçtik. Transkripsiyonlu metni, yazısının düzgün ve içeriğinin tam olması sebebiyle Reşid Efendi nüshasını esas alarak hazırladık. İkinci nüsha olarak bazı bölümleri eksik olmakla birlikte Hamidiye’yi seçtik. Birinci tabakanın sonuna kadar yani Hz. İsa ile biten Hacı Mahmud Efendi’yi de üçüncü nüsha olarak kullandık.

204 varak ve 23 satırla yazılmış olan eser Yüksek Lisans Tezi olarak hayli hacimli olacağından ve zaman problemi yaşayacağımızdan Sinan Koyun adlı arkadaşımızla bölüştük. Netice itibariyle ilk 111 varasını yani birinci tabakanın sonuna kadar olan bölümü çalışma konusu olarak aldık.

Eserde geçen Ayet ve hadisleri tırnak işaretleri içerisinde “ “ transkripsiyon alfabesiyle yazarak buldukları sure ve ayet numaraları ile hadis kitaplarını ve metinde geçen fakat yazarımız tarafından anlamları verilmeyen Arapça ifadelerin anlamlarını dipnotlarda belirttik. Fakat ta‘zim ve dua ifade eden sallalāhu ‘aleyhi ve sellem, ‘aleyhi’s-selām, Rıdvānullāhi Te‘ālā, Bāri Hudā vb. terkiplerin anlamlarını vermedik. Metin’in daha kullanışlı olabilmesi için bahsedilen peykamberlerle ilgili başlıkları numaralandırdık. Ayrıca metin içerisinde /( ) işaretiyle belirtilen yerler Reşid Efendi nüshasının varak numaralarını işaret etmektedir. Daha sonra Mustafa ‘Ālī’nin eserde zikrettiği yazar ve eserlere ulaşarak haklarında kısa bilgiler vermeye çalıştık. Özellikle İşrāku’t-Tevārīh adlı eser ve yazarıyla ilgili geniş bir araştırma yaparak eserin Kara Yakub b. İdris el- Karamānī’ye ait olduğunu tespit ettik. Ve Arapça yazılmış bu esere ulaşarak transkripsiyonlu metinde çevirilen yerleri köşeli parantez içerisinde belirttik.

Çalışmamız esas itibariyle iki bölüm halinde hazırlanmıştır.

Birinci bölümde, birinci alt başlıkta Gelibolulu Mustafa Ālī’nin özet hayat hikayesi ve ismen eserleri çeşitli kaynaklara dayanılarak anlatılmakta daha sonra ikinci alt başlıkta çalışmamıza konu olan Zübdetü’t-Tevārīh adlı eserinin adı, yazıldığı tarih ve nüshalarından bahsedilmektedir. Üçüncü alt başlıkta ise eserin yazılış sebebi, eserde takip edilen usulden bahsedildikten sonra eserin muhteviyatı ve kullanılan rivayetlerin sıhhati tartışılmıştır. Zübdetü’t-Tevārīh’in kaynakları kısmında ise özellikle İşrāku’t-Tevārīh ve yazarı Kara Yakub b. İdris el-Karamānī ile ilgili tafsilatlı bilgi verilmiş ve diğer kaynaklar da tek tek tespit edilip kısaca tanıtılmaya çalışılmıştır. Daha sonra sonuç ve kaynakça ile birinci bölüm sona ermektedir.

İkinci bölümde ise Zübdetü’t-Tevārīh adlı eserin 111. varacağına kadar olan kısmının transkripsiyonlu metni Reşid Efendi nüshası esas alınarak verilmiştir. Hamidiye ve Hacı Mahmud Efendi nüshaları ile ilgili farklılıklar dipnotlarda daha

önce belirttiğimiz remizlerle varak numaraları verilmek suretiyle parantez içerisinde gösterilmiştir.

Çalışmayı yaparken yol gösterici ve ufuk açıcı fikirlerinden faydalandığım Prof. Dr. Mehmet ŞEKER'e tezin yazıma geçirilmesi aşamasında yardımlarını esirgemeyen M. Sönmez BAYTAKTAR ve Bahset KARSLI arkadaşlarıma bazı müşkil yerleri çözmeme yardımcı olan araştırma görevlisi Ali ERTUĞRUL'a ve tez aşaması boyunca sabır ve motivasyon telkin eden eşim Selma ve biricik kızım Bilge'ye şükranlarımı bildirmeyi bir borç bilirim.

Muhammet Fatih DUMAN

GİRİŞ

İnsan tarihi oluşturan bir canlıdır. Dünyanın zamansal bir biriminde hayata gözlerini açmış ve mekansal olarak da bir yerde doğmuştur. İnsan hareket eden ve akıl sahibi bir varlıktır. Hareket olmadan bir hayattan bir ilerlemeden bahsetmek mümkün değildir. Hareket de bir mekanla aynı anda iç içe meydana gelmektedir. Dolayısıyla insanda tarih düşüncesi var oluşuyla birlikte başlar. İlkel olarak nitelendirdiğimiz insanların da bir tarih bilinci vardır. Çünkü insan özü itibarıyla akledabilen, olaylar arasında ilişki kurabilen mantıksal çıkarımlar yapabilen, doğruyu yanlıştan ayırabilen bir varlıktır.

İnsan toplum içerisinde yaşayan bir özne olduğundan dolayı bulunduğu toplumun geleneğiyle birlikte yaşar. Toplumun geleneği zamanla öznenin bilincini oluşturmaya ve şekillendirmeye başlar. Gelenekten alınan bu bilinç insanın yaşadığı anı ve geleceğini belirler. Aynı zamanda sorgulayan bir varlık olan insan belli bir bilince ulaştıktan sonra geleneğini ve yaşantısını sorgulamaya, düşünmeye ve anlamlandırmaya çalışır. Eğer insan bu sorgulama işini gerçekleştirmez ise, tarihte ilerleme, gelişme diye bir şeyin olma ihtimali mümkün değildir. Bu geleneği sorgulama işi insan var olduğundan bu yana vardır ve olmaya devam edecektir. Yüce Allah da Kur'an-ı Kerim'de cahiliye Araplarına kendi geleneklerini sorgulamalarını ve geçmişte meydana gelmiş olaylardan ibret almalarını ısrarla tavsiye etmiştir¹.

İnanan bir kimse için tarihi sadece, insan meydana getirmemektedir. Yaratıcı varlık olan Allah ile yaratılmış bir varlık olan insan, tarihi oluşturmaktadır. Yüce Allah insanları bir imtihan (sınama) için, yeryüzüne (zaman ve mekan) indirmiştir. Ve Allahu Te'âlâ insana kendi potansiyeli çerçevesinde bir akıl ve irade vermiştir. İnsan kendine verilen bu özellikleri en iyi şekilde kullanarak iyiyi kötüden güzeli çirkinden, ahlaklı olanı ahlaksız olandan ayıracaktır. Bu ayırma işi ne kadar yaratıcının istediği doğrultuda olursa insan diğer hayatını ve yaşamını

---

¹ Kur'an-ı Kerim, 7/28, 11/119, 37/69, 31/21, 2/170, 5/104 vb. ayetler.

kurtarabilecektir. İnsan kendine verilen akletme ve düşünme yetilerini yanlış işlerde kullanma potansiyeline de sahip olduğundan Yaratıcı insanların yanlış bir biçimde şekillendirdikleri tarihlerine elçileri vasıtasıyla müdahale eder. Bu müdahale etme olgusu insanın geleceğinde çok belirgin değişikliklere yol açar. Bu müdahale insanın tarihini olumlu yönde yönlendirme ve tavsiye niteliği taşır. İşte bu zihniyetle hareket eden Müslüman, Hıristiyan veya Musevî her tarihçinin eserlerinde din ve dini ilgilendiren meseleleri ele alması kadar doğal bir durum yoktur.

Çalışmamıza konu olan XVI. yüzyılın en önemli tarihçilerinden biri olan Gelibolulu Mustafa ‘Ālî’nin Zübdetü’t-Tevārih adlı eserinde bu özellikleri görmemiz mümkündür. Osmanlı toplumunun dini, örfü, âdetleri, gelenek ve görenekleriyle yoğrulmuş, İslamî anlayışa sahip din ağırlıklı bir eğitimden geçmiş Türkçe, Arapça ve Farsça’ya vâkıf olan ‘Ālî eserinin giriş kısmında eserini yazma amacını ifade ederken günümüz Türkçesiyle ifade edecek olursak özetle şöyle demektedir:

*“Allāh u Te‘āla çok iyi bilir ki benim bu eseri yazmadaki amacım dünya menfaatleri elde etmek için değildir. Amacım sadece dünyadaki günahlarımın affına sebep olması içindir.”*²

Mustafa ‘Ālî, Zübdetü’t-Tevārih’de övgülerle bahsettiği Yazıcı-Zāde Muhammed’in Muhammediye ve kardeşi Ahmed Bīcan’ın Envārü’l-Aşīkīn eserlerinden çok etkilenmiştir. XV. yüzyıl Osmanlı toplumunda iştihakla okunan ve günümüzde de okunmaya devam eden bu eserler ‘Ālî’yi çok etkilemiş ve kanaatimizce eserini yazmada en önemli sebeplerden biri olmuştur. Çünkü ‘Ālî, daha önce de belirttiğimiz gibi bu kişilerle ilgili şunları söylemektedir :

*“...Yāzıcı-zāde Mevlānā Şeyh Muḥammed’uñ Muḥammediyye’si gül-i Muḥammedī gibi rengīn ve ḡarındāşı Aḡmed Bīcān’uñ Envāru’l-‘Āşīkīn’i mānend-i nesteren ve yāsemīn....”*³

---

² Zübde, v. 2a.

³ Zübde, v. 3b.

XVI. yüzyıl Osmanlı toplumunun ve ileri gelenlerinin İslâm öncesi yani Hz. Muhammed'den önceki peygamberleri anlayış tarzını bize yansıtan Zübdetü't-Tevârih adlı eser bu özelliği itibariyle ve ayrıca Mustafa 'Âlî'nin bu zamana kadar üzerinde çalışma yapılmamış bir eseri olması sebebiyle önemlidir. Bu sebeple biz de tez konusu olarak 'Âlî'nin bu eserini seçtik. İki yüz varağı aşan bir eser olduğu için de çalışmamızı eserin 111. varağına kadar yani Hz. İsa ile son bulan birinci tabakanın sonuna kadarki kısım ile sınırlandırdık. Bu yönüyle çalışmamız Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerin hayat hikayeleri ile sınırlandırılmış olmaktadır. Bu çalışmamızda öncelikle Gelibolulu 'Âlî'nin kısa hayat hikayesini verdik. Birinci bölümde ise Zübdetü't-Tevârih adlı eserin dili, nüshaları, kaynakları ve içeriği ile ilgili genişçe bilgi verildikten sonra ikinci bölümde eserin 111. varağına kadar olan kısmı transkripsiyonlu metin olarak eklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GELİBOLULU MUSTAFA 'ĀLĪ

Gelibolu doğumlu olan Mustafa 'Ālī, h. 2 Muharrem 948/ 24-25 Nisan 1541 tarihinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Mustafa olan 'Ālī'nin babasının adı Ahmet'tir⁴. Kendisinden başka Mehmet ve Bünyamin adında iki erkek kardeşi de vardır⁵.

Genç yaşında “Çeşmī” mahlasını kullanan Mustafa 'Ālī, on yedi yaşındayken bu mahlasını değiştirerek yüce ulu anlamlarına gelen “Ālī” mahlasını kullanmaya başlamıştır⁶.

Nasihatü's-Selātin adlı eserinde , altı yaşında iken okula başladığını on altı yaşındayken medreseye gittiğini ve ömrünün ilk altı senesinin eziyet ve baskı içerisinde geçtiğini söylemektedir⁷.

Yirmili yaşlara yaklaştığında medrese tahsilini bitiren Mustafa 'Ālī, devlet işlerinde yüksek makamlara gelmek için çok çaba harcamıştır⁸. Hicrī 968/1560-1561'de henüz yeni medrese mezunu biri iken Mihr u Māh'ı sunduğu Şehzade Selim'in yanında dīvan kâtibi olarak devlet hizmetinde çalışmaya başlamıştır⁹.

İki yıl Şehzade Selim'in yanında kalan Mustafa 'Ālī, şehzadenin Lala'sı Tütünsüz Hüseyin Paşa ile anlaşamayarak, altı yıl boyunca Şam beylerbeyi Lala Mustafa Paşa'nın divan kâtipliği görevinde bulunmuştur. (h. 970-976 / 1562-1568)¹⁰ Lala Mustafa Paşa Yemen fethi başkomutanlığına görevlendirildiğinde Mustafa 'Ālī'yi de h.976/1568-1569 tarihinde divan katibi olarak yanında Mısır'a

---

⁴ Mehmet Şeker, **Gelibolulu Mustafa Ālī ve Mevā'idü'n-Nefā'is Fi-Ḳavā'idī'l-Mecālis Adlı Eserin Tahlili**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997, s.1; Cornell H. Fleischer, **Tarihçi Mustafa Ālī Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati**, (çev. Ayla Ortaç), İstanbul, 1996, s.11; Bekir Kütükoğlu, “Ālī Mustafa Efendi (hayatı)”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1989, C. II, s.11; İ. Hakkı Aksoyak, **Gelibolulu Mustafa Ālī Tuhfetü'l-Uşşāk**, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, İstanbul, 2003, s.1.

⁵ Şeker, a.g.e., s.2; Aksoyak, a.g.e., s. 2.

⁶ Şeker, a.g.e., s.3; Fleischer, a.g.e., s. 22; Hüseyin Nihal Atsız, **Ālī Bibliyografyası**, Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968, s. 1; Aksoyak, a.g.e., s. 3.

⁷ Nasihatü's-Selātin, v.109a.

⁸ Şeker, a.g.e., s.4.

⁹ Şeker, a.g.e., s.5; Fleischer, a.g.e., s. 325; Atsız, a.g.e., s. 2; Aksoyak, a.g.e., s. 4.

¹⁰ Şeker, a.g.e., s.6; Kütükoğlu, a.g.md., s. 414; Fleischer, a.g.e., s. 325; Atsız, a.g.e., s. 2-3.

götürmüştür. Ancak Mısır beylerbeyi Sinan Paşa (1520-1596) ile Mustafa Paşa arasında doğan anlaşmazlık yüzünden Lala Mustafa Paşa'ya görevden el çektirilmiştir. Doğal olarak Mustafa 'Âlî'de onunla beraber azledilmiştir. Bu azilden sonra 'Âlî, Şeyh Muslihiddin b. Nureddin aracılığıyla "Heft Meclis" adlı eserini Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'ya sunarak karşılığında çok iyi bir görev beklediği halde h.977-978/1570-1571 tarihinde Bosna beylerbeyi Ferhat Paşa'nın yanında divan katibi olmuştur¹¹.

Mustafa 'Âlî, sekiz yıl¹² görev yaptığı Bosna sancağında Ferhat Paşa'nın isteği ile Kara Ya'ğub b. İdris el-Karamānî'nin¹³ İşraku't-Tevārîh adlı eserini genişleterek çevirdiğini söylediği Zübdetü't-Tevārîh adlı eserini kaleme almıştır¹⁴.

II. Selim'in vefatına kadar Bosna sancağında kalan Mustafa 'Âlî, II. Murat'ın tahta çıkışından iki sene sonra İstanbul'a gelerek Zübdetü't-Tevārîh ve bununla beraber "Cülüs-Nāme-i Bahāriyye" adlı eserlerini bazı devlet görevleri elde etmek için padişaha sunmuştur. Fakat araya aracılar sokarak istediği mevkileri elde edemeyen Mustafa 'Âlî, tekrar Bosna'ya dönmüştür¹⁵. Daha sonra Vezir Lala Mustafa Paşa , Şirvan, Azerbaycan ve Gürcistan şehirlerine h. 985/1574'te başkomutan olarak tayin edildiğinde 'Âlî de yanında münşilikle görevlendirilmiştir¹⁶.

Buradaki hizmetlerine karşılık Halep Tımar defterdarlığına atanan Mustafa 'Âlî, bir takım olumsuzluklar sebebiyle bu görevi¹⁷ yerine getirmeye fırsat bulamadan, bazı mühimmatın Trabzon'da mahzenlere konularak ambarlanması işleri

---

¹¹ Şeker, age., s.6-7; Kütükoğlu, a.g.md., s. 414; Fleischer, a.g.e., s. 325;

¹² Şeker, age., s.8.

¹³ 'Âlî, Zübdetü't-Tevārîh adlı eserini Kaşı Azud adlı kişinin İşraku't-Tevārîh adlı eserinden genişleterek tercüme ettiğini belirtse de bu eser Kara Ya'ğub b. İdris el-Karamānî'ye aittir. Bazı araştırmacılar Kaşı Azud'dan yola çıkarak İşraku't-Tevārîh'in Adudüddin el-İcî'ye ait olduğunu söylemişlerdir. Bu tartışma ile ilgili geniş bilgi için çalışmamızın "Eserin Kaynakları" kısmına bakınız.

¹⁴ Kütükoğlu, a.g.md., s. 414

¹⁵ Şeker, a.g.e., s.8-9; Kütükoğlu, a.g.md., s. 414; Aksoyak, a.g.e., s. 8.

¹⁶ Şeker, a.g.e., s.9; Atsız, a.g.e., s. 4; Fleischer, a.g.e., s. 326.

¹⁷ Şeker, a.g.e., s.9; Fleischer, a.g.e., s. 326.

ile görevlendirilmiştir. Bu görevden sonra Halep Tımar defterdarlığı vazifesinde h.989-991/1581-1583 tarihleri arasında çalışmıştır¹⁸.

Nasihatü's-Selâtin, Nusretnâme ve Câmi' u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr adlı önemli eserlerini Halep Tımar Defterdarlığı görevini yaparken kaleme almıştır. Fakat umduğunu bulamayan Mustafa 'Âlî, üstüne üstlük bu görevinden de azl edilmiştir¹⁹.

Daha sonra sırasıyla Erzurum (h. 993/1585), Bağdat ve Sivas (h.997/1589) Mal defterdarlıkları görevlerinde bulunan Mustafa 'Âlî, çok kısa bir süre içerisinde bu görevlerden de uzaklaştırılmıştır. Hicrî 1000/1592'de Yeniçeri katipliğine ve hicrî 1001/1592'de de Defter Emîni olmasına rağmen iki görevden de azledilmiştir. Sultan III. Mehmet'in cülûsı sırasında yeniçeri katibi olan Mustafa 'Âlî, 16. yüzyılın en önemli eserlerinden olan Künhü'l Ahbâr adlı eserini yazmak için çok malzeme bulacağını umduğu Mısır Defterdarlığına atanmasını istedi. Fakat bu emelinde de hüsrana uğrayan 'Âlî Hicrî 1004/1595-1596 tarihinde Sivas Defterdarlığı ile Amasya Sancak beyliği görevlerinde bulunmuştur. Bu hizmetlerinden sonra Kayseri ve Şam beylerbeyliği görevlerinde de bulunan Mustafa 'Âlî, "Hâlâtü'l Kâhire" ve "Mevâ'idü'n-Nefâ'is Fi-Şavâ'idü'l-Mecâlis" adlı eserlerini yazmıştır²⁰.

On altıncı yüzyılın en büyük şahsiyetlerinden birisi olan Gelibolulu Mustafa 'Âlî hicrî Zilkâde 1008 / Haziran 1600 tarihinde Cidde'de vefat etmiştir²¹. Takriben altmış yıllık hayatında Tarih, Edebiyat, Tasavvuf, Sosyoloji ve Tıp konularını içeren altmışa yakın eser vermiştir. Eserleri hakkındaki bilgiler çalışma konumuzun sınırlarını aşacağından 'Âlî'nin hangi tür eserler yazdığı ile ilgili olarak Mehmet Şeker'in tasnifini vermeyi uygun görmekteyiz. Buna göre Mehmet Şeker Mustafa 'Âlî'nin eserlerini yedi başlık altında toplamıştır.

- a) Tarihi Eserleri
- b) Manzum eserleri

---

¹⁸ Şeker, a.g.e., s.10; Fleischer, a.g.e., s. 326.

¹⁹ Şeker, a.g.e., s.10; Aksoyak, a.g.e., s. 8.

²⁰ Şeker, a.g.e., s.14; Atsız, a.g.e., s. 5-6; Kütükoğlu, a.g.md., s. 414; Fleischer, a.g.e., s. 326.

²¹ Şeker, a.g.e., s.11-14; Atsız, a.g.e., s. 6; Fleischer, a.g.e., s. 318.

- c) Sosyal Hayata ve Ahlaka Dair Eserleri
- d) Tasavvufa Dair Eserleri
- e) Hattatlığa ve Diğer San'atlara Dair Eserleri
- f) Mektupları
- g) Ve Diğer Eserleri²²

---

²² Mehmet Şeker,age., s.24.

2. ZÜBDETÜ'T-TEVĀRĪḤ

2. 1 Eserin ad

Mustafa ʿĀli çalışmamıza konu olan eserinde şöyle demektedir:

“...Eşer hikmet ve meşiyyeti ile Zübdetü't-TevārīḤ oldı...”²³

Bu sözünden de anlaşıldığı gibi ʿĀlî, Hz. Ādem'den başlayıp Hz. Muhammed'e varıncaya kadar gelen peygamber kıssalarını ve son peygamber Hz. Muhammed'in, ailesinin, sahabelerinin, muhaddislerin ve İmam-ı Gazalî gibi büyük imamların kısa hayat hikayelerini anlattığını söylediği bu özet eserine Zübdetü't-TevārīḤ adını verdiğini açıkça bize ifade etmektedir.

Zübde kelime anlamı itibariyle, “bir şeyin en seçkin parçası, öz, özet, sonuç” gibi anlamlara gelmektedir²⁴. TevārīḤ ise, tārīḤ kelimesinin fevāʿil vezninde gelen çoğuludur. Sözlük anlamı itibariyle “ay, geçmişte meydana gelmiş olaylar”²⁵ vb. anlamlara gelmektedir. İki kelimedenden oluşan bu terkibe tam bir anlam verecek olursak Tarihlerin Özeti, Tarihlerin Özü veya Tarihlerin En Seçkin Parçası gibi anlamlar vermemiz mümkündür.

2. 2 Eserin Yazıldığı Tarih

Mustafa ʿĀlî, Süleymaniye kütüphanesi Reşid Efendi 010025 numarada kayıtlı olan nüshanın hâtimesinde şöyle demektedir :

“El-minnetü lillâhi Teʿālâ bu kitâb-ı Zübdetü't-TevārīḤ sene şelâşün ve şemânîn ve tisʿa-miʿeh muḥarremünde ʿinâyet-i Ḥaḫḫ'la tamâm oldı ve sene işnâ ve şemânîne ve tisʿa-miʿeh şevvâlinde te'lîfine mübâşeret olunub ve sene-i şelâşede ki ʿâşûra heftesinüñ gâyetine vârinca nihâyet buldı.”²⁶

²³ Zübdetü't-TevārīḤ, Reşid Efendi, v. 1a. Bundan sonra bu esere dipnotlarda “Zübde” olarak atıf yapılacaktır.

²⁴ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın kitapevi, Ankara, 2001, s.1192.

²⁵ H.A.R. Gibb, “Tarih”, İA, MEB, C.XI, 1967, s.777; Sabri Hizmetli, **İslam Tarihçiliği Üzerine**, DİB yay., Ankara, 1991, s.1.

²⁶ Zübde, v. 203a.

Müellifin bu sözlerinden eserin h.982/m.1574 tarihinde Şevval ayında yazımına başlandığını ve bir yıl sonra h.983/1575 tarihinde muharrem ayının aşûre haftasının sonunda bitirildiğini açıkça görmekteyiz.

‘Âlî bu eserini kendi ifâdesiyle “Livâ-i Bosna’dan Bânâluğa nâm kaçabada vâkı’ oldu...”²⁷ diyerek nerede yazdığını belirtmiştir. Bu tarihte ‘Âlî Bosna’da beylerbeyi Ferhat Paşa’nın yanında divan katibi olarak görev yapmaktadır. (h.977-978/1570-1571)²⁸ Zaten eserin hatimesinde Ferhad Paşa’dan övgülerle bahsetmektedir.²⁹

2. 3 Eserin Nüshaları

Eserin Türkiye’de birçok kütüphâne nüşaları bulunmaktadır. Süleymâniye Kütüphânesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi’nde çeşitli nüshaları bulunmaktadır.

a) Süleymâniye Kütüphânesi Hazine’de 1330 numarada kayıtlı 137 varak olan nüsha.

b) Süleymâniye Kütüphânesi Müze’de 443 numarada kayıtlı 192 varak olan nüsha.

c) Süleymâniye Kütüphânesi Müze’de 161 numarada kayıtlı 161 varak olan nüsha.

d) Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi yazma A390’da kayıtlı olan nüsha.

e) Manisa İl Halk Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler Bölümü no: 1398’de kayıtlı olan nüsha.

f) İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’nde yazma eser olarak 11875 no da “İşrâku’t-Tevârih Tercümesi Zübdetü’t-Tevârih” adıyla kayıtlı.

---

²⁷ Zübde, v. 203a.

²⁸ Şeker, age., s.9.

²⁹ Zübde, v. 203b.

Muhtelif nüshalardan bizim seçerek üzerinde çalışma yaptığımız ve nüsha farklarını gösterdiklerimiz ise şunlardır :

g) Süleymaniye kütüphanesi 010024 Reşit Efendi 663'te kayıtlı 204 varaktan müteşekkil bir nüshadır. Āyetler , hadisler , du'a cümleleri ve yabancı isimlerin harekeli olduğu bu nüsha çok güzel nesih hatla yazılmış ve her sayfası da 23 satırdan oluşturulmuştur. Talebelerinden birisi olduğunu söylediği Mâlik bin Muhammed bin Abdurrahman tarafından yazılmıştır. 'Ālî bununla ilgili şöyle demektedir :

“Huşûşan bu kitâba sebeb olân zahîr-i 'inâyet mu'tâdını ve cemî' ihvân ve aşhâb ve hallânı ve cümle telâmîz neden olup bu kitâbuñ beyâzına ve cilâ-ı evrâkına iştiğâl iden nev-bâve-i şâhsâr-ı kemâl ve semere-i neşr ve nazm-ı lâl ya'ni Mâlik Muḥammed bin 'Abdî'r-raḥmân”³⁰

Bu sebepten biz bu nüshayı transkripsiyonlu metinde asıl nüsha olarak kullandık. Çünkü Mustafa 'Ālî eserin hatimesinde bu nüshayı birkaç yardımcı ile beraber talebelerinden birisi olan Malik bin Muhammed bin Abdurrahmân tarafından yazıldığını beyan etmektedir. Biz de çalışmamızda ilk yazılan nüshanın Reşid Efendi'deki bu nüsha olması ve yazısının güzel ve açık hali ve yanlışlıklardan ve eksikliklerden berî ve tam bir nüsha olması sebebiyle transkripsiyonlu metinde bu nüshayı asıl nüsha olarak tercih ettik.

h) Süleymaniye kütüphanesi 004493 Hamidiye 948 'de kayıtlı olan bu nüsha 216 varaktan müteşekkildir. Bu nüsha ta'lik hatla yazılmış, her sayfası 25 satırdan oluşturulmuş, konu başlıkları kırmızı renkle yazılmış olup mukaddimesinden önce eserde bahsedilen konuların kolay bulunması amacıyla hazırlanmış bir fihriste sahiptir. Nüshanın hatime kısmı Reşid Efendi nüshasıyla tamamen aynı olduğundan nüshanın müstensihî Reşid Efendi nüshasının müstensihî ile aynı adı taşımaktadır. Bu durum nüshanın daha sonraki bir zamanda, (bu zaman yakın bir zaman da olabilir uzak bir zaman da) günümüzde tıpkı basım dediğimiz teknikle zamanının

---

³⁰ Zübde, v. 204b.

imkanlarıyla eserin çoğaltılması amacıyla aynen kopya edilmiş olabileceğini bize göstermektedir. Fakat bu kanaatimiz kesin olmamakla beraber müstensihin adını yazmayı sehven unutmuş olabileceği de dikkate alınmalıdır.

1) Süleymaniye Kütüphanesi 011083 Hc Mahmud Efendi 4505 da kayıtlı olan nüshadır. Nüsha çok güzel bir nesih hatla yazılmış, konu başlıkları kırmızı renkle kaleme alınmış, her sayfası 15 satırdan oluşturulmuş olup mukaddime kısmından önce çerçeve içerisinde hazırlanmış bir fihriste sahiptir. Nüsha h.1263/m.1846 tarihlidir. İsmail Ali tarafından istinsah edildiği eserin sonundaki kayıttan anlaşılmaktadır. Eserin sonunda müstensih şöyle demektedir :

“İsmail Ali bu naçiz eserini vehhâb olan Rabb’ının affını ve kitabını indirdiği Habîbi Muhammed’in şefa‘atini umarak yazdı. Cenab-ı Hakk’a hamd ile hicrî 1263’te Ramazan ayında eser tamamlandı.”³¹

Bu nüsha diğer iki nüshada olduğu gibi tam bir nüsha olmamasına rağmen biz çalışmamızda bu nüshayı da esas aldık. Çünkü bu çalışmada biz ‘Âlî’in Zübdetü’t-Tevarih adlı eserinin 111. varasına kadar olan kısmını kendimize tez konusu olarak seçtik. 111. varak Hz. İsa’nın nübüvvetiyle ve göğe çekilmesi ile ilgili tartışmalarla son bulmaktadır. Hacı Mahmud Efendi nüshası da bu konuyla³² bitmekte müstensih İsmail Efendi Allah’a hamd edip, Hz. Muhammet(sav)’den şefa‘at umarak eseri sonlandırmaktadır³³. Kanaatimizce Hz. Muhammet(sav)’in dışında Allah(cc)’ın gönderdiği peygamberlerle ilgili müstakil bir eser oluşturmak amacıyla eseri bu şekilde kısaltmıştır.

Bu nüshalardan, Süleymaniye Kütüphanesi **Reşid Efendi** bölümündekini; **R**, Süleymaniye Kütüphanesi **Hamidiye** bölümündekini; **H**, Süleymaniye Kütüphanesi **Hc. Mahmud Efendi** bölümündekini ise; **M**, remizleriyle gösterdik.

---

³¹Zübde, Hc Mahmud Efendi, v. 195b.

³² Zübde, Hc. Mahmud Efendi, v. 195b.

³³ Zübde, Hc. Mahmud Efendi, v. 195b.

3. ZÜBDETÜ'T-TEVĀRĪH'İN İÇERİĞİ ve KAYNAKLARI

Zübdetü't-Tevārīh'in içerdığı konulara geçmeden evvel eserin yazılış sebebi, yazılırken takip edilen usul ve eserin dili ile ilgili bilgiler vermek kanaatimizce uygun olacaktır.

3. 1 Eserin Yazılış Sebebi

‘Ālī eserini Bosna Sancak Bey'i Ferhad Paşa'nın isteği üzerine kaleme almıştır. Eserini bitirdikten sonra tahta yeni çıkan Osmanlı Padişahı III. Murad'a sunmuştur. Bazı devlet görevleri beklemesine rağmen umduğunu bulamamıştır³⁴.

Bunun dışında ‘Ālī, mukaddimeden önceki kısmında eserini niçin yazdığını açıkça ifade etmektedir. İşrāku't-Tevārīh adlı eserin her yerde tanındığını³⁵ ifade eden ‘Ālī, eserin peygamberler tarihi yönüyle çok zayıf olduğunu görüp genişletmek ve aynı zamanda kanaatimizce kendi eserinin de onun kadar meşhur ve onu aşan bir eser olması amacıyla kaleme almıştır. Eserin hatimesinde şöyle demektedir:

*“İşrāku't-Tevārīh bu kitābda münderic olan envār-ı me‘ārif ve leṭā'ifden bir loḡma addolunmaḡla şarf-ı ḡudret ve mu‘īn-i muṭlaḡdan isti‘ānet olunmuştur. Ümīddir ki bu kitāb-ı Zübdetü't-Tevārīh, İşrāku't-Tevārīh'i unuddura ve ziyā-i fevā'id şarḡdan ḡarba vārınca meşārīḡ-i meşābīḡ gibi şöhret bula.”*³⁶

Mustafa ‘Ālī eserini yazma amacı ile ilgili olarak Zübde varak 2a'da sadece Allāh'ın rızasını ve peygamberlerinin şefaatinin umarak günahlarının bağışlanması dileğiyle kaleme aldığını söylemektedir.

3. 2 Eserde Takip Edilen Usul ve Eserin Dili

Mustafa ‘Ālī eserini bir mukaddime dört tabaka ve bir hatimeden oluşturmuştur. Mukaddimede esere giriş mahiyetinde nebī, resūl ve ulu'l azm peygamberlerin özelliklerini saydıktan sonra 111. varaḡa kadarki kısımda Hz. Muhammed'den önce gönderilmiş peygamberlerden kendisinin zikr dediği başlıklar

³⁴ Bkz. Ālī'nin Hayatı bölümü.

³⁵ Zübde v 1a-b.

³⁶ Zübde, 204b.

altında tafsilatlı bir şekilde bahsetmiştir. Eserinde peygamberlerle ilgili birçok ayet kullanmıştır. Hadislerden de yararlanmıştır fakat çok azdır. Gelibolulu eserinde özellikle önceki peygamberlerle ilgili bilgiler bulunduran tarih, tefsir ve hadis kaynaklarını kullanmıştır. Eserinde bizzat müşahede edemeyeceği olayları anlattığı için bu yöntemi izlemesi çok doğaldır.

Peygamberleri anlatırken önce adını, künyesini, neseblerini, anne ve baba adlarını, hangi şehirde yerleştiklerini, peygamberlik mücadelelerini, kendilerine gönderilen vahiy mahsulü kitap veya suhuflarını, çektikleri sıkıntıları, kavimleriyle olan maceralarını, dünyada ne kadar yaşadıklarını ve peygamberlik süresi boyunca gösterdikleri mu‘cizeleri tafsilatlı bir şekilde eserinde işlemiştir. Her peygamberle ilgili bu sistematığı takip etmiştir. Yer yer peygamberlerin eski Yunan ve Süryani dillerindeki anlamlarını da vermiştir. ‘Âlî birinci tabakada hangi konulardan bahsettiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Ṭabaḳa-i ‘ulā enbiyā-i mürselīn rıẓvānu’llāhi Te‘ālā ‘aleyhim ecemā’ın menākıbında ve her biriniñ mu‘cizat-ı ‘acāyibinde ḥuṣūṣan velādetlerinde ve esāmī-i kenıyyetlerinde bunlardan mā‘adā tāriḫ-i vefātlarında ve nüzul-i Cebrail ‘aleyhi’s-selām ve vahiy ve ilhām ve rū’yā-i şāliḫaya müteallik olān derecātlarında taḥrīr ve taṣtīr olunmuştur.”³⁷

Gelibolulu eserini, Arapça olarak kaleme alınmış İṣrāku’t-Tevāriḫ adlı kitaptan genişleterek tercüme ettiğini söylemektedir. Eserinin bir çok yerinde İṣrāku’t-Tevāriḫ’den bahseder. Fakat bu eserde peygamberlerle ilgili kısım çok az işlendiğinden Gelibolulu buradaki bilgileri diğer eserlerden toplamaya çalışmıştır. Yani bir anlamda eser tercüme özelliğini kaybetmiş tamamen te’lif bir eser hüviyetine bürünmüştür. Mesela Hz. Lut, Hz. Zekeriya, Hz.Salih, Hz.Yunus, Hz. Eyyüb peygamberlerden İṣrāḳu’t-Tevārīḫ yazarı hiç bahsetmemiştir.

Eserin dili ile ilgili bilgilere gelince ‘Âlî’ eserini çok sade bir Türkçe ile yazmıştır. Tamamen Arapça, Farsça ağdalı terkiplerle eserini süslemeye

---

³⁷ Zübde v. 5b.

çalışmamıştır. Sade terkipler Türkçe ifadeler ve halkın anlayacağı bir üslûpla eserini kaleme almıştır. Kendisi bu hususla ilgili şunları söylemektedir :

“...kitâb-ı mezbûrî tercemeye cür’et ve terk-i şan‘at ve Türkî lisan ile te‘lifine mübâşeret itdüğimde....”³⁸

3. 3 Eserin İçeriği

Mustafa ‘Ālî , Zübde’t-Tevārîh’in ilk sayfalarında Allah’a hamd ve Peygamberlerine salavat getirdikten sonra bu eserini hangi usulle kaleme aldığını çok açık bir şekilde anlatmaktadır. ‘Ālî eserini bir Mukaddime ve dört tabakaya ayırmıştır.

Mukaddime kısmında; Nebi, Resül ve Ulu’l ‘Azm nedir ve hangi peygamberler bu sınıfa girer ? suallerine cevaplar aradıktan sonra Nebi ve Resüller’in sayısı ve dereceleriyle ilgili Kur’ân-ı Kerim’deki ayetleri Hz. Muhammet(SAV)’den sadır olan hadisleri tarih, tefsir ve hadis kitaplarındaki haberleri delil olarak kullanarak açıklamaya çalışmıştır³⁹.

Birinci Tabaka’da ise insanlığın babası Hz. Ādem(AS)’den Hz. ‘Īsa(AS)’ya gelinceye kadar bütün peygamberlerin nesebi , hangi kavme geldikleri çektikleri eziyetler, kavimlerin yok oluşları, peygamberlerin kavimlerini tebliğ amacıyla göstermiş oldukları mu‘cizeleri âyet , hadis ve çeşitli tarih kitaplarını delil olarak göstermek suretiyle tafsilatlı bir şekilde izah etmeye çalışmıştır⁴⁰.

İkinci Tabaka’da; Hâtemü’l-Enbiyâ Hz.Muhammet(SAV) ve çocukları, eşleri, akrabaları ile ilgili tafsilatlı bilgi bulunmaktadır⁴¹.

Üçüncü Tabaka’da; ‘aşere-i mübeşşere , büyük sahâbeler ve bunların mertebelerinden bahsedilmektedir⁴².

---

³⁸ Zübde v. 1b.

³⁹ Zübde, v. 1b, 3b, 4a, 4b.

⁴⁰ Zübde, v. 1b.

⁴¹ Zübde, v. 1b

⁴² Zübde, v. 1b

Dördüncü Tabaka'da ise; İmam-ı Gazzâli zamanına gelinceye kadar İslam dünyasında yaşamış olan meşhur âlimler hakkında kısa ve özlü bilgiler özet mahiyetinde verilmiştir.⁴³

Buraya kadar 'Âlî'nin eserinde yapmış olduğu tasnifi belirttikten sonra ikinci tabakaya kadar olan kısmın içerdiği konulardan bahsedeceğiz. Eseri tamamından bahsetmememizin sebebi bizim üzerinde çalıştığımız kısmın Zübdetü't-Tevārîh'in 111. varâğına yani mukaddime ve birinci tabakaya kadar olmasıdır. İkinci üçüncü ve dördüncü tabakaları Sinan KOYUN tez konusu olarak çalışmaktadır. Şimdi Hz. Muhammet(SAV)'e kadar olan kısımdan özet mahiyetinde bahsedebiliriz.

Mustafa 'Âlî, mukaddimeye geçmeden önce eseriyle ilgili açık, anlaşılır bilgiler vermektedir. Allâh'a hamd ve Peygamberlerine salât u selâmdan sonra eserinin adını Zübdetü't-Tevārîh koyduğunu ifade ederek, İşrâku't-Tevārîh adlı eserden tafsilatlı bir şekilde eklemeler yaparak çevirdiğini söylemektedir.⁴⁴ İşrâku't-Tevārîh incelendiği zaman 'Âlî'nin başlı başına bir eser yazdığını görmek mümkündür.

İşrâku't-Tevārîh adlı eser doğudan batıya her yerde tanınan bir eserdir. Peygamberler'in yaşları, nesepleri ve ne kadar yaşadıklarıyla ilgili bilgiler veren eser Peygamberler tarihi yönünden çok zayıftır. Mustafa 'Âlî bu esere bir hayli ekler yapmıştır. Daha sonra 'Âlî, peygamberlerin birbirlerine eşit olmadıklarını Allâh'ın onların ba'zılarını ba'zılarından üstün kıldığını âyetlerden de örnekler vererek ispatlamaya çalışmıştır.⁴⁵

Esere genel olarak baktığımızda asıl gayesinin Hz. Muhammet(SAV)'in hayatını anlatmak olduğu aşîkardır. Diğer peygamberlerin hayatları da özet olarak işlenmiştir. Diğer tārîh kitaplarında olduğu gibi İşrâku't-Tevārîh'de her nebî'nin

---

⁴³ Zübde, v. 1b.

⁴⁴ Zübde, v. 1a.

⁴⁵ Zübde, v. 1a.

mu‘cizeleri ve kavimlerini da‘vetde ortaya çıkan olaylar, tafsilatlı bir şekilde anlatılmamıştır.⁴⁶

Mustafa ‘Ālī, İsrāku‘t-Tevārīh’in eksikliklerinden bahsettikten sonra kendisinin süslü ve ağır ifadeler kullanmadan açık ve anlaşılır bir Türkçe ile eserini yazmaya çalıştığını ifade etmektedir. Esere bir mukaddime ve dört bölüm ekleyerek Zübdetü‘t-Tevārīh adını verdiğini söylemektedir.⁴⁷

Bunları ifade ettikten sonra Taberī’nin Tārih’ini zikrederek onun yazdığı gibi Peygamberlerle Sultanların tarihlerini birbirine katıp karıştırarak, ehemmiyetsiz konuları yazmadığını rivayetlerin sıhhatine dikkat ederek titiz ve anlaşılır bir üslupla eserini kaleme aldığını söylemektedir.⁴⁸

Mustafa ‘Ālī eserini yazma amacını ifade ederken günümüz Türkçesiyle ifade edecek olursak özetle şöyle demektedir:

“Allāh u Te‘āla çok iyi bilirki benim bu eseri yazmadaki amacım dünya menfaatleri elde etmek için değildir. Amacım sadece dünyadaki günahlarımın affına sebep olması içindir.”⁴⁹

Bunları ifade ettikten sonra ‘Ālī on iki beyitlik kendi hāl-i pür melalini anlatan ve Allāh’dan af ve Peygamberlerinden şefaat dileyen bir mesnevī irad etmiştir. Bu mesnevinin baştan ve sondan iki beyiti şöyledir:

Baňa şimdiden ğerü ne ğam-ı ‘ālī,
Olmazın rāh-ı ğuşşa pā-mālī ,
Hakk Te‘ālā müyesser ide kamu,
Her murāda mukaddemāt ola bu.⁵⁰

Bu mesnevīden sonra ‘Ālī eserini sunduğu Osmanlı Padişahı Sultan Murad (III) için ve ordusunun zaferler kazanması için övgü ifadeleriyle süslenmiş sözler serdetmektedir.⁵¹

---

⁴⁶ Zübde, v. 1a-b.

⁴⁷ Zübde, v. 1b.

⁴⁸ Zübde, v. 2a.

⁴⁹ Zübde, v. 2a.

⁵⁰ Zübde, v. 2a.

Der medāh-i pādişāh-i rū-yi zemīn,
Baḳiyye-i nakiyye-i Selāṭīn-i pişīn,
Mālik-i zihni-ı kavīm, şāhib-i tab‘-ı selīm,
Ḥazret-i Sulṭān Murād Ḥān b. Sulṭān Selīm⁵²

Daha sonra şu ifadelerle Sultana sunduğu eserini övmektedir:

“Bu Kitāb-ı Zübde’t-Tevārīḥ ki kütüb-i tevārīḥūn zübdesi ve menākib-i mürselīnūn nübzesidür. Āstāne-i sa‘ādetlerine inhāsi inşāallāhu Te‘ālā ḥaṭṭ-ı bī-intihālarını mücib idüğü zāhir ve hüveydā.....bir kitāb-ı belāğat-resāndur ki Kıra‘āt-ı maḥz-ı ‘ibādet ve istimā‘ ayn-ı ‘ibret ve ma‘rifet olup bunca enbiyā-i ‘izām ve evliyā-i kirām ḥuşūşan meşāyiḥ-i fiḥām ve e‘imme-i dīn-i İslām ve ḥuffāz-ı kerāmet encāmūn kaşaş-ı aḥbārı ve tevārīḥ-i hidāyet āşarı kemāl-i şihḥat ve māl-i ḥaḳīkat ile taşīr ve taḥrīr olduğı....”⁵³

Mustafa ‘Ālī hayatı boyunca kendilerinden etkilendiğı ve eserlerinin ilham kaynakları olan Yazıcı-Zāde Şeyh Muhammet’in Muhammediye’si ile kardeşi Ahmet Bīcan’ın Envārü’l-Āşīḳin eserlerinden bahisle onların da kendisi gibi Gelibolulu olduklarını bir şiirle ifade eder. Şiirin birinci ve son beyitleri şöyledir:

Biri Aḥmed biri Muḥammed idi
Aḥaveyn iki hem ol iki hümām
Keşşerallāhü medde eyyāmihi
Ke-ḥisābi’d-duhūri ve’l-a‘vāmi.⁵⁴

‘Ālī bütün bunlardan bahsettikten sonra eserinin Mukaddime’sine başlar. Gerek Cebrāil vasıtasıyla olsun gerekse ruyā-i sāliha ile olsun vahiyle gaybdan haber veren peygamberlere nebī denir. Rasūl ise; hem kitapla hem de şeri‘atle veya sadece kitabla hükümlerin tebliğı için insanlara gönderilmiş elçiye denir. Bu sebeple şunu diyebilirizki her Rasūl’e Nebī denilir fakat her Nebī’ye Resūl denilmez.

⁵¹ Zübde, v. 2a.

⁵² Zübde, v. 2a.

⁵³ Zübde, v. 3a,b.

⁵⁴ Zübde, v. 3b.

‘Ālī, Nebī ve Resūl kelimelerini tanımladıktan sonra ulu’l ‘azm kavramını açıklığa kavuşturarak hangi peygamberlerin ulu’l ‘azm olabileceğinden bahseder. Gerçek dine da‘vet ederken bir çok eziyetler çekmiş ve Allāh’ın emrini yerine getirmek için çabalamış ve büyük sorumluluklar almış peygamberlere ulu’l azm peygamber denir. İbrāhim(AS), Mūsa(AS), Dāvud(AS), ‘Īsā(AS), sāhib-i suhuf olan peygamberler ve Muḥammed Muṣṭafā(SAV)’nın ulu’l ‘azm peygamberlerden olduklarının ittifakla sabit olduğunu ve Nebī’lerin sayısının ikiyüz yirmi beş bin Resūller’in sayısının ise yüz on üç olduğunu ifade etmekle beraber Hz. Muhammed(SAV)’in dünyaya yüz yirmi dört bin peygamber geldiğini söylediğinden de bahsetmektedir.

3. 3. 1 Hz. Ādem

Mustafa Āli, Zūbde’t-Tevārīh’in mukaddimesinden sonra Kur’ān-ı Kerim’de zikredilen peygamberleri sırasıyla anlatmaya başlar. Hz. Ādem’le ilgili bahiste künyesinin Ebū Muhammed olup peygamberlerin ve insanların ilki olduğunu, topraktan yaratıldığından dolayı kendisine Ādem isminin verildiğini, Azrāil (AS)’in Allah tarafından yeryüzünden toprak almaya gönderildiğini⁵⁵, Allāh’ın emriyle kendisine ruh üflenmesini⁵⁶, Cuma günü ikindi vaktinin sonuna doğru yaratıldığını⁵⁷, meleklerle selamlaşmasını⁵⁸, nesli içerisinde gelecek peygamberleri ve özellikle Hz. Davud(AS)’un kendisine gösterilmesini⁵⁹, yaratılmış bütün mahlūkātın isimlerinin öğretilmesini⁶⁰, meleklerin kendisine secde etmesini ve İblis’in bu emre karşı gelmesini rükuda, secdede ve ayakta olan melekleri⁶¹, Hz. Havvā’nın yaratılmasını⁶², yasaklanmış buğday ağacı⁶³ ve İblis’in yılanı kullanarak yasak buğdayı yedirmesini⁶⁴,

---

⁵⁵ Zūbde, v.4b

⁵⁶ zūbde v. 5a.

⁵⁷ Zūbde, v. 5a-b.

⁵⁸ Zūbde, v. 5b.

⁵⁹ Zūbde, v. 6a-b.

⁶⁰ Zūbde, v. 6b.

⁶¹ Zūbde, v. 6b,7a.

⁶² Zūbde, v.7b.

⁶³ Zūbde, v. 8a.

⁶⁴ Zūbde, v.8b.

Ādem ile Havvā'nın yasak buğdayı yemelerinden ötürü dünyaya gönderilişlerini⁶⁵, ikisinin tövbelerini⁶⁶, yeryüzünde nasıl beslenebileceklerini⁶⁷, Kābe'nin Cennet'den getirilmesini ve yeryüzünde inşa edilmesini, Hz. Ādem'e Cebrāil'in nasıl Hac yapacağını öğretmesini⁶⁸, Ādem ile Havvā'nın dünyada buluşmasını, Ādem'in Abdu'l-Hāris adlı oğlunun doğmasını ve onu İblis'e vermesini⁶⁹, Habil ile Kabil arasında meydana gelen husumeti⁷⁰ ve Kabilin Habil'i öldürmesini⁷¹ tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır.

Daha sonra Mustafa 'Āli, Ādem'in Cebrāil'den hurūf-ı heca'yı ve yazı yazmasını öğrenmesini⁷², kendisine dinin emirleriyle ilgili sahifelerin gönderilmesini Cebrāil'in Hz. Ādem'e on kere indiğini⁷³ ve hayatı boyunca kendisinden yedi mu'cize⁷⁴ sadır olduğunu söylemekte ve bunları teferruatlı bir şekilde izah etmektedir.

Mustafa 'Āli Hz. Ādem'in mu'cizelerini anlattıktan sonra 940 yaşındayken vefat ettiğini ve yerine Hz. Şit'in geçtiğini⁷⁵, Ādem'in kefenlenip defnedilmesini bir yıl sonra da Havvā'nın vefat ettiğini ve her ikisinin de mezarlarının Hz. Nūh vasıtasıyla tufandan sonra Beytü'l Makdis'de defnedildiğini anlatmıştır⁷⁶.

3. 3. 2 Hz. Şit

Mustafa 'Āli eserinde ikinci olarak Hz. Şit'den bahsetmektedir. Onun Ebü'l-Beşer olduğunu, adının Yunan dilinde Uryā-i Evvel olduğunu ve hükümetle şeri'atın ilk önce ondan başladığını Kabil'in Habil'i öldürüşünden beş yıl sonra dünyaya

---

⁶⁵ Zübde, v. 9a-b.

⁶⁶ Zübde, v.9b.

⁶⁷ Zübde, v.10a-b

⁶⁸ Zübde, v. 11a.

⁶⁹ Zübde, v.11b.

⁷⁰ Zübde, v. 11b,12a.

⁷¹ Zübde, v.12a.

⁷² Zübde, v.12b.

⁷³ Zübde, v.12b.

⁷⁴ Zübde, v.12b,13a,13b,14a.

⁷⁵ Zübde, v.14a.

⁷⁶ Zübde, v.14b.

geldiğini⁷⁷, kendisine Cebrâil vasıtasıyla nübüvvet verildiğini, kendisine halef olarak oğlu Enuş'u seçtiğini ve dinin hükümlerini içeren elli sahife gönderildiğini⁷⁸ ve 912 yaşındada vefat ettiğini⁷⁹ özet mahiyetinde zikreder.

Âli, Enuş'tan sonra hilafete oğlu Kinan, Kinan'dan sonra oğlu Mühlail, daha sonra oğlu Yerd ve en son onun oğlu Uhnuh'un hilafete geçtiğini ve ne kadar yaşadıklarını anlatır⁸⁰.

3. 3. 3 Hz. İdris

Âli'nin eserinde üçüncü olarak zikrettiği peygamber Mühlail'in oğlu Hz. İdris'dir. Yunanlıların kendisine Himisü'l Hiriye ve Fisagoras dediklerini, ilk defa nübüvvet hükümet ve saltanatın onda cem' olduğunu⁸¹, İdris'in Uryâ-i Sâni dedikleri zatın şakirdi olduğunu, Âdem vefat etmeden yüz yıl önce dünyaya geldiğini, üçyüz yaşında peygamber olduğunu, kendisine otuz suhuf indiğini⁸² söyler.

Dünyada kalemle ilk yazı yazan, penyeden ve bezden ilk elbise diken İlm-i Nücum ile İlm-i Hisâb'ı ilk onun kullandığını söyleyen Mustafa 'Âli, Hz. İdris'in vefâtının kendi isteği ile meydana geldiğinden ve bu hal üzere dünyada yaşadığından⁸³, Cennet ve Cehennem'i gördüğünden ve Cennet'te kaldığından, 450 yıl ömür sürdüğünden ve mekân-ı a'lâ'ya yükseltildiğinden bahseder. Daha sonra padişahlığın sırasıyla oğlu Müteveşlah, Lâmek⁸⁴ ve Lâb'a geçtiğini söyleyen Mustafa 'Âli, onun üç mu'cizesi olduğunu söyleyerek bu bahsi bitirir⁸⁵.

3. 3. 4 Hz. Nûh

Mustafa Âli, dördüncü olarak Nûh(AS)'dan bahseder. Asıl adının Sâkin olduğunu, Allah korkusu sebebiyle ağlaması çok olduğundan Nûh dendiğini ifade

---

⁷⁷ Zübde, v.15a.

⁷⁸ Zübde, v.15a.

⁷⁹ Zübde, v.15b.

⁸⁰ Zübde, v.15.b.

⁸¹ Zübde, v.15b.

⁸² Zübde, v.16a.

⁸³ Zübde, v.16 a-b.

⁸⁴ Zübde, v.17b.

⁸⁵ Zübde, v.18a.

eder. Ulu'1 'azm peygamberlerden olduğunu⁸⁶, ben-i Ādem'i şirkten ilk onun kurtardığını, kavminin çok azgın olduğunu ve kendisine çok eziyet ettiklerini, eşinin ve oğullarının dahi kendisine inanmadıklarını, tufan zamanına kadar kendisine seksen kişinin iman ettiğini⁸⁷, kırk günde gemisini nasıl inşa ettiğini⁸⁸ ve her yaratılandan bir çifti gemiye nasıl aldığı⁸⁹, tufanın Haziranın 28'inde meydana geldiğini, Nūh'un oğullarından Kenan'ın dışındakilerin gemiye bindiklerini, Uvc b. Unuk'dan başka kimsenin tufandan kurtulamadığını⁹⁰, tufanın bütün dünyada olduğunu⁹¹, geminin aşüre günü Muharrem'in 10'unda Cūdi dağının üstünde karaya oturduğunu, daha sonra Arz-ı Cezire'de Nuh(AS)'un kavminin yerleştiğini, oğulları Sām, Hām ve Yāfes'ten insanlığın yeniden neşvü nema bulduğunu⁹² tafsilatlı bir şekilde anlatır.

Bütün bunları ifade ettikten sonra 'Ālī, Hz. Nūh'un beş mu'cizesi olduğunu⁹³, farklı farklı rivayetleri kullanarak Hz. Nūh'un 950, 1050, ve 1350'li yaşlarda vefat ettiğini söyleyerek, Hz. Ādem'den Nūh tufanına kadar geçen sürenin 2200 veya 3500 yıl olduğunu⁹⁴ ifade ederek bu bahsi bitirir.

3. 3. 5 Hz. Hūd

Mustafa 'Ālī, Hūd (A.S)'un asıl adının Ābid olduğunu ifade ederek tam adının Şalih b. Erfesh b. Sām b. Nūh olduğunu ifade ederek⁹⁵ Nūh(AS)'dan sonra gelen peygamber olduğunu söyler. Annesinin adının Mercāne olduğunu ve Ād kavmine gönderildiğini, bu kavmin güçlü kuvvetli ve azgın bir topluluk olduğunu⁹⁶, işlerinin sadece gururlanmak vesilesiyle sağlam ve büyük binalar yapmak olduğunu,

---

⁸⁶ Zübde, v.18a.

⁸⁷ Zübde, v.18b.

⁸⁸ Zübde, v.19a.

⁸⁹ Zübde, v.19b.

⁹⁰ Zübde, v.20a-b.

⁹¹ Zübde, v.20b.

⁹² Zübde, v.21a.

⁹³ Zübde, v.21b.

⁹⁴ Zübde, v.22a-b.

⁹⁵ Zübde, v.22b.

⁹⁶ Zübde, v.23a.

azgınlıkları sebebiyle Allah'ın üzerlerine güçlü bir yel gönderdiğini⁹⁷, Lokman b. Lokm, Mürsed b. Sa'd ve Fîl adındaki kişilerin Kâbe'ye gidip Allâh'ın kendilerine azab etmemesi niyetiyle kurbanlar kestiklerini⁹⁸, Hz. Hūd'dan üç mu'cize sadır olduğunu ve 150 yaşında vefat ettiğini⁹⁹ geniş bir şekilde anlatmaktadır.

3. 3. 6 Hz. Sâlih

Mustafa 'Âlî, Hz. Sâlih'in Hūd'dan 150 yıl sonra geldiğini, asıl adının Sâlih b. Kiyas olduğunu, Semud kavmine gönderildiğini, bu kavmin Hicaz'la Kûfe arasında Hicr adında bir yerde ikamet ettiğini, bunların da Âd kavmi gibi güçlü ve kuvvetli olduğunu ve sularını tedarik ettikleri bir kuyuya sahip olduklarını¹⁰⁰, Hz. Sâlih'den kaya içerisinden kendileri için bir deve çıkarmasını istediklerini¹⁰¹, devenin onların sularını bitirmesi ve öldürülmesi hadisesini¹⁰², bu sebeble gökten bir avazla kavmin helak edilmesini, onun üç mu'cizeye sahip olduğunu ve 30 yıl ömür sürdüğünü¹⁰³ tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır.

3. 3. 7 Hz. İbrahim

Mustafa 'Âlî bu bahiste, Hz. İbrahim'in Tarah yani Âzer'in oğlu olduğunu, Âzer'in ise Nemrud'un putlar ve hazineden sorumlu veziri olduğunu, İbraniler dilinde adının Efrahim olduğunu, misvak kullanmak, bıyıkları kesmek, suyla taharet etmek, sünnet olmak, iç don giymek, ziyafet vermek, kurban kesmek ve haccın menasikini tam olarak yapmak gibi fiillerin ilk onun adeti olduğunu, dokuz tane oğlu olduğunu¹⁰⁴, tufan-ı Nüh'dan Hz. İbrahim'e gelinceye kadar 1000 veya 3337 yıl geçtiğini, Nemrud'un cabbar bir padişah olduğunu ve halkını kendisine tapmaya çağırdığını, müneccimlerin onun saltanatını devirecek bir kişinin dünyaya geleceğini haber vermesini ve kavminin yeni doğan erkek çocuklarını öldürmesini, Hz.

---

⁹⁷ Zübde, v.23b.

⁹⁸ Zübde, v.23b, 24a-b, 25a.

⁹⁹ Zübde, v.25b.

¹⁰⁰ Zübde, v.26a.

¹⁰¹ Zübde, v.26b.

¹⁰² Zübde, v.27a-b.

¹⁰³ Zübde, v.28a.

¹⁰⁴ Zübde, v.28b.

İbrahim'in doğumunu, yıldız¹⁰⁵, ay ve güneş ile ilgili tecrübesini¹⁰⁶, kavminin bayramını vesile bilip putlarını kırmasını¹⁰⁷, Nemrud'un ölmesi mukarrer iki mahkum getirtmesini ve babasının ölmesini¹⁰⁸, Nemrud'un Hz. İbrahim'i yakacak büyük bir ateş hazırlatmasını¹⁰⁹, İblis'in Hz. İbrahim'i ateşe atacak mancınığı Nemrud ve askerlerine öğretmesini, İbrahim(AS)'in ateşe atıldığı sırada Allah'dan başkasından yardım dilememesini¹¹⁰, atıldığı ateşin cennet bahçelerinden bir bahçe olduğunu¹¹¹, Allah'ın Nemrud'u ve ordusunu helak etmek için sivrisineği musallat etmesini¹¹² tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır.

Ālī, daha sonra Hz. İbrahim'in ailesi ve kendisine iman edenlerle Babil'den çıkıp Havran denilen bir yere gittiklerini¹¹³, Hz. Lūt'u mü'tefikāt denilen bir kavme bırakmasını¹¹⁴, Hz. İbrahim'in hanımı Sāre ile Mısır'a gitmesini ve Mısır Sultanının Sāre'yi sarayına götürmesini, Hz. İbrahim'in birer hikmete bināen söylediği üç yalanını¹¹⁵, Hz. İbrahim ve kendine iman edenlerle birlikte Filistin nahiyesine yakın Seb' nam yere gelmelerini, Hācer'in Hz. İsmā'il'i dünyaya getirmesini, erkek ve kadınların sünnet olma hadisesini¹¹⁶, Hz. İbrahim'in Hācer ve İsmā'il'i alıp Mekke'nin bulunduğu mahalle götürmesini, Hācer'in su araması¹¹⁷ ve İsmā'il'in ayaklarıyla zezem suyunu çıkarmasını, Cürhüm kabilesinin Hācer ve İsmā'il'in bulunduğu yere yerleşmelerini, Hz. İbrahim'in Hācer ve İsmā'il'i ziyarete gelmesini¹¹⁸, Sāre'ye İshak adlı bir çocuk dünyaya getireceğini ve ondan Ya'kub adlı bir peygamberin olacağını müjdelendiğini, Hz. İbrahim'in tekrar Hz. İsmā'il'i

---

¹⁰⁵ Zübde, v.29a.

¹⁰⁶ Zübde, v.29b.

¹⁰⁷ Zübde, v.30a-b.

¹⁰⁸ Zübde, v.31a-b.

¹⁰⁹ Zübde, v.32a.

¹¹⁰ Zübde, v.32b.

¹¹¹ Zübde, v. 33a.

¹¹² Zübde, v.33b.

¹¹³ Zübde, v.33b.

¹¹⁴ Zübde, v.34a.

¹¹⁵ Zübde, v.34a-b.

¹¹⁶ Zübde, v.35b.

¹¹⁷ Zübde, v.36a.

¹¹⁸ Zübde, v.36b.

ziyarete gelmesi ve “evinin eşiğini değiştirmesi” nasihatini vermesini¹¹⁹, makam-ı İbrahim’i¹²⁰ ve oğlu İsmā‘il’i kurban etmesini, kurban olunanın İsmā‘il mi yoksa İşhak mı olduğu tartişmasını, Hz. Muhammed(SAV)’in babası Abdullah’ın kurban edilme olayını¹²¹, Kābe’nin inşa edilmesini, Cebrāil (AS)’in İbrahim ve İsmā‘il’e Hacc’ın tüm menasikini öğretilmesini¹²², Sāre’nin 130 yaşındayken vefat ettiğini, Hz. İbrahim’in Allah’dan ölüyü nasıl dirilttiğini göstermesini istemesini¹²³ geniş bir şekilde anlatmaktadır.

Daha sonra Mustafa ‘Ālī, Hz. İbrahim’e Cebrail’in kırk defa indiğinden, yedi mu‘cizesinin olduęundan¹²⁴, 200 yaşında vefat ettiğinden ve Filistin’e yakın Halilü’r-Rahman adıyla bilinen bir şehirde defn olunduğundan ayrıntılı bir şekilde bahsetmektedir¹²⁵.

3. 3. 8 Hz. İsmā‘il

Mustafa ‘Ālī bu bölümde, Hz. İsmā‘il’in Hz. İbrahim’in ilk dünyaya gelen oğlu olduğunu, annesinin Mısır sultanının Sāre’ye hediye ettiği cariye olan Hācer olduğunu, Arap kabilelerinin Hz. İsmā‘il’den neş’et ettiğini, on iki oğlu olduğunu, babasının vefatından sonra peygamberlikle müşerref olduęunu¹²⁶, üç mu‘cizesinin bulunduğunu ve 137 yada 130 yaşındayken vefat ettięini¹²⁷ söyler.

3. 3. 9 Hz. Lūt

‘Ālī bu bölümde Hz. Lūt’un Hz. İbrahim’in kardeşi Hārān’ın oęlu olduğunu, annesinin ciğerine bitişik doğduğundan adının Lūt olduğunu, peygamber olmadan önce Hz. İbrahim’e iman ettiğini, Hz. İbrahim’in Lūt’u Filistin yakınlarındaki Sodom adlı bir şehre halkını tebliğ için bıraktığını, Sodom kavminin

---

¹¹⁹ Zübde, v.37a.

¹²⁰ Zübde, v.37b.

¹²¹ Zübde, .38a-b, 39a-b.

¹²² Zübde, v.40a.

¹²³ Zübde, v.40a-b.

¹²⁴ Zübde, v.42a-b.

¹²⁵ Zübde, v.42b.

¹²⁶ Zübde, v.43a.

¹²⁷ Zübde, v.43b.

yol kesip insanları haksız yere öldürdüklerini¹²⁸, hevā ve heveslerine kapılıp oğlancılık(homoseksüellik) yaptıklarını, Hz. Lūt'un misafirperver olduğunu, Allah'ın Cebrāil, Mikāil ve İsrāfil'i azab için gönderdiğini¹²⁹, kavminin Lūt'a konuk olan bu misafirleri zorla almaya çalıştıklarını, Lūt'un kavmi ile şehri terk edişini¹³⁰, Sodom kavminin helak edilmesini ve Lūt'un eşinin de kafirlerden olduğunu üç tane mu'cizesinin bulunduğunu¹³¹ ve 102 yaşındayken vefat ettiğini¹³² anlatmıştır.

3. 3. 10- Hz. İshak

Mustafa ' Ālī bu bölümde, Hz. İshak'ın Hz. İbrahim'in eşi Sāre'den dünyaya geldiğini, Yahudi ve Nasara'nın alimlerinin Hz. İbrahim'in İshak'ı kurban ettiğine dair iddialarını, ben-i İsrail, Rum, Ermeni ve Yunan milletlerinin Hz. İshak'ın neslinden geldiklerini, İys ve Ya' kub adlı iki oğlu olduğunu¹³³, Hz. İshak'ın oğlu İys'e peygamberliği vermek istemesini ancak Ya' kub'a peygamber olması yolunda Allah'a dua ettiğini¹³⁴, bunun üzerine İys'in Ya' kub nesline düşman olduğunu¹³⁵, Hz. İshak'ın 180 yaşında vefa ettiğini ve üç mu'cizesinin bulunduğunu¹³⁶ beyan eder.

3. 3. 11 Hz. Ya' kub

Mustafa ' Ālī bu bölümde, Hz. Ya' kub'un İshak'ın oğlu olduğundan, İys ile ikiz olarak dünyaya geldiklerinden, Hz. Ya' kub'un diğer adının İsrail olduğundan, Ya' kub(AS)'un dayısı Leyyan'ın yanına gidip¹³⁷ kızlarından Leyyā ve Rāhil ile evlenmesinden¹³⁸, Rāhil'den Yusuf(AS)'un dünyaya geldiğinden, Yusuf'un, dedesi Leyyan'ın putunu gizlice almasından, Ya' kub ile İys'in barışlarından¹³⁹, İbn-i Yāmin'in dünyaya gelmesinden, Ya' kub'un Kenan vilayetine peygamber olarak

---

¹²⁸ zübde v. 44a.

¹²⁹ Zübde, v.44b.

¹³⁰ zübde v. 45a.

¹³¹ Zübde, v.45a-b.

¹³² Zübde, v.46a.

¹³³ Zübde, v.46a.

¹³⁴ Zübde, v.46a-b.

¹³⁵ Zübde, v.46b.

¹³⁶ Zübde, v.47a.

¹³⁷ Zübde, v.47b.

¹³⁸ Zübde, v.48b.

¹³⁹ Zübde, v.48b.

gönderilişinden ve üç mu'cizesi olduğundan, 147 yaşında Mısır'da vefat ettiğinden¹⁴⁰ bahseder.

3. 3. 12 Hz. Yusuf

Mustafa 'Ālī bu bölümde Hz. Yusuf'un Ya'kub'un oğlu olduğunu¹⁴¹, kıssaların en güzelinin ona ait olduğunu, gökyüzünde bedir olmuş ay gibi güzel olduğunu¹⁴², Ya'kub'un kızkardeşi Aynas'ın Yusuf'u evlatlığa alma hādisesini¹⁴³, Hz. Yusuf'un gördüğü rü'yayı Ya'kub(AS)'un te'vil etmesini¹⁴⁴, Yusuf'un gördüğü rü'yaların ayan beyan ortaya çıktığını¹⁴⁵, kardeşlerinin Yusuf'u kuyuya attıklarını¹⁴⁶, Ya'kub(AS)'a gelip onu kurt yediğini söylediklerini, bir kafilenin gelip Yusuf'u kuyudan çıkardıklarını¹⁴⁷, kardeşlerinin Yusuf'u kervan sahibine çok düşük bir paraya sattıklarını ve Aziz'in onu satın aldığını¹⁴⁸, Züleyha'nın Yusuf ile beraber olmak istemesini¹⁴⁹, Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtulmasını¹⁵⁰ ve zindana atılmasını¹⁵¹, Züleyha'nın Mısır kadınlarını saraya davet etmesini¹⁵², zindanın Hz. Yusuf için ibadet ve tebliğ yeri olmasını, zindanda kendisine düş ta'bir ettirmeye gelen iki kişiyi¹⁵³, yedi yıl zindan da kaldığını, Mısır sultanının gördüğü düşü ta'bir ettirmek istemesini¹⁵⁴, Hz. Yusuf'un rü'yayı ta'bir etmesini¹⁵⁵, Hz. Yusuf'un sultandan nasıl zindana düştüğünü öğrenmesini istemesini, zindandan çıkmayı geciktirmesini¹⁵⁶, masum olduğunun anlaşılmasını ve bunun üzerine zindandan

---

¹⁴⁰ Zübde, v.49a-b.

¹⁴¹ Zübde, v.49b.

¹⁴² Zübde, v.50a.

¹⁴³ Zübde, v.50b.

¹⁴⁴ Zübde, v.51a.

¹⁴⁵ Zübde, v.51b.

¹⁴⁶ Zübde, v.52a-b.

¹⁴⁷ Zübde, v.53a.

¹⁴⁸ Zübde, v.53b.

¹⁴⁹ Zübde, v.54a.

¹⁵⁰ Zübde, v.54b.

¹⁵¹ Zübde, v.55a.

¹⁵² Zübde, v.55b.

¹⁵³ Zübde, v.56a.

¹⁵⁴ Zübde, v.56b.

¹⁵⁵ Zübde, v.57a-b.

¹⁵⁶ Zübde, v.58a.

çıkmasını¹⁵⁷, otuz yaşında Mısır devletinin maliye işlerinin başına getirilişini, kıtlık sebebiyle halkın ürünlerini ambarlamasını, Mısır sultanının iman etmesini,¹⁵⁸ Züleyha'yı nikahı altına almasını¹⁵⁹, Mısır da meydana gelen kıtlığı, Ya'kub'un oğullarını Mısır'a buğday almaya göndermesini¹⁶⁰, Yusuf'un İbn-i Yâmin'i kardeşlerine sormasını ve bir daha ki gelişlerinde getirmelerini istemesini¹⁶¹, kardeşlerinin İbn-i Yâmin ile yeniden Mısır'a dönmelerini¹⁶², Yusuf'un kendini İbn-i Yâmin'e anlatmasını, İbn-i Yâmin'in çuvalına gümüş tasın konulmasını¹⁶³, kardeşinin Yusuf'un yanında kalması¹⁶⁴, kardeşlerinin bunun üzerine babalarının yanına gitmeleri ve tekrar Mısır'a dönmelerini¹⁶⁵, Yusuf'un kendini ailesine tanıtmasını¹⁶⁶, gömleğini babası Ya'kub'a göndermesini ve gözlerinin açılmasını,¹⁶⁷ kardeşlerinin yaptıkları hatadan pişmanlık duymalarını ve Yusuf'a gelip huzurunda secde etmelerini¹⁶⁸, bütün bunların sonunda üç mu'cizesi olduğunu¹⁶⁹ ve 120 yaşında vefat ettiğini¹⁷⁰ tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır.

3. 3. 13 Hz. Eyyub

Mustafa 'Ālī bu bahiste, Hz. Eyyub'un babasının adının Ravah olduğunu, Şam'la Remle arasında Seniyye adıyla bilinen bir mahalde sakin olduğunu, meleklerin bile Allah'a karşı ibadetlerinde ona gıpta ettiklerini,¹⁷¹ çok zengin olduğunu, İblis'in onu ibadetlerinden men' etmeye çalışarak oğullarını öldürmesi¹⁷²

---

¹⁵⁷ Zübde, v.58b.

¹⁵⁸ Zübde, v.59a.

¹⁵⁹ Zübde, v.59b.

¹⁶⁰ Zübde, v.60a.

¹⁶¹ Zübde, v.60b.

¹⁶² Zübde, v.61a.

¹⁶³ Zübde, v.61b.

¹⁶⁴ Zübde, v.62a-b.

¹⁶⁵ Zübde, v.63a.

¹⁶⁶ Zübde, v.63b.

¹⁶⁷ Zübde, v.64a.

¹⁶⁸ Zübde, v.64b.

¹⁶⁹ Zübde, v.65a-b.

¹⁷⁰ Zübde, v.66a.

¹⁷¹ Zübde, v.66a.

¹⁷² Zübde, v.66b.

ve şeytanın kendisine hastalık musallat etmesini¹⁷³, kavminden kendisine ancak üç kişinin iman ettiğini, hastalığına karşı sabrını ve nasıl kurtulduğunu, üç mu'cizesi olduğunu¹⁷⁴ ve yerine oğlu Zü'l-Kifl'in geçtiğini¹⁷⁵ anlatmaktadır.

3. 3. 14 Hz. Şu'ayb

Mustafa 'Ālī bu bölümde, Şu'ayb(AS)'ın babasının adının Şem'un olduğunu, sözünün ve konuşmasının çok tatlı olduğunu, Şam'ın Medyen şehrinde sakin olduğunu ve şehir halkının ticaret de çok hilebaz olduklarını, Hz. Şu'ayb'ı hiçbir şekilde dinlemediklerini, kavminin adının Ashābu'l Eyke olduğunu,¹⁷⁶ Hz. Şu'ayb'ın kavmine, önceki kavimlerin başına gelen felaketleri hiç bıkıp usanmadan anlattığını fakat sonuçta aciz kaldığını ve Allah'ın bu kavmi sıcaklık ve sesle helak ettiğini, Hz. Şu'ayb'ın ailesinin ve kendisine iman edenlerin bu azaptan kurtulduklarını, Hz. Musa'ya kızını verdiğini¹⁷⁷ ve en sonunda üç mu'cizesinin olduğunu¹⁷⁸ anlatmaktadır.

3. 3. 15 Hz. Musa

Mustafa 'Ālī bu bahiste Hz. Musā'nın ulu'l 'azm peygamberlerden olduğunu, Hz. Adem'de 3418 yıl sonra İskenderiye de dünyaya geldiğini, babasının adının İmran Yashur annesinin Necib olduğunu, Hz. Musa ile çağdaş olan firavunun Ebu'l Kubbas künyeli Firavn-ı Sālis olduğunu¹⁷⁹, bu firavunun Hz. Musa dünyaya geldiğinde 400 yaşında olduğunu, müneccimlerinin ona ben-i İsrail'den birisinin doğup saltanatını sona erdireceğini söylemesini, Musa'nın ana rahmine düşmesini¹⁸⁰, annesinin Musa'yı koyacağı tabutu almasını ve onu tabuta bırakmasını¹⁸¹, Firavunun müneccimlerinin nasıl bu bilgilere vasıl olduklarını, gökte kayan yıldızların melekler

---

¹⁷³ Zübde, v.67a.

¹⁷⁴ Zübde, v.67b.

¹⁷⁵ Zübde, v.68a.

¹⁷⁶ Zübde, v.68a.

¹⁷⁷ Zübde, v.68b.

¹⁷⁸ Zübde, v.69a.

¹⁷⁹ Zübde, v.69a.

¹⁸⁰ Zübde, v.69b.

¹⁸¹ Zübde, v.70a-b.

tarafından şeytanlara atıldığı¹⁸², Firavun'un ailesinin Musa'yı Nil kenarında bir tabut içerisinde bulmalarını, Asiye'nin Firavun'a Musa'yı öldürmemesi için yalvarmasını¹⁸³, annesinin Musa'ya sütannelik yaptığını, Musa'nın Firavun'un sakalını çekme hâdisesini,¹⁸⁴ Musa'nın konuşmasındaki tutukluğunu, otuz yaşına geldiği zaman ki durumunu¹⁸⁵, ben-i İsrail'in Musâ'nın peygamber olacağını anlamasını,¹⁸⁶ ben-i İsrail'den birini tartaklayan Kıpti'yi Musa'nın nasıl öldürdüğünü, Firavun'un askerlerine Musa'yı öldürmeleri için emir vermesini¹⁸⁷ ve Musa'nın Hz. Şu'ayb'ın bulunduğu Medyen'e gitmesini,¹⁸⁸ Şu'ayb'ın kızlarının hayvanları otlatırken Musa ile karşılaşmalarını¹⁸⁹ ve Musa'nın bu kızlardan birisiyle evlenmesini,¹⁹⁰ Hz. Şu'ayb'ın asalarından birisini alıp Mısır'a gitmesini¹⁹¹ tafsilatlı bir şekilde anlatmıştır.

Daha sonra, Tur-i Sina dağında ki Mersin ağacında çıkan ateşe doğru gitmesini ve Allah u Te'âlâ ile konuşmasını,¹⁹² âsayı nasıl kullanacağını ve elinin parlaması mu'cizesini öğrenmesini,¹⁹³ Allah'ın peygamberi olarak seçilip Firavun'u dine da'vet etmesini, Hz. Harun'un yardımına verilmesini,¹⁹⁴ Firavun'un yanında âsanın ejderha olmasını¹⁹⁵, sihirbazların Hz. Musa'ya iman ettiklerini,¹⁹⁶ Firavun'un Hâman'dan kendisine büyük bir bina inşa etmesini istemesini, Firavun'un halkına Allah'ın gökten kan, kurbağa, bit yağdırmasını,¹⁹⁷ Musa'nın kendisine tabi olanlarla beraber gizlice Mısır'dan ayrılmasını ve Firavun'un ardlarınca büyük bir orduyla

---

¹⁸² Zübde, v.71a.

¹⁸³ Zübde, v.71b.

¹⁸⁴ Zübde, v.72a.

¹⁸⁵ Zübde, v.72b.

¹⁸⁶ Zübde, v.73a.

¹⁸⁷ Zübde, v.73b.

¹⁸⁸ Zübde, v.74a.

¹⁸⁹ Zübde, v.74b.

¹⁹⁰ Zübde, v.75a.

¹⁹¹ Zübde, v.75b.

¹⁹² Zübde, v.76a.

¹⁹³ Zübde, v.76b.

¹⁹⁴ Zübde, v.77a.

¹⁹⁵ Zübde, v.77b.

¹⁹⁶ Zübde, v.78a.

¹⁹⁷ Zübde, v.78b.

onları takip etmesini, Hz. Musa'nın āsasıyla Nil'i on iki parçaya bölmesini¹⁹⁸, Firavun ve ordusunun Nil'in sularında boğulmasını ve Firavun'un tövbesini,¹⁹⁹ ben-i İsrail'in Firavun ve askerlerinin mallarını talan etmelerini, ben-i İsrail'in Hz. Musa'dan kendilerine tapacak put yapmasını istemelerini²⁰⁰ ve Musa'nın kırk gün yalnız başına Allahu Te'ālā ile konuşmaya gitmesini²⁰¹, Sāmiri'nin ganimet mallarından bir buzağı-put yapmasını²⁰², Tur-i Sina'da Tevrat'ın Musa'ya verilmesini²⁰³ ve Allah'ın cemalini görmek istemesini²⁰⁴, Hz. Musa ile Tur-i Sina'ya giden pirlere emr-i Haqq'la öldürülmelerini,²⁰⁵ Musa'nın Sāmiri'ye beddua etmesini, puta tapmayan on iki bin ben-i İsraili'nin tapanları kılıçtan geçirmesini²⁰⁶, fail-i meçhul bir cinayetin işlenmesi ve bir sığırın kurban edilip katilin ortaya çıkarılmasını²⁰⁷, ben-i İsraililer'in sığırın özelliklerini talep etmelerini,²⁰⁸ öldürülen kişiye sığırın bir parçasının vurulmasıyla dirilmesi ve kendisini öldüreni ben-i İsrail'e söylemesini²⁰⁹, Hızır ile Musa'nın buluşmasını²¹⁰, Hz. Musa'nın Uvc b. Unuk kavmi ile savaşması ve bu kavmin helak olmasını²¹¹, Hz. Musa'nın kavmi için dua edip Allah'dan çeşit çeşit nimetler istemesini, āsasını taşa vurup ondan on iki bölüm su çıkarmasını, Hz. Harun'un taht üzerinde vefat etmesini, Hz. Musa'nın on sekiz tane mu'cizesinin olduğunu²¹², Cebrail'in Musa'ya 480 kere nazil olduğunu²¹³ ve Hz. Musa'nın 120 yaşında nasıl vefat ettiğini²¹⁴ tafsilatlı bir şekilde eserinde anlatmıştır.

---

¹⁹⁸ Zübde, v.79b, 80a.

¹⁹⁹ Zübde, v.80a.

²⁰⁰ Zübde, v.80b.

²⁰¹ Zübde, v.81a.

²⁰² Zübde, v.81b.

²⁰³ Zübde, v.82a.

²⁰⁴ Zübde, v.82b.

²⁰⁵ Zübde, v.83a.

²⁰⁶ Zübde, v.83b.

²⁰⁷ Zübde, v.84a-b.

²⁰⁸ Zübde, v.85a.

²⁰⁹ Zübde, v.85b.

²¹⁰ Zübde, v.85b, 86a-b, 87a-b.

²¹¹ Zübde, v.87b, 88a-b.

²¹² Zübde, v.88b, 89a-b, 90a-b.

²¹³ Zübde, v.90b.

²¹⁴ Zübde, v.91a.

3. 3. 16 Hz. Yunus b. Meta

Mustafa ʿĀlī bu bölümde, Hz. Yunus'un ben-i İsrail'e gönderilmiş peygamberlerden biri olduğunu, Hz. İsa ile Hz. Muhammed(SAV) arasında bir zamanda gelmiş olabileceğini,²¹⁵ babasının adının Meta olduğunu, nüfusu yüz bin olan bir kavme gönderildiğini, bu kavmin çok azgın bir kavim olması sebebiyle ona iman etmediklerini, Allah'ın onlara azab için kıpkırmızı bir bulut gönderdiğini, bu azabla birlikte Yunus'un kavmine haber vermeden kendinden dua istememeleri nedeniyle terk ettiğini, kavmin tamamı imana geldikleri halde peygamberlerini bulamamalarını²¹⁶, sonuçta bu kavmin samimiyeti sebebiyle Allah u Te'ala'nın hepsini affetmesini, Hz. Yunus'un bu esnada bir gemiye bindiğini, bir balığın o geminin seyr etmesini engellediğini ve Hz. Yunus'u yuttuğunu, kırk gün onun karnında kaldığını, Nebvā şehrine üç günlük bir mesafede karaya çıktığını, Hz. Yunus'un tövbe ve istiğfarda bulunduğunu ve üç mu'cizesi olduğunu²¹⁷ anlatmaktadır.

3. 3. 17 Hz. Davud

Mustafa Ālī Hz. Davud'un babasının adının İşa olduğunu ve on iki tane oğlunun bulunduğunu fakat Hz. Davud'un hiçbirisine benzemediğini, çobanlık yaptığını, sapan taşı ile Calut'u öldürdüğünü, Talut'un ölümünden sonra saltanatın kendisine geçtiğini, 8000 ayetle Zebur'un nazil olduğunu, geçimini sağlamak için zırhlar yaptığını, dağ, taş ve hayvanların çok güzel olan sesini dinlediklerini, gününü üçe bölüp bir vaktinde Müslümanların ihtiyaçlarını giderdiğini, ikincisinde ibadet ettiğini ve üçüncüsünü ise çalışmaya ayırdığını²¹⁸, 900 tane eşinin olduğunu ve komutanlarının birinin eşiyle evlendiğini, iki meleğin gelip kendisine koyunlarını bölüşemedikleriyle ilgili davalarını anlattığını ve bu hal ile Hz. Davud'un tövbe

---

²¹⁵ Zübde, v.92a.

²¹⁶ Zübde, v.92b.

²¹⁷ Zübde, v.93a.

²¹⁸ Zübde, v.93b.

etmesini²¹⁹, 100 yıl yaşadığını ve Beytü'l Makdis'de defn edildiğini ve beş mu'cizesi olduğunu²²⁰ anlatarak bu bahsi bitirmiştir.

3. 3. 18 Hz. Süleyman

Mustafa ' Ālī, Süleyman(AS)'ın Hz. Davud'un oğlu olduğunu, bazı müşkil davalarda babasından daha isabetli hükümler verdiğini, kendisine babasından daha fazla nübüvvet ve saltanat verildiğini, Cinler , insanlar ve vahşi yaratıklarla hayvanların kendisinin emrine verildiğini, Tevrat ahkamıyla hükümler verdiğini, hayvanların dillerinden anladığı, Beytü'l Makdis binasını tamamladığını, kendisi için çok güzel bir taht yaptırdığını²²¹, 300 eşi 700 cariyesinin bulunduğunu, yelin Hz. Süleyman'ın emrine verildiğini, cinler vasıtasıyla denizden inci ve kıymetli mücevherler çıkardığını,²²² Sihir cininin taht üzerinde kırk gün Süleyman(AS)'ın yerine hükümdarlık ettiğini, Süleyman(AS)'ın yüzüğünün çalınmasını ve günde iki balık karşılığı çalıştığını²²³, Sihir cininin yüzüğü denize atması ve Hz. Süleyman'ın balığın karnında yüzüğünü bulmasını, Yemen halkının şirk içerisinde olduğunu²²⁴, Hüdhüd'ün Sebe Melikesi ile ilgili bilgiler getirmesini, Hz. Süleyman'ın Hüdhüd vasıtasıyla Belkıs'ı kendisine iman etmeye davet eden mektubu göndermesini, İfritlerin Belkıs'ın tahtını getirmesini, bütün askeriyle Belkıs'ın Müslüman olduğunu ve Hz. Süleyman'la evlendiğini²²⁵, Anka kuşu ile Hz. Süleyman arasındaki kader tartışmasını²²⁶, sekiz mu'cizesi olduğunu²²⁷, 50 küsur yıl yaşadığını Beytü'l Makdis'in yapımı esnasında bir yıl süreyle ölüsünün esasına dayanarak kaldığı hikayeyi²²⁸ tafsilatlı bir şekilde anlatmıştır.

---

²¹⁹ Zübde, v.94b.

²²⁰ Zübde, v.95a.

²²¹ Zübde, v.95b.

²²² Zübde, v.96a.

²²³ Zübde, v.96b.

²²⁴ Zübde, v.97a.

²²⁵ Zübde, v.97b.

²²⁶ Zübde, v.98a-b.

²²⁷ Zübde, v.98b, 99a.

²²⁸ Zübde, v.99b.

3. 3. 19 Hz. Zekeriya

Mustafa   Ālī bu bahiste, Hz. Zekeriyya'nın Berhiya'nın ođlu olduğunu, yaşadığı zamanda Āřigāniler ile Rūmiler arasında dūřmanlık olduğunu, Beytū'l Makdis'de bulunan ābidlerden olduđunu²²⁹, tamamen evlad sahibi olmaktan ũmid kesmiksken Allah'ın kendisine Yahya'yı mũjdelemesini,²³⁰ Herdos'un Zekeriyyā'yı öldũrmek istemesini ve bu sebeble ağacın iine saklanmasını, testere ile kesilerek ok feci bir şekilde öldũrũlmesini, 70 ila 80 yaşlarındaiken öldũrũldũđũnũ ve ũ mu'cizesi bulunduđunu²³¹ anlatmaktadır.

3. 3. 20 Hz. Yahya

Mustafa   Ālī bu bahiste, Yahya(AS)'ya Hz. Zekeriya hayattayken peygamberlik verildiđini²³², Hz. İsa'yı tasdik ettiğini, Allah katında ok yũksek bir dereceye sahip olduğunu, Tevrat ve İncil ahkamıyla hũkmettiđini, otuz yıl peygamberlik yaptığı, Herdos'un Herdānā adlı bir kızla beraber olduğunu ve Yahya(AS)'nın başının kesilerek öldũrũldũđũnũ²³³, Herados'un Herdos'u öldũrmesini, gũndũzũn yıldızları kavmine gŕsterme mu'cizesini ve vefat yaşı ile ilgili kesin bilginin mevcut olmadığı²³⁴ zikreder.

3. 2. 21 Hz. İsa

Mustafa   Ālī, birinci tabakanın son peygamberi olarak İsa b. Meryem'den bahsetmiştir. Adının Mesih olduğunu, Hz. Meryem'den dũnyaya geldiğini, Meryem'in babasının adının İmran annesinin ise Hanne olduğunu, Zekeriya(AS)'nın eşiyle kızkardeş olduklarını Hanne'nin Meryem'e hamile olmasını ve onu Beytū'l Makdis'e adadığını, Meryem'in dũnyaya gelişiyle Allah'ın bu nezri kabul edişini, Hz. Zekeriyya'nın Beytū'l Makdis'de Meryem'le ilgilenmesini, Meryem beř yaşına gelince Zekeriyya'nın ona bir mihrap yaptırdığı, Meryem'in hũcresinde taze

---

²²⁹ Zũbde, v.99b.

²³⁰ Zũbde, v.100a.

²³¹ Zũbde, v.100b.

²³² Zũbde, v.101a.

²³³ Zũbde, v.101b.

²³⁴ Zũbde, v.102a.

meyveler bulunmasını, Zekeriyya'ya oğlu Yahya'nın müjdelenmesini, Hz. Zekeriyy'nın Meryem'in yanına gelmediği zaman hücrenin anahtarını yeğeni Yusuf'a emanet ettiğini²³⁵, Cebrail'in Hz. İsa'yı müjdelemek için Meryem'in yanına gelişini²³⁶, Zekeriya ve yeğeni Yusuf'a iftira atılmasını²³⁷, hurma ağacının altında Meryem'in doğum yapmasını ve Beytü'l Makdis'e gelişini²³⁸, Hz. İsa'nın bebekken peygamber olduğunu kavmine söylemesini, doğduğu gün kiliselerdeki putların yüzüstü düştüğünü²³⁹, padişah olan Artos'un İsa'nın peygamber olacağını anlamasını, Meryem ve İsa'nın Mısır'a gitmelerini²⁴⁰, Hz. İsa on iki yaşına girdiğinde sakin oldukları köyün kethüdasının evine giren hırsızları bilmesini²⁴¹, otuz yaşında Beytü'l Makdis'e gidip İncil ahkamıyla tebliğe başlamasını²⁴², ölülere diriltmesini, kör olanları iyileştirmesini, sihirbazlıkla suçlanmasını, on iki kişinin(havariyyun) kendisine iman ettiklerini²⁴³, Rabbi katında büyük bir sofranın inmesini²⁴⁴, ben-i İsrail'in hınzır ve maymun suretine girip helak oluşlarını²⁴⁵, Hz. İsa'nın İncil ahkâmını yaymaya başlaması ve Yahudilerin onu öldürmek için aramalarını, HZ. İsa'nın kendisini ele verecek kişiyi haber vermesini ve Yahudiler tarafından yakalanmasını, öldürüleceği esnada Allah'ın İsa'yı katına alıp²⁴⁶ kethüdalarını yerine koymasını, daha sonra Hz. İsa'nın yeryüzüne inip Havariyyun ve Meryem'le konuşmasını²⁴⁷ ve Rum illerinden bir padişahın gelip Yahudiler'i öldürmesini²⁴⁸ tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır.

---

²³⁵ Zübde, v.102a.

²³⁶ Zübde, v.103a.

²³⁷ Zübde, v.103b.

²³⁸ Zübde, v.104a.

²³⁹ Zübde, v.104b.

²⁴⁰ Zübde, v.105a.

²⁴¹ Zübde, v.105b.

²⁴² Zübde, v.106a.

²⁴³ Zübde, v.106b, 107a.

²⁴⁴ Zübde, v.107a.

²⁴⁵ Zübde, v.107b.

²⁴⁶ Zübde, v.108a.

²⁴⁷ Zübde, v.108b.

²⁴⁸ Zübde, v.109a-b.

Mustafa ‘Ālī, Hz. İsa’nın göğe çekilmesi ve Yahudiler’in bir padişah tarafından kılıçtan geçirilmesini anlattıktan sonra Hz. Meryem’in yaşı ile ilgili tartışmaları²⁴⁹ anlatır. Hz. İsa’nın yeryüzüne inip Hz. Muhammed’in şeriatı ile hüküm eyleyeceğini²⁵⁰ geniş bir şekilde anlattıktan sonra dokuz mu‘cizesi olduğundan bahsederek²⁵¹ tabaқа-i ūlā yani birinci bölümü bitirir²⁵².

3. 3. 22 Eserin Rivayetlerinin Genel Tahlili

Mustafa ‘Ālī, Hz. Ādem’den Hz. İsa’ya kadar İşraqu’t-Tevārīh yazarından farklı olarak peygamberlerin hayatlarından tafsilatlı bir şekilde bahsetmiştir. Peygamberlerin hayat hikayelerinden bahsederken āyetler, hadisler ve tarih kaynaklarından bolca faydalanmıştır. Fakat kullandığı rivāyetler sıhhat itibariyle bir çok sorunlar ihtiva etmektedir. Mustafa ‘Ālī, İslam dünyasında rivayet ettikleri haberlerin İsrāiliyattan olduğu kesin olarak bilinen Vehb b. Münebbih²⁵³ ve Ka‘bü’l-Aḥbar’dan²⁵⁴ gelen haberleri kullanmıştır. Taberī’nin “Tārīhu’r-Rusūl ve’l-Mülūk” ile Ahmet Bīcan’ın Envārü’l-Āşīḳīn ve Semerḳandī’nin Tenbīhü’l-Ġāfilīn ve Bostānū’l-Ārifīn adlı eserlerine bir çok atıflarda bulunan Mustafa ‘Ālī, bu eserlerde geçen İsrāili bilgileri olduğu gibi kullanmıştır. Fakat bazı rivayetleri açıkça dīnī nāslara uymadığı gerekçesiyle eserine almaktan çekinmiştir. Mesela Hz. Musa ile Firavun arasında meydana gelen kıssayı anlatırken Firavun’un ok atıcılıkta mahir olduğu ve attığı okun Allah’ın katına kadar ulaştığı ile ilgili rivayeti açıkça reddetmiş

---

²⁴⁹ Zübde, v.109b.

²⁵⁰ Zübde, v.109b, 110a-b, 111a.

²⁵¹ Zübde, v.111a-b.

²⁵² Zübde, v.111b.

²⁵³ Zübde v. 14b. İranlı bir aileye mensub olan Vehb b. Münebbih h. 34’te yemende doğmuş olup Tābiin’in ileri gelenlerinden kabul edilen bu şahıs vasıtasıyla bir çok İsraili rivayet Tefsir, Hadis ve Tarih kitaplarına girmiştir. Özellikle Hz. Muhammed öncesi peygamberlerle ilgili efsanevi ve mitolojik rivayetleri vardır. Bkz. J.Horovitz, “Vehb b. Münebbih”, İA, C. XIII, İstanbul, 1986, s. 260-262; Abdullah Aydemir, **Tefsirde İsrāiliyyāt**, DİB yay., Ankara, 1964, s. 67-68,

²⁵⁴ Zübde v. 4a. Yemen Yahudilerinden olan Ka‘b, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer zamanında Müslüman olmuş Tābiin’in ileri gelenlerinden biri olup h. 32’de ölmüştür. Çok fazla İsrāili rivayetlerin İslami kaynaklara girmesine sebep olmuştur. Bkz. M.Schmitz, “Ka‘bü’l-Aḥbār”, İA, C. VI, İstanbul, 1967, s. 1-4; M. Yaşar Kandemir, “Ka‘b el-Aḥbār”, DİA, C. 6, İstanbul, 2001, s. 1-3; Abdullah Aydemir, a.g.e. s.62.

ve eserine almayı uygun bulmadığını ifade etmiştir. Fakat bunun yanında dini nâslara aykırı düşebilecek ve mitolojik unsurlar içeren bir çok olaydan da bahsetmiştir. Firavun Nil'in sularında öleceğini anladığında Allâh'a tevbe etmemesi ve affedilmemesi için Hz. Cebrail'in yetiştirip ağzına balık tıkaması rivayetini hiçbir problem görmeden verebilmiştir. Bu Cebrâil'in Allah'ın izni dışında bir insanın iman etmesini engelleyebileceği fikrini oluşturduğundan asla kabul edilemeyecek bir rivayettir.

Mustafa 'Âlî, masallara konu olacak tarzda efsanevi ve mitolojik rivayetleri de eserine almaktan çekinmemiştir. 'Uvc b. 'Unuğ ilgili olan rivayet bunlardandır. Rivayetlere göre Hz. Nuh'da önce dünyaya gelen bu dev yapılı kişi Nuh tufanında ölmemiştir. Tâ Hz. Mûsa zamanına kadar yaşamıştır. Boyu çok uzun olduğu için okyanusların dibinden balık tutar ve güneşte pişirip yerdi. Nuh tufanında sular ancak dizlerine kadar ulaşabilmişti. Bu mitolojik kahraman Hz. Musa zamanında ölmüştür²⁵⁵.

Yine kabul edilemeyecek bir olayda Hz. Süleyman'la ilgili kısımda anlatılmıştır. Rivayetlere göre Hz. Süleyman bir gün helaya girmek istediğinde yüzüğünü Cirâra adlı eşine vermiştir. Bunu takip eden bir şeytan Hz. Süleyman'ın şekline girip yüzüğü eşinden almıştır. Gerçek Süleyman eşinden yüzüğü istediğinde kendisini yalancılıkla itham edip yanından kovmuştur. Bu hal üzere peygamberliği ve hükümdarlığı bir müddet bu şeytan devralmış Süleyman ise sarayı dışında balıkçılık yaparak geçimini sağlamaya başlamıştır. Verdiği hükümler ve bazı hallerinden dolayı gerçek Süleyman olmadığı anlaşılan şeytan kaçmış ve yüzüğü denize atmıştır. Balıkçılıkla geçimini sağlayan Hz. Süleyman bir gün balık yerken yüzüğünü balığın karnında bulmuş tekrar nübüvvet ve saltanatına devam etmiştir²⁵⁶.

Şüphesiz Hz. Süleyman'la ilgili anlatılan bu kıssa tamamiyle uydurmadır bir peygambere yakışmayacak böyle bir olayın İslami kaynaklara girmiş olması dikkat

---

²⁵⁵ Zübde v. 87b.

²⁵⁶ Zübde v. 96b

çekicidir. Daha önce bahsi geçen ‘Uvc b. ‘Unuḫ kıssası da ‘Ālī’nin eserinde ki efsanevi ve mitolojik rivayetlere güzel bir örnektir. İbn Kuteybe bu rivāyet için “ *bu hadis ne Resūlullah’dan ne de onun ashabından gelmiştir. Bu sadece Ehl-i Kitāb’ın rivayet ettiği eski haberlerden birisidir.*”²⁵⁷ demiştir.

Bunların dışında eserde bütün peygamberlerin yaşlarıyla, peygamberliklerinin müddeti, aralarında geçen zaman ile ilgili rivayetler, Hz. İbrāhim’in hanımı Sāre’yi kızkardeşi olarak tanıtmayı ve Mısır Sultanını onu sarayına getirtmesi²⁵⁸ Hz. Dāvud’un komutanlarından birisinin eşini üryan görerek zevceliğe alması ve yapmış olduğu hatayı anlayarak Allah’dan af dilemesi ve savaşta ölen bu kadının eşine Allah’ın cennetten mükafatlar vererek Hz. Davud’u affettirmesi²⁵⁹, Nuh Tufanında gemiye alınanların sayısı, Şeytan’ın eşeğin kuyruğu altında gemiye binmesi domuz ve kedinin yaratılma hikayeleri²⁶⁰, İnsanlığın Hz. Nuh’un çocukları Hām, Yāfes ve Sām’dan türediği hatta Arap kavimlerinin Hz. Nūh’un duasını alan Sām’dan ve diğer kavimlerin ise Hz. Nūh’un beddu‘āsını alan Hām ve Yāfes’ten turedikleri²⁶¹ vb. haberlerle ilgili bir çok İsrāilī olmakla birlikte gerçeklik değeri taşımayan mitolojik ve efsanevī olaylar anlatılmıştır.

Rivāyetlerin tamamından bahsetmemiz çalışmamızın sınırlarını aşacağından birkaç örneği ayrıntılı olarak inceledikten sonra diğerlerini ismen vermeyi uygun gördük. Çalışmamızın transkripsiyonlu metninde ve eserin muhteviyatı bölümümde bu rivayetler ayrıntılı olarak incelenebilir²⁶².

---

²⁵⁷ İbn Kuteybe, **Te’vīlu Muḫtelifi’l Ḥadīṣ (Hadis Müdāfası)**, çev. Hayri Kırbasoğlu, Kayıhan yay., İstanbul, 1998, s. 421.; Abdullah Aydemir, a.g.e. s. 16.

²⁵⁸ Zübde v. 34a.

²⁵⁹ Zübde v. 94a-b.

²⁶⁰ Zübde v. 20b.

²⁶¹ Zübde v. 21b.

²⁶² Bu konu ile ilgili kapsamlı bir çalışma için bkz. Abdullah Aydemir, **Tefsirde İsrāiliyyāt**, DİB yay., Ankara, 1964. Bu konuların Eski Ahit’in ilk beş bölümü yani Torah da olduğu ile ilgili bkz. Şinasi Gündüz, “Kur’an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi? Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları”, **IV. Kur’an Haftası Kur’an Sempozyumu 17-18 Ocak 1998**, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998, s. 41-75.

Şunun da açıkça bilinmesi gerekir ki Peygamberler Tarihi ile ilgili haberlerde İsrâilî rivayetlerin olması kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü onlarla ilgili tamamen sahih olan bilgileri Kur'ân-ı Kerim dışındaki kaynaklardan tespit edebilmek çok zordur. Biz ancak Kur'ân'da anlatıldığı kadarıyla gerçek bilgilere sahibiz. Onun dışındaki rivayetlerin dinin ruhuna ve peygamberlik müessesine zararlı olabilecek ve insanların zihinlerinde din ile ilgili yanlış fikirlerin uyanmasına sebep olacakların titizlikle ayrılması ve bunların tarihi rivayetler olduğunu tartışılmaz kabul edilebilecek rivayetlerden olmadığı açık bir şekilde anlatılmalıdır.

Yazıcı-Zâde Muhammed, Ahmed Bican, Semerkandî gibi daha önce eserlerini zikrettiğimiz kişilerin çalışmaları sebebiyle 16. yüzyıl Osmanlı toplumunda ve günümüz Türkiye'sinde Peygamber kıssaları ile ilgili oluşan yanlış tasavvurlar halen açıkça geçerliliğini devam ettirmektedir. Eskiden köy odalarında okunan Hz. Ali'nin cenkleri, Ahmediye , Muhammediye ve vâizlerin sıkça kullandıkları Tenbîhü'l-Ġāfilîn ve Bostānü'l-Ārifîn gibi halk kitaplarında Ka'bü'l-Aĥbār ve Vehb b. Münebbih gibi İsrâilî haberleri rivayet etmekle tanınmış kişilerin isimleri çokça geçmektedir. Bu gibi eserleri kullanırken seçici davranmak ve rivayetlerin doğruluğunu ve yanlışlığını ilmi kriterlerle ölçmek en azından bu rivayetlerin problemli olduğunu bilerek bu tarz eserleri okumak çok daha uygun olur kanaatindeyiz.

3. 4 Zübdetü't-Tevārîh 'in Kaynakları

Mustafa 'Ālî eserini yazarken öncelikle âyet ve hadisleri kaynak olarak kullanmıştır. Her peygamber kıssasında onlarla ilgili Kur'ân-ı Kerim'deki ilgili yerleri hemen hemen bütünüyle kullanmıştır. Kanaatimiz odur ki Peygamberler tarihinden bahseden eserlerde tabîi olarak çok fazla İsrailî rivayet olması 'Ālî'nin bu üslubu kullanmasını gerekli kılmıştır. Bunu söylerken 'Ālî'nin İsrailî rivayetleri kullanmadığını söylemek istemiyoruz. Peygamberlerin hayat hikayeleriyle ilgili özellikle Kur'ân'da fazla bilgi bulunmaması bu alanda eser veren insanların meseleleri açıklığa kavuşturmak için olayların geçtiği yerleri, peygamberlerin ne

zaman doğup ne zaman vefat ettiklerini belirtmeleri tarih yazmaya daha uygun olduğundandır. Çünkü tarih, vākıaları yer ve zaman belirterek kayda geçirmek demektir.

‘Ālī eserinde bir çok āyet ve hadis kullanmıştır. Bu bakımdan Zübdetü’t-Tevārīh’in en belirgin kaynakları bunlardır. Ayrıca Ālī çalışmamıza konu olan Zübdetü’t-Tevārīh’in 111. varağına kadar bahsettiği peygamberlerle ilgili bazen sadece eserin adı bazen sadece yazarının adı bazen de ikisini birlikte verdiği 22 kaynak kullanmıştır. Bu kaynaklarının en önemlisi İşrāku’t-Tevārīh’dir.

Mustafa ‘Ālī, İşrāku’t-Tevārīh’i tercüme ederek eserini yazdığını belirtse de Hz. İsa(AS)’ya kadar ki bölümde kaynak eser gibi kullanmıştır. Çünkü İşrāku’t-Tevārīh yazarı bu kısımda sâdece peygamberlerin hangi kavme geldikleri, aralarındaki zaman dilimi, hangi soydan geldikleri ve kaç yaşında vefat ettikleri gibi çok kısa bilgiler vermiştir.

Bu sebeple biz de ayrı bir başlık açmaktansa bu eserle ilgili bilgiyi kaynaklar kısmında vermeyi uygun gördük. Fakat eserin yazarı ile ilgili bilgilerin tartışmalı olması eserle ve yazarıyla ilgili tam ve açıklayıcı bilgiler vermemize sebep olmuştur.

3. 4. 1 İşrāku’t-Tevārīh

Mustafa ‘Ālī, Allāh’a hamd ve peygamberine salavat getirdikten sonra eserini Kāzı Adud’a nisbet ettiği dili Arapça olan İşrāku’t-Tevārīh adlı eserden genişleterek tercüme ettiğini açık bir şekilde ifade etmektedir.²⁶³ Eserinin bir çok yerinde “İşrāku’t-Tevārīh’de yazdığı üzere”²⁶⁴ “İşrāku’t-Tevārīh yazışınca”²⁶⁵ ifadelerle esere atıflarda bulunmaktadır.

Mustafa ‘Ālī, Zübdetü’t-Tevārīh’in birinci varağında İşrāku’t-Tevārīh kitabının müellifinin eseri Arapça yazdığını, Hz. Muhammed’in dışındaki peygamberlerden özetle bahsettiğini, müellifin muradının Hz. Muhammed’in hayat

---

²⁶³ Zübde, v. 1a-b.

²⁶⁴ Zübde, v 109a.

²⁶⁵ Zübde, v 15a.

hikayesini yazmak olduğunu, eserin hâtimesinde mezhep imamı ve hadis rivayet eden muhaddisler hakkında özlü bilgiler verdiğini, her nebinin mu'cizeleri ve kavimlerini da'vette ortaya çıkan olaylardan tafsilatlı bir şekilde bahsetmediğini açıkça belirtip kendisinin Nebî, Resûl ve 'Ulu'l 'Azîm kavramları hakkında bilgiler veren bir mukaddime yazdığını peygamberlerin hikayelerini tafsilatlı bir şekilde anlatarak ve eksik kalan yerleri tamamlayarak bu eseri tercüme ettiğini açık bir şekilde ifade etmektedir²⁶⁶. Fakat iki eserde incelendiğinde görülecektir ki 'Âlî eseri tercüme etmemiş yeniden yazmıştır. Peygamberlerin hayatlarını geniş bir şekilde anlatmasının yanı sıra İsrâku't-Tevârih'te adı geçen peygamberlerden daha fazla peygamber hayatı anlatmıştır. İsrâku't-Tevârih'te sırasıyla Hz. Âdem, Hz. Şît, Hz. İdrîs, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. İbrahim, Hz. İsmâ'il, Hz. İshak, Hz. Ya'kub, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Süleyman ve Hz. İsa peygamberler olarak toplam 14 peygamberden kısa kısa bahsedilmiştir. Fakat Mustafa 'Âlî ise bu peygamberlere ek olarak Hz. Sâlih, Hz. Lût, Hz. Eyyub, Hz. Şu'ayb, Hz. Yunus b. Meta, Hz. Zekerîya ve Hz. Yahya'yı bu sıraya eklemiştir.

Mustafa 'Âlî'nin anlattıklarından yola çıkarak İsrâku't-Tevârih adlı eser ve Kâzî Azud'un kim olduğu ile ilgili araştırmalar yaptık. Tespitlerimiz sonucunda bu zatın Adudüddîn el-İcî (h.756/1355)²⁶⁷ olduğunu, fakat Adudüddîn el-İcî'nin bu isimde bir esere sahip olmadığını, ona izafe edilen İsrâku't-Tevârih adlı eserin Kara Ya'kub lakabıyla tanınan Ya'kub b. İdrîs el-Karamânî'ye ait bir eser olduğunu tespit ettik²⁶⁸.

İsrâku't-Tevârih adlı eser Keşfü'z-Zünûn'da Kara Ya'kub b. İdrîs el-Karamânî (h. 833) adına kayıtlıdır. Eserin Mukaddime, üç bölüm ve bir hâtimeden oluştuğunu ifade eden Katip Çelebi, içeriği hakkında şunları söylemektedir :

---

²⁶⁶ Zübde, v. 1b.

²⁶⁷ Kâzî Azud'un Adudüddîn el-İcî olduğu ile ilgili bkz. Mustafa İsen, **Gelibolulu Mustafa Âlî**, Şule yay., İstanbul, 1998, s. 27.; Kütükoğlu, a.g.md., s. 414.

²⁶⁸ Tahsin Görgün, "İcî", DİA, C. XXI, 1999, s. 411.

*“Allāh’a hamddan sonra ilk yaratılışla başlayan eser peygamberler, büyük sahabeler, tābi‘ūn ve imamlar hakkında bilgi verdikten sonra İmām-ı Gazālī ile son bulmaktadır.”*²⁶⁹

Kara Ya‘kub b. İdris el-Karamānī (h.789-833) ile ilgili yaptığımız araştırmalarda Niğdeli değerli bir âlim olduğunu, Lârende (Karaman) kasabasında müderrislik yaptığını ilim tedrisi amacıyla Kudüs, Şâm ve Mısır’a yolculuklar yaptığını daha sonra tekrar doğduğu şehir olan Konya’ya gelip Lârende adlı kasabasında h. 833’de vefat ettiğini, “Hâşiyetü ‘Ale’l Beyzâvî” ile “Şerhu’l-Meşâbih” ve “Şerhu’l-Hidaye” adlarında eserleri olduğunu, ayrıca peygamberler tarihi, sahabelerin hayatıyla mezheb kurucuların, muhaddislerin ve büyük din âlimlerinin hayatlarını anlatan “İşrâku’t-Tevârih” adlı eserin de sahibi olduğunu tespit ettik²⁷⁰.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkiyede’ki kütüphanelerde İşraku’t-Tevârih’in Kara Ya‘kub b. İdris el-Karamānī adına kayıtlı 9 nüshası vardır.

a) Süleymāniye Kütüphānesi Āşir Efendi 240 demirbaş numarada kayıtlı nüsha.

b) Süleymāniye Kütüphānesi Esad Efendi 2174 demirbaş numarada kayıtlı nüsha.

c) Süleymāniye Kütüphānesi Ayasofya 2954 demirbaş numarada kayıtlı nüsha.

d) Süleymāniye Kütüphānesi Afyon Gedik Ahmed Paşa 17168 demirbaş numarada kayıtlı nüsha.

e) Süleymāniye Kütüphānesi Edirne Bâdi Ahmet 2420 demirbaş numarada kayıtlı nüsha.

f) Süleymāniye Kütüphānesi Edirne 1477 demirbaş numarada kayıtlı nüsha.

---

²⁶⁹ Katip Çelebi, **Keşfu’z-Zünun**, İstanbul, 1971, C.I, s. 109.; Mecdî Mehmed Efendi, **Şakâik-i Nu’māniye ve Zeyilleri**, hz. Abdulkadir Özcan, Çağrı yay., İstanbul, 1989, C. I, s. 84-85.

²⁷⁰ Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri 1299-1915**, hz. İ.Özen, A.F.Yavuz, C.I, Meral yay.tarihsiz, s.367-368;

g) Kayseri Rāşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi Rāşid Efendi 1086 demirbaş numarada kayıtlı nüsha.

1) Manisa İl Halk Kütüphanesi 1353 İşrāku't-Tevārīh adıyla kayıtlı olan nüsha.

En son bahsettiğimiz Manisa İl Halk Kütüphanesi 1353 İşrāku't-Tevārīh adıyla kayıtlı olan nüshaya ulaşarak inceleme fırsatı bulduğumuzda gördük ki eser Mustafa 'Ālī'nin bize tarif ettiği usulde Kara Yakub tarafından yazılmış nüshadır. Bu eser özet olarak peygamberler, mezhep imamları, muhaddisler ve büyük din ülemâlarından bahseden fakat Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili bahistende uzun uzadıya söz eden eserdir. 12 satır ve 101 varaktan mürekkep Arapça olarak kaleme alınmış ufak boyutta bir eserdir. Eserin başında Kara Ya' kub b. İdris el-Karamānī adı kayıtlıdır. Keşfu'z-Zünun yazarı Katip Çelebi ve Zübdetü't-Tevārīh yazarı Mustafa 'Ālī'nin de belirttikleri gibi eserin başında ki fihristten bir muqaddime, üç kısım ve bir hâtimeden mürekkep olduğunu tespit ettik.

Manisa İl Halk Kütüphanesinden edindiğimiz İşrāku't-Tevārīh adlı eser de Zübdetü't-Tevārīh'de Hz. Muhammed'e kadar olan kısım yani varak 111b'ye kadar olan kısım Mustafa 'Ālī'nin de belirttiği gibi çok özet bilgiler ihtiva etmektedir. Eserin ilk 14 varağında peygamberler bahsi bitip Hz. Muhammed'in hayat hikayesine geçilmektedir. Genel de peygamberlerin yaşları hangi kavme gönderildikleri aralarında ne kadar zaman geçtiği ile ilgili özet bilgiler ihtivâ etmektedir. Yeri geldikçe Mustafa 'Ālī eserinin içinde bu esere atfen peygamberlerin yaşları ile ilgili bilgileri vermektedir. Transkripsiyonlu metinde İşrāku't-Tevārīh'te geçen yerler köşeli parantez içerisinde [ ] elimizde bulunan nüshanın varak numaraları da işaret edilerek verilmiştir.

Buraya kadar anlattıklarımızı kısaca özetleyecek olursak Mustafa 'Ālī eserini Kāzı 'Azud'a izāfe ettiği İşrāku't-Tevārīh adlı eserden genişleterek çevirdiğini söylemesine rağmen eser Kara Ya' kub b. İdris el-Karamānī 'ye aittir. Yaptığımız araştırmalarda Kāzı 'Azud ismiyle hiç anıldığına rastlayamadığımız Kara

Ya‘kūb’un Mustafa ‘Ālī tarafından bu isimle tanınıyor olabileceği ihtimalini de düşünmemiz lazımdır. Kāzı ‘Azud lakabı genelde Adudüddīn el-İcī adıyla birlikte anıldığı için bazı tarihçiler bu ismi Zübde’t-Tevārīh’te gördükleri zaman bu kişinin İcī olduğuna hükmetmişlerdir²⁷¹. Her ne olursa olsun Mustafa ‘Ālī’nin eserinde bahsettiği kişi Kara Ya‘kub b. İdris el-Karamānī’dir.

3. 4. 2 Muhammediye

Bu eser h.855/1451 de Gelibolu da vefat eden Yazıcı-Zade Muhammed Efendi²⁷² ye aittir. Mustafa ‘Ālī, hayatı boyunca kendisinden etkilendiği eserlerinin ilham kaynağı olan Yazıcı-Zāde Şeyh Muhammed’in Muhammediye’sinden bahsetmekle²⁷³ beraber bizim üzerinde çalıştığımız birinci tabakanın sonuna kadar ki bölüme gelinceye özellikle adını belirterek kendisinden bir alıntı yapmamıştır.

3. 4. 3 Envārü’l-‘Āşıkīn

Bu eser h.870/1466 tarihinde Gelibolu da vefat eden Ahmet Bican’a aittir. Yazıcı-Zade Muhammed Efendi’nin kardeşidir. En tanınmış eseri olan Envārü’l-‘Āşıkīn ağabeyi Yazıcı-Zāde Muhammed’in Meğāribü’z-Zamān li-Ğurūbi’l-Eşyā’ fi’l- ‘Ayn ve’l-‘Iyān adlı Arapça eserinin Türkçe tercümesidir²⁷⁴. Mustafa ‘Ālī eserinde Yazıcı-Zade Muhammed’den bahsettiği yerde kardeşi olduğunu söylediği Ahmet Bicān’ın adını ve eserinin ismini de zikreder.²⁷⁵ 111. varağa kadarki bölümde özellikle kendisi ve eserinden ismen bahsederek alıntı yapmamıştır.

---

²⁷¹ İsen, a.g.e., s. 84-85.; Kütükoğlu, a.g.md, s. 414; Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, çev. Çoşkun Üçok, Kültür Bakanlığı yay., Mersin, 1992, s. 147;

²⁷² Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e, s.367-368; Amil Çelebioğlu-Kemal Eraslan, “Yazıcı-Oğlu”, İA, C.XIII, İstanbul, 1986, s. 363-368; Mustafa Uzun, “Muhammediye”, DİA, C.XXX, İstanbul, 2005, s. 586-587.

²⁷³ Zübde, v. 3b.

²⁷⁴ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s.32; Çelebioğlu-Eraslan, a.g.md., s. 366; Amil Çelebioğlu, “Ahmet Bican”, DİA, C. II, İstanbul, 1989, s.49-51.

²⁷⁵ Zübde, v. 3b.

3. 4. 4 Tenbīhu'l Ğāfilīn ve Bostānu'l Ārifīn

Bu iki eser Ebu'l-Leys es-Semerkandī'ye aittir. Hicrī 4 Miladī 10. asırda Türkistan da yaşamış büyük bir İslam alimidir. Müellifin ölüm tarihi ihtilaflıdır. Kaynaklarda h.375,383,393/m.985,993,1002 tarihleri verilmektedir.

Mustafa 'Ālī eserinin bir çok yerinde Bostānu'l Ārifīnden alıntılar yapmaktadır. Meselā Zübde'nin varak 14b'sinde Hz.Ādem'in yaşı ile ilgili "...Bostānu'l Ārifīn de yāzar ki Ādem 'aleyhi's-selām biñ yıl yaşadı diyen Vehb bin Münebbih dir. Ve ammā ehl-i Tevrāt toköz yüz otuz yıl yaşadı diyu ittifāk etmişlerdir....", yine varak 16a'da Hz.İdrīs'e bin kişinin iman ettiğini "...halkı da'vet eyleyüb Bostānu'l Ārifīn de yāzdıkları üzre kendü da'veti ile biñ kimesnei imāna ğetürdi...." sözleriyle ifade etmektedir. Bu alıntılar Bostānu'l Ārifīn'de aynen geçmektedir.²⁷⁶

3. 3. 5 Eserin Diğer Kaynakları

Mustafa 'Ālī daha önce genişçe bahsettiğimiz eserleri, Zübdetü't-Tevārīh'inde çokça zikretmesi ve bu eserlere atıf yaparak verdiği bilgileri kitapların ilgili sayfalarında tespit ettiğimiz için müstakil başlıklar altında ele aldık. Çalışmamızın bu bahsinde ise Gelibolulu Mustafa 'Ālī'nin eserinde bazen sadece kitabın ismini bazen de sadece yazarının adını zikrederek alıntılar yaptığı müellif ve eserlerini ismen kaynaklardan tespit edebildiğimiz kadarıyla vermeye çalışacağız.

Mustafa 'Ālī'nin "...Ulemā-i Rūm'dan Şeyhu'l İslām ve Muğtedā-yı Enām Mevlānā Ebu's-Su'ūd Tefsirinde..."²⁷⁷ diye bahsettiği eser Osmanlı'nın büyük Şeyhu'l-İslāmlar'ından olan Ebüssuūd Efendi (ö. h. 982/1574)'nin İršādu'l 'Akli's-Selīm ilā Mezāya'l-Kitābi'l-Kerīm adlı eseridir. Ebüssuūd Efendi Tefsir, Hadis ve

²⁷⁶ Şeyh Nasr bin Muhammed es-Semerkandī, **Tenbīhu'l Ğāfilīn ve li-Hāmişihī Bustānu'l Ārifīn**, **Daru'l Ma'rife**, Lübnan, trs., s.103-104.

²⁷⁷ Zübde v. 6b.

Fıkıh'a dair birçok eser yazmakla birlikte en mühim eseri 'Âlî'nin tefsir olarak bahsettiği bu eseridir²⁷⁸.

Mustafa 'Âlî'nin eserinde zikrettiği diğer bir kaynak Taberî (h.225-310/m. 840-922)'dir²⁷⁹. Açıkça hangi kitabından bahsetmediği için hem Tefsir'i hem de Tarih'inden yararlanmış olabilir. Çünkü üzerinde çalıştığımız esrdeki bilgiler Taberî'nin hem tarihinde hem de tefsirinde vardır. İslam dünyasının yetiştirdiği önemli tarih ve tefsir alimlerinden birisidir. Hem "Târihu'l-Rusül ve'l-Mülük" adlı tarihe dair eseri hem de "Câmi'u'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'an" adlı tefsire dair eseri en önemli kaynaklarımızdandır²⁸⁰.

Mustafa 'Âlî'nin zikrettiği diğer bir kaynak 'Acâ'ibü'l-Buldân'dır²⁸¹. Keşfü'z-Zunûn'da bu isme kayıtlı iki eser bulunmaktadır. Biri Ebu Ca'fer Ahmed b. İbrâhîm et-Tabîb el-İfrîkî (h. 400/1009), diğeri ise Zekeriyâ b. Muhammed b. Mahmûd el-Kazvinî (h. 600-682/m. 1203-1283) adına kayıtlıdır²⁸². Kazvinî'nin bu eseri "Âsârü'l-Bilâd ve Aḥbârü'l-İbâd" adıyla da tanınır. Anadolu Selçukluları ve Moğollar devrindeki Anadolu şehirleri ile ilgili bilgiler içerir²⁸³. Kanaatimizce 'Âlî'nin eserinde 'Acâ'ibü'l-Buldân diye bahsettiği eserin Kazvinî'ye ait olma ihtimali yüksektir.

Mustafa 'Âlî'ni kullandığı diğer bir kaynak Me'âlimü's-Sünen'dir²⁸⁴. Hamdi b. Muhammed b. İbrâhîm el-Hattâbî'nin (h. 308-388/920-998) Ebû Dâvud'un Sünen'ine yazdığı şerhtir²⁸⁵. Diğer bir kaynak Cevahirü'l-Kur'an'dır²⁸⁶. Hücetü'l-

---

²⁷⁸ Süleyman Ateş, "İrşâdu'l 'Akli's-Selîm", DİA, C. XXII, İstanbul,2000 s. 456. Daha geniş bilgi için bkz. Abdullah Aydemir, **Büyük Türk Bilgini Ebussüd Efendi ve Tefsirdeki Metodu**, DİB yay., II.Baskı, Ankara, 1993; Ahmet Akgündüz, "Ebüssüüd Efendi", DİA, İstanbul, 1994, C. X, s. 365-371.

²⁷⁹ Zübde v. 15a.

²⁸⁰ Ramazan Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı (Başlangıçtan XIX. Yüzyılın sonuna kadar)**, İSAR Vakfı, İstanbul, 1998, s. 52-53.

²⁸¹ Zübde v. 9b.

²⁸² Katip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1126; Cevat İzgi, "Kazvinî", DİA, Ankara, 2002, C. XXV, s. 160.

²⁸³ Şeşen, a.g.e., s. 168-169.

²⁸⁴ Zübde, v. 109b.

²⁸⁵ Katip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1726; Mücteba Uğur, **Hadis ilimleri Edebiyatı**, TDV yay. Ankara, 1996, s. 280; Salih Karacabey, "Hattabî", DİA, İstanbul, 1997, C. XVI, s. 489-491.

²⁸⁶ Zübde, v. 42a.

İslâm Ebû Hâmid Muhammed el-Gazzâlî'nin (h. 505/1111) bu isimde bir eseri bulunmaktadır²⁸⁷. Yaptığımız araştırmalarda başka kişiye ait bu isimde bir esere rastlayamadık. 'Âlî, Hz. İbrâhim'e Cebrâil'in 40 kere nazil olduğunu ifade ederken kaynak olarak Cevahirü'l-Kur'ân adlı eseri göstermesine rağmen Gazzâlî'nin bu addaki eserini incelediğimiz halde bu konuya rastlayamadık. Bu sebeple Mustafa 'Âlî'nin bahsettiği kaynağın aynı adda başka bir eser olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

Mustafa 'Âlî'nin bahsettiği diğer kaynak, Tevârihu'l-Hukemâ'dır²⁸⁸. Cemâleddin Ali b. Yusuf el Kıftî (h.568-646/1172-1248)'ye aittir. Goldziher'de Târihu'l-Hukemâ'²⁸⁹ adıyla geçen bu eser Şeşen'de İhbârü'l-Ulemâ bi-Ahbâri'l-Hukemâ'²⁹⁰ ismiyle geçmektedir. Filozofların, tabiat bilginlerinin, tabiplerin hal tercemelerini içerir. 'Âlî, Tevârihu'l Hukemâ'ya atıf yaparken kuvvetle muhtemel bu eserden bahsetmektedir.

'Âlî'nin diğer bir kaynağı Muhammed b. İshak'tır²⁹¹. Tam adı Ebu Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesâr (h. 85-151/705-768)'dir. Kitâbü'l-Meğâzî adlı eserin sahibi olan İbn İshak ilk büyük İslam tarihçidir²⁹². Müellifimizin diğer bir kaynağı ise Şahîhu İbn-i Hibbân'dır²⁹³. Bu eser hadis ve fıkıh âlimi olan Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (h. 354/965)'ye aittir. Müsnedü's-Sahih adıyla da tanınan bir eserdir²⁹⁴. 'Âlî'nin kaynaklarından birisi de Sübkî'dir²⁹⁵. Tabakâtü's-Şâfiyye adlı kitabın müellifi olarak tanınan es-Sübkî'nin tam adı, Tâceddîn Abdü'l-Vahhâb b. Ali es-Sübkî'dir. Hicrî 727/1327'de Kâhire'de doğmuştur. H. 774/1373'te

---

²⁸⁷ Katip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 610; H. Bekir Karlığa, "Gazzâlî -eserleri-", DİA, İstanbul, 1996, C. XIII, s. 523.

²⁸⁸ Zübde v. 15a-b.

²⁸⁹ Ignace Goldziher, **Klasik Arap Literatürü**, çev. Azmi Yüksel ve Rahmi Er, haz. Mehmet Akif Kireççi, İMAJ yay., Ankara 1993, s. 125.

²⁹⁰ Şeşen, a.g.e., s. 143.

²⁹¹ Zübde v. 28b.

²⁹² Mustafa Fayda, "İbn İshak", DİA, İstanbul, 1999, C. XX, s. 93-96; Şeşen, a.g.e., s. 26-28.

²⁹³ Zübde v. 110a.

²⁹⁴ Mehmet Ali Sönmez, "İbn Hibbân", DİA, İstanbul, 1999, C. XX, s. 63-64.

²⁹⁵ Zübde v. 110b.

Dımaşk'ta vefat etmiştir. Şafî fakihlerin hayatlarından bahseden bu eser aynı zamanda tarihi bilgileride içermektedir²⁹⁶.

Mustafa 'Ālî'nin diğer bir kaynağı sadece adını vermekle yetindiği Kitābü'l-Mesālik ve Kitābü'l-Memālik'tir²⁹⁷. Bu isme kayıtlı bir çok eser olduğu için 'Ālî'den önce yaşamış kişilerin eserlerinden bahsedeceğiz.

Birincisi Ebu İshak İbrāhim b. Muhammed el- İstahrî (ö. 340/951-52)'nin Coğrafyaya ait Kitābü'l-Mesālik ve'l-Memālik adlı eseridir²⁹⁸.

İkincisi Ebü'l Kāsım Ubeydullah b. Abdillāh b. Hurdāzbih (ö. 300/913)'nin coğrafyaya ait Kitābü'l-Mesālik ve'l-Memālik adlı eseridir²⁹⁹.

Üçüncüsü Ebü'l Kāsım Muhammed b. Alî en-Nasībî (h. IV/ m. X. yüzyıl)'nin el- Mesālik ve'l-Memālik adlı eseridir³⁰⁰.

Dördüncüsü Abdullah b. Abdilazîz b. Muhammed b. Eyyüb b. Amr el-Bekrî el-Endelüsî (ö. 487/1094)'nin el- Mesālik ve'l Memālik adlı eseridir³⁰¹.

'Ālî'nin kullandığı diğer bir kaynak Alâeddin Ali b. Yahya es-Semerkandî (ö. 860/1456)'nin Bahru'l Ulûm³⁰² adlı tefsir eseridir³⁰³. Diğer bir kaynağı Ebü'l Kasım Ali b. El-Hasen b. Hibetillāh b. Abdillāh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şafî (ö. 571/1176)'dir. 'Ālî ismen bahsetmediği İbn Asâkir'in³⁰⁴ kuvvetle muhtemel Tārihu Medîneti Dımaşk adlı eserini kasetmektedir³⁰⁵. Bunun yanında 'Ālî'den önce yaşamış hadis alimi Ebü Mansur İbn Asâkir (Ö. 620/1223)³⁰⁶, ünlü tarihçi İbn Asakir'in oğlu muhaddis ve tarihçi Ebu Muhammed İbn Asâkir (ö. 600/1203)³⁰⁷,

---

²⁹⁶ Şeşen, a.g.e., s. 195-196.

²⁹⁷ Zübde v. 105b.

²⁹⁸ Marina A. Tolmacheva, "İstahrî", DİA, İstanbul, 1999, C. XXIII, s. 202-205.

²⁹⁹ Sayyid Maqbul Ahmed, "İbn Hurdāzbih", DİA, İstanbul, 1999, C. XX, s. 78-79.

³⁰⁰ Ramazan Şeşen, "İbn Havkal", DİA, İstanbul, 1999, C. XX, s. 34-35.

³⁰¹ Mehmet Özdemir, "Ebü Ubeyd el-Bekrî", DİA, İstanbul, 1994, C. X, s. 247-248.

³⁰² Zübde, v. 23b.

³⁰³ İshak Yazıcı, "Bahru'l Ulûm", DİA, İstanbul, 1991, C. IV, s. 517-518.

³⁰⁴ Zübde v. 109a.

³⁰⁵ Mustafa S. Küçükkaçı-Cengiz Tomar, "İbn Asâkir, Ebü'l-Kāsım", DİA, İstanbul, 1999, C. XIX, s. 321-324.

³⁰⁶ Cengiz Kallek, "İbn Asâkir, Ebü Mansur", DİA, İstanbul, 1999, C. XIX, s. 319-320.

³⁰⁷ Kemal Sandıkçı, "İbn Asâkir, Ebü Muhammed", DİA, İstanbul, 1999, C. XIX, s. 320-321.

hadis alimi ve şair Ebü'l Yümn İbn Asâkir (ö. 686/1287)³⁰⁸ adlı şahıslarda kaynaklarda zikredilmektedir.

‘Âlî’nin kullandığı diğer bir kaynak ise Yahya b. Şeref en-Nevevî (h.631-676/1233-1277)’nin el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim İbnu’l Haccâc adlı eseridir³⁰⁹. ‘Âlî bu eserden İmam-ı Nevevî’nin Şerhu Müslim’i olarak bahsetmiştir³¹⁰. Diğer bir kaynağı ise Ferrâ el- Beğavî (ö. 516/1122)’nin Meşâbihu’s-Sünne adlı eseridir³¹¹. ‘Âlî bu eseri yazarının adını zikretmeden verir³¹². ‘Âlî’nin kullandığı diğer bir kaynak Mu‘cizâtü’l-Enbiyâ³¹³ veya Mu‘cizâtü Cemî‘i’l-Enbiyâ’dır³¹⁴. Birinci şekliyle kaynaklarda bu eser Ebu İshak İbrâhim b. Muhammed b. Halef b. Hamdân (h. V. asır) adına kayıtlıdır³¹⁵. İkinci adla ilgili Keşfü’z-Zunûn ve Brockelmann’ın GAL’ında bir esere raslanmamıştır. Muhtemelen ‘Âlî’nin zikrettiği bu eser Ebu İshak Halef b. Hamdân’ın Mu‘cizâtü’l Enbiyâ adlı eseridir. Katip Çelebi’de Kitâbü’l-Mu‘cizât adıyla aynı kişiye kayıtlıdır. Vefat tarihini h. 400/1009 olarak vermektedir³¹⁶. En son olarak ‘Âlî, Ebû Mansur el-Ğavvâs’ın ‘Uyûnu’t-Tefâsir³¹⁷ adlı eserinden bahsetmektedir. Bu eser el-Hüseyin b. İbrâhim el-Ğavvâs es-Sincerî (Katip Çelebi’de es-Sicezî)³¹⁸ el-Manşürî adına kayıtlıdır³¹⁹. İki kaynakta’da yazarın ne zaman yaşadığı ile ilgili bilgiye rastlanmamıştır.

---

³⁰⁸ Nuri Topaloğlu, “İbn Asâkir, Ebü’l Yümn”, DİA, İstanbul, 1999, C. XIX, s. 325.

³⁰⁹ Mücteba Uğur, **Hadis İlimleri Edebiyatı**, Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1996, s. 204.

³¹⁰ Zübde, v. 108b.

³¹¹ İbrahim Hatiboğlu, “Mesabihu’s-Sünne”, DİA, Ankara, 2004, C. XXIX, s. 258-260.

³¹² Zübde v. 35a.

³¹³ Zübde v. 18a.

³¹⁴ Zübde v. 47a.

³¹⁵ C. Brockelmann, Geschichte der Arabischen Litteratur, Supplementband, Leiden 1937, C.I, s. 603; ayrıca aynı eser., 1937, C. II, s. 992;

³¹⁶ Katip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1460.

³¹⁷ Zübde v. 4a.

³¹⁸ Katip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1185.

³¹⁹ Brockelmann, a.g.e., Supp., C. II, s. 986.

SONUÇ

XVI. yüzyıl Osmanlı toplumunda yaşamış en önemli kişiliklerden birisi olan Mustafa 'Ālī yapmış olduğu işlerle değil altmış aşan irili ufaklı bir çok eserin yazarı olarak temayüz etmiştir. Tarih, Edebiyat, Ahlak ve Tasavvuf sahalarında bir çok te'lifi olmakla birlikte özellikle Kühü'l Aĥbār sahibi olarak tanınmıştır. Altmış yıllık ömründe coğrafi olarak Osmanlı İmparatorluğunun bir çok yerinde defterdarlık, divan katipliği görevlerinde bulunmuştur. Memuriyet alanında gönlünün istediği makam ve mansıplara ulaşamayan Āli, kendini bir çok görevleri yanında eser neşrine adanmıştır. Hatta Kühü'l Aĥbār adlı çalışmasına kaynak sağlamak amacıyla Mısır Defterdarlığını istemişse de umduğunu bulamamıştır.

Āli üzerinde çalıştığımız Zübdetü't-Tevārīh adlı eserini Bosna'da iken Ferhat Paşa'nın isteği üzerine kaleme alarak 1575 yılının Muharrem ayında bitirmiştir. Daha sonra III. Murad'ın tahta çıkışıyla bu eserini yeni padişaha sunmuştur.

Mustafa 'Ālī'nin bu eseri, bir mukaddime ve dört tabakadan müteşekkildir. Zübdetü't-Tevārīh'in girişinde Kāzı 'Azud'un İşrāku't-Tevārīh adlı eserini genişleterek tercüme ettiğini açık bir şekilde anlatmıştır. Yapmış olduğumuz çalışmada Kāzı 'Azud olarak bahsettiği kişinin Kara Ya' kub b. İdris el-Karamānī olduğunu tesbit ederek bu kısa eserin yazma bir nüshasına ulaşarak 'Ālī'nin bu eserin hangi bölümlerini kullanarak eserini oluşturduğunu ortaya çıkarmaya çalıştık. 204 varaka 23 satırdan müteşekkil olan eserin baştan ilk 111 varağını çalışmamıza konu edindiğimizden Hz. Muhammed'den önce gönderilmiş peygamberleri anlatan bölümü tahlil etmeye çalıştık.

'Ālī eserinin mukaddime kısmında Nebī, Resūl ve Ulu'l 'Azım kavramları ile ilgili açıklayıcı bilgiler verdikten sonra Allāh u Te'ālā'nın yeryüzüne kaç tane peygamber gönderdiğinden bahseder.

Birinci tabaka da ise sırasıyla, Hz. Ādem, Hz. Şīt, Hz. İdrīs, Hz. Nūh, Hz. Hūd, Hz. Sālīh, Hz. İbrahim, Hz. İsmā' il, Hz. Lūt, Hz. İshak, Hz. Ya' kub, Hz. Yusuf, Hz. Eyyub, Hz. Şu'ayb, Hz. Musa, Hz. Yunus b. Meta, Hz. Davud, Hz.

Süleyman, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve Hz. İsa adlı peygamberlerden tafsilatlı bir şekilde bahseder. Bizim çalışmamız da mukaddime ve birinci tabakayı oluşturan bölüm olması hasebiyle tezimiz de buraya kadar olan kısım ayrıntılı olarak tahlil edilmiştir.

İkinci tabaka da ise, Hz. Muhammet ve çocukları, eşleri, akrabaları ile ilgili tafsilatlı bilgi bulunmaktadır.

Üçüncü Tabaka'da, aşere-i mübeşşere, büyük sahâbeler ve bunların mertebelerinden bahsedilmektedir.

Dördüncü Tabaka'da ise, İmam-ı Gazâlî zamanına gelinceye kadar İslam dünyasında yaşamış olan meşhur âlimler hakkında kısa ve özlü bilgiler özet mahiyetinde verilmiştir.

Mustafa 'Âlî eserini yazarken bir çok kaynak kullanmıştır. Özellikle peygamberlerin hayatlarını işlerken Kur'an-ı Kerim'de ki peygamber kıssaları ile ilgili bir çok ayeti kullanmıştır. Hadis olarak naklettiği rivayetler ise çok azdır. Genel itibariyle peygamberler tarihini anlatan Tarih, Tefsir ve Hadis kitaplarından faydalanmıştır. Ancak kullandığı rivâyetlerin bir çoğu şüphe ile karşılanması gerekmektedir. Çünkü peygamberler tarihi ile ilgili sahih rivâyetler elimizde mevcut değildir. Genelde İsrâîli rivâyetler de bu konuyla ilgili yalan yanlış bilgiler ve mitolojik unsurlarla doludur.

Netice itibariyle 'Âlî'nin Zübdetü't-Tevârih adlı eseri Kara Ya'kub'un İşrâku't-Tevârih'inin genişletilmiş bir tercümesi olmakla beraber içinde bir çok efsânevi olayları da barındırması dikkat çekicidir. Bu da bize peygamberler tarihi ile ilgili 'Âlî'nin ve yaşadığı toplumun zihniyeti ve tarihçiliği ile ilgili açık ve anlaşılır bilgiler vermektedir.

KAYNAKÇA

- AHMED, Sayyid Maqbul, “İbn Hurdāzbih”, DİA, C. XX, İstanbul, 1999.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, “Ebüssuud Efendi”, DİA, C. X., İstanbul, 1994.
- AKSOYAK, İ. Hakkı, Gelibolulu Mustafa ‘Ālī Tuhfetü’l-Uşşāk, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, İstanbul, 2003.
- ALİYYU’L KĀRĪ, el-Esrāru’l-Merfū‘a fi’l Ahbāri’l-Mevdū‘a, Beyrut, 1971.
- ATEŞ, Süleyman, “İrşādu’l ‘Akli’s-Selīm”, DİA, C. XXII, İstanbul, 2000
- ATSIZ, Hüseyin Nihal, ‘Ālī Bibliyografyası, Süleymaniye Kütüphanesi Yayınları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.
- AYDEMİR, Abdullah, Tefsirde İsrâiliyyât, DİB yay.,Ankara, 1964
- BABİNGER ,Franz, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, çev. Çoşkun Üçok, Kültür Bakanlığı yay., Mersin, 1992.
- BROCKELMANN, C., Geschichte der Arabischen Litteratur, Supplementband, Leiden 1937, C. I-V.
- el-BUHARİ, Ebi Abdillāh Muhammed b. İsmail, el-Cami‘u’s-Sahih, I-VIII, İstanbul, 1315,
- BURSALI MEHMET TAHİR, Osmanlı Müellifleri 1299-1915, hz. İ.Özen, A.F.Yavuz, C.I, Meral yay.trhz
- ÇELEBİ, Katip, Keşfu’z-Zünūn, C.I-II, İstanbul, 1971.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, “Ahmet Bican”, DİA, C. II, İstanbul, 1989.
- ÇELEBİOĞLU, Amil, -ERASLAN, Kemal, “Yazıcı-Oğlu”, İA, C.XIII, İstanbul, 1986.
- FAYDA, Mustafa, “İbn İshak”, DİA, İstanbul, 1999, C. XX
- FLEİSCHER, Cornell H., Tarihçi Mustafa ‘Ālī Bir Osmanlı Aydın ve Bürokratı, (çev. Ayla Ortaç), İstanbul, 1996.
- GİBB, H.A.R, “Tarih”, İA, C. XI, 1967.

- GOLDZİHER**, Ignace, Klasik Arap Literatürü, çev. Azmi Yüksel ve Rahmi Er, haz. Mehmet Akif Kireççi, İMAJ yay., Ankara, 1993.
- GÖRGÜN**, Tahsin, “İcī”, DİA, C. XXI, 1999
- GÜNDÜZ**, Şinasi, “Kur’an Kıssalarının Kaynağı Eski Ahit mi? Yapı, Muhteva ve Kaynak Açısından Torah Kıssaları”, **IV. Kur’an Haftası Kur’an Sempozyumu 17-18 Ocak 1998**, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998.
- HATİBOĞLU**, İbrahim, “Mesabihu’s-Sünne”, DİA, C. XXIX, Ankara, 2004.
- HİZMETLİ**, Sabri, İslam Tarihçiliği Üzerine, DİB yay., Ankara, 1991.
- HOROVİTZ**, J., “Vehb b. Münebbih”, İA, C. XIII, İstanbul, 1986.
- İBN KUTEYBE**, Te’vīlu Muhtelifi’l Hadīs (Hadis Müdāfası) , çev. Hayri Kırbasoğlu, Kayıhan yay., İstanbul, 1998.
- İBN KESİR**, Kasasu’l-Enbiyā, tahkik, A.Mahmud Hūlī, Dārü’s-Selām, Mısır, 2002
- İSEN**, Mustafa, Gelibolulu Mustafa ‘Ālī, Şule yay., İstanbul, 1998.
- İZGİ**, Cevat, “Kazvīni”, DİA, C. XXV, Ankara, 2002.
- KALLEK**, Cengiz, “İbn Asākir, Ebū Mansur”, DİA, C. XIX, İstanbul, 1999.
- KANDEMİR**, M. Yaşar, “Ka‘b el-Ahbār”, DİA, C. 6, İstanbul, 2001
- KARACABEY**, Salih, “Hattabī”, DİA, C. XVI, İstanbul, 1997.
- eI-KARAMANĪ**, Kara Yakub b. İdris, Manisa İl Halk kütüphanesi, İşrāku’t-Tevārīh no: 1353.
- KÜÇÜKAŞÇI**, Mustafa S., -Cengiz Tomar, “İbn Asākir, Ebū’l-Kāsim”, DİA, C. XIX İstanbul, 1999.
- KÜTÜKOĞLU**, Bekir, “‘Ālī Mustafa Efendi-hayati-“, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1989, C. II
- MECDĪ MEHMED EFENDĪ**, Şakāik-i Nu‘māniye ve Zeyilleri, haz. Abdulkadir Özcan, Çağrı yay., İstanbul, 1989
- MUHAMMED** b. Ahmed b. İyās, Bedāyi‘u’z-Zuhūr fī Vakāyi‘id-Duhūr, Matbaatu’l-Amire, II. Baskı, h. 1323
- MUSTAFA ĀLĪ**, Zübdetü’t-Tevārīh, Süley. Kütp. Reşid Efendi, no. 633.

-----Zübdetü't-Tevārīh, Süley. Kütp. Hamidiye, no. 448.

-----Zübdetü't-Tevārīh, Süley. Kütp. Hc. Mahmud Efendi, no. 4505

-----Nasihätü's-Selâtin, Süley. Kütp. Hüsrev Paşa no.311.

MÜSLİM, Ebu'l Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî, el- Cami' u's-Sahih, neşr. M. Fuad Abdalbaki , I_ V, istanbul, trsz.

ÖZDEMİR, Mehmet, “Ebū Ubeyd el-Bekrî”, DİA, C. X, İstanbul, 1994.

ES-SA'LEBİ, Arā'isü'l-Mecālis, Kahire, 1301.

SANDIKÇI, Kemal, “İbn Asākir, Ebū Muhammed”, DİA, C. XIX, İstanbul, 1999.

SÖNMEZ, Mehmet Ali, “İbn Hibbān”, DİA, C. XX, İstanbul, 1999.

ŞEKER, Mehmet, Gelibolulu Mustafa ' Ālī ve Mevā' idü'n-Nefā' is Fi-Kavā' idi'l-Mecālis Adlı Eserin Tahlili, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1997.

es-SEMERKANDİ, Şeyh Nasr bin Muhammed, Tenbīhu'l Ğāfilīn ve li-Hāmişihi Bustānu'l ' Ārifīn, ,Daru'l Ma' rife, Lübnan, trs.

ŞEŞEN, Ramazan, Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı (Başlangıçtan XIX. Yüzyılın sonuna kadar), İSAR Vakfı, İstanbul, 1998.

----- “İbn Havkal mad”, DİA, İstanbul, C. XX, 1999.

SÖNMEZ, Mehmet Ali, “İbn Hibbān”, DİA, C. XX, İstanbul, 1999.

et-TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, Sünen, tahkik. İ. Ubeyd ed-Duāsi, I_X, İstanbul, trhz. Dımaşk 1965-1968.

TOLMACHEVA, Marina A., “İstahri”, DİA, C. XXIII, İstanbul, 1999.

TOPALOĞLU, Nuri, “İbn Asākir, Ebū'l Yümn”, DİA, C. XIX İstanbul, 1999.

UĞUR, Mücteba, Hadis ilimleri Edebiyatı, TDV yay. Ankara, 1996

UZUN, Mustafa, “Muhammediye”, DİA, C.XXX, İstanbul, 2005,

YAZICI, İshak, “Bahru'l Ulūm”, DİA, C. IV, İstanbul, 1991.

ZÜBDETÜ'T-TEVĀRĪH

—TRANSKRİPSİYONLU METİN—

İKİNCİ BÖLÜM

1 ZÜBDETÜ'T-TEVĀRİH (METİN)

BİSMİLLĀHİ'R-RAḤMĀNİ'R-RAḤĪM³²⁰

Ḥamd u sipās ol şāni' i Kird-ğār üzerine ki menāķib-i enbiyā-i ğüzīn şalavātullāhi³²¹ Te'ālā 'aleyhim ecma'in. Eşer ḥikmet ve meşiyyeti ile Zübdetü't-Tevāriḥ³²² oldu. Ve şükr-i bī-kıyās ol Ḥālīķ-ı perverd-kār cenābına ki 'acāyib³²³ aḥādīş-i mürselīn. Ber mūceb “fe hel 'alā'r-rüsülü illā'l belāġu'l mübīn”³²⁴ envār-i³²⁵ mişķāt-ı risālet ve lema'āt-ı meḍāyih-i nübüvvetle İşrāķu't-Tevāriḥ diyu şarkdan ġarba ğün ğibi şöhret buldı. Ḥuşūşan kiminiñ menķibe-i baķiyyesi³²⁶ ta'mīm u tavşifile eḥaşş ve kışşa-i pür ḥaşşa-i behiyyesi mā şadaķa “naḥnu naķuşşu 'aleyke³²⁷ aḥsene'l-ķaşaş”³²⁸ ve kiminiñ rütbe-i³²⁹ seniyyesi tūr-i sīnā ğibi vālā ve mertebe-i 'aliyyesi “inneke³³⁰ bi'l vādi'l muķaddesi tūvā”³³¹ ḥiṭābiyla müsteşnā ve mu'allā kemā ķāle'llāh “minhüm men kellemallāh”³³² ve bundan mā'adā kelām-ı ķadīm-i rabbānīde “tilke'r-rüsülü fezzalnā ba'zahum 'alā ba'zin”³³³ müsted'āsınca merātib-i enbiyādaki tefāvüt her ḥalle ma'lūm ve müberhendür. Ve furķān-ı kerīm-i sübhānīde “veleķad fazzalnā ba'za'n-nebiyyīne 'alā ba'zin”³³⁴ feḥvāsınca mürselīn-i 'ālī

³²⁰ Bismillāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm (H. 2a); (M. 3a); R. 1a'da yok.

³²¹ riżvānullāh(H. 2a); (M. 3a)

³²² Zübdetü't-Tevāriḥ H. 2a'da yok.

³²³ 'acāyib (M.3a)

³²⁴ Nahl 16/35. Peygamberlerin apaçık tebliğden başka bir görevleri yoktur.

³²⁵ elvān (M.3a)

³²⁶ naķiyyesi (H.2a)

³²⁷ 'aleyke H. 2a'da yok.

³²⁸ Yusuf 12/3. Biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz.

³²⁹ mertebe (M.3a)

³³⁰ inneke M.3a'da yok.

³³¹ Taha 20/12. Muhakkak sen kutsal vadi Tuvā'dasın.

³³² Bakara, 2/253. Onlardan kimisiyle Allāh konuştu.

³³³ Bakara, 2/253. Bu elçilerden kimisini kimisinden üstün kıldık.

³³⁴ İsrā, 17/55. Biz peygamberlerden de kimilerini kimilerine üstün kıldık.

ṭabakāt müsteviyü'd-derecât olmadıkları âşikâr ve mu' ayyendür niteki³³⁵ âyet “ve rafe' a ba' zahüm deracâtin”³³⁶ bu da' vâya şahid “ve âtaynâ 'is' ebne meryeme'l beyyinât”³³⁷ bu fehvâ-yı ğarrâya müsâ' iddür ve bi'l cümle menâkıb-i enbiyâ-i risâlet menâb³³⁸ “ṭübâ lehüm ve ḥusnu maâbin”³³⁹ “leḳad kâne fi ḳaşaḥim 'ibraten li-'üli'l-elbâb”³⁴⁰ kitâbet olursa ṭâ' at okunsa ve diñlense 'ibâdet meşâbesinde bâ' is-i şevâb dünyâ ve âhiret idügi muḳarrer olmağın³⁴¹ mürsel peyğamberlerden keşîru'l mu' cizât ve refi' u'd-deracât olanların menâkıbun İşrâḳu't-Tevâriḥ nâm³⁴² kitâbın müellifi³⁴³ lişân-ı ' Arabî ile tenmîḳ u taḥrîr ve ḥâtemu'l /(1a) enbiyâdan ğayrısının kışşalarını icmâl üzre taḥḳîḳ ve taştîr eyleyüp aḳşâ-i murâdı sultân-ı enbiyânun tevâriḥi idüğün bu ṭarîḳ ile izḥâr ve anların menâkıb-i celîlesi tafşîlinde ve muḥâtabı “levlâke levlâk”³⁴⁴ ve mâ şadaḳ istişnâ-i “ve mâ erselnâke”³⁴⁵ olân vücûd u şerîfleri tafşîlinde ḥuşûşan âl ve ezvâc ve a' mâm ve ' aşere-i mübeşşere ve aşḥâb-ı kirâm riḍvânu'l-lâhi'l³⁴⁶ meliki'l mu' in ' aleyhi ve ' aleyhinne ve ' aleyhim ecma' in menkıbelerinde ve cihet-i intisâblarında diḳḳat-i kâmilemini âşikâre eyledikten sonra ḥâtime-i kitâbda e'imme-i mezâhib-i dîn ve ruvvât-ı eḥâdiş³⁴⁷ olan kâmilin tevâriḥini derc idüp eğerçi ki her birinde taḥrîr-i neseb ve mîlâd u mâl ve taḳrîr-i evşâf ve âyât “ve mâ 'ütiye mine'l mülki ve'l mâl”³⁴⁸ eylemiş idi. Ve illâ sâ'ir tevâriḥ kitâbları gibi anda daḫi her nebînin³⁴⁹ mu' cizâtı ve ḳavmini da' vetde zâhir olân beyyinâtı tafşîliyle beyân olunmayub kalmış idi. Pes bu ḥaḳîr ' Âlî şehîr ya' ni Ğeliboli ḥâkinün ḥaşılı ve

³³⁵ nitekim (M.3b)

³³⁶ En'âm, 6/65. Bazılarının derecelerini yükselttik.

³³⁷ Bakara, 2/87, 253. Meryem oğlu İsa'ya da apaçık deliller verdik.

³³⁸ metâb (M.3b)

³³⁹ Ra' d 13/29. müjde ve güzel gelecek

³⁴⁰ Yusuf, 12/111. Onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır.

³⁴¹ olmağla (M.3b)

³⁴² nâm M. 3b'de yok.

³⁴³ Ḳâzi ' Azud ḥâzretleri rahimehullâhi ' aleyh (M.3b); (H.2b); R.1a'da yok.

³⁴⁴ Aliyyu'l Kârî, **el-Esrâru'l-Merfû'a fi'l Ahbâri'l-Mevdü'a**, Beyrut, 1971, no: 385, s. 295.

³⁴⁵ Enbiyâ, 21/107. Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.

³⁴⁶ Te'âlâ M.3a'da yok.

³⁴⁷ muḥaddisîn (H.2b) ; (M.4a)

³⁴⁸ Biz onlara mülkümüzden ve malımızdan verdik. Böyle bir âyete rastlayamadık.

³⁴⁹ nebînin M.4a'da yok.

ma' arif-i gülistanuñ vâşılı Muştafa bin Ahmed el-müeyyed bi şerî' ati'l-Muhammed şalla'llâhu³⁵⁰ alâ zâtihi'l eşrefi'l emced kitâb-ı mezbûrı tercemeye cür'et ve terk-i şan' at ve Türkî lisan ile te'lifine mübâşeret itdügimde evvelen bir Muḫaddime vaz' eyledüm ki Nebî kime dirler ve Resûl nice zâta ıtlak iderler ve 'ülü'l 'Azm ḳanḳı peygâmblerdür ve enbiyânuñ 'addî ve mürsel nebîlerüñ ḥaddî³⁵¹ ne miḳdâr ile mübeyyen ve mu'abberdür tafşîl olundıḳdan³⁵² şoñra dört ḫabaḳa irâd olundu.³⁵³ ḫabaḳa-i Ūlâ Ebu'l Beşer Âdem'den 'İsâ bin Meryem aleyhimâ's-selâm'a vârinca gelen enbiyâ ve mâ-beyninde teblîğ-i aḫkâm için gönderilen mürselîn-i aşfiyâ³⁵⁴ beyânında. ḫabaḳa-i şâniye Sulḫânü'l Enbiyâ ḫâtemu'l Aşfiyâ men'ût-ı³⁵⁵ yâsîn ḫâhâ a'nî Muḫammed Muştafa şalla'llâhu 'aleyhi ve 'alâ muşalliye 'aşran ḫuşuşan evlâd ve ezvâc ve a'mâm rizvânu'llâhi Te'âlâ 'aleyhim³⁵⁶ fi'l eyyâmi ve'l-a'vâm menâḳıb-i 'aliyyelerinde. ḫabaḳa-i şâlişe³⁵⁷ 'aşere-i mübeşşere-i kirâm şahâbe-i muvaḳḳıra-i 'ıẓâm merâtib-i seniyyelerinde. ḫabaḳa-i râbi'a Eimme-i dîn ve naḳḳâde-i³⁵⁸ muḫaddişîn olân ahâli-i yaḳîn ta'riflerinde³⁵⁹ tertîb olundu. Ve bu kitâb-ı hidâyet nisâbuñ nâm-ı mergûbı Zübdetü't-Tevâriḫ ḳonuldu. Ehline ma'lûm ve ḳırâ'at idenlere mefhûmdur ki³⁶⁰ ḫaberî /(1b) yâzduğı gibi maḫlûḫ ve ḳaşş-ı enbiyâ u mürselîn ḫikâyât-ı mülûk u selâḫîn ihḫilâḫı³⁶¹ ile nâ-merbûḫ olmayub mümkin oldıḳça şihḫatine diḳḳat ve vâziḫ yâzılmasına bezl-i himmet olunmuşdur. Zîrâ ḫaḳḳ celle ve 'alâ³⁶² 'alîm ve dânâ ve ḫabîr ve bînâdur ki bu te'lifden murâd ve bu taşnîfden

³⁵⁰ aleyhi ve sellem ve 'alâ zâtihi'l emced (M.4a)

³⁵¹ 'addî (M.4b)

³⁵² olundıḳda (M.4b)

³⁵³ ki(H.2b)

³⁵⁴ 'aşfiyâ-i müttebi'ün (M.4b)

³⁵⁵ beyânında. ḫabaḳa-i şâniye Sulḫânü'l Enbiyâ ḫâtemu'l Aşfiyâ men'ût M. 4b'de yok.

³⁵⁶ Ecma'in (M.4b)

³⁵⁷ şâniye (M.4b)

³⁵⁸ fuḳâd (M.4b)

³⁵⁹ olân ahâli yaḳîn ta'riflerinde M.4b'de yok.

³⁶⁰ Olaki (M.4b)

³⁶¹ ihḫilâḫ (M.4b)

³⁶² Allâh subḫânehü ve Te'âlâ (M.4b)

muğdedā-i fevād müzahrafāt-ı³⁶³ dünyeviyyeden³⁶⁴ olān menāşib ve mefāhirāt-i nefsāniyye ile zūhūra ğelen kaṭ‘-i merātib ve mübāhāt-ı ‘ale’l aḳrāna müeddī olān³⁶⁵ iftiḥār-ı kazīb değildir. Belki hemān ğevher-i ‘ömür-i ‘azīz hevā-yı şevvāniyye ile ḥāk-riz ve defter-i a‘ māl dest-āviz tā burūz-ı rüz-ı setḥiz müşevveşāt-ı cenğ u sitiz ve felsefiyyāt-ı hül-i ğüriz ile şūr-engiz olub³⁶⁶ şāyeste-i mahal ya‘ni dār-ı³⁶⁷ āhiret olacağlayın bir ḥuceste ‘amel ve bi’l cümle ‘afv u cerā’ime sebep bir ṭarik ve mağfired³⁶⁸ yollarına ḥādī³⁶⁹ bir refiḳ-i ehemm ve elzem idüği müsellemler olmağla bu ḥāk-sar-ı ‘āşī ve ğiriftār-ı ma‘āşī tevārīḥ-i enbiyā taşnīfine mübāşeret ve menākıb-ı ḥamīdeleri te’līfine ḥulūş-ı ṭaviyyetle bezl-i himmet eyledüm ki dār-ı dünyāda ḥuşul-ı merāmıma bā‘ iş u menāzil-i ‘ukbāda ‘afv-ı cerāimime bir sebep-i ḥadīş vāḳi‘ ola.

Mesnevī : ³⁷⁰

Baňa şimdiden ğerü ne ğam-ı ‘ālī	Olmazın rāh-ı ğuşşa pā-mālī
Enbiyā cümle destğirimdür	Asfiyā serteser zahīrümdür
İntisāb ³⁷¹ eyledüm nebilere hep	Ḥidmetüm oldı intisāba ³⁷² sebep
Dilerin her biri şafā‘ at ide	Reh-i maḳşūduma delālet ide
Çu bu deñlü kerīm efendüm ola	Anlarıñ vasfı dilde kandem ola
Hiç olur mu murād ³⁷³ olmaya rām	Ḳıla ³⁷⁴ düşvār ola husul-i merām
Hele ben ḥidmetüm beyan eyitdim	Dāman-i sa‘ yī der-miyān itdüm
Baňa ğer zillet ola ğer devlet	Enbiyāniñdur ey ğöñül ğayret
Emrīn ³⁷⁵ hoş ğörüb bu ḥidmeti	Vireler baňa cümle ḥaceti

³⁶³ ḥurufāt (M.4b)

³⁶⁴ dünyeviye (M.4b)

³⁶⁵ olān H.3a’da yok.

³⁶⁶ Hużūr-ı Ḥaḳḳ’a (M.5a); R. 2.a’ da yok.

³⁶⁷ zād (M.5a)

³⁶⁸ Mağfirī (M.5a)

³⁶⁹ bādī (M.5a)

³⁷⁰ Naẓm(H.2b);(M.5a)

³⁷¹ enliyāb (M.5a)

³⁷² intihāb(H.2b)

³⁷³ murādım (M.5b)

³⁷⁴ ḳāla (M.5b)

³⁷⁵ ūmārīn (M.5b)

Bir uğurdan³⁷⁶ şefâ' at eyleyeler

Beni ehl-i sa' âdet eyleyeler

Dâr-ı dünyâda izzet ü temkîn

Âhiretde maķâm-ı ' illiyyîn

Haķķ Te' âlâ müyesser ide ķamu

Her murâda mukaddemât ola bu

Der medâyiĥ-i pâdişâh-i rû-yi zemîn, Baķiyye-i nakiyye-i selâtin-i³⁷⁷ pişîn,
Mâlik-i zihn-i³⁷⁸ ķavîm, şâhib-i tab'-ı selîm, Ĥazret-i Sultân Murâd Ĥân b.
Sultân³⁷⁹Selîm³⁸⁰/(2a)

Allâhümme' c' alhu fi'l-ĥurûbi manşüren, ve bi-menşûri'l-'adâleti meşhûren,
ve bi'n-naşafeti³⁸¹ ve'l-mürüvveti mezkûren, âmîn, âmîn,³⁸² ya mü'eyyide's-selâtîn.
Ĥaķķâ ber şehriyâr-i 'adâlet-şi'ardur ki eyyâm-ı şuhûr ve a'vâmda belki avâlîm-i
ķulûb-ı hâş ve 'âmda resm-i zulm-i zîlâm, bî-nişân ve bî-nâm, olup³⁸³ âfitâb evc-i³⁸⁴
re'feti cihât ve cevânibi³⁸⁵ ġarîķ-i baĥr-ı envâr, ve mâhtâb-ı burc-ı nişfeti semât ve
mezâhibi ķarîn-i lema'ât-âşâr eylemişdür. Ve bir tâcdâr-ı sa'âdet-dişârdır ki³⁸⁶
ķahrınıñ tâb-ı mihri hiçbir bî-ġünâha te'sîr itmemişdür ve 'aşrınıñ şems-i 'aşrı
seferde ve ĥazarda kimseyi incitmemişdür. Ĥuşuşan şer'-i şerîfe itâ'atları ve işġâ
vü³⁸⁷ icrasında ki diķķatleri, bir vechile kârġer ki farazâ ķaşr-ı ķadr u rif'atine bir
muraĥĥam kemerdür. Ĥattâ ķalb-i laţifinde şer'-i şerîf 'arş-ı ilâhî mertebesinde
lâzîmü't-ta'rifdür. Ve bir pâdişâh-ı ĥayr-endîşdir ki³⁸⁸ emr-i şer'-i şerîf 'aynı ile icrâ
olunmamak ĥuzûr-ı pür-ĥubûrlarında nihâyetsüz şer meşâbesindedür. Ve aĥķâmı

³⁷⁶ Bir ġevden cümle (M.5b)

³⁷⁷ selâtîn M.5a'da yok.

³⁷⁸ zühd (M.5b)

³⁷⁹ Sultân M.5a'da yok.

³⁸⁰ "Allahım, onu sasavaşlarda yardımınla ġâlip eyle, adaleti yaymada, meşhûr eyle, doğruluk ve
yiġitlikle mezkur eyle, Yâ Rabb, du'âlarımızı kabul eyle, ey Sultanların yardımcısı.

³⁸¹ neķafet (5b)

³⁸² âmîn, âmîn, âmîn (M.5b)

³⁸³ olup M.5b'de yok.

³⁸⁴ evc M.5b'de yok.

³⁸⁵ mecânib (M.5b)

³⁸⁶ disâr (M.5b)

³⁸⁷ isfâ ile (M.6a)

³⁸⁸ ĥayr-endîşdir ki aşra' (M.6a)

yırlu yirinde imlâ olunmamak ecsâm-ı³⁸⁹ pîrâne âriz olân ra‘iş menzilesindedür. Ve bi’l-cümle şaḥîfe-i ḥâṭır-ı ‘âṭırında³⁹⁰ şer‘-i şerîf kenâr-ı meşâḥifde³⁹¹ ki ‘aşr-ı laṭîf ğibi zer-i ḥalḥâlle muḥarrer, belki sîmâb-ı kâlle musaṭṭardur. Ve’l-ḥâşıl ğişt-i zâr-i rû-yı zemîn, ve mezârî‘ u meratî‘-i arzîn ḥuşuşunda daḥî ‘aşrıñ şer‘e taṭbîki ve kitâbeten ve ‘ibâdeten tevfiķi ḥasebi ile min külli’l-vucûhi ḥullî muḥarrer, ve el-sine-i eyimme-i şikâtle mu‘abberdür. Muḥaşşıl-ı kelâm,³⁹² her ḥâlle ḥattâ ef‘âl u akvalle bile bir şî‘r-i refîķ miķdârınca nehc-ı³⁹³ şer‘-i kavîmden tecâvüz³⁹⁴ rızâ-i şerîfleri yoĝdı. Muşaddaķ müberhendür. Bundan mâ‘adâ lafz-ı şer‘iñ ḥurûfi kelime-i şî‘irde mevcûd olmaĝla kâhî tab‘-ı pâklarınıñ kelâm-ı manzume meyelânı,³⁹⁵ ve zihn-i derrâklarınıñ³⁹⁶ ebyât ve eş‘âra niĝerânı daḥî muḥaķķaķ ve mu‘ayyendür. Fe ammâ ol nazm ve imlâ ki tevârîḥ-i enbiyâ ve ḥavâdiş-i mürselîn-i aşfiyâdur. Rûḥ-ı şânî derecesinde maķbûl ve maḥbûblarıdır. Ve şol neşr ve inşâ ki menâķıb-ı evliyâ ve mebâḥiş-i eyimme-i ḥudâdur. Ḥayât-ı câvidânı mertebesinde maṭbû‘ u merĝûblarıdır.

Nazm:

Server-i zümre-i ṭavâ‘ifdür ³⁹⁷	Ḥusr-i kişver-i ma‘ârifdür
Bir yânında Kitâb-ı Şehnâme	Bir yânında divâtla ḥâme/(2b)
Tab‘-ı pâkine lâyiḥ ³⁹⁸ olsa ĝazâ	Oķunur ol kitâb-ı bî-hemtâ
Zihn-i şâfi ki vâridâta düşe	Nazarı ³⁹⁹ ḥâme ü duvâta düşe
Ĝâh olur mesned-i ḥükümetde	Re‘y ü tedbîr ve ‘ilm ⁴⁰⁰ ü ḥikmetde
Ĝâh olur kûşe-i ‘ibâdetde	Şoḥbet ü ṭâ‘at ü tilâvetde
Enbiyânıñ menâķıbı tamâm	Sevr ol pâdişâh-ı zû’l-en‘âm

³⁸⁹ ecsele (M.6a)

³⁹⁰ ‘atırlarında (M.6a)

³⁹¹ muşḥafda (M.6a)

³⁹² kelâm M.6a’da yok.

³⁹³ Nehîc (M.6a)

³⁹⁴ tecâvüza (M.6a)

³⁹⁵ münķalâķ (M.6b)

³⁹⁶ ezrâķlarınıñ (M.6b)

³⁹⁷ ṭâ‘ifedür (M.6b)

³⁹⁸ lâyiḥ M.6b’de yok.

³⁹⁹ Nazîr (M.6b)

⁴⁰⁰ ‘ilm M.6b’de yok.

Şol kitābı ki aşfiyā añla

Bā-ḥuşūş anda Muştafā añla

Ṭursa taḥtında ḳor celis idinür

Seyre ğitse olur enis idinür⁴⁰¹

Nesr:

İmdī ol fazl-ı⁴⁰² selaṭin-i rū-yı zemīn, a‘del-i esāṭin-i dīn-i mübīn, taḥt-nişīn felek-temkīn, kām-baḥt ve kām-baḥş-ı kām-bīn.⁴⁰³ Allāhümme eyyidhu⁴⁰⁴ devletē ve rif‘aten⁴⁰⁵ ilā yevmi’d-dīn ve eyyidhu ‘izzeten ve saṭveten nübüvvete ḥātemü’l-mürselīn⁴⁰⁶ ḥāzretleri ki sebeb-i niẓām u intizām-ı ‘ālem ve bā‘iş-i tenāşüf ü te‘ādül-i ben-i Ādem‘dür.⁴⁰⁷

Nazm:

Āl-i Oşmān‘a zāt-i ḥayr-i ḥalef

Ġül-i ruḥsārı āb-ı rū-yı selef

Taḥtı üstünde ğörse anı sipah

Diye Yā Rabb ve āl-i men vālāh

Nesr:⁴⁰⁸

Fe-lā cerame bu Kitāb-ı Zübdetü’t-Tevārīḥ ki kütüb-i tevārīḥün zübdesi ve menāḳib-i mürselīnün nübzesidür. Āsitāne-i sa‘ādetlerine inhāsı inşāallāhu Te‘ālā ḥaṭṭ-ı bī-intihālarını mücib idüği zāḥir ve hüveydā olmağla ‘ubbād-ı ‘ināyet-i mu‘tādīnün⁴⁰⁹ kemteri ve du‘ā-ğuyān-ı şadākat-ı irādīnün aḥḳārı, Ġeliboli ḥāḳımın ḡubārı zü‘amā ḳullarınun bī-miḳdārı ya‘nī bende-i ‘Ālī şehir ol kitāb-ı lāzīmü’t-tevkīr, vāsītasıyla şemme-i letāyifi pā-yı taḥtı ‘aliyyelerine ve zerre-i şems-i ma‘ārifi ‘araza-i sāḥa-i seniyyelerine ‘araza ḳılmağla cür‘et ve āyīn-i erbāb-ı te‘līf ve ḳavānīn-i aşḥābı taşnīf müstad‘āsınca devām-ı devletleri du‘āsına ḳillet-i bizā‘atle⁴¹⁰ bezl-i himmet idüp fe amma inşāallāhu’r-raḥmān bu kitāb-ı feşāḥat-nişān manzūr-ı

⁴⁰¹ Seyre ğitse olur enis idinür M.6b‘de yok.

⁴⁰² efzal(H.4a);(M.6b)

⁴⁰³ felek-temkīn, kām-baḥt ve kām-baḥş-ı kām-bīn (R.2b); felek temkire ğāh muḥabbet ve kām naḥş-ı(M.6b)

⁴⁰⁴ Eyyid (M.6b)

⁴⁰⁵ Rif‘atehü (M.6b)

⁴⁰⁶ “Allahım, onun devletini kuvvetlendir, dīn gününde derecesini yükselt, Peygamberlerin sonuncusu vesilesiyle, kuvvet ve şerefini güçlendir.”

⁴⁰⁷ ādem (M.7a)

⁴⁰⁸ Nesr M.7a‘da yok.

⁴⁰⁹ mu‘tādında(H.4b)

⁴¹⁰ teżā‘atle(H.4b)

‘ayn-ı ‘irfān ve maṭbū‘-ı tab‘-ı ḥordedānları⁴¹¹ vāki‘ olmakda aṣlā ṣūbhe ve gümān⁴¹² yokdur. Zīrā bir kitāb-ı belāğat-resāndur ki Kıra‘āt-ı maḥz-ı ‘ibādet ve istimā‘ı ‘ayn-ı ‘ibret ve ma‘rifet olup bunca enbiyā-i⁴¹³ ‘izām ve evliyā-i kirām ḥuṣūṣan meṣāyiḥ-i fiḥām ve e‘imme-i dīn-i İslām ve ḥuffāz-ı kerāmet encāmüñ kıṣaṣ-ı aḥbārı ve tevārīḥ-i hidāyet āsarı kemāl-i ṣiḥḥat⁴¹⁴ ve māl-i ḥaḳīḳat/(3a) ile taṣtīr ve taḥrīr olduḡı⁴¹⁵ ecilden Ğelibolı diyārınuñ zemīni rūziğāruñ bir biḥiṣt yerini⁴¹⁶ vāki‘ oldu ki Yāzıcı-zāde Mevlānā Şeyḥ Muḥammed’üñ Muḥammediyye’si ğül-i Muḥammedī ğibi renġin ve ḳarındāşı Aḥmed Bīcān’uñ Envār-ı ‘Āṣiḳin’i⁴¹⁷ mānend-i nesteren⁴¹⁸ ve yāsemīn ve bu kitāb-ı belāğat ḳarīn nemūdār-ı ezḥār u reyyāḥīn, olub her nebinüñ ḥikāyesi bir ğül-i ṣadberk ṭabaḳasında⁴¹⁹ ve her velīnüñ menḳıbesi hezār bī⁴²⁰-direng ve çemenzār-ı bī-direng⁴²¹ meṣābesinde vāki‘ oldu.

Nazm:

Biri Aḥmed biri Muḥammed idi	Aḥaveyn idi hem ol iki hümām
Devr-i Sultān Murād Ḥān-ı Ḳadīm	Anlarıñla müşerref ⁴²² idi tamām
Ben daḡı ol diyārın adamıyım	Muṣtafā’dır ‘ale’l-ḥuṣūṣ ki nām
Oldı üç vechile münāsebetim	Biri hem-şehrim biri hem-nām
Bir daḡı buna olmuşum bende	Bende-i Ḥān Murād-ı zü’l’inām
Keṣṣerallāhü medde eyyāmihi	Ke-ḥisābi’d-duhūri ve’l-a‘vāmi

⁴¹¹ ḥodevāmları (M.7a)

⁴¹² gümān M.7a’da yok.

⁴¹³ enbiyā-i ‘izām ve evliyā-i kirām ḥuṣūṣan meṣāyiḥ-i feḥḥām ve e‘imme-i dīn-i İslām ve ḥuffāz-ı kerāmet M.7b’de yok.

⁴¹⁴ miḥnet (M.7b)

⁴¹⁵ olunduġu(H.4b); (M.7b)

⁴¹⁶ bir daḡı (M.7b)

⁴¹⁷ ‘Āṣiḳī (M.7b)

⁴¹⁸ neṣrīn (M.7b)

⁴¹⁹ ṭabaḳasındadır (M.7b)

⁴²⁰ bī M.7b’de yok.

⁴²¹ Ḥüsn-i zār-ı direng (M.7b)

⁴²² şıdḳ (M.7b)

Nesr:

Ve bi'l-cümle bu kitâbda meşûr olân enbiyânuñ himmeti ve fahr-i enbiyâ⁴²³ Muḥammed Muşţafâ'nuñ 'inâyeti ve cemî' evliyâ-i ğüzînuñ⁴²⁴ teveccüh ü rûḥaniyyeti ve e'imme-i dîn⁴²⁵ ve meşâyih-i muḥaddişinuñ isti'âneti birle Ḥaḳḳ sübhânehu ve Te'âlâ ol pâdişâh-ı dâna ve şahensâh-ı kişver-ârâ ḥazretlerinüñ dünyevi ve uhrevî murâdâtını ḥuşûla maḳrûn ve dürre-i tâc u taht ve dürre-i evc-i baht vâris-i salţanat ve cihândâri bâ' iş-i istirâḥat ve bahtiyâri ya' nî Şehzâde-i Sulţân Muḥammed Ḥân Ḥazretlerinüñ bahtını hümâyün ve 'ömr-i 'azîzini füzûn-ber-füzûn⁴²⁶ eyleyüb vâlid-i mâcidî ğibi 'âdil⁴²⁷ ve sâḥa-i kemâlât ve 'ulûma vâşıl ve dâḥil ve cemâli mâhiyeti ğünden ğüne sa'âdet burcına bir bedr-i kâmil, ve ğurebâ ve fuḳarâ ve şuleḥâ ve zu'afâ'ya iḥsân ve telettuf-ı şâmil olup her hâli rızâ-yı şerîf-i pâdişâhiye muvâfık ve evzâ' ve ef'âlî iktizâ-i latîf-i ḥusrevâniye muţâbık buluna. Allâhümme Âmîn ente'l-mu'în⁴²⁸ ve iyyâke nesta'în⁴²⁹.

Nazm:

Du'â-yı şâh-ı cihândır ğaraż-ı muḳaddemededen nihâl-i davḥa-i te'lîfden budur şemere.
Ol pâdişâha ve şehzâdesine Bâri Ḥudâ kemâl-i 'izzetle 'ömr-i câvidâne vire.

1. 1 Muḳaddime ammâ muḳaddime ki Enbiyâ-i Ğüzîn ve ulu'l 'azm-ı mürselîn şalavâtullâhi⁴³⁰ te'âlâ 'aleyhim ecma'in aḥvâlini⁴³¹ tahḳiḳde vaz' olunmuştur. İmdî âĝah/(3b) ol ki Nebî, vaḥiy vâşıtasıyla ğaybdan ḥaber viren peyĝâmbere dirler. Ğerekse ol vaḥiyi Cebrâil 'aleyhi's-selâm ile olsun gerekse ilhâmla ve yaḥûd ru'yâ-i şâliḥa ile olsun zîrâ niçe peyĝâmbەرler ğelmiştir ki anlara Cebrâil 'aleyhi's-selâm nâzil olmayub mücerred ru'yâ-i şâliḥa ile ḥalkı dîne da'vet

⁴²³ 'âlem (M.7b)

⁴²⁴ evliyânuñ (M.7b)

⁴²⁵ dîn M.7b'de yok.

⁴²⁶ füzûn (M.8a)

⁴²⁷ 'adl (M.8a)

⁴²⁸ ente'l-mu'în(R.3a); M.8.a'da yok.

⁴²⁹ "Allahım, âmin, yardım edici yalnız sensin, ancak senden yardım isteriz."

⁴³⁰ riżvânullâh (M.8a)

⁴³¹ aḥvâlin (M.8a)

eylemişlerdir. Ve ammā Rasūl şol nebīye dirler ki Allāh u Te‘ālā ānı kitābla hem şerī‘atla yāhūd yālñız kitābla tebliğ-i aḥkām için kullarına göndermiş ola bu taḳdīrce her rasūle nebī dirler ve ammā her nebīye rasūl diyinilmez bunlardan mā‘adā peyğāmbەرlerūñ ‘ulu‘l ‘azmı dāḥī vārdır. İmdī ‘ulu‘l ‘azm ol peyğāmbere itlāk iderler ki ḥalkı dīne da‘vetde ḥuşūşan tebliğ-i risāletde ğereği ğibi cidd u ceḥd itmiş ola ḥatta dīn dūşmanlarından nice ḳorḳulu vāḳı‘alara uğraya ve Ḥaḳḳ Te‘ālā‘nuñ⁴³² emrini yerine ğetirmek için dürlü dürlü ezālar ğüne ğüne ta‘nlar ve cefālar çekilmiş ola nitekim İbrāhim ve Mūsa ve ‘İsā ve Muḥammed Muştafā ‘aleyhimü’s-selām‘a vāḳı‘ olmuşdur ve bunlarıñ ‘ulu‘l ‘azm idüklerinde ittifaḳ vārdır. Ve āmmā ‘ülemānuñ ekşeri ḳavlınce Nūḥ ‘aleyhi’s-selām daḥi ulu‘l ‘azm peyğāmberdir. Zīrā cidd ü ceḥdi ve küffār elinden çekdüği elemeler ‘ulu‘l ‘azm idüğine şāhid yeterdir. Ve‘l ḥāşıl kitābla tebliğ-i aḥkām için ğelen peyğāmbەرlerden meşelen Dāvud ve Mūsa ve ‘İsa ve Muḥammed Muştafā ve bunlardan ğayrı şāḥib-i şuḥuf olan enbiyā-i kirām ḥuşūşan İbrāhim ‘aleyhi ve ‘aleyhimü’s-selām⁴³³ mürsel peyğāmbەرlerdir. Ğerekse anlara nāzil olān kitāblarda aḥkām olsun ğerek olmasın⁴³⁴ Bār-i Ḥudā‘yı tevḥid ve taḥmīd olsun. [Ve‘l ḥāşıl Ebū Manşūr Ğavvāş ‘Uyūnu’t-Tefāsīr de Ka‘b aḥbārdan rivāyetle naḳl eyleyüp mürsel olmayan enbiyā yīğirmi iki kerre yüz biñ daḥi yīğirmi beş biñdür. Ammā mürsel nebīler bi‘l ittifaḳ üç yüz on üç peyğāmberdir diyu beyān eylemişdir.⁴³⁵ Ve lākin Enbiyā ‘aleyhimü’s-selām ḥaḳḳında meşḥūr olān budur ki yüz yīğirmi dört biñ⁴³⁶ peyğāmbەر ğelmiş⁴³⁷ olā.]⁴³⁸ Pes İşrāḳu’t-Tevārīḥ şāḥibi bu maḳāmda sükūt iḥtiyār⁴³⁹ eylemişdür⁴⁴⁰ ki enbiyānuñ adedi āyāt ve

⁴³² Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā (M.8b)

⁴³³ ‘aleyhi’s-selām (M.9a)

⁴³⁴ olmayub (M.9a)

⁴³⁵ eylemişlerdür (H.5b); itmişdür (M.9a)

⁴³⁶ Ahmed ibn Hanbel, el-Müsned, V, 226.

⁴³⁷ ğelmiş M.9a‘da yok.

⁴³⁸ İşrāḳu’t-Tevārīḥ v. (13a)

⁴³⁹ iḥtiyār M.9a‘da yok.

aḥādīs/(4a) ile beyān olunmamağın bu cā'izdir ki 'adedin yazdıqda yā budur ki az yazılıb niçe nebī ḥāric qala ve yāḥūd çok yazılıb nebī olmayanlar daḥī 'idāde dāḥīl ola imdī bize münāsib olān budur ki evvel Enbiyā-i Güzīn Ādem 'aleyhi's-selām ve āḥir mürselīn faḥr-i 'ālem Muḥammed Muṣṭafā sallallāhu 'aleyhi ve sellemdir diyürüz. Bu⁴⁴¹ mābeyninde ğelen peygāmblerlerūñ cümlesi ḥaḳ peygāmblerdür deyü taṣdīḳ eyleyevüz. Andan ṣoñra enbiyā-i güzīn ve 'ulu'l 'azm-ı mürselīn menāḳıbında olān ṭabaḳā-i 'ülāniñ beyānına mübāṣeret īdevüz. Ṭabaḳā-i 'ülā enbiyā-i mürselīn rızvānu'llāhi Te'ālā 'aleyhim ecmā'in menāḳıbında ve her biriniñ mu'cizāt-ı 'acāyibinde ḥuṣūṣan⁴⁴² velādetlerinde ve esāmī⁴⁴³ u keniyetlerinde bunlardan mā'adā tāriḥ-i vefātlarında ve nüzūl-i Cebrail⁴⁴⁴ 'aleyhi's-selām ve vaḥiy ve ilhām⁴⁴⁵ ve rü'yā-i ṣāliḥaya müteallīḳ olān derecātlarında taḥrīr ve taṣtīr⁴⁴⁶ olunmuştur.

1. 2 **Zīkr-i⁴⁴⁷ Ādem en-Nebī 'Aleyhi's-Selām** imdi biliñil kim enbiyā [aleyhimü's-selāmūñ evveli ve server-i enbiyā Muḥammed Muṣṭafā 'aleyhi's-selāmdan ğayri cemi' peygāmblerlerūñ efzali Ebu'l Beṣer Ādem 'aleyhi's-selām'dür.]⁴⁴⁸ Künyeleri Ebū⁴⁴⁹ Muḥammed'dür. Zirā evlādınıñ efzali ve nübüvvet cihetinden ekmeli ve risālet ḥuṣyetinden cümle oğllarınıñ eṣrefi ḥātemu'l enbiyā Muḥammed Muṣṭafā 'aleyhi's-selām'dür. Pes münāsib olān budur ki künyeleri añā nisbet oluna ve Ḥāzret-i Ādem'de bu veche üzerine ziyāde ṣeref⁴⁵⁰ buluna ism-i ṣerīfleri Ādem⁴⁵¹ olmağā bā'is budur ki Ādem arzdan⁴⁵² ya'ni yeryüzünde ki

⁴⁴⁰ Mustafa Āli İṣrāḳu't-Tevārīḥ yazarı bu konuda bir şey söylememiştir dediğı halde yukarıda işaret ettiğimiz dipnot bunun böyle olmadığını göstermektedir. Hem İṣrāḳu't-Tevārīḥ yazarı hemde Āli aynı kişiden alıntı yapmaktadırlar.

⁴⁴¹ bunların (M.9a)

⁴⁴² ḥuṣūṣan M.9b'de yok.

⁴⁴³ esāmī H.6a'da yok

⁴⁴⁴ Cebrāil'de(H.6.a)

⁴⁴⁵ ilhām sebebiyle rif'at (M.9b)

⁴⁴⁶ taṣtīr M.9b'de yok.

⁴⁴⁷ Der zīkr-i (H. 6a); (M.9b)

⁴⁴⁸ İṣrāḳu't-Tevārīḥ v. (3b)

⁴⁴⁹ ebā (H. 6a)

⁴⁵⁰ Ve ta'zīm (H. 6a); (M.9b)

⁴⁵¹ arzdan M.9b'de yok.

toprākdan halk olunmuştur. Zirā Hakk Subhāne ve Te‘ālānıñ emri ile ‘Azrāil ‘aleyhi’s-selām yeryüzünüñ göbeğinden ya‘nī şimdiki hâlde Mekke-ī müşerrefe olduğu yerden ki basit arzıñ ortasıdır. Her rengden karışık bir avuc toprağa el urdı. Şöyle ki kırk arşun miqdarı yeri götürdi meselen yeryüzü bir ahū gibidir ki nefesi Mekke-i mükerreme olduğu mahaldir. Ve Hazret-i ‘Azrāil hilkat-i Ādem için andan aldığı bir avuc toprak misk hüşbüya bedeldir. Çün⁴⁵³ Ādem peygamberi toprākdan yarattı ve Qur‘ān-ı ‘Aziminde “halaqnāhüm min tınin lāzibin”⁴⁵⁴ ayeti ile resülünü āgah eyitti. Pes Tenbihü’l/(4b) Ğāfilin nām kitābda mestürdür ki Resül sallallāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlardır. “İnallāhe te‘ālā halağa ādeme min turābin muhtelifin ra’suhu mine’l ‘irāki ve yedühü’l yumnā min beyti’l muḳaddesi ve yedühü’l yusrā min fārisin ve şadruhu min bābilin ve ricleyihi min arzı’n-necdi ve’t türki fe li-zālike uhtulife levnü ben-ī ādem”⁴⁵⁵ ma‘nāsı Hakk celle ve ‘alā Ādem’i karışık toprākdan yaratmıştır.⁴⁵⁶ Başını ‘İrāk vilāyetinin toprağından ve sağ elini Beytu’l Maḳdis olduğu yerden ve sol elini Fāris ikliminden ve göğsi Bābil’den ki ‘İrāk vilayetinde nehr-i Fırāt kırbında⁴⁵⁷ bir kıyenuñ adıdır. Ve ayaklarını Necd ve Türk vilāyetlerinden sebebi oldur ki ben-i Ādem’ün levni ihtilaf üzerine olmuştur ya‘nī kimi kızıl beñizlü ve kimi buğdāy eñlü ve kimi beyaz-ı şahih ve kiminiñ yañaqlarında gül rengi gül gibi şarih çenesi esved ve ahmer ve esmerdir. Ya‘nī Sūdān ve Hind ve Habeşe cāniblerinde ki ben-i Ādem bu kevnedir renklerle muşavvirdür. Egerçi ki ‘Azrāil ‘aleyhi’s-selām getürdüğü toprākda ihtilāf renk cihetinden beyān eylemişler idi. Fe ammā bu hadiş-i şerifde ihtilāf Ādem’ün toprağı bulunduğu mahalle göre vāki‘ oldı. Çün her vilāyetiñ toprağı bir güne denk muḳarrerdür. Bu taḳdirce ihtilāf yoğduğı gün gibi izhārdur. Pes Hakk Te‘ālā Ādem’ün balçığını kırk şabāh kudreti ile yoğurdu ve kālbinin halk eyelyüp yeryüzünde

⁴⁵² ‘arşdan (M.9b)

⁴⁵³ çün Hazret-i Hakk (M.10a)

⁴⁵⁴ Şāffāt, 37/11. biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.

⁴⁵⁵ Sa‘lebi, **Arā’isü’l-Mecālis**, Kahire, 1301, s. 21. Zikredilen hadise Tenbihü’l Ğāfilin edli eserde rastlayamadık.

⁴⁵⁶ ya‘nī (H. 6b)

⁴⁵⁷ nehr-i Fırāt kırbında M.10a’da yok.

güneşe karşı kırk yıl miqdârı tûrdı ki⁴⁵⁸ “hel etâ ‘ale’l insâni hînün mine’d-dehri lem yekun şey’en mezķūrâ”⁴⁵⁹ âyet-i kerimesinde ekşer müfessirîn lafz-ı hîn kırk yıldan ibâretdür diyu ta‘yîn eylemişlerdir.⁴⁶⁰ Fe ammâ Hâzret-i Âdem’ün ķalbini bir⁴⁶¹ vechile büyük hâlk olundu idiği ol zamânda mağrible meşriķ mâbeynini ķaplamıştı. Ve hâriş ki İblis ‘aleyhi’lla‘ ne dir her zamânda ķālub Âdem’ün dört yânını tolaşub ve kâhi ağzı ve burnı deliklerinden içerusüne ğirüb ğezüb maħlûķ idüğünü ve ne maķüle vücüd olacağın sezüb ‘adâvet itmeğe bâşlamış idi çünkü müddet tamâm oldı. Hâķķ celle ve ‘alâ⁴⁶² rûħa emreyledi ki ķālub Âdem’e gire ve bunuñ bunca yıllıķ hâsret ve iştiyâķı nihâyete ire./ (5a) Pes rûħ ķālbiñ ķarâñulıgını ğördi ğirmeği ihtiyâr idemeyüb tûrdı⁴⁶³ hemân-dem Bârî Te‘âlâ⁴⁶⁴ yâ rûħ “‘udħulî kerhen ve ‘uhriucî kerhen” ya‘nî ğüçle ğir ve ğüçle çık diyu emreyledi. Ya‘nî ihtiyârũla⁴⁶⁵ ğirmezsñ ammâ çıķmalu olduğñ zamânda dâhî ihtiyârũla rızâ virmezsen dimekdir. Pes emr-i Hâķķ’la rûħ Âdem’ün bedenine ğirdi. Ğüyâ ki bir vîrâne şehre bir ‘âdil pâdişâh irdi ve yâhud bir şolmuş bostâna bir âb-ı revân çeşme-i hayevân ğibi erişdi ve ol ķudret bâğınıñ sebze-zârını ve sükûfelerini ve bahârını tâze ve mațarran eylemeğe deriştı. Çünkü Âdem’ün bedenine rûħ ğirdi her yerine ve tãmârlarına hayât virüb ağsırdı eğerçi ki Ŧaberî de beyân eylemiştir ki⁴⁶⁶ Âdem ağsurdıgı hñde Cebrâil ‘aleyhi’s-selâm ta‘lîm idüp⁴⁶⁷ dahî elħamdulillâh didi ve muķâbelesinde Cebrâil ‘aleyhi’s-selâm yerħamuke’llah didi. Ve lâkin [Ebû Hureyre rażiyallâhu ‘anh Rasûlü Erkemden şallâllahu ‘aleyhi ve selemden⁴⁶⁸ rivâyet idüp “lemmâ ğaleķa’llahu te‘âlâ âdeme ve nufiħa fihi’r-rûħa ‘ațase fe ķâle elħamdulillâhi fe ķâlellâhu lehu

⁴⁵⁸ tûrdurdu ki (H. 6b)

⁴⁵⁹ İnsan, 76/1. İnsan anılmaya değer bir şey değilken üzerinde gerçekten uzun bir zaman geçmişti.

⁴⁶⁰ eylemişdür (M.10b)

⁴⁶¹ her (M.10b)

⁴⁶² subhâne ve Te‘âlâ (M.10b)

⁴⁶³ temekkün itdi (H. 7a)

⁴⁶⁴ ğudâ (M.11a)

⁴⁶⁵ Eğerçi (H. 7a)

⁴⁶⁶ eylemişler ki (H. 7a)

⁴⁶⁷ Âdem (H. 7a)

⁴⁶⁸ şallâllahu ‘aleyhi ve selem H. 7a’da yok.

yerhamuke'llāhu yā Ādem⁴⁶⁹]⁴⁷⁰ ya' ni şol vaqt ki Haqq celle ve 'alā Ādemi halk eyledi ve rûhını nefh ittî Ādem⁴⁷¹ ağırdı ve ol hinde Allāh Te'ālā'nuñ izni ile elhamdulillāh didi ve Hażret-i Haqq bu muqabelede yerhamukellāh yā Ādem diyu buyurdu inşāallāhu Te'ālā eşahhi budur. Ve Ādem 'aleyhi's-selām'ün halkını cum'a günü ikindi vaqtinden soñra⁴⁷² ahir sā'atte vāķī' oldı. Zira Rasûlullāh şallalāhu 'aleyhi ve sellem⁴⁷³ buyurdu "haleqallahu ta'āla ādeme ba'de'l 'asri min yevmil cumu'ati fi ahiri sā'atin min sā'atıhi fi mā beyne'l 'aşri ve'leyli"⁴⁷⁴ ve bir hadişi şerifde dahî Allāh Te'ālā Ādem peygamberi aşūrā günü halk eyledi diyu buyurulmuştur. Feammā münāfi degildir. Zira beyān olunan cum'a günü yevm-i 'aşurede vāķi' olmak cāizdir. Egerçi ki cum'a günü halk olunduğı beyān olunmuştur. Ve illā halk olunduğı gündən murād kalbi halk olunduğı gün mi dir yoħsa kâlbine nefh-i rûh olunduğı gün mi dir taşrih olunmamışdır. 'Aqla lāyih olān bûdur ki nefh-i ruh olunduğı gün murād oluna. Çünkü Ādem'ün her 'uzvunda/(5b) kuvvet ve hareket etmesine kudret muqarrer oldı. Ayāğ üstüne gâlgub cennet bāğını temāşā etmeğe toğruldu huşuşan [yā Ādem yûri vār melâikeye selām vir ve onlar sañā ne vechile du'ā eyitdiklerini gör diyu Cenāb-ı 'izzetden emr olundıkda Ādem 'aleyhi's-selām yürüdi oturur⁴⁷⁵ bir bölük melekler geldi es-selāmu 'aleyküm diyu anları ta'zīm kıldı melekler dahî Ādemi bildiler. Ve 'aleyke's-selām ve rahmetullāhi diyü ziyāde tekrīm kıldılar. Ya'nî Ādem'ün kelāmı ancak es-selāmu 'aleyküm idi ve anlar redd-i selāmda ve rahmetu'llāh lafzını ziyāde eylediler. Ba'dehu Ādem 'aleyhi's-selām⁴⁷⁶ Rabbi 'izzet cenābına geldi ve Haqq subhāne ve Te'ālā yā Ādem

⁴⁶⁹ Tirmizî, Tefsir, 3365.

⁴⁷⁰ İşrāku't-Tevārih v. (3b, 4a)

⁴⁷¹ 'aleyhi's-selām (H. 7a) hem H.'de hem de M.'de ta'zīm ifade eden 'aleyhi's-selām kelimesi peygamber ve meleklerin isimlerinden sonra devamlı kullanıldığından bindan sonra böyle bir durumda dipnot kullanılmayacaktır.

⁴⁷² Ādem 'aleyhi's-selām'ün cum'a günü vaqt-i 'aşırdan soñra (H. 7a)

⁴⁷³ 'aleyhi's-selām (H. 7a)

⁴⁷⁴ Müslim, Sıfatü'l Kıyāme, 27, 2789.

⁴⁷⁵ oturur H.7b'de yok.

⁴⁷⁶ Ādem 'aleyhi's-selām yine (H. 7b)

bu selām seniñle melāike mābeyninde bir du‘ādır diyū beyān kıldı.]⁴⁷⁷ Fe ammā Hāzret-i Ādem’ūñ hey‘eti ve hūsn-i şūreti ve kıadd u kāmētī hūşūşan yüzünñ hūmretī ve sözünñ lezzeti bir derecede idi ki melekler gördüklerince “fe tebāreke’llāhu ehsenu’l hālīkīñ”⁴⁷⁸ diyū Şānī‘iñ şun‘una taħsīn ve hālīkīñ kemal-i kıudretine efrīn eylerlerdi. [Pes Hāzret-i Bārī celle şānuhu Ādem’e hıṭāb idüb hıṭāb altında kıālub sañā zāhir olmayan ikī cānīñ kıanķīsīn ihtiyār eylersūñ eyle diyū ruḥşat virdikde Ādem daḥi mubārekdir diyū yemīnün ihtiyār idüb andan yemīn cānibiniñ kıabz-ı başt olub ve hıṭābı götürilüb Ādem ve zūrrūyyeti görinüb ve her insānīñ iki gözi mābeyninde ‘ōmri ne miķdār idüģi yāzılıb güyā ki iki mu‘teber⁴⁷⁹ ṭāķ arasında bir āķ mermere yed-i kıudretle tāriḥ gāzılıb yā Rabbī bunlar kimlerdir diyū su‘āl eyledikde yā Ādem zūrrūyyetindir diyū cevāb virilüb ve bir ṭāife daḥi zāhir olüb her cānibleri güneş gibi nūrla ṭolub yā ilāhī bunlar ne maķūle maḥlūķdur diyū şordukda evlādīñdan ğelecek enbiyā ve zūrrūyyetinden nübūvvet tācını urınacaķ aşıfıyādur diyū cevāb⁴⁸⁰ verilüb ve bu nūra mustağraķ olān kıavmiñ arāsında kevākib içinde güneş gibi lāmi‘ ve ğayrılarında ziyāde nur-ı ziyāyla ṭālī‘ bir vücūd-ı nūrānī görüb yā Rabbī bu kimdir diyū su‘āl eyledikde yā Ādem oğlūñ Dāvud’dur ki ānīñ çün kırķ yıllık ‘ōmr yazılmışdır ve sā‘irler gibi ānīñ daḥi alnı levḥinde/(6a) bu vechile müddet-i ‘ōmrī kıāzılmıştır diyū⁴⁸¹ cevab vīrildikde “yā rabbī zidhu ‘ōmrehu” ya‘ni Yā Rabbī sen ānīñ ‘ōmrini ziyāde eyle diyū rabb-i ‘izzetden dileyüb⁴⁸² Hāzret-i Hāķķ daḥi yā Ādem “ve kıad ceffe’l kıalemü bi- a‘māri benī ādeme” ma‘nası Ādem oğullarınñ ‘ōmürlerinde ceff-i kıalem oldu ya‘ni şimden ğeru arturılmaz.⁴⁸³ Ve evvelki taķdīrden ğayrı bir dürlü daḥi yāzılmaz diyū cevāb ğeldikde ya rabbī ben

⁴⁷⁷ İşrāķu’t-Tevārīḥ v. (4a)

⁴⁷⁸ Mu‘minün, 23/14. Yaratanların en güzeli olan Allāh’ın şanı ne yücedir.

⁴⁷⁹ maķbere (M.12b)

⁴⁸⁰ Hāber (H. 7b); (M.12b)

⁴⁸¹ ve sā‘irler gibi ānīñ daḥi alnı levḥinde bu vechile müddet-i ‘ōmrī kıāzılmıştır diyū M.12b’de yok.

⁴⁸² ricā idüp (H. 8a)

⁴⁸³ ziyāde olmaz (H. 8a)

Dāvuda altmış yıllık ‘ömrüme bağışladım diyu kabulini ricā eyledi.]]⁴⁸⁴ Ba‘ de zālîk Hakk Subhāne ve Te‘ālā Ādeme cemī‘ maḥlūkātūn yārādılmışın ve yārādılacağın ve’l ḥāşıl cānlı ve cānsızın ṭāğın ve tāşın ḳurının ve yāşın ḥaşerātın ve ḥayevānātın meleklerin ve kainatın ve bi’l cümle her şeyin her lisān üzre adlarını öğretti ya’ni ki “ve ‘alleme Ādeme’l-esmā”⁴⁸⁵”⁴⁸⁶ ḥil‘ati ile müşerref eyitdi tāki Ādem’ün meleklerden fazīleti ve feriştelere artıḳ kemāl ve ma‘rifeti muḳarrer olub secde olunmağa liyāḳati gün gibi zāhir ola. Pes Ādeme her şey’in ismini ta‘līm eyledi. Ma‘rifet ve fazīleti muḳarrer olub melekler “uscudū li Ādeme”⁴⁸⁷ ya‘ni Ādem’ secde eyleñ dedi. “fe secedū illā iblīse ebā ve ‘stekbera”⁴⁸⁸ melekler secde eylediler ve Ādemün şerefini ve Hakk Celle ve ‘Alā’nın anā olān ‘ināyet ve raḥmetini gereği gibi bildiler ve illā İblīs la‘in “ḥaleḳtenī min nārin ve ḥaleḳtehū min ṭinin”⁴⁸⁹ diyu secededen ḳaçdı ve anı toprakdan ve beni oddan yarātđın diyu enāniyyet perdesini açtı. felā cerame “ve inne ‘aleyke la‘netī ilā yevmi’d-dīn”⁴⁹⁰ ḥiṭābına müsteḥaḳ olub feriştelere arāsında ve Hāzret-i Hakkın dergāh-ı kibriyāsında merdūd oldu. Fe ammā “ve iz ḳulnā li’l-malāiketī’scudū li Ādem”⁴⁹¹ emrine dāḥil olān melekler ancāḳ İblīse tabi‘ olub yeryüzünde olanlar mı idi ve yāḥūd yerde ve gökde ve ‘arşda ve kürsīde olān melāikenin cümlesimiydi egerçi ki aşhāb-ı tevariḥ muḳayyed olmamışlardır ve illā müfessirin ihtilāf idüb ḥattā ‘Ulemā-i Rūmdan Şeyḥu’l İslām ve Muḳtedā-yı Enām Mevlānā Ebu’s-Su‘ūd Tefsirinde⁴⁹² mestūr ve bū ḥaḳīre manzūr der ki ben-i Ādem ṭāifesī Cān ḳavminin ‘öşridür ve cin ṭāifesi ile ben-i Ādem ḳuruda olān ḥayavānātın ‘öşridür./(6b) Ve bu cümle insān ve cin ḥayavānāt be peri ḳuşların ‘öşri

⁴⁸⁴ İşrāḳu’t-Tevāriḥ v. (4b, 4b)

⁴⁸⁵ esmā küllēhā (H. 8a); (M13a)

⁴⁸⁶ Bakara (2/31);

⁴⁸⁷ Bakara (2/34)

⁴⁸⁸ Bakara, 2/34. “Biz melekler Ādem’e secde edin dediğimizde.”

⁴⁸⁹ A‘rāf (7/12)

⁴⁹⁰ Sād, 38/78. “Yargı gününe dek la‘netim senin üzerine olsun.”

⁴⁹¹ Bakara, 2/34. Biz melekler secde edin dediğimiz zaman.

⁴⁹² Tefsīr-i şerīf’inde (M.13b)

miqdarıncadır. Ve kuşlar ile bu zıkr olān cümle maḥlūqāt⁴⁹³ deryāda ki ḥayavānātın ‘öşrinedir. Ve yine bu cümle yeryüzine müvekkil olān melāikenin ‘öşrinedir. Ve bunların cemi‘i sema-i dūnyāda olān meleklerin ‘öşrinedir. Ve bu cümle ins u cin ve vuḥūş u ṭuyūr ve ḥaṣerāt ve ḥavānat-ı neccār melāike-i arz ve semā ikinci kāt gökde ki meleklerin ‘öşrinedir. Ve bunların cemi‘si üçüncü kāt gökde ki meleklerin ‘öşrinedir⁴⁹⁴. Ve bi‘l cümle yedinci kāt göğün meleklerine vārınca bu tertib üzerine ‘addolunub ve bu mecmū‘ātın cümlesi kürside ki melāikeye göre āzdan⁴⁹⁵ ve olub ve ol mecmū‘la melāike-i kürsi ‘arşın altı kerre yüz biñ surād kātında yālñız bir surāduḡda ki ya‘ni bir ḥicābda ki melāikenin ‘öşrinedir ki ol bir surādıḡın eni ve uzunı ve deriñliḡi yerler ve gökler ile ve mābeyni ile muḡābele olunsa ol surādıḡa göre semāvāt u arzınıñ ve mābeyninde olānların bir görineceklerin miḡdārı olmaz ya‘ni dāne-i ḥaṣḥāş kadar daḡı taṣavvūr olunmaz. İmdi ol ḥicābların her birisinde hiçbir beşer miḡdārınca yer yoḡdur ki anda rāki‘ ve kāim ve sācīd bir melek olmaya. Ve rabbi ‘izzetin tesbīḡ u taḡdīsinden her ān ve her sā‘at şeref bulmaya ve andan soñra bu zıkr olunān meleklerin küllisi ‘arş eṭrāfında ki melāikeye göre deryādan kaṭre meşābesinde ve bu cümleye göre İsrāfil ‘aleyhi’s-selāma tābi‘ olan levḡ melekleri daḡı böyledir ve yukārudan beru zıkr olunanlar daḡı Cebrāil ‘aleyhi’s-selām ‘askerine göre güneşden zerre ve deryādan bir kaṭredir. Ve‘l-ḥāşıl malāikenin ecnāsi şayılmaz ve müddet-i ‘ömürleri bilinmez ve ‘ibādetleri ne keyfiyyetle idüḡi añlanmaz⁴⁹⁶ “ve mā ya‘lemu cünūde rabbike illā hū”⁴⁹⁷ feḥvāsınca Ḥaḡḡ Subḡāne ve Ta‘ālā’dan ḡayrı kimse melāikenin ‘adedin ve ḡaddin ve miḡdārın bilmez. Pes Ādem ‘aleyhi’s-selāma secde idenler bu cümle meleklerdir. “fe secedū‘l melāiketü küllühüm ecma‘in”⁴⁹⁸ naşş-ı şerīfnde melāike şīḡa-i cem‘ olub ve “küllühüm” lafzı te‘kīd ve “ecma‘in” lafzı ikinci te‘kīd olub üç vechile cem‘iyyet ve külliyyet ile

⁴⁹³ Maḥlūḡ (H. 8b)

⁴⁹⁴ miḡdārıncadır (H. 8b)

⁴⁹⁵ āzdan az (H. 8b)

⁴⁹⁶ añlanmaz nitekim Rabbu‘l ‘ālemīn kelām-ı ḡadīmnde buyurur (M.14a)

⁴⁹⁷ Müddessir, 74/31.

⁴⁹⁸ Hicr, 15/30. Bütün melekler secde ettiler.

haber/(7a) virüldüğünden ma' lümdür. Pes imdî insân ne ma'küle vücûd u şerîf ve ne aşil heykel-i laţîf iduğı hemân bundan ma' lüm olsunki qurb u ' izzetde ki melekleriñ cümlesi añā secde eyelyeler ya' ni ta' zım ve tekrimde daqıka fevt eylemeyeler ve cümlesi⁴⁹⁹ insânıñ derecesini arzu kılarlar ve kendülerden niçe vechile eşref idüğin ve ahsen-i taqvimde halk olunduđın⁵⁰⁰ bileler nitekim Meşâbih'da meşûrdur ki Câbir razıyallâhu ' anh Fahr-i ' Âlem'den rivayet ider "lemmâ hılaqa'llâhu Âdeme ve zürriyyetehü kâleti'l melâiketü yâ rabbi halektehüm ye'kulüne ve yeşrabüne ve yenkihüne ve yerkebüne fec'a'l-lehümü'd-dünyâ ve lenâ'l-âhırate"⁵⁰¹ ma' nâsı şol demek ki Haqq Subhâne Te'âlâ Âdem'i⁵⁰² bir vechile halk eyledi ki yirler içerler cıfıtlanurlar ve burâk şıfatlı atlara binerler bizde ise bu zevklerden birisi yokdur. Pes imdi dünyâyı anlara ve âhıreti bize maşşuş kııl "kâla'llâhu te'âlâ lâ-ec'elu men halektühü bi-yedeyye ve nefıhtü fihi min rühi ke-men kıltü lehü kün fe kâne"⁵⁰³ imdi Haqq Celle ve ' Alâ ol melekleriñ cevâbında buyurdı ki ben yed-i kudretimle halk idüb kendü rühumdan nefıh ettüğim insânı bir kerre ol dimekle mevcûd olânlar gibi eylemez⁵⁰⁴ ya' ni anları siziñle bir görmez⁵⁰⁴ ve dünyâyı da âhıreti de onlardan şaķınmaz⁵⁰⁴ dimekdir çün⁵⁰⁵ Âdem 'aleyhi's-selâm cennet bāđını gezerdi ve güne gün meyvelerini görüb her birinde bir lezzet vâridüğin sezerdi. ' Âķibet isdedüği meyvelerden kıopardı yedi ve her biriniñ lezzeti bir güne zevk ve tene'üme sebep oldu. Bu tene'ümün şoñunda uyhu gibi bir râhat ve amazđanmaķ şüretinde bir istirâhat vâķi' olub bir miqdâr tayandı dünyâ uyhularına beñzemez bir hâletle bir lahza amazđandı hemân-dem Haqq Celle ve ' Alâ Âdem'ün şol eyeğüsünden Havvâyı yaratdı ya' ni "hüve'llezî hılaķaküm min nefsin vâhıdetin"⁵⁰⁶ fehvâsını kemâl-i kudreti ile aşıkare idi. Feammâ husn-i sürette Âdeme bedel belki Âdemden

⁴⁹⁹ Cümle (H. 9a)

⁵⁰⁰ ve kendülerden niçe vechile eşref idüğin ve ahsen-i taqvimde halk olunduğın M.14b'de yok.

⁵⁰¹ Bu hadise ulaşılamadı.

⁵⁰² Âdem'i ve zürriyyetini yaratdı melâike itdi yâ Rabbi ben-i Âdem'i (H. 9a); Âdem'i zürriyyetini(14b)

⁵⁰³ ayet değil

⁵⁰⁴ Bilmezin (M.15a)

⁵⁰⁵ Çünki (H. 9a)

⁵⁰⁶ Nisa, 4/1. O tek bir nefisten yaratıldı.

daği gūzel yarādıldı ve Ādemūñ bāşı avcunā gelüb cemāl-i bi-ekmāline bākđı tūrđı. Bu hinde Ādem gözin açdı gördi⁵⁰⁷ve Havvāñ hūsnüne ta‘accuba kālub/(7b) sen kimsin ve kimiñ nesisin diyu şordı Havvā daği kelāma gelüb Allāh Te‘ālāñ maḥlūkıyım ve seniñ eġelenceñ olacağ çiftiñim diyu ḥaber verdi ba‘dāzān⁵⁰⁸ melekler bölük bölük ġeldiler ve Ādem yānında Havvāyı ġörüb⁵⁰⁹ maḥlūđ idüġin bildiler. Ve Ādem’e ḥiṭāb idüb bu kimdir ve adı nedir diyu suāl kıldılar. Pes Ādem ‘aleyhi’s-selām Havvā kendiden ḥalk olunduġını bilmişdi. Ve ikisi bir nefsdan idüġini idrāk kılmışdı. Anā bināen⁵¹⁰ adı Havvādır zīra ḥaydan ya‘nī deriden ḥalk olındıġı āşıkār ve huydādır diyu cevāb verdi. Andan Ḥaḥk Subḥāne ve Te‘ālā anlara ḥiṭāb idüb “üskün ente ve zevcūke’l cennete”⁵¹¹ sen de eşiñ de ya‘ni kendü nefsiñ de yoldāşñ da cennetde sākın oluñ “fe külā minhā raġaden ḥayşü şitumā”⁵¹² ve daği cennet ni‘metlerinden istediġiñizi yemeġe ruḥşat buluñ “ve lā taḥrabā ḥāzihi’ş-şecerate fetekūne mine’z-zālimīn”⁵¹³ feammā zinhār buġdāy aġācına yaġīn olmañ ya‘ni yānına vārub dānelerinden yolmañ ki zālimīnden⁵¹⁴ olursuñuz. Pes Allah Te‘ālā bu āyet-i kerīmede yaġīn olmañ diyu tenbīh buyurub yemeyiñ diyu nehy itdüklerini taşriḥ etmediklerinden murād Ādemle Havvāyı kemāliyle şaġınmaġdır ki buġdāy aġācına yaġīn olmaları bile cāiz olmadı. Dānelerinden ḳoparub yemeleri ḳanda ḳaldı bir daği budur ki insānda şabr āz olur ihtimāldir ki aġācına yaġīn olduġlarında şabr idemeyeler ve nefislerine cebr idemeyüb dānelerinden yiyeler anā bināen yaġlaşmaları bile nehy olunmuşdur. ‘Ale’l-ḥuşuş İblisiñ anlara iġvāsı ve azġınlıġ yollarına ilkāsı daği kendülere bildirilüb “inne ḥāzā ‘aduvvun leke ve li zevcike”⁵¹⁵ ya‘ni taḥḳīġ İblis la‘īn sañā ve seniñ eşiñe de dūşmandır diyu ḥaber verilmişdi tā ki

⁵⁰⁷ gördi H. 9b’de yok.

⁵⁰⁸ Ba‘dehū (M.15a)

⁵⁰⁹ gördiler (H. 9b)

⁵¹⁰ bināen bunun (H. 9b)

⁵¹¹ A‘raf, 7/19.

⁵¹² A‘raf, 7/19.

⁵¹³ A‘raf, 7/19

⁵¹⁴ zālimlerden (H. 9b)

⁵¹⁵ Tāhā, 20/117.

mütenebbih olub şeytāniñ izlālına aldanmayalar ve söyledüğü yalānları gerçek şanmayalar. Ba' de zālīke Ādemden ötürü merdūd olmağla İblīs gündən güne mekr ve telbīs itmeğe başlayub eğerçi ki cennet kapucuları mel' ūni iĉerü qoymazlardı. Ve Ādem yānına vārmağa yol vermezlerdi. Fe ammā rizvān rizā/(8a) vermeyeceğın ve kendiniñ hīlesine aldanmayacağını muqarrer bilüb ğayrıdan dermān istemesi lāzım olüb yılān ki ol zamānda ğāyetle hūb şūret ve mevzūn kāmēt elleri ve ayakları kāmīl ve güzelliğde Ādemūñ hūsnüne mūmāsil bir maħlūk idi cennetden bir huşuş iĉin tışara çıqdıqda şeytān ānı ğörüb ve yānına vārub yalvārub beni bilürsün ki bir zamān nice muqarreb idim yinede ümidim vārdır ki evvelki hālimi bulam ve üslūb-ı sābiq üzere muqarreb hāzret olam. Pes sañā bildükim ' acāyibden bir kaç nesne öğredin şol şartla ki rizvān tuymadan beni cennete qoyasın ve arzumu def' idüb cennet bāğında ğezmeğe koyasın diyu yılānı sözler ile aldatüb ol daħi merħamet ve şefkatle nola diyub şeytānı ağızınıñ iĉine alub rizvān körmeden cennet iĉine şālub külli nedāmete sebeb olacaqlayın ğaflet eyledi ĉünkü İblīs cennete ğirdi fi'l hāl sorub Ādemün qātına irdi. Rāħat ve huşurda ğörüb muħabbet ve meveddet şūretiyle hālın hātırın şorub ya Ādem eğerçi ki şimdilik tene' ümüñüze⁵¹⁶ söz yokdur. Ve illā nolaydı bu tene' ümle cennetde bākī qalayduñuz imdī bu maqāmdan çıqmaya idüñüz diyu nasīhate⁵¹⁷ bāşladı Ādem'le Havvā daħi İblīs' iñ sözünü ta' accub idüb yā biz bundan çıkar mıyuz ve bu maqāmdan ğayrı bir meskene daħi nāzar eyler miyüz diyu şordılar İblīs eyitdi bunda bir ağāc vārdır ki adına şeceretu'l huld dirler ĉünkü Allāh u Te' ālā anıñ meyvesinden sizi men' eyledi ve zinhār ol ağācın yemişinden yemen didi lāzım ğeldi ki siz bunda muħalled ve tene' ümüñüzle müebbed olmayub az zamānıñ iĉinde çıkasız meğer ki ol ağācıñ meyvesinden yiyüb bu fikirlerden qurtulasız ve cennetden çıkmāq qaydından hālāş bulasız zīrā her kim ol yemişden yise idi⁵¹⁸ qālmağ ve beşeriyyeti meleklige mübeddel olmağ muqarredür didikde sözleri Havvā' ya te' şir idüb bu kişi bunca yeminler eyledi ve ol ağācın şu deñlü menfa' tin söyledi münāsib

---

⁵¹⁶ Ni' metiñe (M.16a)

⁵¹⁷ nasīhate eylemeğe (M.16a)

⁵¹⁸ idi Cennetde (H. 10a);(M.16a)

budur ki andan yiyevüz diyu fi'l hâl bu şecerenuñ yânına vârdı. Ve meyvesinden kıparub Adem'ün/(8b) huzûrunda yidi. İşte ben yidim ne ziyân gördüm diyu Âdem'e daği ibrâm idüb sen yimezsün ihtimâldir ki bu kişi haber virdüği üzre bir yemez bunda bâkı kıala ve birimizi Hâzret-i Hâkık âhir yerlere şâla bu tağdirce sen daği yemek ğereksin ki eğer cennetde kıalursak⁵¹⁹ bu tâzu ni' metden yekdil ve yekcihet⁵²⁰ olavüz diyu ikdâm itmesiyle Âdem daği Havvâ'nuñ hâtırın şakındı ve buđđayı yimeğe meyl idüp bir dânesin ağzına atdı ve yedi. Ve illâ ol dâne Âdem'ün boğâzından ğeçmedi⁵²¹ cennet içinde ise bir yerden ve feriştelerden ve meleklerden “fe ‘aşâ âdemü rabbehü fe-ğavâ”⁵²² ya'ni Âdem Hâlık'ma ‘ișyân eyledi ve azđunliđla yolundan kııkdı diyu⁵²³ şadâlar kıalkub ve Âdemle Havvâ'nuñ arkıalarındaki hulleler ğidüb ve bedenlerinüñ derileri șoyulub ikisi daği ‘uryân kıalub hiçâblarından birer⁵²⁴ ikișer yaprak kıparub önlerine ve arklarına hiçâb tutunub “rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve in lem tağfir lenâ ve terhamnâ le-nekunenne mine'l-hâsirîn” ya'ni Yâ Rabbi biz kendimüze zulum eyledik ve yime didüđiñ dâneyi yidük⁵²⁵ eğer bizi esirğemezseñ ve gözümüz yâşına merhamet itmezseñ ebedi ziyân içinde kıaldık ve kendü kendümüzü meleklerle rüsvây kıldık diyu söylerlerdi. Rivâyet iderler ki ol zamânda Âdem'le Havvâ'nuñ gövdesi bașdan ayâğa tırnak kemikleri ğibi mücellâ idi ve Șâni'-i zi'l Celâl'ün cemal-i bi-ekmâline her biri bir âyine-i mușaffâ idi.⁵²⁶ Çü⁵²⁷ ‘ahdi soyub derileri șoyuldı ancak elleri ve ayakları barmađklarınıñ uclarında bir miğdarı yâbisi kıaldı tâ ki dünyâda dünyâda olduğca ve ellerine nazâr kıldıkca cennetde ki leğâfetlerini aña ve kendülere eyitdikleri zulmi bilüb ‘ömürleri olduğca ağlayalar âğiru'l emr “kıale'hbițü ba' züküm li-ba' zîn ‘adüvvün ve leküm fi'l ‘arzi

⁵¹⁹ Kıalursın (M.16a)

⁵²⁰ bu tâzu ni' metden yekdil ve yekcihet M.16a'da yok.

⁵²¹ ğeçmeyüb (M:16a)

⁵²² Tâhâ, 20/121.

⁵²³ ve azđunliđla yolundan kııkdı diyu M.16b'de yok.

⁵²⁴ șoyulub ikisi daği ‘uryân kıalub hiçâblarından birer M.16b'de yok.

⁵²⁵ yidük İmdi (M.16b)

⁵²⁶ İdi ki (H. 11a)

⁵²⁷ Çünki (M.17a)

müsteķarrun ve metā‘un ilā hīn”⁵²⁸ Hakk Subhāne ve Te‘ālā vārīn yere iniñ ve ba‘zīnız ba‘zīnıza ‘adāvet üzre geçiniñ daħi ol yeryüzi siziñ tırāğınız ve metā‘ınız olsun tā şol zamana dek ki kıyāmet kopa diyu emr olundıkda “ihbitū” ki şīga-i cümle-i emr dir Ādem ve Havvā ve yılān ve şeytān cennetden tışara bırğılıb her biri yeryüzünde bir vādiye düşüb/(9a) ve bi‘l-cümle cennetūñ bir günü dünyāniñ yılı miķdārınca olub bu taķdirce Hāzret-i Ādem beşyüz yıl cennetde tırmuşdur. Zīrā ucmāğa cumu‘a günü şabaħla ğirdi ve ol ğün öyle zamānında buğdāydan yiyub yer yüzine sürüldi ĥattā Hāzret-i Ādem ‘aleyhi‘s-selām Hindüstān‘da Serendib nām cezīreye indi ki Resūl ‘aleyhi‘s-selām buyururlar “ħayru buķ‘atin cezīratu serendibin fiħā nezele ebūnā Ādemu ‘aleyhi‘s-selāme ‘alā cebelin lehā”⁵²⁹ ya‘ni ĥayırlı yerleriñ birisi Serendib cerīresidir ki atamız Ādem ‘aleyhi‘s-selām ol cerīrenüñ bir tāğı⁵³⁰ üzerine inmişdir. ‘Acāyibu‘l Buldān da yazar ki ba‘dehū ol tāğ āsumāna çekülüb ba‘zı zamānda hind deryāsınıñ gemicileri deryā yüzünden mesāfe-i ba‘ideden ğörüb ve anda Ādemüñ mübārek kademiniñ yeri bellü olub ya‘ni bir tāş içinde bir kademiniñ⁵³¹ nişānı kızılmış şekilde ğörinüb ve her gece ol tāğda burak ğibi bir nesne zāħir olub havāda bulut yoğiken yağmurlar yağdurub⁵³² Hāzret-i Ādem‘üñ kademini yerini rahmet şuyuyla yāyķamak ve ta‘zīm ve tekrīm mühimmātını⁵³³ komaķ muķarrerdir ve Havvā Mekketu‘llāha yedi feresiniñ yaķın olān Cidde‘ye düşdi ki ol daħi deryā kenārıdır. Ve yılān İsfahān vilāyetine ve şeytān Ĥorāsān cāniblerinde Semnān memleketine düşdi.⁵³⁴ Birbirlerinden ayrılmışlar idi. Bir rivayetde tāvus daħi bir ĥoş avāz melek iken Havvāya buğdāy ağacını ğöstermekle ĥoş avāzlığı alınub ol daħi yeryüzüne bırāğılmıştır. Lā ya‘lemu‘l ğaybe illallāh⁵³⁵ ķunki⁵³⁶ Ādem Serendib

⁵²⁸ A‘raf, 7/24.

⁵²⁹ Sa‘lebī, Arāisü‘l Mecālis, Khire, 1301, S. 21.

⁵³⁰ tāğı M.17b‘de yok.

⁵³¹ yeri bellü olub ya‘ni bir tāş içinde bir kademiniñ H. 11a‘da yok.

⁵³² yāğub (M.17b)

⁵³³ mühimmātını yerüne (H. 11a)

⁵³⁴ düşüb dördide (M.17b)

⁵³⁵ Gaybı Allah‘dan başka kimse bilemez.

⁵³⁶ ğün ki (M.18a)

fāğına düşdi nedāmet ve ḥasretle bāşını secdeye koyub yuz yıl miqdārı tevbe ve istiğfār devrüşdi. Şol kadar ağladı ki gözleriniñ yāşından ırmaqlar zūhūra ğelüb ve ol ırmaqlar kuvvetiyle yerden nebātāt ḥāşıl olub hindüstāna maḥşūş olān assı otları ve ḥarāret verici adaviyeler Ādem'ün ḥarāretle dökdüğü gözi yāşından neşv u nemā bulmuşdur. Pes yüzyıl olduqdan şoñra Ādem 'ināyetullāha mazḥar düşüb Cebrail 'aleyhi's-selām rahmet āyetleriyle selām götürüb qolundan tutub ve bāşını secdeden götürüb yā Ādem murādın mağfired deryāsına ğarq olāsın/(9b) ve bu çekdiğini ḥasret ve nedāmetin zāil olmasına bir çāre bulasın diyub Ādem daḥi "subḥāneke lā ilāhe illā ente rabbi innī 'alimtu sūen ve zālemtü nefsi fağfirlī ve ente ḥayru'l ğāfirine subḥāneke lā ilāhe illā ente innī 'alimtu sūen ve zālemtü nefsi ve tūb 'aleynā inneke ente't-tevvābu'r-rahīm"⁵³⁷ āyetlerin oqudı Hāḫḫ Celle ve 'Alā tevbesin qabul idüb gözi yāşından bir miqdār aliyodı. Ya'ni ki tevbesi qabul olduğuna sevindiğünden ağladı. Güyā ki gözlerinün yāşı bir aqar şu olub çāğladı ve ol ḥinde dökdüğü gözlerinden⁵³⁸ sūnbül ve reyḥān ve benefşe ve za'ferān ḥuşūşan lāleler⁵³⁹ ve nerğisler ve zülūf niğārlar ve enva' şükufeler⁵⁴⁰ ve bahārlar ḥāşıl oldı. Bā'is oldur ki şimdi daḥi ben-i Ādem sevinciden⁵⁴¹ ağlamaq olur ve ol ağlamaq ile⁵⁴² ğöñli ve gözi ḥuzūr ve rāḥat bulur. Ba'dehū Ādem'ün qarnı ācıqdı ve ḥāḫırında⁵⁴³ bir yiyecek nesne arzusu⁵⁴⁴ zūhūra çıqdı. Cebrail 'aleyhi's-selāma ne eylemek ğerek ve acılıq def'i için ne yemek ğerek diyu sordı. Cebrail 'aleyhi's-selām daḥi bir kese buğdāy ğetürmüşdi ki Ādemün bunca ziyānı ve bu deñlü ḥicrān ve ḥusrānı andan ötürü olmuşdı ol dāneleri verdi ve Ādemün yānında taşdan ve toprāqdan demür çıqardı ve şabān

⁵³⁷ Ey Allāh'im seni herşeyden tenzih ederim, Senden başka ilahım yoktur, muhakkakki ben hatamı bildim ve kendime zulm eyledim, beni bağışla, sen bağışlayanların en hayırlısısın, Ey Allām'im seni her şeyden tenzih ederim, senden başka ilah yoktur, ben hatamı bildim, ve nefsimi zulmettim tevbeni kabul et sen ki tevbeleri kabul edicisin.

⁵³⁸ gözyaşlarından (M.18b)

⁵³⁹ lāle (M.18b)

⁵⁴⁰ Meşküfeler (18b)

⁵⁴¹ Sevinciden (18b)

⁵⁴² Ağlamaqla (H. 12a)

⁵⁴³ ḥāḫırında (18b)

⁵⁴⁴ nesne arzusu M.18b'de yok.

demürünü düzdi ve iki öküz götürüb tohum ekmeği ve çift sürmeği ve hâşıl biçmeği ve döküb şavurub un idüb bişürüb yimeği Ādem'e tā'lim eyledi şöyle oldu ki Ādemün nübüvveti şerefi ile ekdüğü buğdây derhâl biterdi ve dönüm başına vārub bir daği dönünce yaşlanurdi ol anda biçülür ve dögülür ve yoğrulur tennüre koyulur bişerdi. Tennüri daği Cebrâil 'aleyhi's-selâm düzivermişdi. Çünkü Ādem etmekden⁵⁴⁵ yedi ve üstüne su içdi ba'de zamānin yüreği ağarmağa başladı. Ve ol yedüğü ta'ām bir çıkaçak yer icāb eyledi. Yâ Cebrail buñā ne çāre diyu su'āl kıldı zīrā cennet içinde ne kadar yenilse içilse bu maḳule hālet olmazdı. Ve Ādem daği anıñ gibi muzāyaḳaya düşmezdi. Ba'dehū emr-i haḳla Cebrâil 'aleyhi's-selâm Ādemün arkasın şıḡadı./ (10a) Fi'l hāl bu taḳāzāyı ref' idecek yol zāhir oldu ve buğdāydan mā'adā Cebrâil 'aleyhi's-selâm Ādem için otuz dürlü yemiş götürmişdi ki on nev' iniñ tışarası yenür kısmı deḡil idi meşelā cevüz ve fındık ve Ādem ve fısdık gibi. Ve on dürlüsünün tışarası yenür ve içerleri yenmezdi meşelā ḥurmā ve şeftālu ve erik ve zerdālu gibi. Ve on nev' iniñ içi ve tışı yenür maḳulesi idi. Üzüm ve elmā ve incir ve ayvā gibi bu cümleyi Ādeme virüb ve yeri sürdürüb ekdürüb ve her biriniñ ağaçları hāşıl olub dünyā yüzünde daği günā gün meyveler bitdi. Ve her biri cennet bāḡından çıkub Ādem şerefine yeryüzünde zuḥūr eyitdi. Bundan soñra Ādem 'aleyhi's-selām bir niçe eyyām yeryüzünü tenhā gezerdi. Gönlün eḡleyecek kimesne bulmayub kendi vücūdundan bezerdi. Ekşer serendib ḫāḡında olurdu. Ve ayaḡ üstüne ḳālḳdıḳda başı göḡe yetişürdi. Hattā güneş yāḳduḡundan depesinde şac ḳālmamışdı. Ve kāh olurdu ki gök ferişterileriyle söyleşürdi. Anıñla bir miḳdār nefsinı teskīn idüb eḡlenürdi. Fe ammā⁵⁴⁶ Haḳḳ Te'ālā Ādeme kemāl-i 'ināyetinden ve güneş ıssısı depesini yāḳduḡına merḫametinden Cebrâili gönderdi. Ve ḳanādıyla Ādemün başını bir miḳdār başdırdı ki uzunluḡı gidüb hemān alınmış arş miḳdārı ḳuddā ḳaldı. Ve bu kerre evvelkinden ziyāde yālnız ḳālub feriştelarla söyleşemez oldu. Ve anlardan daği ırāḳ düşüb gözleri ġiryān ḫatırı perişān olub envā' tazarru' la secdeye yüz urdı.

---

⁵⁴⁵ ekmekden (M.19a_

⁵⁴⁶ Fe ammā H. 12b'de yok..

Hemāndem Cebrāil ‘aleyhi’s-selām rabbi ‘izzetden selām getürdi ki yā Ādem bu dünyadır doğum ve hüznün ve elem köşesidir. Mü’minlere⁵⁴⁷ bunda rāhat yokdur. Ve bir zindandır ki içinde olānlara istirāhat yokdur. Zinhār bu fani evde asāyiş ve huzūr isteme ve bu seri‘u’z-zevāl meskende esbāb-ı surūra meyl eyleme ki hiçbir vechile müyesser ve muḳadder değıldir. İmdi sañā yāḳutdan bir ev bağışladım ki kāhi ol evi ṭavāf idesin ve evvel eviñ ziyāretiyle vīrāne göñlüñi eğleyesin diyu Cebrāil ‘aleyhi’s-selām beyt-i ma‘mūrı cennetden getürdi. Şimdiki/(10b) hālde ka‘be-i müşerrefe olduğı maḳalle yetürdi andan Ādem’üñ eline yāpuşub ve öñüne düşub sa‘yle hac eylemeğı ve şafāyla ṭavāf etmeğı t‘alīm etdi. Her zamān ki Ādemüñ göñli eğlenemezdi beyt-i ma‘mūra gelüb hac şerāiṭiyle ṭavāf iderdi.⁵⁴⁸ Eđerçi ki Ṭāberī yāzduğı üzre Cebrāil ‘aleyhi’s-selām beyt-i ma‘mūrı cennetden yapılmış getürdi. Ādem ‘aleyhi’s-selām yapmadı. Ve ammā Tenbīhu’l Ğāfilīn nām kitābda Resūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden soñra bu ḥadīs-i şerīf rivāyet olunmuşdur ki zıkr olunur. “beytu’l ma‘mūru hüve beytullāhi’l ḥarāmu’l-lezī benāhā Ādemu ‘alyhi’s-selāmu fe rufi‘a eyyāmi’ṭ-ṭūfāni ile’s-semāi’s-sādiseti”⁵⁴⁹ ma‘nāsı Beyt-i Ma‘mūr Allāh u Te‘ālā’nuñ bir ḥurmetli evidir ki anı Ādem āleyhi’s-selām binā eyledi. Ve soñra Nūḥ ‘aleyhi’s-selām ṭūfānında altıncı gāt göge çekildi. Allāh u Te‘ālā a‘lem şahīḥi budur bu cānibden Ḥavvā daḥi Cidde cāniblerinde tenhā gezüb bir gün beyt-i ma‘mūre gözi ṭuş oldu. Ve cidd u cehd idüb Ciddeden ol maḳāma vuşul buldı. Nāğāh anı gördi ki Ādem ‘aleyhi’s-selām tavāf ideyor ve beyt-i ma‘mūruñ eṭrāfında hezārān sa‘y u şafāyla gideyor. Derḥāl segirdüb yetişdi ve şimdi ‘arafāt olān maḳalde Ādeme buluşdı. Bunca yıllık ḥasretleri ve nihāyetsiz firḳatleri ve ḥadd u ḡāyetsiz miḥnet ve meşakḳatleri ve yālñızlıqdan çekdikleri ḡurbetleri ve bāğ-ı cennetde ki tāzu ni‘metleri ve Ḥaḳḳ Subḥāne ve Te‘ālāniñ emrine muḥālefetleri ikisi mābeyniñ de zıkr olunub ve Ḥazret-i Ādem ‘aleyhi’s-selām Ḥavvāya beyt-i

⁵⁴⁷ Mü’mine (M.19b)

⁵⁴⁸ iderdi. Ve bu cānibde Havvā daḥi Cidde cāniblerinde tenhā gezüb bir gün Beyt-i Ma‘mūr’a gözi ṭuş oldu (H. 12b)

⁵⁴⁹ hadis bulunamadı.

ma' mûruñ řāvāfi ne vechile idüĝin ĝösterüb ve řacc-ı řerīfiñ řerāiřinden Cebrāil 'aleyhi's-selām öĝretdüĝi üzre şaber virüb üç ĝün anda řarār eyitdiler ve şoyunlar boĝazlayub postlarından ĝiysiler idinüb řāvāfa meřĝül oldılar. Āřiru'1 emr Ādem 'aleyhi's-selām yā Cebrāil bu yerler beyābāndır bunda şuramazın şurursamda eĝlenmeziñ. Feammā serendibde bāĝlarum bāĝçelerim vārdır anlarıñla eĝlenmek ve eküb biçüb sebeblenmek şabil u münāsibdir dedikde Cebrāil 'aleyhi's-selām daři revā ĝörüb řavvāyla serendibe vārdılar. Ve/(11a) beyt-i ma' mûra kıyāsla kendüler sâkin olmak için bir eve bünyād urdılar. Zirā ol zamānda dünyāda beyt-i ma' mûrdan ĝayrı ev resminde⁵⁵⁰ nesne ve řavvā ve Ādem ve İblisden özĝe kimesne yoĝdı. Ba' de zâlik řavvādan bir⁵⁵¹ iki veled şaşıl oldu ve illā mua' mmer olmayub taĝdîr-i ilāhi ile ikiside öldi.⁵⁵² Üçüncü def' a ki řavvā řāmile oldu. Ādem 'aleyhi's-selām bir ĝüzel oĝul vücūda gelmek ümidiyle řafālar buldı. İblis ise dāima Ādemüñ yānına ĝelürdi ve dostluĝ sūretin ĝösterüb evlādı yāřamaduĝına ācizlenürdi. Fe ammā çünkü bu def' a řavvā yüklüdür. Allāh Te' ālā bir ĝüzel oĝul virmek ve ölen evlādıñdan anı bedel ayrı ĝörmek⁵⁵³ iřtimāldir diyu Ādeme söyledi. Bende öyle añların diyu Ādem daři ĝöñlün eĝlerdi. Bu meřāhibde İblis eyitdi. yā Ādem eĝer oĝlıñ olursa bañā baĝıřla ki hem seniñ ve hem benim olsun ve ikimiziñde ĝöñli aniñ vücūdiyle safā bulsun Ādem daři 'örfi meřāhabetde vaki' olduĝi üzre nola řulcaĝızıñdır diyu cevāb idüb. Pes řavvā şamlini vaz' idüb bir ĝüzel oĝlı vücūda ĝeldikde İblis yā Ādem sen bunu bañā baĝıřlamıřdıñ diyub Ādem daři yok diyemeyüb öyle olsun dedikde sâbiķan adı řārīř olmaĝla İblis 'aleyhi'l-la' ne řoĝān oĝlāniñ ismini Abdu'1 řārīř şuyub řaĝķ Celle ve 'Alā Ādemüñ İblisle bu mu'āmelesine rızā virmeyüb ve bu vad' i daři ĝünāh add idüb Ādeme ibādet⁵⁵⁴ buyurmuşdı. Ba' dehū Abdu'1 řārīř daři fevt olub andan řoñra Ādemüñ evlādı üreyüb řavvā her řoĝurduĝca bir kıız ve bir erkek řoĝurub insān şilletinden emr-i řaĝķla anlar daři birbirine nikāh olunub

---

⁵⁵⁰ şeklinde (M.20b)

⁵⁵¹ Bu (M.21a)

⁵⁵² vefāt eyledi (H.13a)

⁵⁵³ ĝöndermek içü (M.21a)

⁵⁵⁴ 'itāb (H. 13b)

‘ākibet Kābil ve Hābil vücūda ğelüb Ādemūñ Hābile muḥabbeti kāmīl olmağla Kābille toğān kızın adı ki İklīmā idi. Hüsüne bākub anı Habile ve Hābille toğān kızın adı ki Elbūzā idi. Kābile nikāḥ etmeğe muḥarrer idüb Kābil ise rızā virmeyüb āḥir ol zamānda cāri olān ‘ādet üzre ḳurbān etmeleri lāzım olduğda Hābil çobān/(11b) olmağla bir semüz ḳoyun getürdi. Ve Kābil ekiñci olmağla bir deste buğdāy ğetürüb ḳurbān ḳona ğeldüğü maḥalle yaturdı. Ba‘dehu muntazır oldılar ki ḥaḳḳ ḳanğisinūñ ise gökden ateş inüb ḳurbānını yāḳa āḥir ğördiler ki Hābiliñ ḳurbānı yānmış ve külünden bir zerre ḳālmamış ve ammā Kābilūñ destesi yānmamış ḳālmış. Pes çünki⁵⁵⁵ Hābilūñ ḳubānı maḳbūl oldı ol kız Hābile virilüb ve bu sebebden mābeynlerine ‘adāvet düşüb ‘ākibet Hābile çobanlık itdüğü tāğda tenhā yātub uyurken bulub Kābil bir büyük taş ğötürüb bāşına bırāğub Hābili helāk eyeldi. Feammā meyyitini bırāğub ğitmeği iḥtiyār idemeyub ve niçe ideceğini tadārik ḳılamayub arḳasına urub ḳorḳusundan iken vāfir getürüb tamām ḥayretde ve dehşet ḥacāletde ḳālmış iken anı ğördi ki iki ḳuzğun birbiriyle cenk iderek birisi helāk olub yeryüzüne düşdi. Ve ol birisi ‘ale’l fevr anıñ üstüne inüb ve burnı ile toprāğı ḳārub öldürdüğü ḳuzğunu defn idüb kendüsi pervāzğāhına uçdı ğitdi. Ya‘ni ki ol ḳuzğun⁵⁵⁶ Kābile ḫarīḳ-i defni remzle ta‘līm eyitdi. Ol daḫi bu üslub üzre Hābiliñ meyyitini ḳuma ḳodı. Ve kendü işine meşğul olmağa ğitdi.⁵⁵⁷ Ve eñ evvel dünyāda nā-ḥaḳ yere ḳān dōken ve insānı depeleyen Kābil oldı. Pes Ādem ‘aleyhi’s-selām bu ḳışşayı işitdi. Mātem ve ḥasret ğuşşaları can-ı ‘azizine yetdi. Hābilün ḳandalağından āğāḥ olmadı. Ve kendüyi ve meyyitini hiçbir ḫarīḳle bulmadı. Ḥuşūşan Kābili ele ğetürmek ve ol daḫi Ādeme muḳābil ğelmek müyesser olmadı. Āḫiru’l-emr Yemen vilāyetine ğidüb şarāb ve lehv ve fişḳ ve fücūr iḥtiyār idüb ‘ākibetu’l-emr şeyḫān kendüni ve evlādını azdurub ateşe ḫābdırmışdı. Ve bu cānibde Ādem ‘aleyhi’s-selām ‘ālemiñ fenāsını dünyānıñ derd u belāsını beyān idüb merşiyeye ḫarīḳince bu ebyātı nazm eylemişdi “teğayyerati’l-bilādu ve men ‘aleyha fe-vechü’l-arzi muğayyerun ḳabiḫun.

⁵⁵⁵ ḳona ğün ki (M.21b)

⁵⁵⁶ ḳuzğun emr-i Ḥaḳḳ’la (H. 14a)

⁵⁵⁷ Meşğul oldı (M.22a)

Teğayyera külli zī ta‘ min ve levnin. Ve қalle beşāšetü’l-vechi’l-қabīhu.⁵⁵⁸ Fevā esefā ‘alā hābil-i’bnī қātīlun. Қad tezammenühü’ş-şarīhu.”(12a) ma‘ nāsı şehirleriñ rāhatı gidi ve adamları azğunlığa meyl eyitdi. Ve yeryüzi tozlandı çirkin oldı ve her lezzetlü nesneniñ dādı ğitdi ve renklü çiçekleriñ renği bozıldı şoldı ve güleryüzlüleriñ leţāfeti bir yüzden oldı yāzıqlar benim oğlum Hābile ki nā-ḥaқ yere depelendi ve nāzik gövdesi қarā toprāқ içine şālındı. Ve’l ḥāşıl dünyāda evvelā mevzūn sözi ya‘ ni şı‘ri Ādem ‘aleyhi’s-selām söyledi eğerçi ki bu ebyāt ol zamān Süryān dilince nazm olunmuşdı. Ba‘dehu tevārīḥ ‘ulemāsı lisān-ı ‘Arabī üzre terceme eylediler. Pes Hābil қatl olunduқda Ādemüñ ‘ömri yüz otuz yıl olmuş idi. Ba‘de zālik Ādem ‘aleyhi’s-selām Hindüstānda temekkün eyleyüb eküb biçmekle ve konub göçmekle eğlenüb her yıl bir mu‘ayyen vaқitde ki ḥac zamāndır tevābi‘i ile ğelüb beyt-i ma‘mūrı tavāf iderdi. Ba‘dehū yine menziline ğiderdi. Bir ğün beyt-i ma‘mūrdan dönüb ‘arafātdan öte vādi-i nu‘mān dedükleri maḥalle vārdıқda ğözine bir miқdār uyḥu ğalebe idüb amazğandı ol ḥinde Ḥaққ Celle ve ‘Alā niñ emriyle Cebrāil ‘aleyhi’s-selām ğeldi. Ve Ādemüñ belini mübārek қanādı ile şığadı. Tā қiyāmete dek Ādemüñ ve ben-i Ādemüñ belinden⁵⁵⁹ ne қadar zūrriyyet ğelegekse cümlesini Ādeme ğösterdi. Rivāyet iderlerki ol vaқitde Ādemüñ yüz yigirmi erkek oğlı vārdı қiyāmete dek ğelegecek zūrriyyetini ğösterdiklerinde anlarıñ altmışını şāğ tarafında ve altmışını şol cānibinde ‘arz idüb yā Ādem şāğ tarafında turānlar aşḥāb-ı yemīndir ki bunlarıñ cümlesi ehl-i cennetdir. Ve şol cānibiñdeki aşḥāb-ı şimāldir ki cem‘isi cehenneme ğirecek ehl-i şeqāvetdir diyu ḥaber virdiler ve ol zamānda Ādem’üñ evlādı cemī‘an bir millet olub mābeynlerinde ve milletlerinde ihtilāf olmamağla bir derece de mu‘azzez ve mükerremler idi ki melāike ğelüb anlarıñla muşāfaḥa iderlerdi. Fe ammā şol zamān ki çoğalub birқac millet oldılar artıқ meleklerden muşāfaḥa munқаtı‘ oldı. Ba‘dehū Ādem ‘aleyhi’s-selām Cebrāilden

---

⁵⁵⁸ şaḥīḥ (M.22b)

⁵⁵⁹ Bu kelime M.23a’da yoktur.

hurūf-ı hecāyi öğrendi ve evlādına öğretti⁵⁶⁰ ve yāzu yāzmağ ʔarīkını dağı Cebrāilden gördi ve cümle oğullarına dağı/(12b) gösterdi her zamān ki Һazret-i Ādeme Cenāb-ı Һağğdan⁵⁶¹ şuḥuf nāzil olurdu. Kendüsi ve evlādı ol şuhufi yāzarlardı ve mazmūn laṭīfiyle ‘amel iderlerdi. Ğerçiki⁵⁶² Ādem ‘aleyhi’s-selāma kaç şuḥuf indüğünde iḥtilāf etmişlerdir. Fe ammā İşrāqu’t-Tevārīḥ de yāzduğları üzre eşaḥḥi budur ki [Һazret-i⁵⁶³ Ādeme on şuḥuf inmişdür.]⁵⁶⁴ Ve Ṭaberī beyān itdüğü üzre bir rivāyetde altı ve bir rivāyetde yigirmi şuḥuf nāzil olmuşdur. Feammā eşaḥḥi ibtidā-i kitābda muḳaddimedede beyān olunmuşdur. Ve Cebrāil ‘aleyhi’s-selām Һazret-i Ādeme on kere nāzil olmuşdur. Niteki Cevāhiru’l Qur‘ān da beyān olumuşdur. Ve müddet-i ‘ömründe⁵⁶⁵ kendülerinden yedi mu‘cize şādır olmuşdur. Evvelkisi budur ki şol zamān ki Ādem ‘aleyhi’s-selām beyt-i ma‘mūr bināsından şoñra Serendib de ki vaṭanına vārdı ve zirā‘at ve nigāḥa meşğul oldu. Evlādı ise gün günden çoğaldı. Һattā⁵⁶⁶ biñ miḳdārına yetişdi. Ve Ƙābil ve Hābili ḳatlı itdükden şoñra mābeynlerine iḥtilāf düşüb Ƙābiliñ evlādı Sernedib ṭāğınıñ eteğinde ve Һazret-i Ādem ve sāir evlādı ol ṭāğınıñ üstünde yerleşdiler. Her zamān ki Ādem ‘aleyhi’s-selām Ƙābili ve evlādını dīne da‘vet eyledi. Ƙırk yıl miḳdārı gelmeyüb ve imān ğetürmeyüb ‘inād eylediler. Ba‘dehū tekrār imāna ğelüñ diyu çağırıldı bize bir mu‘cize göster diyu üstüne cem‘ oldılar. Ve bir yek-pāre ḳara ṭāşı gösterüb bunuñ içinden şü çıkarmağ gereksin diyu iḳdām eylediler. Āḥiru’l emr Ādem ‘aleyhi’s-selām Allāh u Te‘ālāya teveccüh idüb emr-i ḥağğla ol ṭāşa elini urdu. “Subhāne men hānet ‘aleyhi’l umūr” diyu du‘ā eyitdi. Ol anda ol ṭāşdan bir şü ḳaynadı çıktı. Һattā yedi fersaḥ miḳdārı yer aḳdı ğitdi. İkindisi budur ki Ādem ‘aleyhi’s-selām ḥacc-ı şerīfe ğiderken yolu üzerinde Ƙābil evlādından bir ṭāife gördi ki anlara ‘Ād dirler idi. Bir rivāyetde anlara

⁵⁶⁰ Ta‘līm itdi (H. 14b)

⁵⁶¹ Һazret-i Ādeme Cenāb-ı Һağğdan H. 14b’de yok.

⁵⁶² Eğerçi ki (H. 15a);(M.23b)

⁵⁶³ Ādem ‘aleyhi’s-selāma kaç şuḥuf indüğünde iḥtilāf etmişlerdir. Feammā İşrāqu’t-Tevārīḥ de yāzduğları üzre eşaḥḥi budur ki Һazret-i M.23b’de yok.

⁵⁶⁴ İşrāqu’t-Tevārīḥ v. (5a)

⁵⁶⁵ ‘ömrlerinde (M.23b)

⁵⁶⁶ Һattā biñ (M.23b)

Şemûd didükleri kavim idi. Çünkü Âdem ‘aleyhi’s-selâm⁵⁶⁷ küfr üzerine gördi dîn-i islâma da‘vet idüb üzerlerine turdı. Anlar dahi bir ‘azîm kuvvetlu ve göveñlü ve heybetlü/(13a) ağâc gösterüb eğer bunu yerinden kıparub âhir yere götürüb diküb mu‘cize gösterürseñ seniñ peygamberliğine inanuruz ve bize beyân eyledüğün dîni haq dîn şanuruz ve bu mu‘cizeyi göstermedüğün taqdîrce i‘tikâd itmeziz. Ve sen gîtdüğün⁵⁶⁸ tarîka gîtmezüz. Diyu cevâb virdiklerinde Âdem ‘aleyhi’s-selâm hâliķına du‘â idüb nübüvvet kuvvetiyle ol ağâcı yerinden kıparub ve anlar istedikleri yere eyletdi. Ağâca ve yaprâğına ve köküne zerrece tağayyur gelmedi. Eğerçi ki bu kerâmeti gördiler yinede imâna gelmeyüb küfürle tağıldılar. Üçüncisi Âdem ‘aleyhi’s-selâm kendü zamânında yine ol kavimden ba‘zısını dîne da‘vet eyledi ve küfrün yarâmazlığını ve dîn-i islâmün şerefini anlara söyledi. Ve illâ bize mu‘cize göstermek gereksin diyu cem‘ oldılar. Ya‘ni ki Hâzret-i Âdeme muzâyaķa virmeğe fırsat buldılar. Âdem ‘aleyhi’s-selâm dahi Allah u Te‘âlâya şıgınıb eline bir taşcağız aldı. Ve bir kerre añâ nübüvvet kuvvetiyle nazâr şâldı. Ol sâ‘atde ol taşcağız tesbîh eylemeğe başladı. Güyâ ki ol kâfirleri ta‘n taşları ile taşladı. Cümlesi tesbîhini işitdiler. Ve bu kerâmeti muhkem ta‘accub eyitdiler. Yine ba‘zısı imâna geldi ve ekşeri küfür ve zalâlet üzre kıaldı. Dördüncisi Âdem ‘aleyhi’s-selâm dördünci def‘a hacc-ı şerife giderken bir tâife gördi ki taşdan yonulmuş bir buta şâparlardı. Ve dîn-i islâm tarîķinden çıkub zalâlet yollarına şâparlardı.⁵⁶⁹ Her ne kadar imâna da‘vet eyledi sözün tutmadılar. Ve her ne denlü ki küfürlerini beyân eyledi işitmediler. ‘Âķibet Âdem ‘aleyhi’s-selâm eyitdi eğer bu şâpduğınız şanem imâna gelürse sizde gelür misiz.⁵⁷⁰ İtdiler ki nola bu kavle râzıyuz. Pes putlarını götürdiler Âdem ‘aleyhi’s-selâm yâ şanem âmene⁵⁷¹ billâh ya‘ni ey şanem Allâha imân getür didüğü gibi ol but emr-i haqķla kelâma gelüb lâ ilâhe illallâh lâ tü‘bedü illâ iyyâhu ma‘nâsı Allâh’dan ğayrı hâliķ yokdur ve andan ğayrıya ‘ibâdet lâyiķ değıldir. Fe ammâ yâ

---

⁵⁶⁷ Âdem ‘aleyhi’s-selâm onları (H. 15a)

⁵⁶⁸ dediğün (H. 15b)

⁵⁶⁹ Ve dîn-i islâm tarîķinden çıkub zalâlet yollarına şâparlardı M.24b’de yok.

⁵⁷⁰ gelür misiz didikde (M.25a)

⁵⁷¹ âmentü (H. 15.b)

Ādem bu zālîmler beni Allāh yerine qodılar. Ve bañā ‘ibādet itmekle bañā zulm/(13b) eylediler. Revādır ki beni bunlardan ħalāş kılasın diyu tazarru‘ eyledikde Ādem ‘aleyhi’s-selām ol butı ufātdı ve pāre pāre eyleyüb yabānlara atdı. Cümle müşrikler butuñ kelāmını işitdiler yine imāna gelmeyüb ‘işyān ve tuğyān ile gıtdiler. Beşinci budur ki Ādem ‘aleyhi’s-selām bir gün içinde yeri çiftle sürdi ve tohumunu ekdi ve ħāşılını biçerdi ve etmek ider yerdi. Altıncısı budur ki bir gün Ādem ‘aleyhi’s-selām Ĥavvāyı ve evlādını ziyāfet etdikde yānar āteşi mübārek avucuna qodı ve ol ateşle eli āyasında etmek ve ba‘zı ta‘ām bişürdi. Ateş ellerini yakmadı. Yedincisi budur ki Ādem ‘aleyhi’s-selām Hābil qatlı olundukdan soñra Qābili arayub tağlarda gezerdi yānınca cümle āgaclar bile gezüb Ādeme mütāba‘at iderlerdi. “Fe subĥāne men zāharat⁵⁷² kerāmātü’l evliyāi bi qūdrethi ve tevātarat mu‘cizātu’l enbiyāi bi-ĥikmetihi” çünki [Ādem ‘aleyhi’s-selām toquz yüz kırk yıl ‘ömür sürdi.]⁵⁷³ Bir gün tā‘ām yemek üzre iken emr-i ĥaqqıla [‘Azrāil ‘aleyhi’s-selām geldi yā Ādem ‘ömrün āĥir oldı ve dünyāda ki müddetiñ nihāyetin buldı şimden ġeru āĥiret cānibine ĥāzır olmak ġereksin didikde Ādem ‘aleyhi’s-selām yā ‘Azrāil ‘acele etmişsin zīrā Ĥaqq Subĥāne ve Te‘ālā bañā biñ yıllık ‘ömür virmişdir. Henüz daĥı altmış yıl ġerekdür ki biñ yıl tamām olā diyu cevāb verdikde ‘Azrāil eyitdi ġerçek yā Ādem ve illā Ĥaqq Celle ve ‘Alā sañā zūrriyyetiñi ġösterdikde evlādıñdan Dāvuduñ nūrāniyetini ġörüb kim idüğini ve müddet-i ‘ömrini şorub Dāvudı ve kırk yıl müddet-i ‘ömrünü Ĥaqq Te‘ālā sañā ma‘lum etdikden soñra kendü ‘ömründen altmış yıl baġışlamışdıñ aşlı oldur ki altmış yıl muqāddem sañā ġönderüldüm]⁵⁷⁴ didikde çoqluq zamān ġeçmekle Ādem ‘aleyhi’s-selām Dāvudı ve ‘ömür baġışladüğünü unıdub ve yā ĥūd ‘ömrüñ lezzetinden pişmān olur ġibi olub bilmezim dimekle Ĥaqq subĥāne ve Te‘ālā tekrār Ādemüñ ‘ömrünü biñe yetişdürüb tekmiil etdikden soñra emr-i ĥaqla evlādından Şit ‘aleyhi’s-selāmı yerine vaşī diküb vefāt eyledi mäh-i

⁵⁷² ezhare (M.25b)

⁵⁷³ İşrāku’t-Tevārîḥ v. (4b)

⁵⁷⁴ İşrāku’t-Tevārîḥ v. (4b)

hazirān ya‘ni yunyus ki Yunāniyān kavlince evvel-i şayfiñ yigirmi yedisinde/(14a) vāki‘ oldı.⁵⁷⁵ Ve⁵⁷⁶ Cebrāil ‘aleyhi’s-selām cennetden bir hulle getürüb andan soñra Şit Ādemi yudı ve o hulleden kefenledi ve Cebrāil sâ’ir evlādı Şit’e iktidā idüb teşrifen otuz tekbir ile namāzın kıldılar ve mezārın kazub defn eylediler. Egerçi ki Tāberide ‘Azrāil evvelā Ādeme geldikde kırk yıl ‘ömür kalmışdı Dāvuda bağışlanan ve soñra tekmil olunān ol kırk yıl idi diyu yazılmışdır. Ve illā İşrāku’t-Tevārīh de yukāruda beyān olıduğı üzre naql olunmuşdur. Eşahhi ol dur. Zira Dāvudun ‘ömri kırk yıl idüğü ma‘lūm olduğda ekser ihtimāl yüz yıla vārınca tekmil-i murād edinmişlerdir bu taqdırce bağışlanan altmış yıldır. Ve Hāzret-i Ādemün ol bahşışı unutduğundan ötürü soñradan anıñ gibilerde şahid tutulmağa ve hüccet yazılmağa emr olındı hattā “feşhedū⁵⁷⁷ şehideyni min ricāliküm”⁵⁷⁸ āyet-i kerimesinden daħi bu kışşa ma‘lūmdur. Ve’l hāşıl Hāzret-i Ādem biñ yıl ‘ömür sürdüğünde ihtilāf itmişlerdir. Bostānu’l ‘Ārifin de yāzar ki Ādem ‘aleyhi’s-selām biñ yıl yaşadı diyen Vehb bin Münebbih dir. Ve ammā ehl-i Tevrāt tokuz yüz otuz yıl yaşadı⁵⁷⁹ diyu ittifaq etmişlerdir. Ve illā eşahhi oldur⁵⁸⁰ ki tokuz yüz kırk yıl ‘ömür sürmüşlerdir ol altmış yılın tekmili müttefekun ‘aleyh degildir. Zira Ādem ‘aleyhi’s-selām Dāvuda ziyāde ‘ömür istedikde Hākk celle ve ‘alā ceff-i kalem oldı. Ya‘ni yazılacak yazıldı diyu buyurmuşdı bu taqdırce Ādemün ‘ömri daħi ziyāde olmağ ceff-i kaleme muhālifdir. Meğer ki bağışlamazdan evvel biñ yıllık ‘ömrüne ceff-i kalem olduğı ve i‘tibārla te’vīl oluna. Ve Ādem ‘aleyhi’s-selāmün vefātından⁵⁸¹ soñra Hāvva ancak bir yıl ‘ömür sürüb ba‘dehū dār-ı āhirete naql eyleyüb anı daħi Şit ‘aleyhi’s-selām Ādemün kabrinde defn eyledi. Ve kabr-i Ādemde ‘ulemā ihtilāf idüb ba‘zılar

⁵⁷⁵ mäh hazirān ya‘ni yunyus ki Yunāniyān kavlince evvel şayfiñ yigirmi yedisinde vāki‘ oldı H. 16b’de yok.

⁵⁷⁶ mäh hazirān ya‘ni yunyus ki Yunāniyān kavlince evvel şayfiñ yigirmi yedisinde vāki‘ oldı ve M.26a’da yok.

⁵⁷⁷ festeşhidū (M.26a)

⁵⁷⁸ Bakara, 2/282.

⁵⁷⁹ ‘ömür sürdi (H. 16b); (M.26b)

⁵⁸⁰ budur (M.26b)

⁵⁸¹ zamānından (M.26b)

Mekke-i mükerrerme de Ebū Kubeys ʔāğındadır dimişler ve ba'zılar evvelden Beytü'l Mağdis'de/(14b) defn olunmuşdur diyu haber virmişler.⁵⁸² Fe ammā Nūh 'aleyhi's-selām ʔūfānı olduḡda Ādem'le Ḥavvā'nuñ kemiklerin ʔıkārub ġemiye bile ʔoyub götürdi. Ve ʔūfāndan soñra beytü'l mağdis'de defn itdükleri tevāriḡde yāzılmışdur.

1. 3 **Zıkr-i Şit en-Nebī 'Aleyhi's-Selām** biliñil kim⁵⁸³ Şit 'aleyhi's-selām ebu'l beşer ve mürsel peyğamberdir. Zırā insānıñ ekseriyyā nesebleri Ḥazret-i Şit'e ʔıkar.⁵⁸⁴ Ḥattā Ṭaberī de şöyle rivāyet olunmuşdur ki eğer her adamıñ nesebi görölse ve ebā ve ecdādı nihāyetine vārınca şorulsa ekşeriniñ nesebi⁵⁸⁵ Şit peyğāmbere ʔıkardı. Zırā evlād-ı Ādem'den Şit'e virilen evlād hiç birine virilmedi. Tevāriḡu'l Ḥukemā nām kitābda yāzār Şit'iñ Yūnān dilinde adı Üryā-i evveldir dünyā yüzünde ḡükümetle şerī'at evvelā andan zuhūra ġelmişdir. [Ve Şit'iñ 'arab dilinde ma'nāsı 'atāullāh dimekdir. Pes bu isme sebep oldur ki Ḳābil Ḥābil'i öldürdüğden soñra Ṭaberī ʔavlince ve İşrāḡu't-Tevāriḡ yāzışınca⁵⁸⁶ dört yıl ġeçmeyince⁵⁸⁷ Ādem ve Ḥavvādan veled ḡaşıl olmayüb beşinci yılda Şit 'aleyhi's-selām yalnız dünyāya ġeldi.]⁵⁸⁸ Pes ol zamānda evlād ikişer ikişer vücūda ġelirken Şit 'aleyhi's-selām yalnız ʔoğmağla Ḥābil'den bedeldir diyu ġāyetle sevgilü ʔutub 'Aṫāullāh diyu ad virilmişdi. [Ve Şit vücūda ġeldikde Ādem 'aleyhi's-selāmüñ 'ömri yüz otuz beş yıl idi. Ve'l ḡaşıl Ādem 'aleyhi's-selām Şit'i kendüye⁵⁸⁹ ḡalife diküb vefātı ḡalinde vaşī naşb idüb]⁵⁹⁰ sāir evlādı cemī'an añā tābi' olmuşlardı. Ve Ādem 'aleyhi's-selām vefāt etdükdən soñra Cebrāil 'aleyhi's-selām ġelüb Şit'e rabbi 'izzetden selām

⁵⁸² ve ba'zılar evvelden Beytü'l Mağdis'de defn olunmuşdur diyu haber virmişler M.26b'de yok.

⁵⁸³ ki (M. 26b)

⁵⁸⁴ ʔıkar (H. 17b)

⁵⁸⁵ nesebleri (H. 17b); M. 27a'da yok.

⁵⁸⁶ Ṭaberī ʔavlince ve İşrāḡu't-Tevāriḡ yāzışınca M. 27a'da yok.

⁵⁸⁷ ġeçmiş (M. 27a)

⁵⁸⁸ İşrāḡu't-Tevāriḡ v. (5a)

⁵⁸⁹ kendü yerine (M. 27a)

⁵⁹⁰ İşrāḡu't-Tevāriḡ v. (5a)

ğetürüb ve nübüvvet meşetliğin yetürüb⁵⁹¹ cümle ben-i Ādem'ün meşālihini görmek ve atası Ādem 'aleyhi's-selām'dan gördüğü gibi Allāh'ın emrünü yerine irgörmek haberin virmişdi. Şīt daği tamām 'adl u dādla dünyāyı ma' mūr idüp ve yılda bir kerre Ādem'den gördüğü tarīkle⁵⁹² hacc-ı şerīfe gidüb 'ömri⁵⁹³ üç yüz elli yıla vārdıqda oğlu Enūş dünyāya geldi. Nice zamāndan soñra Enūşi yerine ħalīfe dikdi. Bostānu'l 'Ārifin'de ve İşrāqu't Tevārih de yāzulduğı üzre [Şīt'e Cenāb-ı Ĥaqqdan elli şaħīfe nāzil oldı.]⁵⁹⁴ Çün⁵⁹⁵ 'ömri tokuz yüz on iki yıla yetişdi Şīt 'aleyhi's-selām vefāt eyitdi. Oğlu Enūş daği Ādemün ħabrinde defn eyledi./(15a) Ba' de zamān Enūşün Ĥinān adlu bir oğlu vücūda gelüb ziyāde 'āqıl ve dānā olmağla ānı kendü yerine ħalīfe naşb eyledi ba' dehū ħilāfet Ĥinān oğlu Mühlāile ve nice müddet soñra Mühlāil oğlu Yerdnām Āqile naql idüb tā Uĥnūh zamānına gelince bunlar pādīşāhlık üzre geçündiler. Birisine nübevvet verilmedi ve Enūş atası Şīt 'aleyhi's-selām⁵⁹⁶ tokuz yüz on iki yıl 'ömür sürdi. Ve otuzsekiz yıl pādīşāhlık eyledi. Ve ammā Ĥinān sekiz yüz kırk⁵⁹⁷ yıl ħayātda olub tokşān beş yıl ħilāfet seririnde oturdu. Ve Mühlāil yedi yüz altmış yedi yıl rüz-i-ğār geçirüb eğerçi ki ħilāfetinde şübhe yoqdur. Ve lākin müddet-i salţanatı ne miqđār idüğü şıĥhati ile ma'lūm değıldir. Fe ammā Yerd Taberī yāzduğı üzre yedi yüz yıl tamām 'ömür sürdi. Ve bi'l cümle İdrīs 'aleyhi's-selāma gelince ħilāfet bunlar mābeyninde devr eyledi.

1. 4 Zıkr-i İdrīs 'Aleyhi's-Selām Yerd bin Mühlāil'ün oğlıdur. [Ādı Süryān dilince Aĥnūĥ dur ki İdrīs ma'nāsınadır ve ādı idrīs olmağla sebeb Ādem ve Şīt 'aleyhümā's-selāma nāzil olān şuĥufları gereği gibi⁵⁹⁸ bilüb kemāliyle⁵⁹⁹ oquyub

⁵⁹¹ müjdeliğin ğetürüb (M. 27b)

⁵⁹² ğibi üzre (M. 27b)

⁵⁹³ şerifleri (M. 27b)

⁵⁹⁴ İşrāqu't-Tevārih v. (5a)

⁵⁹⁵ Çünki (H. 17b)

⁵⁹⁶ ğibi (M. 27b)

⁵⁹⁷ dört (M. 28a)

⁵⁹⁸ üzre (M. 28a)

⁵⁹⁹ kemāli üzre (M. 28a)

yāzub öğrendüğüçün⁶⁰⁰ dirāsetine⁶⁰¹ nazār olunub İdrīs diyu ad verilmişdi.]⁶⁰² Tevārīhu'l Hükemā da yazılmışdır ki İdrīs 'aleyhi's-selāma Yūnāniler Hirmisu'l Hirāmiye diyu ta'bir iderler. Hattā Fişāğūras daği dirler⁶⁰³ bir peygāMBER idi ki zātında nübüvvet ve hükümet ve saltanat cem' olumuşdı. Ve kabilesi gün yarılandıkda ki hatt̄ üzre cenūb cānibine idi. Ve kıyāfetleri buğdāy eñlü mu'tedil boylu ya'ni el-kışşa ne uzun ve ne kıti kıssa ve kemiklü ya'ni gövdelü ve kaba şakallu ve arq tenlu ve az sözlü idi. Ve mübārek hāteminiñ kaşında kázılmışdı.⁶⁰⁴ “eş-sabru ma'a'l imāni⁶⁰⁵ yūrişu'z-zafera” ya'ni Allāh'a imān getürmek ve her belāya şabr eylemek 'āķibet düşmen üzerine zafer bulmağa sebebdir. Tevārīhu'l Hükemā da yazıldığı üzre İdrīs 'aleyhi's-selām Mışır da olurdu. Qādīmūn Mışırı dirlerdi ziyāde 'ālim ve fāzıl/(15b) bir kimse vārdı ki añā Üryā-i şānide dirler idi. İdrīs anuñ şākirdi idi. Bu taqdirce Yūnāniler kavlince Şit 'aleyhi's-selām Üryā-i evvel ve qādīmūn Mışırı Üryā-i şāni ve İdrīs 'aleyhi's-selām Üryā-i şālišdir. [Ve vālidesiniñ adı Burre idi. Ve bir rivāyetde adı Āşūş ve laqabı Burre idi. Ve Ādem 'aleyhi's-selām vefāt itmezden yüz yıl evvel İdrīs 'aleyhi's-selām dünyāya gelmişdi. Ve Ādem 'aleyhi's-selām vefātından iki yüz yıl soñra peygāMBER oldu. Bu taqdirce nübüvvet hil'atini giydikde ve risālet tācını urunduğda üç yüz yaşında idi.]⁶⁰⁶ Kendüye şuhuf inmezden evvel Ādem ve Şit 'aleyhüme's-selāma inen şuhuf lar ile da'vet iderdi. Soñradan kendüsine daği Cenāb-ı 'izzetden otuz şahīfe nāzil oldu. Ve anlarıñla daği halkı da'vet eyleyüb Bostānu'l 'Ārifin de yazdıqları üzre kendü da'veti ile biñ kimesnei imāna getürdi. Egerçi Taberī kavlince İdrīs 'aleyhi's-selām Yemen de olurdu. Ve illā ba'de zamānin Mışırdan kāl kub cümle yeryüzünü tölāşub yine gelüb Mışır da

⁶⁰⁰ içindir (M. 28a)

⁶⁰¹ üstüne (M. 28a)

⁶⁰² İşrāku't-Tevārīh v. (5b)

⁶⁰³ Tevārīhu'l Hükemā'da yazılmışdır ki İdrīs 'aleyhi's-selāma Yūnāniler Hirmisu'l Hirāmiye diyu ta'bir iderler. Hattā Fişāğūras daği dirler M. 28b'de yok.

⁶⁰⁴ kaşında kázılmışdı M. 28b'de yok

⁶⁰⁵ billāhi (M. 28b)

⁶⁰⁶ İşrāku't-Tevārīh v. (5b)

temekkün idüb hattâ ref⁶⁰⁷ olunduğda daği Mışırdı idi diyü beyân olunmuşdur. [Ve illâ dünyâda qalemle yâzu yâzmağı ve penyeden ve bezden ton gömlek ve qaftân biçmeğı ve her kişiniñ kendüsine göre libâs dikmeğı İdris ‘aleyhi’s-selâm icâd eyledi. Ve ‘ilm-i nücüm ve ‘ilm-i hisâb andan qaldı.]⁶⁰⁷ Zîrâ⁶⁰⁸ âniñ zamânına gelince ben-i Âdem koyun postunuñ derisinden ve yapâğusunuñ keçesinden ğiysi giyerlerdi. Şoñradan İdris ‘aleyhi’s-selâm penyeden ve bezden qaftân ve ton ve gömlek biçüb ve üşenmeyüb her kişiye diküb ve nübüvvet kuvvetiyle nihâyetsiz mañlûqa ğiysi yetişdirmişdi. Ve bu cümleden mâ‘âdâ bir derece de ‘ibâdet tâ‘at eyledi ki on yıl tamâm ğice uyğusını uyumamağ ve ‘ibâdetle şabâhlayub bir lağza ğözlerini yumnamağ vâki‘ olmuşdı. Hattâ ğice ve ğündüz namâzını ve hâlîkına her sâ‘at tazarru‘ ve niyâzını ğörüb feriştelere İdris ‘aleyhi’s-selâma ‘aşîk olub Hağğ Te‘âlâ’dan⁶⁰⁹ destur isteyüb⁶¹⁰ bölük bölük/(16a) insân şüretinde ziyâretine ğelürlerdi. Ve şeref-i şöbeti ve le‘âfet-i muşâhabeti ile eğlenürlerdi. Pes bir ğün ‘Azrâil ‘aleyhi’s-selâm daği İdrisün ziyâretine ğeldi. Ve niçe zamân muşâhabet idüb ‘arz-ı muğabbet eyledi. Ba‘dehü kendisi melekü’l mevt idüğünü bildirdi. Fe ammâ rûhını kabz için ğelmeyüb mücerred ziyâret için ğeldüğünü daği i‘lâm kıldı ve ‘ibâdet ve tâ‘atını ğörüb sañâ cân u ğöñülden muğabbet eylemişimdir⁶¹¹ dedi. Ve benim yânimda her ne murâdıñ vârise kâdir olduğumu senden şağınmazın diyü söyledi. Çünkü İdris ‘aleyhi’s-selâm ‘Azrâil’den bu kadar ruğşat ğördi. Senden benim bir külli murâdım vârdır ki diyü tazarru‘ itmeğe yüz urdı. Ve eyitdi Yâ ‘Azrâil⁶¹² isterin ki benim cânımı alasin ve dilerin ki beni bu sâ‘atde cânsız kılasın her ne deñlü ki ‘Azrâil yâ İdris tağdirullâh da seniñ daği ‘ömrüñ vârdır ben seniñ ruğunu kabz itmeğe kâdir delğin Allâh u ta‘âlânıñ emrinsiz⁶¹³ bunun gibi maşlahata mübâşeret

---

⁶⁰⁷ İşrâku’t-Tevâriğ v. (5b)

⁶⁰⁸ ve evvelâ (M. 29a)

⁶⁰⁹ Allâh u Subhâne ve Te‘âlâ’dan (M. 29a)

⁶¹⁰ dileyüb (M. 29a)

⁶¹¹ eylemişdir (M. 29b)

⁶¹² Yâ ‘Azrâil M. 29b’de yok.

⁶¹³ emri olmayınca (M. 29b)

idemezin diyu cevāb virdi. Ve ammā⁶¹⁴ İdrīs ‘aleyhi’s-selām mütesellī olmadı⁶¹⁵. Ve daḥi ziyāde tazarru‘ a bāşladı ve yalvārdı. Ve Allāh u Te‘ālā⁶¹⁶ dergāhından daḥi bu ḥāceti du‘ā eyleyüb⁶¹⁷ şıdqla ʔoprāğa yüz urdı. ‘Āķibet muādına irgör ve ḥācetini revāgör diyu ‘Azrāil ‘aleyhi’s-selāma emr olunub İdrīsüñ rūḥını ʔabz eyitdi. Ol daḥi irādetullāh la murād-ı makşūdına yetdi. Hemān ol sā‘at yine gövdesine ḥayāt ve a‘zāsına kuvvet-i ḥarekāt gelüb fāni ḥayātı bāķi rāḥata deġişdi. Ve nāziklikle ölüm vartasından ʔurtulub necāt ve felāḥ yakālarına düşdi. Bu ḥāl üzre niçe zamān geġüb yine üslüb-ı sābıķ üzre kāh ‘Azrāil ‘aleyhi’s-selām gelürdi. Dostluķ ve ʔarındāşlıķ ʔarīķince İdrīs ‘aleyhi’s-selāmı ziyāret ʔılurdı. Pes bir ġün İdrīs ‘aleyhi’s-selām ‘Azrāile niyāz idüb senden yine bir ḥācetim ve saña bir külli minnetim daḥi vārdır ki baña cehennemi gösteresin ve cümle dergātını ve cemī‘ ʔabaķātını seyr itdüresin diyu ibrām eyledikde yā İdrīs sen ānı görmeġe ʔāķat getirimezsın ve ol bir ağır yükdür ki/(16b) sen ānı götürimezsın. Allāhu’l ḥamd ki Ḥaķķ subḥāne ve Te‘ālā benden evvel fāni cāmı aldı ve baña ḥayāt-ı cāvidānı verdi. Ḥuşuşan ecel şerbetini içdim ve ʔayyı mekānla dünyā evinden geġdüm ümidim budur ki cehennemi görmeġe bende ʔāķat ʔabaķātını seyr itmeġe kuvvet ve liyāķat vārdır diyu yalvārdıķda ḥāceti ʔaķdīre muvāfiķ ve murād idüdüġi irādetullāh’a muḥābıķ olmaġla yine ‘Azrāil ‘aleyhi’s-selām izn-i ḥaķķla İdrīsı aldı cehennem cānibine naķar şāldı cümle derecātını ve her derecede ki ‘āzābı ve cemī‘ ʔabaķātını ve her tabakādaki ikābı ġereġi ġibi seyr eyitdirdi. Ćünkü İdrīs ‘aleyhi’s-selām yedi ʔāt cehennemi bi’t-tamām ġördi “e‘üzü bi’l-lāhi min ‘azābi’n⁶¹⁸-nāri” ya‘ni ben cehennem ‘azābından Allāha sıġınuruñ diyurek maķāmına ġeldi bu ḥāl üzre nice zamān ʔālub ‘ibādet u ʔa‘ātına meşġul olduķdan soñra bir ġün yine ‘Azrāil’e yalvārdı ve bunca dostluġı ve ġarındāşlıġı bir bir beyāna ġetürdi ve eyitdi yā ‘Azrāil elhamdu lillāhi Te‘ālā bār-i ḥudāniñ emriyle baña cehennemi gösterdiñ ve bu nice ḥācetlerimi revā ġörüb ne vār cenneti daḥi

---

⁶¹⁴ illā (M. 29b)

⁶¹⁵ olmayub (M. 29b)

⁶¹⁶ Bār-i Ḥudā (H. 18b)

⁶¹⁷ ʔıldı (M. 29b)

⁶¹⁸ ‘azābi’n (M. 30b)

göstersen ğilmānını ve hūrını ğülistānını ve ğuşūrini bañā seyr itdürseñ ki dünyā yüzünde bu arzudan dañi kırtulsam diyu tazarru‘a bāşladı⁶¹⁹ eğerçi ki mümkün değıldür diyu ‘Azrāil ‘aleyhi’s-selām nice cevāblar virdi. Ve illā İdrīse te‘şir itmedi.⁶²⁰ Dañi ziyāde yalvārdı. Āñiru‘l emr Allāh u Te‘ālān’iñ⁶²¹ emriyle ‘Azrāil ‘aleyhi’s-selām İdrīsüñ önüne düşüb ikisi bile cennetiñ kıpusına erişdi. Fe ammā Rizvān İdrīsi iğerüye kıoyuvirmeyüb sen ādem oğlısın ölmeyince cennete ğiremezsin diyu cevāb virdiklerinde İdrīs ‘aleyhi’s-selām eyitdi hayır ben öldüm ve ecel çāşesini tātđım yine tekrār dirildim zinde oldum diyu da‘vā⁶²² idüb ‘Azrāil dañi da‘vāsına muvāfiķ şehādet eyleyüb yine de rızvān rızā virmeyüb ‘ākıbet Bār-i Hüdā⁶²³ cenābından icāzet olmağla cennet kıpularını açdılar ve İdrīse iğerüde çok eğlenme diyu tenbīhler idüb/(17a) şālıvirdiler. Pes ‘Azrāil ‘aleyhi’s-selām İdrīs’e sekiz cenneti ve her yerindeki hāleti hūşūşan selsebili ve kevşeri ve hūr u ğilmān didikleri melek manzaraları seyr itdürdükdēn şoñra ‘Azrāil’iñ murādı⁶²⁴ çıkmağda ve İdrīsün fikri ebedī cennet içre⁶²⁵ kālmağda idi. Fe ammā rızvān yeter kıçasız diyu tenbīh eyitdikde kıķārın diyu va‘de itmiş olmağla ‘ahde muhālefetden şaķınub ‘Azrāil’le tışaraya kıķdı. Fe ammā bir nesne unutmuşum ‘acele ile vārub alayın diyu yine iğerü ğirdi. Artık kıķmak şevdāsından ferāğat idüb murādına irdi her ne deñlü Rizvān tışara kıķ diyu söyledi işitmedi ve ne kıadar ki ibrām ve iķdām eylediler kıabül itmedi. Āñir kendine şārıldılar ki zārbī tışara kıķaralar İdrīs eyitdi yā Rızvān ben Hāķķ Te‘ālānıñ peyğāmberyin şuhufda ğörmüşümdür ki bu tārīķle benim maķāmım cennet olacaķdır. Ölmek dirseñ öldüm dirilmek dersüñ dirildim hūşūşan cehennemide ğördüm cennete ğirdümse yolum tārīķimle ğirdim diyu cevāb verdikde Rabbi ‘izzetden Rizvāna hitāb ğeldi ki kıulumı incitme ve tışara kıķ diyu bi-hūzūr itme min ba‘di cennetde kıālsun her nice isterse teferrüc kıılsun. Bu vechile İdrīs ‘aleyhi’s-selām cennetde kıāldı eğerçi

⁶¹⁹ Başladığda (H. 19b); (M. 30b)

⁶²⁰ İtmeyüb (H. 19.b)

⁶²¹ Hāķķ Te‘ālā’nuñ (H. 19.b)

⁶²² du‘ā (M. 31a)

⁶²³ Allāh u Subhāne ve Te‘ālā (M. 31a)

⁶²⁴ fikri (M. 31a)

⁶²⁵ İçinde (H. 19.b)

ki muḳadder idi. Fe ammā ‘Azrāil ‘aleyhi’s-selām ile ḳardāşlıḳdan⁶²⁶ ve kendiniñ hüs-n-i tedbīrinden ‘acib maḳāma vāşıl⁶²⁷ oldu. Pes Ḳur’ān-ı ‘Azīmde “ve rafe‘nāhu mekānen ‘aliyyen”⁶²⁸ İdrīs ḫaḳḳında nāzil olmuşdur. Yā‘ni biz İdrīsî yüce bir maḳāma ḳıḳardıḳ dimekdir. ‘Ulemā iderler ki yüce maḳāmdan murād cennetdir. Ve İşrāḳu’t-Tevārīḫ de yāzılmışdır ki [ba‘zılar ḳatında İdrīs ‘aleyhi’s-selām dördüncü kāt göḡe ḳıḳarıldı ve ba‘zılar dirler ki altıncı kāt göḡe ḳekildi. Ve her birinde yüceliḳ muḳarrerdir. Eşahḫini Allāh u Te‘ālā bilür. Ve ammā İdrīs ‘aleyhi’s-selām dünyāda dört yüz beş⁶²⁹ yıl ‘ömür sürdi ve kendüsi mekān-ı ‘a’lāya ref‘ olundu⁶³⁰.]⁶³¹ Andan soñra oḡlı Müteveşlah atāsı yerine geḳüb toḳuz yüz yıl pādişāhlıḳ sürdi. Andan vefāt idüb salṫanat oḡlı/(17b) Lāmek’e⁶³² naḳl eyledi. Ol daḫi yedi yüz iki yıl ‘ömür sürdi. Ve ba‘zılar dirler ki İdrīsîñ bir oḡlı daḫi Lāb idi ki her vechile şāḫib-i uşurlāb idi. Ve bābāsından gördiḡi gibi yāzu yāzmaḳdan ḫālî deḡildi. Ve ammā İdrīs ‘aleyhi’s-selām dan Mu‘cizātü’l Enbiyā nām kitābda yazduḳları üzre⁶³³ üç mu‘cize zāḫir olmuşdur. Evvelkisi budur ki havā yüzünde melāike zāḫir olduḡça İdrīs ‘aleyhi’s-selām görürler idi. Ve ḳuvvet-i başarı tā ol dereceye nur irgörürdi. Ve anları görmesine sebep bu idi ki melekler anı ol melekleri severdi⁶³⁴. Pes Ḥaḳḳ celle ve ‘alā añā bināen mā-beynlerinde ḫicābı götürmüşdi. İkincisi budur ki bulutlara söylerdi ve onlar İdrīsüñ sözin diñlerdi ve cevāb virirlerdi. Üçüncüsü budur ki her kaḳān bulutlara söylerdi. Bulutlar İdrīsüñ kendü lisānınca cevāb verirlerdi. Ve ḫāzır olān kimesneler bulutlarıñ kendüye söyledüḡini diñlerdi.

⁶²⁶ ḳarındāşlıḳdan (M. 31b)

⁶²⁷ dāḫil (M. 31b)

⁶²⁸ Meryem, 19/57.

⁶²⁹ beş M. 32a’da yok.

⁶³⁰ olunduḡdan soñra (M. 32a)

⁶³¹ İşrāḳu’t-Tevārīḫ v. (5b)

⁶³² Melek’e (M. 32a)

⁶³³ Mu‘cizātü’l Enbiyā nām kitābda yazduḳları üzre M. 32a’da yok.

⁶³⁴ Muhkem severdi (H. 20a)

1. 5 Zikr-i Nūh en-Nebi⁶³⁵ ‘Aleyhi’s-Selām biliñil ki [Nuh ‘aleyhi’s-selām bin Melek bin Müteveşlahuñ oğlıdır.]⁶³⁶ İsmi sâkindir Nuh didkleri Allāh⁶³⁷ korqusundan nevhâsı ya‘ni añılması ve ağlaması çok olduğundan ötürüdür. [Vâlidesünün adı Kāsūs bint-i Kâbile⁶³⁸ dūr]⁶³⁹ niçe aḥkâmı bozub ve şeri‘at vaz‘idüb ve kızkarındāşın erkek karındāşına nikâhın ḥarām idüb ve ḥalkı dīne da‘vetde sa‘y-ı belig idüb çalışub ve kavminden dürlü dürlü ezālar çeküb yine muttaşıl da‘vetlerine ve işlâhlarına devrişüb maḳdūrını bezl itmü⁶⁴⁰ mürsel peygâmberdir. Ve bir rivâyetde Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ ve ‘İsâ ve İbrâhim ve Musâ ‘aleyhümüs-selām gibi [Nūh daḫi ulu‘l ‘azmün biri ve eñ evvelidir. Ben-i Âdem‘i şirkden kırtarmak ve ümmetini ‘azâbla korıktmak andan zuhûra gelmişdir.]⁶⁴¹ Fe ammâ anuñ kavmi gibi cabbâr ve mu‘ânid küffâr bir peygâmbere verilmemişdi. Her ne vechile ki ḥaḳ dīne da‘vet iderdi inānmazlardı ve ne ṭarikle ki Allāh⁶⁴² u Te‘âlânın ḥışmından ve ğazabından korıkdurdu⁶⁴³ sözlerini ğerçek şānmazlardı ve ikide birde eğerçi⁶⁴⁴ ki yâş cihetinden sen bizden/(18a) ulucasın ve illâ bunāmış bir ‘aḳılsız kocasın diyu ğâh taşlar ile döğerlerdi ve kâh ṭa‘n taşlarıyla taşlayub söğelerdi. Mu‘cize ğösterse mekrdir dirlerdi. Kerâmetle şir-i aḳtese zehrdür diyu herzeler yirlerdi. Ve içlerinden her kanıksınuñ bir oğlı olsa eline yapışub ve Nūh ‘aleyhi’s-selām‘ün yânına getirirdi. Ve Nūh oğluna ğösterüb iderdi ki bu kişi yalâncıdır ve mekr idicidir ve siḫr eyleyicidür⁶⁴⁵ zinhâr bunun sözlerine inānmayasın ve bunuñ kelimâtına aldānub dīniñden dönmeyesin ve seniñ daḫi evlādın olursa

---

⁶³⁵ Nebi M. 32b‘de yok.

⁶³⁶ İşrâku‘t-Tevâriḫ v. (6a)

⁶³⁷ Subḥâne ve Te‘âlâ (M. 32b)

⁶³⁸ Kâil (M. 32b)

⁶³⁹ İşrâku‘t-Tevâriḫ v. (6a)

⁶⁴⁰ eylemiş (M. 32b)

⁶⁴¹ İşrâku‘t-Tevâriḫ v. (6a)

⁶⁴² Bârî (H. 20b)

⁶⁴³ korıku virdi (M. 33a)

⁶⁴⁴ Sizler (H. 20b)

⁶⁴⁵ İşleyicidür (H. 20b)

bunuñ ğibi naşihat eylesin ki ol dağı bunuñ ğalini bile ve yalān sōzlerine aldanmaya diyu sōylerdi. Ve Nūh'ūñ kendü avratı ol zamānda Sām ve Hām⁶⁴⁶ ve Yāfes ve Ken'ān nām oğulları dağı anālarına uyub⁶⁴⁷ küfr üzerine tūrurlardı⁶⁴⁸. [Hazret-i Nūh ise ğalkına münacāt iderdi⁶⁴⁹ “rabbi innī da'avtu ğavmī leylem ve nehāran”⁶⁵⁰ ya'ni Yā Rabbi ben ğavmimi ğice ve ğündüz dīne da'vet eyledim “şümme innī da'avtühüm ciğāran”⁶⁵¹ ba' dehū ben anlara da'vetimi ğatı ğatı sōyledim “şümme innī a'lentü lehüm ve esrartü lehüm isrāran”⁶⁵² ve andan şoñra ben anlara da'vetimi āşķare didüm ve ğizlü ğizlü sōzler sōyledim yine bañā uymadılar ve sōzlerimi ğulağlarına ğoymadılar]⁶⁵³ diyu beyān itdüğinden mā'adā oda tapanlardan dağı şikāyet idüb “rabbi innehüm 'aşavnī ve't-tebe'ū men lem yezidhu mālühū ve veledühū illā ğasāran”⁶⁵⁴ ilāhi bañā⁶⁵⁵ kāfirler bañā 'āşī oldılar ki ve bir nesneye uydular mālların arturmaz ve evlādların ziyāde eylemez dāimā kendülere ziyānından ğayrı bir işi yoğ “ve mekerū mekran kübbāran”⁶⁵⁶ dağı büyük büyük mekrler eylediler. Ve ben kendülere her ne didümse mekr idersin diyu sōylediler. Ve'l ğaşıl Nūhuñ ğavmi şöyle cabbār idi ki ibtidā-i 'ömründe tufān zamānına vārinca ve tufānıñ 'alāmetleri belirüb Nūh 'aleyhi's-selām ğemiye ğirince erden 'avratdan⁶⁵⁷ imān getürmüş ancak seksān kişi bulundu. Āğiru'l emr ki tākati tāk oldu şabr itmeğe aşlā mecālī ğālmadı. Ħağğ subhāne ve Te'ālā dergāhına tazarru' ve niyāz idüb “rabbi lā tezer 'ale'l arzi mine'l kāfirīne deyyārā”⁶⁵⁸ yā rabbi sen bu kāfirleden/(18b)

⁶⁴⁶ Hām M. 33b'de yok.

⁶⁴⁷ uymayub (M. 33b)

⁶⁴⁸ tūrurdular (M. 33b)

⁶⁴⁹ idüp (H. 21a); (M. 33b)

⁶⁵⁰ Nuh, 71/5.

⁶⁵¹ Nuh, 71/8.

⁶⁵² Nuh, 71/9.

⁶⁵³ İşrāķu't-Tevārīğ v. (6a)

⁶⁵⁴ Nuh, 71/21.

⁶⁵⁵ bu (M. 33b)

⁶⁵⁶ Nuh, 71/22.

⁶⁵⁷ 'avratdan kendüne (H. 21a)

⁶⁵⁸ Nuh, 71/26.

yeryüzünde kimse kıoma ya'ni cümle⁶⁵⁹ evlād ve ensābı ile⁶⁶⁰ helāk eyle “in⁶⁶¹ tezerhüm yuzillū ‘ibādeke ve lā yelidū illā fāciran keffāra”⁶⁶² ve eđer bunları helāk itmeyüb böyle kıorsañ senüñ kıullarını azdururlar. Ğeलेcek evlādlarını dađi iğvā virüb kāfir eyleler. Ya'ni bunlarda ve bunlardan toğacaqlarda küfr üzerine kıālurlar eđer bunlara ğazab itmezseñ ve cümlesini kıışmıñla helāk eylemezseñ diyu münācāt itdükde nidā ğeldi ki yā Nūḥ vār vāfir sāc fidānları ğetür ve ol sāc ađacınıñ fidānlarını diküb ebsem otur ki anlar ḥāşıl olduğda senüñ dađi murādın ḥāşıl olur. Çünkü Nuh ‘aleyhi’s-selāma bu nidā ğeldi sāc fidānları tamām kıırkı yılda ḥāşıl olmağla kıavmine kıırkı yıldan soñra Allāh Te‘ālā⁶⁶³ dan kıışım olacağını bildi. Fi’l ḥāl fidānları dikdi. Ve kendüsi şabra meşğul olub kıavmini da‘vete dađi ziyāde cidd u cehd eyitdi. Tā şol deme dek kıırkı yıl tamām oldu ve ol fidānlar ğereği ğibi neşv u nemā buldı. Andan soñra Ḥaqq celle ve ‘alā Cebrāil’i ğönderdi ki yā Nūḥ ben bu ḥalkı⁶⁶⁴ şuyla helāk etsem ğerekdir. Şol zamān ki eviñde ki tennür içinde şular kıāynaya niteki Kıur‘ān-ı ‘Azīmde ğelmişdir. “fe izā cāe emrunā ve fāre’t-tennūr” ya'ni kıaçān bizim emrimiz ğelse ğazabımız zamānı yetişse ol tennür⁶⁶⁵ kıaynaya ol vaqt Nūḥ ‘aleyhi’s-selām Kūfe cānibinde olurdı. Ve anda tā Ādem nebiden kıālma bir demir tennüri vārdı. Bir rivāyetde ol tennür idi ki Cebrāil ‘aleyhi’s-selām Ḥazret-i Ādem’e düzyormuşdı⁶⁶⁶. Çünkü sā‘at yetüşüb Nūḥuñ tennüründen şu kıāynamađa bāşladı⁶⁶⁷ kendüsi dađi helāk olmadan kıorkıub “rabbi neccinī ve men ma‘iye mine’l mü‘minin”⁶⁶⁸ yā rabbi beni ve benimle olān mü‘minleri ‘azābıñdan kıurtar diyu tazarru‘ eyitdi⁶⁶⁹. ‘Ale’l ḥuşuş evvelki münācātında Ḥaqq subḥāne ve Te‘ālā kıavmini

⁶⁵⁹ bu kāfirlerden yeryüzünde kimse kıoma ya'ni cümle M. 34a’da yok.

⁶⁶⁰ birle (M. 34a)

⁶⁶¹ inneke (M. 34a)

⁶⁶² Nuh, 71/27.

⁶⁶³ Bārī (H. 21b)

⁶⁶⁴ kıavmi (M. 34b)

⁶⁶⁵ ol tennür M. 34b’de yok.

⁶⁶⁶ düzmüşdi (M. 34b)

⁶⁶⁷ bāşladı M. 34b’de yok.

⁶⁶⁸ Şu‘ara, 26/118.

⁶⁶⁹ bāşladı (M. 34b)

helāk ideceğın ve kendüyi ħalāş eyleyeceğın va‘ de itmiş idi⁶⁷⁰ andan Nūĥ ‘aleyhi’s-selām ol sâc ağâclarını kesdi taĥtalar eyitdi. Ve Cebrâil ‘aleyhi’s-selām ğelüb/(19a) ğemi düzmesünün ħarîķini ğösterdi⁶⁷¹. Nūĥ ‘aleyhi’s-selām daĥi ğice ve ğündüz çalışub kırķ ğün içinde ğemi bî’t-tamām yâbdı. Fe ammâ ğâĥ ğâĥ kâfirler ğelürler ve Nūĥı ğemi yâparken ğörüb ğülerlerdi. Ve ne düzersin ve bu yâpduğınla ne cürm sezersin diyu masharalığa alurlardı niteki Ķur‘ân-ı ‘Azîmde ğelmişdir “küllemâ merra melâ‘ün min ħavmihi saĥirü minhu”⁶⁷² ya‘ ni her bâr ki Nūĥ‘uñ ħavminden bir tâife ğemi düzdüği yere uğrasalar ğülerdi. İ‘tikâd-ı fâsidlerince Nūĥ‘ı masharalığa alurlardı. Zıkr olunân ğeminiñ uzunluğu biñ iki arşun ve yüksekliği ya‘ ni içiniñ deriñliği üç yüz arşun idi. Ve üç taĥaka düzülmişdi ki üst taĥakasında tıyūr kısmı ya‘ ni kuşlar ve orta taĥakada ben-i âdem ya‘ ni Nūĥ ‘aleyhi’s-selām ve tevâbi‘ i ve aşâğa taĥakası devâb kısmı ya‘ ni dört ayaklı ĥayavânât ħoyulsa ğerekti. Ķur‘ân-ı ‘Azîm de mezkûrdur ki “ħulnâ’ĥmil fiĥâ min külli zevceyn’işneyn”⁶⁷³ ya‘ ni biz Nūĥ‘a dedik ve tıfân zamânında emr eyledik ki her cins maĥlûĥdan bir racfet⁶⁷⁴ alub ğemiye ħoyub ğötüre ve’l ĥâşıl Nūĥ nebî ki tamām ğemisini yâbdı. Allâĥ u Te‘âlâ‘unuñ emr-i mûcibince üst taĥakasına kuşların nev‘ inden bir racfetini⁶⁷⁵ ħoydı. Ve aşâğa taĥakasına ĥayavânâtuñ her kısmından erkekli ve dişili bir racfetini⁶⁷⁶ ħoydı. Ve her ħanķısına ki ğir diyu söyledi. ‘İnâd eylemeyub fi’l ĥâl ğirdi nöbet eşeğe ğeldikte İblîs ‘aleyhi’l-la‘ ne ħuyruğı altına ğirüb ve ħuyruğundan muĥkem yâpışmışdı ki eşekle bele ğirmekdi. Pes bunuñ yâpışduğından eşek sür‘atle ğiremeyüb nev‘â tayanur ğibi olduğda Nūĥ ‘aleyhi’s-selām bî-ĥuzūr olub ğirseñne yâ mel‘ün diyu ĥitâb eyitdikde eşek ħuvvetiyle sıçrâyub içeri düşdi. İblîs daĥi

⁶⁷⁰ ‘Ale’l ĥuşuş evvelki münâcâtında Ĥaĥķ subĥâne ve Te‘âlâ ħavmini helāk ideceğın ve kendüyi ħalāş eyleyeceğın va‘ de itmiş idi M. 34b’de yok.

⁶⁷¹ Nūĥ ‘aleyhi’s-selām ol sâc ağâclarını kesdi taĥtalar itdi. Ve Cebrâil ‘aleyhi’s-selām ğelüb/(19a) ğemi düzmesünün ħarîķini ğösterdi M. 34b’de yok.

⁶⁷² Hūd, 11/38.

⁶⁷³ Hūd, 11/40.

⁶⁷⁴ Çift (H. 22a)

⁶⁷⁵ Çiftini (H. 22a)

⁶⁷⁶ Çiftini (H. 22a)

ayrılmayub bele girdi. Ve bundan iḳdam Nūḥ ‘aleyhi’s-selāma Rabbi ‘izzetden emr olunmaḡla Ādemūñ merḳadından kemiklerin çıkarub ğemiye bile koyub ve kendüye tābī^c olān müslümānlar ki kırk er ve kırk ‘avrat idi. Cümlesini ğemiye koyduḡı⁶⁷⁷ ğibi Ḥaḳḳ celle ve ‘alā niñ emri ile beyt-i ma‘mūrı yerden göge çeküb evvelki maḳāmına eylettiler. Ve ol mubārek yire/(19b) ‘azāb şuyı toḳunmasun diyu bir ḫāḡ ğetürüb beytü’l ma‘mūr olduḡı yere koydılar. Ba‘dehū kırk ğün eđer ğündüz eđer dün bi’t-tamām ve büsbütün yağmurlar yāḡub ve ibtidāi bārān-ı māh ḫazīrāniñ yigirmi sekizinde vāḳi^c olub⁶⁷⁸ Nūḥiñ ğemisini şü ğötürüb daḡı oğullarından Sām ve Hām ve Yāfeş ki ol zamānda müslümānlar idi. Ğemiye bile ğirüb ve ammā Ken‘ān nām oḡlı kāfir olmaḡla ğirmeyüb Nūḥ ‘aleyhi’s-selām “yā būneyye’rkeb ma‘anā”⁶⁷⁹ ya‘ni ey oḡulcuḡum bizimle ğemiye ğir dedikde “seāvī ilā cebelin yarşimūni mine’l mā”⁶⁸⁰ ben bir ḫāḡa şıḡınurın ki beni şudan şaḳlar diyu cevāb virüb Nūḥ ‘aleyhi’s-selām ise “lā ‘āşime’l yevme min emrillāhi illā men raḡime”⁶⁸¹ ey oḡul bugün Allāhiñ ḫışmından kimse kimsei ḳurtarımaz međer Allāh u Te‘ālā esürğedüġi kimse ḫalāş ola diyu söyleşürken “ve ḫāle beynehūme’l mevcū fe kāne mine’l muḡraḳīn”⁶⁸² ol ḫālde arā⁶⁸³ yerlerine bir mevc ğeldi Nūḥiñ oḡlı Ken‘ān ğözi önünde ğarḳ oldı. Pes Ḥazret-i Nūḥ’a nev‘ā firāḳ ve Ken‘ān’uñ ğarḳ olmasından iḫtirāḳ vāḳi^c olub “rabbi inne’bnī min ehlī ve inne va‘deke’l ḫaḳḳu”⁶⁸⁴ ya‘ni yā Rabbi bu ğarḳ olān oḡlum Ḥud benim ehlimden idi. Sen iseñ va‘de itmişdiñ ki ehlimi helāk etmeye idiñ diyu münācāt etdikde “yā Nūḥu innehū leyse min ehlike”⁶⁸⁵ ol ğarḳ olān oḡlān ya‘ni Ken‘ān seniñ ehliñden deġildir küfr üzerinedir ḫiḫābı ğelüb Nūḥ ‘aleyhi’s-selām daḡı evvelki sözüne pişmān olub “rabbi innī e’üzü bike en es’eleke mā leyse lī bihi

⁶⁷⁷ koyub (M. 35b)

⁶⁷⁸ ve ibtidāi bārān-ı māh-ı ḫazīrāniñ yigirmi sekizinde vāḳi^c olub H. 22a’da yok.

⁶⁷⁹ Hūd, 11/42.

⁶⁸⁰ Hūd, 11/43.

⁶⁸¹ Hūd, 11/43.

⁶⁸² Hūd, 11/43.

⁶⁸³ arālarına (M. 36a)

⁶⁸⁴ Hūd, 11/43.

⁶⁸⁵ Hūd, 11/46.

‘ilmun’⁶⁸⁶ ya‘ni yā Rabbi bilmedüğim nesnei senden diledüğimden sañā şığınūrın diyu niyāz eyitdi. Andan şoñra ğitdikçe tufān artdı şular ‘azīm tãğlarıñ bāşından kırk arşūn yukaru çıqđı. Ve dūnyā yüzünde imlāk kumdı yıqđı. Ve ağacları ğetürdi. Ve büyük büyük taşları elmā ğibi yuvārlar ğötürürdi. Tışarada ‘Uvc bin ‘Unuq’dan ve kūruda ve yāşda Nūhūñ ğemisinde olānlardan ğayrı kimesne kurtulmadı. Nūh’a ‘inād iden cabbārlar ve bunca zamān küfr üzerine/(20a) ğeçinen murdarları Hāqk celle ve ‘alā ‘azābı şuyına ğarq eyledi. Ve bu zıkr olunān ‘Uvc bin ‘Unuq Ād kavminden ya‘ni Ādem ‘aleyhi’s-selām evlādından idi. Bir rivāyetde daħi Ādem ‘aleyhi’s-selām hayātda iken vücūda ğelmişdi. Hāqk Te‘ālā anı şol deñlü büyük ve derāzır itmişdi ki işbu tufānda yeryüzünde kalmışdı. Şular ancaq dizine çıkmışdı. Ve bu tufān hemān Nūh iklimine mi vāki‘ oldı yoħsa tamām dūnyāda mı ihtilāf itmişlerdir. Feammā Kūr‘ān-ı ‘Azīimde “ve feccernā’l arza ‘uyūnen”⁶⁸⁷ naşşı keriminden añlanur ki tamām dūnyāda tufān olmuşdur. Zīra āyet-i kerimeniñ ma‘nāsı biz yerlerden bınārlar aqıddıq demek değıldir. Bil ki biz yeri bınārlar idüb aqıddıq dımeğdir. Bu mubālağadan ma‘lumdur ki tufān tamām dūnyāyı ğarqa vermişdir. Pes bārī Te‘ālāniñ emri ile Nūh ‘aleyhi’s-selām ki ğemiye ğirmişdi. “bismillāhi mecrāhā ve mürsāhā inne rabbī le ğafūru’r-raħīm”⁶⁸⁸ ya‘ni ol Allāhūñ ismi ile girerin ki bu ğemiye şu üstünde yüridici ve torguducidir⁶⁸⁹ huşūr-i⁶⁹⁰ kılble oturmuşdı ve ba‘de zamānin İblisi ğemi içinde ğördi. Yā mel‘ūn sen kimiñ düsturiyle ğemiye ğirdin didikde İblis cevāb virüb ol zamānki eşeğ ğirseñe yā mel‘ūn didiñ ben onuñ kuyruğı dibinde idim ol hiţāb bañā maħşūş olmağla belece ğirdüm diyu cevāb virdi. Ve rivāyet olunur ki devr-i Ādemdeñ tufān-ı Nūhā ğelince dūnyāda ğinzır ile kedi yoğdı. Ol zamān ki Nūh ‘aleyhi’s-selām hayavānātūñ her cinsinden bir racfetini ğemiye koymuşdı. Bunlarıñ terslerinden ğemi içinde bir çirkin koku peydā olub cümle kavmi Nūh

---

⁶⁸⁶ Hūd, 11/47.

⁶⁸⁷ Kamer, 54/136.

⁶⁸⁸ Hūd, 11/41.

⁶⁸⁹ doğurucu (M. 37a)

⁶⁹⁰ huşūr-i (M. 37a)

‘aleyhi’s-selāma ol oudan Őikāyet etdiklerinde emr-i Hala belin⁶⁹¹ arasını Őiadı fili⁶⁹² fi’l hāl aŐaasından bir hınzīr ıub ol hayāvānātīn tersini yedi. Ve Nūh avminūn iztīrābını def eyledi. Pes hınzīr ol zamāndan aldı. Ba‘dehū ğeminūn iinde vāfir Őıānlar zāhir olub halkı⁶⁹³ esbābın kesūb nie zamān ziyānkārlı idūb andan dai Őikāyet eyitdiklerinde Nūh ‘aleyhi’s-selām emr-i Ha’la arslānīn/(20b) arasını Őiadı fi’l hāl asırub burnundan bir kedi ıdı. Őıānları ırdı ve mūslmānları belāsından urtardı. [Pes Nūh ‘aleyhi’s-selām ğemiye receb ayını⁶⁹⁴ onuncu ğünü ğirmiŐdi altı ay ğezūb Őar ve ğarbi olaŐub muarrem ayını⁶⁹⁵ onuncu ğünü ki ‘āŐūrādır. Ol ğemi Cūdi taını⁶⁹⁶ Őstūnde araya oturdı.] Hattā Qur‘ān-ı ‘Azīimde “ve uziye’l ‘emru ve’stevet ‘ale’l cūdiyyi”⁶⁹⁷ buyurulmuŐdur. Ya‘ni tufān nihāyete erdi. Ve Nūhın ğemisi Cūdi taı Őzre araya oturdı. Pes Nūh ‘aleyhi’s-selām bismillāh diyu anbārdan⁶⁹⁸ tsara ıdı. Ve dūnyā yūzünü Őu ablayub insān ve hayavāndan ğezerden ve uardan hibir zī-rūh ālmaduını ğorūb “el-amdu lillāhi’llezī neccānā mine’l avmi’z-zālimīn”⁶⁹⁹ ya‘ni elamdulillāh-i Te‘ālā ki bizi ol cabbār avimden urtardı diyu Őūkūrler eyledi andān Őora uzğūnı ğonderdi ki vāra dūnyā yūzünde ālān Őuyu⁷⁰⁰ deri⁷⁰¹liini ğore ve sūr‘atle ğelūb Nūha haber vire ğiderken yolda bir leŐ ğordı⁷⁰² Őabr idemeyūb Őstūne indi. Yimee meŐğul olub elendi. Nūh ‘aleyhi’s-selām dai incinūb beddu‘ā eyledi ki dūnyāda halkı⁷⁰³n ğozūne or ve aīr ğorine ve yedūi rāyihālu murdār nesnelere ola⁷⁰⁴ ba‘dehū ğūğercin ğonderdi ki ol vārdı isti‘cāl Őzre bir haber ğetūre⁷⁰⁵ ğūğercīn anādların adı ua ua nie talar ğedi ve yere inūb ayakların sodı ki Őunu⁷⁰⁶ deri⁷⁰⁷liini bile meer ol ‘azāb Őuyı ateŐ ğibi yāardı ğūğercin ayakları⁷⁰⁸n aŐladı. AŐlı oldur ki artu

⁶⁹¹ fili (M. 37b)

⁶⁹² fili H. 23a’da yok.

⁶⁹³ ŐŐrāu’t-Tevārīh v. (6b)

⁶⁹⁴ Hūd, 11/44.

⁶⁹⁵ anbārdan M. 38a’da yok.

⁶⁹⁶ Mu‘minūn, 23/28.

⁶⁹⁷ ğorūb (M. 38a)

⁶⁹⁸ yedūi rāyihālu murdār nesnelere ola M. 38a’da yok.

⁶⁹⁹ ğonderdi ki ol vārdı isti‘cāl Őzre bir haber ğetūre H. 23b’de yok.

ayâklarında tÿy bitmeyüb ğızardı⁷⁰⁰ kâldı. Meĝer Őu daĝı hemân⁷⁰¹ ayâkları batduĝı miĝdârı kâlmıŐ idi. YetiŐüb Nÿh'a ĝaber virüb ĝalkıñ ĝözine Őirin ve dâimâ kendÿlere yakıñ olasın diyu Nÿhuñ ĝayır du'âsın aldı. Andan Nÿh 'aleyhi's-selâm "Rabbi enzilnî münzelen mübâreken"⁷⁰² ya'ni yâ Rabbi beni bir mübârek menzile ulâŐdır diyu münâcât idüb İŐrâku't-Tevâriĝ yazduĝı üzre [arż-ı Cezîreden Bâkırda dimekle ma' rÿf bir nâĝiyeye vârub]⁷⁰³ anda zıkr olunân kırĝ kiŐi bâŐlu baŐlarına birer ev yâpınub⁷⁰⁴/(21a) ĝittikçe ol köy⁷⁰⁵ ma'mÿr olub artmıŐdır⁷⁰⁶. Ğattâ o köye bir rivâyetde Nÿh köyi dirlermiŐ⁷⁰⁷. [Ve ba' zılâr seksen kiŐi binâ itdüĝine binâen sÿĝ-ı semânın diyu ta' bîr iderler imiŐ. Ve Ğâzret-i Nÿhla ĝemiden çıkânlardan Sâm ve Hâm ve YâfeŐden ĝayrı kimseden artuĝ evlâd ĝelmeyüb ĝayrılar daĝı Nÿhdan evvel vefât idüb tekrâr dÿnyâ yüzüne ben-i Âdem Nÿhuñ zıkr olunân üç oĝlundan yâyılub Ğâzret-i Nÿh'a ĝâh ebÿ'l beŐer ve ĝâh Âdem-i Őânî diyu ta' bîr iderlerdi. Ğattâ Ğur'an-ı 'Azîmde "ve ce'alnâ zÿrriyyetehümü'l bâĝın"⁷⁰⁸ ya'ni biz Nÿhuñ zÿrriyyetini ol bâĝî kâlânlardan eyledik ki anlar Sâm ve Hâm ve YâfeŐdir.]⁷⁰⁹ Rivâyetdir ki bir ĝün Nÿh 'aleyhi's-selâm ĝündÿzin yâtub uyurken yel azıtıcık esÿb Nÿhuñ eteĝini serbdi. Ya'ni ki üzerini açdı bu ĝinde bir def'a Hâm ve bir def'a YâfeŐ ol maĝalle uğrâyub babâlarını bu ĝâlde ĝörüb ve lâkin örtmesi lâzım iken örtmeyüb ĝÿlÿŐüb ĝitmiŐler idi. Ve ammâ Sâm râst ĝeldikde ĝayâ ve edeble yânına ĝelüb Nÿhuñ eteĝin örte ĝoduĝda Nÿh uyânub ne ĝaber diyub Sâma Őorduĝda⁷¹⁰

⁷⁰⁰ kızıl (M. 38a)

⁷⁰¹ hemân M. 38a'da yok.

⁷⁰² Mu'minÿn, 23/29.

⁷⁰³ İŞrâku't-Tevâriĝ v. (7a)

⁷⁰⁴ Bu kelime R'de tekrar edilmiş.

⁷⁰⁵ evvelki (M. 38b)

⁷⁰⁶ artmıŐdır M. 38b'de yok.

⁷⁰⁷ adı virmişler (M. 38b)

⁷⁰⁸ Saffet, 37/77.

⁷⁰⁹ İŞrâku't-Tevâriĝ v. (7a)

⁷¹⁰ su'âl eyledikde (M. 39a)

rüzgâr eteğini serpüb. Qarındaşları gördükde gülüşdüklerin⁷¹¹ atalarının ‘ ayıb yerini setr itmeyüb kendüsi rāst geldikde ilerü vārub ördüğünü naql eyleyecek [Nūḥ ‘ aleyhi’ s-selām ol ikisine Ḥaqq subḥāne ve Te‘ālā sizden gelecek maḥlūkı bed şekil ve bed ḥalk ve bed sīret eylesün diyu beddu‘ā idüb ve Sāmdan gelecek evlāda ḥayr du‘ālar⁷¹² eyleyüb ḥattā Ḥāmūn zūrriyyetiniñ şaçları kulaqlarından aşmasun ve kendüler Sāmūn evlādına dāimā kul olub ḥidmet eyleyüb ögüb bitmesün diyu nefrīn⁷¹³ etmekle cümle ‘ arab ve ‘ acem ve cemi‘ enbiyā ve evliyā ve şuleḥā ve fuḫāhā ve ḥukemā ve üdebā ve ‘ uḳalā ve bi’l cümle aḥlākı güzel ve evşāfi mükemmel olān adamlar⁷¹⁴ Sām neslinden vücūda geldi. Ve qara ‘ arablar ve zengīler ve bed lehçeler ve hindīler kāfirler ve fāsıqlar zālimler ve münāfiqlar ve şerīrler ve ‘ avāneler ve cabbār şıfatlu ḥayavānlar Ḥām neslinden zūhūr eyledi. Ve tātār ve etrāk ve çāgātāy ve su‘lāb ḥuşūşan ye‘cūc ve me‘cūc Yāfes evlādından münteşir oldı]⁷¹⁵ / (21b) eğerçi⁷¹⁶ ki [Nūḥ ‘ aleyhi’ s-selām’ ũñ kendü zātı mu‘ cize olub yāşadıkça nihāl kāmety yaşardı. Quvveti eksilmezdi ve dişleri yire düşmezdi.]⁷¹⁷ Ve illā müddet-i ‘ ömründe Nūḥ ‘ aleyhi’ s-selām’ dan beş mu‘ cize zāhir oldı. Evvelkisi budur ki Nūḥ ‘ aleyhi’ s-selām ol zamān ki Kūfe cānibine vardı. Andaki ḥalkı imāna da‘vet eyledi. Pes ol qavm-i cabbār Nūḥ’ ũñ nübüvvetini inkār idüb bize mu‘ cize göster bu qurı qurı ağaçlardan yemişler bitür diyu üzerine cem‘ oldılar. Ḥazret-i Nūḥ Ḥāliḳ’ una du‘ā idub anlarıñ didikleri ağaçlardan ol ḥinde meyveler zībānvebāveler⁷¹⁸ zūhūra geldi. İkincisi budur ki ol demki Nūḥ ‘ aleyhi’ s-selām tūfāndan ḥalāş olub gemisi Cūdī

⁷¹¹ gülüşüb (M. 39a)

⁷¹² du‘ā (M. 39a)

⁷¹³ beddu‘ā (M. 39b)

⁷¹⁴ adām (M. 39b)

⁷¹⁵ İşrāḳu’ t-Tevārīḥ v. (7a-b)

⁷¹⁶ ve bi’l cümle Nūḥ ‘ aleyhi’ s-selām ulu peygamber idi. Ve Cebrāil ‘ aleyhi’ s-selām kendüsine yigirmi üç def‘ a nāzil olmuşdur nite ki Cevāhiru’ l Qur‘ an nām kitābda mesturdur (H. 24a); bi’l cümle (M.39b)

⁷¹⁷ İşrāḳu’ t-Tevārīḥ v. (6a)

⁷¹⁸ zībānvebāveler M. 40a’ da yok.

tâğında karaya oturub kavmi ile tışara çıkdılar halk Nūh'a açlıktan⁷¹⁹ şikâyet eylediler. Fi'l hâl bir âvuc kumu ağzına kodı⁷²⁰ ve ol kavme dahi kum yiyiniz diyu emr eyledi. Anuñ emr-i mûcibince yediler ağızlarında 'asilden⁷²¹ lezîz mülâhaza eyitdiler. Üçüncisi budur ki Nūh 'aleyhi's-selâmüñ dört kıızı vârdı. İçlerinden birisi 'aķım idi ya'ni evlâd ğetürmezdi. Pes bir ğün bābāsi yānında ağladı. Ve evlādı olmaduğundan ğüzn izhār eyledi. Hemāndem Nūh 'aleyhi's-selām Allāh u Te'ālāya du'ā eyledi. Hiţāb ğeldi ki yā Nūh elüñi ol kızıñ ğarnı üzerine ğo ol sâ'at Nūh 'aleyhi's-selām bismillāh ve billāh ve mināllāh diyu kızınıñ ğarnını sığadı der hâl 'aķım iken hāmile oldu. Dördüncisi ol demki Nūh 'aleyhi's-selām tūfāndan ğurtulub ğemiden tışara çıkdı bir yemiş ağācını mübārek eliyle yere dikdi ol sâ'at dürlü dürlü meyveler bitdi yedi. Beşincisi şol zamān ki Nūh 'aleyhi's-selām 'acem tāifesini imāna da'vet eyledi nübüvvetine inānmayub bize mu'cize ğöster diyu Fāris vilāyetinden bir 'azīm tāğı ğösterdiler ve bu tāğı yerinden ğöçür vārsun 'arafāt tāğından olsun diyu üzerine cem' oldılar. Pes Nūh 'aleyhi's-selām Hāķķ subhāne ve Te'ālāya yalvârdı. Ol tāğ yerinden naķl idüb vārub 'arafāt tāğından oldu. Zehi/(22a) mu'cizāt-ı nübüvvet mā'āb "inna fi zālīke le'ibraten li üli'l elbāb"⁷²² ba' dehū Nūh 'aleyhi's-selām vefāt eyledi eğerçi ki [Nūh 'aleyhi's-selāmüñ müddet-i 'ömründe ihtilāf etmişlerdir. Feammā tevrāt ve furķānda ve ehl-i tārīhiñ ekseri ğavince toğuz yüz elli yıl 'ömür sürdi.⁷²³ "ve le-ķad erselnā Nūhan ilā ğavmihi felebişe fihim elfe senetin illā ğamsine 'āmen"⁷²⁴ ma' nāsı tağķīķ⁷²⁵ biz Nūhı ğavmine ğönderdik anlarıñ da'vetinde biñ yıldan elli yıl eksük eklendi dimekdir. Fe ammā Ğavş bin⁷²⁶ Ebī Şeddād ğavlince tūfāndan evvel toğuz yüz elli yıl ve tūfāndan şoñra üçyüz elli yıl⁷²⁷

⁷¹⁹ açlıktan M. 40a'da yok.

⁷²⁰ sâldı (M. 40a)

⁷²¹ bāldan (M. 40a)

⁷²² Āl-i İmran, 3/13.

⁷²³ Sürmüştür (H.25a); sürmüştür zīrā (M. 40b)

⁷²⁴ Ankebut, 29/14.

⁷²⁵ tağķīķ M. 40b'de yok.

⁷²⁶ İbn-i (M. 40b)

⁷²⁷ yıldır (M. 41a)

yāşamışdır. Bu taqdirce Nūḥ ‘aleyhi’s-selāmūn müddet-i ‘ömri biñ üç yüz elli yıl olmak lâzım gelür.]⁷²⁸ Fe ammā böyle diyenler “fe eḥāze hümū’l tūfān”⁷²⁹ āyetinde ki fā ta’ ḳīb içündür.⁷³⁰ ya’ni toḳuz yüz eli yıl yāşamış iken ‘aḳabince ḳavmine tūfān vāḳi’ oldı dimekdir. Bu ma’ nā ehline⁷³¹ ḥafi deḡildir. Ve Şeyḫ ‘Ali Semerḳandi Baḫru’l ‘Ulūm adlu kitābında İbn-i ‘Abbās dan rażiyallāhu ‘anhu rivāyet etmişdir ki Nūḥa kırk ki [Nūḥ’a kırk yāşından şoñra peyḡamberlük gelüb ve toḳuz yüz elli yıl ḳavmini da’vet idüb andan şoñra tūfān olub ve tūfāndan şoñra altmış yıl daḡi yāşayub bu taqdirce biñ elli yıl ‘ömür sürmüşdür⁷³². Fe ammā Taberī ḳavlince tūfāndan şoñra üç yüz yıl yāşamışdır⁷³³. Ve ba’zlar ḳavlince iki yüz⁷³⁴ yāşından şoñra nübüvvet gelüb bu ḥesāb üzre müddet-i ‘ömri bin dört yüz elli yıla vārmışdır ve ba’zlar dimişlerdir⁷³⁵ ki elli beşinde⁷³⁶ iken peyḡamber oldı ve nübüvvetden şoñra toḳuz yüz elli yıl ‘ömür sürdi ve tūfān olduḡda ‘ömründen sekiz yüz yıl geçmişdi bu minvāl üzre müddet-i ‘ömr-i Nūḥ tamām biñ yıl olur. Ve ekşer ehl-i tevāriḥ ittifaḳ etmişlerdir ki Ādem ‘aleyhi’s-selām yeryüzine indüḡi⁷³⁷ günden tūfān-ı Nūḥa vārinca bir rivāyetde⁷³⁸ iki biñ iki yüz yıl ve bir rivāyetde üç biñ beş yüz yıl olmuşdı.]⁷³⁹ “ve’l iḥtilāfātu keşiratün la ya’lemuhā bi’t-tamāmi illā men hüve ya’lemu sā’āti’d-duhūri ve’l a’vāmi”⁷⁴⁰.

⁷²⁸ İşrāḳu’t-Tevāriḥ v. (6a-b)

⁷²⁹ Ankebut, 29/14.

⁷³⁰ fā ta’ ḳīb içündür M. 41a’da yok.

⁷³¹ ehline M. 41a’da yok.

⁷³² Muhammed b. Ahmed b. İyās, Bedāyi’u’z-Zuhūr fī Vakāyi’id-Duhūr, Matbaatu’l-Amire, II. Baskı, h. 1323, s. 61.

⁷³³ Fe ammā Taberī ḳavlince tūfāndan şoñra üç yüz yıl yāşamışdır M. 41a’da yok.

⁷³⁴ Elli (H.25a); (M. 41a)

⁷³⁵ ḳavlince (M. 41a)

⁷³⁶ yāşında (M. 41a)

⁷³⁷ ittüḡi (M. 41a)

⁷³⁸ bir rivāyetde (M. 41b)

⁷³⁹ İşrāḳu’t-Tevāriḥ v. (6b)

⁷⁴⁰ “İhtilāflar çoktur, yılların ve zamanın saatini bilenden başka hiç kimse onu tam olarak bilemez.”

1. 6 Der Zıkr-i Hūd en-Nebi⁷⁴¹ ‘Aleyhi’s-Selām [ismi ‘Ābid dir ki Şālih bin Erfehş bin Sām bin Nūh ‘aleyhi’s-selāmdür. Hūd dedikleri/(22b) havādeti ziyāde olduğundan ötüridir. Ya‘ ni ki dāimā sükūn üzre olub mizācı ḥalim olduğu içündür.]⁷⁴² Ve Hūd bin Ğavş daḥi dirler. Bostānu’l ‘Ārifinde yāzar ki Ğavş Hūduñ ḳabile si adıdır. Ve ba‘ zıları dirler ki ol ḳabile niñ beğleri Ğavş olmağla Hūd bin Ğavş diyu ad virmişlerdir. Ve ba‘ zılar Hūd bin ‘ Abdullāh didiler. Nūh peygamberden şoñra evvel gelen nebidir. [Ve vālidesinüñ adı Mercāne idi. Hūdı bābāsi Şālih otuz yāşında iken toğurmuşdı. Ve kendüsi kırk yāşında iken peygamberlik ḥil‘ atini giyüb ‘Ād bin Ğavş bin İrem bin Ḥām evlādına gönderilmişdi. Ya‘ ni ‘Ād dedikleri kendü ḳabile siniñ beği idi. Feammā ‘ işyān ve tūğyān üzre olmağın Ḥākḳ subḥāne ve Te‘ ālā “ve ammā ‘ādun festekberū fi’l arzı”⁷⁴³ ya‘ ni ki ‘Ād ḳavmi yeryüzünde ḳuvvetlerine mağrūr oldılar. Ve tekebbürlük idüb cebbārlığla⁷⁴⁴ meşhūr oldılar.]⁷⁴⁵ “ve ilā ‘ādin eḥāhum hūden”⁷⁴⁶ pes biz ol ‘Ād ḳavmine ḳarındāşları Hūdı peygāamber gönderdük dimekdir. Hūd nebi ‘aleyhi’s-selām ‘Ād’üñ ‘ammisi oğlı olmağla ḳarındāşları diyu ta‘ bir olunmuşdur ve bu ḳavm eğerçi ki ‘acem ṭāifesindendi. Fe ammā Ḥicāz la Kūfe mābeyninde Şām yolu üstünde Beriyyede mekān tutmuşlardı. Eğerçi Şemūd ḳavmi ile birbirlerine yaḳın ḳonarlar göçerlerdi. [Fe ammā bu ṭāifeye Ḥākḳ subḥāne ve Te‘ ālā bağāyet ḳuvvet ve heybet ve uzun boylularına yüzer arşın ḳāmet ve kışşa boylularına altmış ve yetmiş arş ḳāmet ve başlarına ḳubbeler gibi mehābet ve gözlerine ve burun deliklerine bir ḥālet vermişdi]⁷⁴⁷ ki içlerinde niçe yırtıcı cānavarlar mekān tutmaḳ ve refāheyyetle geçünüb şoluḳlanmaḳ müyesser idi. Ve bir derecede ḳuvvetlüler idi ki şıçrayub ayaklarıyla yeryüzine depinseler zürlerinden ve

⁷⁴¹ Nebiyyu M. 41b’de yok.

⁷⁴² İşrāḳu’t-Tevāriḥ v. (7b)

⁷⁴³ Fussilet, 41/15.

⁷⁴⁴ cabbārlıḳ ile (M. 42a)

⁷⁴⁵ İşrāḳu’t-Tevāriḥ v. (7b)

⁷⁴⁶ A’rāf, 7/65.

⁷⁴⁷ İşrāḳu’t-Tevāriḥ v. (7a)

kuvvetlerinden tā dizlerine dek yer içine gömülürlerdi. Ve her zamāna da kuvvetlerine mağrūr olub “men eşedde minnā kuvveten”⁷⁴⁸ ya‘ni bizden kuvvetli kim vārdır diyu mesrūr olurlardı. Her ne deñli ki Hūd peygāber ‘aleyhi’s-selām bunları dīne da‘vet iderdi. Ve küfr ve zalāleti koyub Allāh’a/(23a) imān getürün ve benim peygāberliğime ināniñ ve sözümi asılıñ diyu söylerdi. Aşlā sözlerine kulāk tutmazlardı ve ‘işyān ve tuğyān semtinden ferāğat itmezlerdi. İşleri gece ve gündüz ağır binālar yāpmağ ve cüz’i yerini beğenmedikleri bināyı yıkmağ ve üşenmeyüb murādları üzre tekrār temel bırakmağ idi. Hūd ‘aleyhi’s-selām bunları görürdi. “etebnūne bi-küllü rī‘ in āyeten ta‘beşūne”⁷⁴⁹ ya‘ni heryerde ‘ālī binālar yaparsuz ve yine beğenmeyüb yıkūb bir vechile daħi binā idersüz⁷⁵⁰. “ve tettehizūne meşāni‘ a”⁷⁵¹ ve ol yābdığınız evlerde dürlü dürlü şan‘atlar ve birbirine benzemez zīnetler eylersiz. “le‘alleküm taħludūn”⁷⁵² şanursuz ki⁷⁵³ ol evlerde bāki kālāsız.⁷⁵⁴ “fe‘t-tekullāhe ve aṭī‘ un”⁷⁵⁵ imdi Allāhdan qorquñ ve benim sözlerime ināniñ ve bu binālar sevdāsından ferāğat idüb uşāniñ ki bu hāl üzre eğer kālursañız Hāğğ subhāne ve Te‘ālā size belā gönderür ve binālar ve gözi yere berāber yıkub huzūrınızi miħnet ve meşakķate döndürür. İmdi imāna gelün ki gelecek belālardan qurtulāsız ve māl u menālīñuz ve evlādu ‘iyālīñiz ile Allāh u Te‘ālāniñ hışmından hālāş olāsız⁷⁵⁶ diyu naşīhat eylerdi. Çünkü hiçbir vechile inānmadılar ve Hūd’uñ sözlerini gerçek şānmadılar⁷⁵⁷. [Hāğğ⁷⁵⁸ celle ve ‘alā anlara bir hışımnāñ yel gönderdi ki “seħharahā ‘aleyhim seb‘a leyālin ve şemāniyete eyyāmin”⁷⁵⁹ üzerlerine yedi gece ve sekiz gün kuvvetle esdi. Ebedi

⁷⁴⁸ Fussilet, 41/15.

⁷⁴⁹ Şu‘ara, 26/128.

⁷⁵⁰ ‘ālī binālar yaparsuz ve yine beğenmeyüb yıkūb bir vechile daħi binā idersüz M. 42b’de yok.

⁷⁵¹ Şu‘ara, 26/129.

⁷⁵² Şu‘ara, 26/129.

⁷⁵³ kıyās idersünüz ki (M. 42b)

⁷⁵⁴ “İçlerinde yiyiyüb içüb gönlünüzce murād bulasusuz (H. 26a); bulasuz (M. 42b)

⁷⁵⁵ Şu‘ara, 26/128.

⁷⁵⁶ bulasuz (M. 43a)

⁷⁵⁷ Çünkü hiçbir vechile Hūd ‘aleysi’s-selān’ın cevāblarına inānmadılar (M. 43a)

⁷⁵⁸ Allāh (M. 43a)

⁷⁵⁹ Hāğğa, 69/7.

mābeyni kesilmedi. Ve bir lahza diñmedi. Şöyle oldu ki ol kavm ayāğ üzerine tıramayub yel bunları götürürdi.⁷⁶⁰ “ke ennehüm a‘cāzu naħlin ħāviyetin”⁷⁶¹ feħvāsınca dibinden koptmuş köklü ħurmā ağaçları ğibi yerlere urub pāre pāre kılurdu.]⁷⁶² Rivāyet olunur ki Ĥaħħ subħāne ve Te‘ālā evvelā ‘Ād kavmüne ħıřm idüb üç yıl birbiri ardınca vilāyetlerine yağmur yağdırmadı. Ve şusuzluğdan cemi‘ tavārları helāk oldu. Pes bu hāli ğördiler cümlesi bir yere ğelüb tedbīr kıldılar ki eğerçe Ĥūd’uñ sözlerine inānmaħ olmaz. Fe ammā ğök tañrısına yalvārmayub ğāfil de tıрмаħ olmaz. Münāsib olān da budur ki iħimizden bir kākımız⁷⁶³ vāra Mekke de bu niyyet iħün kurbānlar eyleye⁷⁶⁴. Zīrā⁷⁶⁵/(23b) Ka‘be-i müşerrefe ol zamānda her kavmüñ mü‘teķidi idi. Allāħ Te‘ālānıñ evidir⁷⁶⁶ diyu ‘izzetle iderler ve kurbānlar ğönderirler idi. Añā bināen Ād kavmi daħi iħlerinde Loķmān bin loķm⁷⁶⁷ Mürşed bin Sa‘d ve Fīl nām üç kimesnei iħtiyār eylediler. Ve Mekkeye vārub bizim ħün vāfir kurbānlar idün ve ğök tañrısından yağmur taleb eyleñ diyu ħayavānātın her nev‘inden vāfir kurbānlar verdiler ğönderdiler. Eđerçi ki⁷⁶⁸ Loķmān ve Mürşed kavminden ğizlü dīn tıttub Ĥūd ‘aleyhi’s-selāma ĩmān ğetürmişler idi. Fe ammā korkularından kimseye tıyurmayub yine anlarıñ niyyeti üzre kurbān etmeğe ğitmişler idi. Ĥünkü bunlar Mekkeye vārdılar ve her biri āřinālariyle buluşdılar yiyüb iħmeğe meşğül olub niye ğeldiklerini unuttılar. Feammā meclislerine ğelen sāzendelerden ve āvāzeler ile irleyen ğöyündelerden biri meğer kavm-i Ādün şusuzluğını ve ħayavānātı kırılub helāk olduğını ya‘ni meřhūr olduğı üzre bir mevzūn söz bağlayub ve anı ba‘z şoşbetlerde nařıħat ve ‘ibret iħün irleyib ğezerdı. Ĥikmetullāħdır anlarıñ meclisinde daħi söylemeğe bāřladıķda Fīliñ aķlı bāřına ğeldi kavm ve kabilemüz derd u belāda

⁷⁶⁰ nitekim Furķān-ı Kerīm’de buyurur (M. 43a)

⁷⁶¹ Ĥaħħa, 69/7.

⁷⁶² İřrāķu’t-Tevāriħ v. (7b)

⁷⁶³ Bu kelime 26b’de yoktur.

⁷⁶⁴ eylediler (M. 43b)

⁷⁶⁵ zīrā M. 43b’de yok.

⁷⁶⁶ oldur (M. 43b)

⁷⁶⁷ Varak kenarında bu “bu Loķmān Loķmān ‘adı dimekle ma‘rūfdur ve ammā Dāvud ‘aleyhi’s-selām zamānında ğelen Loķmān ħekīm dimekle meşhurdur” notu bulunmaktadır.

⁷⁶⁸ Kim (H.26b)

ve biz bunda bunlarıñla zevk ve şafâda anlar teşnelikden helâk biz bunda ‘ışk ve ‘işretle ferhñâk devâ budur ki kâlkub vâravuz ve Mina tğına çıkub kurbânlar kesüb tañrıya yalvâravuz böyle ki kavmimize yağmur göndere ve bu perişanlığımızı rāhat ve huzûra döndüre diyu söyleyince Loqmân ve Mürşed müslümânlar olmağla eyitdiler eğer bizim kavmimiz Hûda imân getürüb böyle olmazlardı. Ve cümle hayavâncıkları kırılıb bu muşibete uğramezlerdi. Aşlâ kurbânımızñ fâidesi yokdur ve bizim şevâbımızdan hasâret ve ziyānumuz artuğdur. Çünkü Fîl bunlaruñ sözün⁷⁶⁹ işitdi Hûda imân getürdiklerin idrāk eyitdi. Ve kendüsi kurbânlık tavârlarını sürüb Mina tğına gitti. Andan kurbânlarını kesdi. Ve Allâh u Te‘âlâ dan kavmine yağmur istedi. Hemândem gökyüzünden üç pâre bulut zâhir oldu. Ve anlardan Fîl cânibine bir avâz geldi ki/(24a) yâ Fîl kanğı buludı istersiñ ve kanğısınıñ yağdurduğuna meyl eylersin. Pes Fîl gördi ki buluduñ biri âk ve biri kırmızı ve biri siyâh fikr eyledi ki ol siyâh bulut yağdurıcı olâ. Haqq Te‘âlâdan anı istedi. Ve kavmine gönderilmesine tazarru‘ eyitdi. Hemândem bir avâz geldi ki hâcetün kabul oldu. Ve ol kara bulud kavm-i Âd üzre toğrıldı. Fîl daği şad u handân olub yine meclise geldi ve kavmine bulud gönderdiğini anlara beyân eyledi. Loqmân ve Mürşed bu kışşai Hüd’dan işitmişler idi. Ve Âd kavmine ki ne güne ‘azâb geleceğini hâtırda tutmuşlardı. Aşlâ Fîl’e inanmadılar. Ve ne kadar söyledi ise maşharalığa aldılar. Pes âhir emr-i Haqqla ol bulut çekildi. Âd kavmünüñ memleketleri üzerine vârub dikildi. Çünkü buludı gördiler. Yağmur buludı diyu zevk ve şafâlar sürdiler. Haberleri yoğdı ki bir belâ-i ‘azîm ve bir nihâyeti yok⁷⁷⁰ rih-i ‘aķim idi ki ya‘ni fâidesiz bir yel idi hemândem ol bulut yağmur yerine yel yağdurub ve Âd kavmine kıyâmet nişânelerini gösterüb evvelâ cümle tavârların yerden kâldurub gök yüzüne toğru çıkarub andan kemâl-i kudretle yeryüzine çâlub gözlerine karşı cümlesin helâk eyledikten sonra yeryüzünü zulmet kapladı. Ve karañuluk gündizi giceye döndürdi. Daği de şabr iderlerdi ki

---

⁷⁶⁹ Sözlerin (H.26b)

⁷⁷⁰ nihâyetsüz (M. 44b)

yağmur ğele ve umurlardı ki Hakk Te'âlâ bu belâyı yağmur yağdırmağla def kıla.⁷⁷¹
 'Āķibet aňladılır ki Hakkdan kendülere bir 'azāb ve bir nihāyeti yok 'iķāb iztirābdır.
 Erkekleri 'üryān olub şahrālara çıkdılar kuvvet ve zor ile dinüb dizlerine dek yer
 içine bātđılar. tā ki yel anları yerden ayırmaya ve ğötürüb yerlere çalub helāk
 edemeye 'avratları ve oğlānları ise evler içine kapanurlar ve çapularını muħkem
 berkedüb yāpanurlardı yinede inşāfa ğelmezlerdi. Ve ğünāhlarına i' tirāf kılmazlardı.
 Hattā Hūd'a vārmağā 'ār iderlerdi. Bu maķūle belāları ihtiyār iderlerdi. Feammā
 ħalāş bulmaları ve 'azāb-ı yelden kırtulmaları muħāl olub ol dizlerine dek
 ğömülenler ve evlerine kapanub/(24b) muħkem binālarına arķa virenler Allah u
 Te'âlâ nıñ irādeti ile bāşdan bāşa helāk oldular. Ve bölük bölük⁷⁷² yüzine çıkārılıb
 andan yeryüzüne uruladılar bināları ise yıķıldı. Kendüler ise Hakkıñ ğazabına
 toķundi. Niteki Qur'an-ı 'Azīimde ğelmişdir⁷⁷³. "fe ammā 'ādün fe uħlikū bi-rīhīn
 şarşarin 'ātiyetin"⁷⁷⁴ ya'ni cümle Ād kavmi bir şūķ ve yeñilmez yel ile helāk oldı.
 Hūd 'aleyhis-selām ise kendüye uyub imān ğetüren müslümānlar ile bir yere ğeldiler.
 Ve Hakk subhāne ve Te'ālānıñ kemāl-i kudetine nazar kılub tesbīħ ve taķdīs
 eylediler. Bāri Te'âlā anları şaķladı ve ol yelden birisine bī-hızırluķ vāķi' olmadı.
 İsdedikce cānları ħaz⁷⁷⁵ üzre idi. Ğüyā ki esen bahār zamānlarına siħr ve kıtında
 zāhir olān şabā yelleri idi. Niteki furķān-ı kerīimde ğelmişdir⁷⁷⁶. "fe lemmā cā'e
 emrunā necceynā Hūden ve'l-lezīne me'ahū"^{777,778} ya'ni ki⁷⁷⁹ 'Ād kavmini helāk
 etdikde Hūd'ı ve añā uyub imān ğetürenleri kırtardıķ bu cānibde Loķmān ve Mürşed
 ve Fīl ise daħi Mekke de oturmuşlar idi. Ve Ād kavmine⁷⁸⁰ olān⁷⁸¹ ğazabdan ħaber

⁷⁷¹ Eyleye (H.27a)

⁷⁷² ğök (M. 45b)

⁷⁷³ buyurur (M. 45b)

⁷⁷⁴ Ahkaf, 69/6.

⁷⁷⁵ itmek (M. 45b)

⁷⁷⁶ buyurur (M. 45b)

⁷⁷⁷ āmenū (H. 27b)

⁷⁷⁸ Hūd, 11/58.

⁷⁷⁹ ki ben (H. 27b)

⁷⁸⁰ kavminden (M. 46a)

⁷⁸¹ olanları (M. 46a)

almışlar idi. Ba‘ dehū tūrdılar. Ve Loqmān ve Mürşed ziyāde hürrem oldılar andan Fīl’i imāna da‘ vet eylediler. Ve onlara olān ‘azāb ve ‘iķābdan sen daħi ‘ibret almak gereksin diyu söylediler. Heñüz naşihatlerin ķabul itmedi. Ve Allah’ı bir bilüb peyğamberine inānub toğru yolu tūtmadı. Ćunki ķavmim ķırıldı bañā daħi dirlik gerekmez ve ķabilemiz şihhat ve selāmeti gönlüm ķabul itmez diyu du‘ā eyledi. Pes⁷⁸² Loqmān ve Mürşed ķurbān iĉün ğetürdikleri tāvārları sürdiler. Mina tāđına ĉıķub ķurbānlarını kesüb şafālar sürdiler. Fīl ise ey ğök tañrısı ĉün⁷⁸³ ķabilemi ķırdın beni daħi helāk eyle diyu yalvārmađla hemāndem bir yel ğelüb ol kāfiri havāya ğötürdi. Andan yere ĉalub onı vāhidde helāk eyitdi. Ve Loqmān ve Mürşed’e hiķāb ğeldi ki ķubāniñızı ķabul eyitdik ve hācetiñizi revā ğördük. Fe ammā kendü nefsiñiz iĉün daħi hācet dilek ve murādiñiz ne ise bu sā‘atde isteñ⁷⁸⁴ Pes Loqmān Hāliķ’uñ ‘ināyetini ferāvān ğördi yedi ğerkes ‘ömri miķaddārnica ‘ömr istedi. Ve Mürşed dāimā arpa etmeđi⁷⁸⁵ yiyüb/(25a) vilāyetlerinde buđdāy az olmağla olanca müstevfi buđdāy etmeđi⁷⁸⁶ diledi. İkisiniñ daħi du‘āsı ķabul olub hemān ol ğünden Loqmān bir ğerkes yavrısını alub besledi olduği ğüne dek hēsāb eyledi. Bu tārīķla yedi ğerkes ‘ömrünce ‘ömür sürdi ki üç biñ beş yüz yıl oldu. Zīrā her ğerkes beşyüz yıl yaşadı. Ve Mürşed daħi olunca müstevfi buđdāy etmeđi⁷⁸⁷ yedi. Daħi arpa etmeğine muhtāc olmadı. Andan şoñra Hūd ‘aleyhi’s-selām ķavm-i Ād helāk olduğı yerden ğöĉdi kendüyle ķurtulān daħi müslümānlarla ğelüb Mekkede temekkün eyitdi⁷⁸⁸. Ve ‘ömri āħir olunca tāt at ve ‘ibādete meşđul oldu. Ve ammā Hūd ‘aleyhi’s-selāmüñ müddet-i ‘ömründe zāhir olān mu‘cizātı üç vechile idi. Evvelkisi ķavminiñ otlāķları bir taşlı yerde vāķi‘ olub ve tārllarında nesne hāşıl olmamağla Hūd ‘aleyhi’s-selāma ğeldiler. Bize bir ĉāre eyle diyu yalvārdılar. Ve bizim ĉün du‘ā eyle diyu tazarru‘ ķıldılar. Fīl hāl du‘ā eyledi. Ve ol tāşlıķlar cümle toprāđ olub mer‘ālarına vüs‘at ve

⁷⁸² Pes H.27b’de yok.

⁷⁸³ Ćunki (H. 27b)

⁷⁸⁴ isteñ diyub (H.28a)

⁷⁸⁵ ekmeği (M. 46b)

⁷⁸⁶ ekmeği (M. 46b)

⁷⁸⁷ ekmeği (M. 46b)

⁷⁸⁸ oldular (M. 46b)

terkelerine kuvvet geldi. İkincisi bir gün kavmi geldiler koyunlarımızın yünü ibrişim olsun diyu du‘ā eyle diyub yalvârdılar. Pes Hūd ‘aleyhi’s-selâm du‘ā eyitdi. Ve diledikleri üzre yünleri ibrişim oldu. Üçüncüsü Hâkk subhâne ve Te‘âlâ Âd kavmini helâk etdikde Hūd ‘aleyhi’s-selâm Kavmi ile vârub bir tığ kıuytusunda temmekkün etmek isteyüb feammâ ol maħalde bināya kâbil taş hırdaları ve bâlçığa yetecek toprakları olmamağla Hūd ‘aleyhi’s-selâm du‘ā eyledi. Ve bize taş ve bâlçık getür diyu esen yeke söyledi. Ol sâ‘at Hūd ‘aleyhi’s-selâm‘a rüzgâr kendülere havâdâr olub istedüklerini getürdi. Ve murâdları üzre binâları yapılub nihâyetine irdi. [Ve Hūd ‘aleyhi’s-selâmün müddet-i ‘ömri yüz ellili yıla vârdıqda vefât eyledi. Tevârih kitâblarında⁷⁸⁹ meşûr olduğı üzre rûkn u maķâm zemzem mâbeyninde defn olındı. İmâm-ı ‘Alî kerremallâhu vecheden rivâyet etdikleri üzre defn olunması Hâzaramet vilâyetinde vâkı‘ oldı⁷⁹⁰.] ⁷⁹¹ Ve Hūd ‘aleyhi’s-selâm kavminden şoñra yüz elli yıl geçüb/(25b) ba‘ dehû Şâlih peyğamber ‘aleyhi’s-selâm Şemûd kavmine gönderüldi.

1. 7 Der⁷⁹² Zıkr-i Şalih en-Nebi ‘Aleyhi’s-Selâm Hūd‘dan şoñra gelen peyğamberdür. Bâbâsınıñ adı ‘Abdu’llâh⁷⁹³ idi. Ve bir rivâyetde Şâlih bin Kiyâs dır ya‘ni Kiyâs oğlıdır. Ve nesebi Şemûda çıkub andan Nüh ‘aleyhi’s-selâm oğlı Sâm‘a vârir. İderler ki Şemûd bir tâifesi bir taşlı yerde vâkı‘ olmuş kıuyunuñ adı idi. Pes ol kâbile kıuyularına nisbet olunub ya‘ni kıuyularınıñ adı eyle gelüb Şemûd diyu meşhûr oldılar idi. Taberî⁷⁹⁴ yazduğı üzre eğerçi ki kavm-i Âd ve kavm-i Şemûd ve Nüh oğlı Sâm evladındandır. Fe ammâ ba‘zı rivayetde bu iki tâifeniñde nesepleri Nüh oğlı Hâmda nihâyet bulmuşdur. Ve Şemûd tâifesi daħi ‘acem tâifesinden iken gelüb Hicâzla Kûfe mâbeyninde Şâm yolu üstünde ekşeriyâ Hicr dimekle ma‘rûf bir⁷⁹⁵

⁷⁸⁹ Tevârih kitâblarda (M. 47a)

⁷⁹⁰ İmâm-ı ‘Alî kerremallâhu vecheden rivâyet etdikleri üzre defn olunması Hâzaramet vilâyetinde vâkı‘ oldı M. 47b‘de yok.

⁷⁹¹ İşrâku‘t-Tevârih v. (8a)

⁷⁹² der H.28b‘de yok.

⁷⁹³ ‘Âbid (M. 47b)

⁷⁹⁴ tevârih-i Taberî (H.28b)

⁷⁹⁵ nâm (H.28b)

yerde oturlardı⁷⁹⁶. Hattâ “le kad kezzebe aşhâbe’l hicri’l mürselin”⁷⁹⁷ ya’ni Hicr şâhibleri olân Şemûd kavmi peygâmbirlerini tekzîb eylediler. Ve da’vetine ve Hâkkîñ vahdâniyyetine inanmadılar dimekdir. Ve bu kavm dañi Âd kavmi gibi ziyâde güçlü ve kuvvetlü tâife olub ekser evkâtde Şâm vilâyetinde olurlardı. Ve büyük büyük taşları oyub içlerinde evler idinürler idi. Ve sâkin oldukları maħalde ancak bir şuları vâridi. Cümlesi andan içlerdi. Âhiru’l emr Hâkk subhâne ve Te’âlâ anlara Şâlihi gönderdi Anlarıñ işlâhına sebep olmasın dileyüb peygâmbirlik virdi. Her ne deñlü ki Şâliḥ ‘aleyhi’s-selâm “yâ kavmu’ budullâhe”⁷⁹⁸ ya’ni ey Şemûd kavmi Allâh⁷⁹⁹’a ‘ibâdet idin ve butları koyub Tañrıñıza secde kılnı diyu söylerdi. Hergiz inânmazlardı. Ve da’vetini gerçek şânmazlardı. Ve her kaçanki “mâ leküm min ilâhin ğayruhu”⁸⁰⁰ ya’ni Allâh’dan ğayrı ḥâlikiñiz yoğduğun biliñ diyu söylerdi. Anlar cevâb virüb “etenheynâ en na’bude mâ ya’budu âbâunâ”⁸⁰¹ biz atâlarımız tapduğı Tañrıya tapmağdan döndürmeği istersin diyu ‘inâd eylerlerdi. Zîrâ eğerçi ki Şâliḥ ‘aleyhi’s-selâm içlerinde büyümüşdi. Ve lâkin dañi küçük oğlânken aşlâ anlarıñ sözlerin tutmazdı ve putlarına tapmazdı. Anlar bu ḥâli görürlerdi./(26a) Dañi oğlândır büyüdükce uşlanur diyu incitmezlerdi⁸⁰². Çünki Şâliḥ ‘aleyhi’s-selâm bâliĝ oldu bunları işlâḥ itmeĝe ve Hâkk dîne da’vet kıлмаğa başladı. Kâfirler ğayetde gücenürlerdi. Ve bundan peygâmbirliğine bir nişân isteyüb ḥacl eylemeñ gerek dirlerdi. ‘Âķibet hep bir yere ğelüb ve muḥkem ittifaķ idüb bir büyük yekpâre taş gösterüb yâ Şâliḥ Tañrıñ’dan du’â eyleki bu taş⁸⁰³ yârulsun ve içinden bir kıvırcık tüylü ve kendi gibi köçeklü kızıl deve çıksun ve ikisi dañi otun otlâsun şuyın içsün ki senüñ peygâmbirliğine inânavüz ve dîniñi Hâkk dîn şânavüz didiler Şâliḥ eyitdi bu didüĝiñiz size ğöre müşkildir. Ve illâ Hâkk celle ve ‘alânuñ kudretine ğöre bir emrle

---

⁷⁹⁶ oturlardı hattâ (H.28b)

⁷⁹⁷ Hicr, 15/80.

⁷⁹⁸ A’raf, 7/73.

⁷⁹⁹ ‘azîmü’ş-şâna (H.28b)

⁸⁰⁰ A’raf, 7/73.

⁸⁰¹ A’raf, 7/73.

⁸⁰² Ve elbette putlarına secde eyleme diyu (H.29a)

⁸⁰³ iki (M. 48b)

hâşıldır. Tâşdan deve çıkârmak sâde yâğından⁸⁰⁴ kıl çekmekce degildir. Ve Allâh⁸⁰⁵ Te'âlâ'nun ululuğuna nisbet her⁸⁰⁶ zerre bir deve bir fildir⁸⁰⁷. Ben bu huşuşı Allâhdan isterin ve tâşdan deve çıkmasını ricâ eylerin ve lâkin korğarın ki yine bânâ inânmazsız ve ânîñ ğibi mu'cizeyi ğerçek şânmazsız. Anlar eyitdiler ki yâ Sâlih söyleki dedüğimiz ğibi evvelâ sözleriñe i'tikâd ideriz⁸⁰⁸. Ve sen didüğün yola cân ve bâşla ğiderüz. Pes Sâlih 'aleyhi's-selâm yüzini yere sürdi ve Hâkk Te'âlâ derğâhına niyâz itmeğe yüz urdı⁸⁰⁹. Fi'l hâl du'âsı kabul olub tãğ harekete ğeldi ve ol tâş bir 'acib heybetle yârıldı. Ve içinden köçeği ile dedikleri ğibi bir deve çıktı. Andan bir miğdâr otladı. Ve çekilüb bîñârlarına vârub şuların içdi. Eğerçi ki bu hâli ğörüb Semûd kavminiñ niçesi inândı. Fe ammâ ekşeri i'tikâd itmeyüb bu Sâlih ne 'acib câzu imiş diyerek yüzün dönderdi. Çünkü bu kavmiñ andan ğayrı bîñârları yoğdı. Ve ol bîñârîñ şuyuna ihtiyâçlar ğâyet çoğdı. Deve ise şöyle içdi ki içinde bir katre şu kâlmadı. Ve ol ğün ondan bir kimse daği şu almadı bu hâle târıldılar cümlesi Sâlih'e ğeldiler⁸¹⁰. Yâ Sâlih deve bizim şuyumuzu düketdi ve bizi bu ğün şusuz koyub zebûn eyitdi. Buñâ çäre nedir ve def'ine sebep olacağ ne/(26b) nesnedir diyu söylediler. Sâlih eyitdi bunuñ dermânı budur ki bir ğün şuyı siz içesüz ve bir ğün deve içüb siz evvelğün şudan geçesiz. Şöyle ki incinüb deveyi öldüresüz Allâh Te'âlâdan 'azâblar ve huşımlar ğoresiz diyu tenbih eyledi. Âhiru'l emr nöbete râzı oldılar ve bu hâlle bir zamân geçindiler. Ve ammâ Sâlih 'aleyhi's-selâm herğâh⁸¹¹ anlara huñâb idüb eğerçi ki 'âkıbet bu deveyi öldürürsüz velâkin bârî Te'âlâdan 'acib⁸¹² 'azâblar ğoresiz diyu söylediler. Deveden muhkem şakınıñ diyu her birine⁸¹³ tenbih eyledi. Bu hâl üzre otuz

⁸⁰⁴ Yağdan (H.29a)

⁸⁰⁵ Bârî Hudâ'nun (H.29a)

⁸⁰⁶ bir (H.29a)

⁸⁰⁷ ululuğuna nisbet her zerre bir deve bir fildir M. 48b'de yok.

⁸⁰⁸ idesüz (M. 48b)

⁸⁰⁹ başladı (M. 49a)

⁸¹⁰ ğelüb (M. 49a)

⁸¹¹ bir ğün (H.29b)

⁸¹² muhkem (M. 49b)

⁸¹³ her birine H.29b'da yok.; birbiriyle (M. 49b)

yıl geçdi. Ve yine deve⁸¹⁴ hâli üzre kâldı kimse⁸¹⁵ öldürmedi. Ve ol kavm eyitdiler Yâ Sâlih her zamân sen bize derdiñ ve deveyi eñ soñ öldürsüz diyu söylerdin işte otuz yıl oldu ne dediğın oldu ne deve öldi. İmdi sen bize yalân söyledin dediklerinde Sâlih ‘aleyhi’s-selâm eyitdi bu deveyi öldürecek oğlân henüz toğmamışdır. Ve ammâ bu yıl toğsa ğerekdir. ‘Alâmeti oldur ki şaruşın ve kızıl saçlu bed kıyâfet ve kedi gözlü ola çünki kâfirler Sâlihden bunu işitdiler. İmdi ol oğlânı gözedeler ve toğduğı gibi öldürüb⁸¹⁶ kem⁸¹⁷ idelim ki hâşıl olub deveyi öldürüb bize bir belâsı toğunmaya diyu bu ittifâkla dirildiler⁸¹⁸ her kanda yüklü ‘avrat varısa ma’lûm idinüb gözciler kôdılar. Pes bu şıfatlu toğuz oğlân vücûda ğeldi. Cümlesini öldürdiler ve atâlarını Sâlih’e daği ziyade⁸¹⁹ düşmân eylediler. Âhıru’l emr a‘yân memleketden biriniñ bir oğlı vücûda ğeldi ki Sâlih dedüğü oğlân ol idi diyildiler ki anı daği öldüreler ve muğaddemâ oğulların öldürdükleri toğuz nefer kimesne ol kişiyê vârdılar aşlı nedir ki Sâlih sözi ile tuğân oğlânlarımızı kâralar ve bizi evlâdımızdan maħrûm kıoyalar revâ budur ki şimden ğeru toğân oğlânı virmeyevüz. Ve bir deve için kendümüzü ğamnâk itmeyevüz. Bu ittifâk üzre yek-cihet oldılar ve oğlânı öldürmeğe virmediler. Pes ol oğlân/(27a) büyüdi on iki yaşına erdi. Ve ol toğuz kişi ise ğittikçe Sâlih’a ‘adâvet ve bir tarikle öldürmesine niyyet ve diğkat idüb böyle tedbîr eyitdiler ki bir ğün şehirden çıkub ğideler. Ve⁸²⁰ vârub tağ eteğine kendileri pinhân⁸²¹ ideler. Andan ğece ile ğelüb Sâlih’i yâtduğı yerde öldüreler. Çünki bu hâlde ğideler şehirden tışara bir büyük taşın altına ğirüb ğizlendiler. Hemândem Allâh⁸²² u Te‘âlâ nın emriyle taş yıkıldı ve Sâlih kaşına varan kâfirleri helâk eyitdi. Şemûd kavmi ise bilurlerdi ve onlar ne niyyetle ğitdüğın idrâk kılurlardı. Bu hâle ta‘accub idüb kâldılar. Daği

---

⁸¹⁴ deve M. 49b’de yok.

⁸¹⁵ bir ziyân idüp (M. 49b)

⁸¹⁶ öldürelüm ki (M. 49b)

⁸¹⁷ kem H.29b’de yok.

⁸¹⁸ durdular (M. 50a)

⁸¹⁹ ziyâde M. 50a’da yok.

⁸²⁰ kendülerin (M. 50a)

⁸²¹ nihân (M. 50a)

⁸²² Hâk kelle ve ‘alâ (H.30a)

toğuzınıñ bile meyyitini götürüb defn eyitdiler⁸²³. Ve bu Şâlih bize ne belâ oldu diyu ağlaşmağa başladılar ve ittifaq eylediler ki Şâlih'i de devesinide öldüreler⁸²⁴. Evvelâ bunu tedârik eyitdiler ki deve öle ve andan sonra Şâlih'ün katline mübâşeret vâki' ola. Pes ol on iki yaşındaki oğlan ki Şâlih anı anlara demişdi. Ve kıyâfetiniñ haberin virmişdi. Devesini ben öldüreyin diyu vârdı deve şu içerken seğirledi yıkdı. Boynuna kılıcla çalub helâk etdi.⁸²⁵ Göceği bu hâli gördi evvel geldiği tığa yol sürdi. Çünkü Şâlih bu hâli işitdi. İmdi gâfil olmañ ki 'azîm belâ gelecekdir diyu anlara haber eyitdi. Aşlâ korkmadılar. Ve deveyi biz öldürdük dañi bildüğüñden kâlma diyu ta'n eyitdiler. Şâlih eyitdi çün bu işi itdüñüz göceğin bulun ve yâniñizde şaklañ ki ol siziñ arâniñde iken bulıña 'azâbdan kurtulasız. Ve anıñ sebebi ile halâşınıza çâre bulasız. Didikde cümlesi kâldılar ve Şâlih'i yanlarınca bile aldılar. Vaqtâki deve taşdan çıkdığı yere vârdılar. Tâş başında devenün göceğin gördiler. Velâkin üç kerre bağırđı ve belürsüz öldü gitdi. Nedeñlü ki aradılar bulunmadı ve ne kadarkı⁸²⁶ gözetdiler görünmedi. Şâlih eyitdi imdi hazır olun ve Haqqıñ kudretine nâzır olun ki üç gündün sonra size 'azâbı ve cümleñizi helâk ideceklin 'ikâbı muqarrerdir. Çünkü kavm-i Semûd/(27b) ol gece yâtdılar şabâh oldu cümlesünüñ beñizlerini şaru gördiler. Ve irtesi ki şabâhla kâldılar yüzlerini kân reñğinden dañi kızıl seyrettiler. Üçüncü şabâh ki uyândılar yüzlerin kabkara görüb utândılar. Ve kendülere 'azâb geleceğini muqarrer eyitdiler. Dördüncü gün olduğda gökden bir âvâz geldi. Anıñ heybetinden cümle kâfirler bir uğurdan cân virdi⁸²⁷. Niteki Qur'an-ı 'Azîmde gelmişdir⁸²⁸ ki “fe aħazû'l-lezîne zalemû'ş-şayhate fe aşbahû fi dârihim câsimin”⁸²⁹ ya'ni ol kâfirleri bir âvâz tutdı ki evlerinde oldukları hâlde şabâhladılar. Ve bi'l cümle Şâlih 'aleyhi's-selâm ile oñâ uyub Allâh'a imân getürenlerden gayrı kimse

---

⁸²³ kıldılar (M. 50b)

⁸²⁴ öldürelüm ve maķüle belâdan emin olup oturalar (M. 50b)

⁸²⁵ Çünkü (M. 50b)

⁸²⁶ kadarkim (H.30b)

⁸²⁷ helâk oldılar (M.51a)

⁸²⁸ buyurur (M. 51b)

⁸²⁹ A'râf, 7/78.

kurtulmadı. Cem'isi ol şayhâdan helâk oldı⁸³⁰. Anlar ol âvâzı daği işitmediler. Ve kendüleri andan hiç bir vechile müte'ellim olmadılar. Ve ammâ Şâlih 'aleyhi's-selâmüñ mu'cizâtı üç vechile vaği' olmuşdır. Evvelkisi⁸³¹ bu zıkr eyitdiğimiz idi ki bunuñ ğibi mu'cize ol zamânda ğelen peyğâmblerleriñ ekşerine⁸³² vâği' olmuşdur. Ve niçesi bu maķûle kerâmetle kâfirler üstüne zafer bulmuşdur⁸³³. İkincisi⁸³⁴ budurki Semüd kavminüñ şuları ğâyette az idi. Kendülere ve tavârlarına ancak vefâ iderdi ol sebebden ekinleri olmazdı ve dökünmesi kendüye yeteceklin hâşıl olmazdı. 'Âķibet Şâlih'e ğeldiler bize taşdan şu çıkâr yüri diyu yalvârdılar ol daği du'â eyledi. Ve emr-i Hakkla ol taş yedi kerre tolâşdı. Hemândem taşın içinden bir şu çıkdı. Ol vâdilere toĝru çağladı aķdı. Ol sebeble yerleri şulandı. Ve terekeleri hâşıl oldı. Üçüncüsü⁸³⁵ Şâlih 'aleyhi's-selâmüñ kavmi ziyâde tavâr ve kuyün ve sâir behâim kısmını⁸³⁶ şaklamaĝla ekşeriyâ ba'zı vadilerde câdırlarla konarlar göçerler ve istedikleri yerlerde konub ğeçüb hoş ğeçerlerdi. Bir ğün içlerinden biri Şâlih'in çâdırına ğeldi ve içine od yâķub hayme tutuşdı⁸³⁷. Eĝer sen ĝerçek peyğâmberseñ çâdırınıñı kırtar diyu söyledi ve kendü haymesine çekildi ğitdi. Pes Şâlih 'aleyhi's-selâm/(28a) fi'l hâl du'â eyledi haymesinde ki tutuşan ateş göçdi ve ol tutuşduran herifiñ çâdırına naķl eyitdi haymesi ve içindeki esbâb-ı ser cümle yândı. Ve ammâ Şâlih 'aleyhi's-selâmüñ müddet-i 'ömründe ihtilâf etmişlerdir ve ba'zılar otuz yıl 'ömür sürdi diyu beyân eylemişlerdir. lâ ya'lemu'l ğaybe illâ'llâhu te'âlâ⁸³⁸.

1. 8 Zıkr-i İbrâhîm el-Halîl 'Aleyhi's-Selâm [Târah oĝlıdır ki Târah daği Nâhûz bin Sâruĝ bin Arĝu bin Qâliĝ bin 'Âbir ya'ni Hüd 'aleyhi's-selâma⁸³⁹ ve onuncu âtada Nûh 'aleyhi's-şalâta vârir. Ve âtası Târah'a Âzer dirlerdi. Nemrüd bin

⁸³⁰ oldılar (H.30b)

⁸³¹ evvel ki mu'cizesi budur ki (M. 51b)

⁸³² idi ki bunuñ ğibi mu'cize ol zamânda ğelen peyğâmblerleriñ ekşerine M. 51b'de yok.

⁸³³ Ve niçesi bu maķûle kerâmetle kâfirler üstüne zafer bulmuşdur M. 51b'de yok.

⁸³⁴ ikinci mu'cizesi budur ki (M. 51b)

⁸³⁵ üçüncü mu'cizesi budur ki (M. 52a)

⁸³⁶ kısmını M. 52b'de yok.

⁸³⁷ tutuşdurdı (M. 52a)

⁸³⁸ Te'âlâ M. 52a'da yok.

⁸³⁹ Hüd 'aleyhi's-selâm'ün oĝlıdır (M. 52b)

Ken‘ān bin Sancār bin Kerş bin Sām‘uñ vezīri idi. Cümle ħazīnesi ve butların ol zabt iderdi. Muĥammed bin İřhāk iderki Āzer‘e āzer didikleri bir lāķabdır ki eğri ma‘nasınadır meġer ki boyunda ve mevzūnluġında nev‘ā eğrilik vārmıřdır. Ve ba‘zılar dirlerki Neba‘īler⁸⁴⁰ dilince ġāyet ile ķocayan ādama āzer diyu laķab verirlerdi. Ve İbrāhīm ‘aleyhi‘s-selāmūñ ‘İbrānīler dilinde ismi Efrāhām idi.]⁸⁴¹ Ve ba‘zılar dirler ki Abrāhām ōñradan ‘Arab diline döndürilüb İbrāhīm diyu ta‘bīr eylediler. Bir vücūd-ı ōerīf idi ki misvāk tutunmak ve bıyıķların kırdurmak ve ōuyla ōahāret itmek ve kendüsini sūnnet eylemek ve iĉ ōonın dikdürüb ġiyemek ve ōa‘āma ōerīd ya‘ni tirid eyleyüb yimek ve evlād ve ensābını cem‘ idüb ziyāfet itmek ve envā‘ nefāisle önlerine sumāt çekmek ħuřūřan ħaccın menāsikini tamām ri‘āyet eylemek ve ķurbān bayrāmında ķurbān kesmek Ĥazret-i İbrāhīm‘den ķālmıřdır. [Ťoķuz oġlı vār idi. Birisi İsmā‘īl ve biri İřhāk ve biri Ya‘ķūb ve biri Medyen ve biri Medāin ve biri Zamrān ve biri Yaķřān ve biri Yařbaķ ve biri Őevĥā idi.]⁸⁴² Ba‘zılar dirlerki evlādı altı idi ve ba‘zılar ħaber virirlerki on iki idi. Ve ba‘zılar dirki hemān dōrt idi. Ve ba‘zı⁸⁴³ tevārīĥ⁸⁴⁴ kitablarında ħuřūřan⁸⁴⁵ İřrāķu‘t-tevārīĥ de yazarki [Nuĥ ‘aleyhi‘s-selāmūñ vefātından İbrāhīm ‘aleyhi‘s-selāmūñ ōoġduġı ġüne ġelince altı yüz kırk iki⁸⁴⁶ yıl olmuřdı. Ve ammā Ťūfān-ı Nūĥ‘dan Ĥalīlu‘llāĥ vücūda ġeldüġi/(28b) ġüne ġelince biñ yıl olmuřdı. Ve ba‘zılar dirler ki biñ iki yüz altmıř üç yıl ġeĉmiř idi. Ve ammā Ĥazret-i Ādem yeryüzüne indüġi ġünden Ĥazret-i İbrāhīm ōoġduġı ġüne ġelince üç biñ yıl daĥı altı yüz on yıl olmuřdı. Ve ba‘zılar ya‘ni Tevrat ‘ālimleri yazmıřlarki üç biñ üç yüz otuz yedi yıl ġeĉmiřdi. İmdi İbrāhīm‘uñ atāsı Āzer ki Nemrūd‘uñ vezīri idi. Nemrūd bir cabbār pādīřāĥ idi ki yeryüzünde evvelā

⁸⁴⁰ Kıptīler (M.52b)

⁸⁴¹ İřrāķu‘t-Tevārīĥ v. (8a)

⁸⁴² İřrāķu‘t-Tevārīĥ v. (9a)

⁸⁴³ Ba‘zıların da (H.31b)

⁸⁴⁴ tevārīĥ H.31b‘de yok.

⁸⁴⁵ Ve ba‘zı tevārīĥ kitablarında ħuřūřan M. 53a‘da yok.

⁸⁴⁶ iki M. 53a‘da yok.

cabbârlığı ol ihtiyâr eyledi. Ve Hakk Te‘âlânın maflukâtını kendü ‘ibâdetine da‘vet eyledi. Ve tâc düzdürüb başına eñ evvel Nemrûd giydi. İderlerki yeryüzüne dört padişâh gelmiştir ki tamâm ‘âleme⁸⁴⁷ hüküm itmiştir. İkisi müslümân ve ikisi kafirdir. Mü‘min olânları Hâzret-i Süleymân bin Dâvud ve İskender Zû‘l-ğarneydir. Ve küfr üzere olanların biri Nemrûd ve biri Bahtu‘n-Naşr dır.]⁸⁴⁸ Egerçi ki Nemrûd tamâm dünyâyâ hüküm itmeyüb ancak Bâbilistân vilâyetine pâdişâh olmuştur. Feammâ cabbârlığından ve ulûhiyyet da‘vâsını kılub küfr ve zalâetle murdârlığında tamâm dünyâyâ hüküm idenlerden ‘addolunmuştur. Pes Nemrûd ‘aleyhi‘l-la‘ne kendü saltanatında ve tuğyân ve zalâetinde iken vilâyetinün müneccimleri ve ‘ilm ehli olân kâmilleri kitâblarında şöyle istihrâc eylediler. Ve bu hikâyeyi bulub söylediler ki bu yıl bu memleketde bir oğlân vücûda gele ve kendülerin dînine batıl diyub butların rağbetsizlikle ve Nemrûd helâk idüb pâdişâhlığın elinden âla çünkü bunu Nemrûd’a dediler. Ve bu hâdiseden âgâh eylediler⁸⁴⁹. Korkusundan cânı başına şıçradı ve bu yıl her kanda erkek oğlân toğarsa öldürün diyu âdamlar kodi. Be⁸⁵⁰ hâl üzere oğlâncıkları öldürdiler. Ve ânalarına hüzn ve mâtemle saçların yoldılar. Bu mâbeynde Hâzret-i İbrâhim dahi toğdı. Ve vâlidesi gâyetle ‘âkile olmağın toğduğı gibi bir mağârada şakladı. Ve Nemrûd cânibinden gelen gözcilere öldi diyu haber virdi. Âzer vezîri olmağla tanımadılar ve âni sâ‘irler gibi elbette oğlunu bul getür diyu tefüş kılmadılar. Pes vâlidesi kâhî vâırdı ve İbrâhîm’i vâfir vâfir/(29a) emzirirdi. Andan yine mağara kapusını perkidüb giderdi. Bu hâli gerek bâbâsı Âzer ve gerekse sâ‘ir koñşular ebedî⁸⁵¹ bilmezlerdi. Hakk subhâne ve Te‘âlâ İbrâhîm’e gıdâsını barmağından taqdir idüb barmacığını tatlu emerdî. Güyâki ol lülelerden ağzına şehd u şükürler tamardı. Fe ammâ Hakk celle ve ‘âlâ⁸⁵² Hâzret-i İbrâhîm’de bir hâlet kumuşdı ki toğdığı günde cemâli iyi bir aylık oğlân kadar oldı. Ve bir aya vârdıkda kâmet-i servî bir

---

⁸⁴⁷ dünyâyâ (H.31b)

⁸⁴⁸ İşrâku‘t-Tevârih v. (8b,9a)

⁸⁴⁹ oldular (M. 53b)

⁸⁵⁰ bir (H.31b)

⁸⁵¹ ebedî H.32a’da yok.

⁸⁵² Hâzretleri (H.32a)

yıllık taze nihâl deñlü yüceldi. Şöyle oldu ki on beş aylık olduğda ʔalʕati⁸⁵³ ayn̄ ondördine döndü. Ve boyı ʔudret bāğında bir serve beñzeyüb ʔulcağızları cennet t̄übāsına el şundi. Ve yine bir gece ki vālidesi ğeldi ve anı vāfir emzirüb dünyāyı ğörsün diyu mağāradan t̄ışara ʔıķardı. ʔünkü İbrāhīm ʕalehyiʕs-selām ğök yüzüne baķdı yıldızlarla müzeyyen felekleri ğördi ve bunıñ elbette bir ğalıķı vārdır didi t̄urdu. Pes ğözine müşteri yıldızı ğörindi. Ve n̄urı sāirlerden ziyādece olmağla “hāzā rabbi”⁸⁵⁴ dedi. Yaʕni Ğālīķʕım⁸⁵⁵ bumuki dimekdir yoksa ʔañrım budur diyu ğükm değildir Baʕdehū ʔün ol yıldız t̄olandı “la uħibbuʕl āfilīn”⁸⁵⁶ yaʕni ben t̄olanıcı nesneyi sevmez ve añā tañrıdır dimezin diyu söyledi. Andan sonra Āy t̄oğdı anı daħi Ğālīķʕı şandı ve yine t̄olanduğın ğörünce iʕtiķādından döndü. Ve Ğüneşi daħi ğördükde böyle vaķiʕ oldu. Ve anāsına ğıṭab idüb bunlar t̄oğucılardır ve ʕaķınca t̄olancılardır ben bunlara tañrıdır dimezin. Ğāşā bunuñ ğibi bāṭıl söz söylemez. Ve ammā benim elbette bir Ğālīķʕım vārdır ben ānı arāyu ğiderin. Ve beni artuķ burālīķda ķoma ki şāniʕ imi bulmağā saʕy iderin diyu söyleyince anāsı İbrāhīmʕi aldı evine ğötürüb ķıssadan bābāsı Āzerʕi daħi āğāh eyitdi. ʔünkü Āzer oğlunu ğördi āzar āzar⁸⁵⁷ muħabbete bāşladı. Ve cānı ğibi derununda yer eyledi. Ve ʔoķ zamān idiki bir oğlum ğurbetde idi. Şimdi ğelmişdir diyu Nemrūdʕa daħi söyledi. Yaʕni yaşāķ zamānında t̄oğduğın bu t̄arīķle inkār eyledi./ (29b) Ve eğerçi ki Āzer mālđār kişi ve lākin kendü eli emeği ğelālcadır diyu kāh ağacdan ve kāh altundan ve ğümüşden butlar yonub ve İbrāhīmle ʔārşuya⁸⁵⁸ bāzāra şātmağā ğönderüb kendü nafaķasına ve kisvesine yaʕni ʔaʕāmına ve ğiysisine anlarıñ bahāsından ğarcanurdu. İbrāhīm ʕalehyiʕs-selām ise bābāsı verdüğü butlarıñ boyunlarına bir pāre ip t̄aķub ve yüzleri üzre süriyüb her kim alursa ziyāndan ğayrı ğörmez diyurek ğezdürirdi. Kāfir bu ğālī ğörüb Āzerʕüñ ğatırı için ķāķyamıyub ve ne bahāya dirse hemān tizce şāyuvirüb

---

⁸⁵³ mübārek (M. 54b)

⁸⁵⁴ Enam, 6/76.

⁸⁵⁵ Ğālīķʕımız (M. 54b)

⁸⁵⁶ Enam, 6/76.

⁸⁵⁷ Āzer (M. 54b)

⁸⁵⁸ ʔārşuya H.32bʕde yok.

butları bu vechile elinden kırtarırlardı. Ve ‘âdetleri bu idi ki evlerinde her ne maķûle ta‘âm pişse evvelâ bir miķdârını alurlar ğiderlerdi. Ve butlarının önüne kıoyub ‘arz iderlerdi. Şovıyunca tırub ba‘dehü ol ta‘âmı ğidmetkârlar yırlerdi. Pes Āzer her kıaçanki bu vechile butlarına ta‘âm kıoyub kendüsi tışara kııkârdı. İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm butĥâneye ğirüb butları yüzi üzre yıkıardı. Yiseñüzne diyurek dapa ile başlarına kıaçardı. Ve her butuñ şüretinden ta‘âm bulaşıķları aķardı. Ve bunuñla kıomayub boğâzlarına bir râ’ib taķardı. Ve süriyürek şu kenârına toğru çeķerdi. Ve bu şudan iķseñüzne diyu başlarına deperdi. Bir ğün kâfirler bunuñ bu ĥâlin ğörüb ‘âciz kıaldılar. Ve derilüb Āzer’üñ kıatına ğeldiler. Ve İbrâhîm’üñ itdüği işlerden ĥaberler virdiler. Āzer İbrâhîmi azarladı. Zinhâr bir daĥi böyle eyleme⁸⁵⁹ diyu naşîĥat⁸⁶⁰ kıodı. İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm Āzer’i dîne da‘vet itmeĝe bâşladı. Küllü butları terk eyle Ĥâlîkıım’dan senüñ ğünâhını dileyeyin diyu söyledi. Āzer ise herĝiz kıabul itmedi. Ve ânüñ cânibine meyille söz söylemedi⁸⁶¹. Āĥiru’l emr Āzer Nemrüd’a ğitdi. Ve oĝlı kendüye ve butlarına ğidmet itmedüĝini⁸⁶² ĥikâyet eyitdi⁸⁶³. Nemrüd⁸⁶⁴ daĥi İbrâhîmi ğetürtdi. Buñâ edeb ve erkân öĝredüñ diyu kendünün büyük butĥânesine ğönderdi ki butlarının çoĝı dürlü dürlü zînetler ile muşanna‘ idi. Ve ekşeri altundan yonulub la‘l yâķütlerle ve niçe kıymeti cevherlerle muraşşa‘ idi. Pes İbrâhîmi eyletdiler⁸⁶⁵ ki ğöre/(30a) sâ’irlerince ğidmet eyleser ve butlarına ne tıriķle raĝbet kıılırşâ ol daĥi tedricle öĝrene ve evvelki aķvâlden ve ef âlden bu tıriķle döne. Ve ammâ aşlâ ve kıať’an i‘tikâdından dönmedi. Ve butĥânelerinde ki butlarına secde itmedi. Her ne deñlü ki teklîf ve ibrâm eyitdiler⁸⁶⁶. Sözlerini tıtmadı. Ve ne kıadar ki butlarını vaşf eyitdiler. Ol kendü ĥalîķını unutmadı. Nice zamân bu ĥâlle kıaldı. Nemrüd butĥânesinin bir bucaĝında ĥayrete taldı. Ve ğünlerden bir ğün kâfirlerin bir ulu

⁸⁵⁹ itme (M. 55b)

⁸⁶⁰ hüccet (M. 55b)

⁸⁶¹ Ve ânüñ cânibine meyille söz söylemedi (M. 55b)

⁸⁶² İtmedüĝin (H.33a)

⁸⁶³ eyledi (H.33a)

⁸⁶⁴ Nemrud ‘aleyhi’l-la‘ne (M. 55b)

⁸⁶⁵ eylettiler H.33a’da ve M. 55b’de yok.

⁸⁶⁶ eylediler (M. 56a)

günleri geldi ki emîr u vezîr ve şağîr u kebîr bāy u naḥîs ve ḥandān u melûl hiçbir kimesne şehîr içinde kâlmayub bayrâmları yerine çıkarlardı ayın bâtılları üzre oyunlar oynarlardı. Çünkü gîtmelü oldılar. Ve butḥāne ḥādîmleri ḥāzîrlandılar. İbrāhîm'e daḥî ibrām eyitdiler. Feammā bu gün yıldıza baḫdım kendü aḥvālimçün taḫvîme nazār bir aḫdām gördümki ḥoşluḡum yoḫdur. Ve seyre gîtmekden ise bunda kâlmada ḥuzûrum artuḫdur diyu cevāb viridi. Mümkin olub anlarıñla gîtmedi. “fe kâle innî saḫîmun fe-
tevellev ‘ anhu müdbirîn”⁸⁶⁷ pes ḥastayın⁸⁶⁸ didüḡin işitdiler. Kendüler çekilüb İbrāhîmden yüz dönderdiler. Ve yıldıza baḫdım didüḡi bu idiki ol zamānîñ ‘ālimleri her ne işler olsalar nücūma murāca‘at iderlerdi. muḫālîf ḡeldüḡi taḫdîrce ol işi terk idüb ḡiderlerdi. Niteki Qur‘ān-ı ‘Azîmde “fe nazāra nazraten fi’n-nucūmi”⁸⁶⁹ vāḫi‘ olmuşdur. Çünkü İbrāhîm’ün gîtmemesi muḫarrer oldı. Ve ol butḥāne ḥādîmleri tesellisini⁸⁷⁰ buldı. İbrāhîm’i tışara çıkardı. Ve butḥāne ḫapualrın muḫkem band eyitdiler. İbrāhîm ise kendü kendü ile söylenürdi. Nice baḡalrsañuz baḡlañursuz ḡittikde açayın ve butlarıñuzı kırub ḡüherlerini yerlere⁸⁷¹ şaçayın diyu ḡezinüb eğlenürdi. Eḡerçi ki ḥādîmlerden biri işitdi. Fe ammā divānedir diyu muḫayyed olmadı⁸⁷² ḫodı gitdi. Vaḫtāki ortalıḫ ḫālî kâldı. İbrāhîm butḥāneyi bir vechile açub eline bir bālta aldı ol müzeyyen butlarıñ şüretlerini bozdı. Ve ḡüherlerini taḡıtdı çözdü. Kırılān butlar/(30b) bozḡun şüretde ve kırılmadan ḫurtulanlara baḫub ḫayretde. ‘Ale’l ḫuşuş her butuñ ki önünde ta‘ām bulurdı “elā te’külün”⁸⁷³ ya‘ni niçün yemezsiniz diyu ururdu. Ve her şanemi ki epsem ḫurdıḡını ḡörürdi. “mā leküm lā tenḫîḫün”⁸⁷⁴ ya‘ni nolduñuzki söylemezsüz diyu bālta ile üstüne ḫururdu. Ve’l ḫāşıl her bir şanemün butunu şadı ve her butuñ şüretine ḡöre sillesin urdu. Fe ammā içlerinde bir büyük but vardı ki cümleden artuḫ raḡbetleri ve ekşer evḫātde secdeleri

⁸⁶⁷ Sāffāt, 37/90.

⁸⁶⁸ ḫastayın M. 56a’da yok.

⁸⁶⁹ Sāffāt, 37/88.

⁸⁷⁰ tesellisini M. 56b’de yok.

⁸⁷¹ yere (M. 56b)

⁸⁷² olmayub (M. 56b)

⁸⁷³ Sāffāt, 37/92.

⁸⁷⁴ Sāffāt, 37/92.

ve ‘ibadetleri añā idi. ašlā anı incitmedi. Ve hiçbir vechile anı zaḥmnāk itmedi. Ve ol bāltayı anuñ omuzunda koyub kendüsi çıkdı ğitdi. Butḥāne ḳapusını ‘ādet üzre berkitdi. Vaḳtāki ḥādimler ğeldiler ve tañrılarını bu ḥāletlerde ğördiler. İsti‘ cāl üzre yetiřüb⁸⁷⁵ ḥaberin virdiler. Hemān ol sā‘at Nemrūd ğeldi. Ve butları bu perišānlıkda ğörüb ta‘accub ḳıldı.⁸⁷⁶ “men fe‘ale hāzā bi ālihetinā inneḥū le mine‘z-zālimin”⁸⁷⁷ ya‘ni bizim tañrılarımızı kim böyle eylediye zālimlerdendir diyu yāndı yāḳıldı. Pes bu ḥuşūřı teftiş idüb ğörmeĝe ve muzannā olān yerleri ḥufyeten ve ‘alāniyeten řormaĝa bāřladılar. Ol ḥādım ki İbrāḥīm‘üñ sözüni işitmişdi. Ve dīvānedir diyu muḳayyed olmayub ğitmişdi. Ve yolda ğiderken ĝayrı ḥādimlere daḥi bu sözi ḥikāyet itmişdi. Fi‘l ḥāl ittifaḳ eylediler ve Nemrūd‘a ĝelüb işitdüklerini söylediler. Pes Nemrūd⁸⁷⁸ “e ente fe‘alte hāzā bi ālihetinā yā ibrahīm”⁸⁷⁹ ya‘ni bizim tañrılarımıza bu iři sen mi eyledün⁸⁸⁰ yā İbrāḥīm diyu şorınca İbrahim ‘aleyhi‘s-selām inkār eyleyüb butlarıñıza bu muşıbeti ol bir büyük but itmişdir ki henüz baltayı ānuñ omuzunda buldılar münāsib olān budur ki añā şorasuz ve eĝer ol inkār eyleyse “fe es‘elühüm in kānū yanḥikūn”⁸⁸¹ ya‘ni ol ḳırılān butlara řoruñki söyleyebilürlerse kendüleri kim ḳırduĝını bildürürler. Ve intikāmların alub nice ḥaḳāret ḳıldırurlar Nemrūd eyitdi hiç butlar söyler mi ve insāna ḳarřu cevāb eyler mi ? İbrahim ‘aleyhi‘s-selām eyitdi. Çünki/(31a) söylemezler ve ḥāllerini bildürmeĝe ḳādir olmazlar. İmdi la‘net size ki bunlara ḥaparsız. Ve bu şüretlü butları tañrılarımızdır diyu yoldan řaparsız⁸⁸². Pes Nemrūd bu sözden ziyāde incindi ve ḥalḳ arāında her vechile ceḥl⁸⁸³ oldu. Murādları bu idi ki ol ḳavme nidā ideler: “ḥarriḳūhu ve‘nşurū ālihateküm”⁸⁸⁴ diyu söyleyeler ya‘ni İbrāḥīm‘i yāḳuñ ve tañrılarınıñıza yārdum ḳıluñ

⁸⁷⁵ Nemrūd ‘aleyhi‘l-la‘ne‘ye (M. 57a)

⁸⁷⁶ ve ḥādimlerine daḥi (M. 57a)

⁸⁷⁷ Enbiyā, 21/59.

⁸⁷⁸ Nemrūd ‘aleyhi‘l-la‘ne daḥi cevāb idüp (M. 57b)

⁸⁷⁹ Enbiyā, 21/62.

⁸⁸⁰ işledün (M. 57b)

⁸⁸¹ Enbiyā, 21/63.

⁸⁸² ḥıḳarsuz (H34a); ḥaparsuz (M. 57b)

⁸⁸³ ḥacil (M. 57b)

⁸⁸⁴ Enbiyā, 21/68.

diyu tenbîh kıllalar Feammâ Nemrûd merdûd halkına zebûnlığını ve bu vechile ilzâm olunub mel' unlığını bildirmeğe râzı olmadı. Ve kendü zu' mınca İbrâhîm' i şuçlu çıkarub ve ilzâm idüb öldürmeği münâsib ve evlâ gördi. Ve eyitdi ki Yâ İbrâhîm tañrîñ kâdadır ve ne maķûle iş üstündedür “ve iz ķâle İbrâhîmu rabbiye' llezî yuħyî ve yumît”⁸⁸⁵ ya' ni İbrâhîm ' âleyhi' s-selâm eyitdi tañrım yüce yerdedir ve halkıñ kimini öldürmede ve kimini diri görmededür “ķâlu e enâ uħyî ve umîtu”⁸⁸⁶ Nemrûd ' aleyhi' lla' ne bende öldürürin ve diri görürin diyu zindândan iki ölmesi muķarrer maħbûs ğetürtdi. Birini öldürdi ve birini şâlvirdi. Zu' m-ı fâsidince ya' ni ki ölmüş idi diri kıldı. Andan İbrâhîm ' âleyhi' s-selâm eyitdi. “innallâhe ye' tî bi' ş-şemsi mine' l meşriķi fe' tî bihâ mine' l maġrib”⁸⁸⁷ ya' ni benim ħâlıkım ğüneşi meşriķdan toĝdurıcıdır. Ammâ sen ķâdir olursañ ğüneşi maġribden toĝdır “fe-bühite' llezî kefar”⁸⁸⁸ pes İbrâhîm' üñ ol sözünden Nemrûd mülzem oldı.⁸⁸⁹ Daħi kelâma ķâdir olmadı. Ve Hazret-i İbrâhîm⁸⁹⁰ kayd u bendile bir eviñ içinde ħabs itdürdi. Ammâ İbrâhîm ' âleyhi' s-selâm yânına ğeleni ħâķ dîne da' vet de ve bâbâsını ğördükce îmâna ğel diyü naşîħatde daķıķa fevt eylemezdi. Āzer ise mādâm ki Nemrûduñ vilâyetindeyüz anıñ dînini terk idemezüz ve biz bu vilâyetden ğitmeyince sen dediĝüñ yola ğidemezüz diyu ' ahd u keft eylerdi. Aşlı bu idi ki İbrâhîm ' âleyhi' s-selâm âtası Āzer için du' â ve istiĝfâr iderdi. Yoksa kendüsi peyĝamber iken müşriķe du' â eylemek ķanda olâķadır. Niteki ' Ömer bin el-Ĥaţţâb serveri enbiyâ şallallâhu ' aleyhi ve sellemden bu kışşayı istifsâr itdükde ol sâ' at bu âyet nâzil oldı ki “ve mâ kâne' stiĝfâru/(31b) İbrâhîme li ebîhi illâ ' an mev' idetin ve' adehâ iyyâhu fe-lemmâ tebeyyene lehü ennehü ' aduvvun lillâhi teberra' e minhü”⁸⁹¹ ya' ni İbrâhîm ' âleyhi' s-selâm âtası Āzer için Ĥaķķ Te' âlâdan taleb-i maĝfîret eyitdiĝi ol va' de için idiki mâbeynlerinde vâķi' olmuşdı. Fe ammâ kaçanki anuñ müşriķlerden idüğini ve Ĥaķķ

⁸⁸⁵ Bakara, 2/258.

⁸⁸⁶ Bakara, 2/258.

⁸⁸⁷ Bakara, 2/258.

⁸⁸⁸ Bakara, 2/258.

⁸⁸⁹ bir (M. 58b)

⁸⁹⁰ Hzret-i İbrâhîm' i muħkem (H.34b); (M. 58b)

⁸⁹¹ Tevbe, 9/114.

subhâne ve Te'âlâya 'adâvet eyledüğünü⁸⁹² bildi. Anıñçün istiğfâr eylemekden ferâğat kıldı⁸⁹³. El-kıssa-i İbrâhîm 'aleyhi's-selâm kayd u bendiyle maḥbûs iken bâbâsı Âzer öldi. Ve Nemrûd ânuñ ḥatırın şakunduğı daḥi ber-ṭaraf oldı. Ḥazret-i İbrâhîmi envâ' işkence ve 'azâbla öldürmeğe muḥarrer idüp evvelâ on fersaḥ miqdârı yeri çevirüb bir yüksek divâr çekdi. Binâsı ğâyete ve yüceliğı nihâyete vâduğı ğibi emr eylediki ol vilâyetde ne kadar ḥayavânât ya'ni deve ve katır ve eşek ve at vār ise bir yıl tamâm ol divâr çevirdikleri yere odunlar çekdiler. Ve her kişi kâdir olduğı deñlü çâlıdan ve çırpıdan ğetürüb ol maḥalle dökeler tâki her⁸⁹⁴ vilâyetde İbrâhîmüñ siyâseti işidile ve her vilâyetde sa'y idüb anı ğörmeğe ğele. Ve 'l ḥâşıl ḥayevânât kısmından ğayrı karılar ve kocalar kendü i'tikâdlarınca şevâba ğirelüm diyu arḫalarıyla odun ğötürürlerdi. Ol suruñ içine sevine sevine ğötürürlerdi. Fe ammâ mübârek deveçikler odun çekmeden çekünürlerdi. Ve dögülmeğı iḥtiyar idüb yüklerin döke döke ğelürlerdi. Andan ötürü İbrâhîm 'aleyhi's-selâmüñ du'âsın alub ḥalk içinde merğûblar ve mübareklikle mevşûflardır. Ve lâkin eşekler ve katırlar aşlâ çekinmezler ve odun taşımadan üşenmezlerdi. Pes Ḥazret-i İbrâhîmüñ la'netine müsteḥaḫ olub tâ bu zamâna ğelince du'âdan mahrûmlar ve insân arâsında mel'un diyu söğlemeğıle mezmûmlardır. Çünki bir yıl tamâm oldı ve ğötürdükleri odun bir kara taş ğibi benâm oldı ki nice fersaḥ yerden ğörinürdi. Ve ne kadar irâḫdan ğörünse bilinürdi. Pes bir ğün cem' olub ğeldiler ve her yakâdan⁸⁹⁵ odunluğa ateş virdiler şöyle tutuşdiki kığılcımları ğök yüzünü tutdı. Ğüyâ ki ğice olub ğögün yıldızları ṭulu' eyitdi⁸⁹⁶. Ve 'alevleri derk/(32a) derk olub çekildi şanâsınki bir zeberced ḫubbe altına altın direkler döküldi. Bu ḥâletde⁸⁹⁷ emr olundı ki ğetüreler ve İbrâhîmi bedeni ile ateş içine yaturalar. Fe ammâ ateşün yalağından yaḫîn vâramayub

---

⁸⁹² Ḥaḫḫ subhâne ve Te'âlâya 'adâvet eyledüğünü M. 58b'de yok.

⁸⁹³ fâriğ eyledi (M. 58b)

⁸⁹⁴ her bir (M. 59a)

⁸⁹⁵ binâdan ol (M. 59b)

⁸⁹⁶ itdiler (M. 59b)

⁸⁹⁷ iken (H.35a)

ve⁸⁹⁸ ‘alevün ıssılığından hiç bir vechile İbrāhimi atamadılar. Fı’ hāl İblīs la‘ın bir uzun şakallu keşîş şūretinde anlara yakīn vārub ve Nemrūd ‘aleyhi’lla‘ ne ile buluşub şöyle ki qarān naḥsīn olub ve eṭrāf ve cevānib şurūr ve fitne ile ṭolub anlara şevk ve zevk ile nice sözler söyledi. Ve mancınık peyda eylemeği ve ol vechile İbrāhīm’i atmağı ta’līm eyledi. Zīrā ol zamānda⁸⁹⁹ mancınık olmamışdı. Ve kimse ol şıfatla adam atulduğunu görmemişdi. Pes yuksek direkler ğetürdiler ve İbrāhimi mancınıkla ğötürdiler ve ol ateşün üzerine ṭoĝru havā yüzine fırlatdılar. Çünkü İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām havā⁹⁰⁰ yüzine atıldı. Emr-i ḥaḳḳla Cebrail ‘aleyhi’s-selām yetişdi. Ve kendüsi Cebrāil idüğün bildirdi. Ve benden murādın nedür diyü şordı. Bu vechile cevāb vireceğine muntazır oldı ṭurdu. Fe ammā İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ānuñ ğibi ızṭırābda ve āteş üzerinde ki kıl ğibi biḥu tābda iken aṣlā Allāhdan ğayrıya meyl eylemedi. Ve murādım bāri ḥudādır senden hiçbir dileğim yokdur diyü söyledi. Zāhī i’ tıḳād pāk ki anın ğibi ızṭırābda ḥalāşın istemedi. Ve ol maḳūle ‘azāb ve ‘iḳābda⁹⁰¹ iken Cebrail ‘aleyhi’s-selāma beni ḳurtar dimedi. Andan Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā ateşe emr eyleyüb “yā nāru kūnī berden ve selāmen ‘alā İbrāhīm”⁹⁰² ya’ni ey ateş İbrāhīm üzerine şovuk ol ve selāmet ol. İderlerki eĝer Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā ateşe yālñuz şovuk ol dise selāmet ol dimese yine İbrāhīm helāk olmaḳ iḥtimālī vāridi. Zīrā ıssı nice adamı helāk iderse şovuk daḫi helāk eylemek muḳarrerdir. Ve’l ḥāşıl çünkü İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ateş ortasına düşdi. Ol ateş iki yārıldı ve mābeyninde bir a‘lā çeşme-sār ve ol bñāruñ eṭrāfında bir laṭif çemen-zār zāhir olub İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām’ün bendleri çözüldi ve ellerinde/(32b) ve ayaklarında ki bāĝlar bozuldu ve ol çeşme-sār ve ğül-zār ve çemen-zār şüküfe-zār içinde rāḥat ve ḥuzūr üzre oturdu. Ateşden zerrece elem çekmedi. Ve ḥarāretinden aṣlā ve ḳaṭ‘ā rencide olmadı. Bu cānibde Nemrūd la‘ın sarāyından bir yuksek mināreye çıkdı. Ve İbrāhīm ne ḥāldeki düyu ateşin ortasına bāḳdı. Anı ğördi ki bir ğülistān da ṭurmuş ve bir

⁸⁹⁸ Fe ammā ateşün yalağından yakīn vāramayub ve M. 59b’de yok.

⁸⁹⁹ zīrā ol zamāna ğelince (M. 59b)

⁹⁰⁰ havā M. 60a’da yok.

⁹⁰¹ itābda (M. 60a)

⁹⁰² Enbiyā, 21/69.

şulu⁹⁰³ meydānda huzūrla oturmuş. Pes mel‘ūnı hayret aldı⁹⁰⁴. Ve bu hāletleri ta‘accuba kıldı andan hitāb idüb Yā İbrāhīm seni kim kırtardı diyu söyledi. Ol daği cevāb virüb ateşi yarādan hālāş itdüğün beyān eyledi. Ba‘dehū tañrını severseñ tışara çık diyu and virdi. İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām daği ateş içinden yürüyü yürüyü tışara geldi. Her nereye kim ayak bağıdı fi‘l hāl ‘alevini nişān alub tāze çimenler bitdi. Ve şol sā‘atki tışarasına çekildi. Öñündeki ateş hikmetle iki bölündi. Andan soñra Nemrūd merdūd ‘aleyhi’lla‘ne el-vedud Yā İbrāhīm ulu Tañruñ vārmış ve sañā her yerde meded-kārmış. Fe ammā lāzım oldı ki ben anı konuqlayım⁹⁰⁵ ve nice kırbānlar kesüb ziyāfetler eyleyim diyü cevāb eyledikde İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām yā Nemrūd benim hāl kıymüñ sañā ve konuqluğña ihtiyācı yoğdur. Ve anuñ sencileyin ni‘metin yuhyi kılları çoğdur. Zinhār zahmete girme ve ziyāfet tedārikin görme diyu her çend ki söyledi. Āhiru‘l emr vafir develer ve kıyunlar ve şığırlar kırbān idüb ve andan mā‘adā kendü gibi bir pādışāhı ziyāfet etmek tārıkince köne köne ni‘metler bişirüb ve kırbānlarını bir yüce yere kıyub ‘ākıbet kırbānları daği mağbūl olmayub ve ol zamānda evvel geldüğü üzre bir āteş inüb yāğmayub her cihetle hacālet ve her tārikle kendüye nikbet ve rezālet vāki‘ olduğdan soñra tekrār yine nice zalāletler Hāğğ Te‘ālā derğāhına karşı edesizlikler ve hamākatlar eyleyüb gitdükcü küfrle belāda ve müşriklüğü gün begün ziyāde olmağla “fe atāllāhu bünyānehüm mine‘l kıvā‘idi fe harace ‘aleyhimü’s-sakfu⁹⁰⁶ min fevkihim ve atāhümü‘l ‘azābü min hayşü⁹⁰⁷ lā yeş‘urūn” Hāğğ subhāne ve ta‘ālā bünyādlarını⁹⁰⁸ temelinden götürdi. Ve evleri üstlerine⁹⁰⁹ yıkılub ummadıkları/(33a) yerden ‘azāblar görindi. ‘Ākıbet Hāğğ subhāne ve Te‘ālā sivrisiñek gibi za‘if ve nañif mağlūkı Nemrūda ve ol ebter merdūda ve ‘askerine havale eyledi. Yüzbiñden ziyāde ‘askerinüñ ve kendinüñ helāki sivrisiñekle vāki‘ oldı. Hatta rivāyet iderler ki kendüsine bir gözi kör ve bir

⁹⁰³ bir ağıar şulu (M. 60b)

⁹⁰⁴ hayrete daldı (M. 60b)

⁹⁰⁵ konuqlıyām (H.35b)

⁹⁰⁶ min fevkihim ve atāhümü‘l ‘azābü min hayşü (M. 61b)

⁹⁰⁷ “min fevkihim ve atāhümü‘l ‘azābü min hayşü” R. 33a‘da yok.

⁹⁰⁸ bünyānlarını (M. 61b)

⁹⁰⁹ üzerlerine (H.36a)

ayağı şınk⁹¹⁰ cümleden za'îf bir sivrisiñek havâle olub dimâğına ğirdi. Ve beynisini⁹¹¹ tedricle yedi tırdı. Şöyle ki Nemrûdın başını berk berk döğseler yimeden vâzgeçerdi. Şöyle olmuşdı ki şağır ve kebır Nemrûdın başını döğerdi. Ve ol dağı döğüldüğünden haż iderdi. Āhir⁹¹² bu halle öldi. Ve cān-ı habīsı nār-ı cehenneme⁹¹³ toğruldu. Ammā müddet-i salţanatı biñ yıl vāki' olmuşdı ki ol biñ yıl içinde hergiz hasta olmamışdı. Ve ba'zıları dirler ki biñ dörtyüzyıl 'ömür sürmişdi. Eđerçi⁹¹⁴ Taberī⁹¹⁵ de ve ba'zı tevārīh kitāblarında Nemrûduñ göğe çıkması ve Haķķ subhāne ve Te'ālānuñ kibriyāsı derğāhına oķ atması tafşili ile beyān olunmuşdur. Fe ammā anlar ile iktifā idüb bu haķırūñ tab'ında ol hikāyeye ruħşat ve anuñ ğibi kışşayı rivayet cāiz olmadı. Ba' dehū Nemrūd Hażret-i İbrāhimi çağırdı ve ğün ğünden haķkuñ aña tābi' olduklarını ğördi⁹¹⁶. Yā İbrāhım tañrıñ seni saķlar ve ķanda gezerseñ rızķıñı verir bekler luţf idüb bu vilāyetden çekil ve ğönlüñ diledüği⁹¹⁷ memleketlere sefer kıl diyu tazarru' ve niyaz itmekle İbrāhım 'aleyhi's-selām hicret itmeği ulu devlet ve Nemrûduñ yüzün ğörmemeği 'azım sa'adet bilüb taķdīrullāha⁹¹⁸ muvāfiķ olduğunu sebebdır. Ķarındāşı Hārān⁹¹⁹ ve oğlı Luţı ve 'ammisi olān Hārānuñ kıızı Sāre ki İbrāhım 'aleyhi's-selāmüñ hātunı idi. Ve bunlardan ğayrı Allāha imān ğetürüb kendüsine tābi' olanları bile uydurub şehr-i Bābilden çıkub Şām vilāyetine toğru çekilüb Havrān dedikeri şehre ğeldiler ki şimdi dağı Havrān dimekle meşhürdür. Ammā şehir değildir nāhiyedir. Ve Havrān hūrāndan ğalaţdır ki ol vilāyetüñ kızları ğāyetle ğüzel ve hüsñ ü cemāl cihetinden bī-bedel olmağla hūrilere teşbīh olunub şehirlerine/(33b) Havrān dinilmişdi. Ve ol şehriñ hākimisi olān Bayvīl Āzerüñ Ķarındāşı ve Hażret-i İbrāhımüñ 'ammisi olmağla bir ķaç ğün anda eğlendiler.

---

⁹¹⁰ şaķaţ (M. 61b)

⁹¹¹ beynini (M. 61b)

⁹¹² Āhiru'l emr (M. 61b)

⁹¹³ nār-ı cehenneme H.36a'da yok.

⁹¹⁴ ki (H.36a)

⁹¹⁵ tevārīh-i Taberī'de (H.36a)

⁹¹⁶ ve ğün ğünden haķkuñ aña tābi' olduklarını ğördi M. 62a'da yok.

⁹¹⁷ istedüği (M. 62a)

⁹¹⁸ taķdīrullāhdan (M. 62a)

⁹¹⁹ Hārūn (M. 62a)

Ƙadīmden vaṭanları olmağla bir miqḍār ƙarār ƙıldılar⁹²⁰. Ve ol cāniblerde Filistīn serḥadlerinde beş pāre birbirine ƙarīb⁹²¹ şehirler vār idi ki ḥalqı yalāncılığla meşhūr olmağın şehirlerine mü'tefikāt dirdiler. Anlar Hazret-i İbrāhīme ğeldiler. Ve bizim vilāyetlerimizde temekkūn eyle diyu yalvārdılar. Hergiz rızā virmedi ve içlerinde ƙarār eylemeğİ ƙabūl itmedi. Āḥiru'l emr Lūṭı anlarıñla ƙodı. Ve ƙadīmi ol vilāyetde olmağla anda ƙālmasını münāsib ğördi. Ve kendüsi Sāre ile ve sā'ir tevābi' i ile çekilüb Mışıra ğitdi ve vārub Mışırda ƙarār eylemeğİ sā'ir yerlerde ṭurmadan terci' eyitdi. Vaqtā ki Mışır'a ğeldiler ve vilayetüñ ḥalqı Sāre'nüñ ğüzelliğine ta' accub ƙıldılar⁹²². Zīrā Ḥaƙƙ subḥāne ve Te' ālā Sāre'ye ol ƙadār cemāl ve melāḥat ve ḥusn ü ḥulḳ ve mevzūn ƙāmet virmişdi ki ğüya ḥalq-ı ' ālemüñ ğüzelliğİ bir yere cem' olub Sāre'ye sirāyet etmişdi. Ve yāḥud melāḥat nūrī⁹²³ bir yere ğelüb Sārenüñ ruḥsārında berḳ urmuşdı. Pes Mışır ḥalqı bunları ğördiler. Şunda bir ğarīb beğiyle bir cemīle ḥātun ğeldi diyu pādişāhlarına ḥaber virdiler. Bunlaruñ vaşfindan sulṭān-ı Mışıra ṭama' ğeldi. Hazret-i İbrāhīmi ğetürmeğİ adam şāldı. Vaqtāki İbrāhīmi ğötürdiler. Ve Sulṭān-ı Mışır'uñ ḥulūb-ı ḥāşına yetürdiler. Ne ƙişisin diyu şoruldu⁹²⁴. Bābil vilāyetinden ğeldüğİ bilindi. Andan Sāre neñdür diyu şordı. Ol dağİ ƙızƙarındāşımır diyu cevāb virdi. Rivāyet olunur ki İbrāhīm 'aleyhi's-selām üç maḥalde berā-yı maşlaḥat vāƙı' a muḥālif söyledi. Fe ammā üçİ dağİ li-ḥikmetin idi. Ve ḥayr dağİ öyle söylemekde idi. Birisi butḥāne ḥādimleri seyre ğidelim dediklerinde ḥoş değilüm dedi. Ḥālā ki ḥasta değildi. İkinci⁹²⁵ Nemrud'uñ butlarını ƙırdı ve ben ƙırmadım ol bir büyük but ƙırdı diyu cevāb eyitdi. Dağİ üçüncisi sulṭān-ı Mışır Sāre için neñdür diyu şordukda "inneme'l mü'minūne iḥvetün"⁹²⁶ feḥvāsınca⁹²⁷ ƙızƙarındāşımır diyu cevāb virdi. Ya' ni din-i İslāmda ƙızƙarındāşımır/(34a) didi. Fe amma ḥātunı idüğün

---

⁹²⁰ idüp (M. 62b)

⁹²¹ birbirine ƙarīb M. 62b'de yok.

⁹²² ƙaldılar (M. 62b)

⁹²³ yüzi (M.62b)

⁹²⁴ su'āl eyledi (M. 63a)

⁹²⁵ ikincisi (H.37a)

⁹²⁶ Hucurāt, 49/10.

⁹²⁷ nass-ı şerīfince (M. 63a)

beyān eylemedi. Pes sultān-ı Mıṣır İbrāhīm'ün yānuna adamlar koşdı. Vār kızkarındāṣnı göder diyu tenbīh eyledi. Andan⁹²⁸ Ḥadret-i İbrahīm Sāreye geldi. Sultāna nice cevāb verdüğünü beyān kıldı. Ve Sāreyi ol adamlara koşub pādişāha gönderdi. Ve kendüsi muḥkem ḥüzün ve ğuşşa ile namāz ve tazarru' a meşğül oldu. Şöyle fāraldı ki ateşe attıkları ğünde bu deñlü elem çekmemişdi. Ve şol deñlü maḥzün oldiki mancınıka koydukları zamānda ol kadar belā ve meşekkat görmemişdi. Fe amma Ḥaqq celle ve 'alā Cebrāili gönderdi İbrahīmün gözündeki ḥicābı ref' idüb teveccühini sultān-ı Mıṣır tarafına dönderdi. Şöyle oldu ki Sāre ile Sultān mābeyninde ne vāki' olsa⁹²⁹ görürdi Ve ne maḳūle söz söyleşdilerse işidirdi. Çünkü Sareyi Sultāna götürdiler. Ḥalvet-i ḥāşında koyub ḥādimleri tağıldılar Sultānuñ tama' ı artdı. Ve Sāreyi kendüye çekmeğe el uzatdı. Pes Sāre bu ḥāle nazar eyitdi. Cenab-ı Ḥaqqā teveccühle yüzünü göğe tutdı. PeyğāMBER ḥaremine el uzadanuñ eli kırusun diyu du' ā eyledi. Fi'l ḥāl Sultān ol şunduğı eli kırudı. Cāzū imişsin diyu Sāre'ye incindi tırdı. Andan Sāre cevaba ğelüb ḥāşā ben cāzu değılüm ve lākin bir peyğāMBERÜN ḥātunıyım diyu söyledi. Ya'ni ki benden ḥazer ğerekdir diyu Sultāna tenbīh eyledi. Sultān eyitdi çünkü peyğāMBER ḥātunısın du' ā eyleki yine elim şāğalsun. Ve bu vechile şoğulmasun. Pes Sāre du' ā eyledi ve du' āsı müsteḥāb⁹³⁰ olub sultānuñ şuğulān eli sāğaldı. Ve bi'l cümle üç def' a el şındı. Üçünde dağı böyle⁹³¹ oldu. Ve Sāre'nün du' āsı ile kırtuldu. Āḥiru'l emr Sultān'ün tama' ı ğitdi. Ve yenice bağışşler ve luṭuflar eyitdi. Ve ḥarem-i ḥāşında ki cāriyelerden Sāreye bir kaç cāriye teklif eyitdi. Fe ammā hic birisini kıbul itmedi. Āḥir birisini bāri almak ğereksin diyu and virdi. Sāre dağı içlerinden birini aldı ki añā Ḥācer dirlerdi. Ve cümle cāriyelerün/(34b) bāşibūğı idi. Ve bu kışşayı Ebū Hureyre rażiyallāhu 'anh rivāyeti ile Meşābiḥ⁹³²'de dağı bu minval üzre Rasūlullāh şallallāhu 'aleyhi ve

---

⁹²⁸ andan soñra (M. 63a)

⁹²⁹ oldu ise (M. 63b)

⁹³⁰ müstecāb (H.37b)

⁹³¹ vāki' (H.37b); (M. 64a)

⁹³² nām kitābda (H.37b)

sellem´den menkûldür⁹³³. Andan Sâre ve Hâcer ve Hazret-i İbrâhîm ve añâ tâbi´ olân sâ´ir muhâcirler MıŖırdan göçdiler⁹³⁴. Ve Hazret-i Lûtı koyub ğittikleri Filistîn nâhiyesine ğeldiler ve anlara yakîn Seb´ nâm mîŖe-zârı⁹³⁵ beĝenüb anda karar eylediler. Eĝerçi ki akar Ŗuyı yoĝdı. Ve ammâ Hazret-i İbrâhîm ´aleyhi´-s-selâm mübârek eliyle bir kuyu kazdı. Nübüvveti kuvveti ile ol kuyudan bir ´acib tatlu Ŗuyı çıkıdı. Niçe müddet anda kaldılar. Ve etraf-ı cevânibi ta´mîr kıldılar. Günlerde bir ĝün azıkları dükendi yakînlarında olân Ŗehrlerden zahîre ĝetürölmesi lâzım oldu. Pes Hazret-i İbrâhîm arkasına bir çuvâl aldı zahîre tedârîĝi için yola yonuldu bir miqdâr ĝitdikden Ŗoñra diñlendi. Ve mübârek gözlerine uyhu⁹³⁶ yüründi. Ve yol üstünde yâtub uyhuuya vârdı. Ammâ uyandıķda aĝŖâm yakîn olub menzile vârmıyâvuz⁹³⁷ diyu ve ĝerü meskenine dönüb irtesi ĝitmeĝi münâsib ĝördi. Ve lâkin Ŗimdi Sâre ve Hâcer baña bakarlar. Ve azuķ ĝetüreceĝimi muķarrer zann iderler. Lâyık budur ki⁹³⁸ bir miqdâr ĝeçercek vâram ve bu çuvâli kumla tıldurub bir köŖede koyim. Ol kavm kumu azıķ zann ideler ve kendülerde za´af-i kalb hâŖıl itmeyeler⁹³⁹ diyu çuvâlmı⁹⁴⁰ tıldurdu ve meskenine ĝeldiĝde bir köŖeye koyub kendüsi hużura vârdı. Sâre ise anı azıķ kıyâs eyledi. Ol çuvâl içindekini ĝör diyu Hâcere Ŗöyledi. Vaķtâ ki Hâcer çuvâla el urdu içini tıbtıolu un⁹⁴¹ buldı. Fi´l hâl yoĝurdu ve tâze çörekler biŖürüb Hazret-i İbrâhîmi uyandırdı. Ŗâyed ki karnuñuz açıkmiŖdır diyu önlerine ķodı. Çünkü ibrahîm çörekleri ĝördi onı kanda bulduñuz diyu Ŗordu. Pes çuvâli ĝöŖerüb didilerki undandır ya´ni ki sen ĝetürdiĝün undandır. Hazret-i İbrâhîm hâlîķinuñ luţfunı bildi. Ve râzıķinuñ kendülere in´âmını idrâķ kıldı. Rivâyet olunur ki ol çuvâlini unı dükenmedi. Ve çörekleri nihâyetine vârinca yenmedi⁹⁴². HuŖuşan altunda/(35a)

---

⁹³³ Buhari, Enbiya, 14.

⁹³⁴ çıkub (M.64a)

⁹³⁵ meŖir-zârı (M. 64a)

⁹³⁶ uyķu (M. 64b)

⁹³⁷ varamayacaĝını bildi (M. 64b)

⁹³⁸ oldur ki (M. 64b)

⁹³⁹ olmaya (M. 64b)

⁹⁴⁰ çuvâlmı kum ile (M. 64b)

⁹⁴¹ tılı (M. 64b)

⁹⁴² bitmedi (M. 65a)

ögünmedik buğdāy daḥi zuhūr eyitdi. Ve yendüğe yeni dükenmedi ğitdi. Ve bi'l cümle berekāt-ı ḥalīl hemān çuvāldan bāşladı. Ve āḥir 'ömrüne vārınca ni' meti ve mālī ve ṭavārī ğüngünden ziyāde oldı artdı. Şöyle oldu ki ol nevāhīde Ḥāzret-i İbrāhīmüñ sumāṭına şunmadık ve ni' metinden def' ātle behre-mend⁹⁴³ olmadık kimse kāl mamışdı ba' dehū eṭrāfı şanıldı İbrāhīm 'aleyhi's-selām şerefine her kişi semte yunıldı. Āḥiru'l emr andan daḥi göcdiler. Ve yine ol semte yakīn Kış nām maḥālide karar eylediler. Ba' de zālīk İbrāhīm 'aleyhi's-selām seksen yāşına vārduķda kendü kendüni sünnet eyledi. Niteki Meşābih'de Ebū Hüreyre rażiyallāhu 'anh Server-i Enbiyā şallallāhu 'aleyhi ve sellemden rivāyet kıılır ki buyurmuşlardır “iḥtetene İbrāhīmu 'aleyhi's-selāmu ve hüve'bnü şemānīne seneten bi'l kudüm”⁹⁴⁴ ya' ni İbrāhīm 'aleyhi's-selām seksen yāşında iken Şām vilāyetinden Kudüm nām köyde kendü kendüni sünnet eyledi. Ve şaķal aķlığı evvel İbrāhīm 'aleyhi's-selāma vāķi' oldı. Ve kendüleri sünnet itmeğe daḥi bā' iş bu idi ki tā müddet-i 'ömri seksene vārınca Sāre den evlādı ğeldi. Āḥiru'l emr Sāre İbrāhīme merḥamet idüb Mışır Sulṭānı kendüye bağışladığı Hācer nām cāriyesini bağışladı ki andan bārī evlād ḥāşıl olub kendülere eğlence ola idi. Ḥikmetullāhdır az zamān içinde Hācer yüklü olub İsmā'īl 'aleyhi's-selām vücūda ğeldi ve ğün ğünden⁹⁴⁵ Ḥāzret-i İbrāhīmüñ İsmā' ile mihr-i muḥabbeti şefķat ve meveddeti⁹⁴⁶ ziyāde olduğını ğörüb Sāreye ḥased yürindi ve Hāceri İbrāhīme bağışladığına nedāmet çekdi. Her çend ki⁹⁴⁷ şabr itmeğe kaşd eyitdi kādīr olmadı. Ve her ne kadar ki incinmemeğe sa'y eyledi mümkün olub derun-ı dilden şābıra olmadı. Pes bu ḥarāretle bir ğün Hāceri başdı ḥāşā fercüñ ya' ni maḥālli cimā' inuñ ortasındağı et pāresini kesdi. Tā ki Hācer'üñ ol 'uzvuna noķşān ğele. Ve İbrāhīm⁹⁴⁸ mucāma' atdan ferāğat kııla. Hemāndem Cenāb-ı Ḥāķķ'dan emr olundu ki/(35b) eğer İbrāhīm ve eğer Sāre her biri ālet-i cimā' indan bir pare et

⁹⁴³ behr-i müddet (M. 65a)

⁹⁴⁴ Buhari, Enbiya, 13.

⁹⁴⁵ ğünden ğüne (M. 65b)

⁹⁴⁶ müddeti (M. 65b)

⁹⁴⁷ ne kadar ki (M. 65b)

⁹⁴⁸ İbrāhīm anımla (M. 66a)

keseler. Pes sebebi bu idi ki İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm daği kendüyi sünnet eylemişdi. Ve bundan mâ‘ādâ Rasûl şallallâhu ‘aleyhi ve sellem daği ‘avratlaruñ sünnet olmasını ruşşat buyurmuşlardı. Nihâyet beñzûñ rengi ve leţâfetini ğiderür diyu ziyâde kesilmesini câiz görmeyüb cüzîce⁹⁴⁹ kesilmesine işâret buyurmuşlar idi⁹⁵⁰. Ve bi’l cümle Sârenüñ ğitdücce Hâcere ve oğlı İsma‘ ile ğasedi ya‘ ni ğöyünülmesi⁹⁵¹ ziyâde oldu. Ğünden ğüne İbrâhîmle çekişmeğe ve dîrlik tâtsızlığına ve incinişmeğe bâşladı. Bir dereceye vârdı ki İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm Hâğğ celle ve ‘alâ derğâhına Sâreden şikâyet eyledi. Ve lâkin ‘avratlar şol eĝeđüden yâradılmışdır ve her cünbüşleri solâğınadır çâresi anlarıñla mudâr ider diyu İbrâhîme ğitâb ğeldi. Âğiru’l emr Hâceri ve İsma‘îli alub Cebrâil ‘aleyhi’s-selâm delâletiyle bi’l fi’l Mekke-i Mükerrreme olduğı yere eyletdi. Ve bu mağal beyt-i ma‘ mür yeridir mübârek ğüşâdır diyu birer miğdâr azığı ile ikisini daği ğodı ğitdi. Pes İsma‘îl ol zamânda iki yâşında idi. Hâcer ise ol birr u boyâbânda. Müteĥayyir fer ũ mânda ğâlub тұrurken azığları ve şuları dükendi ve İbrâhîm ğoyub ğitdüği zâd u zevâde bi’l külliye yetdi. Pes ğâliyâ⁹⁵² zemzem olduğı yere İsma‘îl ‘aleyhi’s-selâmı arğası üzre yâturdı. Ve kendüsi biñ sa‘yla ya‘ ni yılışdırmađla⁹⁵³ Şafâ tãđınuñ üstüne ğitdi andan her cânibine bâğdı ğiçbir yerde şü ğörmedi. Andan Merve ye ğeldi yine ğözine şü ğörünmedi. Ve’l ğâşıl bu tãriğle yedi kerre Şafâyla Merve mâbeyninde seğirtti. Ve illâ şudan ‘alâmet ğöremeyüb şabr ve tãğati ğitdi. ğâlâ ğuccâc Mekke-i Mükerrremeye vârdığlarında Şafâ ve Merve mâbeyninde sa‘y eyitdikleri ya‘ ni yılışdırdığları⁹⁵⁴ Hâcerden ğâlmışdır. Ve amma İsma‘îl ‘aleyhi’s-selâm arğası üzre ğum üzerinde yâturken ayâcıkalarını ğuma depdi тұrdı. ‘âğıbet ökçesi toğundığı/(36a) yerden zemzem şuyı zâhir olub anası Hâcer daği irâğdan ğördi. ‘Acabâ şü mı ki diyu ‘acele ile yânına ğeldi. Ğereği ğibi şâd u ğandân olub ğumla ol şunuñ öñünü тұtdı. tâki yâbâna

⁹⁴⁹ cüzî (M. 66a)

⁹⁵⁰ İbn Kesîr, Kaşasu’l-Enbiyâ, tahkik, A.Mahmud Hülî, Dârü’s-Selâm,Mısır, 2002,s. 135-136.

⁹⁵¹ ya‘ ni ğöyünülmesi (M. 66a)

⁹⁵² hâlen (M. 66b)

⁹⁵³ bildürmek (M. 66b)

⁹⁵⁴ yılışdırdığları M. 66b’de yok.

götmeye. Ve ānuñ gibi lezīz şuyı telef itmeye. Aşlı oldur ki şimdi daħi āb-ı zemzem havuz gibi çukurca yerdedir. Ve server-i enbiyādan ‘aleyhi’s-selām naql olunmuşdur ki eğer Hācer ol zamānda zemzemüñ öñünü tutmasa ve eṭrāfına aqmadan men‘ idüb öñüne kum yığmasa berekāt-ı İsmā‘ille şimdi bir ‘azīm ırmağ olurdu ki her kişi andan ziyāde menfa‘atler görürdü⁹⁵⁵. Pes zemzem şuyı ki çıkdı ol şu şerefine üzerlerine⁹⁵⁶ kuşcağızlar üşdi. Meğer kabāili-i ‘Arābdan ol eṭrāfda Cürhüm dirler bir kabīle vār idi. Bir gün uçan kuşları gördiler ‘acabā⁹⁵⁷ bunda ne vār iği diyu ol maħalle gēldiler. Hāceri ve İsmā‘ili anda bulub ve şu çıkdığını gördiler. Ta‘accuba kālub mācerādan künhi ile haberdār oldılar. Ve⁹⁵⁸ kendüler daħi ol şu şerefine ve Hācerle İsmā‘ilüñ koñşılığ muħabbetine gelüb anda karar kıldılar. Ve anlarıñ ta‘zīm ve tekrīminde hiç bir vechile daķıka fevt eylemediler. Pes İsm‘il beş yaşına vārdı. Ammā daħi İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām gelüb yoqlamadı. Nihāyet bu kadar var ki kāhi Cebrāil ‘aleyhi’s-selāma sorardı. Şiħhatlerin ve refāhiyyetlerin işidüb göñli hūş olurdu. Āħiru’l emr bir gün Sāreye yalvārdı vārub İsmā‘ili görmeğe icāzet taleb eyledi. Egerçi ki görmeğe düstūr virildi. Ammā atdan aşığa inmeğe icāzet verilmedi. İderler ki ol vaqt Hāzret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām server-i enbiyā Muħammed Muştafā şallallahu ‘aleyhi ve sellemüñ bineceği burāka binüb vārdı İsmā‘ili burāğ arkasından ziyāret idüb yine gēldi. Bu uslub üzre her yıl bir kerre Sāreden icāzet alurdu. Ve vārub İsmā‘ili ziyāret idüb sü‘atle gelürdi. mābeynleri beş günlük yolıdı artuğ degildi. Bu hāli üzre bir kaç yıl geçdi andan Cebrāil ve Mikāil ve bir rivāyetde İsrāfil ‘aleyhimü’s-selām/(36b) ile kavm-i Lūṭı helāk itmeğe giderken İbrāhīme konuğ oldılar. Ve Sāre den İshāğ ve İshāğdan Ya‘kūb nam oğullar vücūda geleceğini muştuladılar⁹⁵⁹. Nite ki⁹⁶⁰ Qur‘ān-ı ‘Azīimde⁹⁶¹ “fe beşşernāhā bi İshāğa ve min verāi

---

⁹⁵⁵ Buhari, Enbiya, 8.

⁹⁵⁶ üzerlerine M. 67a’da yok.

⁹⁵⁷ ‘aceb (H.39a)

⁹⁵⁸ mācerādan künhi ile haberdār oldılar. Ve M. 67b’de yok.

⁹⁵⁹ müjdelediler (M. 67b)

⁹⁶⁰ nite kim (M. 67a)

⁹⁶¹ buyurur (M. 68a)

İşhâka Ya‘kûbe⁹⁶² ya‘ni biz Sâreye İşhâk nâm oğlu toğacağını⁹⁶³ ve İşhâkdan sonra Ya‘kûb adlu oğul daği vücûda geleceğini⁹⁶⁴ muştuladık dimekdir. Fe ammâ bu beşâret haberinden ziyâde hazz itdüğünden Sâre inânmamak şeklin gösterdi “kâlet yâ veyletâ e elidü ve enâ ‘acûzun ve hâzâ ba‘lî şeyhan inne hâzâ le-şey’un ‘acibun⁹⁶⁵ dedi. Ya‘ni Sâre ol hinde yetmişinde ve İbrâhîm sekseninde olmağla vâveylâ⁹⁶⁶ ben bu qarılığla oğlân mı toğururın. Ve erimden bu kıcalığla oğlân mı haşıl olur. Tahkîk vu acib beşârettir diyu söyledi. Feriştalar ise “e ta‘cebîne min emrillâhî” dediler ya‘ni Allâhın emrini ‘aciblermisiz “beşşarnâke bi’l hâkîki ve lâ tekün mine’l kâniîtin⁹⁶⁷ biz⁹⁶⁸ sañâ toğrısını muştuladık zinhâr Hâkkuñ rahmetinden ümîd kesenlerden olma⁹⁶⁹ diyu söylediler. Ba‘de zamânin Sâre yüklü olub İşhâk ‘aleyhi’s-selâm vücûda geldi. Atası anası ziyâde şafâlar sürüb Hâk subhâne ve Te‘âlâya şükürler eylediler. Öte cânibinde Hâcerüñ daği müddet-i ‘ömri⁹⁷⁰ nihayet buldı⁹⁷¹. Ve günlerde bir gün cânını Hâkka teslîm idüb fevt oldu. Eğerçi ki İsmâ‘îl yâlnızca kâldı. Fe ammâ Cürhüm kabîlîsi gâyetle hoş tutub ve kendü beğlerinüñ kıızı ile evlendürüb her birisi ‘izzet ve ri‘âyet kılurdu⁹⁷². Ve yine bir yıl ki İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm İsmâ‘îli ziyarete geldi. Şora şora oğlunuñ evini buldı. Ve hâtununu görüb haberdâr oldu. Ve lakin şoğuk sözlüce olmağla edâsından hazz idemeyüb İsmâ‘îl geldikde ‘alâmetimle bildüresin ve eviñi güzel yâpmışsın ammâ eşiği münasib olmamış değışdiresin didi diyesin diyu ışmarladı ve gitdi. Ol hâtun İsmâ‘îl geldikde bu kışşayı naql eyitdi. İsmâ‘îl ol gelen bâbâm İbrâhîm idi. Fe ammâ seni beğenmemiş ve eviñ

⁹⁶² Hüd, 11/71.

⁹⁶³ olacağın (H.39b); (M. 68a)

⁹⁶⁴ geleceğın (H.39b)

⁹⁶⁵ Hüd, 11/72.

⁹⁶⁶ vâveylâ M. 68a’da yok.

⁹⁶⁷ Hicr, 15/55.

⁹⁶⁸ pes biz (M. 68a)

⁹⁶⁹ olman (H.40a)

⁹⁷⁰ tamam (H.40a)

⁹⁷¹ tamâm oldu (M. 68a)

⁹⁷² kılurlar idi (H.40a)

eşigünü yeñülesün dimiş diyu andan ayrıldı. Hüsñ ü huluqla kāmile bir cemīle kız⁹⁷³ dañi aldı. Ve yine bir yıl ki İbrāhīm oğlunu/(37a) ziyārete ğeldi yine ev olmağda bulunub hātunına mülākāt eyitdi. Hātun ise İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmüñ rikābına şarıldı. Ve buyuruñ inüñ şimdi İsmā‘ilde ğelür diyu vāfir teklif eyitdi. Ğördi ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām atından inmez ve yeminini beyān eyleyüb ‘ahdine muhālefet kılmaz Fi’l hāl ısıçık çıkardı ve İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bir ayāğını üzenğüden çıkarub evleri önünde bir büyük taş vār idi. Ol taş üstüne başdırdı ve mübārek şakalınuñ tozını ol şuyla yayıkdı. Pes Hāzret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ata yālin ayağ binmişdi. Ve ol taş üzerinde mübārek kademiniñ nişanı kālmişdi şimdi dañi mübārek kademiniñ nişanı turur ve mağām-ı İbrāhīm diyu hācılar anı ta’zīmle ziyāret kıılır⁹⁷⁴. Ba’dehū İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām yiyecek istedi. Ya’ni ki ol hātunı tecrübe eyledi. Hātun dañi fi’l hāl bir miğdār yahni ve bir miğdār şir-i hürmā ğetürdi Buyuruñ diyu İbrāhimi ziyāfet eyitdi. ba’dehū İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bu ta’āmınıza Allāh berekāt virsün diyu du’ā eyledi. Bā’iş oldur ki Mekkede eğer et ve eğer şir-i hürmā müstefidür. Ve ammā hāzır etmeği bulunmamağla Hāzret-i İbrāhīme etmek çıkarılmamışdı. Yuğsa añā dañi du’ā eyleyüb şimdi Mekke-i meşerrefede ‘ināyet-i Hāğğla etmek kıletti çekilmezdi. Fe ammā tatlu dilinden ve edebinden huşuşan ziyāfetinden ve hasb u nesebinden ziyāde hāzz idüb ve kendü kim idüğini bildirmeyüb eyitdi ki İsmā‘il ğeldiğde diyesin evine münāsib eşik bulmuşdur hemān evkāt şaklasun dedi diyu haberdār idesin. Pes İsmā‘il bu habere vāşıl oldı atāsı ğelüb hātunını beğendüğünden kendüsine meserret hāşıl oldı. Fe ammā şöyle rivāyet iderler ki Hāzret-i İbrāhīmün niçe yıllar evlādı hāşıl olmayub her vechile oğul hasretini çekdüğinden Hāğğ şubhābe ve Te‘ālā ile şöyle ‘and⁹⁷⁵ itmişdi ki kendine erkek oğul virüb evlād arzusını ğöñlünden def’idecek olursa ol oğlunu Hāğğ yoluna kurbān eyleye ve Cenāb-ı Hāğğla bu tarikle dañi teslīm ve rızāsını ğün ğibi ‘ayān/(37b) eyleye. Ve lākin zamān ğeçmekle bu nezrini unutmuşdı. Ve bu vechile ‘ahd eyledüğü

⁹⁷³ Hüsñ ü huluğ’a mālīk bir hātūn (M. 68b)

⁹⁷⁴ kıılurlar (H.40b)

⁹⁷⁵ ‘ahd (M. 69b)

bi'l külliye hâzırđan ğitmişdi. Tâ řol zamāna dek ki İşma'ıl 'aleyhi's-selām büyüdi ve bir rivāyetde beř yāřına ğirdi. İřhāk 'aleyhi's-selām Sāre den şoğmuşdı. Ve Hākķ celle ve 'ala derġāhından beřāretle vüćüda ġelmiřdi. Pes İbrahım 'aleyhi's-selām bunlaruñ muħabbeti ile eġlenmekde ve yüzlerine baķdıķca sevinüb feraħ kesb itmekde iken bir ġice ru'yā 'āleminde huzūr ve istirāhat deminde nezrini beyān eylediler. Ve Hākķ subhāne ve Te'ālā ile olān 'ahdini söylediler. Ya'ni ki oġlunu ķurbān itmeġe 'ahd itdükünden kendüyi haberdār eylediler. Eġerçi ki anuñ ġibi ulu peyġāmbere bu maķūle umuru Cebrāil ġelüb haber virmek ġerekdi. Ve lākin ru'yā 'āleminüñ fażileti daġi insāna beyān olmaķ için vāķi'asında ġösterilmiřdi. Ćünkü İbrāhım 'aleyhi's-selām bu kışşayı tıydu. Fi'l hāl 'ahdini yerine ġetürmeġe niyet üzre oldu. Eġerçi ki müfessirīn ve ba'zı 'ulema ihtilāf itmişlerdir ki kurbān⁹⁷⁶ emr olunān İşma'ıl miydi. Yoksa İřhāk mıydı. Ve ba'zılar dimişler ki İřhāk'ıñ boġazlanması emr olunmuşdı. Zırā iřāretle vüćüda ġelen oġlı İřhāk olmuşdı. Fe ammā eřahħi budur ki ķurbāna emr olunān İşma'ıl 'aleyhi's-selām idi. Zırā zāhir budur ki Hāzret-i İbrāhım'ıñ bu nezri herġiz evlādı yoġken vāķi' olmuşdı ki her cihetle evlāda taħassüründen ve ārzusundan böyle nezr eylemişdir. Pes evvelā dünyāya ġelen oġlı İşma'ıl dir lāzım ġeldi ki bu nezri İşma'ıl için ola ve bir delīlimiz daġi budur ki İřhāk'ıñ vüćüdi beřāret olundıķda andan Ya'ķüb adlı bir oġul ġeleceġi⁹⁷⁷ bile iřāret olunmuşdı. Pes İřhāk ķurbān kılınduġı taķdīrece Ya'ķüb vüćüda gelmemek lāzım olup nařř-ı řerīfe muvāfiķ olmazdı⁹⁷⁸. Eġerçi ki hūlāřı daġi muķarer idi diyu cevāb verilmekde ķābildir. Ve lākin te'vīlden kať -ı nazār āyet-i kerīmenüñ zāhirine ġöre beřāretle ķurbān kıılınmasınuñ taťbīķi müşkildir. Ve bir delil-i ķavī daġi budur ki Resūl⁹⁷⁹ 'aleyhi's-selām “enā'bnu'z-zebīħayni”/(38a) diyu buyurmuşlardır. Ma'nası ben iki boġazlanmıřuñ oġlıyın ya'ni⁹⁸⁰ iki boġāzlanmıřa ķıķar dimekdir⁹⁸¹. Pes Resūl

---

⁹⁷⁶ ķurbān M. 70a'da yok.

⁹⁷⁷ ġeleceġi (M. 70b)

⁹⁷⁸ deġildi (H.41a)

⁹⁷⁹ Resūlullāh Sallallāhu Te'ālā 'aleyhi ve selem (H.41a)

⁹⁸⁰ ya'ni nesebim (M. 70b)

⁹⁸¹ İbn Kesir, a.g.e., s. 144.

‘aleyhi’s-selām’ün⁹⁸² bābāsı ‘Abdullāh dır ki dedesi ‘Abdu’l muṭṭalib bir zamānda işitmiş idi ki İsmā‘īl peygamber ve yāhūd bir ğayrı kişi zemzem kuyusu açanda altundan dökme iki geyik ve yüz k̄abza süleymānī pulā ve yüz keym Dāvudī zira⁹⁸³ ğizlenmişlerdi⁹⁸⁴. Eđerçi ki ‘Abdu’l muṭṭalib bu mālī bulub çıkarmağ isterdi. Ve lākin āb-ı zemzeme zarar ola diyu ḥavf iderdi. Pes bir ğün ol şuyı aratılmağā bāşlayub Allāh ile şöyle ‘ahd eyledi ki eđer ol māl bulunub āb-ı zemzeme noḳşān ğelmeyecek olursa on iki oğlanuñ birisini k̄urbān eyleye. Vaḳtā ki fikr olunduğı deñlü mālī ve k̄ılıcları buldı. Ve āb-ı zemzeme noḳşān ğelmedüğini ğördi. Muḥkem sevindi ve ol süleymānī k̄ılıcları bozdı Ka‘beye bir k̄apu işletdi. Ve ol altun ğeyikleri eridüp k̄apunuñ üstini altunlatdı. Ve bi’l cümle Ka‘beye evelā k̄apu işleden ve atlas perde örten ‘Abdu’l muṭṭalib oldı. Andan şoñra dilediğı oğlunuñ birini⁹⁸⁵ k̄urbān eyleye bu t̄arīkle üç def‘a k̄ur‘a şāldı. Üçünde bile k̄ur‘a server-i enbiyānīñ bābāsı ‘Abdullāha rāst ğeldi. ve añā cümleden ziyāde muḥabbet itmekle müteḥayyir k̄āldı. Ve lakin ‘ahdinden dönmedi. Ve ānı koyub ğayrısına şunmadı k̄urbān eylemeğı muḳarrer k̄ıldı. ‘Āḳıbet ‘Abdullāhuñ vālidesi ve sā‘ir aḳrabāsı⁹⁸⁶ bir yere ğeldiler. Ānuñ k̄urbān k̄ılınmasına hiçbir vechile rızā vermediler. Her ne deñlü ki ‘Abdu’l muṭṭalib söyledi. K̄ur‘ā añā düşmüşdür didi. Muḳayyed olmayub k̄al‘a-yi Ḥayber‘de ğaybdan ḥabire bir kāhine ‘avrat vārdır vār añā buluş ve bu aḥvālī t̄anış bulike ‘Abdullāha bedel virmeñ ve k̄ur‘ayı bir t̄arīkle āḥire döndürmeñ cāiz ola diyu söylediler. Her cihetle ‘Abdu’l muṭṭalibe iḳdām eylediler. Andan ‘Abdu’l muṭṭalib ol k̄arıya vārdı. Ve vāḳi‘ olān ḥikayedden ḥaberler virdi. ‘Acūze eyitdi var ‘Abdullāha k̄arşu bir deve al andan ikisi mābeynine k̄ur‘a şāl eđer yine ‘Abdullāh a düşerse bir deve daḥi k̄āt tekrar yine ol niyyetle k̄ur‘a āt bu t̄arīkle yā⁹⁸⁷ k̄ur‘a ‘Abdullāh‘dan/(38b) k̄ālḳınca her nöbetde bir deveyi ziyāde iyle k̄ac deveye dek

⁹⁸² pes birisi Server-i Enbiyā‘nuñ (M. 70b)

⁹⁸³ bak cümleyle çözülemedi

⁹⁸⁴ ğizlemişlerdi (H.41a)

⁹⁸⁵ birisini (M. 71a)

⁹⁸⁶ k̄urabā (M. 71a)

⁹⁸⁷ t̄ā (M. 71b)

ku‘a ‘ Abdullāhdan kālķarsa ol deve ğerek cümlesini bedel  ariķiyle  urbān eyle. Pes ‘ Abdu‘l mu talib bu  ariķi  utdı. Deve tamām y z olduķda  ur‘a ‘ Abdullāhdan ğitdi Develer cānibine d şdi. Ve bu c mle anı n n  urbān ve  ānlarını yery zine sevin  sevin  revān eylediler. Aşlı oldur ki bir ādem n  ān bahāsi y z devedir dirler. Ve ol zamāndan tā bu deme ğelince  abāil-i ‘ arab mābeyninde bunuñla ‘ amel eylerler. Bu taķdircce ‘ Abdullāh boğazlanmış h km nde oldu. Ve bir boğazlanmış daħi İsmā‘il ‘ aleyhi‘s-selām dır ki server-i enbiyanun neseb-i şerifleri ‘ Adnāna ve ‘ Adnāndan İsmā‘ile muttaşıl olur. İshāķa  ıķmaz ki zebihinin  birisi İshāķ ola işte bu  ışşadan daħi İbrāh m n boğazlamak isteduği İsmā‘il iduği ma‘l mdur. Ve bi‘l c mle İbrāh m ‘ aleyhi‘s-selām İsmā‘ili uydurdu⁹⁸⁸. Ve yānınca bir bıcaķ daħi g t rdi⁹⁸⁹. Odun bahānesiyle t ğa t ğruldu. Aşlā  ışşayı vālidesine dimedi. Ya‘ni İsmā‘ili boğazlıyacağını Hācere s ylemedi. Vaķtā ki t ğiñ depesine vārdı İsmā‘ili  urbān itmeğe şevķle hāzırlandı. Fe ammā c mle melekler bu hālete ya‘ni İbrāh me vāķi‘ olān muşibete ağlaşmağa bāşladılar ve eyitdiler ki Yā Rabbi bu ibrāh m ne ulu  uldur ki ateşe atdurdun incinmedi ve oğlunu buğazlamağa emr itd n g cenmedi Vaķtā ki İsmā‘ili⁹⁹⁰ basdı ve boğazlamağa  aşd eyledi ol t ğ ditredi ve adam ğibi zār zār iñledi. Yā Rabbi bu ne ‘ acib ğ n olur ki sen n bir peyğamber n ş  maķ le ma‘şumı ben m  st mde buğazlaya ve  ānını ben m t prāğıma şā ub oğlunu ğurbān eyleye diyu s yledi⁹⁹¹ İblis la‘in ise kah Hācere ve kāh İsmā‘ile ve kāh İbrāh me yet ş b her birini azdurmak  aşduna  alışub fe ammā her biri İblis iduğin bil b biz Hāķķın emrine tābi‘iz⁹⁹² diyu ol mel‘ na la‘netler  ılub ‘ āķibetu‘l emr İbrāh m ‘ aleyhi‘s-selām bıcağını  ıķardı ve İsmā‘ili zebh  ışşasından āğāh  ıldı ve eyitdi/(39a) “ya b neyye inni erā fi‘l menāmi enn  ezbeħuke fen ur mā zā terā”⁹⁹³ ey ben m oğulcuğum d ş mde ğ r rin ki seni boğazların ya‘ni ki Hāķķ yoluna  urbān eylerin

⁹⁸⁸ tez n itdi (M. 72a)

⁹⁸⁹ g t r b (M. 72a)

⁹⁹⁰ İsmā‘il‘i M. 72a‘da yok.

⁹⁹¹ diyu s yledi M. 72b‘de yok.

⁹⁹² rāziy z (M. 72b)

⁹⁹³ Sāffāt, 37/102.

pes sen nice ma'kūle görürsün. Ya'ni Allāhuñ emrine rāzı mısın ne dirsın İsmā'īl 'aleyhi's-selām “yā ebeti'f al mā tu'meru setecidunī in şāallāhu mine'ş-şābirin”⁹⁹⁴ ya'ni ey benüm bābācığım Hāḫḫ sañā nice emr eylediye işle. Ve⁹⁹⁵ emri üzre beni ḫurbān eyle ki inşāallāh beni şabr idicilerden⁹⁹⁶ bulursun diyu cevāb virüb. Fe ammā nolaydı bañā bunu evde iken diyedīñ⁹⁹⁷ ki vālidemle ḫelālleşe⁹⁹⁸ idim. Ve ba'zı lāzım olān umuru söyleşe idim didikde İbrāhime daḫi ziyāde firḫat ve āteş-i ḫasret ile ḫarāret vāḫi' olup İsmā'īlün tazeligine ācır ağlardı. Ve bu ḫālete ğiriftār olduğına ciğerin tağlardı. Fe ammā kendüye acımazdı oğlumdan ayru ḫālim nice olur dimezdi⁹⁹⁹. İsmā'īl 'aleyhi's-selām ğözcağızların yumub ṭurmuşdı. Ṭurmasun buğazlasun diyu teslim olmuşdı. Ve lākin Ḥāzret-i İbrāhīmüñ ğözi yāşları aḫdı. İsmā'īlün yüzine merḫamet ve ḫasretle baḫdı. Ve ḫuşūşan ḫayretinden eli ditremeĝe¹⁰⁰⁰ bāşladı ve bir uğurdan boğazlamaĝa elleri vārmadı. Āḫiru'l emr İsmā'īl 'aleyhi's-selām ḫiṭāb idüp ey bābā benüm yüzümü ört ki baḫdıḫca şefḫat yüzün ğöstermayesın. Ve Hāḫḫ subḫāne ve Te'ālānuñ emrinde isti'cāl et ki bu ḫadar te'ḫīr etmekle 'itābına müsteḫāḫ olmayasın. Ve¹⁰⁰¹ vālideme selām idesın luṭf idüp āḫiret Hāḫḫını ḫelāl eylesün didi diyesın¹⁰⁰². Pes İbrāhīm 'aleyhi's-selām İsmā'īlün yüzünü örtüdi ve itdüĝi naşḫatları dutdı. Ve eñsesine bıcaĝıuñ yüzün ḫuyub bismillāh diyu buğazlamaĝa mübāşeret eyitdi. ve illā bıcaĝıuñ yüzi döndi. Bir ḫatı ṭāşa çalınmışa döndi. İsmā'īl ise ey atā ne ṭurursun Hāḫḫ celle ve 'ālānuñ buyurduĝını böyle mi görürsün işiñde isti'cāl itseñne ve bıcaĝı muḫkem ḫuvvetle çekseñne diyu söylerdi. Ḥāzret-i İbrāhīmi daḫi ziyāde ğamĝin eylerdi. Bu ḫāl üzre İbrāhīm/(39b) 'aleyhi's-selām bir kerre daḫi ḫuvvetle çaldı. Ve lākin emr-i ḫaḫla bıçāḫ ikiye büküldi ḫāldı.

⁹⁹⁴ Sāffāt, 37/102.

⁹⁹⁵ ve daḫī Allāh' uñ (M. 72b)

⁹⁹⁶ şābirlerden (M. 72b)

⁹⁹⁷ demiş (M. 72b)

⁹⁹⁸ ḫelālleşüb (M. 73a)

⁹⁹⁹ Fe ammā kendüye acımazdı oğlumdan ayru ḫālim nice olur dimezdi M. 73a'da yok.

¹⁰⁰⁰ diretdi (M. 73a)

¹⁰⁰¹ ve bundan (M. 73a)

¹⁰⁰² diyesın M. 73a'da yok.

Hazret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm kıl denlü¹⁰⁰³ zarar itmedi. Ve kâni çıkacaklayın bir zuhlma eşer itmedi¹⁰⁰⁴. Üçüncü def'a tekrâr şağındı ve kuvvetle hâzırlandı ki bir daği çâla. İsmâ'îlün kânını yerlere şâla. Pes Allâh u Te'âlâ tarafından nidâ geldi ki "kad şaddakte'r-ru'yâ"¹⁰⁰⁵ ya'ni düşünde gördüğüni taşdik eyledün ve Allâh'ün emri ne ise yerine kodun¹⁰⁰⁶ çünkü İbrâhîm 'aleyhi's-selâm bu avâzı işitdi. Eliden bıçâğını düşürüb 'aqlı başından gîtidi. Ba' dehû Allâh u ekber Allâh u ekber diyu tekbîr eyitdi. Meğer Cebrâil 'aleyhi's-selâm cennetden bir qarâ gözli boynuzları uzun ve cümle endâmı tamâm mevzûn bir koc gêtürmüşdi. Ve İbrâhîmün ardında hâzır turmuşdı. Vaqtâ ki İbrâhîm 'aleyhi's-selâm Allâh u ekber Allâh u ekber didi ardınca Cebrâil 'aleyhi's-selâm lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber diyu tekbîr eyitdi. ve Hazret-i İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm bâşun kâldurub Cibrîli gördi. Ve yanında ki qurbân ne için geldüğünü bildi. Allâh u ekber ve lillâhi'l hamd diyu söyledi. Pes bu kelime-i tekbîr İbrâhîm ve Cebrâil ve İsmâ'îl 'aleyhimü's-selâmün kelâmından mürekkeb oldu. Ya'ni şimdi daği hüccâcun daği eyitdikleri tekbîrât¹⁰⁰⁷ üçünden şâdır olân kelimât idüğü hafî degildir. Pes Cebrâil 'aleyhi's-selâm İbrâhîme ol kocı teslim eyitdi. Ve İsmâ'îl yerine qurbân eylesini¹⁰⁰⁸ irâdât-ı Hâkka ta'lîm eyledi. Andan Hâkka celle ve 'alânun emri budur ki İsmâ'îl daği kendü için du'â eyleye ve hâcetini her ne ise Cenâb-ı Hâkka dan dileye didi añâ binaen İsmâ'îl 'aleyhi's-selâm daği du'â eyledi. Ve ehl-i imândan olân 'âşîlerün yevm-i kıyâmetde günâhların bağışla diyu Hâkka dan ricâ eyledi. Pes du'âsı müstecâb ve ricâsı maqbûl-i rabbü'l erbâb oldu. Ve Cebrâil 'aleyhi's-selâm gêtürdüğü koc kendü yerine qurbân kılındı. Ba'zılar dirler ki ol koc Âdem oğlu Hâbil'ün qurbân¹⁰⁰⁹ eyledüğü koc idi ki ta bu zamâna dek cennetde beslenmişdi ve her yerine lezzet ve tarâvet gelüb dünyâ koclarından/(40a) ziyâde

¹⁰⁰³ kadar (M. 73b)

¹⁰⁰⁴ Ve kâni çıkacaklayın bir zuhlma eşer itmedi M. 73b'de yok.

¹⁰⁰⁵ Sâffât, 37/105.

¹⁰⁰⁶ gêtürdin kodun (M. 73b)

¹⁰⁰⁷ tekbîrin (M. 74a)

¹⁰⁰⁸ itmesini (M. 74a)

¹⁰⁰⁹ Hâbil'ün qurbân M. 74b'de yok.

etlenmişti. ‘Āķibet İsmā‘il’ün fidyesi “ve fedeynā hu bi zibħin ‘aẓīmin”¹⁰¹⁰ āyet-i kerīmesi üzre hediyesi vāķi‘ oldı ve ma‘nāsı biz İsmā‘ile bir ulu ķurbān fidyeye¹⁰¹¹ eyledik ya‘ni ki ol fidyeyle kendüsini ħalāş-ı ruħ eyledik dimekdir ba‘de zālīke İbraħīm ve İsmā‘il ‘aleyhüme’s-selāma sābıķan beyt-i ma‘mūr olduğı maħalde Ka‘beyi mişerrefenüñ yāpılması fermān olundu¹⁰¹². Ve sābıķan beyt-i ma‘mūr nirede idüği İbraħīme gösterilüb ol daħi İsmā‘ile gelüb me‘mūr olduķları ħidmetden ħaber virüb ol daħi sem‘an ve tã‘aten diyu cevāb virüb ba‘dehü ikisi ol maħalle gelüb evvel ādam boyunca temel bırāğub ba‘dehü Ĥazret-i İbraħīm üstādāne ‘imāret ve İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām şākirdāne mu‘āvenet eyleyüb ya‘ni ki İbraħīm yāpub ve İsmā‘il levāzımını tãşıyub bu üslüb üzre zaħmet şeklinde hezār zaħmetle ve meşekķat şüretinde nihāyetsiz rāħat u müserretle bināyı tamām eylediler andan Ĥazret-i İbraħīm “rabbenā teķabbel minnā inneke ente’s-semī‘u’l ‘alīm”¹⁰¹³ ya‘ni Yā Rabbi bu yābduđumuz nesneyi bizden ķabül eyle ve bināsında ve sã‘ir levāzımında vāķi‘ olān eksiklüğümüze ķālma ki taħķıķ sen her nesneyi işidici ve bilici ya‘ni bizüm ne vechile yāpduđumızı ve bu ħidmeti sa‘ādet bildüğimizi görücisin “rabbenā vec‘alnā müslimeyni leke ve min zürriyyetinā ümmeten mislimeten lek”¹⁰¹⁴ daħi Yā Rabbi bizüm ikimizi sañā imān ğetürenlerden ve müslümānlıķ şartını yerine yetürenlerden ķıl ve bizüm zürriyyetimizden bir ümmet ğetür ki şart-ı islāmı ri‘āyet ve dāimā senüñ emrüne itã‘at eyleyeler “ve erinā menāsikenā ve tüb ‘aleynā inneke ente’t-tevvābu’r-raħīm”¹⁰¹⁵ daħi¹⁰¹⁶ bize bu yābduđumuz ka‘benüñ şerā’itī ile ziyāretini ve envā‘ sa‘y ve şafa ile tãvāf eylemenüñ tãriķini ğöster ki taħķıķ sen tevbeler ķabül idici ve maħlūķını esirğeyicisin “rabbenā veb‘aş fī-him rasūlen minhüm yetlü ‘aleyhim āyātike ve yu‘allimuhumu’l kitābe ve’l ħikmete ve

¹⁰¹⁰ Sāffāt, 37/107.

¹⁰¹¹ fedā (M. 74b)

¹⁰¹² olunub (M. 74b)

¹⁰¹³ Bakara, 2/127.

¹⁰¹⁴ Bakara, 2/128.

¹⁰¹⁵ Bakara, 2/128.

¹⁰¹⁶ daħi Yā Rabbi (M.75a)

yüzekkîhim inneke ente'l 'azîzu'l ḥakîm"¹⁰¹⁷ ve daḥî Yâ rabbi ol zürriyyetimizden 'inâyet idececeğün müslümânlar içlerinden bir¹⁰¹⁸ peygâmbere/(40b) gönder ki senün âyâtini ya'ni bize ve cemî-'i¹⁰¹⁹ maḥlûḳâta vâḳi' olân 'inâyâtini¹⁰²⁰ ol ümmette oḳusun ve anlara senün kitâbını ve ḥikmetini ögtetsün daḥî anları günâhdan ve 'iṣyândan ya'ni 'iyâzen billâh şirkden ve tuğyândan pâk eylesün ki taḥkîḳ sen 'izzetlü ḥâlîḳları ve ḥikmetlü râzıḳlarısın dimekdir. Pes Ḥaḳḳ subḥâne ve Te'âlâ İbrâhîm'ün bu du'âlarını ḳabûl eyledi. Cebrâili gönderüb ḥac itmenün cümle şerâitini ya'ni sa'yile ṭavâfı ve Minaya vâрмаğı ve 'arafâta¹⁰²¹ vaḳfeye ṭurmağı ve anda İblîse ṭâş atmağı ḳurbân eylemeğı ve bâş tıraş itdürmeğı ve iḥrâmdan çıḳmağı ve bi'l cümle ṭarîḳ-i ḥaccuñ cemî'¹⁰²² şartlarını gösterdi. Ve yâbduḳları beyti Allâha işmarlayub ve oğlı İsmâ'il'i anda ḳoyub ve bu maḳâm yevm-i ḳiyâmete dek senün ve evlâdınıñ maḳâmı olsun diyub kendüsi Sâreden cânibe çekilüb andan Ḥirâ ṭâğınıñ ṭorisına çıḳub kâh Şâm cânibine ve kâh Mekke-i Mükerrreme ṭarafına nazar ḳılıb feammâ Şâm ṭaraflarını ḡâyetle meyvelü ve bâğ ve bağçelü yerler ve Ka'be cânibini ṭâğlar mâbeyninde şusuz ve bâğ ve bâğçesiz vâdiler görmekle İsmâ'il'e ve evlâdına merḥamet idüp ve şıdḳ u şafâyla dergâh-ı Ḥaḳḳa müteveccih olup "rabbi'c'al hâze'l belede âminen verzuḳ ehlehü mine's-şemerât"¹⁰²³ diyu du'â eyleyüb ya'ni Yâ Rabbî sen bu şehri emîn eyle. Ve bunda temekkün idenleri dürlü dürlü meyveler ile rızḳa yaḳîn eyle didikde du'âsı müstecâb olup ilâ'l ân¹⁰²⁴ Mekkede ekinciler ve bâğlar ve bâğçeler yoğken eṭrâf ve cevânibden meyvesi ve her ḳısımdan ehl-i Mekkenün zâd u zevâdesi ḡelmekden ḥâlî olmayub andan İbrâhîm 'aleyhi's-selâma "ve ezẓin fi'n-nâsi bi'l ḥacc"¹⁰²⁵ avâzı ḡelüb ya'ni Yâ İbrâhîm ḥaḳḳa nidâ eyle ki yâbduğün eve ḡelsünler

¹⁰¹⁷ Bakara, 2/129.

¹⁰¹⁸ içlerinden bir M. 75a'da yok.

¹⁰¹⁹ sâ'ir (M. 75a)

¹⁰²⁰ âyâtini (M. 75a)

¹⁰²¹ çıḳub)H.43b)

¹⁰²² cemî' M. 75b'de yok.

¹⁰²³ Bakara, 2/126.

¹⁰²⁴ âl'ân (M. 76a)

¹⁰²⁵ Hacc, 22/27.

ve sañā öğretdüğimiz şartlar ile ziyâret kılsunlar dinildükde Hâzret-i İbrâhîm nidâ idüp “yâ eyyuhâ’ n-nâsu ÷ad tebeyenâ’llâhu leküm beyten ve da’âküm ile’l haccî fe ecîbû” ya’ ni ey Allâh u Te’âlânîñ mañluqları tañkîk Rabbiñiz siziñçün bir ev yâbdı. Ve sizi ol eviñ ziyâretine da’vet/(41a) eyledi. Eglenmeñ ğeliñ Hâlıkıñızıñ evini ziyâret kıluñ didüğü zamânda Hâkğ subhâne ve Te’âlâ İbrâhîmüñ âvâzını cümle mevcûdâta ve kıyâmete dek dünyâya ğelecek mañlûkâta işitirdi. Anlar ki tağdir-i ilâhî de Mekkeye vâрмаğ ve şerâ’îti ile hacc eylemek müyesser olmuşdur. Ol hinde “lebbeyk Allâhumme lebbeyk la şerîke lek inne’l hamde ve’n-ni’ mete leke fi’l mülki lâ şerîke lek”¹⁰²⁶ diyu çığırdılar. Ve ammâ ol mañlûkât ki anlara hacc eylemek ve ka’be-i müşerrefeye ğitmek tağdir olunmuşdur ol zamânda âvâzını işitdiler ve ayâğa kâlkub lebbeyk dimeĝe uşenüb tekâsul eyitdiler. Ba’dehü İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm Sâre ye ğeldi¹⁰²⁷ nice zamânlar dağî zinde ğân üzre kâldı. Andan Ya’kûb adlu bir oğul dağî vücûda ğeldi ki Qur’an-ı ‘Azimde “ve vehebnâ lehü ishâka ve ya’kûbe”¹⁰²⁸ buyrulmuşdur. Ya’ ni biz İbrâhîm’e Sâre’den İshâkı ve İshâğdan Ya’kûbı bağışladık dimekdir. Vağtâ ki Sâre’niñ ‘ömri tamâm oldı yüz otuz yıl oldı. İrâdât-ı Hâkğla soñra vefât idüp Ken’ân vilâyetinde defn kılındı. Andan soñra İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm Ken’ân şehrinden Kañtûr bint-i Yağtûr adlu bir hâtûn aldı. Andan daği altı oğlı vücûda ğeldi. Pes bu hâl üzre İbrahim’üñ ‘ömri ki yüz toğsân toğüz¹⁰²⁹ yıla irdi¹⁰³⁰. “yâ rabbi erinî keyfe tuhyî’l mevtâ”¹⁰³¹ didi ya’ ni ki Yâ Rabbi ölüyi nice diri kılursın bañâ ğöster diyu yalvârdı. Andan Hâkğ Te’âlâ “evelem tü’min”¹⁰³² ya’ ni Yâ İbrâhîm inânmamısın ve ölüyi diri kılduğımı ğercek şanmamısın didikde “kâle belâ ve lâkin li-yetmeinne ÷albi”¹⁰³³ didi. Ya’ ni Yâ Rabbi inânurun ve lâkin ÷albim muğmain olsun

¹⁰²⁶ Kabul et Allahım kabul et, senin ortağın yoktur hamd sana, ni’ met ise sendendir, mülkünde sana ortak yoktur.

¹⁰²⁷ ğelüb (M. 76b)

¹⁰²⁸ Enam, 6/84.

¹⁰²⁹ toğüz M. 76b’de yok.

¹⁰³⁰ vârdı (M. 76b)

¹⁰³¹ Bakara, 2/260.

¹⁰³² Bakara, 2/260.

¹⁰³³ Bakara, 2/260.

ve gözümle göreyin ki gönülüm teselli bulsun diyu cevāb virdi. Andan Hakk subhāne ve Te'ālā hitāb eyleyüb "fe huz erbe'aten mine't-ṭayri feşur hünne ileyke şümme'c'al 'alā külli cebelin minhünne¹⁰³⁴ cüz'en şümme'd'u hünne ye'tineke sa'yen"¹⁰³⁵ ya'ni Yā İbrāhīm imdi dört kuşcağız al ve her birini buğazlayub ve a'zālarımı ve yünlerini qarış qarış idüp dört bölük kıl ve her bölüğü bir tığ başına koyub yāniña çağır ve sañā seğirdeşi seğirdeşi geldüklerini gör diyu emr olunduğda İbrāhīm 'aleyhi's-selām dört kuş aldı. Ba'zılar/(41b) dirler ki anlar Tavşancıl ve Turna ve Devlengeç ve Gerges idi. Pes her birini buğazladı ve 'uzuvlarını ve yünlerini ayırdı ve başlarını kendü yānında alıkodı. Ve ol dört bölüğün her birini bir tığ başına kodı. Anı gördi ki fi'l hāl bir yel çıkub ol yünleri uçurdu ve 'uzuvlarını göçürdi. Anı vāhidde bir tığdan bir tığa göçürdi. Şöyle oldu ki yine kuşun başından gayrı sâ'ir a'zāsı ve yünleri bir yere geldi. Ve her nev'i bir tığın başında kaldı. Vaktā ki İbrāhīm 'aleyhi's-selām çağırdı ol kuşların her birine gelün didi seğirdi seğirdi geldiler ve İbrāhīm'ün önüne cem' oldular. Başları daği şıçradı yerine vārub karar eyledi. Andan üslüb-ı sâbık üzre uçdılar ve pervāzğāhlarına toğru çekildiler. Bundan murādı Hāzret-i İbrāhīm'ün Hakkın kuderetini 'ayānen¹⁰³⁶ görmekdi. Ve ulu nice dirildüğünü künhi ile bilmekdi yoğsa i'tikād itmedüğünden değildi. Zinhār öyle i'tikād etmeyeler ki kāfir olurlar¹⁰³⁷. Ve İbrāhīm 'aleyhi's-selām gibi ulu peygāmbere sū-i zann kıllurlar. Zirā gāyetle ulu peygāmberdir. Hattā Ebu'l Enbiyā diyu meşhūrdur. Ve ba'zılar¹⁰³⁸ kuşbu'l enbiyā daği didiler¹⁰³⁹. Ve müddet-i 'ömründe Cebrāil 'aleyhi's-selām kendüsine kırk kerre inmişdir.¹⁰⁴⁰ Nite ki Cevāhiri'l Qur'an nām kitābda meşhūrdur. Ve'l hāşıl Hāzret-i İbrāhīm'ün kerāmetine müte'allık¹⁰⁴¹ Hāzret-i Rasūlullāh şallāllāhu 'aleyhi ve sellem daği çoğluk mediğler şādır olmuşdur.

¹⁰³⁴ minhünne cüz'en (M. 77b); cüz'en R. 41b'de yok. Āyetin orjinalinde var.

¹⁰³⁵ Bakara, 2/260.

¹⁰³⁶ 'ayānen H.44b'de yok.

¹⁰³⁷ ki kāfir olurlar H.44b'de yok.

¹⁰³⁸ bunlar (H:45a); m. 77b)

¹⁰³⁹ kuşbu'l enbiyā daği didiler H.45a'da yok.

¹⁰⁴⁰ Buradan İbrāhīm 'aleyhi's-selām'ın sonuna kadar H.45a'da yok.

¹⁰⁴¹ müte'allık ve dürlü dürlü mu'cizatına nihāyet yoğdur (M. 77b)

Meşâbih de meşûrdur ki Enes razıyallâhu ‘anhu rivâyet kıılır bir gün Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve selleme bir kimse ğeldi. Yâ hayra‘l beriyyeti ya‘ni ey beriyyeniñ hayırlısı diyu hıţâb kııldı. Pes Rasûlullâh ‘aleyhi’s-selâm zâlike İbrâhım ‘aleyhi’s-selâm diyu cevâb virdiler. Ya‘ni ki beriyyeniñ hayırlısı İbrâhım’dır diyu vaşf eylediler.¹⁰⁴² Ve Mu‘cizât-ı Enbiyâ nâm risâlede yedi mu‘cizeleri nakl olunmuşdur. Evvelkisi¹⁰⁴³ budur ki İbrâhım ‘aleyhi’s-selâm Bâbilden ayrılıb¹⁰⁴⁴ Şâm vilayetine ğelürken yol üstünde bir bınâra kıındı ki ol bınâr tâğ içinde bir derecikde idi. Fe ammâ ol etrâfda odun ele ğirmezdi ve anda sâkin/(42a) olanlar daĥi¹⁰⁴⁵ odun kıilletinden huzûr idemezlerdi. Pes Hâzret-i İbrâhım’e ğeldiler ve odun kıilletinden bir miqdâr yânuv yâkıldılar¹⁰⁴⁶. Andan İbrâhım ‘aleyhi’s-selâm vâfir taşlar düşürüb ve biri biri üstüne yığub kendü eliyle ateş urdı. Ol taşlar odun yerine yândı tırdı. Niçe müşrikler ve münâfıklar bu hâli ğörüb İbrâhım’ün nübüvvetine imân ğetürdi. İkincisi¹⁰⁴⁷ budur ki bir ğün İbrâhım ‘aleyhi’s-selâm Mekke-i müşerrefeden Şâm’a toĝrı ğiderdi. Ve yalnız devesiyle sefer iderdi. Eĝerçi ki yânında yoldâşı yoĝdı. Ve ammâ yânına düşüb söyleşü söyleşü refiklik iden yırtıcı cânavarlar çuĝdı. Üçüncüsü¹⁰⁴⁸ Hâzret-i İbrâhım ‘aleyhi’s-selâm her kıankı evde ki sâkin olurdi. Kendüler çıkıdıktan soñra kıırkı yıla dek ol evde misk râyihâsı bulunurdi. Hâtta tâife-i mecûs-i fâris vilâyetinde Hâzret-i İbrâhım’ün bir evini almışlar. Ve bu zamâna ğelince âyın-i bâtılları üzre ‘ibadetĝâh idinüb ateşe tıpmak üzre içinde kıalmışlardır. Dördüncüsü¹⁰⁴⁹ Sâreniñ yuĝaruda zıkr olunân kıışşasıdır ki Mısır sulţanı ile vâkı‘ olmuşdur. Zırâ ol zamânda Hâzret-i İbrâhım’e divar ve binâ hâ‘il olmayub Sâre ile Sulţânun vâkı‘ olân mu‘âmelelerini ğördi. Ve her ne söyleşürlerse bunca ba‘id

---

¹⁰⁴² Müslim, Fedâil, 150, (2369)

¹⁰⁴³ evvel ki mu‘cize (M. 77b)

¹⁰⁴⁴ ayrılıb M. 78a’da yok.

¹⁰⁴⁵ daĥi M. 78a)

¹⁰⁴⁶ Pes Hâzret-i İbrâhım’e ğeldiler ve odun kıilletinden bir miqdâr yânuv yâkıldılar M. 78a’da yok.

¹⁰⁴⁷ ikinci mu‘cize (M. 78a)

¹⁰⁴⁸ üçüncü mu‘cize budur ki (M. 78b)

¹⁰⁴⁹ dördüncü mu‘cize budur ki (M. 78b)

yerden işidirdi. Beşincisi¹⁰⁵⁰ budur ki ol zamān ki İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām Şām-ı şerīfe ğeldi. Ve halkını din-i islāma¹⁰⁵¹ da‘vet kıldı. Fe ammā peygāmbere idüğine inānmadılar. Ve yānımızda bir çatı taşdan ağāc bitirüb bir mu‘cize göster diyu söylediler. Pes İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām mübārek ayāğını bir taş üzerine kodı. Fi‘l hāl ayak başduğı yerden bir a‘lā ağāc hāşıl oldı. Hattā Mūsā ‘aleyhi’s-selām münācātında Haqq subhāne ve ta‘alāya ol ağācdan söylemişdir diyu rivāyet olundu. Altıncısı¹⁰⁵² Nemrūd ateşe bıraktığı ve kendüleri indüğü yerde çimenler bitüb şular akduğı mu‘cizedir ki kışşası meşhūr ve yukāruda mezkūrdur. Yedincisi¹⁰⁵³ İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām İsmā‘il ve Hācer‘i tāğ içinde bir yol üzerine koyub/(42b) kendüler Şām-ı şerīfe toğru yürüyüb pes anlar acıgub külli muzāyakaya düşüb Hazret-i İsmā‘il şikāyet tariķiyle bābāsına avāz itdüğü ve bunca ba‘id¹⁰⁵⁴ yerden İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām işidüb cevāb virdüğüdür. [Ve ammā İbrahīm ‘aleyhi’s-selāmün müddet-i ‘ömründe ihtilāf itmişlerdir. Ba‘zılar iki yüz yıl ‘ömür sürmüşdür¹⁰⁵⁵ diyu ittifaq etmişlerdir. Ve iderler ki Nemrūd ‘aleyhi’llā‘ne¹⁰⁵⁶ ateşe atıldıkda on altı yaşında idi. İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām vücūda ğeldikde müddet-i ‘ömri yüz yigirmi yıla vārmışdı ve İshāq ‘aleyhi’s-selām toğdukdā müddet-i ‘ömründen yüz altmış altı yıl ğeçmişdi¹⁰⁵⁷. Ba‘dehū ‘arz-ı muḳaddesede vefāt idüp Filistīne qarīb Halīlu’r-raḥman dimekle ma‘rūf olān şehirde defn olunmuşlardur¹⁰⁵⁸]¹⁰⁵⁹ ki Kudūs-i şerīfe yakındur ve hālen ziyāretġāh-ı ḥuccāc-ı müslimīndür ve yine göseleri dökülüb sümātı çekilüb¹⁰⁶⁰ Haqq

¹⁰⁵⁰ beşinci mu‘cize budur ki (M. 78b)

¹⁰⁵¹ islama M. 79a‘da yok.

¹⁰⁵² altıncı mu‘cize budur ki (M. 79a)

¹⁰⁵³ yedinci mu‘cize budur ki (M. 79a)

¹⁰⁵⁴ ba‘idden (M. 79a)

¹⁰⁵⁵ sürdi (M. 79a)

¹⁰⁵⁶ Ve iderler ki Nemrūd ‘aleyhi’llā‘ne M. 79a‘da yok.

¹⁰⁵⁷ İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām vücūda ğeldikde müddet-i ‘ömri yüz yigirmi yıla vārmışdı ve İshāq ‘aleyhi’s-selām toğdukdā müddet-i ‘ömründen yüz altmış altı yıl ğeçmişdi M. 79a‘da yok.

¹⁰⁵⁸ medfūndur (M. 79a)

¹⁰⁵⁹ İsrāḳu’t-Tevārīḥ v. (9a)

¹⁰⁶⁰ çekilür (M. 79b)

celle ve ‘alānuñ berekāt virmesiyle ni‘ metleri mebzûldur. Ve bu haķire ziyāretleri vāķi‘ olmuşdur.

1. 9 Zıkr-i Nübüvvet-i¹⁰⁶¹ İsmā‘il ‘Aleyhi’s-Selām [Ĥazret-i İbrāhım’uñ eñ evvel vücūda ğelen oğludur ki vālidesi Kıptılerden Hācer adlu cāriye idi ki sultān-ı Mısır ānı Sāreye Sāre daĥi İbrāhım’e baĥışlamışdı. Ve İsmā‘il ‘aleyhi’s-selām ulu peyġamberdir ve ħabāil-i ‘arab bi’l külliyye İsmā‘il evlādındandır. Ĥattā Ĥazret-i İsmā‘il’i ceddu’l ‘arab diyu ta‘bır iderler.]¹⁰⁶² Ve rivayet kılurlar ki eñ evvel ata binmek İsmā‘il ‘aleyhi’s-selāma vāķi‘ oldı. Ve neşvü nemāsı Cürhüm ħabilesi içinde olmaġla āv avlamaġı ziyāde sevirdi. On iki oġlı vücūda ğelmişdi ki ħālānı eṭrāf ve cevānibde temekkün itmişdi. Ancaĥ Şābit ve Ķaydār nām iki oġlı Cürhüm ħabilesi içinde ħarār idüp ħabāil-i ‘arab anlardan üremiş ğitmişdi. Ve bābāsı Ĥazret-i İbrāhım ‘aleyhi’s-selām vefāt eyledikde seksen toĥuz yāşında idi. Eġerġe peyġamberliġi bābāsınuñ vefātından evvel mi oldı yoksa şoñra mı vāķi‘ oldı iḥtilāf eylemişlerdir. Fe ammā eşāĥĥi budur ki nübüvvet tācını bābāsı vefat eyitdikden şoñra urındı. Ve peyġamberlik libasını ġüya ki/(43a) verāşet ṭariķiyle büründi. Ve zamān-ı nübüvvetde Ĥazramevt ve Mısır ve Yemen ve cāniblerinde ya‘ni Mekke-i müşerrefenuñ maġrib ṭarafında elli yıl miġdārı küffārı dīne da‘vet ve İslām yollarına delalet eylerdi¹⁰⁶³. Niġe azmışları yola ġetürmişdi ve nihāyetsiz yolsuzları diyānet menziline yetürmüşdi¹⁰⁶⁴. Ve kāhi Şām vilāyetine daĥi vārub ħarındāşı İşĥākı ve bābāsınuñ mezārını ziyāret eylerdi. [Ve bābāsınuñ boġazladıġı İşĥāk deġildi bu idi.]¹⁰⁶⁵ Ve kendülerden şādır olān mu‘cizatıñ meşhūrı¹⁰⁶⁶ bu üç mu‘cizedür. Evvelkisi daĥi kendüsi şabi iken ya‘ni iki yāşında oġlāncıĥ iken ökcesi toĥunduġı yerden zezem şuyi zāhir olmuşdur. İderler ki ol depindüġi vāĥt ve ānası Hācer şu

¹⁰⁶¹ Nübüvveti M. 79b’de yok.

¹⁰⁶² İşrāķu’t-Tevārīĥ v. (9b)

¹⁰⁶³ iderdi (M. 80a)

¹⁰⁶⁴ yetürmüşlerdi (M. 80a)

¹⁰⁶⁵ İşrāķu’t-Tevārīĥ v. (9a)

¹⁰⁶⁶ meşhūrları (H. 45a)

yoklamağa gıtdüğü sâ' at şa' bân ayınıñ on beşi ğecesi ya' ni leyle-i berât idi. Hattâ şimdi daħi her berât ğicesinde zemzem şuyı ziyâde olmağ ve sâ'ir vaqıtlardan artuğ ağmağ muğarrerdir. İkincisi bir vağt İsmâ' il 'aleyhi's-selâm bir çara çâlınuñ yânında oturmuşlardı. Ve niçe kâfirler yânına ğelüb anı bu hâlde¹⁰⁶⁷ ğörmüşler idi. Ve eğer peyğâmbere iseñ bize bundan meyve bitürmek ğereksin diyu söylemişler idi. Pes İsmâ' il 'aleyhi's-selâm du' â itmişdi¹⁰⁶⁸. Ve ol çara çâlıdan¹⁰⁶⁹ tâze meyveler yetmiş idi. Üçüncüsü bir ğün İsmâ' il 'aleyhi's-selâm küffârı dîne da' vet ve islâmuñ şerefini ħikâyet eyledikde kendüden mu' cize istediler ve bir dişi südsüz koyun ğetürüb bu hâlde bundan süd sâğmak ğereksin diyu söylediler. Pes İsmâ' il 'aleyhi's-selâm bismillâhi' llezi erseleni rasülen didi. Ve mübarek elini ol koyunuñ üstüne sürdi. Fi'l hâl memeleri südle tolup ve ol çabiileye çarşu südüni şâğdı turdı. Bu hâli ğördükde nicesi imâna ğeldi. ve şâhibi ol koyuncuğı İsmâ' ile bağışladı ve ol koyuncuğ zinde olduğa südcağızunu şâğdı, yedi. [Ve ammâ vefâtı yüz otuz yedi yaşında vâki' oldı. Ve ba' zılar dirler ki yüz otuz yıl 'ömür sürdi.]¹⁰⁷⁰

1. 10 **Zıkr-i Lût en-Nebi**¹⁰⁷¹ 'Aleyhi's-Selâm/(43b) peyğamberdür¹⁰⁷². Ve İbrâhîm 'aleyhi's-selâmüñ çarındaşı Hârân' uñ oğlıdur. Lût dinilmeğe ba' iş bu idi ki validesinuñ raħminde iken çığerine bitişik toğmuşdı ya' ni ki bitişik toğdı dimekdir nite¹⁰⁷³ çabâili-i ' arab içinde bir oğlân anasınıñ çığerine yâpışık toğsa el-veledü lût dirler Lûta mazmûnu daħi bundandır. Zîrâ yâpışmak ve ulâşmak ma' nâsnadır ve Lût 'aleyhi's-selâm evvelâ daħi kendüsi peyğamber değılken İbrâhîm 'aleyhi's-selâma imân ğetürüb hattâ Çur'ân-ı 'Azîmde¹⁰⁷⁴ daħi “fe âmene lehü lûtu”¹⁰⁷⁵ vaqi'.

¹⁰⁶⁷ bu hâlde M. 80b' de yok.

¹⁰⁶⁸ idüp (M. 80b)

¹⁰⁶⁹ çâlıdan bi-emrillâh (M. 80b)

¹⁰⁷⁰ İşrâqu't-Tevârîh v. (9b)

¹⁰⁷¹ Nebiyyu M. 80b' de yok.

¹⁰⁷² ulu peyğamber (M. 80b)

¹⁰⁷³ nitekim (M. 81a)

¹⁰⁷⁴ 'azimlerinde buyurur (M. 81a)

¹⁰⁷⁵ Ankebut, 29/26.

olmuştur ki Lût¹⁰⁷⁶ İbrâhîm'e imân getürmüşdi dimekdir. Pes İbrâhîm 'aleyhi's-selâm Bâbilden göçüb gıtdüğü zamânda Lût dağı bile göçüb Şgm nâhiyelerinden qadimi vaşanları olân Filistîn şehrlerine geldüklerinde Şan'a ve Sermüd ve 'Umura ve Dümân ve Sedum nâm beş pâre ulu şehr ki her birinde yüz biñ miqdârı adam var idi. Ammâ cümle halkı buća tapub yalâncılarla tobtolu olma'ın ol şehrlere Mü'tefikât dirlerdi Şâmla Hicâz mâbeynlerinde işlek yol üzerinde idiler. 'Ale'l huşuş Sodüm ki soñra Lût 'aleyhi's-selâm anda sâkin olmuş¹⁰⁷⁷ idi Hicâz yolu anuñ içine uğrar geçerci¹⁰⁷⁸. Vařta ki İbrâhîm ve Lût 'aleyhüma's-selâm ol şehrlere geldiler vilâyet halkı Hâzret-i İbrâhîm'e cem' olup elbette bunda temekkün eyle yalvârdılar. Fe ammâ İbrâhîm 'aleyhi's-selâmüñ teveccühi ve niyyeti Mışır cânibine olmağla anda karâr idemeyüb ve lâkin ol kavmi işlâh için Lût'ı içlerinde koyub gıtmışdi. Pes Lût 'aleyhi's-selâm Sedüm şehrinde yerleşüb tâ'at ve 'ibadete meşğül olup nice zamânlar bu hâl üzre qâlmışdı. Fe ammâ ol taife gıtdikce zalâletlerin arturub nefisleri hevâsına ve şehvetlerine tâbi' olup yol başmadan ve katl-i nefis itmeden hâlî degiller idi 'Ale'l huşuş hayâ ve edeb tariķini terk idüp birbirleri yânında hicâb yerlerini açarlardı. Ve gece ve gündüz sâz u söz ile ve niçe fesâdâtlâ yerler içerdiler. Hattâ şehvetleri deryâsı bir derece de tâşmışdı ki âğa qarâya bâķmayub zinâyla mucâma'at iderlerdi. Ve hevâ-yi nefsâniyyeleri bir vechile/(44a) başlarından aşmışdı ki 'avratlar ile kanâ'at eylemeyüb oğlân taifesiyle dağı fesâda mübâşeret iderlerdi. Çünki 'aşlilikleri gıtdikce artdı. Ve fesâd ve şenâ'atları vârdüğınca ziyâde oldu. Haķķ subhâne ve Te'âlâ Lût 'aleyhi's-selâmı anlara peygâmbere gönderdi. Ve anlarıñ işlâhı¹⁰⁷⁹ Lût 'aleyhi's-selâma buyurdı. Fe ammâ her hinde ki Lût 'aleyhi's-selâm "inneküm lete'tüne'l fâhişete mâ sebeķaküm bihâ min aşadin mine'l 'âlemîn"¹⁰⁸⁰ ya'ni taķķik siz bir açuķ günâhı işlersüz ki sizden evvel gelenlerden bir kimesne böyle eylememişdi. Ve 'avratı koyub ekek oğlân tarafına meyl eylemişdir diyu

---

¹⁰⁷⁶ Lût M. 81a'da yok.

¹⁰⁷⁷ olmuşdı ve (M. 81a)

¹⁰⁷⁸ Hicâz yolu anuñ içine uğrar geçerci M. 81a'da yok.

¹⁰⁷⁹ nı olması gerek

¹⁰⁸⁰ A'raf, 7/80.

söylerdi. Ol münāfıklar masharaya alub gülüşürlerdi. Ve her kaçan ki¹⁰⁸¹ “einneküm lete’ tūne’ r-ricāle şehveten min dūni’ n-nisāi bel entüm kavmün techelūn” ya’ ni siz bir cāhil tāifesz ki ‘ avratları koyub erkeklere şehvetle mi gelürsüz diyu naşihat eylerdi. Naşihatini asılmayub ol fesāda daḡi ziyādedür severlerdi¹⁰⁸² ve bellu başluları Lūt ‘aleyhi’ s-selāma niçe nāsezā kelimāt eyleyüb “le in lem tentehi yā lūtu le-nekūnenne mine’ l-muḡracīn¹⁰⁸³”¹⁰⁸⁴ dirlerdi ya’ ni Yā Lūt bir daḡi bu sözi söylersen ve bizi zevkimizden koymayub naşihat eylerseñ biz seni şehirden kovaruz diyu söylerdi¹⁰⁸⁵. Ḥazret-i Lūt’ uñ vāfir mālī ve tavārları olup İbrāhīm ‘aleyhi’ s-selāmdan gördüḡi gibi konūḡa ri’ āyet ve misāfiri ziyafet etmeḡi sevirdi. Ve lākin ol müfsidler Lūt ‘aleyhi’ s-selāma bir yalıñ yüzlü konuḡ geldüḡince çekerler alurlardı ide geldükleri fesād u şenā’ atı¹⁰⁸⁶ anlara daḡi kılurlardı. Lūt ‘aleyhi’ s-selām ‘āciz kālmişdi¹⁰⁸⁷ “rabbi neccinī mine’ l kavmi’ z-zālimīn”¹⁰⁸⁸ ya’ ni sen beni bu zālimlerden kırtar diyu Allāh u Te’ ālā¹⁰⁸⁹ ḡazretine yalvārmışdı. Āḡiru’ l emr¹⁰⁹⁰ Ḥaḡḡ subḡāne ve Te’ ālā Cebrāil ve Mikāili ve bir rivāyetde İsrāfilī de bile anlara gönderdi. Ve cümlesini şehirleriyle nā-bedid idüp helāk etmeḡi emr eyledi. Pes ol ferıştālar yalıñ yüzlü maḡbūblar şūretinde geldiler Lūt ‘aleyhi’ s-selāmuñ evine konuḡ oldılar şehir ḡalkı ise bunları gördiler yine Lūt’ uñ a’ lā konuḡları vār ancaḡ diyu sevindiler¹⁰⁹¹. Ve bi’ l cümle aḡşām/(44b) olduḡda bunları alālum sineye şarub şafālar sürelüm diyu ittifaḡ etmeḡe ve aḡşām tezce¹⁰⁹² olsa diyu havā yüzünü gözetmeḡe başladılar Lūt ‘aleyhi’ s-selām konuḡları aldı. Ve ḡüsn ve melāḡatlerini görünce ḡasāvete ḡaldı. Yā Rabbi bu zālimler bunları neyleyeler diyu ḡayretde ḡaldı. Ve ammā evlāsı bunları saḡlamaḡdır diyu cümlesini

¹⁰⁸¹ kim (M. 82a)

¹⁰⁸² derüşürlerdi (82a)

¹⁰⁸³ R. 44b’ de mercūmīn olarak yazılmış. Ayetin aslında bu kelime muḡracīn’ dir.

¹⁰⁸⁴ Şu’ arā, 26/116.

¹⁰⁸⁵ söylerlerdi (H. 46b)

¹⁰⁸⁶ şenā’ atları (M. 82b)

¹⁰⁸⁷ kālmişdi ḡuşuşan (H. 46b)

¹⁰⁸⁸ Kasas, 28/21.

¹⁰⁸⁹ Bāri Ḥudā (H. 46b)

¹⁰⁹⁰ Āḡiru’ l emr M. 82b’ de yok.

¹⁰⁹¹ söylllediler (M. 82b)

¹⁰⁹² tezce H. 46b’ de yok.

perde ardına şâkladı¹⁰⁹³. Vaqtâ ki aḥşâm yetişdi. Ol münâfıklar ittifaqla Lût'ün havlısına düşdi. Elbette konukların bize lâzımdır diyu ibrâma ve kemâl-i şehvet ve iştahâyla ikdâm ve ihtimâma başladılar. Lût 'aleyhi's-selâm ise her birine vâfir yalvârdı. Tek konuklarımı rencide eylemeñ diyu kendü kızlarını teklif eyitdi. Fe ammâ razı olmadılar ve yine ibrâm ve ihtimâmda daḳıka fevt itmediler. Âḫiru'l emr içlerinden üç fâsık envâ' diḳatle içeriye girdi kapu yânındağına el şundu meğer ki kapuya qarîb turan Cebrâil 'aleyhi's-selâm idi. Çünkü münâfıklardan bu cür'eti gördi üf diyu yüzlerine üfürdi. Fi'l hâl üçü daḫi kör oldu nite ki¹⁰⁹⁴ Qur'ân-ı 'Azîimde¹⁰⁹⁵ “fe ṭamesnâ 'alâ a' yunihim”¹⁰⁹⁶ vâḳi' olmuşdur ya' ni ki biz anların gözlerini kör eyledik dimekdir. Pes kavm-i Lût¹⁰⁹⁷ bu hâlî gördiler yine Lût câzuluğ eyledi ve kendüden ğayrı bir kâc câzu daḫi ğetürdi diyu helâkına kaşd eylediler¹⁰⁹⁸ Lût 'aleyhi's-selâm daḫi şübheye düşüb 'acabâ bunlar câzu mı ki diyu üşünüb âḫiru'l emr Cebrâil 'aleyhi's-selâm kendüleri bildürdi. Lûṭa “lâ teḫaf ve lâ taḫzen”¹⁰⁹⁹ ya' ni korḳma üşünme diyu söyledi. Ve kendülerine ğeldiklerini ve Cenâb-ı Ḥaḳḳdan ğönderildiklerini beyân eyledi. Çünkü Lût 'aleyhi's-selâm bunları bildi yâ niçün eğlenürsüz. Bunları helak etmezsiniz. Diyu ta' cil kıldı¹¹⁰⁰. Fe ammâ Cebrâil 'aleyhi's-selâm “inne mev' idekümü' ş-şubḫu eleyse' şubḫu bi qarîbin”¹¹⁰¹ didi. Ya' ni bunların va' deleri seḫer vaḳtinde helâk olmaḳdır sen ne uyursun yoḫsa şabâḫ yaḳîn değılmidir diyu söyledi. Andan Cebrâil'in tenbîhi ile Lût 'aleyhi's-selâm kendü tevâbi' inî aldı ol gece Sodom'dan çıḳdı. /(45a) Sabâḫa dek şehrden tışara şınurından bulunmamağsa sa' y eyledi. Vaqtâ ki seḫer zamânı oldu. “illâ âle lûṭin necceynâ hüm bi seḫar”¹¹⁰²

¹⁰⁹³ şâldı (H. 46b)

¹⁰⁹⁴ kim (M. 83a)

¹⁰⁹⁵ Furḳân-ı Kerîm'de (M. 83a)

¹⁰⁹⁶ Kamer, 54/37.

¹⁰⁹⁷ Pes kavm-i Lût M. 83a'da yok.

¹⁰⁹⁸ ittiler ḫattâ (H. 47a); (M. 83a)

¹⁰⁹⁹ Ankebut, 29/33.

¹¹⁰⁰ ta' accüb eyledi (M. 83b)

¹¹⁰¹ Hūd, 11/81.

¹¹⁰² Kamer, 54/34.

Fehvāsınca Lūt ‘aleyhi’s-selām tevābi‘ i ile şehirden ve sinürdan¹¹⁰³ tışara bulundu. Pes Cebrāil ‘aleyhi’s-selām mü’tefikāt şehirlerini¹¹⁰⁴ dā’irelerini tōlāşdı ve ‘ināyet-i Hāḡḡla yerūñ altından ġirdi ve ol beş pāre şehri tōprāġı ile yerden ḡoparub havā yüzine ḡıḡardı. Ve kudret-i Hāḡḡla yukārusın aşāġa dōndürüb yeryüzüne bıraktı. Cümlesi muzmeḡil olup şehirleri yerinde bir ḡara şū ḡıḡdı ki Lūt deñizi didikleri oldur nite ki Hāḡḡ subḡāne ve Te‘ālā Ḳur‘ān-ı ‘Azīmde¹¹⁰⁵ buyurmuşdur. “ve eḡazethümü’s-şayḡatu müşriḡin”¹¹⁰⁶ ya‘ni ki ġün tōġdıġı zamānda anlara bir ḡatı avāz yetişdi. “fe ce‘alnā ‘āliyahā ve sāfilāahā ve emḡarnā ‘aleyhim ḡicāreten min siccīlin”¹¹⁰⁷ pes ol şehirlerūñ yukārusını aşāġa dōnderdik ve siccīlden ya‘ni cehennemūñ birisinden anlarūñ üzerine tāş yāġdırdıḡ dimekdir. Ya‘ni ol yāġan tāşlar her nereye tōḡunsa yāḡar kül iderdi. Hattā Lūt’ın ‘avratı ki kāfire idi hergiz¹¹⁰⁸ imāna ġelmemişdi. Seḡer zamānı olduġda Lūt’uñ tenbihini asılmadı¹¹⁰⁹ ve şehirlerden yañā dōndi bāḡdı. Fi’l hāl depesine bir tāş tōḡunub anı helāk eyitdi yāḡdı. Bundan şōñra Lūt ‘aleyhi’s-selām yine İbrāḡim peyġāmbere ‘aleyhi’s-selām yānına vārdı. Tāvārdan ve sa’ir levāzımdan niḡe nesne baġışlayub¹¹¹⁰ niḡe zamānlar kendü yānında eġlendirdi. Ve Mu‘cizatu’l Enbiyā¹¹¹¹ nām kitabda Lūt peyġāmbere üç mu‘cize beyān olunmuşdur. Evvelkisi¹¹¹² ol dur ki mü’tefikāt şehirlerine peyġāmbere ġönderüldüġi zamānda kendüden mu‘cize istediler ki eġer ġerḡek peyġāmbere iseñ ġökde bulut yoġken bize yāġmur yāġdıрмаḡ ġereksin diyu söylediler. Pes Lūt ‘aleyhi’s-selām du‘ā eyledi. Ve barmaġı ile ġök yüzüne işāret ḡıldı. Aşlā bulut yoġken ol şehirlere yāġmurlar yāġdı. İkincisi¹¹¹³ bir ġün ḡavmi kendüsini helāk itmek

¹¹⁰³ sinürundan (M. 83b)

¹¹⁰⁴ şehirleriyle (M. 83b)

¹¹⁰⁵ Ḳur‘ān-ı ‘Azīmde ve Furḡān-ı Kerīm’de (H. 47a)

¹¹⁰⁶ Hicr, 15/73.

¹¹⁰⁷ Hūd, 11/82.

¹¹⁰⁸ heñüz (M. 84a)

¹¹⁰⁹ işlemedi (M. 84a)

¹¹¹⁰ Tāvārdan ve sa’ir levāzımdan niḡe nesne baġışlayub M. 84a’da yok.

¹¹¹¹ Mu‘cizāt-ı Cemī‘u’l Enbiyā (H. 47b)

¹¹¹² evvelki mu‘cize (M. 84a)

¹¹¹³ ikinci mu‘cize budur ki (M. 84a)

isteyüb ol daħi ellerinden kaçüb bir řāğ turisuna çıkub eñsesine řāyanub yātub fe ammā ol řāğ Lūt'un eñsesi toķunduđı yerden oyulub çukur/(45b) kazılmış ğibi besbellü olup ba' deħā Lūt'ı arāyub yedi nefer kimesne ğelüb anuñ bu kerāmetini ğörüb yedisi bile imāna ğeldiler. Üçüncisi¹¹¹⁴ mü'tefikāt kavminden bir müşrik ğayetle sevgilü oğını yitürüb nice zamān arāyub bulamayub 'ākibet Lūt 'aleyhi's-selāma ğelüb eđer ğerçek peyğāMBER iseñ ođlumı¹¹¹⁵ ğöster diyu yalvārdı. Lūt 'aleyhi's-selām du'ā idüp kudert-i haķkla yüz fersaħ miķdārı ba'id yerde iken oğlumı añā ğösterüb ol daħi imāna ğelüb nübüvvetine iķrār itdüğüdür. Ba'de zālike Lūt 'aleyhi's-selāmüñ müddet-i 'ömründe ih̄tilaf itmişlerdir. Ammā eřaħhi budur ki yüz iki yıl 'ömür sürüb¹¹¹⁶ andan vefāt idüp řam-ı şerifde defn olunmuşdur. Allāhu a'lem¹¹¹⁷.

1. 11 **Zıkr-i İřhāk en-Nebī**¹¹¹⁸ 'Aleyhi's-Selām peyğāMBERdir. [Ĥazret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selāmüñ ĥatunı Sāreden vücūda ğelmiş oğıdır. Ve Cebrāil ve Mīkāil beřāreti ile tođān oldur. Eđerçi ki bābāsı ķurbān itmek istedüği İsmā'il 'aleyhi's-selām idüğinde şübhe yoķdur. Velākin Yahudī ve Nařārā ve ba'zı 'ulemā kavlince İbrāhīm 'aleyhi's-selām boğazlamak istedüği İřhāk 'aleyhi's-selāmıdır. Ve cemi' Rūm ve Ermenī kavmi ve Yūnān řāifesi İřhāk neslindedir. Ĥuřuřan ben-i İsrāil ĥalkı bi'l külliyye bunuñ neslindedir.]¹¹¹⁹ Ve İřhāk'ıñ luğatta ma'nāsı ırāķ düşmek dimekdir. Pes isminüñ te'şirī idiki Ĥazret-i İřhāk peyğāMBER olduķda vaşanından ba'id düşüb řam ve Ken'an vilāyetlerine ğönderilmişdi. Ve mübārek ğözleriniñ nūrı beķā cānibine müte'allıķ olup dünyāyı fānī temāřāsını ğözden bıraķmışdı. Ve ğözleri ğörmez olup şüret-i zāhirde a'mālīğla şöhret bulmuşdı. Ve iki oğlı vār idi. Biri ğece ğündüz řayd u řekārla muķayyed olup adına 'İyş denilmiş idi.

¹¹¹⁴ üçüncü mu'cize budur ki (M. 84b)

¹¹¹⁵ oğlumı bañā (M. 84b)

¹¹¹⁶ sürdi (M. 84b)

¹¹¹⁷ Allāhu a'lem H. 47b'de yok.; (M. 84b)

¹¹¹⁸ Nebī M. 84b'de yok.

¹¹¹⁹ İřrāķu't-Tevārīĥ v. (9b)

Ve birisi çobanlıqla ve sâ'ir ev hizmetiyile rûz-gârın geçürüb Ya'kûb diyu âd virilmişdi. Ve ammâ 'İyş'a İsmâ'il 'aleyhi's-selâm'ün Şayha nâm kızına nikâh olunub Ya'kûb tecerrüd¹¹²⁰ âleminde¹¹²¹ gezmeği ve koyuncuqları sürüb ev hizmetini edâ itmeği yek¹¹²² sevirdi. 'İyş'a bâbâsınıñ muhabbeti ve Ya'kûba validesinüñ şefkat ve meveddeti/(46a) ziyâde idi. Hattâ bir gün İshâk 'aleyhi's-selâmün gönli büryân¹¹²³ üzülde. Ve 'İyş'i şakâra gönderüb bañâ âv etceğizi getürüb büryân¹¹²⁴ idersen sañâ Haqq celle ve 'alâdan peygamberlik isteyeyin ve nübüvvet tâcını ve risâlet hil'atini seninçün ricâ eyleyeyin diyu 'ahd eyleyüb 'İyş dañi şakâra¹¹²⁵ gidüp ve büryân¹¹²⁶ tedârikine iqdâm ve ihtimâmını âşikâre idüp velâkin vâlidesi ol sâ'at Ya'kûb'a taqrir ve bâbâsınıñ büryân¹¹²⁷ istedüğünü ve nübüvvet için du'â eyleyeceğini ta'bîr eyitdikde fi'l hâl bir semüz çoçı kubân ve sâ'ati ile büryân büryân eyleyüb İshâk'ün huzûrına getürdi. Ve oğluñ sañâ büryân getürmüş diyu haber virdi. Ammâ gelen büryân av eti değıl idüğünü ve getüren Ya'kûb olduğı¹¹²⁸ beyân eyleyüb¹¹²⁹ mücerred diledüğün büryân¹¹³⁰ ve istedüğün ni' met ferāvândır diyu öñüne getürdikde İshâk 'aleyhi's-selâm dañi zevk ve iştihâyla ol büryânı yedi. Ve kemâl-ı lezzetinden râziķinâ şükürler eyledi. Ve Ya Rabbî sen bu büryân getüren oğluma nübüvvet ve nihâyetsiz mâl ve rızıķ ve ni' met vir diyu du'â eyledi. Ol hinde du'âsı makbûl Kird-gâr¹¹³¹ ve ricâsı mesmû' hâlîķ Perverd-gâr olup¹¹³² Ya'kûb'a nübüvvet ve ânasınıñ bu ta'lîmi ile risâlet müyesser oldu hikmet Allâhındır du'â 'İyş'a olacaķ iken Ya'kûb

¹¹²⁰ mücerred (M. 85a)

¹¹²¹ 'âleminüñ (M. 85a)

¹¹²² pek (M. 85a)

¹¹²³ püryân (H. 48a)

¹¹²⁴ püryân (H. 48a)

¹¹²⁵ aşkara (M. 85b)

¹¹²⁶ püryân (H. 48a)

¹¹²⁷ püryân (H. 48a)

¹¹²⁸ idüğünü (M. 85b)

¹¹²⁹ Tafşil eyleyüb (H. 48b); tafşil itmeyüb (M. 85b)

¹¹³⁰ püryân (H. 48b)

¹¹³¹ Ğird-gâr olup (M. 85b)

¹¹³² ve ricâsı mesmû' hâlîķ Perverd-gâr olup M. 85b'de yok.

yolun aldı. Ve ‘İyş şakār tecessüs¹¹³³ iderken naşībini qarındāşı çāldı. Ba‘ de zamān ol daħi bir āhuyı büryān eyleyüb ğetürdi. Ve bābāsınuñ ħuzūrunda koyub du‘āsını tavaḳḳu‘ idüp tūrdu. Ve illā İshāk ‘aleyhi’s-selām büryān ğeldi ve nefsim arzūsını def kıldı. Du‘āsı daħi olundu ħattā derġāh-ı ħāzretde maḳbūl oldı. Ve lākin ğam yimeye¹¹³⁴ ki sañā daħi āħir vechile du‘ā eyleyeyin ve evlādun çoġ olmasını ve ‘izzet ve ħürmetleri sā’irlerinden artuḳ olmasını ricā eyleyeyin diyu¹¹³⁵ tesellī virdi ve bu tārīkle anā daħi du‘ā eyledi. Sebebi oldur ki Rūm ellerinüñ cümle ħalkı ‘İyş’üñ evvel oġlı ki Rūm idi. Anuñ evlādından zuhūr eyledi. ve ‘İyş’üñ ğayrı oġulları neslinden daħi nihāyetsiz maħlūḳāt vücūda ğeldi. Velākin ğittikce Ya‘ḳūba nisbeti ve ḳatline diḳḳati ve ‘adāveti ziyāde olup bir dereceye/(46b) vārdıki Ya‘ḳūb tıḣara çıḳamaz oldı. Ve ‘İyş’üñ ḳorḳusundan kendüsini şaḳlamaġı her vechile evlā buldı¹¹³⁶. Pes İshāk ‘aleyhi’s-selām Ṭaberī ḳavlince yüz altmış yıl ve İşrāḳu’t-Tevārīḣ yāzduġı üzre [yüz seksen yıl ‘ömr sürdi.]¹¹³⁷ Ammā İsmā‘il ‘aleyhi’s-selāmüñ vefātından soñra yüz altmış yıl ħayāтта olduġı daħi rivāyet olunmuştur. [Ve ‘arz-ı maḳdis’de bābāsı Ḥāzret-i İbrāhīm’üñ şāġ cānibinde defn ḳılınmıştır¹¹³⁸.]¹¹³⁹ Ve ammā Mu‘cizātu Cemī‘i’l Enbiyā nām kitabda yazduġı üzre İshāk ‘aleyhi’s-selāmdan zamān-ı nübüvvetinde¹¹⁴⁰ üç mu‘cize zāhir olmuştur. Evvelkisi¹¹⁴¹ budur ki ḳavminden ba‘zısı imāna da‘vet eyledüġi zamānda içlerinden bir bellü bāşlusı İshāk ‘aleyhi’s-selāmdan mu‘cize isteyüb ol daħi ne maḳūle mu‘cizeye rāzı olursuz diyu şordı¹¹⁴² benüm yānımda bir ḳāc ḳat‘a ḳurumuş öküz derileri vārdır. Şöyleki anları ihyā ve bu

¹¹³³ tecessüs M. 86a’da yok.

¹¹³⁴ yime (M. 86a)

¹¹³⁵ diyu ‘İys’e (H. 48b)

¹¹³⁶ ğördi (M. 86a)

¹¹³⁷ İşrāḳu’t-Tevārīḣ v. (9b)

¹¹³⁸ Ammā İsmā‘il ‘aleyhi’s-selāmüñ vefātından soñra yüz altmış yıl ħayāтта olduġı daħi rivāyet olunmuştur. Ve ‘arz-ı muḳaddesede bābāsı Ḥāzret-i İbrāhīm’üñ şāġ cānibinde defn ḳılınmıştır M. 86b’de yok.

¹¹³⁹ İşrāḳu’t-Tevārīḣ v. (9b)

¹¹⁴⁰ zamān-ı nübüvvetinde M. 86b’de yok.

¹¹⁴¹ evvel ki mu‘cize (M: 86b)

¹¹⁴² şordıḳda (M. 86b)

tarikle mu'cize hüydâ iderseñ nübüvvetine inânuruz ve dîniñi ve da'vetiñi gerçek şânuruz. Dedüğü gibi İshâk 'aleyhi's-selâm ol kurumuş¹¹⁴³ derileri götürdi ve içlerini kumla tıdudurub muhkem eyitdi. Ve Hâk subhâne ve Te'âlâ cānibine du'â eyledi. Ve cümlesini ihyâ itdü ki ve nicesi bu tarikle imāna geldigidür. İkincisi¹¹⁴⁴ budur ki İshâk 'aleyhi's-selâm ehl-i Şāmi imāna da'vet eyledikde her birisi kendüden mu'cize taleb eyleyüb¹¹⁴⁵ ve tavārlarımız ve koyūnlarımız gāyetle āz kālmuşdır. Du'â eyleki çoğalsun diyu ikdām idüp İshâk 'aleyhi's-selâm dañi bir dişi koyūn getürdüb elī ile arkasını şığayub pes ol koyūn sa'ati ile yüklü olup ol senede andan bir qarında yetmiş kuzı hāşıl olup ve bu tarikle Şām halkıñıñ tāvārı¹¹⁴⁶ çoğalub niçesi kendüye imān getürdükleridir. Üçüncüsü¹¹⁴⁷ oldur ki bir gün kavmi¹¹⁴⁸ kendüye ibrām ve yırtıcı cānavarlarla¹¹⁴⁹ söyleşmek gereksin diyu ibrām eylediklerinde ol dañi anlarıñ muķābelesinde yırtıcı cānavarlarla muşāhabet ve anlar dañi cevābda musāra'at itdükleridir¹¹⁵⁰.

1. 12 Zıkr-i Ya'kūb en-Nebī 'Aleyhi's-Selām/(47a) [İshâk peyğamberüñ oğlıdır. qarıdaşı 'İyş'la tevāmān olup ya'ni bir qarından¹¹⁵¹ ikisi ikiz dünyāya gelüb evvelâ 'İyş ardınca Ya'kūb 'aleyhi's-selām toğūb bunuñ velādeti 'İyş'ün 'aķabinde ya'ni ardınca olmāğla Ya'kūb diyu ad virdiler¹¹⁵² ve ba'de zamānin Ya'kūba İsrāil dañi didiler. Pes İşraqū't-Tevārīh'de yāzuldığı üzre İsrā'īl şafvetullāh¹¹⁵³ dimekdir.]¹¹⁵⁴ Fe ammā “subhane'l-lezī esrā”¹¹⁵⁵ āyetinde vaķi' olduğı üzre esrā gice

¹¹⁴³ kurumuş öküz (M. 86b)

¹¹⁴⁴ ikinci mu'cizesi (M. 86b)

¹¹⁴⁵ isteyüb (H. 49a); (M. 86b)

¹¹⁴⁶ tavārları (M. 87a)

¹¹⁴⁷ üçüncü mu'cizesi budur ki (M. 87a)

¹¹⁴⁸ kavmi (M. 87a)

¹¹⁴⁹ canavārlarla muşāhabet itdügüdür (M. 87a)

¹¹⁵⁰ söyleşmek gereksin diyu ibrām eylediklerinde ol dañi anlarıñ muķābelesinde yırtıcı cānavarlarla muşāhabet ve anlar dañi cevābda musāra'at itdükleridir M. 87a'da yok.

¹¹⁵¹ birinden (M. 87a)

¹¹⁵² bunuñ velādeti 'İyş'ün 'aķabinde ya'ni ardınca olmāğla Ya'kūb diyu ad virdiler M. 87a'da yok.

¹¹⁵³ şaffet (M. 87a)

¹¹⁵⁴ İşraqū't-Tevārīh v. (9b,10a)

¹¹⁵⁵ İsrā, 17/1.

içinde seyr itmek ya' ni yürüyü gitmekdir ve leyl¹¹⁵⁶ Yūnan dilince Hakk subhāne ve Te'ālānuñ isimlerindendir. Bu taqdirce ma'nāsı Ya'kūb 'aleyhi's-selām ğice içinde tañrıya şığındı ve vātanından çıkdı ğitdi dimek¹¹⁵⁷ olur ya' ni ki Ya'kūb 'aleyhi's-selām bābāsı İshāk huzūrına büryān ğötürüb nübüvvet için du'āsın almağla 'İyş'uñ ğitdükce 'adāveti ve Ya'kūbuñ katline niyyeti muqarrer olduğda bi'z-zarūrī terk-i diyār eylemesi lāzım olup ğece ile vātanından çıkub ğidüp Şām vilāyetinde sākın olān Leyyān bin Beyvīl nām dāyısına ya' ni vālidesinüñ qarındāşına vārmağa niyyet idüp ve ğece ile yolda ğörenler nireye ğidersin didiklerince 'İyş şerrinden kākub Allāhuñ lutfi ümīdine ğiderin diyu cevāb virmekle İsrā'īl düyu meşhūr olmuşdur¹¹⁵⁸. Ve ben-i isrā'īl didikleri kavm anuñ neslinden hāşıl olān maħlūkātđır. Pes Ya'kūb 'aleyhi's-selām bābāsınuñ vaşiyyeti ile dāyısı Leyyān yānına ğelüb Leyyā ve Rāhīl nām iki kızınıñ kücüğini ya' ni Rāhīli hātunluğa isteyüb fe ammā mālđār kimesne idi öyle olmağla Ya'kūbuñ fakr u fākāsına bağub ğöyñü idinmesine rāzı olmayub āhīru'l emr ağırlığa tūta Ya'kūb 'aleyhi's-selām yedi yıl Leyyānuñ¹¹⁵⁹ koyunların sürüb kızınıñ mehri için çubānlık idüp ve yedi yıl tamām olup va'desi yetişdükde Leyyān Rāhīl yerine ğece ile Leyyāyı ya' ni büyük kızını ğönderüb irtesi benüm istediğüm Rāhīl idi neden ki Leyyāyı ğöndermişsin didikde büyük kız qarındāşı tūrurken kücüğini ere virmek münāsib değildir. Fe ammā/(47b) çünkü murādındır anıda ğörelim diyu cevāb virmekle Ya'kūb tekrār yedi yıl tamām dağı Rāhīlün mihri için çobānlık eyleyüb müddeti āhīr olduğda ol şerī'atde caiz olmağla Rāhīli dağı hātün idinüb Leyyā¹¹⁶⁰ ve Rāhīl Ya'kūbuñ taht-ı nikāhında cem' olup fe ammā Ya'kūb 'aleyhi's-selāmün Leyyādan¹¹⁶¹ Rübīl ve Şem'un ve Lāvī ve Yahūda ve Rayālün ve Yescūr nām altı oğlı vücūda ğeldi ve nice zamān ğeçüb Rāhīlden veled ğelmemele

¹¹⁵⁶ İsrā'īl (M. 87a)

¹¹⁵⁷ dimekdir (M. 87a)

¹¹⁵⁸ olmuşdı (H. 49b)

¹¹⁵⁹ Leyyān'uñ H. 49b'de yok.

¹¹⁶⁰ Leyyān (M. 87b)

¹¹⁶¹ Leyyān'dan (M. 88a)

evlād için Zülefā nām cāriyesini¹¹⁶² bağışalyub andan daği Vān ve Yağşāl nām iki oğlı dünyāya gelüb ba‘dehū büyük hātunı Leyyā¹¹⁶³ daği Bulha dimekle ma‘rūf bir cāriyesini Ya‘kūba temlīk idüp andan daği Cād ve Āşer nām iki ferzendi çoğub ve gītδικce Hākk subhāne ve Te‘ālā Ya‘kūbuñ mālına berekāt ve rızqına tavārına keşret virüb bir derecede ğnā el virdiki mālınuñ hesābını bilmez oldu ve ğünden ğüne tavārlarında İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām bereketin buldı. Ba‘de zamānin Rāhīl daği hāmile olup sā‘ati yetişdikde Yūsuf ‘aleyhi’s-selām malāhat burcundaki ğün ğibi çoğdı. Tutki bir ğüher idi. Ol dürc leţāfetden āşikāre oldu. Ve bi‘l cümle ser u bālā ğibi gītdükce nihāl kāmeti serfirāz oldu. Ve vārdıkca sāir qarındāşları içinde kemāl-i beħcet ve tarāvetle imtiyaz buldı. Çünkü Ya‘kūb pīrlık zamānında anıñ ğibi mülke mālīk oldu. Sā‘irlerinden ziyāde anıñ muħabbet ve meveddeti tarīkine sālīk oldu. Ve ammā müfessirīn Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selāmıñ evlādına esbāt diyu ta‘bīr eylediler ki esbāt evlādınıñ¹¹⁶⁴ evlādına dirler. Niteki¹¹⁶⁵ Hāsan ve Hüseyn rażiyallāhu ānhā server-i enbiyā şallāllāhu ‘aleyhi ve-sellemüñ subuţlarıdır dirler ya‘ni kızınıñ oğullarıdır dimekdir. Ya‘kūb evlādınıñ daği esbāt olması dedeleri İbrāhīm ve İşhāk ‘aleyhüme’s-selāma ğöredir ya‘ni anlarıñ evlādınıñ evlādınıñ¹¹⁶⁶ evlādı olmağla esbāt dinilmişdir ve ba‘zı müfessirīn taħkīk itmişlerdir ki esbāt evlād evlādınıñ/(48a) ulularına dirler yā anlar enbiyā olalar ve yā hūd enbiyā meşābesinde olalar ve yā hūd anlarıñ neslinden enbiyā ğelimesi muħarrer olā. Nitekim İsmā‘īl ‘aleyhi’s-selām evlādına esbāt denilmeyüb kabāil diyu ta‘bīr eyitdiler. Ve İşhāk ‘aleyhi’s-selām evlādından ğelecek peyğāمبرlere ve ululara nazār kılub anlarıñ Hākkında esbāt diyu taħrīr eylediler¹¹⁶⁷ ba‘de zālīk Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām vaţanı cāniblerini arzu eyledi. Ve akrabāsını ziyāret itmek için kāyın atāsı Leyyāndan icāzet istedi ve bunca māl u menāl ve evlād u ‘iyāl ile Ken‘āna çoğru çekilüb gītmesi muħarrer olduğda

¹¹⁶² cāriyesini Ya‘kūb (M. 88a)

¹¹⁶³ Leyyān (M. 88a)

¹¹⁶⁴ evlādınıñ H. 50a‘da yok.

¹¹⁶⁵ nitekim (M. 88b)

¹¹⁶⁶ evlādınıñ H. 50a‘da yok.

¹¹⁶⁷ Ve İşhāk ‘aleyhi’s-selām evlādından ğelecek peyğāمبرlere ve ululara nazār kılub anlarıñ Hākkında esbāt diyu taħrīr eylediler M. 88b‘de yok.

Rāhilūñ bābāsı Leyyānuñ altundan dökme bir cevheri butı vāridi ki andağı la‘lu ve yāķūta ĥuṣūṣan altununa ve sā‘ir cevāhirine her zamānda Rāhil meyl iderdi. Ve bābāsını buta ıapmaķdan men‘ eylemek isterdi añā bināen ğöcdükleri zamānda Yūsufi ğönderdi. Vār deden ğörmeden ol butı al ğötür diyub öğretti. Pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selām oğlāncıķ olmāğla vārdı ol butı kimse ğörmeden alub ğötürdi. Ba‘dehū bu cem‘iyyetle ve bu ķadar māl ve ıavār ve ĥidmetķār ve keṣretle Ken‘ān vilāyetine ğitdiler. Vaķtā ki aṣılda vaıanları olān maķalle yaķlaṣdılar meğer ‘İyṣ kendü tevābi‘i ile ol yola yaķın yerde āv avlamak üzere iken ırāķdan bu hengāmeyi ğördi¹¹⁶⁸. Ve bunlar kimleriki diyu ādam ğönderüb ķandan ğitdüklerini Őordı Ya‘ķūb ise ‘İyṣūñ evvelki kınini berķarār¹¹⁶⁹ ve ‘adavetini āṣikār¹¹⁷⁰ Őanmağla tevābi‘inūñ arāsında Őaķlandı. Ve siz kim idüğiñizi Őorarlarsa ‘İyṣ’ūñ Ya‘ķūb nām ķulıdur ki Őām cānibinden ğelür diyesiz diyu ıṣmarladı. Anlar daĥi Őoranlara ol vechile cevāb virdiler. Fe ammā ‘İyṣ Ya‘ķūbuñ firķatinden ğece ğündüz ağlardı. Ve ĥasret-i iṣtiyāķından sinesini ıağlardı. Ve dāimā Ya‘ķūba kın itdüğine nedāmet ve evvelki ‘adāvetine istiğfār ve inābet eylerdi. Vaķtā ki bu ĥaberi iṣitdi. Ğözyaṣların döküb derdle feryād eyitdi. Ve Ĥaķķ subĥāne ve Te‘ālā ol ğünü ğöstermeyüb Ya‘ķūb ‘İyṣ’ūñ ķuli ola diyu Őöyledi/(48b) ve añā olān arzusını āh u vāhla¹¹⁷¹ āṣikār eyledi. Bu cānibden Ya‘ķūb ‘İyṣ’ūñ bu iṣtiyāķını ıuydı¹¹⁷². Ve ‘adāveti ķālmaduğını bilüb Őād u ĥandān oldı. Fi‘l ĥāl buluṣdılar. Ve ĥasretle birbirlerine Őarılub ağlaṣdılar. Ve cümlesi menzile ıoğrılıb çekilüb Ya‘ķūbı ta‘zīm ve terkimle ķondurdılar. Ve bi‘l cümle ğeldüğünden ziyāde ĥaṣ eyitdi. ve ğöñlünde ne deñlü ķasāveti vārise ğitdi. Ba‘de zamānin tekrār Rāhil yüklü olup Ya‘ķūb’uñ āĥir ‘ömründe ümīd bāğından bir ser ü bālā ve vārlığı dürcünden bir ğüher-i yektā daĥi vücūda ğelüb ol māh-ı tābānuñ ıoğduğından ziyāde ĥaṣ eyledi. ve ānuñ nāmını İbn Yāmin diyu ta‘yīn eyledi. Andan Őoñra Rāhil dünyādan riĥlet eyitdi. Ve Yūsuf’la İbn Yāmin’i dürr-i yetim ğibi ķoyüb

¹¹⁶⁸ ğörüb (M. 89a)

¹¹⁶⁹ berķarār M. 89a’da yok.

¹¹⁷⁰ āṣikār M. 89a’da yok.

¹¹⁷¹ āh u vāhla M. 89a’da yok.

¹¹⁷² ğörüb (M. 89a)

ğitdi. Ve bunun üzerine bir miqdār zamān geçdikden soñra Ya'kūb'a nübüvvet ve cenāb-ı izzetden hil'at-i risālet gelüb¹¹⁷³ ol vilāyetiñ halkını dīn-i islāma da'vet ve her birīsiniñ kalbini çerk-i şirkden taşfiye ve terbiye¹¹⁷⁴ idüp ve herkeşi anuñ ta'zīminde daķıķa fevt itmeyüb ve kanķısını dīne da'vet iderse muħālefet eylemeyüb bu hālle az zamānda çok kimesnei ihyā eyledi. Ve Ken'ān vilāyetini şeref-i islāmla gün gibi pür nūr ve ziyā eyledi. Fe ammā 'İyş cümle halkuñ Ya'kūba iktidāsını gördi. Taħammül idemeyüb terk-i diyār eylemeği evlā gördi. Her ne kadar ki Ya'kūb yalvārdı qarār eylemesi mümkün olmadı. Ve nedeñlü ki şārıldı ağladı ayrılık derdine bir çāre bulamadı. Ve bu halle 'İyş göçdi ğitdi. Cümle tevābi'i ile vārub Rūm vilāyetinde temekkün eyitdi. Sebebi oldur ki Rūmileriñ ekşeri 'İyş neslinden ya'ni Rūm nām oğlunuñ evlādındandır. Ve'l hāşıl Ya'kūb 'aleyhi's-selām ulu peygāMBER idi. Ve sār enbiyā gibi kavmini da'vetde çokluk zahmet ve meşakķat görmemişdi. Ve Mu'cizātu Cem'i'l Enbiyā nām risālede yazıldıđı üzre Hazret-i Ya'kūbuñ¹¹⁷⁵ üç mu'cizesi dađı zāhīr olmuşdur. Evvelkisi¹¹⁷⁶ oldur ki Ya'kūb 'aleyhi's-selām Ken'ān halkını imāna¹¹⁷⁷ da'vet eyitdikde¹¹⁷⁸ kendüden mu'cize istediler ve lākin/(49a) ekin ekecek yerlerimiz ğāyetle azdır diyu tađları düz olmasını ricā eylediler. Pes Ya'kūb 'aleyhi's-selām du'ā eyledi ve ol vādinuñ tađları düz yerler olup vilāyet halkı murādlarınca zirā'at eylediler. Ve bu hāleti görüb Ya'kūb 'aleyhi's-selāma ināndılar ve Allāha imān ğetürüb 'ibādetlerin arturdılar. İkincisi¹¹⁷⁹ budur ki Ken'ān vilāyeti iki tađ mābeyninde bir tār yerde vāki' olmađla vilāyet halkı eküb biçmekde zahmet çekerlerdi. Ve bir yerden bir yere konub göçmekde huşuşan ol maķūle teniñ vādilerde yiyub içmekde nice 'usret¹¹⁸⁰ ve meşakķat çeküb ğam ve ğuşsa yerlerdi. Pes bir gün derildiler ve Ya'kūb 'aleyhi's-selām ğeldiler ve du'ā eyleki Hāķķ celle

¹¹⁷³ ğeldi (M. 89b)

¹¹⁷⁴ terbiyet (M. 89b)

¹¹⁷⁵ Hazret-i Ya'kūb'uñ M. 90a'da yok.

¹¹⁷⁶ evvelki mu'cize oldur ki (M. 90a)

¹¹⁷⁷ dīne (M. 90a)

¹¹⁷⁸ eyledikde (M. 90a)

¹¹⁷⁹ ikinci mu'cize budur ki (M. 90a)

¹¹⁸⁰ 'usret (M. 90a)

ve ‘alānuñ ‘ināyeti ile bu t̄āğlar yerinden göcsün vār yerlerinde zirā‘ at hāreṣte k̄ābil bir yer açılun diyu yalvārdılar. Pes Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selām du‘ā eyledi. Ve barmāği ile işāret ile ol t̄āğlar fi’l hāl ikiside yerden ayrıldı. Ve zirā‘ ata k̄ābil bir vādi açıldı. Üçüncüsü¹¹⁸¹ budur ki şol zamānki Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selāmūñ oğlu Yahūdā ehl-i ‘Amālīka ile cenğ iderdi şavāş üzerinde iken elindeki ramḥī şundi ya‘ni gönderi ufāndı. Pes şavt-ı a‘lāyla çığırdı¹¹⁸² gönderdüm şandı diyu bābāsına feryād eyledi. Hemān dem Ya‘kūb evinde iken t̄ām üzerine çıkdı. Ve eline bir gönder alub Yahūdāya dođrı attı. Fi’l hāl ol gönder Yahūdāya vārdı. Ve ‘Amālīk ehliniñ ekşerini aniñla helāk eyledi. Ammā Ya‘kūb ile Yahūdānuñ arāsi yetmiş fersaḥ idi. Zahi kerāmet idi ki anuñ avāzını işitdi. Ve ol maḳūle ba‘id yerden añā bir gönder vāşıl eyitdi. Ve ammā Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selāmūñ müddet-i ‘ömründe ittifāk bunuñ üzerinedir ki yüz kırk yedi yıl ‘ömür sürdi. Ve maḥrūse-i mışırda Ḥāzret-i Yūsuf yānında vefāt etmiş iken vaşiyyeti ile arz-ı muḳaddeseye götürilüb anda İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ve İşhāk medfūn oldukları mirḳad-ı muḫāḫhara da defn olundu.

1. 13 Zıkr-i Yūsuf eş-Şiddīk¹¹⁸³ ‘Aleyhi’s-Selām [Ya‘kūb’uñ oğlıdur ve Ḥaḳḳ subḫāne ve Te‘ālānuñ şādīk peyğāamberidir. Ḥattā aşḫāb-ı¹¹⁸⁴ rızvānu’llāhi Te‘ālā ‘aleyhim ecma‘in/(49b) bir gün sulṫān-ı enbiyā-i ve’l mürselīn¹¹⁸⁵ ḥuzūrunda nāsiñ ekremi ya‘ni ğāyetle kerīmi kimdir diyu şordılar ve faḫr-i kāināt¹¹⁸⁶ ‘aleyhi’s-şalāt “inne ekramekūm ‘indallāhi etḫakūm”¹¹⁸⁷ diyu buyurdılar ya‘ni Ḥaḳḳ Te‘ālā ḳatında siziñ ğāyetle kerīminiz Allāh’dan muḫkem¹¹⁸⁸ ḥavf eyleyenleriñizdir. Ve nefsinūñ lezzetinden bārī Te‘ālānuñ ḫaşyetini taḳdīm eyleyenleriñizdir diyu taḫḳīḳ eylediler. Fe ammā aşḫāb-ı bi-aşfā bu ḫuşuşı tekrār istifsār eyleyüb bizüm şorduđumuz maḫlūḳatıñ birbirlerine göre eñ kerīmi kīm idügidür diyu cevāb

¹¹⁸¹ üçüncü mu‘cize budur ki (M. 90a)

¹¹⁸² çığırdı M. 90b’de yok.

¹¹⁸³ Şiddīk M. 90b’de yok.

¹¹⁸⁴ aşḫāb-ı ğüzīn (H. 52a); (M. 90b)

¹¹⁸⁵ sulṫān-ı enbiyā-i ve’l mürselīn M. 90b’de yok.

¹¹⁸⁶ faḫr-i kāināt efendimiz (M. 90b)

¹¹⁸⁷ Hucurāt, 49/13.

¹¹⁸⁸ muḫkem H. 52a’da yok.

eyitdiklerinde Rasûlullâh şallallâhu ‘aleyhi ve sellem “inne’l kerîme’bni’l kerîme’bni’l kerîm Yûsufe’bnî Ya‘kûbe’bni İshâke’bni İbrahîm”¹¹⁸⁹ diyu buyurdılar. Ya‘ni abâ ve ecdâdından biru keremle mavşûf olân kerîm Yûsuf bin Ya‘kûb bin İshâk bin İbrahîm olduğını taḥkîk eyitdiler.]¹¹⁹⁰ Ve andan mâ‘adâ Ḥaḳḳ subḥâne ve Te‘âlâ Server-i Enbiyâ’ya “neḥnu neḳuşsu ‘aleyke aḥsana’l қаşaş”¹¹⁹¹ ya‘ni Yâ Muḥammed biz sañâ kışşalarıñ eñ laṭîfîni ve ḥikâyelerüñ ğâyetle şerîfîni söyleyelim diyu yüz bir âyetle sûre-i yûsufî gönderdi. Ve ne ṭarîkle vâқи‘ olduğını evvelden âḥirîne beyân eyledi. Pes tevâriḥ ‘ulemâsı ve müfessirîn füzelâsı ittifâk etmişlerdir ki Âdem ‘aleyhi’s-selâmdan Server-i Enbiyâ zamânına ğelince vâқи‘ olân peyġamberlerüñ menâkıbinde Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmüñ kışşa ğibi ğüzel ḥikâyet ve ğöñüllere te’sîr ider rivâyet ğörölmüş ve oḳunmuş ve kimsenüñ ğözüne ṭoḳunmuş deĝildir. ‘Ale’l ḥuşuş Ḥaḳḳ subḥâne ve te‘âlâ Yûsuf’a bir vechile melâḥat viridi ki zamânında ḥüsn ü behâyla ğevher-i yektâ olduğundan mâ‘adâ tâ bu zamâna ğelince vücûda ğelen maḥlûḳât¹¹⁹² mâbeyninde “ke’l bedri fi’s-semâi ve beyne’n-nucûmi ke’s-sühâi”¹¹⁹³ kemâl-i leṭâfet ve melâḥati âşikâre ve hüveydadır ya‘nî ki ğökyüzinde bedir olmuş ây ğibi meşhûr ve yıldızlar içinde Sühâ didikleri yıldız ğibidir pürnür vâқи‘ olmuşdur. Ya‘kûb ‘aleyhi’s-selâm ise sâir evlâdından ziyâde Yûsuf’a muḥabbet eylerdi. Ve yânuna ğeldüĝince cümleden artuḳ añâ raĝbet eylerdi. Ve bi’l cümle¹¹⁹⁴ oĝlı olduğü cihetle muḥabbet¹¹⁹⁵ etdüĝinden mâ‘adâ ḥüs ü cemâline ‘âşîḳ olmuşdı. Ve Yûsuf’uñ ṭal’at-i âfitâbımdan Ya‘kûb’uñ ğöñli ḥânesi/(50a) ğünden ğüne nihâyetsiz nûr ve ziyâ bulmuşdı. Bu ḥalle ğeçinmek üzre iken bir ğün kızḳarındâşı Aynâs¹¹⁹⁶ Ya‘kûb’ı ziyârete ğeldi ve evlâd u ‘iyâline ḥuşuşan Yûsuf’uñ ḥüsn ü

¹¹⁸⁹ Buhari, **Enbiyâ**, 19.

¹¹⁹⁰ İşrâḳu’t-Tevâriḥ v. (10a)

¹¹⁹¹ Yusuf, 12/2.

¹¹⁹² maḥlûḳātuñ (M. 91b)

¹¹⁹³ Gökyüzünde ay gibidir, yıldızlar arasında sühâ gibidir.

¹¹⁹⁴ ba‘dehü (M. 91b)

¹¹⁹⁵ meveddet (M. 91b)

¹¹⁹⁶ Aynâs (H. 52b)

cemaline muḥabbetle nazār kıldı¹¹⁹⁷. Ve illā kām̄eti servini gönlü bağında ḥāṭır nişān eyitdi. Ve ānuñ muḥabbeti taḥmī kişt-i zārisine sende ḥabbetu's-sevdā gibi bitdi ve ḥüsn-i ādābla cevāba ḡelüb Ya'kūb 'aleyhi's-selāma eyitdi. Li'l-lāhi'l ḥamd ki 'ömrüñ deraḥtınıñ tāze meyveleri vāfirdir. Ve ümīdiñ nihālinüñ nevbāveleri kemāl-i ṭarāvetle zāhirdir. Ne vār bu ḡülzāruñ ḡoncalarından birini¹¹⁹⁸ bañā iḥsān eyleseñ ve yāniñdaḡı eḡlencelerden gönlüm beḡendüḡi ile ḥāṭırımı ḥandān eyleseñ ki hem ḥātunuñ ḥidmeti ve evlādiña olān ri'āyeti bir ma'nā da āsān olurdu¹¹⁹⁹. Ve hem bañā verdüḡüñ oḡlāncıḡıñ¹²⁰⁰ ḥuzūr ve refāḥiyyeti sañā daḡı bā' iḡ-i ḡükrān olurdu. Ve bi'l cümle gözüüm nūrı gibi bir nazār gözümi andan āyırmazdım ve sīnem surūrı diyu bir sā'at yānımdan ayırmazdım¹²⁰¹. Çünkü Ya'kūb bu sözlere işitdi. Kānḡısın dilerseñ yāniña al diyu işāret eyitdi. Pes ol ḥātūn içlerinden Yūsuf'ı çıḡardı. Ve ümīdi bağından maḡşūdi ḡoncasını ḡopardı. Bunun üzerine niçe zamānlar ḡeçdi. Yūsuf 'aleyhi's-selām ḥālası yānında ḥuzūr üzerinde yedi içdi ve lākin Ya'kūb 'aleyhi's-selām kāhī hemşiresinüñ evine vārırdı. Yūsuf'ıñ cemaline nazār kıлмаḡla eḡlenürdi. Vaḡtā ki Yūsuf büyüdi nihāl-i kām̄eti serfirāz olup yedi yāşına ḡirdi. Ya'kūb'ıñ aña muḥabbeti artdı ve ta'alluḡı kemerini heves meyānında muḡkem eyitdi. Ya'ni yüzünü kāhī ḡörmeḡe rāzı olmadı ve sözlere aḡyānān işitmekle teselli bulmadı¹²⁰². Pes murād edindi ise ṭurdu Yūsuf'ı Hālasından ala ve cemālī nūrundan anuñ ḥānesini ḡālī kıla¹²⁰³. Ḥālası ise ṭuydu¹²⁰⁴ Yūsuf'ıñ firāḡı ḡorḡusu cānına ḡoydu. Yānından ayrılmamasına bir ḡile tedārikine mübāşeret eyitdi. Meḡer ki ol şerī'atde bir kişi bir kişiniñ rızḡını uğurlasa ve uğurlanān metā' ayni ile zūhūra ḡelse ol uğurlayān kişi māl şāḡibine/(50b) ḡüküm olunurdu. Ḳulı meşābesinde olup nice zamān ḡidmetinde

¹¹⁹⁷ şāldı (M. 91b)

¹¹⁹⁸ birüsini (M. 92a)

¹¹⁹⁹ ve yāniñdaḡı eḡlencelerden gönlüm beḡendüḡi ile ḥāṭırımı ḥandān eyleseñ ki hem ḥātunuñ ḡidmeti ve evlādiña olān ri'āyeti bir ma'nā da āsān olurdu M. 92a'da yok.

¹²⁰⁰ oḡlānuñ (M. 92a)

¹²⁰¹ sīnem surūrı diyu bir sā'at yānımdan ayırmazdım H. 52b ve M. 92a'da yok.

¹²⁰² sözlere aḡyānān işitmekle teselli bulmadı M. 92a'da yok.

¹²⁰³ kıllar (M. 92b)

¹²⁰⁴ ḡaber aldı (M. 92b)

karar kııurdu. Pes ol hātun Hāzret-i İshāķ'ın kemerini hıle ile ve murādı ğencinesine vesile idüp Yūsuf'a ğönlek üzerindeñ ānı kıuşatdı ve ol kemer ğenc nihān-ı nekhabānı olān şa' bān ğibi Yūsuf'ın meyānına tōlandı tırdı. Kıacan ki¹²⁰⁵ Ya'ķūb 'aleyhi's-selām anuñ evine vārdı şimden ğerü Yūsuf'ı bañā virmek ğereksin diyu yalvārdı. Ve hemşiresini ğāyetle ğamkīn ve ğözlerini seher zamānında ki nerğis ğibi nemkīn buldı. Ya'ķūb dağı ānuñ bu hālını ğördi melūlluğa sebep nedir diyu şordı. Hemān dem¹²⁰⁶ ol hātūn derdle ağlamağa ve Ya'ķūb'ın merhamet-i ateşiyile ciğerin tağlamağa bāşlayub nice yāş dōkmeyeyin ve ne vechile ğam çekmeyeyin ki ceddümüz¹²⁰⁷ Hāzret-i İbrāhīm'ın mübārek kemerini ki teberrūken ğenc nihān ğibi şaķlardım ve şāyed oğullarına diyu ikide birde şanduğımı yoķlardım. Pes bu ğün ol kemeri kıoduğum yerde bulmadım ve ne deñlü ki yoķladum niçe meyānda mübhem olduğını bilmedim ve hayāline dağı mahrem olmadım şöyle ki ol kemer zāyi' olup ğide ve abā ve ecdādımızdan kıalān yādigāre piyrazīn rüzğār bu tarīķ ile mekr ide rāhatım hānesiniñ kemeri yıķılmaķ ve ma'ışetim sarāyı temelinden harāb olmaķ¹²⁰⁸ muķarrer diyu derdle āh eyledi. Ve ev içinde olānlarıñ bellerini yoķlamaķ ğerekdir diyu söyledi bu takrīble ol evde kim vār ise şoydılar yoķladılar. Yūsuf 'aleyhi's-selāmı naķış āhirine şaķladılar. Pes cümlesi ğörüldi ve kemer fesānesi ol ortalıkda şoruldu. Nōbet Yūsuf'a ğeldi ve lākin ol oğlācıķdır diyu hālası ihmāl şüretini ğösterdi. Ve ammā Ya'ķūb 'aleyhi's-selām ibrām eyledi. Elbette Yūsuf'ı dağı şoyuñ yoķlañ diyu söyledi. Vaķtā ki kıaftānını kııķārdılar ğenc nihānında ya'ni meyānında tılsım olmuş bir yılān ğördiler ya'ni ki ince belinde ol mübārek kemeri buldılar ve mekrleri kemer ğibi muķkem olduğına şādān oldılar. Ve hemşiresi Ya'ķūba eyitdi ki ceddimiz/(51a) şeri'atine kıā'il olurmusun ve Yūsuf benüm mülküm ğibi olduğına 'inād kıılurmusun. Pes Ya'ķūb 'aleyhi's-selām nizā' eylemedi. Yūsuf hālası

---

¹²⁰⁵ Kıacan kim (M. 92b)

¹²⁰⁶ dem M. 92b'de yok.

¹²⁰⁷ ceddüm (M. 93a)

¹²⁰⁸ olmaķ M. 93a'da yok.

hidmetinde olmasına rızā virüb g̃itdi. Ve üslüb-ı s̃abık üzre¹²⁰⁹ k̃ahi ṽarub ziyāret iderdi. Tā şol zamāna dek ki iki yıl tamām oldı¹²¹⁰. Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ayıñ ondördi ğibi benām oldı hikmet Allāh’uñdur h̃alası Aynās daħi öldi. Artuķ Ya‘k̃ub’uñ kararı k̃almadı. Ṽarub Yūsuf’ı aldı ğetürdi. Cemali bāğına bākduķca şād olmağa ve k̃āmeti servini ğördükce ğamdan azāde olmağa bāşladı bu h̃āl üzre ğeçinürlerken bir ğece Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bir düş ğördi. “ya ebeti innī raeytu eħade ‘aşara kevkeben ve’ş-şemse ve’l k̃amera raeytühüm lī s̃acidīn”¹²¹¹ diyu ta‘bīrini bābāsına şordı. Ya‘ni ki ey atā ben düşümde ğördüm ki onbir yıldız ve ayla ğüneş dübedüz bañā secde eylediler. Ve beni ta‘zīm ve tekrīmle yañladılar pes Ya‘k̃ub ‘aleyhi’s-selām bu rü’yāniñ şerefini bildi. Sen ‘izzet ve se‘ādete iresin ve karındaşlarıñı k̃apūña muħtāc ğötüresin ve karındaşlarıñı diyu ta‘bīr kıldı. Ve lākin “yā büneyye lā taķşūş ru’yāke ‘ale iħvetike fe yekīdū leke keyden inne’ş-şeytāne li’l insāni ‘aduvvun mubīn”¹²¹² ya‘ni ey benüm oğlāncığım zinhār bu düşüñi karındaşlarıña dime ve bunca yıldızlarla āy ve kevn önünde secde itdüğini söyleme ki sañā mekr iderler. Ve şeytānuñ iğvāsiyla ‘adāvet semtine ğiderler diyu söylediler andan şoñra “ve kezālike yectebīke rabbuke ve yu‘allimuke min te’vīli’l eħādīşi ve yutimme ni‘metehū ‘aleyke”¹²¹³ ya‘ni Hāķķ subhāne ve Te‘ālā seni cümle karındaşlarından ğüzide kıla ve senüñ h̃ālīñ anlarıñ h̃ālinden yek ola ve sañā düş ta‘bīr itmenün¹²¹⁴ tarīkini öğrede ve senüñ üzeriñe in‘ām ve iħsānını tamām ide ya‘ni ki devlet ve se‘ādetine nihāyet olmaya ve ‘izzet ve salṭanatıña h̃add u ğāyet olmaya diyu naşīhat eyledi. Ve ğördiği düşüñ ta‘bīrini bu tarīkle rivāyet eyledi. Eğerçi ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Ya‘k̃ub’uñ pendini tutdı ve bu vāķı‘asını kimseye söylemedi¹²¹⁵ bi’l külliye unudtı. Ve lākin “külli sırrın/(51b) cāveze’l işneyni şā‘” fehvāsınca niçe düş ğördi ki bābası ne vechile ta‘bīr eyledüği tıyuldı h̃attā cemi‘

¹²⁰⁹ üzerine (M. 93b)

¹²¹⁰ olup (M. 93b)

¹²¹¹ Yusuf, 12/4.

¹²¹² Yusuf, 12/5.

¹²¹³ Yusuf, 12/6.

¹²¹⁴ itmesin (M. 94a)

¹²¹⁵ söylemyüb (H. 54a)

qarındaşları bu kışşadan āġāh olup her birisi mekr ve Һased eylemeġe qoyuldu. Ve eyitdiler ki biz Yūsuf'ı qoduq uyur daġi ġörür bunuñ ġibi düşlerde ġörür atamızıñ añā ve qarındaşına olān muġabbeti bizüm cümlemiz olān meveddetinden ziyādidir ġitdikce bābāmız yānında bizüm baġtımız naġsıtda ve anların řāli'leri¹²¹⁶ 'izzet ve se'ādetde keşādidir çāre budur ki Yūsuf'ı öldürervüz bābāmızı andan devr eyleyüb muġabbetini kendümize döndürevüz diyu müşāvereye ve birbirleriyle münāza'a ve mükārebeye bāşladılar ġattā içlerinden birisi "uqtulū Yūsufe ev iřraġuhu arzan yehlu leküm vechu ebiküm ve tekūnū min ba' dihi qavmen řāliġin"¹²¹⁷ ya'ni siz Yūsuf'ı qatli diñ ve yāġūd bābāsından āyırüb bir yerde bırāġub ġidiñ ki bābāmız ānuñ yüzünü ġörmez olsun¹²¹⁸ ve her nireye nařar qılursa anuñ yerine sizi ġörsün nihāyet şoıra tevbe eylesiniz. Babāñız ġuzūrunda řelāġiyyet üzre olāsız diyu söyledi. Ve Yahūdā nām ulu qarındaşı daġi cevāba ġelüb "lā taqtulū yūsufe ve elġūhu fi ġayābeti'l cübbi yelteġiřhu ba' zu's-seyyāreti"¹²¹⁹ ya'ni Yūsuf'u öldürmek ve ġöz ġöre qatli-i nefis idüp vebale ġirmeñ. Fe ammā bir quyunuñ dibine atuñ ve siz daġi ġuzūr idüp arqanız üstüne yatıñ nihāyet ol quyuyā yolcılar uġrayalar ve anı bulurlarsa çıkārub¹²²⁰ āġir memlekete alub ġideler diyu taqrir eyledi. Pes bu řariqi muqarrer eyitdiler ve qavl u qararı bunuñ üzerine perkitdiler. Andan Ya'qub'a vārdılar "mā leke lā te'menā 'alā Yūsufe ve inne lehū le nāřihūn"¹²²¹ ya'ni sen bize Yūsuf'ı inānmazsın ve ānuñ qāmeti servine niġāġımızı toġru řunmazsın ġālen biz añā nařiřatler eyleriz ve kendüsüne ġayırlu nice sözler söyleriz. "ersilhū ma'anā ġāden yerta' ve yel'ab ve innā lehuū le ġāfiřūn"¹²²² imdi ne vārdır. Biġāmdillāh ki eřraf-ı 'ālem sebzēārdır ya'ni yārin bizümle Yūsuf'ı ġönder ve ol çeşm-i āġūy-ı çemenzāre çıqmıř ġazāle dönder ki bizümle ġülsün oynāsun ruġlarını/(52a) ġören ġüller Һased āteşine yānsun nerġis ġibi ġözi ġöñli açılsun ve sünbül řaçlarınıñ bendi çözüleb cemāli bāġına

¹²¹⁶ bizüm baġtımız naġsıtda¹²¹⁶ ve anların řāli'leri M. 94b'de yok.

¹²¹⁷ Yusuf, 12/9.

¹²¹⁸ ġörmesün (M 94b)

¹²¹⁹ Yusuf, 12/10.

¹²²⁰ çıkāralar (M 94b)

¹²²¹ Yusuf, 12/11.

¹²²² Yusuf, 12/12.

şaçılısun ki bādi vezān ğibi seġirtsün ve kāh āb-ı revān mişāli¹²²³ āheste āheste şahrāyı seyr itsün kāh zümürdfereş üzerinde nūrdan serva dönsün kāh zeberced firāş üstünde billurdan dökülmüş tezerūha dönsün ve'l haşıl ğenc nihān ğibi ortaya ālalım ve kendüsini eser yelden bile şākınub cemal-i bi-ekmāline nazarlar şālalım diyu söylediklerinde Ya' kûb 'aleyhi's-selām eyitdi. "innī le yeḫzununī en tezhebū bihī ve eḫāfu en ye'kulehu'z-zī'bu ve entüm 'anhu ğāfilūn"¹²²⁴ ya' ni ol sözüñle ğideceğine taḫkīk ben şimdiden ğaşşalanurın ve siz andan ğāfil iken anı kurd yiye diyu ḫavf eylerin¹²²⁵ didiĝinde "kālū lein ekelehū'z-zī'bu ve naḫnu 'uşbetun innā izen lehāşirūn"¹²²⁶ ya' ni eĝer anı kurd yicek olurşsa biz mücrim olalım ve senūñ ḫuzūruña ğünahkār ve ziyānkār ğelelim diyu cevāb virdiklerinde Ya' kûb 'aleyhi's-selām ināndı. Ve irtesi 'ale'ş-şabāḫ Yūsuf'ı anlarıñla teferruce ğönderdi. Pes cümle karındāşları Yūsuf'ı aldılar Şāmdan Kudūs-i şerīfe ğiden yol üzerinde ki kuyu yānına ğeldiler. Yūsuf 'aleyhi's-selāmūñ tamām 'aklı başında ve kendüsi ol tariḫde on yedi yāşında idi andan ğönleĝini çıkārdılar ve settāruñ kudretini āşikāre kıldılar ve niçe dürlü ta' n itmekle kuyuya şārkıtdılar ve ğönleĝini yānlarınca ğötürüb yine ğeldikleri cānibe çekilüb ğitdiler. Meĝer ol kuyunun ortasında bir tāş vār idi ki şudan yukāruca kālmuşdı. Ve eṭrāfını ol kuyunun şuyı iḫāta idüp bir kıymeti kāşlu ğümüşden ḫāteme dönmüşdi. Yūsuf 'aleyhi's-selām¹²²⁷ ol tāş üzerine indi ğözlerine ḫaceru'l esved ğibi ğöründi. Ḥuşūşan eṭrāfını ṭurmayub ol şu safāyla ṭavāf iderdi. Ve şu safāyla ṭavaf iderdi. Ve Yūsuf'ūñ cemāl-i ka' besine meyyāl olup ayāĝın öpmeĝe sa' y-i te'emmüle ğiderdi. Fe amma Ḥaḫḫ subḫāne ve Te'ālā Yūsuf'a ḫalāşını bildürmişdi ve bu muḫanneti ba' iş-i sa' ādet olmasını vaḫiyle beyān itmişdi. Ba' de zālīke Yūsuf'ūñ karındāşları vārdılar ve¹²²⁸ ğetürdükleri/(52b) ğönleĝi kurbān kānına bulaşdırdılar ve aḫşām zamānında bābālarına ğelüb vah u nāla ile Ya' kûb'ūñ ciĝerin delüb "yā ebānā

¹²²³ ğibi (M. 95a)

¹²²⁴ Yusuf, 12/13.

¹²²⁵ iderin (M. 95b)

¹²²⁶ Yusuf, 12/14.

¹²²⁷ Yūsuf 'aleyhi's-selām ḫüzün ile (H. 54b); (M. 95b)

¹²²⁸ ve ol (H. 55a)

inne zehbnā nestebiķu lenā ve teraknā yūsufe ‘inde metā‘ inā fe ekelehu‘z-zī‘bu ve mā ente bi mü‘minin velev künnā şādīķin”¹²²⁹ didiler ey bizüm atamız taķķīķ biz yārişmaĝa ğitmişdik ve Yūsuf‘ı eşbābımız ğözetmeĝe emīn etmişdik. Biz irāķ ğitdükde ķurd ğelmişmiş ve ğönleĝi ķānlara ĝarķ eylemiş. Eĝerçi ki sen bize inānmazsın ve ne ķadar toĝru söylesek sözüümüzi ĝerçek şanmazsın diyu söylediler. “ve cā‘ü ‘alā ķamīşihī bidemin kezībin”¹²³⁰ ve daĝı yalān ķān ile ğönleĝi ğötürdiler ve Ya‘ķüb‘uñ öñünde feryād u fiĝānların arturdılar. Vaķtā ki Ya‘ķüb ‘aleyhi‘s-selām ğönleĝi ğördi nolaydı ve ğönleĝe olān ihsān Yūsuf‘a olaydı didi ķurdu ve Yūsuf‘ı peri ğibi ķurd yeyub ğönleĝi büsbütün ķālduĝundan şübhesini arturdu. Ve ammā “fe şabrun cemīlun”¹²³¹ diyu sabr eylemeĝi evlā ğördi. Ve lākin derdle aĝlamasını ve hüzünle ciĝer taĝlamasını hūşūşan hicr ile eĝilmesini ve Yūsuf‘uñ haberi ümīdine yollara ķulaķ tütüb döĝülmesini kesmedi. nihāyet bu ķadār vār ki āh-ı şarsarı vücūdi naĝlini şarşar ğibi esmedi ya‘ni işi her te‘ennīde ve cümle teşevvīşī şabırla tedennīde oldu. Ve ammā oĝllarınan Yahūdā Yūsufi sā‘irlerden ziyādece¹²³² severdi. Ve cāha atdıķlarına nev‘ā bī-ĝıuzūr olup derūn dilden ĝuşşa yerdı. İrtesi Yūsuf‘ı ğörmeĝe ve ĝālını ve ĝātırını şormaĝa ĝeldi. Ve bir miķdār yiyecek ğötürdi Yūsuf‘a şārķıtdı ve ĝam çekme ki seni ķardāşlarıñdan dilek ideyin didi ve ğitdi. Dördüncü ĝün olduķda bir ķāfile ki reīsleriniñ adı Mālik idi ve Şām-ı şerīfden ĝelüb Mışır taraflarına sālīk idi ittifaķ ol ķuyunuñ eķrāfına¹²³³ ķondılar ve Mālik kendüsi ve Bişri nām ķulı ile ķuyudan¹²³⁴ şu çekmeĝe yonladılar. Vaķtā ki ķuyunuñ aĝzına vārdılar ve ĝāzır¹²³⁵ ķoĝalarını çāh içine şāldılar. Yūsuf ‘aleyhi‘s-selām ol ipe yāpışdı ya‘ni ki ĝalāş olmasına çālışdı. Pes Mālik yālñız çıkaramadı ve Bişri daĝı bile mübaşeret idüp çekmeĝe el/(53a) urdı. Ammā ne iki diyu Mālik ķuyu içine baķınca¹²³⁶ ğördi¹²³⁷. Ve

¹²²⁹ Yūsuf, 12/17.

¹²³⁰ Yūsuf, 12/18.

¹²³¹ Yūsuf, 12/18.

¹²³² taķķīķ (M. 96b)

¹²³³ yānunda (M. 96b)

¹²³⁴ ķondılar ve Mālik kendüsi ve Bişri nām ķulı ile ķuyudan M. 96b‘de yok.

¹²³⁵ şāĝīb (M. 96b)

¹²³⁶ baķub (M. 96b)

sevindüğünden¹²³⁸ “ya büşrâ hâzâ ğulâmün”¹²³⁹ ya‘ ni ey Büşri sañâ beşâret olsun ki kıyununun içinde bir bedr-i tamâm ve bir hüsn-i essi ğulâm vârdır diyu haber virdi. Ve bi‘l cümle Yūsuf‘ı çıkardılar şuya el şunmuş iken hayât âbına el kıardılar ve götürüb metâ‘ ları yânında oturdıkdı ba‘ de zân kıarındaşları Yūsuf‘ı yoqlamağa ğeldiler ve kıyununun ağızında tırub vâfir çağırdılar. Fe ammâ ğördiler ki Yūsuf‘dan haber ve kıyu dibinde vârlığından eşer yoql sorub kırbân halkına ğeldiler ve Yūsuf‘ı içlerinde bulub kıaçkun kıulumuzdur diyu ol zamânın aqçesiyle Mğlik‘e yığirmi aqçeye şâtdılar ve her birisi ikişer aqçe üleşüb ya‘ ni ki Yūsuf‘un bahâsını haşşalaşub menzillerine ğittiler ve eğerçeki ğaniler ve ol aqçeden müstağniler idiler ve lâkin mücerred Yūsuf‘dan kıurtulduklarına sevindiler. Ve teberrüken anuñ bahâsından kiselerine aqçe kodular ve Yūsuf‘a bahâ yetişmeyeceğini bilürlerdi. Ve kıadr u kıymeti ne mertebede idüğünü idrâk kıılurlardı. añâ binâen şâtdıklarında ziyade bahâ istemediler. Ve Mâlik ne virdi ise âzırğanub reddetmediler. Ba‘ dehü ol kıâfile ğöçüb ğitdi. Yūsuf‘ aleyhi‘ selâm ğöz yaşların döke döke ol vilâyetiñ toprağına veda‘ eyitdi. Vaqtâ ki Mışır‘a yetdiler a‘ yân-ı memleket Mâlik bu maķüle ğulâma mâlik olduğunu işitdiler. Ve‘l hâşıl Yūsuf‘un cemâli mâhî Mışır şehrinde şöhret buldı. Ve bây u ğedâ. Ve vezîr ve pâdişâh anı seyr eylemeğe râğib oldu. [Ħattâ Sâm bin Nüh neslinden Deyyân bin Vâlid ki ol zamânda sultân-ı Mışır idi. Anuñ ‘Azîz dimekle meşhür Kıatafir nâm hazînedârı dağı Yūsuf‘ı şâtnun almağa tâlîb oldu.]¹²⁴⁰ Eğerçi ki tâlîbler ğeldiler ve mâmlüklerini ve cânları naķdini Yūsuf için dermeyân eylediler. Fe ammâ ol ‘izzet-i ‘Azize ve Yusuf ğibi pâk dâmen ânuñ ğibi ehl-i temeyyüze müyesser olup nihâyetsüz bahâ ve hadd-i haşrı yoql dünyâ ile Yūsuf‘ı aldı. Ve evine götürüb “ekrimî meşvâhu ‘asâ en yenfe‘anâ ev netteħizehu veleden”¹²⁴¹ diyu Züleyhâ/(53b) nâm

¹²³⁷ Yūsuf‘ aleyhi‘ selâm‘un mâh-ı cemâliyle ol kıyununun içini behişt-i nür ğibi mestür (H. 55b)

¹²³⁸ ve Yūsuf‘ aleyhi‘ selâm‘un cemâli ile ol kıyununun içini behişt-i nür ğördi ve dağı (M. 96b)

¹²³⁹ Yusuf, 12/19.

¹²⁴⁰ İşrâķu‘t-Tevâriħ v. (10a-b)

¹²⁴¹ Yusuf, 12/21.

hātununa haber viridi¹²⁴² ya‘ni ki bu ğulāmı hoşca tut ki bir vaqt ola bize fāidesi toķuna ve yāhūd oğlumuz yerinde eğlencemiz ola didikde meĝer Züleyhāki maĝrib sulţānı ʾaymūs’uñ ğülistān-ı ‘ömri ʾāvusı idi. Hāzret-i Yūsuf’ı sābiķan vaķı‘asında ğörmekle cemāl-i bi-ekmālline ‘aşık olup hayālī meclisiniñ me’nūsı idi¹²⁴³. Āyā düşümde ğördüğüm āyı kaçan seyr idmeĝe diyu aydan āya derd-i firķati ziyāde olmaķda idi. ‘Acabā ru’yā ‘āleminde seyr eyitdiğüm hūrşide ne zamānda vāşıl olam ki diyu ğünden ğüne bāĝ-ı ruhsārı şararub şolmaķda idi. Hūşuşan ‘Aziz ğinnin olmaĝla dünyāya veled ğetürmemişdi. Ve mihr-i ta‘yin olāndan beri mihr-i ğencine sende mihrüni mu‘āşeret ğötürmemişdi. Pes Yūsuf’ı ğördi. Şād u handān olup yüzünü yerlere sürdi. Rivāyet iderler ki ol tārīhde Yūsuf ‘aleyhi’s-selām yigirmi üç yāşına ğirmişdi. “ve lemmā belaĝa eşüddehū āteynāhu hukmen ve ‘ilmen”¹²⁴⁴ naşş-ı şerīfinde¹²⁴⁵ ‘aķlı ve kuvveti kemāline ermişdi. Ya‘ni ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām kemāline yetişdikde biz añā ‘ilm ve hikmet viridik ve mehr-i nübüvvet ve tāk-ı risālet ğönderdik diyu Hāķķ Te‘ālā buyurmuşdur. Pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmūñ civānlıĝı kemālinde ve kuvveti ser ve bāĝ-ı mu‘āşeret olān nihālinde iken Züleyhā anı hevā ve hevese yelterdi ol maķüle peyĝāمبرzādeye zinā etdirmek istedi hatta bir ğün Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ğönleĝliceķ¹²⁴⁶ yātub uyurken ğördi. Züleyhā kاپuları perkidüp dāmenine teħassürle el urdı. Vaķtā ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām uyāndı. Züleyhā “heyte leke”¹²⁴⁷ ya‘ni seniñçün kendümi hāzırladım ve zib u zīnetle yanına ğeldim diyu iştıyak āteşine bir miķdār yāķıldı yāndı. Fe ammā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām “ma‘āzāllāhi”¹²⁴⁸ didi Tañrım¹²⁴⁹ naşīb etmesün ki ben bu işi irtikāb idem diyu söyledi. Ve lākin Züleyhā’nuñ şabr u ķarārı ķalmadı ve Yusuf’uñ bu maķüle ‘özrini

---

¹²⁴² virüb (M. 97b)

¹²⁴³ hayālī meclisiniñ me’nūsı idi M. 97b’de yok.

¹²⁴⁴ Kasas, 14/28.

¹²⁴⁵ şerīf-i muķtezāsınca (M. 98a)

¹²⁴⁶ ğönleĝliceķ M. 98a’da yok.

¹²⁴⁷ Yusuf, 12/23.

¹²⁴⁸ Yusuf, 12/23.

¹²⁴⁹ ya‘ni Tañrı (56b)

ve yemīnini¹²⁵⁰ ‘aynına almadı “ve leḳad hemmet bihi”¹²⁵¹ ya‘ ni taḥḳīḳ Yūsuf’a ḳaşd eyledi. Ve mücāma‘at ni‘metini murād edindi. “ve hemmā bihā lev lā en ra‘ye burhāne rabbihi”¹²⁵² ya‘ ni Yūsuf daḥi añā uyardı ve ‘inān-ı iḥtiyārı elinden gıderdi. / (54a) Eđer Hāḳḳ celle ve ‘alā’niñ burhānını görmeye idi. Ve Allāh Te‘ālāniñ ‘ināyetinden bir ‘alāmet belürmeye idi. Ba‘zılar dirler ki ol görünen burhān Ya‘ḳūb ‘aleyhi’s-selām idi ki ol ḥinde Yūsuf’a ḳarşu barmāğın ışırmışdı. Ve oğluna bu maḳūle ḥayret ‘alāmeti ile görünmüşdi. Ve ba‘zılar dirler ki “yā Yūsufu eteznī ve ente nebiyyun”¹²⁵³ ya‘ ni ya Yūsuf sen zīnā idermisin ve anuñ ğibi ‘iṣyān ṭarīḳine gıdermisin ki ḥāl bu ki sen nebīsın diyu āvāz iṣitmişdi. Ve bi’l cümle Züleyḥā ne ḳadar ki iḳdām eyledi Yūsuf rızā virmedi ḳaçındı. Ve ol ne deñlü ki pirahnın ḳavradı ve el benüm etek senüñ diyu yalvardı. Yūsuf firār eyleyub Züleyḥā’niñ ğizlü ‘aybını āçdı¹²⁵⁴. Pes bu ḥālle ki Yusuf ḳaçardı. Züleyḥā’niñ şerrinden seğirdib önüne geçerdi. Murādı andan evvel ḳapuya vārmağdı. Ve tışarıya evvelce ḳıḳub ḳurtulmağdı¹²⁵⁵. Fe ammā “vestebeḳa’l bābe ve ḳaddet ḳamīşahū min dübürin”¹²⁵⁶ ya‘ ni ikisi bile ḳapuya seğirtti. Ve Züleyḥā Yūsuf’uñ ğönleğini ārd eteğinden yırttı. “ve elfeyā seyyidehā lede’l bābe”¹²⁵⁸ ya‘ ni bunlar ki ḳoşarak ḳapudan tışara oldılar ‘Azīz ki efendileri idi. Ḳapunuñ önünde buldılar ikisine daḥi ḥavf ve ḥaşyet ve kemaliyle ḥayret ve dehşet vāḳi‘ olduḳda Züleyḥā kendü ‘aybını setr itmek için söyledi. “mā cezā’ü men erāde bi ehlike sū’en”¹²⁵⁹ didi. Ya‘ ni ‘Azīz’e ḥiṭāb idüp senüñ ḥātun ki yermiz ḳaşd ideniñ cezāsı nedir diyu şikāyet eyledi. Ve yine bu sözüne nādım olup ‘Azīz Yusuf’uñ ḳatline emr eyleye diyu ḳorḳub ‘Azīz’den ürkerdi. Yine kendüsi

¹²⁵⁰ ‘aybını (M. 98b)

¹²⁵¹ Yusuf, 12/24.

¹²⁵² Yusuf, 12/24.

¹²⁵³ Yusuf, 12/24.

¹²⁵⁴ Yusuf firār eyleyub Züleyḥā’niñ ğizlü ‘aybını āçdı M. 99a’da yok.

¹²⁵⁵ ḥalāş olmağdı (M. 99a)

¹²⁵⁶ min dübürin M. 99a’da yok.

¹²⁵⁷ Yusuf, 12/25.

¹²⁵⁸ Yusuf, 12/25.

¹²⁵⁹ Yusuf, 12/25.

cevāb virüb “illā en yüscene ev ‘ažābün elīmün”¹²⁶⁰ ya‘ ni ki bunuñ cezāsı zindāna koyulub ḥabs olunmaqdır ve yaḥūd döğülüb ta‘ziz kılınmaqdır diyu cezāsını daḥi ta‘yīn eyledikde Yūsuf ‘aleyhi’s-selām daḥi kāmēti ğibi toğrı söylemeği evlā ğördi. “hiye rāvedednī ‘an nefsi”¹²⁶¹ ya‘ ni ben buñā ḳaşd eyledim biliñe bu bañā ḳaşd eyledi diyu ḥaber viridi. “ve şehide šāhidün min ehlihā in kāne ḳamīšuhū ḳudde min ḳubulin fe šadakad ve hüve mine’l kāzibīna ve in kāne ḳamīšuhū ḳudde min dübürin fe kezzebet ve hüve mine’ş-šādiḳīn”¹²⁶² ya‘ ni/(54b) Züleyḥā’nıñ aḳrabāsından biri ki dāyısı Yemalḥiyā idi ve bunlar seğirdeşüb ḳapuya çıkdıklarında ol ‘Aziz’le muşāḥabetde tenhā idi. Ol¹²⁶³ Yemalḥiyā ba‘zılar dirler ki iki haftalık bir tıfil güyā bu vechile şehadet eyledi ki eğer Yūsuf’uñ ğönleği önünden yırtılmış ise Züleyḥā sözünde šādiḳdır. Ve Yūsuf’uñ kızbi ānuñ da‘vāsına muvāfiḳdır. Ve eğer eteğinden¹²⁶⁴ yırtılmış ise Züleyḥā kāzibdir Yūsuf andan müteneffir ve ol Yūsufa ḫālibdir¹²⁶⁵. “fe lemmā rā’a ḳamīšahu ḳudde min dübürin”¹²⁶⁶ ḳünki ‘Aziz ğönleğe nazar kıldı ardından yıtrılduğın görüb ğünāḥ Züleyḥā’nıñ idüğini bildi. Ve lākin kendü ‘arzını şaḳınub bu sözi bir daḥi kimseye söyleme diyu Yūsuf’a ışmarladı. Ve Züleyḥā’ya sen ḫaḫā eylemişsin vār ğünāḥıña istiğfār eyle diyu ‘itāb eyitdi. “ve ḳāle nisvetün fi’l medīneti’mra’eti’l ‘azizü türāvidü feteyahā ‘an nefsihi ḳad şefefehā ḫubben innā le-nerihā fi zālālin mübīn”¹²⁶⁷ ya‘ ni ki bu ḳışşadan şoñra bir ğün şehr-i Mışırın ‘avratları Züleyḥāyı andılar ve ‘Aziz’üñ bir ḳulunı cānu ğönülde sevmiş ḫattā muḥabbeti cānına kār eylemiş ve envā‘ rağbetle kendü döşēğine da‘vet itmiş diyu söylediler ve biz ol ‘avratı ḳatı zālāletde ve Yūsuf’uñ muḥabbeti ile melāmetde ğörürüz diyu vāfir zem eylediler. “felemmā semi‘te bi mekrihinne erselte

¹²⁶⁰ Yūsuf, 12/25.

¹²⁶¹ Yūsuf, 12/26.

¹²⁶² Yūsuf, 12/26-27.

¹²⁶³ pes ol (H. 57a)

¹²⁶⁴ ard eteğinden (M. 99b)

¹²⁶⁵ Yūsuf andan müteneffir ve ol Yūsufa ḫālibdir M. 99b’de yok.

¹²⁶⁶ Yūsuf, 12/28.

¹²⁶⁷ Yūsuf, 12/30.

ileyhinne”¹²⁶⁸ ya‘ ni şol vaqıt ki Züleyhâ anlarıñ bu sözlerini işitdi. Ve bu şarıkke kendüyi müsâvi eyitdiklerini istimâ‘ eyitdi. Anları hânesine da‘vet ve zârâfetle ziyâfetine niyyet eyledi. ve bir seped a‘lâ turunc ğetürdüb her ‘avratuñ eline bir turunc ve bir bıçağ virdi. Ve anlara turuncların keseceklın ruşşat virmeyub kendüsi sözüni kesmedi. Tâ şu zamâna dek ki nâz u şuyuh ile Yûsuf ğörüñdi ve ‘avratlarıñ ğözleri kıblenâmesi anuñ cemâl-i ka‘besine döñdi. Huşuşan bu iştihâları nârencelerine çığdı ve cemâl-i Yûsuf’a arzuları şabr ve qarârları bünyâdını yığdı. Ve bi’l cümle ruşsâr-ı mihrî bir vechile tulu‘ eylediki ol zanlarıñ meclisi envâra müsteğrağ oldı ve dîdâr-ı mâhı bir tal‘atla ‘âyân oldı ki ‘avratlarıñ perde-i/(55a) ‘iffetlerin hicâb-ı zulmet ğibi bertaraf kıldı. “felemmâ ra‘eynâ ekbernehû ve қата‘ ne eydiyhünne”¹²⁶⁹ ya‘ ni hemân ki ol zenneler Yûsufı ğördiler ve añâ muhkem ta‘zîm kıldılar ve turuncların keselim dirken hayretlerinden ellerini kestiler. Ve yine dehşetlerinden ol hâleti idrâk etmediler “ve kulnâ hâşa lillâhi mâ hâzâ beşerun in hâzâ illâ melekün kerîmün”¹²⁷⁰ ve eyitdiler ki hâşâ kı¹²⁷¹ bu beşer olâ ve hic olurmu ki insândan bu mağûle rûh muşavvir ola bu değildir illâ ferîştadır ve bunuñ zâtı envârı sirşitâdur “kâlet fe zâlikünne‘llezî lümtünnenî fih”¹²⁷² Züleyhâ eyitdi bu bedr-i tamâm ol ğulâm-ı benâmdır ki bunuñ ‘aşkıyla beni melâmet eylediñiz ve muğabbet sırrından ğaberiñiz bilüb bilmedüğiñiz sözleri söylediñiz bu ol ğüher-i yektâdır ki beni ğöz yâşı deryâsına şâldı. Yine kendüyle aşnâlık müyesser olmadı ve bu ol ser u dilâr ider ki ğözlerim çüybâr üstündeki ğubâb ğibi kâmetine bâğdı ğaldı yine bir ğüncüñüz hemsâya olmağâ çâre bulmadı¹²⁷³. Bir şahbâzdur ki ben çağırdığca istiğnâ ucuna kaçâr ğuddem nihâlunda âdâm eylemeği ihtiyâr eylemez ğeçer ve bi’l cümle sözümi diñlemez ve murâdımı ğabul eylemez. “ vele’in lem yef‘ al mâ âmürühû le-

¹²⁶⁸ Yûsuf, 12/31.

¹²⁶⁹ Yûsuf, 12/31.

¹²⁷⁰ Yûsuf, 12/31.

¹²⁷¹ hâşâ kı H. 57b’de yok.

¹²⁷² Yûsuf, 12/32.

¹²⁷³ bir ğüncüñüz hemsâya olmağâ çâre bulmadı M. 100b’de yok.

yüscenenne ve le yekūnen mine'ş-şāğīrīn"¹²⁷⁴ eğer şimdiden görevde ben dedüğim yerde olmazsa ben bunu zindāna bıraktırurun ve kendüsini hür u haķīr itdürürin diyu söyledi ya'ni kendünün hevāsını ve Yūsuf'ün istiğnāsını anlara beyān eyledi zenneler dağı Yūsuf'a naşīhate ve Züleyhā'nın hüsün ü cemālini hikāyete huşūşan mu'āşeret lezzetinin taķrīr ve mücāma'at şöhetini hüsün ü ādābla taķrīre bāşladılar Yūsuf 'aleyhi's-selām ise "rabbi's-sicnu eħabbu ileyyā mim mā yed'ūnenī ileyhi"¹²⁷⁵ ya'ni Yā Rabbi bu 'avratlar beni da'vet eylediği şöhetden zindānda¹²⁷⁶ ki meşekķati yek isterin ve bunlarıñla olacaķ 'işretten habs içinde olān 'usreti taķdīm eylerin didikde Haķķ subhāne ve Te'ālā Yūsuf'ün du'āsın kabūl eyledi. Az zamān gecmedin Züleyhā'nın hilesiyle habs zindānına giriftār oldu. Fe ammā ol zindān kendüsüne gülzār-ı cinān olup kāh namāz ve tā'atde ve maħbūsları dīn-i/(55b) islāma da'vetde ve kāh halkıñ vāķı'aların ta'birde ve hastalarınıñ devālarını tedbīrde zindān içinde zamān geçirüb ve düş ta'bir itmekle ehl-i Mışır içre tamām şöhet bulub tururken meğer zehre bazı hıyānet ve sulţān-ı Mısrıñ katline kaşd u niyet itdüklerinde¹²⁷⁷ bir¹²⁷⁸ şarābdārı ve bir havān sālārı ya'ni ki çāşn-ı ğīr¹²⁷⁹ ol zindāna habs olunmuşlar idı. Ve Yūsuf'ün düş ta'bir itdüğünü ve ne maķūle töhmetle habs olunduğunu bilmişler idi. Bir ğün ol ikisi kavlı idüp¹²⁸⁰ Yūsuf'ün ta'birini imtiħān için bir düzme düş söyleyecek oldılar. Pes şarābdār olān civān söyledi. "innī erānī a'şīrū hamran"¹²⁸¹ didi. Ya'ni düşümde ben kendümi şarāb şıķarken gördüm diyu söyledi¹²⁸². Ve ol çāşn-ı ğīr olān nādān "innī erānī eħmilü fevķa ra'sin ħubzen te'külü't-ţayru minhu"¹²⁸³ didi. Ya'ni bende düşümde bāşım üzerinde bir sini

¹²⁷⁴ Yusuf, 12/32.

¹²⁷⁵ Yusuf, 12/33.

¹²⁷⁶ zindān (M. 101a)

¹²⁷⁷ itdükleri ecilden (H. 58a)

¹²⁷⁸ bir ecilden (101b)

¹²⁷⁹ çāşn-ı ğīre (M. 101a)

¹²⁸⁰ itdiler (M. 101b)

¹²⁸¹ Yusuf, 12/36.

¹²⁸² söyledi H. 58b ve M. 101b'de yok.

¹²⁸³ Yusuf, 12/36.

etmek¹²⁸⁴ götürürdüm ve havādan kuşçağızlar inüb ol etmeği yedüklerini görürdüm diyu taqrīr eyledi. Ve ikiside Yūsuf’a hīṭāb idüp¹²⁸⁵ didiler “nebbe’nā bi-te’vīlihi innā nerāke mine’l muḥsinin”¹²⁸⁶ ya’ni bizüm düşlerimiz ta’bīr eyle ki biz seni ululardan görürüz diyu cevāb eyitdiler. Hemān dem Yūsuf ‘aleyhi’s-selām zindānda ki maḥbūslara ve ol ḥalāş olmadan me’yūslara niçe pend ü naşīhat ve islām yollarına dalālet ve īmān meclisine her birini da’vet ve cehennem ‘azābını kāt kāt rivāyet ve cennet ni’metlerini tatlu tatlu ḥikāyet eyitdikden şoñra bu iki düş şāhiblerine hīṭāb eyleyüb “yā şāhibeyi’s-sicni ammā aḥadükümā fe yesķī rabbehū ḥamran”¹²⁸⁷ ya’ni ol biriñiz ki kendüyi ḥamr şıķarken görmüşdi. Yine sulṭān anı şarābdār ider günāhından geçecektir ve evvel ki uslub üzre elinden şarāb içecektir “fe amma’l āḥiru fe yuşlebu fe ye’külü’t-ṭayru min ra’sihi”¹²⁸⁸ ve ammā ol biriñüz ki başında bir sini etmek götürmüştür ve havādan kuşçağızlar inüb ol etmeği yidüğünü görmüştür ol kişi aşulur günāhına göre berdār olunur¹²⁸⁹ ve kellesinüñ beynisini kuşçağızlara ğıda olmağa sezā vār kıılınur diyu düşlerini ta’bīr eyledi. /(56a) Ve başlarına gelecek vāķı’ayı tafşīllī¹²⁹⁰ ile söyledi ve ammā anlar gülüşdiler ve bu düşlerimiz hemān bir düşünmedir gerçek değildir diyu birbirlerine baķışdılar ve lākin māh-ı ken’ān “ķużiye’l emru’llezī fihi testeftiyān”¹²⁹¹ diyu buyurdi. Ya’ni Yūsuf ‘aleyhi’s-selām cevāb virüp siziñ fālñıza göre ta’bīr olundu. Ve bu ta’bīr üzre serāncāmñız daḥi muķarrer olundu. Pes bu kışşadan ma’lūm oldu ki kişi kendüye şerri fāl eylememk gerekdir ve şonı ḥayır olmayacak sözi laṭife ile söylememk gerekdir. Zīrā ağız fālī adāmñ ḥesab ḥālī olacaķdır muḥaşşīl-i kelām Yūsuf ‘aleyhi’s-selām didiği ğibi az zamān içinde şarābdār sulṭān yānında yine evvel ki mertebesin buldı. Ve ol çāşn-ı ğir

---

¹²⁸⁴ ekmek (H. 58b); (M. 101b) iki nüshanın tamamında da “etmek” kelimesi “ekmek” şeklinde yazılmıştır.

¹²⁸⁵ itdiler (101b)

¹²⁸⁶ Yusuf, 12/36.

¹²⁸⁷ Yusuf, 12/41.

¹²⁸⁸ Yusuf, 12/41.

¹²⁸⁹ kıılınur (H. 58b)

¹²⁹⁰ ‘ale’t-ṭafşīl (M. 102b)

¹²⁹¹ Yusuf, 12/41.

şulb u siyâsetle berdâr oldı. Ve Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm müfessirîn kavlince huşûşan “fe lebişe fi’s-sicni biz‘a sinîn”¹²⁹² naşşı şerîfince yedi yıl miqdârı zindânda kâldı. Aşlâ rencide hâtır olmayub huzûr-ı kalble tâ‘at ve ‘ibâdet deryâsına taldı. Ve bi’l cümle ba‘zı beş yıla on yıl arâsına dirler bu taqdîrce eksik ve artuğ olmağda câ‘izdir. Ve lâkin ekşer müfessirîn ve tevârîh ‘ulemâsı olân kâmileyn yedi yıl maħbûs ulduğuna ittifağ etmişlerdir. Eğerçeki Yûsuf’a düş ta‘bîr etdüren şarâbdâr sultânın bezm-i hâşında berkarâr olduğda Yûsuf’uñ hâlini ve töhmetüñ mâlını arz eylemeğe ‘ahd itmişdi. Fe ammâ Hâkğ subhâne ve Te‘âlânın hikmeti ile tâ yedi yıla dek añması¹²⁹³ mümkün olmayub hâtırından ğitmişdi. Āhiru’l emr bir ğece Mısır sultânı bir düş ğörüb vüzerâsına ve meclisine dâhil olân ‘ulemâ ve füzelâsına huşûşan mu‘abbirlere ve her kanda kâmil olân müfessirlere düşüni¹²⁹⁴ hikâyet¹²⁹⁵ ve vaqı‘asını rivâyet¹²⁹⁶ idüp “innî erânî seb‘a bağarâtin simânin ye’külühünne seb‘un ‘icâfün ve seb‘a sünbülâtin huzrin ve uğara yâbisât”¹²⁹⁷ ya‘ni vaqı‘amda ğörürin ki yedi bâş semiz şığırlar nîl şuyundan berü çıkarlar ve eṭrâf-ı cevânibe döne döne bağarlar ve yedi baş ırğ şığırlar daği ardlarınca çıkub/(56b) anlar ğüderler. Ve fi’l hâl yetüşüb ol semiz şığırları yudarlar semizleri nâ bedid olur ğider ve arğaları anlaruñ yerlerinde kâlub eṭrâfı seyr ider. Ve andan şonra yedi bâş tâze buğdây ğörürin ki dâneleri içlerinde kâmil ṭurur ve yedi bâş kuru buğdây daği çıkub ol tâze buğdây bâşlarını ortadan ğötürür ve’l hâşıl tâze buğdây bâşları ğider yerlerinde kuru buğdây bâşları zuhûr ider “ya eyyuhe’l mele’ü eftünî fi ru’yâya in küntüm li’r-ru’yâ ta‘burün”¹²⁹⁸ pes ey bunda hâzır olân ‘âlimler ve müfesirler ve bu vâqı‘ayı istimâ‘iden fâzıllar ve mu‘abbirler eğer düş ta‘bîr idebülürseñüz bu ru’yânın te’vîlini idrâk kılursunuz bu hinde ta‘bîr eyleñ ve niye işâret idüğünü söyleñ düyu sultân¹²⁹⁹ emr

¹²⁹² Yûsuf, 12/42.

¹²⁹³ Fe ammâ Hâkğ subhâne ve Te‘âlânın hikmeti ile tâ yedi yıla dek añması H. 59a’da yok.

¹²⁹⁴ düşüni M. 102b’de yok.

¹²⁹⁵ hikâyet idüp (H. 59a)

¹²⁹⁶ rivâyetdir ki (H. 59a)

¹²⁹⁷ Yûsuf, 12/43.

¹²⁹⁸ Yûsuf, 12/43.

¹²⁹⁹ sultân-ı Mısır (M. 103a)

eyledi. Her biri ‘aciz oldılar “ kâlû¹³⁰⁰ ezğâşü ehlâmin ve mâ naḥnu bi te’vîli’l ahlâmi bi ‘âlîmîn”¹³⁰¹ ya’ ni bu vâkı’ a i’ tibâr¹³⁰² idececlin değıldir ve aḡar Şu üzerindeki çör çöb ğibi Őebâtı olduğı zâhirdir bu taḡdîrce biz bunu ta’bîr idemezüz ve kârıŐ kâtiŐ olân i’ tibarsız vâkı’ anuñ te’vîlini taḡrîr idemezüz diyu cevâb verdüklerinde sulṡân perîŐân ḡâl oldu ve ḡasâvetinden yemeğı iġmeğı terk idüp bir nice ğün münkesiru’l bâl oldu. Pes sulṡânıñ bu ḡasâveti ve düŐi ta’bîr olunmaduğına ğuşŞası ve melâmeti cümle ḡullarına dağı sirâyet itdükde Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm irâdâtullâhla ol Őarâbdârûñ ḡâtırına düşdi ve hemân dem ‘acele ile sulṡân ḡuzuruna yetişdi. Evvelâ Yûsuf’uñ ṡâ’at ve ibadetini ve ḡabsine sebep olân töhmetini ve ḡalkûñ vâkı’ alarını ta’bîrini ve kendüler tecrübe iġin söyledikleri düzme düŐlerinüñ ta’bîri te’sîrini ve Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm vilâyet-i Ken’ândan olduğıni ve ğülzâr cemâli ile zidân cennet ğülistânı ğibi Şeref bulduğıni bir bir sulṡâna söyledi. Ve sulṡânûñ emri ile ol vaḡı’ ayı dağı ta’bîr itdürmeğı zindâna ‘azîmet eyledi. Vaḡtâ ki Yûsuf ‘aleyhi’s-selâmı ğördi. Mübârek ellerin öpüb ḡâk-i pâyine yüz sürdi. /(57a) Andan sulṡânıñ düŐini tafşîli ile taḡrîr eyledi. Ve kendüsini suṡân-ı mışır ğönderüb ta’bîrin murâd idündüğıni künhi ile söyledi. Pes Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm aşlâ te’ḡîr eylemedi. Ve beni sulṡân ḡuzurına alub ğit ki anda ta’bîr ideyin dimedi. Hemân dem ol ru’yâyı te’vîle bâşlayub “tezre’üne seb’ a sinîne de’ben”¹³⁰³ ya’ ni ol ğörilen yedi bâş semiz Şığırlar oldur ki yedi yıl biri biri ardınca ekinler ekesiz ve murâdınızca ḡâŐıllar alub anbârlarınıza yük çekesiz. “femâ ḡaŐadtüm fe-zerûhu fi sünbülühi illâ ḡalîlen mimmâ te’külün”¹³⁰⁴ fe ammâ târlarınızdand buğdâyı ancak yiyeceğız miḡdârı biġüb dokesiz mâ ‘adâsını bâŐından ya’ ni ḡılġığından ayırmayub ḡâli üzre ḡoyasız. “Şümme ye’tî min ba’ di zâlike seb’ u Őidâdin ye’külna mâ ḡaddemtüm lehünne illâ ḡalîlen mimmâ tuḡsinün”¹³⁰⁵ ya’ ni andan Őoñra ol yedi bâş ırḡ Şığırlar delâleti ile yedi yıl dağı ğele ki muḡkem

¹³⁰⁰ kâlû H. 59b’de yok.

¹³⁰¹ Yûsuf, 12/44.

¹³⁰² ta’bîr (M. 103a)

¹³⁰³ Yûsuf, 12/47.

¹³⁰⁴ Yûsuf, 12/47.

¹³⁰⁵ Yûsuf, 12/48.

kaht u ğilā u kılet ve her kiŝiye ma‘āşında muzāyaka ve zāruret vāki‘ ola ve ol ğeçen yedi yıl içinde lülesinde ya‘ni kılıçla başında kalān buĝdāy dānelerinden her kiŝi menfa‘atler bula ve bi‘l cümle yedi semiz ŝıĝır ucuzluĝla ğelecek yedi yıla ve yedi bāş tāze buĝdāy ol yedi yılda ekin vāfir olmasına dalālet ider ve ol yedi bāş ārk ŝıĝır yedi kaht u kıletli yıla ve yedi baş kuru buĝdāy daĝi ol yedi yılda hāşıl olmamasına iŝāret eyler diyu sultāniñ düŝünü tamām ta‘bir ve te‘vīlini ol ŝarābdāra daĝi iŝrāb u taķrir eyitdikden ŝoñra “şümme ye‘ti min ba‘di zālīke ‘āmün fihi yuĝāşü’n-nāsü ve fihi ya‘şirün”¹³⁰⁶ ya‘ni ki ol on dōrt yıl ğecdikden ŝoñra bir yıl daĝi ğele ki ğökden bārān-ı rahmet ve yeryüzünden ŝemerāt-ı ni‘met keŝret u fert üzre zuhūr eyleyüb cümle maħlūkāta hużūr ve rāhat ve kemāl-i zevķ ve tene‘umle refāhiyyet veistirāhat müyesser ola diyu ta‘bir eyledi. Eĝerçi ki sultāniñ vāki‘asında bu bir yıla müte‘allık nesne yoĝdı ve illā mu‘bbirleriñ adābı üzre anlar bu maķūle beŝāret u Haķķdan¹³⁰⁷ ümīdlerini ve niyāzlarını daĝi kesmesünler diyu istimālat lāzım olmaĝla Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bunu daĝi beŝāret tārīķiyle/(57b) söyledi. Vaķtā ki ŝarābdār sultāna vārdı. Ve tafşīli¹³⁰⁸ ile ta‘birden ğaber viridi. “Ve kālē’l melikū’tünī bihi”¹³⁰⁹ hemānden pādiŝāh-ı mıŝır¹³¹⁰ emr eyledi. Vāruñ ol mu‘abbiri bañā ğetürüñ diyu söyledi. Pes yine ŝarābdār ve sultāniñ muķarriblerinden bir kaç ğizmetkār kimseler zindāna vārdılar. Ve sultān-ı Mıŝır seni istemiŝdir diyu Yūsuf’a ğaber virdiler eĝerce ki añlanān bu idi ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bu ğaberi iŝitdikde isti‘cāl ideydi ve bundan ŝoñra ğabisden ğalāş olurun diyu sevine sevine ğide idi. Ve illā çıķmada te‘ĝir eyitdi ve ŝarābdāra eyitdi. “irci‘ ilā rabbike fes’elhu mā bālu’n-nisvetü’l-lāti ķatta‘nā eydiyehünne”¹³¹¹ ya‘ni efendiñ olān sultāna vār ve benüm aĝzımdan kendüsüne yalvār ki ol ‘avratları ŝorsun ki ellerin kesdükleri meclisde benüm haķķımda ne iŝitmiŝlerdir ve ol nākesler ellerin kesince bañā ne maķūle mekr

---

¹³⁰⁶ Yūsuf, 12/49.

¹³⁰⁷ Haķķ subĝāne ve Te‘ālā ğazretlerinden (M. 104b)

¹³⁰⁸ ‘alet-ťafşīl (M. 104b)

¹³⁰⁹ Yūsuf, 12/50.

¹³¹⁰ mışır H. 60b’de yok.

¹³¹¹ Yūsuf, 12/50.

itmişlerdir. Künhi ile bilsün ve aşlı ile haber alsun ki şāniyen benüm ma‘ rifetimi ve ta‘bire müte‘allık olān ‘ilm u hikmetimi ma‘lūm ideyine ve ben bī-günāh iken töhmetle habs olunduğımı haqīqati ile añlayub bele diyu anları sultāna gönderdi. Ve kendüsi te‘hīr ile çıkmağı evlā gördi. Pes cemi‘ enbiyā huşūşan server-i aşfiyā ve hazret-i habīb-i bar-ı hudā Muhammed Muştafā ‘aleyhi ve ‘aleyhimü’s-selām Yusuf’uñ bu te‘hīrini istihsān eylemişlerdir ve Haqq celle ve ‘alā’nuñ kazāsına şabr u tāmle rızā verdüğünü ta‘rīf ve tavşīf itmişlerdir hattā Rasūl-i Ekrem şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem hazretlerinden ‘Abdullāh bin ‘Abbās raziyallāhu ‘anhu rivāyet etmişdir ki Yūsuf sūresini kırāat olunduğda “irci‘ ilā rabbike” āyeti okunduğda peygāMBER hazretleri “raḥimallāhu eḥī yūsufe lev kunte enā mekānehū lebā dertü ilā’l bābi” buyurmuşlardır.¹³¹² Ya‘ni Bār-i Hudā qarındāşım¹³¹³ Yūsuf peygāMBERE rahmet eylesün ki sultān-ı Mısrıñ adamı geldikde ve kendüsini zindāndan çıkārmağa tekliḥ eyledükde uymadı “irci‘ ilā rabbike” diyu ol adāmları yine sultāna gönderdi ve ol kışşanıñ şorulmasını işmarladı ki niçe günler daḥi te‘hīre sebep olmağ cāiz oldı. Ve ammā eğer anuñ yerinde ben olāydım ve maḥbūs olduğum/(58a) ḥālde sultān-ı Mısrıdan ol ruḥşatı ben bulāydım qapuya seğirdürdüm ve bir ayak ānda çıkmağı evlā görürdüm diyu haber vermişlerdir. Bundan murād-ı mücerred Hazret-i Yūsuf’uñ şabrını mübālağa ile tavşīfdır yoksa ben anuñ gibi şabr eylemeğe qādir olmazdım demek değıldir. Zīrā Hazret-i Rasūl¹³¹⁴ şallāllāhu ‘aleyhi ve sellemüñ derecātı sā’ir nebīleriñ merātibinden yücedir. ‘Ale’l huşūş ol te‘hīrde fesād lāzım gelmedüğü daḥi anlara ma‘lūmdur. Pes neden ki isti‘cāl eyleyelerdi¹³¹⁵. İmdi ma‘lūm oldı ki hemān murād-ı şerīfleri Hazret-i Yūsuf’uñ ol maḥalde şabr itdüğünü mübaālağa ile ta‘rīf ve tavşīfdır. Ba‘de zālīke Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmüñ haberleri ki sultāna vāşıl oldı. tedārikine ve ferāsetine taḥşin idüp derūn-i dilinden Yūsuf’a muḥabbet ḥaşıl oldı. Andan Züleyḥā’yı ve ol meclisine vāran ‘avratları getürtdi. Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-

¹³¹² Buhari, Enbiyā, 11.

¹³¹³ qarındāşım M. 105b’de yok.

¹³¹⁴ Server-i Enbiyā (H. 61a)

¹³¹⁵ eyleye didiler (M. 105b)

selām ile қаtafir öndeki meclisde ne söyleşilmiş ise naķır ve ķiķmır su’āl eyitdi. Anlara daķı ıoğrusın söylediler ve Yūsuf’uñ ķāmet-i servine eğrilikle niđāh itdüklerini ĥikāyet eylediler ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ĥaķķında “ĥāşa lillāhi mā ‘alimnā ‘aleyhi min sū’in”¹³¹⁶ ya‘ni ma‘āzallāh biz Yūsuf’uñ yaramazlığın görmedik ve ķaşlarından ğayrı eđri yerin bulmadıķ didiler. Vaķtā ki Yūsuf’uñ şadāķati ğün ğibi zāhir oldı iftirayla ĥabs olunduğına her kişi vuķūf buldı. Andan sulţān-ı Mışır “i’tunī bihī istahlişhu li nefsi”¹³¹⁷ didi. Ya‘ni Yūsuf’ı bañā ğetürüñ ki kendü ĥidmetim için ürün dileyeyin ve min ba‘de anuñ şeref-i şoĥbetini kendüme maĥşuş ideyin diyu söyledi. Pes yine şarābdār ve me’mūr olān sāir ĥuddām zindāna vārub ve envā‘ ta‘zīm ve tekrimle Yūsuf’ı çıkārdılar. Fe ammā ehl-i zindān nālān u ğiryān ve ayrılık ateşine büryān olup maĥbus idüklerini Yūsuf’dan ayrıldıkları ğün bildiler ve kayd u pend içinde olduklarını bend zülfünden cüdā düşdükleri sâ‘atde tıydılar. Ğüyā ki ğülistāndan çıkub zindāna ğirdiler. Ve bađ-ı cināndan ayrılıb ķa‘r-ı nīrana erdiler. Ve cümlesi feryād u fiđān ile Yūsuf’dan du‘ā istediler andan Yūsuf ‘aleyhi’s-selām/(58b) zihn-i dürcini açdı ve ol maĥbuslaruñ üstüne ğüherler şaçdı ve eyitdi. “Allāhumme a‘ţif ķulüb’ş-şālihīne ‘aleyhim ve lā testürü’l aĥbāre minhüm” ya‘ni Yā Rabbi şuleĥānuñ ķulubını bunlara şefķatlı eyle ve bunlardan ĥaberleri şaķlama diyu du‘ā eyledi. Sebebi oldur ki zindān ehline her kişi meşekķat¹³¹⁸ ve merĥamet eyler. Ve ekşeriyā ba‘zı ĥaberler ve ĥādīşeler evvelā maĥbuslardan anlaruñ içinden ĥalka sirāyet eyler andan Yūsuf’ı ĥammāma eyletdiler taĥhīrinde ve laţif ĥil’atler ile tevķīrinde mümkün olduğı mertebelerden ziyāde diķķatler eyitdiler ve sulţān-ı Mışır ĥuzūruna ğetürüb şoĥbet-i şerifi ile pādişāhı müşerref eylediler. Ol dem ki sulţān-ı Mışır cemāl-i Yūsuf’ı ğördi. Şadāķat ve emānetini bilüb añā muĥabbet ve meveddetin arturdı¹³¹⁹. Ĥattā “inneke’l yevme ledeynā mekinün emīnün”¹³²⁰ didi. Ya‘ni hemān bu ğünden sen benüm māla ve ĥazīnelerime emīn ve i‘tibārıma ķarīn

¹³¹⁶ Yusuf, 12/53.

¹³¹⁷ Yusuf, 12/54.

¹³¹⁸ şefķat (M. 106b)

¹³¹⁹ ber ķarār oldı (M. 106b)

¹³²⁰ Yusuf, 12/54.

olasın diyu söyledi. Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol zamānda tamām otuz yaşında idi. Zīrā on yedi yaşında iken çāha atıldı ve altı yıl ‘Aziz-i Mıṣır evinde oldu yedi yıl zindānda habs olundu. Bu taq̄dirce tamām otuz yaşında h̄azinedār oldu. Andan ol düşüñün ta‘biri ve ğelecek kaḥt u k̄illetiñ tedbiri z̄ikr olunduğda Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ol ucuzluğ yıllarda ‘ādetden ziyāde buğdāy ekdürüb ve re‘āyādan ‘öṣr alınurken niḫām-ı millet ve zārūret-i kaḥt u k̄illet için humus alınub ve muḥkem emānet ve istiḫāmetle hıfz olunub ve kaḥt olān yıllarda halkuñ ma‘āşına kifāyet ideceklin verilüb ve alınān bahāları daḥi beytū’l māl için zabt kılınub bu t̄arikle hem ra‘iyyete rāḥat ve hem beytū’l mālā vüs‘at muḥarrerdur diyu beyān eyledikde sulṭān-ı Mıṣır her sözüni ḳabūl eyledi. Ve lākin bu h̄idmetūñ ‘uhdesinden kim ğelebilür diyu söyledi. Pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmūñ¹³²¹ sulṭānuñ iḥsānına ğöre h̄idmet huşūşan re‘āyānuñ mühimmātına ṣadākat ve istiḫāmetle sa‘y ve diḳkat olmağın “ic‘alnī ‘alā h̄azāini’l arzi/(59a) innī h̄āfızun ‘alīm”¹³²² didi. Ya‘ni beni zahīre anbārlarına emīn eyle ki ben bu h̄idmeti ğötüreyin ve murādınıza muvāfiḳ emānetle nihāyete irğöreyin didikde sulṭān ğereği gibi ṣād u h̄andān olup Yūsuf’ı ğillet¹³²³ tedārikine emīn eyledi. Ve senūñ münāsib ğördüğüñ benüm daḥi maḳbūlumdur diyu ta‘yīn eyledi. Pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selām zindāndan çıkdığdan ṣoñra tamām iki yıl ki ğeçdi. [Sābıḳan efendisi olān ‘Aziz-i Mıṣır ecel kāsesinden ölüm ṣerbetini içdi. Anıñ h̄azinedārılığı daḥi bi’l külliye Yūsuf’a verildi. Ve ğitdükce emānet ve istiḫāmetle sulṭānuñ vekīl-i muṭlaḳı oldu. Hattā ol sulṭān ki Velīd oğlı Reyṯān idi. Yūsuf’uñ da‘veti ile imāna ğeldi.]¹³²⁴ Ve her ne re‘y eylediyse sem‘an ve t̄ā‘aten diyu tābi‘ oldu. Ve bir ğün Yūsuf’ı tenhā çağırub ve ‘Azīz’iñ h̄ānedānına itdüği ṣadāḳati beyāna ğetürüb minnet eyledi ki Züleyhā’yı h̄elālliğa ala. Ve ḥaḳnān ve nemki yerine ḳoyub kayd-ı ḥayātde olduḳça h̄uzūr-ı refāhiyyetle ḳāla. Pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selām sulṭānuñ emrine iṭā‘at etdi. Ve ol tāze nihāli arāyiş-i h̄andān edinmesi ğöñlünden bitdi. Andan huṭbe-i nikāḥ oḳundu.

¹³²¹ Pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmūñ murādı (H. 62a)

¹³²² Yūsuf, 12/55.

¹³²³ ğillet M. 107b’de yok.

¹³²⁴ İṣrāḳu’t-Tevārīḥ v. (10b)

Ve düğün tedârîki görüldi. Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Züleyhā’nuñ ḥalvetḥānesine dāḥil oldı. Egerçi ki Züleyhā Yūsuf’un vuşlatına ḫālib ve anıñla mucāma‘ate müsta‘cel ve rāğib idi. Fe ammā ḫātırına bu lāyih oldı ki sābiḫan ben Yūsuf’ı firāşıma da‘vet ve ğenc nihānımı ḫuzūrunda bezl itmeğe niyyet eylediğimde şimdi benüm ol ḫālîmi añduḫda her kişiye öyle ḫālib añlamak ve bi’l cümle bañā ḫiyānetle i‘tikād itmek muḫarrerdir diyu bunı tedārik eyitdi ki evvelā Yūsuf’a ‘özrüni beyān eyleye andan soñra ğencinesini dermeyān eyleye ve muḫaddemā ‘Aziz’ün seset endāmlıĝını ve Yūsuf’uñ bedr-i tamamlıĝını ve kendinüñ serukül endāmlıĝını ḫuşuşan Yūsuf’a ‘aşḫ ve muḫabbetini ve anuñ ğibi nū civānla ḫalvet olmaḫdaĝı ruḫşatını ve bu zamāna gelince kendisinüñ ‘iffet ve ‘işmetini ve mühri mihri ğibi dürüst olduĝunuñ beşāretini bir bir söyleye ki Yūsuf kendüsüne sū-i zan itmeye/(59b) ve ikide birde ḫiyānet ihtimālin virüb nefret itmeye¹³²⁵. Pes bu tedbırde evvelā Yūsuf’la kendüyi teslīm itmedi. Ve ol buñā el uzātdıkca bu andan būs u ğünār lezzettini ğözetmedi. Ya‘ni her ne ḫadar ki Yūsuf el urdı. Bu istiĝnā ḫariḫini ḫutub çekindi ḫırdı. Andan soñra zıkr olunān‘özürleri bir bir söyledi . Mehr-i dürüst olduĝı beşāretle Yūsuf’ı şād u ḫandān eyledi. Ba‘dehū murādları ḫāşıl ve maḫşūd oḫı menzline vāşıl oldı. Ve bi’l cümle tā ölünca dirildiler zinde olduḫlarınca ḫayāt ābına irĝördüler. Ḥattā Efrāim ve Mīşā¹³²⁶ nām iki oĝulları daĝı vücūda ğeldi. Ve nihāl-i ḫāmetleri ser u bālā ğibi ğün ğüne yüceldi. Ammā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām ğece ve ğündüz terekeniñ ḫıfz u ḫarāsetinde ve sāir yıllardan ziyāde zirā‘at ve ḫarāsetinde daḫıḫa fevt itmeyüb¹³²⁷ eĝer daḫıḫi ve eĝer buĝdāyı ve arpayı bir vechile zabḫ itmişdi ki zamān emānetinde bir dāne buĝdāy telef¹³²⁸ olmadı. Ḥattā ḫarıncaḫıḫlarıyla buĝdāy uğurluĝuna bir yol bulmadı. Ve sultān-ı Mışırın düşüni ta‘bır itdüĝi üzre yedi yıl dan soñra Mışır ve Şām ve vilāyetinde bir derece de ḫaḫt u ḫillet oldu ki bir yük buĝdāy bir yük ḫumāşa verilürdi. Ol daĝı āt-i minnetleriyle alınurdi. Ve’l ḫāşıl ğulle ḫilleti Şām vilāyetlerine

---

¹³²⁵ eylemeye (H. 62b)

¹³²⁶ Baḫşā (M. 108b)

¹³²⁷ eylemeyüb (H. 62b); (M. 108b)

¹³²⁸ zāyi (M. 108b)

daği bulurdu. Anuñ ħalkı daği Mışırdan tereke ğetürmeğe muĥtâc oldu. Ve Yūsuf’uñ ‘adâlet ve emâneti ve fuĥarâya merĥamet ve Őeĥĥati İbrâĥîm ‘aleyhi’s-selâm Őerî‘ati üzre tã‘at ve ibâdeti her yerde ma‘lûm ve meřĥûr olmağla Ya‘ĥûb ‘aleyhi’s-selâm bunu tedârik etdiği sultân-ı Mışır’ıñ ĥazînedârına oğullarını ğöndere ve kendüsi evlâd-ı İbrâĥîmten olup peyĝâmbere idüğin bildüre tâ ki Yūsuf’uñ Őeĥĥat ve merĥametine mazĥâr düşüb oğullarına ucuzca bahâyla tereke iĥsân eyleye. Bu tedbîr ile on oğlunu ğönderdi. Ve ibn-i Yâmini kendü yânında alı ĥodı. Vaĥtâ ki oğulları Mışıra vârdılar Yūsuf ‘aleyhi’s-selâmüñ ĥuzûrına vârub el ĥâvuřdurdılar. “ve câ‘e iĥvetün yūsufe fe deĥâlû ‘aleyhi fe ‘arafehüm ve hüm lehû munkirün”¹³²⁹ ya‘ni ki ĥarřusına vârdıĥlarında/(60a) Yūsuf anları bildi. Ve ammâ anlar Yūsuf’ı bilemedi. Ba‘dehû kendüleri bildirdiler ve buđđây ricâsına ğeldüklerini beyân eylediler ve bâbâları pîr-i zarîr ve kendüler şağîr ve kebîr on bir ĥardâř idüklerini bir bir söylediler. Ve eđerĥi ki Yūsuf evvelâ kendüleri eğerce ki Yūsuf ğümân ğibi ĥekdi çevirdi. Ve yâd vilâyetinden ĥayr ve zarar ĥařđına ğelmiş ĥâsusâ beñzersiz didi. Ve illâ yine sâ‘irlerden ziyâde ri‘âyet ile her birine bir yük buđđây virdi. Ve ol bir ĥarındâřıñız siziñle bile ğelmemeğe sebeb nedir didi şordı. Anlar cevâb virüb didi ki ol cümlemizden küĥükdür ve bâbâmızıñ muĥabbeti añâ cümlemizden ziyâdedür. Aşlı oldur ki yânında ĥalmıřdır ve sâ‘irimizi bu ĥidmetine şâlmışdır. Didiklerinde Yusuf ‘aleyhi’s-selâm eyitdi. Đünkü bâbâñuz peyĝâmberdir. Añâ her ĥuřûřda i‘tidâl üzre olmaĥ ĥořtur. Pes sebebi nedir ki küĥük oğlunu büyüklerinden artûĥ seve ve büyüklerine muĥabbeti noĥsân üzre olup küĥüđünü cümleñizden ĥoĥ seve¹³³⁰. Međer ki bunda bir ĥikmet ve ol ĥarındâřıñızda ziyâde sevilmeğe liyâĥat vâre ola didikde anlar eyitdiler aşlı budur ki anuñ vâlidesinden sâbiĥân Yūsuf adlu bir oğlı vâre idi. Dâimâ yânında serü ğibi sâya vâre ve ber-ĥarâr idi. İttifâĥ ânı ĥurd yedi ve ol zamândan berü bâbâmız ĥarındâřıĥını anuñ yerine eğlence edindi. Andan Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm imdi bir daği ğeldüđiñizde elbette ol ĥarındâřıñızı bile ğetürmek

¹³²⁹ Yusuf, 12/58.

¹³³⁰ büyüklerine muĥabbeti noĥsân üzre olup küĥüđünü cümleñizden ĥoĥ seve H. 63a ve M. 109a’da yok.

gereksiz ki görelim bābānızın ziyāde sevdüğüne hikmet ne idüğünü bilelim ve hem cümleñizi buğdāya ğanī idüp gönderelim “ve in lem te’tūnī bihī fe lā keyleteküm ‘indī ve lā tekrabūn”¹³³¹ ya’ni¹³³² götürmezseñüz size daħi buğdāy virmemek ve biriñüzi ħuzūruma götürmemek muķarrerdir didi. Ve bunlardan alduğı buğdāy bahāsını kendülerin ħaberi yoğken yine yükleri içine bırāķdurub zārāfetle in’ām eyledi. Zīrā ħāzır ħarçlıķları bulunmayub bir daħi gelmeğe eğleneler diyu ķarındāşına iştiyāķan bu vechile ihtimām eyledi. Vaķtā ki anlar Ya’ķūb ‘aleyhi’s-selām ħuzūrına yetdiler. Yūsuf’uñ ne maķūle kimesne idüğünü ve kendülere murādlarınca/(60b) buğdāy virmedüğünü ħikāyet eytdiler. Ba’de zamānin cuvāllarını boşatdılar. Ve tereke bahāsına virdikleri aķçei bulub Yūsuf’uñ iyülüğüne taħsīn itmeye bāşladılar. Andan bābālarına “fe ersil me’anā eĥānā nektele ve innā lehu le ħāfiżūn”¹³³³ ya’ni bizümle İbn-i Yāmin’i bile gönder ki vāralım ħazīnedārın ‘ahdi üzre vāfir buğdāy alalım. Ve anı Yūsuf ğibi zāyi’ itmeyüb yolda izde muĥkem şaķlayalım didiklerinde Ya’ķūb ‘aleyhi’s-selām “ķāle hel āmenüküm ‘aleyhi illā kemā emintüküm ‘alā eĥiħi min ķablu”¹³³⁴ ya’ni ķarındāşını size inānırmazın ve Yūsuf’ı inānduğım ğibi anı daħi size ķoşub ayrılığı ateşine yānamazın didikde İbn-i Yāmin’in ħıfzına muĥkem yemīn eylediler. Ve onsuz vārdığımız taķdırce buğdāysız ğeleceğimiz muķarrerdir diyu söylediler. Ya’ķub ‘aleyhi’s-selām daħi “fallāhu ħayrun ħāfiżan ve hüve erĥamūr-rāħimīn”¹³³⁵ didi. Ya’ni Allāh Te’ālā şaķlayıcılarıñ ħayırlısıdır. Ve esirğeyicileriñ ziyāde merĥametle esirğeyicisidir. Diyu İbn-i Yāmin’i Allāha ışmarladı. Ve cümlesini Mışır’a gönderüb “lā tedħulū min bābin vāħidin vedħulū min ebvābin müteferriķatin”¹³³⁶ diyu naşīħat eyledi. Ya’ni ki ey benüm oğlāncıķlarım cümleñüz bir ķapudan ğirmeñ ve her biriñüz ayru ayru ķapulardan ğiriñ ba’dehu yine bir yere ğeliñ diyu söyledi. Ya’ķub’uñ bundan murādı evlādını yāvuz ğözden

¹³³¹ Yusuf, 12/60.

¹³³² eğer (H. 63b)

¹³³³ Yusuf, 12/63.

¹³³⁴ Yusuf, 12/64.

¹³³⁵ Yusuf, 12/64.

¹³³⁶ Yusuf, 12/67.

şakınmak idi. Ve bir āfet yetişecek olursa cümlesine bir uğurdan yetişmesün demek idi. Vaqtā ki cümlesi¹³³⁷ Mısır'a geldiler ve bābālarının naşihatiyle 'āmil olup ayru ayru kapulardan girdiler. Andan biride gelüb Yūsuf huzūrına vārdılar ve gece qarındāşlarını dađi ğetürdüklerini bildirdiler. Ve işte budur diyu işāret kıldılar. Ve cuvāllārina bırākdıkları aqçeyi aynı ile Yūsuf'a virdiler. Tāki Yūsuf 'aleyhi's-selām anlaruñ istikāmetini bile terekeye ihtiyācları olup faqr u fāğaları vār idüğünü añlaya ve'l hāşıl Yūsuf 'aleyhi's-selām ğördüğü ğibi qarındāşını bildi. Ve derunundan şād u handān olup yine aĥvālini nihān kıldı. Pes bunları ikişer ikişer birer mihmān hāneye kōnduruñ ve ırāq yerden ğelmişlerdir bunları hep bir yere kōndurub/(61a) muzāyaqa virmeñ diyu hādımlerine ışmarladı¹³³⁸. Ve sāirleri ikişer olup İbn-Yāmin tenhāca kōlduğuna maĥzūn olduğini ğörüb nezāketle teselli kıldı. Ve ammā ğördiki qarındāşlarından ayrıldığuna İbn-i Yāmin ĥaylice maĥzūn ve ğamkīn dir fi'l hāl sarāyını ĥalvet eyitdi ve İbn-i Yāmīne "innī eĥūke felā tebtis bimā kānū ya' melūn"¹³³⁹ didi ya'ni taĥkīk ben senūñ qarındāşınıñ zinhār ğuşşalanma ve sāir qarındāşlarıñ bañā etdüklerine kāsāvet çekme ki lillāhi'l ĥamd Ĥaqq subĥāne ve Te'ālā bañā bunuñ ğibi 'izzet virdi. Ve anları muzāyaqa ve ihtiyācla benüm huzūruma ğetürdi. Ve lākin şakın beni anlara bildürme ve senūñle söyleşdüğümüz ĥuşūsı qarındāşlarıña ĥikāyet kıılma ki ğider olduğunuzda bir zārāfetle ben seni alıkoamak muqarrerdir diyu beşāret ĥaberlerin virdi. Pes qarındāşları ğider olduqda her birine başqa yük ta'yīn idüp buğdāydan ve sāir tereke kısmından virdirdi. Ve ammā zahīre üzerinde olān hādımlerine dađi ışmarlayub bir zārāfetle İbn-i Yāmīn'īñ yüki içine buğdāy ölçdükleri ğümüş şası bırākdırub aşlā qarındāşları şuymayub ba' de zān cümlesi yüklerin bağlayub Ken'an'a toğru çekildüklerinde ardlarınca adamlar yetişüb "yā eyyuhe'l 'īru innakūm le sārīkūn"¹³⁴⁰ diyu çağırub ya'ni ey kāfile ĥalkı

---

¹³³⁷ cümlesi M. 110a'da yok.

¹³³⁸ tenbih eyledi (M. 110b)

¹³³⁹ Yusuf, 12/69.

¹³⁴⁰ Yusuf, 12/70.

siz uğrularsuz¹³⁴¹ bekleñ ğümüŝ řās vār idi uğrulmuş siz řuruñuz ki yoşlayalım didiklerinde “řālū tallāhi leşad ‘alimtüm mā cī’nā li nufside fi’l arzi ve ma künnā sārīķīn”¹³⁴² ya‘ni Yūsuf’uñ řarındāŝları eyitdiler ol Allāh Hāķķiķün biz uğrı değiliz ve fesād itmeğe dađi ğelmemiŝiz. ‘Ale’l ĥuŝuŝ siz bizi bilürsüz kim bundan aķdam tereke bahāsını size vermiş iken yine yükümüz içinde bulduğumuzda tā vilāyetimizden ğetürüb yine sizlere edā eylemişizdir diyu cevāb virdiklerinde “řālū femā cezā’ühū in küntüm kāzībīn”¹³⁴³ ya‘ni Yūsuf ‘aleyhi’s-selām cānibinden ol ğümüŝ řāsı āramaęa ğelenler cevāb idüp eęer sizüñ yalāncılıęıñız zāhir olup uğurlanan řās yükleriñizde bulunursa cezāsı nice olmak ğerekdir didiklerinde/(61b) cümlesi ittifaķ ettiler ki ceddimiz İbrāhīm ‘aleyhi’-selām ŝerī‘ati üzre cezāsı bu olsun ki ol řās řanķımızıñ yükünde bulunursa ol bunda şalsun tā iki yıla dek sultāna řul olsun. Pes bu şaville yükleri yıķdılar. Ve her birini řās bunda mı diyu yoķladılar. Çāķ ŝoñra İbni Yāmin’iñ yükünü açdılar buędāyīñ içinde ol arādıķları řāsı bulub çıķardılar ve cümlesini sürüb Yūsuf’uñ ĥuzūruna ğetürdiler. Ya‘ķüb’uñ oğulları ise ĥacāletle řāldı ve cümlesi İbn-i Yāmīn’i¹³⁴⁴ ele aldı. İbn-i Yāmīn ise ben bilmezim bu řāsı bunda kim şoduğını idrāk kılmazım zāhir budur ki ğeçende sizüñ yüküñüze aķçeyi kıoyān kim ise benüm yüküme dađi řāsı bıraķduran oldur. Fe ammā eęer řarındāŝım Yūsuf ve eęer ben sizüñ eliñizden řās řās yudub bundan evvel ol řarındāŝımı kıurd yedi diyu kem eylediñiz. Őimdi beni řās için bu yād illerde boynu bağlu řul eylediñiz. Eęer siz ŝerī‘at-i İbrāhīm üzerine şavlı itmeseñüz Mıŝır sultānının ‘ādeti üzre nihāyet řāsıñ iki bahāsını verirdük hele kendümüzü kıulluķdan ĥalāŝ eylerdik diyu ‘itāb eyledikde sāir řarındāŝları Yūsuf’a ĥiřāb idüp “in yesriķ fe-řad seraķa eķun lehū min řabl”¹³⁴⁵ ya‘ni bu řarındāŝımız uğurluķ eylese ‘acib değildir. Muķaddemā bunuñ evvel Yūsuf adlı řarındāŝı dađi uğurluķ itmişdi didiler. Ya‘ni

¹³⁴¹ uğrularsuz M. 111a’da yok.

¹³⁴² Yūsuf, 12/73.

¹³⁴³ Yūsuf, 12/74.

¹³⁴⁴ İbn-i Yāmīn’i ta‘nla (H. 65a); (M. 111b)

¹³⁴⁵ Yūsuf, 12/77.

ki¹³⁴⁶ hālāsı evinde iken vāki^c olān kemer kışşasını ve Şam-ı şerīfden Ken‘ān‘a geldiklerinde vālidesi Rāhīl öğretmesi ile dedesinūn butını aldığı kışşayı bu tārīkle iş‘ār eyylediler. “Fe essarahā yūsufe fī nefsihi ve lem yubdihā lehūm”¹³⁴⁷ ya‘ni eğerçi ki Yūsuf ‘aleyhi‘s-selām qarındāşlarınūn bu iftirālarını¹³⁴⁸ işitdi. Fe ammā gönlünde şakladı ve işitmezlendi. Ve hātırı āyinesinde aşlā qarındāşlarınūn birisi keder görmedi. Ve yine nev-bahār gibi gülüb açıldı. Hattā gül-i handān deñlüde yizin devirmedi. Andan cümlesi tazarru‘a bāşlayub “yā eyyuhe‘l ‘azizü inne lehū eben şeyhan kebīran fe huz ehadnā mekānehū”¹³⁴⁹ /(62a) ya‘ni ey şehri-i Mısrın ‘Azizi tahkik bunuñ bir pīr-i fāni bābāsı vārdır ki bunu ol kurd yiyen ğazālūn yerine tutmuşdur. Ve Yūsuf‘ı elden çıkarılardan beru gönlünü ol bunuñla avutmuşdur. Şimdi buda bunda kālursa pīriñ hāli diğeri gün olmak muqarrerdir hattā ağlamağla nūr-ı başarı gidüp gözleri şağalmağ mutaşavvirdir. Münāsib olān budur ki birimiz bunuñ yerine alıkoymasız ve bu edā idecek hıdmeti anā itdüresüz didiklerinde Yūsuf ‘aleyhi‘s-selām fi‘l hāl anda açub “ma‘āzillāhi en te‘huze illā men vecednā metā‘anā ‘indehū innā izen le-zālimūn”¹³⁵⁰ ya‘ni Allāh u Te‘ālā anı¹³⁵¹ göstermesün ki İbrāhīm ‘aleyhi‘s-selām şerī‘atine muhālefet idüp metā‘ımız uğurlayān kimseyi koyub ğayrısın ālavuz ve biz bu tārīk le zālimlerden olavuz diyü çat‘i cevāb virdikde ol qarındāşı Rubīl ki ziyāde ğazabınāñ ve tehevür eyledüğü zamānda hemān bir āteş söz-nāk idi. Huşūşan gövdesinūn kılları har-pişet gibi kālķardı. Ğiysilerini delüb tışaraya çıkardı. Ve ol hinde bir na‘rā ile niçe adamı helāk itse ve bir hamle ile şer gibi bir ğüruhu çāk çāk eylese cāiz idi. Meğer ki evlād-ı Ya‘kūbdan birisi arķasını sığayaydı ve bu tārīkle tehevürü ve ğazabı sākın olaydı. Pes İbn-i Yāmin‘iñ ile konulması muqarrer olduķda Rūbīl ğazaba ğeldi. Ve gövdesinūn her bir kılı tīr-i cān gürze döndi. Ve İbn-i Yāmin‘i zarbla hālāş itmeği muqarrer eyledi. Fe ammā Yūsuf

¹³⁴⁶ Ya‘ni ki Yūsuf ‘aleyhi‘s-selām (H. 65a)

¹³⁴⁷ Yusuf, 12/77.

¹³⁴⁸ bu maķūle āvāzlarını (H. 65a); (M. 112a)

¹³⁴⁹ Yusuf, 12/78.

¹³⁵⁰ Yusuf, 12/79.

¹³⁵¹ anı H. 65b‘de yok.

‘aleyhi’s-selām anuñ hālını bilürdi. Ve tehevürü nice idüğünü idrāk kılurdu. Vaqtā ki ğazabını duydu ve külli fesād ideceğini bildi. Zārāfetle oğlu İfrāyimi gönderüb Rūbil’iñ haberi yoğken arqasına el¹³⁵² koydu. Ve hemāndem ğazabı ğitdi. Ve tehevürü āteşi söndi. Ve her ne qadar ki ğazab itmek istedi mümkin olmadı. Ve ne deñlü ki tehevür ideyin didi kendüsünde kuvvet ve kudret bulmadı ve Yūsufa hitāb idüp ey ‘Azīz yoğsa evlād-ı Ya‘qubdan eviñüzde kimse mi vārdır diyu sordu. Ya‘ni ki tehevürü sākın olduğundan şübheye vārdı. Ve bi’l cümle/(62b) Yūsuf ‘aleyhi’s-selām İbn-i Yāmin’i alıqodı. Anlar dağı¹³⁵³ ittifākla Rūbīl’i Mışır’da koyub mā‘adāsı Ken‘ān’a toğrı yola çekildi. Vaqtā ki bābālarına vārdılar ve İbn-i Yāmīn için uğurluq eyitdi diyu haber virdiler. Hergiz inānmadı ve sözlerini gercek şānmadı. Anı dağı Yūsuf ğibi zāyi‘ itdüñüz diyu aqlamağa başladı. Ve lākin “‘asā’llāhu en ye’tiyeni bihim cemī’an”¹³⁵⁴ ya‘ni ümīdim budur ki Hāqıq celle ve ‘alā cümlesini bir yere ğötüre didi. Ve beyt-i hizānına¹³⁵⁵ ğitdi. “qāle ya esefe ‘alā yūsufe vebyezzat ‘aynāhu mine’l hüzni ve hüve kazīm”¹³⁵⁶ ya‘ni vāy bañā Yūsuf derdünden diyu aqlayuraq ğözleri āğardı. Nūr-ı ziyāsı ğidüp dünyāyı görmez oldı. Evlādı ise anuñ bu hālını¹³⁵⁷ incindiler. “qālū tallāhi tefteū tezküru yūsufe hattā teküne harāzan ev teküne mine’l hālīkīn”¹³⁵⁸ ya‘ni vallāhi sen ol Yūsuf’ı unudacaq değılsin ve Yūsuf qanda ğitmişdir sen anı niceye dek añarsın ki işde pīr-i za‘īf oldıñ ve ğözleriñ görmez olup anuñ derdinden helāk olmağa yaqladıñ diyu söylediler¹³⁵⁹ Ya‘qub ‘aleyhi’s-selām ise “innemā’şkü beşşī ve hüzni ilā’llāhi”¹³⁶⁰ didi ya‘ni ben kendü ğuşşamı ve derdümi Allāh’a aqların ki añā ma‘lūmdur “ve a‘lamu minallāhi mā lā te‘lemün”¹³⁶¹ dağı ben Allāh u Te‘ālānıñ ‘ināyeti ile sizün bilmedüğünüzi bilürin diyu cevāb eyledi. Ba‘zılar

¹³⁵² el H. 65b’de yok.

¹³⁵³ Anlar dağı M. 113a’da yok.

¹³⁵⁴ Yusuf, 12/83.

¹³⁵⁵ ahrānına (M. 113b)

¹³⁵⁶ Yusuf, 12/84.

¹³⁵⁷ hālete (M. 113b)

¹³⁵⁸ Yusuf, 12/85.

¹³⁵⁹ cevāb eylediler (M. 113b)

¹³⁶⁰ Yusuf, 12/86.

¹³⁶¹ Yusuf, 12/86.

dirler ki Ya'küb 'aleyhi's-selâm bir gece 'Azrâil 'aleyhi's-selâmı düşünde görmüşdi. Ve Yûsuf'ın rûhını kabz eyledünmi diyu şormuşdi. Ol dahi kabz itmedüğine haber vermişdi. Yûsuf dahi hayâtda idüğine ol cihetden ümîd itmişdi. Ve muḳaddemâ Yûsuf'ın gördüğü düşünden dahi ümîd idünürdi ki Yusuf 'aleyhi's-selâm bir ulu devletde zâhir ola ve bir 'azîm se'âdetle cemî' ta'alluḳâtı ânı vârib bula aşlı bu idi ki “ve a'lemu minallâhi mâ lâ te'lemûn”¹³⁶² demişdi. Ve bi'l cümle Ya'küb 'aleyhi's-selâm kendü şabr eylemeği evlâ gördi. Ve sâir evlâdını “yâ büneyye izhebû fe teḥassesû min yûsufe ve eḥîhi”¹³⁶³ ya'ni vâriñ Yûsuf'u da ḳarındâşınıda teccessüs idün diyu söyledi ve bu edâsından dahi/(63a) ikisinde bir yerde bulunmağı remz eyledi. Andan evlâd-ı Ya'küb yine Mşır'a geldiler. “yâ eyyuhe'l 'azîzu messenâ ve ehlenâ”¹³⁶⁴ ya'ni Ey 'Azîz bize açlık ğalabe eyledi. Kendü ve ehlimiz ve 'iyâlimiz açlıḳdan buñaldı. “ve ci'nâ bi bizâ'atin müzcabetin”¹³⁶⁵ ve evvel ki ğibi külli metâ'la ğelmeğe ḳudretimüz olmayub cüz'î kumaşla ğeldik “ fe evfi lenâ'l keyle ve teşaddaḳ 'aleynâ innallâhe yeczî'l mutaşaddiḳîn”¹³⁶⁶ ya'ni metâ'imıza bâḳma ve bizâ'amuza nazar ḳılma bize buğdây vâfirce buyur ve şadaḳâtıñla faḳrımız zaḫmına merhem ur ki Allâh u Te'âlâ şadaḳa idenlere mükâfâtın ider. Ve şevâbların şadaḳâlarından ziyâde iḥsân¹³⁶⁷ ider didiklerinde Yûsuf 'aleyhi's-selâm ta'alluḳâtınıñ böyle açlıḳdan zebûn olduklarına acıdı. Ve merḫamet âteşi ile derun dilden çîğeri yândı. Ve artuḳ kendüsini şaḳlamağa şabr ve ḳarârı ḳâlmayub mâbeyninde ki ḥicâb ref olunmasını evlâ gördi ve cümlesine ḥiṭâb idüp “hel 'alimtüm mâ fe'altüm bi yûsufe ve eḥîhi”¹³⁶⁸ ya'ni Yûsuf'a ve ḳarındâşına ne itdüğiñizi bilürmisiz diyu söyledi. Pes bu sözden ḳarındâşları ğümana düşdiler. Ve ḥayretle birbirlerine baḳışdılar. “inneke le-ente yûsuf”¹³⁶⁹ sen ğerçek Yûsuf mısun diyu şordılar. Yûsuf 'aleyhi's-selâm “enâ yûsufu

¹³⁶² Yûsuf, 12/86.

¹³⁶³ Yûsuf, 12/87.

¹³⁶⁴ Yûsuf, 12/88.

¹³⁶⁵ Yûsuf, 12/88.

¹³⁶⁶ Yûsuf, 12/88.

¹³⁶⁷ iḥsân M. 114a'da yok

¹³⁶⁸ Yûsuf, 12/89.

¹³⁶⁹ Yûsuf, 12/90.

ve hāze eḥī¹³⁷⁰ ya‘ni ben Yūsuf’un ve bu qarındāşım İbn-i Yāmīndir diyu buyurđı. Ve andan “kađ mennallāhu ‘aleynā¹³⁷¹ ya‘ni Allāh u Te‘ālā bu devleti qarındāşıma benümle vuşlatı iḥsān eyledi. “innehu men yetteki ve yaşbir fe innallāhe lā yuzī‘u ecra‘l muḥsinīn¹³⁷² ya‘ni her kimki Allāhdan korķa andan ğelene şabr eyleye Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā anıñ ecrini zāyi‘ eylemez diyu cevāb virdüğünde cümlesi korķdılar. Ve Yusuf bize ḥışım ide¹³⁷³ diyu ğuşşa çekdiler. Ba‘de zālik özürlenmeĝe bāşlayub “le kađ eşerakellāhu ‘aleynā ve in künnā le ḥāṭīn¹³⁷⁴ ya‘ni Ḥaḳḳ celle ve ‘alā seni bizüm üzerimize ‘azīzledi ve devlet u sa‘ādet ve mülk ü māl ve ni‘metle cümlemizden yañladı lāyık olān budur ki bizüm ḥaṭāmıza ḳālmayasun ve bize intikām kılıcını ḥiddetle çālmayasun ki ma‘nen devletiñe sebep/(63b) olmuş ğibiyüz diyu ‘acz gösterdiklerinde Yūsuf ‘aleyhi’s-selām korķduĝlarını bildi. Ve cümlesini bu ṭarikle tesellī eyledi. Ve luṭufla cevāba ğelüb “lā teşribe ‘aleykumu‘l yevme yaĝfirullāhu leküm ve hüve erḥamurrāḥimīn¹³⁷⁵ ya‘ni korķmañ ve üşenmeñ ki ben buĝün itdüĝiñizi añmazın size ḥiçbir vechile intikām kaşd eylemezīn ve ricā iderin ki Allāh u Te‘ālā sizi yarlıĝasun ve merḥamet ve maĝfıret deryāsına müstaĝraḳ itsün diyu söyledi. Andan bābāsınuñ melālını ve sā‘ir aḳrabā ve ta‘alluḳātınıñ aḥvālını başķa başķa su‘āl eyledi. Ve İbn-i Yāmīn Mışırda alıķonduĝundan şoñra aĝlamadan ğözleri bozurduĝunu ṭuyub vāfir ğuşşalandı. Ve kendinüñ bir ğönleĝini qarındāşlarına virüb “izhebū bi ḳamīşī hāzā fe elķūhu ‘alā vechi ebī ye‘ti başıran¹³⁷⁶ ya‘ni vārın benüm ğönleĝimi bābāmıñ yuzi¹³⁷⁷ üzerine irĝörüñ inşāallāh ḳohusı¹³⁷⁸ dimāĝına ĝirdikde ve bu ğönleĝi mübārek yüzüne sürüñ sürdükde ğözleri yine açılır ve nūr-ı ziyāsı evvelki ğibi sacılır. Andan şoñra “ve‘tünī bi-ehliküm ecma‘īn¹³⁷⁹ cümle

¹³⁷⁰ Yusuf, 12/90.

¹³⁷¹ Yusuf, 12/90.

¹³⁷² Yusuf, 12/90.

¹³⁷³ eyleye (M. 114b)

¹³⁷⁴ Yusuf, 12/91.

¹³⁷⁵ Yusuf, 12/92.

¹³⁷⁶ Yusuf, 12/93.

¹³⁷⁷ ğözleri (M. 115a)

¹³⁷⁸ fehvāsı (M. 115a)

¹³⁷⁹ Yusuf, 12/93.

evlād-ı ‘iyālīnizle ve cemī‘ ta‘alluḳāt ve ensābıñızla¹³⁸⁰ bañā geliñ ve pīr-i ‘azīzi tamām ri‘āyet¹³⁸¹ ve iḥtirāmla ğetürüñ diyu cümlesini gönderdi. Ve murād idündiklerince buĝdāy ve sâ‘ir zahīre ile her birini ğani eyitdi¹³⁸². Vaḳtā ki Yūsuf‘uñ ğöñleĝi ile kârbān Mıṣırdan çıĝdı. Ve Ken‘ān‘a toĝrı teveccüh eyitdi. Mābeynī yüz seksen fersaḥ yer iken Yūsuf‘uñ rāyihāsi ol ğöñlek sebebi ile Ya‘ḳūb‘uñ dimāĝına yetiṣdi. Fi‘l ḥāl ehlini ta‘alluḳātını yānına ğötürüb “innī le ecidü riḥa yūsufe levlā en tūfennidūn”¹³⁸³ ya‘ni ben Yūsuf‘uñ ḳoḥusını tıyayorım eĝer bañā dīvāne oldı ‘aḳlı bāṣından ğitdi dimezseñiz diyu söyledi. Anlar daḥi “tallāhi inneke lefi źalālike‘l ḳadīm”¹³⁸⁴ didiler ya‘ni Yūsuf ğideli bunca zamān oldı ammā sen daḥi azĝunluĝuñdasın diyu ta‘n eylediler. Pes Ken‘ān ḳāfilesi yaĝlaṣdıĝda Yahūdā ki Yūsuf‘uñ ḳanlı ğöñleĝini Ya‘ḳūb‘a ol eyletmiṣdi. Ve pīriñ melāmet ve ḥasret ile yaĝāsın sâbıḳda ol/(64a) çāk etmiṣdi. Bu def‘a beṣāret ğöñleĝini ol eyletdi. Evvel ki firḳat ve melāmet ḥaberlerine bu müjde ile mükāfat eyitdi. “fe-lemmā en cā‘ehu‘l beṣīrū elḳayhu ‘alā vechihi fe‘rtedde başıran”¹³⁸⁵ ya‘ni Yahūdā ki ğeldi Yusufuñ ğöñleĝini Ya‘ḳūb‘uñ yüzi üzerine bıraĝdı. Fi‘l ḥāl ğözleriniñ nūrı yerine ğeldi. Ve ğülleri tāze yāsemenle mūnevver oldı. Andan ta‘alluḳātına ḥiṭāb idüp “ḳāle”¹³⁸⁶ elem lekūm innī a‘lemu minallāhi mā lā ta‘lemūn”¹³⁸⁷ didi. Ya‘ni Allāh u Te‘ālānuñ ‘ināyeti ile sizüñ bilmedüĝiñizi ben bilürin demedim mi diye söyledi. Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālānuñ nihāyetsiz luṭfuna ve ḥadd u ĝāyetsiz iḥsānına ṣükürler eyledi. Sâ‘ir evlādı ise yānına derildiler. Ve bābālarınıñ ğözlerine nūr ğelüb tāze ḥayāt bulmaĝla her birisi ölmüṣ meṣābesinde iken dirildiler ve tazarru‘ ve niyāza bāṣlayub “yā ebānā esteĝfir lenā zünūbenā innā künnā ḥaṭīn”¹³⁸⁸ ya‘ni ey bizüm atamız Allāh u

¹³⁸⁰ ensābıñızla buĝdāy ve sâ‘ir zahīrelerle her birini ğani itdi (H. 67a)

¹³⁸¹ ri‘āyet M. 115a‘da yok.

¹³⁸² eyledi (M. 115a)

¹³⁸³ Yusuf, 12/94.

¹³⁸⁴ Yusuf, 12/95.

¹³⁸⁵ Yusuf, 12/96.

¹³⁸⁶ ḳāle H. 67b‘de yok.

¹³⁸⁷ Yusuf, 12/96.

¹³⁸⁸ Yusuf, 12/97.

Te‘ālā’dan¹³⁸⁹ bizüm günāhımızı dile. Ve Yūsuf hakkında itdügümüz haṭānīn mağfiretini ricā eyle diyu iḳdām eylediklerinde “sevfe esteğfir leküm rabbī innehū hüve’l ğafürü’r-raḥīm”¹³⁹⁰ didi. Bu yakında Ḥaḳḳ celle ve ‘alādan sizün mağfiretiñizi ricā eyleyeyin düyu ‘ahd eyledi. Andan cümle aḳrabā u ta‘alluḳāt yol tedārikini gördiler Ya‘ḳüb ‘aleyhi’s-selām yetmiş nefer ḳabileleriyle Mıṣır’a yonladı “fe lemmā deḫalū ‘alā yūsufe āvey ileyhi ebeveyhi”¹³⁹¹ şol vaḳit ki Mıṣır’a vārdılar ve Yūsuf’uñ sarāyına dāḫil oldılar “ve rafe‘a ebeveyhi ‘ale’l ‘arşi ve ḥarrū lehū süccedā”¹³⁹² pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bābāsını ve anālıḡını ya‘nī ḫālasını taḥṭı üzerine çıkardı ve sā’ir aḳrabāsı ve ḳarındāşları şükr-i taḫıyyat için yer öpüb secdeye vārdı ki ol secde secde-i taḫıyyatdır. Ve tā bu zamāna gelince pādişāhlara ‘ādetdir. Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām sābiḳan düşünde görüb on bir yıldız ve āy ve güneş dübdüz bañā secde eylediler didiğiniñ te’vīli zāhir oldu ki on bir ḳarındāşı ve bābāsı ve anāsı kendine secde-i şükr eylediler. Andan Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bābāsına ḫiṭāb ve sözlerini şehd-i tāb/(64b) idüp “yā ebeti hāzā te’vīlu ru’yāye min ğablu ḳad ce‘alehā rabbī ḫaḳḳa”¹³⁹³ ya‘ni ey atā bunlarıñ bañā secdesi sābiḳda sābiḳda gördüğüm düşün ta‘bīridir ki Ḥaḳḳ subhāne ve Te‘ālā bañā ‘ināyet eyledi. Ve niçe ta‘bīr eylediñ ise ‘aynı ile işābet eyledi diyu bir cānibde Ya‘ḳüb şükr ü şenāsı Nīl-i Mıṣır ğibi cārī ve bir ṭarafda Yūsuf’uñ taḫıyyet ve du‘āsı bād-ı şabā ğibi yedi ḳāt göklere ve sekiz ḳāt cennete sārī olmaḳda ve bir yañā ḳarındāşları itdükleri işlere nedāmet de ve Ḥaḳḳ celle ve ‘alā derġāhından ṭaleb-i ‘ināyet ve mağfiret ve bir yañā sāir aḳrabā-i ta‘alluḳāt surūr ve şādumānda ve Yūsuf’uñ cemāl-i bi ekmālīne baḳdıḳlarıncā istirāḫat ve zind-ġāni de ve bunlara baḳan ehl-i dīvān ve sā’ir ḫuddām-ı sultān kesb-i zevḳ ve şafāyla ḫuzūr ve āsāyiş olmaḳda¹³⁹⁴ andan Ya‘ḳüb ‘aleyhi’s-selām yā büneyye ḫaddeşenī ‘an zayyi‘ iḫvetike” ya‘ni ey oġul ḳarındāşlarıñ seni nice zāyi‘

¹³⁸⁹ Bāri Ḥudā’dan (M. 116a)

¹³⁹⁰ Yūsuf, 12/98.

¹³⁹¹ Yūsuf, 12/99.

¹³⁹² Yūsuf, 12/100.

¹³⁹³ Yūsuf, 12/100.

¹³⁹⁴ bulmaḳda (M. 116b)

itdüklerini söyle diyu hitâb etdikde Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm cevâb emrinde ihtimâm idüp ya ebeti lâ tes’elnî ‘an zayyi’ ihveti ve lâkin se’elnî ‘an şun‘illâhi lî ya‘ni ey atâ beni qarındaşlarım niçe zâyi’ etdiklerini şorma ve ol hikâyenüñ tekrâr añılmasını revâ görme. Ve lâkin Allâh u Te‘âlânüñ bañâ olân şun‘ı pâkını ve haqqında zühûra gelen luţuf ve ihsânını su‘âl eyle¹³⁹⁵ ki Haqq celle ve ‘alâya ziyâde şükr itmemize sebeb ola diyu bir daħi ol mâcerânîñ şorulmasını kaţ‘ idüp ve ğarındaşlarını hicâba düşürmeğe rızâ virmeyüb fe ammâ sâ‘ir serencâmını ve bunca zamân maħbûs olduĝdan soñra sultân-ı Mışrıñ ta‘bîr-i menâmını ve kendüsi ol sebeble hazînedâr olup huşul-i merâmını bir bir taqrîr ve beyân eyledi. Vaqtâ ki cemi‘ akrabası kendüye vâşıl ve murâdât-ı dünyeviyyesi istedüĝi gibi hâşıl oldu. Ve buñdan soñra âhîret yârâĝını ve dünyâdan intiķal u riħlet tedârikini evlâ görüb “rabbi ķad âteytenî mine‘l mülki ve ‘allemteni min tel‘vîli‘l eħâdîs”¹³⁹⁶ ya‘ni Yâ Rabbi sen bañâ bunca ‘izzet ve devlet ve se‘âdet virdiñ ve ru‘yâ ta‘bîr eylemenüñ tarîķini gösterdin ve bunlardan ĝayrı akrabâmla buluşdurduñ ve gönlüm murâdı/(65a) her ne ise yetişdürdüñ “teveffenî müslimen ve el-ħikni bi‘ş-sâliħin”¹³⁹⁷ imdi şimdiden ĝerü beni dîn-i islâm üzerine öldür. Ve soñ nefesde imân-ı kemâl-i kudret ve ‘inâyetle kendüme hıfz itdür. Ve daħi beni şâliħlere ulâşdır diyu du‘â eyledi. [Ammâ Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm çâha atıldıĝı zamândan Ya‘ķüb ‘aleyhi’s-selâmla buluşunca ba‘zılar dirler ki tamâm kırķ yıl ĝeçdi. Va ba‘zılar rivâyet iderler ki seksen yıl olmuşdı.]¹³⁹⁸ Ve lâkin eşaħhi budur ki kırķ yıl ĝeçmiş olâ ve gördüĝi vâķi‘âsınıñ ta‘bîri tamâm kırķıncı yılda vâķi‘ olâ andan soñra Ya‘ķüb ‘aleyhi’s-selâm Yūsuf‘uñ şeref-i muşâhabeti ile yedi yıl daħi ‘ömür sürüb yüz kırķ yedi yaşında vefât eyledi. Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm vaşiyet-i vaşisi ile olup meyyitini andan götürdi. Ve İshâķ ve¹³⁹⁹ İbrâhîm ‘aleyhüme’s-selâm yanında defn eyledi. Andan soñra Yūsuf ‘aleyhi’s-selâm

¹³⁹⁵ söyleye (M. 117a)

¹³⁹⁶ Yūsuf, 12/101.

¹³⁹⁷ Yūsuf, 12/101.

¹³⁹⁸ İşrâķu‘t-Tevârîħ v. (10a)

¹³⁹⁹ andan götürdi. Ve İshâķ ve M. 117b‘de yok.

yigirmi üç yıl ‘ömür sürüb başına tac-ı risālet ve arkasına hil‘at-i nübüvvet gelüb niçe azmışları imāna getürüb hattā [Mışır’ın fir‘avn-ı evveli olān Sulţān Sa‘id ya‘ni Rayyān bin Velid anuñ da‘veti ile imāna gelüb ba‘dehū Qābūs bin Mu‘şab bin Rayyān Mışır mülkine fir‘avn-ı şānī olup kezālik ol daği Yūsuf’ı hazinedārılığında ibkā eyledi. Ve lākin ziyāde cabbār olmağın Yūsuf’uñ da‘veti ile imāna geldi¹⁴⁰⁰.]¹⁴⁰¹

Ve eğerĀ ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmüñ mu‘cizātına nihāyet yoğdur. Fe ammā Mu‘cizāt-ı Cemī‘u’l Enbiyā nām risālede üç mu‘cize daği beyān olunmuşdur. Evvelkisi¹⁴⁰² budur ki bir gün Mışır ümerāsından biriniñ iki oğlı Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma konuğ oldılar. Pes Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bunları küfr üzre gördi. İmāna gelmelerine ihtimām eyledi. Fe ammā bunlar mu‘cize istediler. Ve sarāy-ı Yūsuf’da ki ağaçlardan birini gösterüb du‘ā eyle ki bunuñ yaprākları harirden kumāş olsun didiler. Hemāndem Yūsuf ‘aleyhi’s-selām du‘ā eyledi. ol ağacıñ cümle yaprākları harirden kumāş oldu ve anlar daği bu mu‘cizeyi görüb İslāma¹⁴⁰³ geldi. İkincisi¹⁴⁰⁴ a‘yān-ı Mışır’dan biriniñ bir a‘mā oğlı vār idi. Bir gün Yūsuf ‘aleyhi’s-selāma geldi. Eđer du‘āñla benüm a‘mālīgımı giderebilirseñ/(65b) ve gözlerimi nūr-ı ziyāyla rüşen kılsañ peygāamberliğine inānırın ve Allāha imān getürürin didikde Yūsuf ‘aleyhi’s-selām du‘ā eyledi. Fi’l hāl anuñ a‘mālīgi gidüp gözleri nūrı yerine gelüb ziyā buldı. Ve kendüsi daği bu mu‘cize berekātında¹⁴⁰⁵ imāna geldi. Üçüncüsü¹⁴⁰⁶ budur ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām Züleyhā’nuñ bekr olmasına du‘ā eyledi anuñ du‘āsiyla tekrar bekr oldu. Eđerce ki Züleyhā’nuñ evvelki bekāreti zā’il olduğunda ihtilāf vārdır. Ve lākin hele zıkr olunān risālede bu vechile yāzılmağdır¹⁴⁰⁷. Fe ammā

¹⁴⁰⁰ Ve lākin ziyāde cabbār olmağın Yūsuf’uñ da‘veti ile imāna geldi M. 117b’de yok.

¹⁴⁰¹ İşrāku’t-Tevārīh v. (10a-b)

¹⁴⁰² Evvelki mu‘cize (M. 118a)

¹⁴⁰³ İslām-ı dīne gelüb (M. 118a)

¹⁴⁰⁴ ikinci mu‘cize (M. 118a)

¹⁴⁰⁵ berekāti ile (M. 118a)

¹⁴⁰⁶ üçüncü mu‘cize (M. 118a)

¹⁴⁰⁷ yāzılmışdır (H. 69a)

münāsib olān budur ki bu mu‘cizesi iḥtilāflı¹⁴⁰⁸ olmağla ‘alī ḥāle terk olunub bunuñ yerine Ya‘kūb ‘aleyhi’s-selāma gōnleği gönderüb yūzi üzerine örtülmekle daḥi a‘mālīgi gidüp gözlerinin nūr-ı ziyāsı kāmil olduğı beyān olunā. Ve’l ḥāşl Yūsuf ‘aleyhi’s-selām bābāsından şoñra yigirmi üç yıl daḥi ‘ömür sürüb¹⁴⁰⁹ yüz yigirmi yāşına vārdıqda ya‘ni yüz yigirmi yıl tamām ‘ömür sürdi¹⁴¹⁰. Mışır‘da Qāpūs bin Muş‘ab zamānında vefāt idüp qarındāşı Yahūdāyı vaşī naşb idüp oğulları Efrāim ve Mīşā ve Mezbūr Yahūdā tābūtıyla Yūsuf ‘aleyhi’s-selāmı Mışır‘da şaqladılar. Ve anuñ vaşiyeti ile anlaruñ daḥi evlādına qarnen ba‘de qarnin vaşiyet idüp Mūsā ‘aleyhi’s-selām zamānı olduqda ki ben-i isrāil cümleten¹⁴¹¹ Mışır‘dan gōçdiler. Yūsuf‘uñ tābutını bile gōtürüb abā ve ecdādı medfūn oldukları maḥalle eyletüb defn eylediler.

1. 14 **Zıkr-i Eyyūb en-Nebī**¹⁴¹² ‘**Aleyhi’s-Selām** peygāmberdür¹⁴¹³ bābāsınuñ adı Ravāḥ idi ki ‘İyş bin İshāk‘ıñ oğlu idi. Ve ḥātunı Raḥīme idi ki Yūsuf ‘aleyhi’s-selām oğlu Efrāim‘iñ kıızı idi¹⁴¹⁴. Ya‘ni ki Eyyūb ‘aleyhi’s-selām Efrāim‘uñ gōynüsüydi. Şām‘la Remle mābeyninde Şeniyye dimekle meşhūr bir yerde sākin olurdu. Ve ‘ibādet u ḥā‘atı bir dereceye yetişmişdi ki feriştelar bile anuñ¹⁴¹⁵ namāz ve niyāzını ta‘accub iderlerdi. Ve biz daḥi bir peygāmberde bu ḥā‘atı görmedük diyu birbirine söylerlerdi¹⁴¹⁶. Ve nefsine cebrī ve derd u belāya şabrı bir mertebede idi ki Ḥaqq celle ve ‘alānuñ ḥaqqında “innā vecednāhu/(66a) şābiran ni‘me’l ‘abdu”¹⁴¹⁷ dimişdi. Ya‘ni biz Eyyub‘i belāya şabr idicilerden bulduq Eyyūb eyu quldur diyu buyurmuşdı. Pes peygāmber ki Allāh u Te‘ālā ni‘me’l ‘abdu diyu anı vaşf eyleye. Bundan şoñra anuñ medḥinde adam ne ḥarikle söyleye ve ammā derde mübtelā

¹⁴⁰⁸ iḥtilaf (M. 118b)

¹⁴⁰⁹ yigirmi üç yıl daḥi ‘ömür sürüb M. 118b‘de yok.

¹⁴¹⁰ ya‘ni yüz yigirmi yıl tamām ‘ömür sürdi M. 118b‘de yok.

¹⁴¹¹ cümle (M. 118b)

¹⁴¹² Nebī M. 118b‘de yok.

¹⁴¹³ Eyyūb ‘aleyhi’s-selām peygāmberdir (H. 69a)

¹⁴¹⁴ Yūsuf ‘aleyhi’s-selām oğlu Efrāim‘iñ kıızı idi M. 118b‘de yok.

¹⁴¹⁵ anuñ M. 118b‘de yok.

¹⁴¹⁶ Ve biz daḥi bir peygāmberde bu ḥā‘atı görmedük diyu birbirine söylerlerdi H. 69a‘da yok.

¹⁴¹⁷ Sa‘d, 38/30.

olduğunu sebebi bu idi ki evvelâ Hakk subhâne ve te'âlâ tâ'at ve 'ibâdetine göre Eyyüb'a bir derecede māl ve rızq vermişdi ki zamânında ol etrâfda andan ğanî kimse yoğdı. Ve bi'l cümle biñ süri koyunu ve beşyüz çift ve her çiftiñ bir hidmetkârı ve her hidmetkârıñ bir merkebi vār idi. Ve bunlardan ğayrı sâ'ir hayavânât ve devâb kısmından nihâyetsüz tavârları huşuşan a' lâ târlaları ve bāğları ve bāğçeleri vafir idi. Ol ne kadar ki tâ'atini arturdı mālı ve tavârı dañi ziyâde oldı¹⁴¹⁸. Ve ne deñlü ki 'ibâdetin ziyade kıldı. Mamaliki¹⁴¹⁹ ve koyunları dañi artuğ olurdu¹⁴²⁰. Pes İblîs Hakk celle ve 'alâya hitâb idüp Eyyüb'un bu hâline ve bu deñlü mālı ve menâline hâsed eyleyub eğer beni anıñ rızq u mālına ve evlâd-ı 'iyâline ve kendinüñ nefsine ve hasb-i hâline musallağ idirek anı 'ibâdetinden döndürüdü. Ve derd u belâya mübtelâ anıñla tâ'atden uşândururdum dimekle Allâh u Te'âlâ İblîsi añâ mususallağ idüp azdurabilürseñ azdur yâ mel'ün diyub¹⁴²¹ pes İblîs 'aleyhi'l-la'ne evvelâ Eyyüb'un tavârlarına ğirüb cümlesini bâşdan bâşa kırub yine Eyyüb 'aleyhi's-selâm 'ibâdetin kesmeyüb ve mālım rızqım ğitdi diyub incinmeyüb ba' dehü evlad u 'iyâline vârub içinde şuhuf-ı İbrâhîm öğrendikleri evi zelzele ile üzerlerine yıķub yedi oğlunu ve üç kızını¹⁴²² helâk idüp yine Eyyüb 'aleyhi's-selâm 'acz göstermeyub andan şoñra ğöñli ve dili ve 'aqlından ğayrı a'zâsına musallağ olup ve bir ğün secdede iken yeraltından vârub Eyyüb'un ağızına üf diyub cümle a'zâsını od ğibi yâķub başından ve ğözünden ve dilinden ve yüreginden ğayrı şâğ yeri kılmayüb od yaķar ğibi yâñub ve'l hâşıl gövdesi şişüb ve yer yer yâñılib iriñler ve şâru şâru şular aķub huşuşan çüriyen/(66b) etlerinden bir 'acib râyiħa peydâ olup¹⁴²³ köylüsü dañi kendinden nefret idüp kıryeden tışara bir süpüründilük yerde kıoyub hâatunu Raħîme'den başka¹⁴²⁴

¹⁴¹⁸ olurdu (M. 119a)

¹⁴¹⁹ mālını (M. 119a)

¹⁴²⁰ dañi ziyâde oldı. Ve ne deñlü ki 'ibâdetin ziyade kıldı. Mamaliki ve koyunları dañi artuğ olurdu H. 69b'de yok.

¹⁴²¹ yâ mel'ün diyub M. 119b'de yok.

¹⁴²² üç kızını bir uğurdan (M. 119b)

¹⁴²³ olmağla (H. 70a)

¹⁴²⁴ ğayrı (H. 70a); (M. 119b)

kimse¹⁴²⁵ yânına ğelmeyüb ancak ĥidmetinde ol içdâm eyleyüb ve bir kaç def a İblis ‘aleyhi’l-la’ ne tebdîl-i şüretle anuñ daĥi yolına ğelüb dostâne¹⁴²⁶ niçe naşîhatler idüp ve illâ Eyyüb’a ğelüb diyuvirdikde İblis idüğini bildürüb ve daĥi anuñla söyleşme diyu tenbîh eyleyub ve lâkin dürlü dürlü şekillerle ğelmeğın Raĥime yine ğâfil bulunub sözlerine cevâb virüb ve ğülüb üçünci def a Eyyüb’a ĥikâyet eyitdikde ben sañâ söyleşme diyu tenbîh-ĥod¹⁴²⁷ eylemedümmidi¹⁴²⁸ diyu şihhat bulduĥda¹⁴²⁹ yüz değenek urmasına yemîn kılub ve’l ĥâşıl hiçbir vechile İblis ‘aleyhi’l-lâ’ ne Eyyüb’ı ‘acz ĥâline ğetürmeyüb kendü izlâli¹⁴³⁰ ile ĥâtunı daĥi yoldan çıkârımayub tamâm yedi yıl bu belâ ve meşakĥati çeküb bir kerre inlemek ve derdiyle âh eylemek vâĥi’ olmadı. Ve bunca zamân renc u ‘inâyla müşevveşu’l ĥâl ve münkesiru’l bâl¹⁴³¹ oldu oldu yine bir nefes derdine dermân istemeñ ve bu zaĥmeti niçeye dek çekerin dimek ĥâtırına bile ğelmedi ĥâtür itmeyüb¹⁴³² ve cümle kavminden ki ancak üç nefer kimesne kendüye imân ğetürmüşler idi. Birine Bulnayâ ve birine Lanĥar ve birine Şâbir dirlerdi. Kâhı kâhı ğelürlerdi. Ve Eyyüb’uñ ĥâlin ĥâtırın şorarlar idi. Pes bir ğün Eyüb’a ğeldiler ve bir miĥdâr ĥâtırın ele aldılar. Ve ba’de zamânın birbirlerine söyleşüb ‘acebdır ki bu kişi bu zamâna dek bunca zaĥmet ve meşakĥatler çeke Cenâb-ı Ĥaĥĥdan bunâ bir dermân erişmeye bu taĥdîrce şöyle fehm olunur ki bunuñ bir vaz’-ı bârî ĥudâya ĥoş ğelmeyüb nübevvet mertebesinden düşmüş ola. Ve peyğamber¹⁴³³ diyu anından âdı ĥak olmuş ola didiklerinde bu sözleri Eyyüb’uñ ĥulâğına döküb ziyâde bî-ĥuzûr oldu. Ve bunların bu ta’ nı Eyyüb’a derd üstüne derd oldu. Andan Cenâb-ı Ĥazret’e teveccüh idüp “rabbi innî messeniye’z-zurru ve ente erĥamu’r-râĥimîn”¹⁴³⁴ ya’ ni Yâ Rabbi bunlaruñ bu ta’ nı ve nübüvvet derecesinden

¹⁴²⁵ kimesne (M. 119b)

¹⁴²⁶ dost yüzünden (M. 120a)

¹⁴²⁷ ĥod H. 70a’da yok.

¹⁴²⁸ itmedümmi (M. 120a)

¹⁴²⁹ diyu şihhat bulduĥda (M. 120a)

¹⁴³⁰ ihtilâli ile (M. 120a)

¹⁴³¹ olmadı (H. 70a)

¹⁴³² ĥuzûr eylemedi (M. 120a)

¹⁴³³ peyğamberler (H. 70b)

¹⁴³⁴ Enbiyâ, 21/83.

düşüb senden kesilmek ğuşşası bañā zarar/(67a) virdi. İlähi sen esirgecileriñ esirgecisisin diyu du‘ā idüp ve lâkin yine derdine dermân istemeyüb ancak ayrılık haberin işitdiğinden incindi¹⁴³⁵. Ve bu munâcâtından soñra epsim oldu. Ve rüzgârı kesilmiş deñiz ğibi ditredi tûrdı¹⁴³⁶. Pes Hâkķ subhâne ve Te‘âlâ¹⁴³⁷ “festecebnâ lehû ve keşefnâ mâ bihî min zurrin”¹⁴³⁸ diyu kezâlik buyurdu. Ya‘ni biz ol zamânda Eyyüb‘uñ du‘âsın qabul eyledik. Ve dañi ol ayrılık ihtimâliyle çekdüğü ğuşşadan ve bedenine ‘arîz olân marâzıdan qurtaduķ diye beyân eyledi. Andan Rabbi ‘izzetden Eyyüb‘a hitâb gelüb “urkuż bi riclike hâzâ muğteselün bâdirün ve şerâbun”¹⁴³⁹ ya‘ni ayâğıñı yere dep ki bir şovuk şü çıkşun dinildikde Eyyüb ‘aleyhi’s-selâm yâtduğı yerde ökçesiyle yer üzerüne depüb hemân dem bir lezîz şovuk şü çıkub¹⁴⁴⁰ emr-i Hâkķla hâtunı Raħîme ol şudan Eyyüb‘u¹⁴⁴¹ yâyıķayub andan Eyyüb ‘aleyhi’s-selâm ol şudan içüb zâhirinde ve bâtımda marâzı qalmayub ve yine Hâkķ subhâne ve Te‘âlâ rızķı ve tãvârını ve evlâdını evvelki ğibi arturub “ve vehebnâ lehû ehlehû ve mişlehüm me‘ahüm raħmeten minnâ ve zikrâ li üli‘l elbâb”¹⁴⁴² buyurub ya‘ni biz Eyyüb‘a ehlini ve oğlını ve kızını ve mâlını ve tãvârını bir eksiksiz yine bağşladıķ dañi niçe anlaruñ ğibi iħsân eyledik tâ kimesenüñ tã‘at ve ‘ibâdeti bizüm yânímızda zâyi‘ olmaduğını bileler ve añâ ğöre şükürlerin¹⁴⁴³ idtûreler¹⁴⁴⁴ diyu beyân eylemişdir. Ve Eyyüb ‘aleyhi’s-selâmüñ Mu‘cizât-ı Cemî‘u‘l Enbiyâ nâm risâlede üç mu‘cizesi dañi beyân olunmuşdur. Evvelkisi¹⁴⁴⁵ budur ki marâzından şifâ bulduğı zamânda fakır u fâķasına ve mâl u tãvârından ayrılıub kıllet buzâ‘asına binaen Hâkķ Te‘âlâ anuñ sâkin olduğı maħalle altun çekirģeler yağdırmışdı. Ve bu mu‘cizesini ğörüb niçeler

¹⁴³⁵ incinüb (M. 120b)

¹⁴³⁶ tûrdı (M. 120b)

¹⁴³⁷ Hâkķ subhâne ve Te‘âlâ âyet-i kerîmesinde (M. 120b)

¹⁴³⁸ Enbiyâ, 21/84.

¹⁴³⁹ Sâd, 38/42.

¹⁴⁴⁰ dinildikde Eyyüb ‘aleyhi’s-selâm yâtduğı yerde ökçesiyle yer üzerüne depüb hemân dem bir lezîz şovuk şü çıkub H. 70b‘de yok.

¹⁴⁴¹ Hâzret-i Eyyüb‘u (H. 70b)

¹⁴⁴² Sâd, 38/43.

¹⁴⁴³ şükürlerin ve ‘ibâdetlerin atdurdu (H. 70b); ve ibâdetlerin (M. 121a)

¹⁴⁴⁴ atduralar (M. 12a)

¹⁴⁴⁵ evvelki mu‘cize (M. 121a)

īmāna gelmişdi. İkincisi¹⁴⁴⁶ budur ki bir gün vilâyetinün beğini īmāna da‘ vet eyledi. Ve mezbūr beğ Eyyüb‘dan mu‘cize istedi ve benüm evimiñ ustuvānaları yıkılıb yine evim ustuvānasız yıkılmasun ırsun didi. Pes Eyyüb ‘aleyhi‘s-selām/(67b) du‘ā eyledi ol eviñ dört ustuvānası bile yıkılıb ve yine ev yıkılmayub yerinde kâldı. Üçüncüsü¹⁴⁴⁷ budur ki Eyyüb ‘aleyhi‘s-selām‘ün köyüne karşı bir serāb vār idi. Ya‘ni şu gibi görünür idi. Pes kavmi ricā eylediler ol serābiñ şu olmasını istediler. Pes Eyyüb ‘aleyhi‘s-selām du‘ā eyledi. ve ol serābı vārdu ıolāşdı anuñ du‘āsiyla gerçekden şu¹⁴⁴⁸ oldu. Ve bi‘l cümle Eyyüb ‘aleyhi‘s-selām marazlarından şifā bulduktan sonra otuz yıl ‘ömür sürüb andan sonra vefāt eyledi. oğlı Zī‘l-Kifli ki adı Fīl idi. Vaşisi olup yetmiş yıl hayātda oldu.

1. 15 **Zıkr-i¹⁴⁴⁹ Şu‘ayb en-Nebī¹⁴⁵⁰ ‘Aleyhi‘s-Selām** mürsel peygāberdir bābāsı Şem‘ün bin ‘Ankân bin Medīn bin İbrāhīm ‘aleyhi‘s-selām dır. Egerçi ki bu vechile nesebinde¹⁴⁵¹ ihtilāf etmişlerdir. Ammā¹⁴⁵² eşaḥḥi budur ki nesebi İbrāhīm oğlı Medyen¹⁴⁵³‘e çıkar ve peygāberlerde bundan ğayrı a‘mā gelmemişdir. Ve bunuñ gibi zāhir gözi yapılmış ve bātin gözi bekā cānibine açılmış nebi görülmemişdir. Ve ziyāde sözi tatlu kelāmı lezzetlü olmağa¹⁴⁵⁴ faḥr-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem¹⁴⁵⁵ ḥaṭıbu‘l enbiyā diyu ta‘rīf etmişlerdir. Ve Şu‘ayb ‘aleyhi‘s-selām Şām vilâyetinde Medyen şehrinde sâkin olup emr-i Ḥaḳḳla ol şehriñ kavmini īmāna da‘ vet iderdi. Ve kileleri ve terāzüleri ikişer olup ḥalka ḥububātı aldıkları kile ile şatmayub ve sâ‘ir metā‘ı aştar etdikleri terāzüyle şatmayub¹⁴⁵⁶ elbette nāḳışını kullanub ve aḳçe aldıkları zamānda vezinle alub ve eṭrāfını kendüler kırḳub illere

---

¹⁴⁴⁶ ikinci mu‘cize (M. 121a)

¹⁴⁴⁷ üçüncü mu‘cize (M. 121b)

¹⁴⁴⁸ gerçekden şu (M. 121b)

¹⁴⁴⁹ M. nüshası 121b‘de Hz. Şu‘ayb yerinde Yūnus ‘aleyhi‘s-selām kıssası anlatılmaktadır.

¹⁴⁵⁰ Nebī M. 124b‘de yok.

¹⁴⁵¹ bu vechile nesebinde M. 124b‘de yok.

¹⁴⁵² ammā yine (M. 124b)

¹⁴⁵³ oğlı Medyen M. 124b‘de yok.

¹⁴⁵⁴ olmağ (H. 71a)

¹⁴⁵⁵ şallallāhu ‘aleyhi ve sellem M. 125a‘da yok.

¹⁴⁵⁶ ve sâ‘ir metā‘ı aştar¹⁴⁵⁶ etdikleri terāzüyle şatmayub M. 125a‘da yok.

viridikleri zamānda vezn etdirmeyüb mücerred şāyuyla virüp bunuñ gibi hilelerini ve buta tabdıklarını her çend ki Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām men‘ eylerdi. Aşlā diñlemezlerdi. Ve sözlerine ‘amel etmezlerdi. Niteki Qur‘ān-ı ‘Azīmde¹⁴⁵⁷ “kezzēbe aşhābu’l eyketi’l mürselīn”¹⁴⁵⁸ ya‘ni Medyen halkı peygāmbereğini tekzīb eylediler. Ve sözlerine inānub ‘amel eylemediler dimekdir. Ve ol kavme Aşhābu’l Eyke dimeğe¹⁴⁵⁹ sebep budur ki Medyen’iñ etrāfi meşelü¹⁴⁶⁰ yerler idi. Eyke dinilmeğe sebep ol idi ki bi’l cümle aşlā¹⁴⁶¹ ol kavm Şu‘ayb’uñ sözin tutmazlardı. Hattā ba‘z-ı evkātta “lev lā/(68a) rahtuke le recemnāke ve mā ente ‘aleynā bi ‘azīzin”¹⁴⁶² dirlerdi. Ya‘ni eğer senüñ kavm ve kabīlenüñ hātırı olmasa seni taşlarla depelerdük ve sen bizüm içimizde çāk şöyle ‘izzetlü ve hürmetlü kişi degilsün diyu söylerlerdi¹⁴⁶³. Ve kendiler īmana gelmedüklerinden ğayrı Şām cānibinden Şu‘ayb’ı işidüp imāna gelmeğe gelenlerüñ yolların beklerlerdi¹⁴⁶⁴. Her çend ki Nūh ve Lūṭ ve Hūd ve Şāliḥ¹⁴⁶⁵ ‘aleyhi’s-selām’üñ kavmine olān ‘azābı añardı. Ve Allāhı bir bilüb peygāmbereğine imān getürüñ diyu söylerdi. “le nuḥricenneke yā şu‘aybu vellezīne āmenū me‘ake min kıyretinā ev le te‘ūdūne fi milletine”¹⁴⁶⁶ diyu cevāb iderlerdi. Ya‘ni Yā Şu‘ayb eğer sen bizden sözini kesmezseñ senide ve sañā imān getürenleride şehrimizden çıkārub kovārız. Meğer ki sizde bizüm milletimize dönesiz ve bizüm tarīkimizi ihtiyār idesüz diyu ‘inafla söylerlerdi. Āḥiru’l emr Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām bunlaruñ ‘işyānından ‘āciz qalub “rabbenā’ftaḥ beynanā ve beynā kavminā bi’l ḥaḳḳ”¹⁴⁶⁷ diyu du‘ā idüp¹⁴⁶⁸ ya‘ni Yā Rabbi bizümle kavmimiziñ

¹⁴⁵⁷ Qur‘ān-ı ‘Azīm’de buyurur (M. 125a)

¹⁴⁵⁸ Şu‘arā, 26/176.

¹⁴⁵⁹ dimeğe (M. 125a)

¹⁴⁶⁰ yemişlü (M. 125a)

¹⁴⁶¹ aşlā M. 125a’da yok.

¹⁴⁶² Hūd, 11/91.

¹⁴⁶³ diyu ta‘n eylerlerdi (M. 126b)

¹⁴⁶⁴ beklerlerdi ve her birini korğudub Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām’iñ yānına vārman diyu mümkün oldukça men‘ iderlerdi (H. 71b); (M. 125b)

¹⁴⁶⁵ Şāliḥ M. 125b’de yok.

¹⁴⁶⁶ A’raf, 7/88.

¹⁴⁶⁷ A’raf, 7/89.

¹⁴⁶⁸ eyleyüb (M. 125b)

mābeynini fetḥ eyle ve ḥaḳḳ-ı ḥükmüñle anlara aşikāre eyle dimekle Ḥaḳḳ subḥāne ve Te'ālā anlaruñ şehrine ısılık gönderüb ve iki fersaḥ yer miḳdārı ırāḳda bir bulut daḫi zāhir olup¹⁴⁶⁹ Medyen ḥalkı ıssılıktan fārılıb kāh ol bulut altına cān atub ve lākin anda daḫi ḥalāş bulmayub şöyle oldu ki yerden ḥarāret peydā olup bu ḳavmi tāba içinde ki bālıḳ ğibi ḳāynādub bu tārıḳle cümlesi helāk olup ve evleri içine ğirüb ḳapularıñ ḳapayub ḥalāş olduḳ diyenlere daḫi emr-i Ḥaḳḳla Cebrāil 'aleyhi's-selām'üñ bir şayḥası ya'ni ki bir heybetlü avāzı yetişüb anlar daḫi helāk olup ancak Şu'ayb 'aleyhi's-selām ve ehli ve 'iyāli ve añā imān ğetürenler ḥalāş bulub andan soñra niçe zamān daḫi 'ömür sürüb ğitdikce māl u menāli ve evlād u 'iyāli üreyüb ḥattā Mūsā 'aleyhi's-selām Mışırdan ğeldüği zamānda Şu'ayb kızın virüb Mūsāyı ğüveyğüidinüb ve mu'cizātından bu üç mu'cizesi daḫi/(68b) meşhūr olup evvelkisi¹⁴⁷⁰ budur ki sākın¹⁴⁷¹ olduği şehir Medyen eṭrāfında bir ḳumlu yer vār idi. Ve ol ḳumdan ḳavmi bī hużūrlardı. Pes bir ğün Şu'ayb 'aleyhi's-selām ol ḳumluğa eliyle işāret eyledi. Ol maḥalden ğüçüb āḫır yere vārdı. İkincisi¹⁴⁷² budur ki yine şehir-i Medyen eṭrāfında ba'zı taşlu yerler vār idi. Bir ğün Şu'ayb 'aleyhi's-selām ol taşlığı ṭolaşub ve du'āsiyla cümlesi baḳar olup ḳavminiñ ğinasına sebep oldu. Üçüncüsü budur ki bir ğün Şu'ayb 'aleyhi's-selām bir ṭāğıñ ṭorusuna çıḳmak istedi. Pes ol ṭāğ fi'l ḥal alçaldı. Ve Şu'ayb 'aleyhi's-selām üstüne çıḳdıḳdan soñra yine ḳālḳub evvelki ğibi yükseldi. Ve çöküb ḳālḳmaḳda bir deve ğibi teslimle deprendi¹⁴⁷³.

1. 16 Zıkr-i Mūsā 'Aleyhi's-Selām ulu'l 'azm peyğamber idi¹⁴⁷⁴. Ḥazret-i Ādem 'aleyhi's-selām vefāt itdüği zamāndan¹⁴⁷⁵ üç biñ yıl ve dört yüz on sekiz yıl olunca Mūsā 'aleyhi's-selām vilāyet-i¹⁴⁷⁶ Mışır'dan şehir-i İskenderiyye'de dünyāya geldi. [Bābāsı ben-i İsrāil'den 'İmrān Yaşhur bin Ḳāhiş bin Lāvā Ya'ḳub 'aleyhi's-

¹⁴⁶⁹ ve iki fersaḥ yer miḳdārı ırāḳda bir bulut daḫi zāhir olup M. 125b'de yok.

¹⁴⁷⁰ evvelki mu'cize (M. 126a)

¹⁴⁷¹ sākın (H. 72a)

¹⁴⁷² ikinci mu'cize (M. 126a)

¹⁴⁷³ Ve çöküb ḳālḳmaḳda bir deve ğibi teslimle deprendi M. 126b'de yok.

¹⁴⁷⁴ dir (M. 126b)

¹⁴⁷⁵ zamānda (m. 126b)

¹⁴⁷⁶ vilāyet M. 126b'de yok.

selâm dır. Ve vâlidesi Necîb bint-i Aşmûil bin Kiyân bin¹⁴⁷⁷ İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâmdür. Ve bir rivâyetde anasınıñ adı Nevhâil ve lağabı Necîb dir. İmdi âğâh ol ki Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm zamânında pâdişâh olân Reyân bin Velîd ki Fir‘avn oldu ve Yusuf’a îmân getürmüşdi. Ba‘dehû vefât idüp salânat fir‘avn-ı şânî olân Kâbûs bin Mu‘şab bin Rayân’a dönüb Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm İslâma da‘vet itdükce ‘inâd idüp küfr üzerine kâlmışdı. Ve Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm anuñ zamânında vefât eylemişdi. Niçe zamândan soñra Kâbûs dañi küfr üzerine olup salânatı fir‘avn-ı şâliş olân Velîd bin Mu‘şab bin Rayân’a dönmişdür ki fir‘avn-ı şânîniñ qarındâşdır ve künyeti Ebu’l Kubâs¹⁴⁷⁸ dur. Ve Hâzret-i Mûsâ’yla mâcerâsı olân fir‘avn-ı meşhûr budur.]¹⁴⁷⁹

Pes mezbur fir‘avn bir derecede cabbâr ve bir mertebe de mu‘ânid-i murdâr idi ki Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm zamânından soñra ol vilâyete peygâmbere gelmemekle gereği gibi zalâlete düşüb “ ve enâ rabbükümü’l a‘lâ”¹⁴⁸⁰ diyu nihâyetsüz mañlûkı kendüye secde/(69a) itdürüp bu tarîkle dört yüz yıl salânat sürüb ve zamân-ı salânatında bir gıce düşünde bir mühîb âvaz işidür ki bu yıl şa‘bân ayında cum‘a gıcesinde gıcenüñ üç sâ‘ati geçdükden soñra hağâretle kavlı idüp¹⁴⁸¹ kullandığıñ ben-i İsrâil’den bir oğlân vücûda gelecekdir. Senüñ zevâl-i ni‘metüñ ve helâklığıñ anuñ elinde olacaktur. Vağta ki Fir‘avn uyandı cümle müneccimleri ve¹⁴⁸² kâhinleri huşuşan vezîri Hâmân’ı ve sa‘ir emir ve ev erkânı yanına getürdüp¹⁴⁸³ bu düşüñ ta‘birini her birine su‘al eyitdi. Müneccimler dañi kırk gün mühlet isteyüb her biri beyâbâna ve ıslıklık yerlere gidüp ‘ifritlerden ve şeyâfinden bu düşüñ ta‘birine dermân dileyüb ‘âkıbet şa‘bân ayında ve cum‘a gıcesinde ve gıcenüñ üç sâ‘ati geçdikde Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm vücûda geleceğün gök melâikesi birbirlerine muştularken şeyâtin¹⁴⁸⁴

¹⁴⁷⁷ Kiyân bin Yağsân (M. 126b)

¹⁴⁷⁸ Ebu’l Kubbas (M. 126b)

¹⁴⁷⁹ İsrâku’t-Tevârîh v. (10b)

¹⁴⁸⁰ Nâzi‘at, 79/24. Sizin en yüce rabbiniz benim.

¹⁴⁸¹ idinüb (M. 127a)

¹⁴⁸² ve helâklığıñ anuñ elinde olacaktur. Vağta ki Fir‘avn uyandı cümle müneccimleri ve M. 127a’da yok.

¹⁴⁸³ getürtdi (M. 127a)

¹⁴⁸⁴ şeyâtin H. 72b ve M. 127a’da yok.

işidüp kâhinlere ve müneccimlere haber virüp anlar daği Fir^çavn[’]a¹⁴⁸⁵ haber getürüb. Pes Fir^çavn vüzerâsıyla ve müneccimleri ve hükemâsıyla muhkem tedbir idüp ol beyân olunân ğice ğeldikde Mışır[’]uñ ve İskenderiyye[’]nüñ cümle halkını bir sahrâya çıkarub bu ğice cimâ^ç itmesünler diyu¹⁴⁸⁶ ç avratlarından ayurub ve kendüsi tenhâca İskenderiye de ki sarâyına ğidüp pes Mūsâ[’]nuñ bābâsı ç İmrân[’]ı hişârüñ kilidi anuñ zabtında¹⁴⁸⁷ idi. Ancağ Fir^çavn[’]la ol içerüde kâlub fe ammâ añâ daği muhkem tenbih idüp ç İmrân[’] evine vârmayub ve lâkin hatunı ç İmrân[’]ı yoklayu sarây kapusuna ğelüp ol muhkem kilidlü kapular hikmetullâla açılıb pes hâtun içerüye ğirüb eri ç İmrân[’]la buluşub ittifağ nefisleri tağzâ itmekle ol hinde mucâma^çat idüp irādât-ı Hağğ[’]la Mūsâ ana rahmine düşdükdü hemân ğök yüzünde nürü ol sâ[’]ir nücümdan artuğ heybetle yıldızı toğub ğözedden müneccimler yıldızı ğördükdü feryād u fiğân eyleyüb şabâha dek cemi^ç halka velvele düşüb ç İmrân[’]la hâtunu ise birbirlerine buluşdukların kimseye dimeyüb ve Fir^çavn bu zemzemedden¹⁴⁸⁸ uyānduğda yine ç İmrân[’]ı sarây kapusunda uyur/(69b) bulub ve lâkin müneccimler elbette ol oğlân bu ğice anası rahmine düşmüşdür ve işte yıldızıda toğmuşdur diyu yüzlerin yırtub ve saçların şakalların yolub âhir anlaruñ tedbiri ile ol ây ben-i İsrâil[’]den vücûda ğelen oğlancuğlardan bir rivâyetde yetmiş biñ ve ba^çzılar kavlince yigirmi biñ ma^çşuma bir ğünde bıcağ urılıb cümlesi boğâzlanub ve Mūsâ[’]nuñ anasına Hağğ[’] subhâne ve Te^çâlâdan vahiy irişüb niteki Qur^çân[’]da ğelmişdir¹⁴⁸⁹. “ve evhāynā ilā mūsā en arzi^ç ihi fe izā ğiftü ç aleyhi fe elğihi fi[’]l yemmi ve lâ teğāfi ve lâ tağzenī innā rāddühu ileyki ve cā^ç ilühu mine[’]l mürselin^{”1490} ya^çni biz Mūsâ[’]nuñ vâlidesine vahiyile bilürdükdü ki Mūsâ[’]yı tıyunca emzir. Ve Fir^çavn cānibinden Mūsâ¹⁴⁹¹ yoklanmalu olup sen andan ğorğduğüñ zamānda Mūsâ[’]yı deñize birağ ve sen herğiz ğuşşalanma ve oğlum niçe oldu ki diyu ğam çekme ki biz ānı yine sañâ yetüşdürüz ve ānı mürsel

¹⁴⁸⁵ Fir^çavn-ı bi-din mel^çün (M. 127a)

¹⁴⁸⁶ diyu her birini (M. 127b)

¹⁴⁸⁷ ğıfzında (M. 127b)

¹⁴⁸⁸ zelzeleden (M. 127b)

¹⁴⁸⁹ Qur^çân-ı ç Azim[’]de ve Furğan-ı Kerimde (H. 73a); Qur^çân-ı Kerim[’]de buyurur (M. 128a)

¹⁴⁹⁰ Kasas, 28/7.

¹⁴⁹¹ Mūsâ M. 128a[’]da yok.

peygâmbەرlerden kıılıruz. Pes bu huşuş Mûsâ vâlıdesınıñ gönlüne düşdükte aşıla şübhe çekmeyüb pâk niyyetle bâzâra vârub Kıptîlerden bir misâfir dülgeri ben-i İsrâil'den şânub Mûsâ için bir tâbut ışımarlayub ol dağı neylersün bu tâbutı dedükde oğlancuğum vârdır Fir'avn kırkısından deñize bırâğurun didikde ol kıptî tâbutı virdüği gibi 'ale'l fevr Fir'avn adamlarına ya'ni oğlancıklar teftişine me'mür olân zâlimlere vârub Mûsâ vâlide tâbut alduğını ve deñize bırâğacağını oğlı vâridüğünü söylemek istedikde irâdâtullâhla dili tutuldu aşıla söyleyemedi. Elleriyle işarete bâşladı bunu bu hâlde göricek Fir'avn adamları kıovdılar diyu ana ancak diyu kıapudan tışara sürdiler hemân dem¹⁴⁹² ki dükkânuna¹⁴⁹³ vârdı¹⁴⁹⁴ yine dili¹⁴⁹⁵ söylemeğe bâşladı. Fi'l hâl yine ol zâlimlere seğırtti tâbut kıışşasını beyân eylemeğe sa'y eyitti¹⁴⁹⁶. Ve lâkin tekrâr¹⁴⁹⁷ dili tutuldu tâbutdan râz açamayub tekellümden kıalân avluya döndi. Bu def'a dağı kıovdılar. Niçe bir gelürsin diyu bâşına bâşına urdılar. Pes ol kıptî bu hâli görđi dükkânuna/(70a) vârub yine söz söylemeğe kıadir olup oturdu. Bunda hikmet var idüğünü bilüb bu oğlân hiç değülse ol peğamber olacağ oğlândur Yâ Rabbî anı bañâ göster ve beni anuñ ümmetünden idüp şeref-i şoğbetiyle bañâ imân vir diyu Hâkı'ya yalvârdı¹⁴⁹⁸ du'âsı mağbül oldu ve Mûsâ zamânına yetişüb añâ imân getürdi. Hattâ Kıur'an-ı 'Azimde "ve kıâle racülün mu'minun¹⁴⁹⁹ min âli fir'avn"¹⁵⁰⁰ âyet-i kerîmesinde âl-i Fir'avn'da olân racul Mûsâ'ya imân tâbut düzen kıptî idi diyu müfessirîn beyân eylemişlerdür bu cânibde Mûsâ vâlıdesi tâbutla evine toğru giderken Fir'avn'ın vezîri Hâmân'ı oğlancıklar teftişi ile kendü evünden beru gelürken görüb Mûsâ'yı bulub öldürdi zann eyleyüb feryâd-ı fiğân eylemekden güçle kendüyi zapt idüp meğer Hâmân hadd-i zâtında

¹⁴⁹² dem H. 73b'de yok.

¹⁴⁹³ Elleriyle işarete bâşladı bunu bu hâlde göricek¹⁴⁹³ Fir'avn adamları kıovdılar diyu ana ancak diyu kıapudan tışara sürdiler hemân dem ki dükkânuna M. 128b'de yok.

¹⁴⁹⁴ dönüb gitdükte (M. 128b)

¹⁴⁹⁵ dili açulub (M. 128b)

¹⁴⁹⁶ sa'y itdi M. 128b'de yok.

¹⁴⁹⁷ yine (M. 128b)

¹⁴⁹⁸ yalvârmağla (H. 73b)

¹⁴⁹⁹ Mü'minun H. 73b'de yok.

¹⁵⁰⁰ Ğâfir, 40/27.

‘İmrân’uñ evinden çıkub ve lâkin Mūsâ anası tâbuta ğitdükde etmek bişürmek için tennürin yâķub pes Hâmân ol maħalleye vârdukda Mūsânun kızķarındâşı ħayrete şâlub ğayrı tedârik idemeyüb Mūsâ’yı beşik ile ol yânan tennür içüne şâlub ve ķapusunu ķapaya ķoyub Hâmân ise ol eve ğirdükde her yerini yoķlayub tennürde olmaķ ihtimâli ba‘îd olmağla ħâturına düşmeyüb çıkub ğayrı evleri dağı yoķlayurak ğitmüşdi. Vakta ki vâlidesi ğeldi. Mūsâ’yı neyledün diyu şordı hemşiresi mâ vaķa‘a yı bildürüb ol nûr¹⁵⁰¹ tennüre şalduğunu ħaber virdi¹⁵⁰². Pes vâlidesi çiğer köşemi yaķmışsun ve benüm ħānumānuma od bıraķmışsun diyu feryād idürek tennüri açdı ve içerusüne bāķub âteşi teskîn için ğöz yaşların şaçdı anı ğördi ki Mūsâ ‘aleyhi’s-selām beşiğiyle tırur ol tennür içinde mübârek teni nūr ğibi berak urur ħuşuşan elini¹⁵⁰³ derilmiş ve eline bir pâre âteş alub oynamāğı hoş ğörmüş hemāndem vâlidesi řād oldı ve Mūsâ’yı tennürden çıkārub vâfir emzürdi. Ve bu ħalleri ğörmekle Ĥaķķ Te‘âlâ ħazretine tevekküli ziyāde oldı¹⁵⁰⁴ ve ğiysicikleriyle tâbuta ķoydı ve bismillāh diyu i‘tikād-ı pākla deryāya bıraķdı. hemāndem ol baħr-i bi-ğirān Mūsā’nuñ tâbutunu şadef ğibi bağrına/(70b) bāsub ħimayet eyledi. Ve tâbut içinde ki mübârek ğövdesüni şadefde dürr-i řahvār ğibi řiyānet eyledi. Ve bu cânibde ol müneccimler ki ğice řabāħa dek uyumayub Mūsā’nuñ yılduzunu ğözedüp tıurlardı. Mūsâ ‘aleyhi’s-selām deryāya atıldıķda¹⁵⁰⁵ yıldızı dağı yerinden ğāyb oldı. Müneccimler bu ħālî ğörüb ol oğlān öldi diyu Fir‘avn’a muştuladular¹⁵⁰⁶. Kıptiler’uñ niçe ğün zevķ ve şafaları ğālib oldı. Fe ammā Fir‘avn’uñ dār-ı dünyāda ancaķ bir kıızı vār idi ki anı cân-ı ħabîşinden artuķ sevirdi. Ve lâkin ol kıız bir oñulmaz uyuz mübtelâ idi ki etbbā anuñ ‘ilâcuna ķādir olamamışlar idi. Ve bezl-i māl u menāl ile def‘ine bir çäre bulmamışlardı. Āħiru’l emr müneccimlere mürâca‘at olunub anlar bu derdiñ devāsı ğayrı vechile mümkün değil idüğin bilüb fe ammā düşenbe ğünü Nîl kenārına tâbutla

---

¹⁵⁰¹ nûrı M. 129a’da yok.

¹⁵⁰² virdüğin bildirdi (M. 129a)

¹⁵⁰³ elinciği (H. 74a); (M. 129a)

¹⁵⁰⁴ olup (M. 129b)

¹⁵⁰⁵ bıraķıldıķda (M. 129b)

¹⁵⁰⁶ muştulayub (H. 74b)

bir oğlân çıksa ğerekdür. Ol oğlâncuğun ağzı yâri ya'ni salyârı bu kızuñ marazuna şifâ olsa ğerekdür diyu Fir'avn'a hikâyet İtmüşler idi. Ve bu zıkr olunân müneccimler eğer bu huşûşu ve eğer Mûsâ ne sâ'atde toğacağunı ve büyüdükde ne olaçağunı neden bilmişler idi diyu su'âl iderseñ cevâbı budur ki tâ bizüm peygâamberimiz Muḥammed Muştafâ zamânına ğelince şeyâtin ğök yüzünden 'alâkaları kesilmeyüb ol zamânda ğöge çıkârlardı ve zuhûra ğelecek hâdişeleri feriştarlar birbiri iyle söyleşürken işidürlerdi. İnüb müneccimlere ve şeytân-ı kâhinlere haber virürlerdi. Aşlı bu idi ki bu maḳûle umûrî Fir'avna bildürürlerdi. Fe ammâ Server-i Enbiyâ şallallahu 'aleyhi ve sellem du'â itmekle şeyâtin ğöge çıkmağâ yol virilmez olup çıkmaḳ istedüklerinde melâike anlarun üzerlerine âteş birâğub hattâ ğice ile yılduz düşer ğibi şihâb dedükleri andan ötürü olup "ve ce'allnâhâ"¹⁵⁰⁷ rucûmen li's-şeyâtin"¹⁵⁰⁸ ya'ni biz ol şihâb şeytânları recm için atdururuz diyu beyân olunduğundan daḫi murâd bu idüğü zâhir ve âşikâredir¹⁵⁰⁹. Pes Fir'avn ki tâbut kışşasından haber aldı. Avratı ise¹⁵¹⁰ ve kıızı ve sâ'ir yaḳîn olân/(71a) adamlarıyla düşenbe ğünü Nîl kenârında ki kaçırına vardı. Etrâfı seyr iderken ğözi tâbuta râst ğeldi. Fi'l ḫal ğemiler şâldılar. Ve ol tâbutı çıkarub Fir'avn'un evine ğetürdiler. Vaḳtâ ki Fir'avn açdı baḳdı Ḥaḳḳ subḫâne ve Te'âlâ Mûsâ için ğönlüne muḫabbet bıraḳdı. Andan Asiyeeline aldı Musâ'nun cemâlinde nübüvvet nûrunı ğörüb deryâyı ḫayrete taldı. Ammâ ol nûr ancaḳ Asiye'ye ğörüñdi. Fir'avn'a ve ğayrısına aşlâ ğörüñmedi. Ba'dehû Mûsâ'yı Fir'avn kıızı elüne aldı mübârek ağzundan aḳan salyârları merhem ğibi yâralarına çaldı. Herniçe ki Mûsâ'nun ağzı yârâ dökerdi. Ol kızuñ yâraları sâ'atiyle avğer biterdi. Pes Fir'avn'un kıızı marazundan ḳurtuldu. Ve Mûsâ sebebiyle rencine şifâ buldu. Cümlesi elden ele ḳâpuşdılar. Ve muḫabbet ve meveddetle Mûsâ'nun üstüne üşdiler. Fe ammâ müneccimler elbette ol dedüğimiz oğlân budur ve bunı ve bunı ḳatlı eylemek senün

---

¹⁵⁰⁷ enzâlnâhe (H. 74b)

¹⁵⁰⁸ Mülk, 68/5.

¹⁵⁰⁹ Buhari, Kitabü't-Tefsir, 441.

¹⁵¹⁰ Asiye (M. 130b)

devletine sebebdür diyu Fir‘avn’a ibrām eyledüklerinde Fir‘avn daḥi Mūsā’nuñ katlini cā’iz görüb “ve kâlet imra’etü fir‘avne kıretti ‘aynin lî ve leke lâ tektulûhu ‘asâ en yenfe’anâ ev netteḥizehû veleden”¹⁵¹¹ Fir‘avn’uñ ‘avratı Asiyehâtun Fir‘avn’a yalvârdı ve bu oğlancuḡı öldürme bañâ baḡışla ki ḡözümüz nûrı ve ḡönlümüz sürurı olup şâyed ki bendan menfa‘atler ḡörevüz dedükde Fir‘avn-ı bî-dîn bundan ḡelecek menfa‘ate benüm ne ihtiyâcum vârdur diyu kibr şüretün ḡösterüb ḥattâ Server-i Enbiyâ ve sened-i aşfiyâdan rivâyet olunmuşdur ki eḡer ol ḥinde Fir‘avn-ı la‘în benüm ne ihtiyacum vār dimeye idi ol daḥi Asiyehâtun ḡibi söyleye idi ve yâḥūd sükût idüp ṭanumaya idi Allâh u Te‘âlâ aña daḥi imân rûzı kılaydı diyu buyurmuşlardır. Ve Asiyeiçün Server-i Enbiyâya su‘âl olunduḡda dünyâ ḥâtunlarınuñ ḥayırlusı dört ḥâtündür ki biri ‘İmrân’uñ kıızı Meryem ve biri Ḥuveylid kıızı Ḥadîcetü’l kübrâ ve birisi Ḥasan ve Ḥüseyn vâlidesi Fâtımatü’z-zehrâ ve biri Muzâ kıızı Asiyedir diyu buyurmuşlardır¹⁵¹². Vaḡtâ ki Fir‘avn Mūsâ’yı Asüye’ye baḡışladı./(71b) Asiye ziyâde şâd u ḥandân oldu ve Mūsâ’ya dâye tedârikine mübâşeret eyitdi. Ve lâkin her kaḡı avratı ḡötürdilerse emmedi. Ve ne kaḡar sa‘y eyitdilerse kimsenüñ memesün aḡzuna almadı. Nite ki Ḳur‘ân-ı ‘Azîmde “ve ḥarramnâ ‘aleyhi’l merâzi‘a min ḡabl”¹⁵¹³ buyurulmuşdur ya‘ni anasından ḡayrı cemi‘ avratların südüni¹⁵¹⁴ biz Mūsâya ḥarâm eyledük dimekdir. ‘Āḡibetü’l emr Mūsâ tābutuyla Nîl’den ṭışara çıḡduḡını ve Fir‘avn anı bulup oḡlı ḡibi ri‘âyetle¹⁵¹⁵ ṭutduḡını ve lâkin cümle Mışır ‘avratları emzürmeḡe vârub Mūsâ emmedüḡini ve bu ḥâlde ḡalub Mūsâ yı emzürür bulunmaduḡını vâlidesi işitdi¹⁵¹⁶. Ḳâlḡub Fir‘avn sarâyuna ḡelüb fe ammâ kendü oḡlı idüḡin dimeyüb bende bu oḡlânı tecrübe ideyün diyup Mūsâ’yı elüne alub ve memesün aḡzına sâlub tecrübe şüretün ḡösterürken¹⁵¹⁷ Mūsâ elleriyle pek şarıldı. Ve ṭoyunca memelerinüñ südün emince şalıvirmedi.

¹⁵¹¹ Kasas, 28/9.

¹⁵¹² Müslim, Fedailü’-Sahabe, 70 (2431)

¹⁵¹³ Kasas, 28/12.

¹⁵¹⁴ südlerini (M. 131b)

¹⁵¹⁵ ri‘âyetle H. 75b’de yok.

¹⁵¹⁶ işitdükde (H. 75b); (M. 131b)

¹⁵¹⁷ ḡösterdükde (M. 131b)

Cümle ‘avratlar ta‘accüb eyleyüb bunuñ hikmeti ne iki diyu birbirileriyle daħi söyleşdiler. Asiye hātun ise Mūsā vālidesini buldı¹⁵¹⁸ hoş gördi. Güne gün hil‘atlerle kendüye maħrem idüdi. Fir‘avn daħi ğitdükce Mūsā‘ya muħabbetde ve yüzine bākđıkça rıfķ ve şefķatde daķıķa fevt eylemezdi. Bu hālle Mūsā büyüdi. Tamām dört yāşına ğirdi. Ve bir ğün Fir‘avn-ı bī-dīn dīvān hānesinde oturmuşdı. Mūsā‘yı öpüp ķöcüb dizi üstünde ķomuşdı. Anda hāzır olān müneccimler Mūsā‘nuñ yüzine baķarlardı. Bu hālede Mūsā şol elini uzatdı. Fir‘avn‘uñ şaķālına yāpuşub kendüye toĝru çekdi. Nübüvvet kuvvetiyle bāşını zarb yere indirdi ve şāĝ eliyle şüretine bir ũabanca çāldı ve şaķırdısı dīvān hānesi içine velvele şāldı. Fir‘avn Mūsā‘nuñ zorunu ‘acibledi ve ķasāvetünden dizinden aşāĝa bıraķdı gören müneccimler ise söylemeĝe fırsat buldılar. Ve bizüm didüĝümüz oĝlān işte budur diyu bāşına cem‘ oldılar. Fir‘avn bir dereceye vārdı ki Mūsā‘nuñ ķatline emr eyledi. her ne hāl ise vārun öldürüñ diyu söyledi. Fe ammā Asiye/(72a) bu ķışşadan hāber aldı. Ve isti‘cāl iderek Fir‘avn‘uñ yānına ğeldi. Bunu ğod bānā baĝışlamışduñ diyu yine Mūsā‘yı ķatilden ķurtardı va nāreside oĝlancıķdur birmedüķündendür ve sañā el uzutduĝı kendüyi idrāk ķılmadüĝündandur diyu ‘özür eyledi hattā tecrübe içün bir tebsinüñ bir cānibine yānar ķor ve bir cānibine vāfir altun ğodurdi. Ve Mūsā‘nuñ önüne ķoyub altuna şavinürse ‘aklı bāşındadır ve āteşe yapuşursa kendüsini bilmedüĝündendür diyu söyledi. Pes Mūsā dilediĝi altuna şūna ve Fir‘avn‘uñ i‘tiķādı¹⁵¹⁹ bir muħkem bināya döne. Fi‘l hāl emr-i Hāķķla Cebrāil ‘aleyhi’s-selām yetüşdi. Mūsā‘nuñ elini āteşden yānā ķāķıvirdi. Hemān dem Mūsā bir pāre yānar ķorı aldı tereddüd eylemeyüb aĝzına şāldı. Hattā dilünüñ uçuni haşladı. Ve ba‘zılar rivāyet idüp Mūsā ‘aleyhi’s-selāmüñ dilinde bir miķdār lüknet vār idi¹⁵²⁰. Ya‘ni söylediĝi zamānda ũutķun ũutķun söylerdi. Aşlı ol zamānda ateşle ol zamānda ateşle dilini haşladıĝı idi diyu beyān eylemişdir. Ve bi‘l cümle Mūsā ‘aleyhi’s-selām yine ķatilden ķurtuldı tamām raĝbet ve ri‘āyet ile ũutuldı. Ve ğitdükce ser u ķāmeti ser-firāz oldu.

¹⁵¹⁸ buldı H. 75b‘de yok.

¹⁵¹⁹ i‘tiķād-ı fāsidesi (M. 132b)

¹⁵²⁰ dilindeki lüknet andan idi (M. 132b)

Fir‘avn’uñ bu maqūle muḥabbeti ile tā otuz yāşına vuşul buldı. Fe ammā Mışır içinde gezerdi. Ve ben-i İsrāile ri‘āyetle nazār iderdi. Ve Kıptīleri bulduğı yerde cüzī bahāne ile bāşlarına deperdi. Aşlā sevilmezlerdi ve Fir‘avn’uñ ḥātırın şakinub Mūsā’ya ta‘n eylemezlerdi. Hatta Mūsā’nuñ heybetinden korqarlardı. Ve ba‘zı ‘alāmetlerin görüp peyğāMBER olācağuna ihtimāl virürlerdi. Cümleden biri Mūsā ‘aleyhi’s-selāmūñ edebī ve ḥicābı ve bir derecede idi ki yüzinden ğayrı bir ‘uzvunu açuq tutmazdı dāimā ḥicāb altında tutub kimseye a‘zāsını göstermezdi. Pes Kıptīler bundan şübheye düşüb elbette Mūsā’nuñ gövdesünde yā barş ve yāḥud bir ğayrı ‘illet olmasa ol daḥi iller ğibi yürürdi. Ve bu vechile yürümezdi diyu müsāvī itdükleri ecilden Ḥaqq celle ve ‘alā Mūsā’nuñ cisminde ki nūr-ı nübüvveti/(72b) anlara göstermek dileyüb bir gün bir tenhā yerde şoyunub göñlegün bir tāş üzerinde koyub kendüsi ‘üryān olup Nīl şuyunda yāyқанup ba‘de zamāniñ çıkmalı olduqda ol göñlegini tāş götürüb kaçub Mūsā ‘aleyhi’s-selām arduca seğirdüb yā ḥacer şevbī diyu çağırdı ya‘ni kisvemi vir diyu ol tāşa feryād idüp bu ḥalle tāşı kovāraқ Kıptīlerden bir cem‘iyyet üzerine uğrayub her biri Mūsā’nuñ gövdesi ve nūr-ı eniyyeti görüb ve marāzdan barşadan biri idüğü zāhir olup andan tāş turub Mūsā ğiysisün alub ğiyüb ve ğazabından bir kaç def‘a ol tāşı urub elān daḥi zarbınuñ eşeri bes bellü turub her kişi Mūsā’nuñ bu kerāmetini görüb ta‘accub eylemişlerdir¹⁵²¹. Ammā ben-i İsrāil Mūsā’yı añlamışlardı. Ve peyğāMBER alācağını ‘alāmetlerinden fehm eylemişledi. Ve lākin Fir‘avn’uñ¹⁵²² oğlı ğibi olduğunu ta‘accub eylerlerdi. ‘Acabā peyğāMBERimiz olacaқ bu değıl mi ki diyu şübheye düşüb¹⁵²³ ve yine Mūsā’yı tenhā düşürdükleri zamānda Fir‘avn’uñ zalāletini ve kendülere ihānetini derdle söylerlerdi. Mūsā bunlara şabr eyleñ diyu cevāb virürdi. Zīrā Yūsuf ‘aleyhi’s-selām zamānından şoñra ben-i İsrāil қavmi āzub peyğāMBERlerini tekzīb eylemek ile Ḥaqq subḥāne ve Te‘ālā anları Fir‘avnīler elünde ya‘nī Kıptīleruñ elünde zelil u zebūn eylemişdi. Şöyle ki cümle ben-i İsrāili қavilden ārtuқ қullanurlardı ve dünyā

¹⁵²¹ itmişlerdi (M. 133a)

¹⁵²² Fir‘avn’uñ M. 133a’da yok.

¹⁵²³ düşerler (H. 76b)

meşakḳati cümleten anlara çekdürürlerdi. Aşlı bu idi ki anlar Mūsā'ya yānarlar yāḳılırlardı. Ve biz bu zālîm¹⁵²⁴ kaçan ḥalāş oluruz diyu ağlaşurlardı. Aşlā Mūsā'dan ğayrı mu'ınleri yoĝdı. Ve Qıptîlerün anlara ezāları şaçları şāĝışından artuĝdı. Hattā bir ğün bir Qıptî ben-i İsrāîl'den birini yaḳasından tutmuşdı. Ve bu tañrımız Fir'avnā la'net eyledi diyu sarāya toĝrı sürmüşdi. Vaḳtā ki Mūsā 'aleyhi's-selām bunu ğördi. Ol ben-i İsrāîlden olān müslümān bildüĝi kimse olmaĝla merḥamet eyleyüb¹⁵²⁵ turdı. Andan ol Qıptîye şālî vir/(73a) şunu diyu ibrām eyledi. Ve illā ol Qıptî 'inād idüp bu bizüm tañrımıza söĝmüşdür diyu söyledi. Pes Mūsā 'aleyhi's-selām yetişdi. La'net Fir'avn'a da sañā da diyu söĝdi. Ve ol müslümānı elinden kurtardı¹⁵²⁶ Qıptîyi bir iki döĝdi fe ammā ol mel'un bellu bāşlularundan olmaĝla Mūsā'ya şarıldı. Seni Fir'avn'a eyledeyin¹⁵²⁷ diyu herzeler yedi. Andan Mūsā 'aleyhi's-selām¹⁵²⁸ “fe vekezehū Mūsā fe ḳazā 'aleyhi”¹⁵²⁹ ānı yumruĝuyla urdı. Fi'l ḥāl merd olup cānunı Cehenneme irĝördi. Fe ammā Mūsā bunuñ olduĝuna maḥzūn oldı. “hāzā min 'ameli's-şeyṭān”¹⁵³⁰ didi turdı. Ya'ni bu tehevvrüme şeyṭān bā'is oldı diyu ĝuşşalandı. Ve tevbe ve istiĝfār ile Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a yüz urdı. Fe ammā bu ḥuşuş bir tenhā yerde vāḳi' olmaĝla Qıptîlerden kimse ğörmedi. Ve bunu kim ḳatlı eyledüĝi bilinmedi. İrtesi yine Mūsā 'aleyhi's-selām çārşularda ĝezerken ol ben-i İsrāîlden olān kimseyi ğördi. Yine bir Qıptî ile yaḳa yaḳaya olmuş döĝüşürdi. Vaḳtā ki Mūsā'yı ğördi¹⁵³¹ meded isteyüb yalvārdı. Pes Mūsā 'aleyhi's-selām dünki ḥerif idüĝini bildi. “ve inneke le-ḳaviyyun emîn”¹⁵³² didi. Ya'ni sen bir āşikāre azĝunsın ki dünki ğün daḥi benüm ḳatlı-i nefis itmeme sebep olduñ ve yine bu ğünde feryādîña yetişecek beni mi buldîñ diyu söyledükde ol Qıptî işitdi. Ve¹⁵³³ ḥāṭurında Mūsā'nuñ

¹⁵²⁴ zālîmlerden (M. 133b)

¹⁵²⁵ idüp (H. 77a)

¹⁵²⁶ ḳurtarub (H. 77a)

¹⁵²⁷ ğötüreyin (H. 77a)

¹⁵²⁸ diyu herzeler yedi. Andan Mūsā 'aleyhi's-selām (M. 134a)

¹⁵²⁹ Kasas, 28/15.

¹⁵³⁰ Kasas, 28/15.

¹⁵³¹ Yine bir Qıptî ile yaḳa yaḳaya olmuş döĝüşürdi. Vaḳtā ki Mūsā'yı ğördi M. 134a'da yok.

¹⁵³² Neml, 27/39.

¹⁵³³ ve (H. 77a)

sözünü hıfz eyitdi¹⁵³⁴. Andan Mūsā ‘aleyhi’s-selām ol müslümānuñ döğüldüğüne katlanmadı yetüşüb Kıptīnūñ elinden kırtardı. Hemān dem ol mel‘ūn “e turīdu en yaqtulenī kemā katelte nefsen bi’l ems”¹⁵³⁵ ya‘ni Yā Mūsā dünki gün birisün öldürdüğüñ gibi şimdi benide katl eylemeği mi istersün diyu feryād eyledi. Ve ‘ale’l fevr Fir‘avn’a yetişüb bu kışşayı bir bir söyledi¹⁵³⁶. Ve Mūsā’dan bu söz şadır olduğuna niçesi şehādet eyledi. Pes dünki gün ölen mel‘ūnı kim öldürdüğü bilinmemişdi. Ve niçe tefişler olunub hiçbir vechile bulunmamışdı. Vaqtā ki bilindi ve Mūşa idüğü muqarrer oldı kıanda bulursuñuz Mūsā’yı öldürün diyu Fir‘avnīlerün bir bölüğüne ruşşat verildi. Hemān dem Ben-i İsrāilden birisi Mūsā’ya/(73b) geldi. “inne’l mele’e ye’temirüne bike li-yaqtulūke fehıruc innī leke mine’n-nāşihīn”¹⁵³⁷ ya‘ni yā Mūsā Fir‘avn bir bölük kimseye senün katline emr eyledi. ve her birisi¹⁵³⁸ öldürmek için¹⁵³⁹ arāyu gıtdi. Bizüm naşihātimüz budur ki şehrden çıkub gıdesin diyu söyledi. “fe hıraca minhā hāifen yeterakķabu kāle rabbi neccinī mine’l kavmi’z-zālimīn”¹⁵⁴⁰ pes Mūsā ‘aleyhi’s-selām korķarak şakınurak Mısır’dan çıkıdı gıtdi. Ve Yā Rabbi beni bu zālimlerden kırtar diyu münacāt eyledi. Eđerçi ki yol iz bilmezdi. Ve kıanda gıtdüğüni idrāk kıılmazdı. Fe ammā irādetullāha yolu Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selām sākın olduğı Medyen şehrine toğruldı. “lemmā teveccehe tilkāe medyene kāle ‘asā rabbī en yehdiyenī sevāe’s-sebīl”¹⁵⁴¹ ya‘ni kıaçan ki Mūsā’nuñ yolu Medyen şehrine toğruldı. Ben Allāh’dan dilerin ve ümīd iderin ki beni yoluñ toğrusuna kıulağazlıya diyu tevekkül eyitdi. Yoldāşsuz ve zād u zevadesiz hıavf ve hıaşyet çekerek gıtdi. Ve bu hāl üzerine aħşām irişdi. Ve Mūsā’nuñ taħayyur-i deryāsı bāşından aşdı. Fı’l hāl emr-i Hıakķ’la¹⁵⁴² Cebraīl ve Mikail ‘aleyhūme’s-selām iki

¹⁵³⁴ eyledi (M. 134a)

¹⁵³⁵ Kasas, 28/33.

¹⁵³⁶ söylediler (M. 134b)

¹⁵³⁷ Kasas, 28/20.

¹⁵³⁸ biri (M. 134b)

¹⁵³⁹ için seni (H. 77b)

¹⁵⁴⁰ Kasas, 28/21.

¹⁵⁴¹ Kasas, 28/22.

¹⁵⁴² emr-i Hıakķ’la M. 135a’da yok

yalñ yüzlü nū-civan şuretünde ğeldiler. Ve Mūsā'dan ilerü daħi söyleşürek çekildiler. Ve Mūsā ki anlaruñ avāzların işitdi. Müslümānlar ancak diyu vārdı yetişdi nereden ğelürsüz diyu su'āl eyitdi anlara eyitdiler yād illüyüz ammā ğāyetle irākdan ğelüriz andan isimlerin şordı. Cebrāil 'aleyhi's-selām benüm ādım 'Abdullāh'dur didi. Ve Mikāil benüm ismüm¹⁵⁴³ 'Abdurrahmān'dur didi. Ve ikimizde bir efendiuñ kulu yuz diyu haber virdi. Ba' dehū bunlarda Mūsā'nuñ ādını¹⁵⁴⁴ ve kandan ğeldüğünü şordılar ol daħi ādı¹⁵⁴⁵ Mūsā idüğin ve Fir'avn'ın şerrinden kaçduğını beyān eyledi. Fe ammā anlar Mūsā'nuñ korķusunu def' için zinhār üşenme ki Fir'avn'dan kurtulduñ didiler¹⁵⁴⁶ ve ğitdükleri yol Medyen şehrine toğrı idüğin ve Medyen'üñ irāklığı ve yakınluğı yürüyüşe bağlı idüğin söylediler. Vaķtā ki ğicenüñ bir sā'ati ğeçdi. Yolları bir ulu ağāc dibine yatdı. Pes Mūsā'yı orālıkda kōdılar. Şimdi ğelürüz diyu çekilüb/(74a) ğitdiler Mūsā her ne kadar ki yā ' Abdāllāh diyu çağırdı cevāb ğelmedi. Ve nedeñlü yā 'Abdurrahmān diyu feryād eyitdi. Kimse uyivirmedi¹⁵⁴⁷. Eğerçi ki anlaruñ ğitdüğünü bildi. Ammā kimiler idüğin bilmedi. Ve daħi ilerü ğitmeyüb anda yātdı diñlendi. Çünki şabāħ zamānı¹⁵⁴⁸ oldu karşudan Medyen şehrinüñ kāl'ası ğörüñdi. Mūsā daħi bāp bāp çekildi ve bir biñār yānına vārub bir miķdār karār kıldı andan ol şehruñ tavārları ve koyunları süri süri ğeldi. Ve ol şudan¹⁵⁴⁹ şulanmağa bāşladı. Ve illā içlerinde iki kızlar koyunların ve tavārların cümle halkuñ koyunları ve tavārları şulanunca anlar tevaķķuf eyitdiler Mūsā 'aleyhi's-selām ilerü vārdı bunlara “mā haţbukume”¹⁵⁵⁰ diyu şordı ya'ni siz niçün eller ğibi tavāruñuzu şuvarmazsuz diyu söyledi. “ķālet lā-tesķi hattā yuşdira'r-ri'ā'u ve ebūnā şeyħun kebīrun”¹⁵⁵¹ anlar eyitdiler bizüm 'ādetimüz budur ki bu halkıñ

---

¹⁵⁴³ adım (M. 135a)

¹⁵⁴⁴ ismüni (M. 135a)

¹⁵⁴⁵ ismi (M. 135a)

¹⁵⁴⁶ diye söylediler (M. 135a)

¹⁵⁴⁷ avāz virmedi (M. 135b)

¹⁵⁴⁸ şabāħ zamānı M. 135b'de yok.

¹⁵⁴⁹ kuyudan (M. 135b)

¹⁵⁵⁰ Kasas, 28/23.

¹⁵⁵¹ Kasas, 28/23.

cümlesi tavârların şuvârub ğitmeyünce biz tavârlarımızı şuvârmağa kâdir degilüz ve bir pîr-i za‘îf bâbâımız vârdur ki âdi Şu‘ayb’dır anuñda kudreti yokdur ki sâ’irler ğibi ğele ve bizüm koyuncuqlarımızda vaḡti ile şulâna. Pes Mûsâ bunlaruñ sözün işitdi. Ziyâde merḡamet ve şefkat eyitdi ve bundan ğayrı yerde şuyunuuz yokmıdır diyu şordı anlar eyitdiler bir bîñâr daḡi vârdır ve illâ bir büyük taşile aġzı kapânımışdır kimse açmasuna kâdir degıldür. Andan Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm ol bîñârı baña ğösterüñ¹⁵⁵² ‘inâyet-i Hâḡḡ’la aġzı açılır mı açılmaz mı ğörüñ didi¹⁵⁵³ Mûsâ’ya ol bîñârı ğösterdiler. Ve kendüler ırâcıḡdan¹⁵⁵⁴ ḡurub baḡdılar fi’l hâl Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm bismillâhi’l kavıyyi diyu el urdı. Ol taşı yerinden koparub aġzından ğiderdi. Eġerçi¹⁵⁵⁵ kuvvet-i insâniyye ile küçüġ nesne degıldı. Ve illâ nübüvvet kuvvetiyle Mûsâ’ya ḡolây ğeldi andan Şu‘ayb’uñ cümle koyunları şuvârıldı ve cümleden evvel kıızlarını evlerine ğönderdi. Kendüsi bir aġâc ğölġesünde yâtub istirâhat eyledi. Vaḡtâ ki Şu‘ayb peyġâmbir bu mâcerâyı tuydı. Ol iki kızuñ biri ki Şafûrâ¹⁵⁵⁶/(74b) idi. Vâr ol yektâ ğötür diyu ğönderdi. ḡaçan ki Şafûrâ¹⁵⁵⁷ hicâb iderek Mûsâ’ya ğeldi. “ḡâlet inne ebî yed‘ûke li-yecziyeke ecra mâ seḡayte lenâ”¹⁵⁵⁸ ya‘ni bâbâımız seni ister ki tavârlarımızı şuvârduġuñdan ötürü ücret vire ve seni ri‘âyet eyleye diyu söyledi. Pes Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm yerinden ḡurdı. ḡekilüb Şu‘ayb’uñ evine vârdı. serencâmını tafşîli ile bildirdi. Şu‘ayb daḡi “lâ teḡaf necvet mine’l ḡavmi’z-zâlimîn”¹⁵⁵⁹ didi. Ya‘ni ḡorḡma ki ol zâlimlerden ḡurtulduk diyu söyledi. Ba‘dehü Mûsâ’nuñ ḡüsn-i ḡulḡunı ḡuşuşan melâḡatını ve diyânetini ğörüb “innî urîdu enkeḡke iḡdâb’nete hâteyn”¹⁵⁶⁰ ya‘ni ben bu iki ġızımuñ birini saña nikâḡ eylemek isterin dedükde Mûsâ kendünüñ faḡrını ve evlenmeġe ve miḡir virmeġe kudreti yoġıduġını beyân eyledi. ve

¹⁵⁵² ğösterüñ didikde (M. 136a)

¹⁵⁵³ didikde (H. 78b); ‘inâyet-i Hâḡḡ’la aġzı açılır mı açılmaz mı ğörüñ didi M. 136a’da yok.

¹⁵⁵⁴ ırâḡda (M. 136a)

¹⁵⁵⁵ Eġerçi ki (H. 78b)

¹⁵⁵⁶ Şafvâr (M. 136a)

¹⁵⁵⁷ Şafvâr (M. 136a)

¹⁵⁵⁸ Kasas, 28/25.

¹⁵⁵⁹ Kasas, 28/25.

¹⁵⁶⁰ Kasas, 28/27.

lâkin Şu‘ayb ‘aleyhi’s-selâm “‘alâ en te‘curanî şemâniye hicacin fe in etmemtü ‘aşran fe min ‘indik”¹⁵⁶¹ ya‘ni kızımızıñ mihrineçuta sekiz yıl bañâ hizmet itmeñ ve koyunlarımı görüb gözetmeñ şartıyla sañâ kızımı virürin ve eğer on yıl tekmil iderseñ dañi lañifdir. Ve ol iki yıl senüñ kendü iyilügündür didikde Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm bu kavle rizâ virüb sekiz yıl tamâm Şu‘ayb’uñ koyunların güdüb kızınıñ kâbini ne çuta hizmet itdükünden mâ‘adâ uyumayub ol iki yıl dañi hizmetle tekmil idüp tamâm on yıla vârdıkda Şu‘ayb’uñ büyük kıızı Şafūrâ’yı¹⁵⁶² alup niçe zamân kıayın atası yânunda kıâlub ba‘dehü akrabâ ve ta‘allukâtını şıla itmek için Mışır’a gitmek için icâzet istedükde hâlen elün yufkadur bir yıl dañi bunda çur ki koyunlarımız bu yıl hâşıl olacağ kıızları senüñ olsun diyub pes ol yıl Şu‘ayb’uñ her koyunu ikişer erkek kıızı çoğurdu¹⁵⁶³. Ba‘dehü Şu‘ayb yine icâzet virmeyüb bir yıl dañi çur ki kıızlarımızuñ dişilerin saña virelüm tâki ma‘işetüñ anlarıñla ola yoksa dişisüz erkek koyunları adam andan ne fâide bula didikde Mūsâ bir yıl dañi oturub ol yılda Şu‘ayb’uñ her koyunu ikişer dişî kıızı dañi/(75a) kızulayub bu vechile Mūsâ’nuñ koyunları Şu‘ayb’uñ koyunundan artuğ¹⁵⁶⁴ andan Şu‘ayb’la esenleşüb gitmelü olduğda içerüye gir ‘aşâlarumdan bir ‘aşâ götür dimekle Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm içerüye girüb ‘aşâlarundan bir başî çatal ‘aşâyı götürüb çışara çıkdıkda Şu‘ayb ol ‘aşâ emânetdür ğayrısını al diyu Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm tekrar yine içerüye girüb bir ğayrı ‘aşâ almağ istedükde yine elüne ol ‘aşâ gelüb Şu‘ayb yine ‘inâd itdükde Mūsâ muqayyed olmayub ve ‘aşâyı virmeyüb yola çeküldi. Şu‘ayb ardlarınca vârub ol ‘aşâ bize emânetdür diyüb mâbeynlerinde nizâ‘ olup âhir yolda her kime râst gelürsek kıâzı idinelüm ve anuñ hükmüne râzı olalum diyu ğiderken Hâkk Te‘âlâ adam şüretinde bir Feriştâ gönderüb pes Şu‘ayb’la Mūsâ ‘aşâyı da‘vâ eyitdiklerinde yere birâğüñ her kıanķıñuz alabilürse ‘aşâ anuñdur dimekle Mūsâ ‘aşâyı burâğub Şu‘ayb kuvvetle yapışub lâkin yerden ayırub almağâ kıâdir olamayub fe ammâ Mūsâ

¹⁵⁶¹ Kasas, 28/27.

¹⁵⁶² Şafvâr’u (M. 137a)

¹⁵⁶³ çoğurub (H. 79a); (M. 137a)

¹⁵⁶⁴ artuğ olup (H. 79a); artuğ olup (M. 137a) buradan “Mūsâ ‘aleyhi’s-selâm ayakķâblarını çıkdardı” ya kadar M. 137a’da yok. R. 74b’den 75b’ye kadar.

‘aleyhi’s-selām şunduğı gibi ‘aşâyı yerden götürüb bu tarikle ‘aşâ Mūsâ’nuñ hükm olunub Şu‘ayb yine Medyen’e dönüb fe ammâ emānetdür didüğü bu idi ki bir ferişta şüret-i beşerde Şu‘ayb’uñ evine gelüb ol ‘aşâyı götürüb bunda emānet tursun elbette bunun bir sâhibi vârdır ol geldükde viresin dimişdi. Ve ba‘zılar Mūsâ Mışır’dan çıktıkda yol üzerinde Cebrâil ve Mikâil ile buluşdukda ol ‘aşâyı virmişler idi diyu beyân eylemişler bir rivâyetde Şu‘ayb Mūsâ’yı koyunların gütme gönderdükde ol ‘aşâyı virmişdi. Ve bunuñla koyunları sürüb gözedesün diyu ışmarlamışdı. Ve bi’l cümle Mūsâ ‘aleyhi’s-selām hâtonuyla ve tevâbi‘î ve koyunları ile Mışır’a toğru çekildi. Beşinci günde Tūr-i Sînâ tığınuñ etegine yetüşdi. Aşşâm olunca anda eğlendüler ve ol gice muhkem karañuluk ve kıtı şovuk olup furtunalar ve heybetlü yellere esmekle Mūsâ ‘aleyhi’s-selām her ne kadar kaşd eylediki çaçmak çaçması ve çaçmaktan od çıkması dañi mümkün/(75b) olmadı. Ve bu hâlde ve bunun gibi muzâyakada ve hayretde iken “ānese min cânibi’t-tūri nārān”¹⁵⁶⁵ ya‘ni tūr-i sînâ tığınuñ bir cânibinde ateş gördi. Ve hâtonı Şafūrâ’ya “innî ānestü naran le ‘allî ātiyeküm minhâ bi kıbesin ev ecidü ‘ale’n-nâri hudâ” ya‘ni ol maħalde yâ çubānlar dünemişdür ve yâhud kârbān konmuşdur vârayın bir miqdâr ateş getüreyin ve yâ hūd yolcular ise yolumuz kıanda gitdüğünü şorayın diyu ‘aşasını eline aldı. Ve ol ateşe toğru çekilüb gitti. Vaqtâ ki yakın vârdı ateşi bir taze ağac üzerinde gördi ki ba‘zılar anı Mersin ağacı idi dirler ve niçeler bu kertlün ağacı idi ki dünyâ yüzünde evvel biten ağac ol idi diyu haber virürler çünkü Mūsâ ‘aleyhi’s-selām ateşi yeşermüş ağac üzerinde gördi. Göñlüne kırku galebe eyledi gerü dönmeğı evlâ gördi. Fe ammâ ol ağacdān bir āvâz geldi “inni enâ rabbuke”¹⁵⁶⁶ ya‘ni ben senüñ hâlıküñ “fehla‘ na‘leyk inneke bi’l vâdi’l muħaddesi tıvâ”¹⁵⁶⁷ pes imdi ayâkçaplarını çıkar ki pāk yerdesin ve Tūr-i sînâ gibi maħāmdasın ve bañâ yakınsın “innî enâ’llāhu lâ ilāhe illā enâ fe‘budnî ve eķimi’s-şalâti li zikri inne’s-sâ‘ate ātiyetün ekādü uħfihâ li tıczâ

---

¹⁵⁶⁵ Kasas, 28/29.

¹⁵⁶⁶ Tāhā, 20/12.

¹⁵⁶⁷ Tāhā, 20/12.

küllü nefsin bimā tes‘ā¹⁵⁶⁸ ve bi‘l cümle taḥkīk ben seni ḥalk eyleyen tañrının ki benden ğayrı bir ḥālīk daḥī yokdur. İllā cemī‘ mevcūdātuñ şāni‘ī benen imdi bañā ‘ibādet eyle ve namāz kılub dāime beni zıkr eyle ki taḥkīk kıyāmet günü ğelecekdür. Ve her kişi ḥayr ve şer itdügünün cezāsın bulacaḳdur diyu Rabbi ‘izzetden ḥiṭāb yetiştükde Mūsā ‘aleyhi’s-selām ayakḳāblarını çıkardı. Ve ḥuzū‘ ve ḥuşū‘ la secdeye vārdı. Fe ammā Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā Mūsā‘ya bu vechile tecellī eyledükde evvelā kendinün birliĝini ve kendiden ğayrı ḥālīk yoĝduĝunu bildirdi ki bu ‘ilme ‘ilm-i tevḥīd dirler. Şāniyen şeri‘at ṭarīḳini beyān eyleyüb bañā ‘ibādet eyle ve namāza müdāvemet eyle ve beni dāimā zıkr eyle ve bunca iḥsānıma şükr eylemeĝi fikr eyle ve kıyamet geleceĝini bil ve her kişi ‘ameline ğöre cezāsın bulacaĝun idrāk kıl diyu bildirdi. Şālişen keramet ve ḥikmet ṭarīḳini beyān eyledi. “ve mā tilke bi yemīnike/(76a) ya mūsā ḳale hiye ‘aşāy¹⁵⁶⁹ şāĝ eliñde ki nedir Yā Mūsā diyu buyurdu. Ol daḥī ‘aşādır diyu cevāb virdi¹⁵⁷⁰. Ba‘dehū bir ḥiṭāb daḥī ĝelüb ol ‘aşāyı neylersün ya‘nī anda olān mu‘cizeleri bilürmisün denildükde “e tevekke‘ü ‘aleyhā ve ehüşşü bihā ‘alā ĝanemī ve liye fihā me‘ribu uḥrā¹⁵⁷¹ ya‘ni ki yürüdügüm yerlerde buñā ṭayanurın ve bunuñla ḳoyuncuḳlarımā aĝaclardan yapraḳ silkerin ve maḥallinde yarāḳ¹⁵⁷² yerine daḥī ĝötürürün ve bunlardan mā‘adā ol ‘aşāda niçe fā‘ideler daḥī ĝörürin didikde Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā ‘aşādaki mu‘cizeyi daḥī bildürmek dileyüb “elḳihā yā mūsā¹⁵⁷³ ya‘ni ‘aşānı yere bıraḳ Yā Mūsā diyu ḥiṭāb ĝeldi “fe elḳāhā fe izā hiye ḥayyetün tes‘ā¹⁵⁷⁴ pes Mūsā ‘aşāyı yere bırāḳdı irādat-ı Ḥaḳḳla ‘aşā bir yürür ejderhā oldı. Vaḳtā ki Mūsā ‘aşāyı bu ḥālle ĝördi. Ğöñlüne ḳorḳu ĝalebe idüp gerü döndi. Ve lākin “ḳāle¹⁵⁷⁵ ḥuzhā ve lā teḥaf senu‘iduhā

¹⁵⁶⁸ Tāhā, 20/14.

¹⁵⁶⁹ Tāhā, 20/17.

¹⁵⁷⁰ virüb (M. 137b)

¹⁵⁷¹ Tāhā, 20/18.

¹⁵⁷² irāḳ (M. 137b)

¹⁵⁷³ Tāhā, 20/19.

¹⁵⁷⁴ Tāhā, 20/19.

¹⁵⁷⁵ ḳāle M. 137b’de yok.

siratehâ‘l ülâ”¹⁵⁷⁶ hitâbı geldi ya‘ni ilerü vār ve yine ‘aşâyı elüne al korkma ki biz anı evvelki gibi ‘aşâ eylerüz diyu buyruldu. Fî nefsi‘l emr Mūsâ ki ‘aşâyı elüne aldı ejderhâlığı gidüp yine evvelki şekline girdi. Ba‘dehü Cenâb-ı ‘izzetden¹⁵⁷⁷ bir emr daḥî vârid olup “ vezmum yedeke ilâ ceybike”¹⁵⁷⁸ ya‘ni elünî ceybiñe şoḡ ki çıkârduḡıñ zamân nûra mustaḡraḡ görüb bir kerâmet ve bir güne ‘alâmet daḥî göresün dinildikde Mūsâ ‘aleyhi‘s-selâm elini ceybine şoḡdı. Ve çıkârduḡı zamânda ol eli nūr gibi berrak ururdu. Pes bu iki kerâmet ve bunlardan beyân olunân ‘ilm-i tevḥîd u şerî‘at Mūsâ‘yı nübüvvetle Fir‘avn‘uñ da‘vetine göndermek için ve bu mu‘cizelere gözi öğrenüb kâfirler içinde itdüḡi zamânda ḥavf eylemeñ için olup bunlardan şoñra “izḡeb ilâ Fir‘avne innehü taḡâ”¹⁵⁷⁹ hitâbı geldi. Ya‘ni vār imdi ol azḡün Fir‘avn Ḥaḡ dîne da‘vet eyle. Ve mu‘cizelerüñi gösterüp aşlâ korkmadın söyle ki anlar sañâ zarara kâdir degillerdür diyu ḥaber verüldi. Andan Mūsâ ‘aleyhi‘s-selâmüñ nübüvveti muḡarrer olup¹⁵⁸⁰ “rabbi‘şraḡlî şadrî ve yessirlî emrî vaḡlul ‘uḡdeten min lisânî yefḡahû kavli”¹⁵⁸¹ didi. Ya‘nî Yâ Rabbi çün beni Fir‘avn‘a gönderdüñ bañâ gönül açıklıḡı/(76b) vir ya‘ni bende tizliḡi gider ve şabr u taḡammülle ol kâfirlerüñ da‘vetini bañâ müyesser kıl ve daḥî dilimde olân¹⁵⁸² tütḡuñluḡumı gider ki Fir‘avniler sözümi anlamada tereddüd etmesünler diyu du‘â eyledi. Zirâ Mūsâ ‘aleyhi‘s-selâm tiz tārılurdu. Ve küffârüñ aḡvâli ve ef‘âlîne şabr idemeyüb anı bilürdi¹⁵⁸³. Ve daḥî oḡlâncıḡ iken Fir‘avn ḡüzürunda aḡzına âteş aldıkda dili yānub ḡaşlanub andan şoñra tütḡün söylemek üzre olmaḡın kâfirler sözümler anlamada dereddüd itmesünler diyu ol tütḡunluḡı daḥî zâil olmasın diledi. “vec‘al lî vezīran min ehli ḡārune aḡl”¹⁵⁸⁴ ya‘ni bañâ kendü ehlimden ḡarındāşım

¹⁵⁷⁶ Tāhā, 20/20.

¹⁵⁷⁷ Ḥaḡḡ subḡāne ve Te‘ālā‘dan (M. 138a)

¹⁵⁷⁸ Tāhā, 20/22.

¹⁵⁷⁹ Tāhā, 20/23.

¹⁵⁸⁰ oldu (M. 138a)

¹⁵⁸¹ Tāhā, 20/24.

¹⁵⁸² olân M. 138b‘de yok.

¹⁵⁸³ ideceḡün bilürdi (M. 138b)

¹⁵⁸⁴ Tāhā, 20/29-30.

Hārūn'ı daḥī mu'āvin eyle ki fir'avnīleri da'vetde ihtimām idevüz. Ve sañā ḫā'at ve ibādetimūzi muttaşıl arturavuz didikde “ḫad ūtiyete su'āleke yā Mūsā”¹⁵⁸⁵ ya'ni diledüḫiñ saña virildi. Yā Mūsā diyu cevāb ğeldi¹⁵⁸⁶ ve bu zıkr olunān ḫācetleri Ḥaḫḫ ḫatında maḫbūl oldı. Ba'dehū Mūsā 'aleyhi's-selām Mıṣır'da iken ol Ḳiptīyi öldürdüğünü yad eyleyüb “rabbi innī ḫateltü minhüm nefsen fe eḫāfu en yaḫtulūn” ya'ni Yā Rabbi sābiḫān¹⁵⁸⁷ Fir'avnīlerūñ birisini ḫatl eylemişdüm ḫorḫarın ki anlar beni gördükde öldüreler ve emrūnī yerine ğetürmeğe māni' olalar didikde “seneşüddü 'azudeke bi eḫike ve nec'alu lekūme sulṫānen felā yaşlūne bi āyātina”¹⁵⁸⁸ ya'ni Yā Mūsā ol kāfirler senī öldüremezler ve sen ḫarındāşıñla anlara ğālib olursuz. Ve bizüm āyetimizle bir vechile ḫuvvet bulursuz ki anlar size ulaşamazlar “entumā ve mine't-tebe'akümā'l ğālibūn”¹⁵⁸⁹ ya'ni eğer siz ve eğer size¹⁵⁹⁰ tābi' olānlar ol ḫavme ğāliblersiz¹⁵⁹¹. Zinhār ḫorḫmañ ve üşenmeñ “izheb ente ve eḫūke bi āyātī ve lā teniyā fi zıkrī”¹⁵⁹² imdī sende ḫarındāşında Fir'avn'a vāruñ benüm 'alāmetlerūmi ğösterūñ ve emrimī yerüne ğetürmekde sesetlik eylemeñ “fe ḫulā lehū ḫavlen leyyinen le'allahū yetezekkeru ev yaḫşā”¹⁵⁹³ ve Fir'avn'a vārdüğñüz zamānda sözüñüzi melāmiyetle söyleñ serdlükle da'vet idüp ol mütekebbirūñ 'inadına sebep olmañ ve bu ḫariḫle peyğamberlük bābında daḥī taḫşir¹⁵⁹⁴ eylemeñ diyu emr olundı¹⁵⁹⁵. Ve ol tecellide ḫālīḫla maḫlūḫ/(77a) mābeyninde daḥī niḫe mülāṫafe vaḫi' oludḫdan şoñra¹⁵⁹⁶ Mūsā 'aleyhi's-selām ehli yānına ğelüb ḫoyunların sürüb menzil-i

¹⁵⁸⁵ Tāhā, 20/36.

¹⁵⁸⁶ cevāb virüb (M. 138b)

¹⁵⁸⁷ sābiḫān M. 138b'de yok.

¹⁵⁸⁸ Tāhā, 20/35.

¹⁵⁸⁹ Tāhā, 20/42.

¹⁵⁹⁰ ulaşamazlar “entumā ve mine't-tebe'akümā'l ğālibūn” ya'ni eğer siz ve eğer size M. 139a'da yok.

¹⁵⁹¹ ğālib olursuz (M. 139a)

¹⁵⁹² Tāhā, 20/42.

¹⁵⁹³ Tāhā, 20/44.

¹⁵⁹⁴ taḫşirlik (M. 139a)

¹⁵⁹⁵ olunub (M. 139a)

¹⁵⁹⁶ şoñra Meşāyihden bir Şeyḫ vārdı adına Cüneyd dirlerdi. Anuñ Ḥaḫḫ Te'ālā'ya ḫok münācātı vārdı. biri budur ki “ilāhi keyfe e'isü min raḫmetike ve cā'eke müsā li-ṫalebi nedvetin fenşarafe anke bi'n-nübüvveti” (M. 139a-b) [anlamı “Ey Allah'ım senin rahmetinden ümit kesilmez. Hz. Mūsā konuşmak isteğiyle sana geldi fakat nübüvvetle ayrıldı.”]

bī menzil Mısır'a yetişüb toğru kendü evlerine vārub konub bābāsı ʿİmrān'ı şāğ bulmayub ve lākin vālidesini ve ʿarındāşı Hārūn'ı ve kızʿarındāşı Meryem'ı anda bulup ba' de zamān görişüb ve buluşup irtesi emr-i Hākk'la Mūsā ve Harūn, Fir'avn ʿapūsuna vārub bir rivāyetde hemān ol gün buluşub ve ba'zılar ʿavlince iki yıl mülāzemetle Fir'avn'a ğirüb ve meclisine dāhil olduğı zamānda¹⁵⁹⁷ Fir'avn¹⁵⁹⁸ Mūsā'yı seĉüp ve Mısır'dan ğitmedin mācerāları ve ol ʿatlı kışssını açub andan Mūsā ʿaleyhi's-selām kendü peyġāamberliğini ve emr-i Hākk'la Fir'avn'ı da' vete ğeldüğünü bildürüb ey Fir'avn bu enāniyyetden çekil ve uluhiyyet da'vāsından ferāğat kıl huşūşan tañrınıñ birliğini ve benüm peyġāamberliğimi bil diyu haber virdikte sen kimüñ peyġāamberisin ve seni bañā kim göndermişdür diyu temeshur idüp Mūsā ʿaleyhi's-selām dañi "rabbüküm ve rabbe ābā'ikümü'l evvelin"¹⁵⁹⁹ ya'ni beni gönderen bir hālıktır ki andan ğayrı şāni' ve rāzık yokdur ve sizi ve atālarıñızı ve dedeleriñizi yokluğdan vārlıġa ğetüren oldur diyu cevāb virüp andan Fir'avn-ı la'ın Yā Mūsā sen dīvāne olmuşsin bu hālle kālursañ sañā zincir ururın ve uşānınca zindāna koydururın diyu niĉe mühmelāt söyleyüb ve masharalığa almak şekliyle mu'cizeye kādır iseñ göster diyub hemān dem Mūsā ʿaleyhi's-selām ʿaşāyı yere bırāġub bir ʿazīm ejderhā olup ve ehl-i ʿişyān ʿaşā ejderhā olduğundan ʿorkkuya düşüb cümlesi kāĉüb ve ol ejderha Fir'avn'a toğru ağız āĉub ol dañi tahtından inüb altına ğirüb ğizlenüb hıĉ bir kimseden meded yetişemeyüb āñir¹⁶⁰⁰ yā Mūsā bizi bunüñ şerrinden ʿurtar ve muraduñ ne ise ğörülmesine mühlet vir diyub andan Mūsā ʿaşāyı eline ālub yine ʿaşā şekline¹⁶⁰¹ kālub ba' dehü elini ceybine şokub ve ʿıkārduđı zamānda ol eli nūra mustaġraĉ ʿıkub Fir'avnilerüñ ğözleri kāmaşub ve bu iki mu'cizeden ʿaġılları şāşub ve her biri "inne hāzā le sāñirun ʿalim"¹⁶⁰² diyu ʿāġrışub/(77b) ya'ni bu bir çok bilür sāñirdir ki bizi vilāyetümüzden tışara sürmek

¹⁵⁹⁷ Fir'avn'a ğirüb ve meclisine dāhil olduğı zamānda M. 139b'de yok.

¹⁵⁹⁸ Fir'avniler'ün (H. 81b) ğüĉle Fir'avn (M. 139b)

¹⁵⁹⁹ Sāffāt, 37/126.

¹⁶⁰⁰ āñirü'l emr (M. 140a)

¹⁶⁰¹ şeklinde (H. 82a)

¹⁶⁰² A'raf, 7/109.

ister diyu re‘y ve tedbire düşüb ve bunun def‘ine çāre vāfir cādular ve suhḥāreler
ğetürmekdür. Ve anların siḥri ile Mūsā‘nuñ siḥrini ibtāl eylemek gerekdür diyu
va‘deleşüb az zamān içinde ve bir rivāyetde on beş biñ ve ba‘zılar kavline üç biñ
cādu ve saḥḥāre cem‘ idüp bölüğü Mūsā‘nuñ siḥrini ibtāl idesüz diyu her birine
va‘deler eyleyüb ve bu mābeynde Mūsā ‘aleyhi‘s-selām niçesini İslāma ğetürüb
Fir‘avn’a tıpmakdan döndürüb ḥalk¹⁶⁰³ bölük bölük Mūsā‘ya vārmağa başlayub
Fir‘avn ise men‘ idemeyüb ḥayretten kemāl-i dehşetünden ol cādularundan meded
yetişe diyu katlanub bu ḥāl üzre bayrāmları ğeldükde cümle Fir‘avniler bir yere
ğelüb ve Fir‘avn-ı la‘in sā‘ir zamānlardan ziyāde şevket ve zīnetle taḥtına ğeçüb
Mūsā ve Hārūn ‘aleyhümā‘s-selām ve Fir‘avniler bulduğı cādular bi‘t-tamām ol
meydāna ğelüb yüz yük iplerini ve ağaçlarını birağub andan efsūnlarıyla her biri bir
ejderhā olup ğibi ğörünüb ḥalkı tığudup Mūsā‘nuñ ejderi bir idi ve bunların vāfirdir
diyu mal‘ūnlar öğünmeğe başlayub baldehū Mūsā ‘aleyhi‘s-selām ‘aşāsını yire
birağub fi‘l ḥal bir ‘azim ejderhā olup kıyruğunu Fir‘avn’uñ oḥağı kubbesine
tolaşdurup ve ol cādular¹⁶⁰⁴ ejderhā ğösterdüğü ağaçları ve iplikleri bi‘l külliye yudup
“fe ğulibū hunālike ve‘nḳalebū şāğırırin”¹⁶⁰⁵ ya‘ni cādular¹⁶⁰⁶ mağlub ve Fir‘avniler
rüsvey ve me‘yüb oldılar ve amma ba‘de zamānin¹⁶⁰⁷ ‘aşāyı¹⁶⁰⁸ elüne aldıkda yine
‘aşā olup ve lākin ol iplikler ve ağaçlar ortalıkda nā bedīd olmağla cādular¹⁶⁰⁹ siḥr
değüldüğünü bildiler ve mu‘cize idüğünü idrāk kıldılar “ve ulḳiye‘s-seḥaratu
sācidine¹⁶¹⁰ ḳālū āmennā bi-rabbi‘l ‘ālemīne rabbi Mūsā ve hārūn”¹⁶¹¹ ya‘ni ol
cāduların cümlesi Mūsā‘nuñ ayāğına döküldiler. Ve cemi‘¹⁶¹² ‘ālemleri yārādān ve
Musā ile Hārūn’ı ḥalk iden tañrıya imān ğetürdük diyu İslāma ğeldiler ve Fir‘avn’uñ

¹⁶⁰³ ḥalk M. 140b’de yok.

¹⁶⁰⁴ cāzūlar (H. 82a); cāzū (M. 140b)

¹⁶⁰⁵ A‘raf, 7/119.

¹⁶⁰⁶ cāzūlar (H. 82a); (M. 140b)

¹⁶⁰⁷ zamānin Mūsā ‘aleyhisselām (H. 82b)

¹⁶⁰⁸ ‘aşāyı H. 82b’de yok.

¹⁶⁰⁹ cāzūlar (H. 82b); (M. 141a)

¹⁶¹⁰ sācidine H. 82b’de yok.

¹⁶¹¹ A‘raf, 7/120.

¹⁶¹² cümle (M. 141a)

dininden kemâl-i nefretle çekildiler. Pes Fir‘avn anlarıñ çeküldüğüñ gördi nedir ki Mūsā‘nuñ/(78a) Mūsā‘yla ittifākıñuz bile vârdır diyu cümlesini siyâsetle öldürdi. Andan kıasâvetle sarâyına kapanup kırk gün kendüye kimseyi buluşdurmadı ve mâbeyninde halk bölük bölük dañi Musā‘ya vâрмаğda ve Allāh‘ı bir bilüp Rasûlüne inānmağda idi. Fir‘avniler men‘ idemezlerdi. Bizüm Mūsā ile sözüñüz yoğdur diyu söylerlerdi. Ba‘dehü Fir‘avn-ı bî-din ve veziri olān Hāmān¹⁶¹³ la‘ini çağırub “yā hāmānu‘bnü lî şarhan le‘allî ebluğul esbābe‘-s-semāvāti fetṭalī‘a ilā ilāhi Mūsā ve innī lā ezunnuhū kāziben”¹⁶¹⁴ ya‘ni Ey Hāmān benümçün bir yüksek köşk¹⁶¹⁵ binā eyle ki üstüne çıkayın ve ben Mūsā‘yı sözüñde kāzīb eylerin ve lākin hele göğē tuğru vārayın benden ğayrı tañrı vārmıdır göreyin didikde veziri Hāmān iki yıl tamām mağdūrı şarf itmekle bir yüksek köşk ve ānuñ üzerine bir ‘ālī mināre yāpub tamām olduğda Fir‘avn ol mināreye çıkub gök yüzine bākub yerden niçe görinürse yine öyle görmekle Mūsā zā‘id söylermiş gökde kimse yoğdur ve benden ğayrı yerde göğde tañrı vârdır diyenüñ sözi yañlışdur diyu küfr-i ‘inādi dañi artuk olup ve kāhi Mūsā ve Hārūn Fir‘avn’a vārub Ḥağğ dīne da‘vet itdüklerünce dinlemeyüb yıldan yıla fesādı ziyāde olup ḥattā Qur‘ān-ı ‘Azīmde¹⁶¹⁶ “ve leğad āteynā mūsā tis‘a āyātin beyyinātin”¹⁶¹⁷ ya‘ni biz Mūsā‘ya Fir‘avn‘ı da‘vet için toğuz dürlü āyet virdük ve anı imāna ğetürmek niyyetine toğuz ‘alāmet gösterdük yine İslāma ğelmedi ve müşriklığı nihāyet buldı. Ve bi‘l cümle kāhi iki üç yıl kağt u kılletden ḥālleri diğergün oldu ve kāhi yağmur yağmağla ve gökden çekirge ve bit ve kıurbağa ve kıan yağmağla içdükleri şuları şırf kıan oldu. Ve ben-i İsrāil içende kıan içdükleri ‘ayān oldu¹⁶¹⁸. Şöyle ki bir bardağdan ben-i İsrāil içse şü idi ve artānı anlara virseler kıanlığı muğarrer idi. Yine ‘ibret alamadılar ve kendüleri küfrden kıurtarmadılar¹⁶¹⁹ ve ğāhi oldu ki Mūsā‘yı öldürelüm didiler yine ben-i İsrailüñ keşretine ve Mūsā‘nuñ

¹⁶¹³ Hāmān H. 82b‘de yok.

¹⁶¹⁴ Kasas, 28/38.

¹⁶¹⁵ binā (M. 141b)

¹⁶¹⁶ Kerīm‘de (M. 141b)

¹⁶¹⁷ İsrā, 17/101.

¹⁶¹⁸ Ve ben-i İsrāil içende kıan içdükleri ‘ayān oldu M. 142a‘da yok.

¹⁶¹⁹ ḥalāş olmadılar (M. 142a)

kuvvetine bākub cür'et idemediler./(78b) Hattā bir gün Mūsā 'aleyhi' s-selām anlaruñ inşāfa gelmedüğüne incindi. “rabbenā'tmis 'alā emvālihim ve'sdüd 'alā kulūbihim”¹⁶²⁰ ya'ni Yā Rabbi bu kāfirleruñ mällarını taş eyle ve göñüllerini bağla diyu du'ā eyledi Hakk subhāne ve Te'alā Mūsā'nuñ du'āsını kabul idüp cümle mälların ve rızıkların turduğı yerde taş eyitdi. Ve bi'l cümle Qur'an-ı 'Azīimde “tis'a āyātın beyyinātın”¹⁶²¹ fehvāsınca ol toköz 'alāmet ki biri 'aşā ikinci yed-i beyzā üçüncü kaht u ğalā dördüncü tūfān beşinci çekirge altuncı bit yağduğı yedinci kurbagā sekizinci kān yağduğı toközuncı māmlikleri taş olduğıdır ve her biri ki vāki' olurdu. Yine Mūsā'ya vārırlardı inşāfa gelürüz diyu yalvārurlardı. Kaçankim Mūsā'nuñ du'asıyla her birinden ğalāş olurlardı. Tañrıımız Fir'avn bize 'ināyet eyitdi diyu öğünürlerdi. Huşūşan ğitdükce ben-i İsrāile 'azāb eylemeğe ve oğlāncıklarını¹⁶²² kırıp dürlü dürlü 'ikāb ve 'itāb itmeğe başlamışlardı ve anlar Mūsā'ya gelüp ağladuğlarunca¹⁶²³ “iste'inū billāhi vaşbirū”¹⁶²⁴ ya'ni Allāh'dan yardım taleb idüñ ve bunlaruñ cefālarına şabr eyleñ ümıddir ki Allāh Te'alā Kıptileri helāk eyleye ve saltanatlarını size müyesser kıla diyu tesellī virürdi. Fir'avn-ı la'in ise ben-i İsrāili Mūsā'dan şovudmak kaçdına ve yalnız düşürdüğde öldürtmek niyyetine iki yıl bir yol uğrağı¹⁶²⁵ yerde açar şu üzerinde ki köşkünde oturub gelüp geçēn ben-i İsrāil kavmüne kendinüñ māl ve rızkını ve saltanatını ve Mūsā'nuñ fakr u fākasını ve kıllet-i ma'ışetin¹⁶²⁶ söylerdi. Andan ne umarsuz eğer kâdir imişse anuñ māl ve rızkı olurdu diyu naşihat eylerdi. Ve illā ben-i İsrāil aşlā sözün diñlemezlerdi. Ve Mūsā'dan i'tikādların ğidermezlerdi. Āhiru'l emr cümle Kıptilerle ittifāk idüp “senukattilu ebnāehüm ve nestehyi nisāehüm ve innā fevkahüm kâhirün”¹⁶²⁷ ya'ni biz yakıncaçıkda ben-i İsrāilüñ evlādını kıraruz ve 'avratlarına işkenceler iderüz ve biz

¹⁶²⁰ Yunus, 10/88.

¹⁶²¹ İsrā, 17/101.

¹⁶²² oğlāncıkların (H. 83a)

¹⁶²³ ağladuğca (M. 142b)

¹⁶²⁴ A'raf, 7/128.

¹⁶²⁵ uğracağı (M. 142b)

¹⁶²⁶ kıllet-i ma'ışetin (M. 142b)

¹⁶²⁷ Kasas, 28/4.

her cihetle anlara ğālibiz ve yakında cümlesini ahr eylerüz¹⁶²⁸ “fe esri bi ‘ibādī leylen innekü  müttebe‘ün”¹⁶²⁹ ya‘nī Yā Mūsā benüm ullarum ıptīlerden/(79a) yeter ‘azāb ekdiler. İmdi bir ğice anları āl ve erden ve ‘avratdan ve Őağīr ve kebīrden kimseyi oma ıptīler ğörmeden cümlesini uydurub ekil ğit diyu emr olunmağla Mūsā¹⁶³⁰ daği ben-i İsrāīli cem‘ idüp ve iŐ ğörmüş ve rūziğār ğeçirmüş pīrlerle tedbīr eyleyüp ve Yūsuf peyğāmer ‘aleyhi’s-selām vaŐiyyet itdüği üzre tābutun bulub bele ğötürmeleri muarrer olup muarrem ayınuñ touzuncı ğicesi hep bir yere ğelüp ‘avratdan ve oğlāndan ve za‘īf pīrlerden ğayrı ben-i İsrāīlden üç yüz biñ ve yiğirmi biñ daği ılıca ādir yarār atlu ve nie piyāde ve ğenc oğlān ve bi‘l cümle ol tāifeden MıŐır iinde bir kimse ālmayup cümlesi¹⁶³¹ avl yerinde cem‘ olup Hārūn ‘aleyhi’s-selām önlerine ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām ardlarınca Nīl kenārın tıtab bir uğurdan ekilüp ğitmede iken irtesi Őabāh olduda Fir‘avn bu hālī tıyub iyu urtuldu diyu ğitdiklerine Őād olup ve lākin cümle ıptīler Fir‘avn’uñ apusuna vārub bizüm Őimdideñ ğidmetimüz ğören ben-i İsrāīl avmi olup erleri ulumuz ve ‘avratları cāriyelerimüz meŐābesinde iken anlar bir uğurdan ıup ğideler¹⁶³² ve senüñ devletüñde bizi ğidmetkārsız oyalar diyu Őikāyet itdüklerinde ben-i İsrāīlün bu vaż‘la ğöçdüği Fir‘avn’a daği ğüc ğelüp ol ğün ve ğicesi muttasıl ‘asker cem‘ idüp ‘āŐurā ğünü ‘ale’Ő-Őabāh elli kerre yüz biñ atlu ve yedi kerre yüz biñ yāyā ile ben-i İsrāīlün ardlarına düŐüb vezīri Hāmān leŐker önünce ve kendüsi bu ıkr olunān ‘askerden yiğirmi kerre yüz biñ ğüzīde atlu ile leŐker ortasında yūriyüb mukemu‘l-ğār itmekle öyle zamānına dek Fir‘avn leŐkerinüñ arāvli ben-i isrāīlün dündārına yetiŐüp. Pes Mūsā ‘aleyhi’s-selāma ğaber virdüklerinde “kellā inne ma‘ıye rabbī seyhedīn”¹⁶³³ ya‘nī üŐenmeñ ki Allāh’uñ ‘ināyeti bizümledür ve bize nuŐret yolun

¹⁶²⁸ eylerüz diyu tedārik üzre iken Cenāb-ı Hā’dan Mūsā ‘aleyhi’s-selām’a vağiy ğelüb (H. 83b); eylerüz diyu tedārik üzre iken Hā Subĥāne ve Te‘ālā’dan Mūsā ‘aleyhi’s-selām’a vağiy ğelüb (M. 143a)

¹⁶²⁹ Duhān 43/23.

¹⁶³⁰ Mūsā el altından (H. 83b); (M. 143a)

¹⁶³¹ cem‘ isi (H. 83b); (M. 143a)

¹⁶³² ğitdüler (M. 143b)

¹⁶³³ Şu‘arā, 26/62.

göstermesi muḳarrerdür diyu teselli virüb andan Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā¹⁶³⁴ ‘aşānla deñizi ur diyu Mūsā‘ya vahy¹⁶³⁵ idüp Mūsā ‘aleyhi’s-selām daḥi ‘aşāsıyle deñizi urduḳda deryā on iki bölük/(79b) olup her bölüğünüñ arası bir büyük yol açulub “fenfeleḳa fe kāne küllü firḳin ke‘l ṭavdü‘l‘azīm”¹⁶³⁶ feḥvāsınca deñüz açulduḳı ğibi her bölüğü bir ‘azīm ṭāğ ğibi ṭurub su ise havā yüzine ṭoğru kāt kāt yığılıb aṣlā ol açılān yollara ṣu uğramayub ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām‘üñ du‘āsıyle ‘ān-ı vāḥidde yeller esüb ve ğüneş ıssısı daḥi sā‘ir zamānlardan ziyāde olmağla her yol ḳurıyub batāḳlığı ğidüp aṣlā ṭavār ayāğına zaḥmet virmemesi meḳarrer olduḳda Mūsā ‘askeri hemān ol yolları ṭutub çekilüb deryānuñ ḳarṣu yaḳasına ‘azm eyledüklerinde Fir‘avniler daḥi ğayrete ğelüp anlar ğeçdi biz ğeçemezmiyüz diyu ardlarına düşüb cümlesi deryādan açālan yollara yürüyüb vārmağla ḥavf idenlerüñ emr-i Ḥaḳḳla Cebrāil ve Mikāil ‘aleyhümā’s-selām ve niçe Feriṣeler dilerdilemez ol yollar içine sürüb ve bu cānibde ben-i İsrāil ḳavmi ol deñiz içüñdeki yollara bölük bölük ğitmekle ḥayrete düşüb Yā Mūsā biz senüñle bu yolda ğideyürüz fe ammā ol bir bölüklere ğiden ḳavmümüzüñ ḥālleri niçe iki diyu ḡamnāk olduḳlarında Mūsā ‘aleyhi’s-selām du‘ā idüp fi‘l ḥāl deryā yerinden ḳālḳub bir mu‘allaḳ ḳubbe ğibi havā¹⁶³⁷ yüzünde ṭurub pes ben-i İsrāil cümlesi birbirleriñ ṣāğ ve esen ğörüb bu ṭarıḳle cümlesi deryānuñ öte yaḳasına ğeçdüklerinde Mūsā ‘aleyhi’s-selām baḥr kenārında ṭurub ṣimdi Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā ‘askeriyle Fir‘avn‘ı helāk eylese ğerekdür ḳorḳmañ temāṣā eyleñ ve her biri ğöz-i ḳudretallāhdan ‘ibret āluñ diyu ben-i İsrāile söyleyüb ve Fir‘avn ‘askeriyle tamām deryā ortasına ğeldüğüleri ğibi Fir‘avn‘a ḳorḳu ğalebe idüp havā yüzünde mu‘allaḳ ṭuran deryāyı ğormemisın diyu Hāmān‘a söyleyüb ol mel‘ün ise Mūsā bu baḥri cāzuluğla ğeçdi sen tañrılığla¹⁶³⁸ ğeçemezmisün diyu ṭa‘n eyleyüb bu ḥinde Mūsā ‘aleyhi’s-selām bir kerre ‘aşāsını deñiz kenārına urub hemāndem mu‘allaḳ ṭurān deryā yine eski maḳāmına inüb

¹⁶³⁴ Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā ḥiṭāb idüb (M. 143b)

¹⁶³⁵ emr (H. 84a)

¹⁶³⁶ Ṣu‘arā, 26/63.

¹⁶³⁷ yerinden ḳālḳub bir mu‘allaḳ ḳubbe ğibi havā M. 144a‘da yok.

¹⁶³⁸ Tañrılığın (H. 84b)

Fir‘avn ve cümle ‘askeri ğarķ oldu fe ammā Fir‘avn kendü ğarķını muķarrer bildükde “āmentü ennehü lâ ilāhe illā ellezī āmenet bihī benü isrāile ve enā/(80a) mine‘l müslimīn”¹⁶³⁹ ya‘ni ben imān ğetürdüm ol Allāh‘a ki ben-i İsrāil daĥi añā imān ğetürmüşdür ve ben yerde ve ğökde andan ğayrı ĥālīķ yoğduğunu bildüm ve müslümānlardan oldum didikde Hāķķ subĥāne ve Te‘ālā cānibinden “āl‘āne ve ķad ‘aşayte ķablu ve kunte mine‘l müfsidīn”¹⁶⁴⁰ ya‘ni Yā Fir‘avn ķanı bunca zamāndan beru ‘ișyān idüp ve ben tañrıyın diyu fesādlar eyleyüb¹⁶⁴¹ saltanatıña ve ‘askeriñe mağrūr olduğuñ pes Őimdi ğarķ olacağıñı bildikde mi imāna ğelürsin diyu cevāb virilüb ĥattā Cebraīl ‘aleyhi‘s-selām bu ĥinde deryā dibinden bir miķdār bālīķ alub Fir‘avn‘uñ buğāzına Őoķub Hāķķ celle ve ‘alā Fir‘avn‘a merĥamet eyleye diyu ķorķub bir daĥi böyle dimesün diyu tekellümüne mani‘ oldu. Ve‘l ĥāşıl Fir‘an‘uñ imanı imān-ı ye‘s olmağla ķabül olunmayub küfr ve zālālet üzre ‘askeriyle ğarķ olduğdan Őoñra ben-i İsrāil ķavmi Őübheye düşüb Yā Mūsā eğerçi ki Fir‘avn ğözümüz önünde ğarķ olmuşdur. Ve lākin dōrt yüz yıl padişāhlıķ idüp ‘ōmrinçe ĥastalıķ ğörmeyüb bāş ağrısına bile mübtelā olmayub ve yemekde ve içmekde sā‘ir maĥlūķata beñzemeyüb haftada bir kerre afşāne çıķub ve her ĥāli illere muĥālīf olmağla ķorķarun ki Őimdi daĥi ğarķ olmamış ola. Ve bir tarīķle çıķub yine bizüm üstümüze zāfer bula didiklerinde Mūsā ‘aleyhi‘s-selām¹⁶⁴² du‘ā idüp ol deryā ĥarekete ğelüb Fir‘avn‘uñ ve cümle leşkerinüñ ölülerini kenāra bırağub ĥalkuñ bu Őübhesi zā‘il olup ve her ķişi bunlaruñ māl ve menāllerin ve silāĥların Őoymağa bāşlayub eğerçi ki ol Őerī‘atde ğanīmet mālī ĥarām olmağla Mūsā ‘aleyhi‘s-selām men‘ eylemişdi. Ve lākin Őözin asulmayub ölüleri Őoymuşlar¹⁶⁴³ ve mālların ve rızķların yağmālamışlar idi. İrtesi olduķda Mūsā ‘aleyhi‘s-selām ben-i İsrāil ķavmi ile orālīķdan ğöçdi yine Fir‘avnilerden ‘Amālīķ neslinden bir maķāma yetişdi ki

---

¹⁶³⁹ Yunus, 10/90.

¹⁶⁴⁰ Yunus, 10/11.

¹⁶⁴¹ idüp (M. 144b)

¹⁶⁴² çıķub yine bizüm üstümüze zāfer bula didiklerinde Mūsā ‘aleyhi‘s-selām M. 145a‘da yok.

¹⁶⁴³ Őoyub (m. 145a)

cümlesi putperestler idi altundan ve gümüşden¹⁶⁴⁴ şığır bāşı şeklinde butlar düzüb anlara tapmağı ‘ādet edinmişler idi. Vaqtā ki ben-i İsrāil t̄aifesi bunları gördiler “ya mūsā ic‘al lenā ilāhen/(80b) kemā lehüm ālihaten”¹⁶⁴⁵ ya‘ni bunlaruñ gibi bizde butlar düzivir diyu Mūsā’ya yalvārdılar. Hemāndem ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām anlardan¹⁶⁴⁶ bu sözi işitdi. Gönlüne bir qorqu düşüb āzaçaqlarını gümān eyitdi¹⁶⁴⁷. Ve eyitdi “inneküñ kavmün techelün”¹⁶⁴⁸ ya‘ni siz bir cāhil t̄aife imişsüz “eğayrallāhi ebğiküm ilāhen ve hüve fezzalüküm”¹⁶⁴⁹¹⁶⁵⁰ ma‘nāsı Haqq subhāne ve Te‘ālā size bunca luḫf idüp Fir‘avnileruñ¹⁶⁵¹ elinden qurtarmış iken şimdi ben size ğayrı tañrımı isteyüvirsem ğerek diyu men‘eyledi. Eđerçi ki sükūt eylediler. Ve ammā ol maḫūle butlara tapmaq sevdāsını ğöñüllerinde ğizlediler. Bu hāl üzre cümle ben-i İsrāil kavmi tā zi‘l қа‘denüñ ğurresüne vārınca ki on bir āy olur Mışır’a ğirmeyüb deryā kenārında qarār eylediler vaqtā ki zi‘l қа‘denüñ ğurresi ğeldi. Musā eyitdi hālīkımuñ benümle va‘desi vārdır ki Fir‘avn’ı helāk eyitdikden soñra otuz ğice ‘ibādete meşğūl olam andan münācāta çıkub tañrıyla söylesem ve size kitāb ğetürdüm ve şerī‘at ve hūkmüni beyān eyleyim diyu ol t̄aifeyi orālīqda qodı ve Hārūn’ı üzerlerine hālīfe dikdi. Ve kendüsi yine ben bir āya dek size ğelürin dimeğe ba‘iş bu idi. Zīrā Qur‘ān-ı ‘Azīimde “ve vā‘adnā mūsā şelāşine leyleten ve etmemnāhā bi-‘aşrin fetemme mīḫātü rabbihi erbe‘īne leyleten”¹⁶⁵² ya‘ni biz Mūsā’ya otuz ğice va‘de eyledük ve ol otuzı on ğice ile daḫī tamām eyitdik¹⁶⁵³. Pes ben-i İsrāil Mūsā’ya va‘demüz kırık ğice ile tamām oldı dimekdür¹⁶⁵⁴. Ve bu cānibde ben-i İsrāil kavmi Yā Mūsā çünki ğidersen ve bize kitāb ve şerī‘at ğetürürsen bize i‘tiḫad-ı yaḫīn ğelmek için

¹⁶⁴⁴ altundan ve gümüşden H. 85a’da yok. Gümüşden M. 145b’de yok.

¹⁶⁴⁵ A’raf, 7/138.

¹⁶⁴⁶ anlardan M. 145b’de yok.

¹⁶⁴⁷ bildi (M. 145b)

¹⁶⁴⁸ A’raf, 7/139.

¹⁶⁴⁹ fezzalüküm ‘ale’l ‘ālemīn (M. 145b)

¹⁶⁵⁰ A’raf, 7/140.

¹⁶⁵¹ Fir‘avn Kavmi’nüñ (M. 145b)

¹⁶⁵² A’raf, 7/143.

¹⁶⁵³ oldı (H. 85b)

¹⁶⁵⁴ Pes ben-i İsrāil Mūsā’ya va‘demüz kırık ğice ile tamām oldı dimekdür H. 85b ve . 146a’da yok.

pīrlerimizden bir kaç kimseyi bile al ğit ki anlarda tañrınıñ kelāmın işitsünler ve bize ğeldikleri zamānda ğördüklerini ve işitdiklerini tañrir itsünler didiklerinde “ve’htāra mūsā kavmehū seb’ine raculen li-miķātina”¹⁶⁵⁵ Mūsā ‘aleyhi’s-selām ben-i İsrāilden yetmiş nefer pīri ihtiyar eyledi. Ve ben bir āya dek yine size ğelürin diyu kavmine istimalet virüb ol pīrlerle/(81a) çekildi ğitdi. Vaķta ki Tūr-i Sīnā’ya vārdılar. Evvelā bir āy ve tekrār on ğün daħi şavm üzre oldılar. Ve bi’l cümle zī’l ka’de āyı tamam ve zī’l hicce ayınıñ on ğününü oruc tıtdılar. Bir cānibde ben-i İsrāil kavmi otuz ğüne dek katlandılar ğördiler ki Mūsā ğelmedi. Ol ihtiyarlarınıñ ğuşşasın¹⁶⁵⁶ çekmeĝe bāşladılar. Ve Mūsā va’desine ĝelmemeĝe sebep ne ola ki diyu tānişık eylediler. Āħiru’l emr sözi bunuñ üzerine muķarrer kıldılar ki Fir’avnileriñ ĝanīmeti helāl deĝildür diyu Mūsā bizi men’ itmiş iken asılmadıķ ve çıkān meyyitleriñ mālların yaĝmāladaķ ekşer ihtimāl budur ki Mūsā andan ötüri bize incinmiş ola ve bu zamāna dek eĝlenüb va’desine ĝelmeye. Pes münāsib olān budur ki ol alduĝumuz māl ve menāli bir yere cem’ eyleyevüz¹⁶⁵⁷ kendümüzde andan nesne kıomayub Mūsā’nuñ naşihatın tıtavüz ki bizden yüz çevürmeye diyu ĝanīmet mālını bi’l külliye düşürdiler ve Hārūn kıarşusunda bir yere yĝa kıodular ve lākin içlerinde Sāmīri adlu bir kimesne var idi ki aşlı ‘ırāķ zeminde Mācerā nām butperestler kıoyünden idi. Eĝerçi ki kendüsi Mışır’da büyüyüb ve Mūsā’ya imān ĝetürmüşdi. Fe ammā vaţanı olān kıoy halkı buzaĝu başı şeklinde butlara tıpmaķ üzre olmaĝın bunuñ daħi buta tıpmaĝa meyli vār idi. ‘Ale’l huşuş ben-i İsrāil kavmi ‘Amāliķa üzerine ĝelüb butların ĝörüb bize de¹⁶⁵⁸ böyle butlar düzivir diyu Mūsā’ya iķdām eylediklerinde Sāmīri işidüp ĝazız eylemişdi. Ve bunları azdurmaķ kıolāy ancak diyu¹⁶⁵⁹ ĝatırında şaklamışdı. Ve kendüsi Mışır’da tıoĝub Mūsā¹⁶⁶⁰ vücūda ĝeldüĝi zamānda kıırılması emr olunān oĝlāncıķlardan idi. Fir’avn kıorķusundan anası bir maĝārada bıraĝub

---

¹⁶⁵⁵ A’raf, 7/155.

¹⁶⁵⁶ ĝaşşasın (M. 146b)

¹⁶⁵⁷ idüp (M. 146b)

¹⁶⁵⁸ butların ĝörüb bize de M. 147a’da yok.

¹⁶⁵⁹ Mūsā’ya iķdām eylediklerinde Sāmīri işidüp ĝazız eylemişdi. Ve bunları azdurmaķ kıolāy ancak diyu M. 146b’de yok.

¹⁶⁶⁰ Mūsā H. 86a’da yok.

ğitmişdi. Ve Hakk subhâne ve ta'ala'nun emri ile Cebrail 'aleyhi's-selâm vârup kanâdı ucunu Sâmiri'nün ağzına virüp tâ bu büyüyünce bu vechile ğidâsını virmişdi. Pes kâmil yiğit olduğdan sonra Cebrail 'aleyhi's-selâm her kaçan Mūsâ'ya ğelse ğörürdi. Anun kanâdı ucundan per u rîş bulmağla merhem ğibi olmuş idi. Ve Cebrail 'aleyhi's-selâm'ün/(81b) izinden bir âvuc toprak alınsa cemâdâtdan her neye ki şaçılsa hayât bulup zî rûh olacağını Mūsâ'dan işitmüşdi. Ve kim bile bir zamânda ğerek ola diyu Cebrail 'aleyhi's-selâm izinden bir avuc toprak alup yânında hıfz itmişdi. Ve kendüsi bir derecede üstad kuyumcı idi ki şan'atında mahâreti ve ğayrılardan ziyâde kudreti muğarrer idi. Vaqtâ ki Mūsâ va' desüne ğelmedi Sâmiri fırsat ğanîmetdür didi ben-i İsrail bir yere cem' eylediği ğanîmet mâlını ateşle yâkdı ve altununu ğümüşünü ayru ayru şızdırub buzâğu endâmında bir but peyda eyledi. ve Cebrail 'aleyhi's-selâm izinden alduğu toprakdan üzerine sâçub ol butı harekete getürdi. Hattâ sâ'ir buzâğular ğibi böğürmeğe başladı. Ve ben-i İsrâile¹⁶⁶¹ “hâzâ ilâhüküm ve ilâhi mūsâ fe nesîye¹⁶⁶²”¹⁶⁶³ didi ya' ni siziñde Mūsâ'nun da tañrısı işte budur nihâyet Mūsâ bunuñ mağâmun unudub arâmağa ğitti. Bu ise kendüsi size ğelüp cemâliyle teşrif eyitti. İmdî buñâ secde eyleñ ki Mūsâ'yı ve sâ'ir pîrleri ğözi size şâğ isen ğetüre deyince ben-i İsrail cümlesi ol buzâğuya secde idüp ancak Hârûn'a tâbi' olan on iki biñ adam kâlub anlar secde eylemeyüb ma' adâsı cem'an kâfir olduğda Hârûn bunlarla cenge ve naşîhate bâşlayub ve lâkin kimse asulmayub “len nebraha 'aleyhi 'âkifine hattâ yerci' a ileynâ mūsâ”¹⁶⁶⁴ ya' ni tâ Mūsâ¹⁶⁶⁵ ğelince biz bu hâl üzre tururuz diyu Sâmiri sihri ol kavmi dalâlete düşürmüşdi. Ol buzâğuya secde itmeğe müdâvemet eylemişler idi. Bu cânibde Mūsâ 'aleyhi's-selâm'ün kırk ğün şavmi ve 'ibâdeti tamam olduğdan sonra müğaddemâ âteş ğördüğü münâcât yerine ğidüp ardınca ol yetmiş kişi dañi bile sa'y idüp. Pes Hakk subhâne ve ta'âlâ'nun emriyle Mūsâ'yı bir ağ bulut kâblayub şöyle ki hicâb altunda kâlub

¹⁶⁶¹ ben-i İsrail'den olanları (M. 147b)

¹⁶⁶² fe nesîye M. 147b'de yok.

¹⁶⁶³ Tâhâ, 20/88.

¹⁶⁶⁴ Tâhâ, 20/91.

¹⁶⁶⁵ ya' ni tâ Mūsâ M. 147b'de yok.

ba‘ dehū Sāmīrī’nūñ itdüği sihri ve ben-i İsrāilūñ buzağuya tapduklarını Hakk celle ve ‘alā beyān idüp andan “innī’ştafeytüke ‘alā’n-nasi bi risālatī ve bi kelām”¹⁶⁶⁶ ya‘ ni Yā Mūsā ben seni halk üzerine peygamberlik için ihtiyār eyledüm/(82a) ve seni kelīm idindim ve senūñle söyleşdüüm “fe huz mā āteytuke”¹⁶⁶⁷ imdī sañā virdüğüm nesneyi tut ve muhkem şakla. Ve hükmi ile ‘amel eyle. Ve kavmüñe dañı ‘amel itdür diyu bir kaç levha üzerine Tevrātı Mūsā’ya virdiği yüz biñ ve yigirmi āyetdi. Fe ammā zıkr olunān levhālarına nazar itdüğünde ihtilāf vañı‘ olup İşrāku’t-Tevārīh yazduğı üzre [zümürüden]¹⁶⁶⁸ ve Taberī kavlınce yā altundan ve yāhud kırmızı yākutdan levha üzerlerinde Tevrat yazılmışdı. Ba‘ dehū Mūsā ‘aleyhi’s-selām “rabbi erinī enzur ileyke”¹⁶⁶⁹ ya‘ ni Yā Rabbī bañā kendüñi göster ki sañā nazar kılayın. kelāmuñ işitmekle şafā bulduğum gibi rü’yetüñle dañı müşerref olayın didikde “len terāñi yā mūsā”¹⁶⁷⁰ sen beni göremezsın ve benüm tecellīme tākāt getüremezsın. “ve lākin unzura ilā’l cebel”¹⁶⁷¹ ya‘ ni karşındağı tākā tecellī eyleyeyin sen añā nazar kııl ve benüm tecellīme tākāt getüri bilür mi¹⁶⁷² evvel anı bil¹⁶⁷³. “fe ini’stekarra mekānehū fe sevfe terāñi”¹⁶⁷⁴ eğer ol tākā yerinde тұrursa ve tecellī nūrına tākāt getürürde¹⁶⁷⁵ sende beni görebilürsün ve benüm ru’yetimi heves¹⁶⁷⁶ kıılırsun diyu hitāb olunub andan şoñra “fe lemmā tecellā rabbuhū li’l cebeli ce‘alehū dakkā ve harrā mūsā şa‘ ikā”¹⁶⁷⁷ ya‘ ni hemen dem ki Hakk celle ve ‘alā ol tākā tecellī eyledi ve ‘azameti nūrunuñ bir pertevnī ‘arz eyledi. Ol tākā pāre pāre oldı. Ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām heybetünden hāykurub düşdi. Ve ‘ağlı bi’l külliye başından gıtdi. Rivāyet

¹⁶⁶⁶ A’raf, 7/144.

¹⁶⁶⁷ A’raf, 7/144.

¹⁶⁶⁸ İşrāku’t-Tevārīh v. (11a)

¹⁶⁶⁹ A’raf, 7/143.

¹⁶⁷⁰ A’raf, 7/143.

¹⁶⁷¹ A’raf, 7/143.

¹⁶⁷² misün (M. 148b)

¹⁶⁷³ gör (M. 148b)

¹⁶⁷⁴ A’raf, 7/143.

¹⁶⁷⁵ getürse (M. 148b)

¹⁶⁷⁶ hazar (M. 148b)

¹⁶⁷⁷ A’raf, 7/143.

iderler ki ol zamānda ol řāğ altı pāre olup řām vilāyetünden kālķdı¹⁶⁷⁸ ve Hicāz taraflarına naķl eyitdi ki biri Yeřrib ve biri ʿĀtūr ve biri Hārān řāğlarıdur ve üç pāresi Medīne cānibine dūřdı ki biri Uħud ve biri Ūmūy ve biri Raķān řāğlarıdur. Pes řāğa olān tecellī Mūsāʿya olaydı yānub kül olmaķ muķarrer idi. Veʿl hāřıl baʿde zamānin Mūsāʿnuñ ʿaķlı bāřuna ğelüp tövbe ve istiğfār idüp ve tecellī řaleb eyledüğüne nādim olup Tevratuñ levħalarını ğetürüb ol pīrlere ğeldikde Yā Mūsā eđerçi ki senüñ münācātuñ iřitdik ve lākin Hāķķ Teʿālāʿnuñ cevābın iřitmedik ve cemālini temāřā itmedik bu taķdirce bizüm bunda/(82b) ğeldüğüümüzden murād hāřıl olmadı didiklerinde hemān ol āķ bulut yine ğeldi Mūsāʿyı ve ol pīrleri hicāb içine aldı. Cümlesi Hāķķ celle ve ʿalānuñ emir ve nehyini iřitdiler ve Mūsāʿnuñ münācātına luřufla cevānibi istimāʿ eyitdiler. Andan řoñra “Yā Mūsā len nuʿmine leke hattā nerāʿllāhe cehraten”¹⁶⁷⁹ yaʿni eđerçi ki biz bir āvāz iřidivürürüz ve lākin Allāh Teʿālāʿyı āřikāre ğörmeyince sañā inānmazuz diyu nizāʿ itdüklerinde fiʿl hāl bir heybetlü āvāz iřidüldi. Ve cihānda ķarañuluķ ve ğök ğürüldüleri zuhūr eyledi bu heybetinden ol yetmiř kiři bir uğurdan helāk oldı cānları ķıķdı. Mūsā ʿaleyhiʿs-selām daħi buzağuya řapduķları ķün Cenāb-ı Hāķķdan ben-i İsrāile ħıřım oldı añlayub Yā Rabbi ben-i İsrāilden bir ķāc sefhler bilmezlık eylemekle bizi bile mi helāk idersin diyu münācāt idüp ve bunlaruñ tekrār ħayāt bulmaların isteyüb āħir¹⁶⁸⁰ duʿāsi berekātinde ol yetmiř kiři yine ħayāt bulup ve itdükleri küstāħlıĝa her birisi piřmān olup tevbe ve istiğfār iderek ğitdiler ve řāğdan ařağa inüb yollarına ķekildiler. Vaķtā ki ben-i İsrāile ğeldiler cümlesini Sāmiri düzdüĝi buzağuya secde eylemekde buldılar. Mūsā ʿaleyhiʿs-selām ĝazaba¹⁶⁸¹ ğeldi Hārūnʿuñ řaķālına yapıřdı¹⁶⁸² ķekdi ve niçe dürlü řaʿnlar ve ʿitāblar eyitdi. Hārūn ʿaleyhiʿs-selām daħi kendinüñ ğünāħı yoğduĝını ve sözi ķabül olunmaduĝın¹⁶⁸³ ben-i İsrāil ķavmine ħiřāb idüp “yā ķavmi

¹⁶⁷⁸ kālķub (M. 148b)

¹⁶⁷⁹ Bakara, 2/55.

¹⁶⁸⁰ āħiriʿl emr (M. 149a)

¹⁶⁸¹ ĝazaba M. 149aʿda yok.

¹⁶⁸² yapışıb (M. 149a)

¹⁶⁸³ olunmadıĝın bildürdüķde Mūsā ʿaleyhiʿs-selām Hĝrunʿa acıyub mağfired için (H. 87b)

elem ye‘idüküm rabbüküm va‘den ḥasene”¹⁶⁸⁴ tañrınız size güzel va‘deler eylemedimi ki “e feṭāle ‘aleykümü’l ‘ahd”¹⁶⁸⁵ ben sizi koyub gideli çok zamān mı oldu idi ki bunuñ gibi ‘iṣyān idesüz ve ḥālīķıñızı koyub bir buzağuya secde eylesesiz didikde her biri ḥūr u ḥacl olup tövbe ve istiğfāra başlayub ve lākin bize Sāmīrī’dēn¹⁶⁸⁶ oldu diyu cevāb virmeleriyle Ḥāzret-i Mūsā “femā ḥaṭbuke yā sāmīriyyin”¹⁶⁸⁷ ya‘ni ey Sāmīrī saña ne oldu ki bu kavmi böyle izlal eylemişsin didikde “ķāle baṣurtu bimā lem tebşurū bihī fe ķabeżtu ķabżaten min eşeri’r-rasūl”¹⁶⁸⁸ ya‘ni ğayrılar/(83a) ğörmedüği Cebraīl’i ben ğördüm idi ve ānuñ izinden bir avuc topraķ aldım idi. Vaķtā ki buzağuya şaçdum ḥayāt buldı ve ḥalkuñ añā secde eylemesi andan oldu diyu cevāb virdikde Yā Sāmīrī ben seni öldürmezsin ve lākin “fezheb fe inne leke fi’l ḥayāti en teķüle lā misās”¹⁶⁸⁹ yūri vār ḥayatda olduķça lāmīsās diyu ğez ben-i ādeme yaklaşma diyu du‘ā itmekle Sāmīrī tağlara düşüb ğidüp aṣlā kimseye yaklaşımayub ve adām ğördükçe lāmīsās diyu çağurub ya‘ni yānıma ğelme ve bañā yapışma diyu feryād eylemekdir¹⁶⁹⁰ andan Musā ‘aleyhi’s-selām ol buzağuyı yāķub külüni deryāya şāvurub cümle ḥalk anuñ bāṭıl idüğini bilüp tevbeye başlayub yarlığanmalarına Mūsā’dan du‘ā istedüklerinde Rabbi ‘izzetden ḥiṭāb ğelüp Yā Mūsā ben ol kavmuñ ğünāhlarını ol zamānda bağışların ki cümlesi diz üzerine oturalar ve buzağuya ṭapmayān on iki biñ kişi ğelüp anları kılıcdan ğeçürelər. Pes ben-i İsrāīl bu ḥāle rızā virüb birbirleriyle esenleşüb bir şabāḥ cümle meydāna çıkub dizlerin çöküb ol ṭapmayān on iki biñ kişi kılıçlarıyla ğelüb āta oğula ve oğul bābāya bakmayub kırmağa başladuklarında içlerinden muḥkem ğaryu kapup yer ğök ditreyüb āḥir Ḥaķķ subhāne ve Te‘ālā’nuñ emri ile bir bulut ğelüp anları kaplayub kimse kimseyi seçemeyüb tā zevāl zamānına dek kılıç şaķırdısı ‘ayyuķa çıkub bu ḥālī ğören pīrlər ve oğlāncıķlar toprağa yüz urub Mūsā’dan meded istedüklerinde

¹⁶⁸⁴ Tāhā, 20/86.

¹⁶⁸⁵ Tāhā, 20/86.

¹⁶⁸⁶ Sāmīrī’dēn (M. 149b)

¹⁶⁸⁷ Tāhā, 20/95.

¹⁶⁸⁸ Tāhā, 20/96.

¹⁶⁸⁹ Tāhā, 20/96.

¹⁶⁹⁰ feryād idüp (H. 88a); tenbīh idüp (M. 150a)

Mūsā ‘aleyhi’s-selām’uñ du‘āsiyla Hakkı celle ve ‘alā günāhların bağışlayub bundan soñra kırılmaları men‘ olunup ve lākin günāhları bağışlanınca yetmiş biñ kiři kılıçdan geçüp andan soñra ol bulut çekilüp ‘ālem münevver olduğda Mūsā ‘aleyhi’s-selām ol kavme Tevrātuñ aħkāmını bildürmeğe başlayub cümlesini i‘lām eyledükde ben-i İsrāil kavmi ol hükümleri çoksanub biz bunları edā idemezüz diyu göñüllerinden geçirüb çāresi bunı Mūsā’dan bilmekdür diyup Yā Mūsā sen bize incinüb tırursun pes şimdi bu hükümleri kendü kendüñden söylersün/(83b) diyu ‘ināda başlayub Mūsā ‘aleyhi’s-selām ise kendüyle bile ğiden yetmiş kişiyi ğetürüb niçe işitdüñüz ise haber virüñ diyu iķdām idüp anlar dağı cevāba ğelüp fe ammā bu aħkāmüñ edā eylemesi anlara dağı müşkillerüñ ğelmekle eğerçi ki Mūsā dedüğini Allāh ta‘alā buyurmuşdur. Ve lākin kullarumdan bunlaruñ edāsına kādır olān edā eyleyüb kādır olmayanlar kendü hālinde olsun diyu ruħşat virmişdir diyu yalān şehādet eyleyecek Mūsā ‘aleyhi’s-selām ziyāde incindi ve du‘āsiyla Şām vilāyetüden bir büyük tāğ yerinden kopub ol kavmi ihāta idüp başları üzre sāyebān ğibi tırdı. Niteki¹⁶⁹¹ Qur‘ān-ı ‘Azīmde “ve iz netaķnā’l cebel fevķahüm ke ennehü zulletün ve zannü ennehü vāķi‘un bihim”¹⁶⁹² ya‘ni biz bir tāğı yerinden koparduk ve sāyibān ğibi ol kavmüñ başları üstünde tutduk pes anlar üzerlerine düşer şandılar çār nāçār hükümüni kabul eylediler. Fe ammā hemān ol tāğ üzerlerinden ayrılınca ve kendüler hālāş yaķasına çıkınca rızā virmek üzre oldılar yine göñüllerinde ‘inādı ve bizüm añā tākātımız yokdur diyu fesādı muķarrer eylediler hattā şāğ yañaķları üstüne secde idüp sol gözleriyle tāğ ayrılır mı diyu göğe bakarlardı hattā şimdi dağı Yahūdā’nuñ secdeleri bu üslüb üzerine olmaķ ol zamāndan kālmişdir. Ve bi’l cümle ol tāğ Mūsā’nuñ du‘āsiyla üzerlerinden ğitdi. Andan Mūsā anları alup Mışır şehrine teveccüh eyitdi. Vaķtā ki Mışır’a ğirdiler kıptilerüñ sarāylarına ķondılar ve Hakkı subhāne ve Te‘ālā’nuñ in‘ām ve ihsāni baħrine müstağraķ oldılar. Az zamān

---

¹⁶⁹¹ Nitekim (M. 150b)

¹⁶⁹² A’raf, 7/171.

geçmedin mağrib ve meşriḳ ve māzendrān ve Endülüs şehirlerine vārınca ta‘mir¹⁶⁹³ eylediler. Ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām salṭanatla naşīhatde ve ol ḳavme Allāh’a şükr eyleñ diyu delaletde ve Tevrāt’uñ aḳkāmını edā itdürmege sa‘y-i diḳḳatde daḳīka fevt eylemezdi. Ve bi’l cümle bu ḥāl üzre Mūsā ‘aleyhi’s-selām ben-i İsrāile Tevrāt’la ḥükümet ve mābeynlerinde icrā-i şeri‘at eylerken bir gün iki günü¹⁶⁹⁴ mābeyninde bir pīr kişi maḳtūl olundu¹⁶⁹⁵ meger ki/(84a) ḡāyetde mālḁār olmaḡla vārişler olacaḳ kimesneler ki ḳarındāşı ve oḡulları idi bir ḡice ikiside ittifaḳ idüp ‘ammilerinüñ ḳapusuna vārdılar ve avāz idüp tışara ḳıḳārdılar andan emān virmeḡyüb boḡazladılar idi ve iki köy mābeyninde bir ḥālī yere bırāḡub irtesi ḳān bahāsını da‘vā eylediler Ḥāzret-i Mūsā’nuñ ḥuzūrına ḡeldiler idi. Ve’l ḥāşıl ne ḳadar ki teftiş olundu ki kim öldürdüḡi bulunmadı ve ḳātili şeri‘le zuhūra ḳıkub bilinmedi. Āḡiru’l emr Mūsā ‘aleyhi’s-selām ol iki köyüñ ḥalkına diyet ḥüküm eyledi. Vārişlerini ḳān bahāyla rāzı eylemek ḡereksüz diyu söyledi ve bu ḥāletde iki köyli bir birlerine düşdi ḳātil sizdendir yoḳ sizdendir diyu birbirine ḡirişdi. Muḥkem cenḡ ve cidāl olup bir niçe kimense daḡi ḳatlı olundu. Vārişler ise meyyiti defn eyleyüb elbette ḳātil bulunmayınca biz bunu ḡömmezüz¹⁶⁹⁶ diyu feryād iderlerdi pes ol köylerüñ ḥalkı Mūsā ya ḡeldiler du‘ā taleb eylediler ki içlerinde ḳatil kim ise ma‘lūm ola ve iki köyli birbirleriyle cenk itmeden ḳurtula. Vaḳtā ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām du‘ā eyledi. “yā ḳavmi innellāhe ye‘murukūm en tezbeḡu baḳaratēn”¹⁶⁹⁷ ya‘ni yā ḳavm Allāh u Te‘ālā size emr eylediki bir şıḡır alub buḡazlayasız. Ve bir pāresiyle ol ölüyü urasız ki dirilüb söyleye ve kendüsini kim depeledüḡini¹⁶⁹⁸ beyān eyleye didikde “ḳālud‘u lenā rabbeke yubeyyin lenā mā hiye”¹⁶⁹⁹ ya‘ni yā Mūsā Allāh’a du‘ā eyle ki ne şıfatlı şıḡır buḡazluyacāḡumuzu bize bildürsün “ḳāle innehu yeḡūlu innēhā baḳaratün

¹⁶⁹³ feth eylediler (M. 151a)

¹⁶⁹⁴ günü ḥalk’ı(M. 151b)

¹⁶⁹⁵ bulundu (M. 151a)

¹⁶⁹⁶ eyleyüb elbette ḳātil bulunmayınca biz bunu ḡömmezüz M. 151b’de yok.

¹⁶⁹⁷ Bakara, 2/67.

¹⁶⁹⁸ öldürdüḡini (H. 89a)

¹⁶⁹⁹ Bakara, 2/68.

lā farizün velā bokrün ‘avānün beyne zālīke”¹⁷⁰⁰ andan Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi. Allāh’uñ emri budur ki ol şığır kıatı yaşımış olmaya vaqtā ğenc olmaya ve orta yaşlı ola andan ol kıavm eyitdiler bu dedüğiñ şığır çok olur ve lākin “ud’u lenā rabbeke yubeyyin lenā mā levnuhā”¹⁷⁰¹ ya’ ni Allāh’a du’ā eyle ki ol şığır nice renklü ğerek idüğin bize bildürsün “kıāle innehu yeķūlu innehā baķaratün şafrāü fāķi’un levnuhā tesurru’n-nāzirīn”¹⁷⁰² andan Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi Allah’uñ emri budur ki ol dedüğümüz yaşlı şığıruñ renği şarı kıısmunuñ ğözeli ola ve her kim anı ğörürse/(84b) düğenüñ leķāfetinden surūr hāşıl ola¹⁷⁰³ pes ol kıavm bir yere ğeldiler kendüler sorduķça şığıruñ ‘alāmetleri ziyāde olup bulması müşkil olduğundan hayrete ķaldılar ‘āķıbet didikleri ğibi şığır bir faķıre kıarıcuķda buldılar ki dār-ı dūnyāda andan ğayrı māmülki yoğdı ve bir yetimi ve kendüsü anuñ südiyle ğeçinürlerdi. Vaqtā ki bize bu şığır şāt diyu söylediler ol kıarıķık biñ aķçe bahā ķaleb eyledi bunlar bī huķūr olup Mūsā’ya ğitdiler. Biñ aķçeye şığır mı olur diyu söylediler. Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi ğücle alırsuz murād hāşıl olmaz iyilükle her niçeye dirse dirse almaķ ğereksüz çün ki kıarı Mūsā’nuñ bu sözünü işitdi¹⁷⁰⁴ turdı. Şığır almağa ğeldüklerinde iki biñ aķçe istedi andan yine Mūsā’ya ğeldiler “ya mūsā ud’u lenā rabbeke yubeyyin lenā māhiye inne’l bakara teşābehe ‘aleynā ve innā in şā’allāhu le mühtedün”¹⁷⁰⁵ ya’ ni Allāh’a du’ā eyle ki bize ol şığır daķı iyüce beyān eylesün ve şübhemüzi hāl itün ki añā ğöre çalışavuz ve her neçeye olursa şığır alavuz didiklerinde Mūsā ‘aleyhi’s-selām eyitdi “innehu yeķūlu innehā baķaratün la zelüllüñ tüşürü’l arza ve lā tüşķi’l hārşe müsellemetün lā şıbetün fi hā”^{1706**1707} ya’ ni bir şığır ğerekdür ki yer sürmemüş ve boyunduruk ğörmemiş ve kıuyudan şu çekmemüş ve kimse anı kıullanmamuş ola ve aşlā kimse anda ‘ayıb bulmaya ve renğinde bir ğayrı renk daķı maķlūķ olmaya.

¹⁷⁰⁰ Bakara, 2/68.

¹⁷⁰¹ Bakara, 2/69.

¹⁷⁰² Bakara, 2/69.

¹⁷⁰³ hāşıl ide (H. 89b); (M. 152a)

¹⁷⁰⁴ işitdi H. 89b’de yok.

¹⁷⁰⁵ Bakara, 2/70.

¹⁷⁰⁶ “tüşürü’l arza ve lā tüşķi’l hārşe müsellemetün lā şıbetün fi hā” M. 152b’de yok.

¹⁷⁰⁷ Bakara, 2/71.

Ve‘l hāşıl eğer¹⁷⁰⁸ Mūsā ‘aleyhi’s-selām evvelā kendülere şığır boğazlañ diyu emr eyledükde nice şığır gerekdür diyu şormuşlar her kanķı şığırı buğazlasalar murādları hāşıl olurdı. Ve lākin anlar diķķat idüp şordukça Cenāb-ı Hāķķdan daħi teklif ziyāde olup kendülere müşkilleriñ göründi ve hikmeti bu idi ki bu sebeble ol karıçık ve yetimi māl ve menāla mālîk olmaĝa irādetullāh müte‘allîk olmuşdı. Ve‘l hāşıl karıdan şığırı istediklerince biñer aķçe daħî arturdı. Ve şatuluĝum degıldür diyu ‘özür eyledi tırdı. tā şol zamāna dek ki ol şığırı dersi tulusı altuna aldılar ve tek şübhemüz def‘ olsun diyu¹⁷⁰⁹ buğazladılar ve bir uyluĝıyla/(85a) ol yigirmi ĝünlük kurumuş ve şekli bozulmuş meyyite urdılar derhāl kālķdı oturdı ve buğazlanduĝı tamardan yine kāmı aķmaĝa bāşladı ve kendüyi öldürenler karındaşı oĝulları idüĝini adlarıyla Mūsā‘ya haber virdi. Cümle hāzır olānlar işitdiler ve bu vechile öli dirüldüĝini ta‘accub eyitdiler. Hemān dem Mūsā ‘aleyhi’s-selām buyurdı ol kātillere kışāş olunub emr-i şer‘-i şerîf ecr olundu. Ba‘dehū meyyit yine arķası üzre düşüb öldi. Evvel ki şekline ĝirüb kāmı aķmaz oldu. Ve herkişi defnine mübāşeret eyledi. Ba‘de zālîke Mūsā ‘aleyhi’s-selām dāima ben-i İsrāile naşîhat ve Tevrāt aħkāmını kendülere rivāyet kılurken meclisde¹⁷¹⁰ bir ĝün bir kişi yerinden tırdı. Yā Mūsā ‘aceb senden ‘ālim kişi vār mı ola diyu şordı Mūsā daħî cevāb virüp eĝerçi ki Allāh Te‘ālā‘nuñ ‘ālim ve fāzıl kulları çokdur. Ve lākin añlanān budur ki şimdilik benden ‘ālimi yokdur didüĝi ĝibi Cenāb-ı ‘izzetden vahy ĝeldi ki Yā Mūsā iki deñiz kāvuşduĝı yerde benüm bir kulum vārdır ol senden kāmildir. Ve anuñ ‘ilmi bir baħr-i bî pāyān ĝibi dir ki senüñ ‘ilmüñ ol baħr içünde bir dıldür. Ve ol kulumuñ adı Hızır‘dur. Ve sen ānı bulmaĝa ĝötüreceĝüñ zāħîre sañā delıldür. Pes Mūsā bunu vahy ile bildi . Ve muķarreb dostlarından olān Yūşāĝ bin Nūħ‘a ĝiţāb idüp “lā ebraħa ĝattā eblüĝa mecma‘al baħreyni”¹⁷¹¹ ya‘ni Yā Yūşā‘ ben mecme‘u‘l

¹⁷⁰⁸ eĝer M. 152b‘de yok.

¹⁷⁰⁹ zā‘il olsun didiler (M. 153a)

¹⁷¹⁰ meclisinde (M. 153a)

¹⁷¹¹ Kehf, 18/60.

baħrini¹⁷¹² bulmayınca ve Hızır'ı görmeyince müşāḥabet kılmayınca¹⁷¹³ olamazın hemān yarāḫ ğör ki senūñle ğidelüm mecma' u'l bahrine toĝrı āb-ı revān ğibi pāk niyyetle 'azm idelüm didi. Yūṣa' daħi bir zenbīl iine ta'ām koydı ve bir tuzlanmuş kuru bālık ğötürdi. Mūsāyla Mışır'dan ıķup ğitdiler. Ve üç ğünlük yol olān mecma' u'l bahrine' azīmet eyitdiler. Tāki vārup Hızır'ı bulalar ve şeref-i řoḫbeti ile müşerref olalar. Ba'zılar dirler ki Hızır peyĝāmbere deĝildir. Ve lākin evliyāullāhdandır. Fe ammā 'ulemānuñ ekşeri ittifaḫ itmişlerdir ki peyĝāmbere dir. Fe ammā adı Hızır mı dur yoḫsa İlyās mı dur ve yāḫud İrmiyā mı dur iḫtilāf itmişlerdir. Zīrā ba'zılar avlınce ādı İrmiyā ve lakabı Hızır'dur. Ve her anda otursun/(85b) sā'ati ile¹⁷¹⁴ imenler bitmek muḫarrerdir. Ve ba'zılar adı Elyasa' dır ḫattā Kur'ān-ı 'Azīme "ve İsmā'ile ve Elyas'a ve Yūnus"¹⁷¹⁵ āyetinden murād Hızır'dur diyu ḫaber virmişlerdir. Ve yine ben-i İsrāilden ve Mūsā 'aleyhi's-selām aḫrabāsındandır Hāḫḫ Te'ālā añā ḫayāt-ı ebedī nařīb eylemişdir ki İsrāfil'ün řürü avāz virince ol ḫayātda olup deryā cānibinde azālardan müslümānları ḫalāř itmeĝe müvekkil ılınmışdır. Ve İlyās daħi ara cānibinde taĝlarda ve tenhā yerlerde ben-i ādemi belālardan urtarmāḫ ḫidmeti ile ıyāmete dek ḫayātdadır. Ve ammā¹⁷¹⁶ İlyās'ün peyĝāmbere liĝinde iḫtilāf yoḫdur. Zīrā Kur'ān-ı 'Azīme "ve inne İlyāse le mine'l mürselīn"¹⁷¹⁷ vāḫi' olmuşdur. Pes Mūsā 'aleyhi's-selām ve Yūṣa' Mışır'dan ıķub yola dūřdiler. Ve üçüncü ğün diyince öyle zamānda Mecme' u'l baħrine avuřdılar¹⁷¹⁸. Fe ammā azuḫlarını hep yemişler idi. Ancaḫ zenbillerinde ol tuzlu bālıkları ālmıřdı. Mūsā 'aleyhi's-selām bir miḫdār yorĝün dūřub ol maḫalde bir yaşşı tař var idi. Üzerine ıķub yatdı uyudu. Yūṣa' zenbili yānına oyub oturdı bekledi. Ba'de zamānin bir yel ıķup deryāyı telāslandırdı. Ve ol bāliĝa bir atre řu toḫunmaĝla fi'l ḫāl dirilüb şıçrayu deryāya atladı ğitdi. Deñize indüĝi ğibi deryā ikiye bölündi. şöyle

¹⁷¹² mecme' u'l baħrini M. 153b'de yok.

¹⁷¹³ itmetince (M. 153b)

¹⁷¹⁴ etrāfında tāze imenler bitmeĝin (H. 90b); etrāfi tāze (M. 153b)

¹⁷¹⁵ En' am, 6/86.

¹⁷¹⁶ ammā M. 154a'da yok.

¹⁷¹⁷ Sāffāt, 37/123.

¹⁷¹⁸ Ve üçüncü ğün diyince öyle zamānda Mecme' u'l baħrine avuşdılar M. 154a'da yok.

ki çāk dibi göründi. Yūşā‘ bu hāli görüb bunca günlük kuru bāluğ dirildüğünü ta‘accub eyitdi. Ammā Mūsā‘yı uyāndurub bunı diyuvirmedi. Meğer ki āb-ı hayāt didikleri orālīğda idi. Ve bālīğa tōkunan anuñ kaçresi idi ki hayātına sebep oldı. Ba‘dehū Yūşā‘ yātdı uyudı irtesi şabāh kālğdılar namāzların edā eyleyüb yollarına çekildiler. Yūşā‘ bālīğ kışsasını unuttı. Ammā Mūsā bir menzil gıtdikden soñra Yūşā‘a eyitdi. “ātinā ğadā‘enā leğad leğinā min seferinā hāzā naşabe”¹⁷¹⁹ Ya‘ ni Yā Yūşā‘ buğünkü seferimizden kaçtı zahmet çekdüñ huşūşan muhkem yorulduğ imdī ol bālīğı ğetür ki yiyelim Hāğğ celle ve ‘alāya şükrünü diyelim dedüğü ğibi Yūşā‘ bālīğ hikāyetini añdı “era‘eyte iz āteynā ilā‘ş-şahrati”¹⁷²⁰ ya‘ ni Yā Mūsā kaçan ki¹⁷²¹ biz ol tāşa yetişdüğ ve bir/(86a) miğdār diñlenelüm diyu yāta düşdüğ “ve innī nesitü’l hūte ve mā ensānīhū illā‘ş-şeytān”¹⁷²² ben ol bālīğ kışsasını sañā dimeğı unuttum anı bañā unutturmadı illā şeytān unutturdı diyu bālīğüñ dirildüğünü ve bir kaçre tōkunmağla şıçrayub deñize ğirdüğünü beyān eyledi. Hemān dem Mūsā‘nuñ hātırına ğeldi ki Hāğğ celle ve ‘alā sen Hızır‘ı bulmağda azuğüñ sañā delil olur dimişdi. Derhāl ğerüye döndiler kaçan ki¹⁷²³ ol mağalle ğeldiler. Mūsā ‘aleyhi’s-selām ol bālīğı deñiz dibinde ğördi. Ve deñiz iki cānibe bölünmüş tırdı. Pes Mūsā ‘aleyhi’s-selām bālīğa tōğrı yürüdi. Bālīğ dağı iğerüye çekildi. Mūsā ‘aleyhi’s-selām anuñ arduca vārdı. namāz kılurken Hızır‘ı mağāmında ğördi. Namāzdan fāriğ oluçağ¹⁷²⁴ es-selāmu ‘aleyke Yā ‘Abdullāh didi. Ol dağı ‘aleyke’s-selām Yā Kelīmullāh didi. Andan Mūsā ‘aleyhi’s-selām cevāba ğelüp “hel etāke ‘alā en tu‘allimenī mimmā ‘ullimete rüşden”¹⁷²⁵ ya‘ ni beni yoldaşlığa kaçbül iderdmisün ki senüñle yoldaş olam ve Hāğğ Te‘ālā sañā öğretdüğü ‘ilimlerden ben dağı öğrenüp ta‘līmīñle menfa‘atlar bulam didikde Hızır ‘aleyhi’s-selām cevāb virüp¹⁷²⁶ “inneke len testeṭī‘a ma‘iye şabrā”¹⁷²⁷

¹⁷¹⁹ Kehf, 18/62.

¹⁷²⁰ Kehf, 18/63.

¹⁷²¹ kim (M. 154b)

¹⁷²² Kehf, 18/63.

¹⁷²³ kim (M. 155a)

¹⁷²⁴ olduğda (M. 155a)

¹⁷²⁵ Kehf, 18/66.

¹⁷²⁶ cevaba ğelüb (M. 155a)

ya' ni Yā Mūsā sen benümle olmağa şabr idemezsun diyüp ve lākin Mūsā 'aleyhi's-selām "setecidünī in şā'allāhu şābiran ve lā a'şā leke emran"¹⁷²⁸ Yā Hızır inşā'allāh sen beni şābirlerden bulursun ve emrüne itā'atimden rāzı olursun diyu cevāb virdikde Hızır 'aleyhi's-selām tenbīh idüp "fe ini't-tebe'anī felā tes'elnī 'an şeyin ḥattā uḥdişe leke minhü zikrā"¹⁷²⁹ imdī Yā Mūsā eğer bañā tābi' olup benümle bile yol yoldāşı olursañ zinhār tā ben sañā diyüvermeyünce sen niçün bunu böyle eylediñ diyu bañā şormayasın. Ve yāḥūd bunuñ aşlı nedir diyu üstüme ṭurmayasın diyu ḳavl¹⁷³⁰ ve ḳarārı muḥkem idüp Hızır ve Mūsā ve Yūşa' 'aleyhime's-selām yola düşdiler. Ve deryā kenārında bir ğemi bulup ve ğemici kendülerden nāvlan olmayup ri'āyetleriyle iḳerü ğirdiler. Ba'de zamānin Hızır 'aleyhi's-selām eline bir keser aldı ol ğeminüñ bir taḥtasını istediği ğibi deldi iḳine şu ğirmeğe/(86b) başladı. Mūsā ḳatlanamayub sebebi nedir ki bunlara bu vechile ziyan-ı ḳaşd eyledüñ diyü şordı. Tekrār yine Hızır'ın tenbīhin işidüp epsem oldı ṭurdu. Ba'dehū ğemiden ḳıḳup yola ğirdiler bir köye yetişüp oyun oynar bir bölük oğlancıklar ğördiler. Derḫāl Hızır 'aleyhi's-selām anlaruñ birini yānına ḳağırdı. Ve bir ṫaşla urub sā'atiyle öldürdi. Mūsā yine şabr idemeyüb bu bī-ğünāhı niçün öldüdüñ ḫaḳḳā budurki¹⁷³¹ iyu¹⁷³² iş eylemedüñ¹⁷³³ diyü şordukda ben sañā şabr idemezsun dimedümidı diyu Hızır tekrār 'itāb idüp Mūsā söylediğine nādım oldı sükūt iḥtiyār eyledi. Andan üçi bile çekilüb bir köye daḫī vārdılar. Ve ol köylü bunlara zād u zevād virmediler ḫattā ḳonuḳluğa daḫī almadılar. Pes Hızır 'aleyhi's-selām köy iḳüne ğirdi. Bir eğilmiş divār yıkılması muḳarrer olmuş ğördi. Fi'l ḫāl barmāğıyla işāret iyledi ol divār ṫoğrulub yıkılmadan ḳurtuldu. Mūsā bu ḫāli ğördi ta'accub idüp Yā Hızır bize iyilük iden ğemicileruñ ğemilerin deldüñ ve kendü ḫālinde oynāyan oğlancıkların birini öldürdüñ ve bize yemek virmeyüb ḳonuḳluğa almayān ṫā'ifenüñ ücretsiz diyu evlerini ṫoğrultduñ ḫaḳḳā

¹⁷²⁷ Kehf, 18/67.

¹⁷²⁸ Kehf, 18/69.

¹⁷²⁹ Kehf, 18/70.

¹⁷³⁰ Ve yāḥūd bunuñ aşlı nedir diyu üstüme ṭurmayasın diyu ḳavl H. 91b'de yok.

¹⁷³¹ bu ki (M. 155b)

¹⁷³² arayu (M. 155b)

¹⁷³³ işlemedün (M. 155b)

budur ki cümlesini ‘aqla muhālif itdüñ didikde Hızır ‘aleyhi’s-selām “hāzā firāku beynī ve beynike se’ünebbi’üke bi te’vili mā lem testeṭi’ ‘aleyhi sabrā”¹⁷³⁴ ya’ ni Yā Mūsā senüñle yoldāşluğ tamām oldı. Ve şimdiden şoñra mābeynimüze firqat düşdi. Ve ol şabr idemeyüb şorduğün huşuşlaruñ hikmetini sañā bildüreyin evvelā ğemiye deldüğim bu idi ki bir kaç faķırüñ mülki idi. Ve kār u kesbleri hemān ol ğemi ile idi. Ve ammā vilāyetlerinde bir zālīm pādīşāh vār idi ki ğözi beğendüğü ğemiye ğüçle çeker alurdi. Fuķarānuñ ma’iṣeti bertaraf olup zād u zevādesüz kālurdi. Pes o ğemiye deldüm ve ‘ayublu eyledüm ki ol pādīşāh ğördükde almaya ve ol faķır ğemiciler kār u kesbsiz kalmaya ve öldürdüğüm oğlānuñ vechi bu idi ki büyüdükte kāfir olacağdı ve şalāh üzre olān atası ve anası daħī anuñ evcünden zalālete/(87a) düşecekti. Pes anı öldürdüm ki ol şālihler salāhında kala ve oğlān daħī kāfir olmadan ölüb kırtula. Ve ol divārı toğru itdüğimüñ¹⁷³⁵ sebebi bu idi ki iki yetim oğlāncuğün mülki idi. Ve ataları anlarıñçün ol divār altunda māl ğizlemiş idi. Eđer yıkılsa ol yetimler ğöçecek bulunurlardı ve mālcağızları elden ele düşüb zāyi’ olurdi. Pes ben divārı toğrulttum ki mālcağızları zuhūra ğelmeye ve anlar büyüyüb kāmil adam olunca māmülkleri ol vechile maḥfūz ola¹⁷³⁶. Ve bi’l cümle Yā Mūsā “mā fe’altühü ‘an emri”¹⁷³⁷ ben bu nesne¹⁷³⁸ kendü kendümden¹⁷³⁹ itmedim her birini Allāh’uñ emriyle işledim diyu ğāyīb oldı. Mūsā ve Yūşa’ dönüb ğitdiler. Ve Mışır’a ğelüp duḥūl eyitdiler. Vaķtā ki Mūsā ‘aleyhi’s-selām Mışır’a ğeldi az zamān ğeçmeden Cenāb-ı Haķķ’dan emr olundu ki ben-i isrāil’i uydura Şām vilāyetine vārıp Beytü’l Maķdis eṭrafında Balkā ve Rihā ve İyilyā nām üç pāre şehrüñ kāfirleriyle şavaş eyleye meğer anlar ‘Ād kavminden idi. Ve her birinüñ kendü arşlarıyla otuz arş boyları ve anā ğöre kuvvetleri ve çirkin huyları vār idi. Hattā cabbārın diyu meşhūr olmuşlar idi. Ve

¹⁷³⁴ Kehf, 18/78.

¹⁷³⁵ toğrultduğumun (M. 156b)

¹⁷³⁶ ve anlar büyüyüb kāmil adam olunca māmülkleri ol vechile maḥfūz ola M. 156b’de yok.

¹⁷³⁷ Kehf, 18/86.

¹⁷³⁸ neleri (H. 92a)

¹⁷³⁹ kendüğimden (M. 156b)

serdârları ‘Uvc bin ‘Unuḡ idi. Kendü arşuyla yüz seksen¹⁷⁴⁰ arş kâmeti ve añâ göre heybeti ve şalâbeti vār idi. Tūfan-ı Nūḡ’da deryâ ancak dizine çıkmışdı. Ve ıarnı açıldıkda deryānuñ ıa’ rında bālıḡları tıtaradı ve ġüneşe ıarşu tıtab¹⁷⁴¹ bışırüb yirdi. Ve bi’l cümle ıadd u kâmeti ve heybeti vař ve beyāndan müberrā idi¹⁷⁴². Andan Mūsā ‘aleyhi’s-selām ben-i İsrāīli cem’ eyledi. ve Allāh’uñ emrini bildürüb sefer yarāġını ġörüñ diyu ışmarladı. Ve bi’l cümle¹⁷⁴³ beř yüz bıñ yarār ve nāmdār cenġci ile Mūsā ‘aleyhi’s-selām Mışır’dan¹⁷⁴⁴ çııdı. Ve Beyt-i Maıdıis’e¹⁷⁴⁵ toġrı menzil-i bī menzil çekildi. Vaıtıā ki cabbārınuñ vilāyetine on ġünlük yol yaııñ vārdılar. Ben-i İsrāīl ıavmi bunlaruñ evzā’ ve eıvārlarını ve ne maııule adam idüġlerini bilmek için her bölükden bir naııibi iııtiyar idüp cümle on iki kiři ilerü ġönderdiler. Zīrā cümle ben-i İsrā’il/(87b) Ya’ ıub ‘aleyhi’s-selām’uñ on iki oġlundan ḡāřıl olmaġla nesl nesl ayrılıb on iki bölük olmuşlar idi. Ve ġönderilen on iki naıııblerinüñ biri Yūřa’ ve bir Kālīb bin ıatā idi ki Mūsā’dan řoñra ol ıavmüñ işlaııı anlara ışmarlanmışdı. Ve bi’l cümle bu zıkr olunān on iki kiři ġitdiler ol řehrüñ eırafına yetişdiler meġer ‘Uvc asker ġeleeġünü işitmişdi. Her ġün eıraf ve cevābını ġezüb teecessüs eylemeġi ‘ādet itmişdi. Eġerçi ki bunlar ‘Uvc’ı ġördiler ammā endāmını ve hiııbir ‘uzvunu seıemediler muııkem ıorıııu çekmeġe bāřladılar. Uvc ise el şunup bunları devşürüb havāya ıaldurub ḡordalıklarına bāııub ġülüp siz kimsüz diyu su’āl idüp anlar daııı vāııı’ aııvālī beyān eylediklerinde cümlesini ġötürüb řehir¹⁷⁴⁶ içine ġötürüb sārīr ‘askeri daııı bunları ġörüp ‘Uvc bin ‘Unuḡ öldürin didiġce her biri māni’ olup bunları ıoyı vir ġitsünler vārup leşkerlerine bizüm ıudretümüz beyān itsünler dimekle ‘Uvc daııı bunları řālī virüp ve bu zıkr olunān on iki naıııb ‘askere yaıılaşdıııda vāııı’ ḡālī beyān itmeyüb ve anlara ıorıııu virmeyüb bir āy maşlaııat ġördükleri nede ḡilāfen söylemeġi muııarrer itmişler iken leşkere vārdııılarında

¹⁷⁴⁰ arşunla yüz sekiz (M. 156b)

¹⁷⁴¹ tıtab M. 157a’da yok.

¹⁷⁴² Ve bi’l cümle ıadd u kâmeti ve heybeti vaş ve beyāndan müberrā idi M. 157a’da yok.

¹⁷⁴³ fe ammā (M. 157a)

¹⁷⁴⁴ Mışır’dan M. 157a’da yok.

¹⁷⁴⁵ Beytü’l Maıdıis’e (M. 157a)

¹⁷⁴⁶ şehirleri (H. 92b)

Yūşa‘la Kālib‘den ğayrısı yine ‘Ūvc‘uñ heybetini ve şalābetini naql idüp ammā Yūşa‘la Kālib “udḥulū ‘aleyhümü’l bāba fe izā deḥalūhu fe inneküm ğālibūn”¹⁷⁴⁷ ya‘ni kōrkman üşenmeñ inşā‘allāh k̄apudan içeru ğirdüğüñüzde siz ğālib olursuz diyu beyān idüp ve lākin ben-i İsrāil k̄avmi naḳīblerinūñ sözleriyle ‘amel eyitdiler. “fezheb ente rabbuke fe k̄ātilā innā hāhunā k̄a‘idūn”¹⁷⁴⁸ ya‘ni Yā Mūsā sen tanrıñla vār ol cabbārlarla savāş eyle biz burālīkda otururuz anlaruñ üzerine vārmağa k̄ādir değiliz didiklerinde Mūsā ‘aleyhi’s-selām bunlaruñ bu sözlerine incinüb “rabbi innī lā emlikü elā nefsi ve eḥī fefruk beynanā ve beyne’l k̄avmi’l fāsiḳīn”¹⁷⁴⁹ ya‘ni Yā Rabbī ben ancak kendü nefsim ve k̄arındāşım Harūn’a mālikin ve bu zālīm k̄avmi kendümle alup ğitmeğe k̄ādir değilin. Yā Rabbī senden dilerin ki beni/(88a) bu fāsiḳlardan ayırasın diyu du‘ā eyleyüb ‘aşāsını eline ve Harun’ı yānına alub¹⁷⁵⁰ cabbārın vilāyetlerine toĝru çekildiler. Ben-i isrāil k̄avmi daḥī biz bunda zāid t̄ururuz ve ol maḳūle ‘ifritlerle vārup şavāş idecek değilüz diyu Mışır cānibine dönüp üç ğün üç ğice ğidüp kendülerini yine ol göçdükleri menzilde bulup ‘āḥiru’l emr muteḥayyir¹⁷⁵¹ k̄alub k̄atlanub Mūsā ve Harūn ise ‘Ūvc bin ‘Unuḳ‘uñ vilāyetine yaklaştıklarında ‘Ūvc da ben-i İsrāil k̄aşdına şehirden t̄ışara ğezer bulunub ve bir ‘azīm t̄ağı yerinden k̄oĝarub ben-i isrāil ‘askerlerinūñ üzerlerine birāğub helāk itmek niyyetine ğelürken Mūsā ‘aleyhi’s-selām ğörüb zevāli içün du‘ā eyleyüb hemān dem emr-i Ḥaḳḳ‘la bir k̄uşçağuz vārub ol t̄aşuñ üzerine k̄onub ve ortasından burnı ile delüb Ḥaḳḳ celle ve ‘alā‘nuñ ‘ināyetiyle ol delük büyüyüb t̄aş inüb ‘Ūvc‘uñ boynuna ğeçüb silkindikce bāşı k̄urtarulmayub bu ḥāletde Mūsā ‘aleyhi’s-selām yerinden şıçrayub nübüvvet kuvvetiyle ‘Ūvc‘uñ t̄opuğuna bir ‘aşā urub ‘ale’l fevr depesi üstüne yıkılıub helāk olup. Fe ammā bunuñ uzunluğu bundan k̄ıyās oluna ki Ḥazret-i Mūsā‘nuñ k̄uddā on arş ve ‘aşāsunuñ uzunluğı on arş iken yerden on arş şıçrayub yine bu cümle otuz arşla ancak ‘Ūvc‘uñ t̄opuğuna urabilüb ‘ināyet-i Ḥaḳḳ ile

¹⁷⁴⁷ Mā‘ide, 5/23.

¹⁷⁴⁸ Mā‘ide, 5/24.

¹⁷⁴⁹ Mā‘ide, 5/25.

¹⁷⁵⁰ katub (M. 158a)

¹⁷⁵¹ Mūsā ‘aleyhi’s-selām‘la Ḥġrun ğelince bi’z-zarurī oturarak idüb (M. 158a)

depelemişdi. Ba‘dehū yine ben-i İsrāile gelüb cabbārlaruñ serdārın öldürdüklerini beyān kıldılar. Ve lākin Hāḫḫ celle ve ‘ālā ol vādide ve bi‘l cümle on iki feresünūñ yerde hışımla ben-i İsrāili ḥabs idüp Mısır cānibine ğitmek istediklerince çıkamayub cabbārlar vilāyetine daḥi yol bulmayub Mūsā ‘aleyhi’s-selām ol vilāyetlerūñ fetḥi için ve bunlaruñ maḥbūslukdan ḥalāşıçün du‘ā eyledükde “fe inneḥā muḥarrametūn ‘aleyhim erba‘ine seneten yebīḥüne fi‘l arzi felā te‘se ‘ale‘l ḳavmi‘l fāsiḳīn”¹⁷⁵² ya‘ni ol cabbārīñ vilāyetleri kırk yıla dek¹⁷⁵³ ben-i İsrāile ḥarām olmuşdur. Ve bunlaruñ kırk yıl tamām¹⁷⁵⁴ bu şahrāda serġerdān omaları muḳarrerdür. İmdī Yā Mūsā sen bu/(88b) fāsıḳlardan ötürü melūl olma diyu cevāb ġeldükde Mūsā ‘aleyhi’s-selām murādullāhi bilüp artuḳ tanımayub ve bu ḳavm ḥātırı için kendüsude Harūnda Mısır’a ġitmeyüb yānlarında ḳālub. Pes ol ḳavm niçe zamāndan şoıra açlıḳdan zebūn olup ta‘ām için Mūsā’dāñ du‘ā taleb eyledüklerinde Mūsā ‘aleyhi’s-selām du‘ā idüp ol vādilerde nebātātadan eşer yoġiken ançaḳ ba‘z bī nef‘ dikenler vār iken Hāḫḫ celle ve ‘ālā ol du‘ā berekātinde daḥi dikenlerden vāfir Başra bālī bitürüb ol ḥāife niçe zamān ġidālarını bāl eyleyüb ba‘dehū bāldan uşanub et ḳısından taleb eylesüz diyu du‘ā istediklerinde yine Hāḫḫ subḥāne ve Te‘ālā Mūsā’nuñ du‘āsıyla ol şahrālarda nihayetsüz selvī yağdurub ben-i İsrāil muttaşıl tutub bişirüb şikār etleriyle arzuların def‘ eylemişler idi. Selvī didikleri ḳazlaruḳ ḳuşçaġuzdur ki¹⁷⁵⁵ bıldırcınla ḳarışuḳ uçarlar ḥālā anlara yalvah dirler ve etleri keklik eti ġibi lezizdir. Ba‘de zamānin ben-i İsrāil ḳavmi Mūsā’dan şuyumuz yoḳdur diyu şu daḥi taleb idüp ḥadd-i zātında ol vādilerūñ aḳar şuyı yoġiken Hāḫḫ Te‘ālā Mūsā’nuñ du‘āsın ḳabul idüp “izrib bi‘aşāke‘l ḥacere fenfecerat minhuşnetā ‘aşarate ‘aynen ḳad ‘alime küllü ünāsin meşrabehüm”¹⁷⁵⁶ ya‘ni yā Mūsā ‘aşāñla ol ḥāşī urki andan on iki çeşme peydā¹⁷⁵⁷ olup ben-i İsrāilūñ on iki ḳabilesine ta‘yīn idüp her ḥāifesi maḥşūş

¹⁷⁵² Mā‘ide, 5/26.

¹⁷⁵³ tamām (H. 93b)

¹⁷⁵⁴ tamām H. 93b’de yok.

¹⁷⁵⁵ kuşçaġızlardır ki (M. 159a)

¹⁷⁵⁶ Bakara, 2/60.

¹⁷⁵⁷ cāri ola (M. 159b)

çeşmesinden şulānub Allāh'a şükür eylemişler idi. Ba'zılar dirler ki ol taş Mūsā 'aleyhi's-selām münacāt yerinden götürüb namāzğāh idinmek için getürmüşdi. Ve ba'zılar dirler ki ol beriyye de bulunmuşdi. Ba'de zālik ben-i İsrāil ıssılıkda şikāyet idüp¹⁷⁵⁸ def'i için Mūsā'dan du'ā taleb eylemeleriyle Mūsā 'aleyhi's-selām du'ā idüp “ve zalelnā 'aleykümü'l ğamāme”¹⁷⁵⁹ fehvāsınca Allāh u Te'ālā anların üzerlerine bir bulut gönderüb her gün tuğduğı zamānda tolanduğı vakta vārınca anlara gölgelik iderdi. Ve ol bulutuñ sāyesinde hoş geçerlerdi. Ve'l hāşıl ben-i İsrāil kavmi kırık yıla dek anda maħbūs kâldılar. On¹⁷⁶⁰ fersenüñ/(89a) yeri tolaşub andan tışara adım atmağa kâdir olmadılar. Ammā otuzuncı yıl olduĝda [Hakķ subhāne ve Te'ālā Hārūn'ıñ vefātını Mūsā'ya bildirüb ikisi bile ben-i İsrāilden tışara bir miķdār gidüp bir 'azīm gölgelik ve yaprakları heybetli ağac dibine gelüb ve ol derhatüñ sāyesinde bir a'lā kurulmuş taht görünüb Hārūn ol tahta imrenüb Mūsā'nuñ icāzeti ile çıkub yātub bir miķdār uyuyubistirāhat idüp Mūsā daħi ol ağac gölgesinde yātub uyuyub ba'de zamānin uyānub ol dirah̄ti ve Hārūnı ve tahtı yerinde bulamayub Cenāb-ı Hāzret'e vāşıl olduĝunu bilüb]¹⁷⁶¹ ve dönüb ben-i İsrāil cānibine¹⁷⁶² gelüb vaķi' olān hāli¹⁷⁶³ haber virüb. Fe ammā anlar inānmayub Hārūn'a bizüm ri'āyetimiz görüb ḥased idüp öldürmüşsündür diyu iftirā¹⁷⁶⁴ ve bühtān atmalarıyla Mūsā 'aleyhi's-selām bunlaruñ iftirāsına incinüb Harūn'ıñ zuhūra gelmesiçün du'ā idüp derhāl tahtı ile Hārūn'ıñ ölusi zāhir olup ben-i İsrāil'üñ cümlesi görüb ta'accuba kālub¹⁷⁶⁵ Mūsā 'aleyhi's-selām'dan eksikliklerin dileyüb tövbe ve istiĝfār eylemişler idi. Eđerçi ki Hāzret-i Mūsā'nuñ bu maķūle kerāmetine ğünāĝün mu'cizātına nihāyet yokdur ve lākin ba'zı Resā'ilde beyān olunduĝı üzre on üç mu'cizesi eşahķ rivāyetle

¹⁷⁵⁸ olup (M. 159b)

¹⁷⁵⁹ Bakara, 2/57.

¹⁷⁶⁰ on iki (M. 159b)

¹⁷⁶¹ İsrāku't-Tevārīh v. (11b)

¹⁷⁶² cānibine M. 160a'da yok.

¹⁷⁶³ olduĝu üzre (M. 160a)

¹⁷⁶⁴ iftirā M. 160a'da yok.

¹⁷⁶⁵ Mūsā 'aleyhi's-selām bunlaruñ iftirāsına incinüb Harūn'ıñ zuhūra gelmesiçün du'ā idüp derhāl tahtı ile Hārūn'ıñ ölusi zāhir olup ben-i İsrāil'üñ cümlesi görüb ta'accuba kālub M. 160a'da yok.

şābitdir. Evvelkisi¹⁷⁶⁶ ‘aşānuñ ejderhā olmasıdır ki risālet gencinesine bunuñ gibi mu‘cize nādir vaқи‘ olur. İkincisi¹⁷⁶⁷ yed-i beyzā huşūşıdır ki mübārek elleri ceybinden çıkdıķca nūr-ı ziyāda lā aķale pençe-i eftābe bedel belki Nūr-ı bahāsi daķı mükemmel vāқи‘ olurdu. Üçüncüsü¹⁷⁶⁸ ‘aşāsıyla baķrı urub bölüb deryā içinde on iki tarıķ zāhir olup ben-i İsrāil’üñ her subtı bir tarıķine revān olduklarıdır. Dördüncüsü ‘aşāsıyla tāsı urub on iki çeşme cārī kılub ben-i İsrāil her ķanda ğiderlerse tāsı bile ğötürüb şuya muzāyaķa çekmeleri demde Mūsā ‘aleyhi’s-selām ‘aşāsıyla urub bir ķarār-ı sābıķ on iki çeşme revān eyledüģüdür. Beşincisi¹⁷⁶⁹ ol maķtül huşūşıdır ki kim öldürdüģi bilinmeyüb ve arānduķca/(89b) ķātili bulunmayub āķirü’l emr Mūsā ‘aleyhi’s-selām du‘ā idüp ol tāifeye bir şıģır buģazlatdurub uyluģuyla yıģirmi ğünlük maķtülü urdurub¹⁷⁷⁰ ol meyyit hayāt bulub ķatilleri kim idüģinden haber virdüģüdür. Altıncısı¹⁷⁷¹ ben-i İsrāil beriyyede maķbūs oldukları yerde aķlıķdan şikāyet idüp Mūsā ‘aleyhi’s-selām du‘ā idüp ol ķavm üzerine Menne didikleri bāl yaģduģıve ķalı üzerlerinden dūsürüldüģi¹⁷⁷² ğikāyetdir. Daķı yedincisi¹⁷⁷³ kezālik ben-i İsrāil Beriyye’de iken et kısmından ta‘ām özleyüb ve lākin ol yerlerde laķm bulunmaz iken Mūsā’nuñ du‘āsıyla ğokden selvī didikleri ķuşaģızlar yaģmur gibi yāģub ol ķavmüñ arzuları def‘ itdüģüdür. Sekizincisi¹⁷⁷⁴ Sāmiri ben-i İsrāili azdurub altundan ve ğümüşden buzaģu şeklinde but düzüb ba‘dehū Mūsā ‘aleyhi’s-selām ol butuñ üzerine elin ķoduķda ķuru ķalı şekline ğirüb fi’l hāl ateşe yāķub ve külüni deryāya ķarşu şāvurduģıdır. Toķuzuncüsü¹⁷⁷⁵ Mūsā ‘aleyhi’s-selām ben-i İsrāil’le bir ķaryeye teveccüh idüp ve bunlar ķaryeye ğirerken ol köy halkı Mūsā’yı ve ķavmini ğorlamaģıķün söyledükleri dillerini döģüştürüm bunlar her ne söylerlerse semi‘nā

¹⁷⁶⁶ evvelki mu‘cize (M. 160a)

¹⁷⁶⁷ ikinci mu‘cize budur ki (M. 160a)

¹⁷⁶⁸ üçüncü mu‘cize budur ki (M. 160b)

¹⁷⁶⁹ beşinci mu‘cize budur ki (M. 160a)

¹⁷⁷⁰ maķtüle urub (H. 95a)

¹⁷⁷¹ altıncı mu‘cize budur ki (M. 160b)

¹⁷⁷² dūsürüldükleridir (M. 160b)

¹⁷⁷³ yedinci mu‘cize budur ki (M. 160b)

¹⁷⁷⁴ sekizinci mu‘cize budur ki (M. 161a)

¹⁷⁷⁵ toķuzuncü mu‘cize budur ki (M. 161a)

diyub ve lâkin Süryānī dilince semi‘ nā demek kızıl buğdāy demek olup kezālik köy içine girdüklerinden şoñra daḥī Mūsā‘yī ve ḳavmini istihzāen ğayrı dil söyleyüb. Pes Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā ol köylüye hışım idüp cümle ekinlerini ve çayırların ḳurutduḳda Mūsā ‘aleyhi‘ s-selām ol köylüye bu hāl olduḡına kasāvetle Ḥaḳḳ celle ve ‘alā‘ya du‘a idüp fi‘l hāl du‘ası maḳbūl olup emr-i Ḥaḳḳ‘la bir avuc ḳum alub ol köylünün eṭrāfına toḡrı şaçub hemāndem yer ditreyüb yine ol köylünün ekinleri ve çayırları sâ‘ati ile yeşerüb ḥāşıl olduḡıdır. Onuncısı¹⁷⁷⁶ ben-i İsrāil Sāmiri düzdüḡi buta ṭāpub ba‘dehū Mūsā ğeldikde her biri ḥacl düşüb itdükleri işe nedāmet ‘arz idüp ‘āḳibet emr-i Ḥaḳḳ‘la ol buta ṭapanları buta ṭapmayanlar ḳılıçdan geçürmesi lâzım olduḡda günāhları ‘afv olunca yetmiş biñ kişi ḳılıçdan geçüb/(90a) ve bunların aḳan ḳānı ol maḥalli nāpāk eyledükde Mūsā ‘aleyhi‘ s-selām‘ün du‘asıyla ol sâ‘at Allāh u Te‘ālā yağmur yaḡdurub sâkin oldukları meydānı aḳan ḳānlardan pāk eyledüḡi ḥuşūstur. Onbirincisi¹⁷⁷⁷ Mūsā ‘aleyhi‘ s-selām Beriyye‘de olān ḳavmünün ḡuşşasun çeküb nice öldiler diyu ḡamnāk iken emr-i Ḥaḳḳ‘la bir ḳurt gelüb lisān-ı faşihle Mūsā‘ya ḳavmünden ḥaber verdüḡidir. Onikincisi¹⁷⁷⁸ Mūsā ‘aleyhi‘ s-selām muḳaddemā Fi‘avn‘dan ḳaçub ya‘ni ki Mısır‘dan çıkub Medyene toḡru ğiderken Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā añā ṭayy-i menāzil itdürüp yeryüzi düşürilüb nice ğünlük yolu bir ğicede ḳaṭ‘ eyledüḡidir. Onüçüncüsü¹⁷⁷⁹ Mūsā ‘aleyhi‘ s-selām Allāh u Te‘ālā‘ya¹⁷⁸⁰ fakrından şikāyet idüp Ḥaḳḳ celle ve ‘alā daḥī du‘asıyla ḳara çalıyı şāfi altun eyledüḡi ve bu ḥaber Ḳārūn‘a yetişüb melūl ve maḥzūn olduḡıdır. Fe ammā bunlardan mā‘adā beş mu‘cizesi daḥī ki Fir‘avn üzre ḳān yaḡmışdır ve Ḳur‘ān-ı ‘Aẓīm‘de “fe erselnā ‘aleyhimü‘ṭ-ṭūfāne ve‘l cerāde ve‘l ḳummele ve‘z-zafādi‘a ve‘d-deme”¹⁷⁸¹ ya‘ni biz ol Fir‘avniler üzerine ṭūfān gönderdük ve çekirge yaḡdurduḡ demekdir bu beş mu‘cize ile yukāruda zikr olunān mu‘cizāti cümle on

¹⁷⁷⁶ onuncı mu‘cize budur ki (M. 161a)

¹⁷⁷⁷ onbirinci mu‘cize budur ki (M. 161b)

¹⁷⁷⁸ onikinci mu‘cize budur ki (M. 161b)

¹⁷⁷⁹ onüçüncü mu‘cize budur ki (M. 161b)

¹⁷⁸⁰ Bāri Ḥudā‘ya (H. 95b)

¹⁷⁸¹ Ā‘rāf, 7/133.

sekiz mu'cizedir. Ve zamān-ı nübeyvetinden vefāt-ı tārīhine vārınca Hāzret-i Mūsā'ya Cebrāil 'aleyhi's-selām dōrt yüz seksen kerre nāzil olmuşdur ki Faḥr-i 'ālemden ğayrı enbiyadan bir peygāmbere Cebrāil'ūñ bu deñlü nuzūli vāki' olmamışdır. Ba'de zālik Mūsā 'aleyhi's-selām'ūñ vefātı ne tārīkle olduĝunda iki vecih beyān eylemişlerdir. Birisi budur ki ben-i İsrāil kavmi ol Beriyye'de kırk yıl tamām serĝerdānlık çeküb otuz üçüncü¹⁷⁸² yıl olduĝda Mūsā 'aleyhi's-selām'ūñ va'desi yetüb vaḥiyle vefātını ma'lūm edünmeĝin Yūşa' bin Nūn'ı yānına alub İsrāil'den tışara bir tenhāca yere çıkub Yūşa'ı yerine vāşī naşb idüp ba'dehū maşrıķ tarafından¹⁷⁸³ bir yāvuz yıl esüb 'ālemi zūlmāt kاپlayub Yūşa'ūñ ĝöñlüne muḥkem korķu düşüb Mūsā ile kuçaķlaşub ba'de zamānin yıl diñdi. Ve zūlmet ĝötürüldi. Yūşa' ĝördi ki Mūsā'nuñ ĝöñleĝi elinde kālmiş ve kendüsi maķām-ı kurb-i hāzrete gezer kalmış. Pes hāl ne idüĝin/(90b) ma'lūm idüñdi. Ve köñleĝünü ĝötürüb ben-i İsrāil'e ĝeldi. Ve her ne vāki' oldu ise tafşil üzre ḥaber virdi. Ve lākin inānmadılar ve sen öldürdüñ diyu Yūşa'ı katl itmek istediler. Āḥiru'l emr üç ĝün va'de istedi ki Allāh'a¹⁷⁸⁴ du'ā ide ve Mūsā'nuñ ölüsi ben-i İsrāil'e zāhir ola. Anlar daḥi Yūşa'ı ḥabs eyitdiler. Ve üzerine on iki naķibi bekçi ta'yin eyitdiler. İttifāķ ol ĝice on iki naķib daḥi ĝördiler ki ĝökden bir ferişte indi. Ve Yūşa'ūñ ĝünāhı olmayub Mūsā kurb-i Hāzrete vāşil olduĝunuñ ḥaberin virdi. Çünkü şābāḥla uyāndılar ve düşlerini bir üslub üzre buldılar. Yūşa'ūñ ĝünāhı yoĝduĝin bilüb ḥabsden şālıvirdiler. Bunuñ üzerine yedi yıl daḥi geçüb kırk yıl tamām olduĝda Yūşa' 'aleyhi's-selām ve sā'ir ben-i İsrāil kavmi cabbārın vilāyetlerine vārub fetḥ eyleyüb ol 'āşī kavmi kılıçdan geçürüb¹⁷⁸⁵ ba'dehū yine Mışır'a 'azm eylediler. Ve ammā ba'zı 'ulemā Mūsā 'aleyhi's-selām'ūñ vefātını bu tārīkle beyān eylemişler ki bir ĝün Mūsā Yūşa'la ĝideyorlardı¹⁷⁸⁶ ĝöĝden bir bölük feriştelere¹⁷⁸⁷ indiler. Fevrī bir maķbere kāzub

¹⁷⁸² üçüncü H. 96a'da yok.

¹⁷⁸³ cānibinden (H. 96a)

¹⁷⁸⁴ Allāh'dan (H. 96a)

¹⁷⁸⁵ kırk yıl tamām olduĝda Yūşa' 'aleyhi's-selām ve sā'ir ben-i İsrāil kavmi cabbārın vilāyetlerine vārub fetḥ eyleyüb ol 'āşī kavmi kılıçdan geçürüb M. 162b'de yok.

¹⁷⁸⁶ ĝiderken (M. 162b)

hâzırladılar Mūsā ‘aleyhi’s-selām uğrāduğda anları ben-i İsrāil’den şandı. Selām virüp bu mağbere kimüñdür diyu şordı. Anlar ise Tañrı’nuñ bir hāş kılunuñdur. İçini ve tışını gör iyu olmuş mi dür bize haber vir didüklerinde Mūsā ‘aleyhi’s-selām içine girdi ki göre çikub yine anlara haber vire¹⁷⁸⁸. Fi’l hāl ‘Azrāil rūhını kabz eyitdi. Ve hümāy-ı vücūdı pervāzğāh-ı quddüse bu tarikle uçdı gitdi. [Ve bi’l cümle yüz yigirmi yıl ‘ömr sürdi.]¹⁷⁸⁹ Ve ol şahrāda bir kırmızıya māyil kumlu¹⁷⁹⁰ depeçikde defn olundu. [İbrahīm ‘aleyhi’s-selām’dan Mūsā zamānına gelince beş yüz altmış beş yıl¹⁷⁹¹ geçmişti.]¹⁷⁹² Ve bu haķire mezār-ı şeriflerini ziyāret vāķi^c oldu¹⁷⁹³.

1. 17 Zikr-i Yūnus bin Metā¹⁷⁹⁴ ‘Aleyhi’s-Selām ben-i İsrāil’den gelen mürsel peyğāberlerdendir. Fe ammā ne zamānda geldiğini yaķinen bilmemekle Taberī şāhibi bunı cild-i şālişüñ evvelinde yāzmışdır ki ‘İsā es-selām’la Faħr-i ‘ālem sallallāhu ‘aleyhi ve sellem mābeyninde vāķi^c/(91a) olmuşdur. Hālen ki anlar mābeyninde geldiğünde şübhe olmağla¹⁷⁹⁵ Hāzret-i Eyyūb yanında yāzılması münāsib görülmüşdür¹⁷⁹⁶. Metā oğlıdur ve lākin Metā’nuñ nesebi ben-i İsrāil’den kime muntehī olduğı şihhatle ma’lūm değıldür añā bināen beyān olunmamışdır. Pes Haķķ celle ve ‘alā Yūnus nebeviye şehriniñ halkını da’vet için peyğāber göndermişdi ki cümle butperestler idi. Ve yüz biñ miğdārı adam idi. Nite ki¹⁷⁹⁷ Qur‘ān-ı ‘Azīm’de “fe erselnāhu ilā mieti elfin ev yezidūn”¹⁷⁹⁸ ya’ni biz Yūnus’ı bir kavme gönderdik ki yüz biñ vār idi yāhūd ziyāde idi diyu haber virilmişdir. Vaķtā ki

---

¹⁷⁸⁷ ferişte (M. 162b)

¹⁷⁸⁸ haber vire H. 96b’de yok.

¹⁷⁸⁹ İşrāķu’t-Tevārīh v. (11a)

¹⁷⁹⁰ kumlu M. 163a’da yok.

¹⁷⁹¹ altmış beş yıl H. 96b’de yok.

¹⁷⁹² İşrāķu’t-Tevārīh v. (11a)

¹⁷⁹³ Ve bu haķire mezār-ı şeriflerini ziyāret vāķi^c oldu. M. 163a’da yok.

¹⁷⁹⁴ Metā M. 121b’de yok.

¹⁷⁹⁵ Olmağla muķarrerdür (H. 96b)

¹⁷⁹⁶ Hāzret-i Eyyūb yanında yāzılması münāsib görülmüşdür H. 96b’de yok.

¹⁷⁹⁷ Nitekim (M. 122a)

¹⁷⁹⁸ Sāffāt, 37/147.

Yūnus bunları dīne da‘vet eyledi. Aşlā īmāna gelmediler. Āḥiru‘l emr Allāh u Te‘ālā‘ya¹⁷⁹⁹ du‘a eyledi. Anlara ‘azāb gelmesini diledi. Ve ne günde ‘azāb geleceğini bilüb yine anları āgāh eyledi. Ve illā yine inānmadılar. Yūnus‘uñ sözünü gerçek şānmadılar. Āḥiru‘l emr Yūnus haber virdüğü gün geldikde Ḥaḫḫ celle ve ‘alā ol şehriñ üzerine iḥāta idecekin bir bulut gönderdi ki ateşden kırmızı idi. Ve eṭrāfi cevānibine ‘alevler şālmada idi. Ol bulut geldi ve şehriñ üzerine tırdı. Aşlā yerinden ayrılmadı. Yūnus ‘aleyhi‘s-selām ise ḥāl ne idüğün bildi. Ve kendüsi deryā kenārına ṭoğru sefer kıldı. Ammā bir vechile ğitdi ki ardından yetişmeyeler. Ve kendiden du‘ā istemeyeler tā ki cümlesi helāk ola ğide. Fe ammā irādetullāha muḥālif idüğün bilmedi. Ve kendüne¹⁸⁰⁰ bu vechile ğitmesi günāh ‘adolunacağı ḥāṭırına gelmedi. Bu cānibde şehir ḥalkı bulutu ki gördiler. ‘Azāb için ğeldüğünü bildiler. Yūnus‘ı arāmağa başladılar. Ve cümlesi īmāna gelmeği muḫarrer eylediler. Ve ilā Yūnus bulunmadı. Ve kanda ğitdüğü hiçbir vechile bilinmedi. Āḥiru‘l emr ol vilāyetüñ pādişāhı cümle ḥalkı ve ḥayavānātı şehirden tışara bir şahrāya çıkdı. Evvelā butlarını ğötürdüb kırdırdı be hiçbir bütün but ḳomadı. Butların şundırdı ve ḳuzūyı ḳoyundan ve oğlāncıḳları analarından ayırdı. Pes bu ayrılığdan¹⁸⁰¹ her biri añladılar. Ve feryād u fiğānlar peydā¹⁸⁰² eylediler. Ve cümle ḥalk başını açub yüzün yerlere sürüb şıdḳla īmāna ğelüb Yā Rabbī Yūnus/(91b) bizden yüz çevirdi ise sen bizi unutma. Ve ol ğitdi ise sen bizi ‘azābuñ āteşine yāḳma diyu feryād u fiğān eyleyüb üç gün üç ğice yalvārdılar daḫī ol bulutu üzerlerinde şābit ve ber-ḳarār gördiler. ‘Āḳıbet Ḥaḫḫ celle ve ‘alā du‘āların ḳabūl idüp ve ‘azāb buludını üzerlerinden ğiderdi. Bunlara olān rahmet hiçbir ümmete olmadı. Zīrā ‘azābı gördüklerinde ğayrılar daḫī īmāna ğelürlerdi. Ammā īmān-ı ye‘s olmağla ḳabūl olunmazdı. Bunlaruñ īmānı maḳbūl oldu. Yūnus ‘aleyhi‘s-selām ise deryā kenārına vārdıḳda bir ğemiye rāst ğelüb içine ğirüb çekilüb deryānuñ ortāsına vārdıḳlarında bir bālıḳ ol ğemiye tutub yürimeğe

---

¹⁷⁹⁹ Bārī Ḥudā‘ya (M. 122a)

¹⁸⁰⁰ kendüsüne (M. 122a)

¹⁸⁰¹ ayruñıḳda (M. 122a)

¹⁸⁰² peydā M. 122b‘de yok.

komayub Yūnus ‘aleyhi’s-selām mācerā ne idügin bilüb ol ğemi içinde ki Müslümānlara bu belā size bendendür diyu haber virüb ve kendi¹⁸⁰³ kim idüğini bildürüb beni deñize atūn kırtuluñ diyu anlara söyleyüb ol müslümānlar ise biz peyġāmbere el uzatmaġa kâdir deġilüz diyub ba‘dehū her biri kıur‘a atub üç def‘a kıur‘a Yūnus nāmına çıķub āħiru‘l emr Yūnus kendüyi deryāya bırāġub ol bālķ Yūnus‘u yudub nite ki Kur‘ān-ı ‘Azīm‘de “fe‘lteķamhu‘l hūtu ve hüve mülīm¹⁸⁰⁴”¹⁸⁰⁵ ya‘ni büsbütünle yudub ğemi ise bālķdan ġalāş bulub yoluna ġidüp Yūnus ‘aleyhi’s-selām‘ı yutduķdan şoñra ol bālķ kırķ ġüne dek aşlā yimek yimeyüb Yūnus‘a zarar olmasun diyu şakinub Yūnus ‘aleyhi’s-selām ise aşlā namāzın terk itmeyüb bālķ kıarnında kendü kıolāyınca deprenüb ġattā Kıur‘ān-ı ‘Azīm‘de “felevlā ennehū kâne mine‘l müsebbihīne ve lebişe fı bañnihī ilā yevmi yub‘aşūn”¹⁸⁰⁶ ya‘ni eġer Yūnus namāz kıılıcılardan olmasa tā kıyāmet ġününe dek bālķ kıarnında kıālurdu diyu buyrulmuşdur. Vaķtā ki tamām kırķ ġün bālķ kıarnında kıaldı ġaķķ subġhāne ve Te‘ālā‘ya münācāt eyledi. “ve nādā fı ‘z-zulumāti en lā ilāhe illā ente subġhāneke innī küntü mine‘z-zālīmīn”¹⁸⁰⁷ ya‘ni Yūnus (‘a.m.) bālķ kıarnında ki zulmāde Allāh u Te‘ālā‘ya tazarru‘ eyledi ki Yā Rabbī senden ġayrı ġālķ yokdur ben nefsim e zūlm eyledüm ve ol kıavmüñ helāk olmasını istedüm ve anlardan sür‘atle kıaçdum diyu niyāz itmekle Allāh u Te‘ālā du‘āsını kıabül eyledi. Bir melek ġönderüb ol bālķı deñiz/(92a) dibinden ġetürtdi. Yine Nebvā¹⁸⁰⁸ şehrine üç ġünlük yol yaķın olān kenāra bıraķırdı. Yūnus ki bālķ kıarnında şabāġla çıķdı ol nun içinde nokķta deñlü vücüdi kıālmışdı. Ve bir baķmada şabāġa kıalmış hilāla beñzemişdi. Ve‘l ġāşıl Yūnus ‘aleyhi’s-selām hemān bir oġlāncıġa dönmüşdi. Aşlā kıuvveti¹⁸⁰⁹ kıālmamışdı. ġuşūşan ol kırķ ġün içinde aşlā ta‘ām yememişdi. Ve bir kıatre şü içmemişdi. Vaķtā ki bālķ aġzından kenāra düşdi aşlā deprenmeġe mecāli kıālmadı ve yānı üzerine yātdı

¹⁸⁰³ kendinüñ (M. 123a)

¹⁸⁰⁴ ve hüve mülīm M. 123a‘de yok.

¹⁸⁰⁵ Sāffāt, 37/142.

¹⁸⁰⁶ Sāffāt, 37/144.

¹⁸⁰⁷ Enbiyā, 21/87.

¹⁸⁰⁸ Tebvā (M. 123b)

¹⁸⁰⁹ tāķati (M. 123b)

kāldı. Ve illā emr-i Hakk'la bir ğeyicük şabāh ve aḥşām ğelürdi. Yatduğı yerde Yūnus'ı emzirirdi. Kaçan ki¹⁸¹⁰ ğüneş toğdı. Yūnus'ın bedeni ğüneş ıssısınān müte'ellim oldı. Pes Hakk celle ve 'alā kemāl-i kudretinden Yūnus'ın üzerine bir ulu ağac bitürdi. Ve şarmaşık yabrākları ol ağacı büriyüb bir kavī ğölge olup andan soñra Yūnus 'aleyhi's-selām kırk ğüne dek kuvvetlendi. Ve yerinden kālķub abdest alub namāzın kıldı¹⁸¹¹. Andan ol ağacı¹⁸¹² ve şarmaşığı kurumuş ğörünce melül oldu. Hemān dem Hakk celle ve 'alā Yūnus'a vahiy idüp sen bir ağacın kuruduuna melül olursun ve ammā benüm yüz biñden ziyade maḥlūķum ve ķullarum helāk olaçağını añmadañ ķoduñ ğitdün diyince Yūnus ğünāhını bildi. Ve kendüsi tövbe ve istiğfāra maşğül oldı. Andan emr-i Hakk'la Nebvā şehrine vārıb ol halkı da'vete ve izhār-ı şerī'ate iķdām eyledi. Ve bi'l cümle Yūnus'ın ululuğuna nihayet yokdur. Nite ki Server-i enbiyā buyurmuşlardır “mā yenbeği li-'abdin en yeķüle innī ḥayrun min yūnus bin metā ve ķāle men enā ḥayrun min yūnuse'bni metā feķad kezzebe”¹⁸¹³ ya'ni hiçbir ķula lāyık değildür ki ben Yūnus peyğamberden ḥayrlyuyun diye ve bir ḥadīş-i şerīfde daḥī buyurmuşlardır ki bir kimes ne Yūnus bin Metā'dan iyuyin diye taḥķīķ kiżb eylemişdir diyü buyurmuşlardır. Ve Yūnus 'aleyhi's-selām'ın bu üç mu'cizesi daḥī meşhūrdur. Evvelkisi¹⁸¹⁴ budur ki kaçan ki Yūnus 'aleyhi's-selām Yunāniler'den olān Nebvā şehrini da'vet eyledi. Ve her birisi nübüvvetini inkār idüp peyğamber iseñ mu'cize ğöster diyü/(92b) söyledi. Pes Yūnus 'aleyhi's-selām emr-i Hakk'la bir tãğa işāret eyledi. İçinden bir keler çıkub Yūnus'ın peyğamber idüğün lisān-ı faşihle söyledi. İkincisi¹⁸¹⁵ kaçan ki Yūnus 'aleyhi's-selām Yunāniler'ın beğini İslām'a da'vet eyledi. Ol beğ Yūnus'dan mu'cize taleb idüp benüm ķapumda halkayı altun itmek ğereksin diyü söyledi. Pes Yūnus 'aleyhi's-selām elini ol halkaya

---

¹⁸¹⁰ kaçankim (M. 123b)

¹⁸¹¹ kılub (M. 124a)

¹⁸¹² ağacı yürüyüb (M. 124a)

¹⁸¹³ Buhari, Enbiya, 135.

¹⁸¹⁴ evvelki mu'cize (M. 124b)

¹⁸¹⁵ İkinci mu'cize (M. 124b)

değdirdi derhâl altun oldu. Üçüncüsü¹⁸¹⁶ budur ki Yûnus ‘aleyhi’s-selâm kavmini imâna da‘vet eyledikte eğer bu şuyun içinde bize âteş çıkârub yakâçak olursañ sañâ inânâlim ve imân getürelim diyu mu‘cize taleb eyledüklerinde Yûnus ‘aleyhi’s-selâm¹⁸¹⁷ şunuñ içinden bir yâlıñlı âteş çıkârub ve âteş ve odun yoğken murâdı üzre yâkdı cümle Yunânîler ta‘accuba kâldı¹⁸¹⁸.

1. 18 Zıkr-i Dâvud en-Nebî ‘Aleyhi’s-Selâm¹⁸¹⁹ peygamberdür [âtâsı İşâ bin ‘Uveyd bin Nâ‘ir bin Selmûn bin Yaḥûn bin A‘ammî bin Rübâb bin Râḳid bin Ḥaşrûn bin Fârız bin Yahûdâ bin Ya‘ḳub bin İşḫâḳ bin İbrâhîm ‘aleyhimü’s-selâm’dur.]¹⁸²⁰ İyş’üñ on iki oğlı vâridi. Ve her biri kâdd u kâmetde ve şekil ve şemâilde ve tal‘atde Dâvud’dan ziyâde idi. Zîrâ Dâvud ‘alehi’s-selâm alçaḳ boylu ve çatuk gözlü ve şârî şaḳallu ve sevbî yüzlü idi. Añâ binâen sâ‘ir ḳarındâşlar ḥuşûşan silâhla muḳayyedler idi. Fe ammâ Dâvud atasınuñ ḳoyuncuḳların görüb¹⁸²¹ ğice ve ğündüz çobânlıḳ üzre idi. Evvelâ zuhûrina sebep olân Câlut ḳatli idi ki Tâlut ‘askeriyle muḳâbil olduḳda yüz ‘arş ḳudd le ve tãĝ ğibi gövde ile ve kât kât ziralar ile ḥuşûşan beş yüz batmân pûlâd tuĝlaĝa ile meydana çıkub ve yüz biñ miḳdârî ğiyümlü ve zırhlu ‘askeri ḳafâsında iken Dâvud ‘aleyhi’s-selâm meydâna ğirüb şapân tãşî ile Câlût’ı urub beynisin tãĝudub helâk eylemişdir. Ba‘dehü Tâlût kendüsüne muḥabbet idüb ḳızın virüb Dâvud’ı ğüveyĝü idinmişdi¹⁸²². Pes cümle beni İsrâîl Dâvud’a muḥkem mutâba‘at eyleyüb her ḥuşûşda iḳtidâları añâ olup ba‘de zamânin¹⁸²³ Tâlût fevt olduḳda pâdişâhlıĝı Dâvud’a naḳl idüb Ḥaḳḳ/(93a) subḥâne ve Te‘âlâ çobân iken Dâvud’a salṫanat ve nübevvat virüb tafşil eylemişdi. Ve zamân-ı salṫanatında her ḳanḳı dūşman leşkeriyle añâ muḳâbil oldu. Münhezim olmuşdı. Nite

¹⁸¹⁶ Üçüncü mu‘cize (M. 124b)

¹⁸¹⁷ Yûnus ‘aleyhi’s-selâm bi-emrillâh (M. 124b)

¹⁸¹⁸ kâldılar (M. 124b)

¹⁸¹⁹ Dâvud ‘Aleyhi’s-Selâm (H. 98b)

¹⁸²⁰ İşrâḳu’t-Tevârîḥ v. (11b)

¹⁸²¹ ğezdürüb (M. 163a)

¹⁸²² itmişti (M. 163b)

¹⁸²³ zamânin M. 163b’de yok.

ki¹⁸²⁴ Kur‘ân-ı ‘Azîm’de¹⁸²⁵ “ve’zür ‘abdenâ dâvude zeye’l eydi”¹⁸²⁶ vâkı‘ olmuşdur ki zî’l eyd demek kuvvet şâhibi dimekdir. Pes Hakk subhâne ve Te‘âlâ Dâvud hakkında kuvvet şâhibidir diyu vaşf itdükden sonra añâ düşmanmı muğâbil olsa gerekdir. Bundan ma‘âdâ [ben-i İsrâil’i Tevrât ahkâmı ile ıslâh idüp icrâ-i şerî‘ atde ve faşl-ı hükümetde tamâm ‘adâlet üzre idi.]¹⁸²⁷ Nite kim Kur‘ân-ı ‘Azîm’de “yâ dâvudu innâ ce‘alnâ ke halîfeten fi’l arzi fe’hküm beyne’n-nâsi bi’l hakk”¹⁸²⁸ vârid olmuşdur. Ma‘nâsı Yâ Dâvud biz seni yeryüzünün halîfesi ya‘nî pâdişâhı eyledik İmdî nâs mâbeyninde hak üzre hüküm eyle ‘adâletle icrâ-i şer‘¹⁸²⁹ eyle dimekdir. Egerçi ki nübevveti târihinden sonra sekiz biñ ‘âyetle Zebûr nâzil olmuşdı. Ve lâkin Zebûr’da emr ve nehy olmayub¹⁸³⁰ mücerred Allâh u Te‘âlâ’nuñ¹⁸³¹ tevhidî ve tahmîdi olmağla yine Tevrât ahkâmı ile hüküm eylerdi. Ve pâdişâhlığının şevketi bu derece de idi ki gicede on iki biñ adam sarâyı kapısını beklerdi. Ve irtesi gece gelen on iki biñ anların ğayrı idi. Bu tarikle niçe günde bir anlara nöbet düşmezdi. Ve bu kadar devlet ve sa‘âdetün içinde iken yine kesb helâldir diyu eli emegi ile geçinüb ğazâ niyyetine zırhlar işleyüb şatub kendü nafağasına ve kisvesine andan harcanûrdı. Ve dâim hoş âvâzla Zebûr¹⁸³² okudukca tığ ve taş şadâsına ahânañ idüp bile anlaşurlardı. Ve havâ yüzünde ki kuşcâğızlar Dâvud ‘aleyhi’s-selâm Zebûr okurken şaf şaf kanâd açub turub avâzını diñleşürlerdi. Nite ki¹⁸³³ Kur‘ân-ı ‘Azîm’de “innâ sehğarnâ cibâle me‘ahû yüsebbihüne bi’l ‘aşıyyie ve’l işrâki ve’t-ıyayra mağşûraten küllün lehû evvâb”¹⁸³⁴ vâkı‘ olmuşdur. Ve cemi‘ evkâtun üç bahş idüp bir bölüğünü meşalih-i müslimîn için ve bir yahşi/(93b) ‘ibâdet ve tã‘at ve Zebûr’ı tilâvet için ve

¹⁸²⁴ Nitekim (M. 163b)

¹⁸²⁵ Kur‘ân-ı ‘Azîm’de ve Furkân-ı Kerîm’de (H. 98b)

¹⁸²⁶ Sa’d, 38/17.

¹⁸²⁷ İşrâku’t-Tevârîh v. (11b)

¹⁸²⁸ Sa’d, 38/26.

¹⁸²⁹ şer‘ (M. 163b)

¹⁸³⁰ olmayub M. 163b’de yok.

¹⁸³¹ Bârî Hudâ’nuñ (M. 163b)

¹⁸³² Zebûr M. 164a’de yok.

¹⁸³³ Nitekim müşâhede olunmuşdu ki Dâvud (‘a.m)’uñ sedâsı ben-i İsrâil’i dindirürdi (M. 164a)

¹⁸³⁴ Sa’d, 38/18-19.

bi'l cümle umūr-ı āhret için ta'yîn eylemişti. Ve bir sınıfını daḥī kesb-i ḥelāle mübāşeret ve ḥātunlarıyla mu'āşeret için ihtiyār itmişti. Zīrā ki ḥātunlarına ḡāyetle mā'il idi. Ḥattā cāriyeler ile ṭokṣān ṭokuz 'avratı vārdı diyu rivāyet olunmuştur. Pes Ḥaḫḫ celle ve 'alā Dāvud'a bu kadar devlet ve saltanat ve nübüvvet ve 'adālet müyesser eyledi. Bir ḡün Allāh u Te'alā'ya şükr idüp¹⁸³⁵ kendine olān luṭf ve iḥsānını beyāna ḡötürüb sā'ir peyḡāmbere ḥuṣūşan İbrāhīm, Ya'ḫūb ve Eyyūb ve Yūsuf ve Mūsā 'aleyhimü's-selāma virdüḡi derecelere yetişesin ricā eyledikde Ḥaḫḫ celle ve 'alā cānibinden ḥiṭāb ḡelüb yā Dāvud ben anlaruñ her birini bir belāyla tecrübe idüp ṣabr u taḥammüllerini ḡördüm¹⁸³⁶ ve ammā daḥī seni bir belāya tecrübe eylemedüm diyu vahy olunduḡda Dāvud 'aleyhi's-selām Yā Rabbī beni anlar ḡibi ḡiriftār¹⁸³⁷ eyle diyu du'ā etmeḡin nice zamāndan ṣoñra bir ḡün Dāvud 'aleyhi's-selām 'ibādet ḥānesinde oturub evradına meşḡul iken İblīs la'in bir ḡüḡercin ṣeklinde iḡerü ḡirüb düṣdi. Ya'ni ki ölmek ṣüretini ḡösterdi. Vaḫtā ki Dāvud 'aleyhi's-selām bunu ḡördi. Ve ṭutayın diyu üstüne yürüdi. Fi'l ḥāl ḡüḡercin uçdı. Pençereden ṭışara ḡaçdı. Dāvud daḥī arduca pençereye vārdı ve ṭışarasına nazar ṣāldı. Meḡer öte cānibinde Ūryā nām kimsenüñ evi vārdı. Ol ḥinde Sābıḡa nām ḥātun ṣaçların yañāklarına döküb ve bir leḡen iḡinde diz ḡöküb 'üryān olduḡi ḥālde yayḡanmaḡ üzre idi. Ḳaçan ki Dāvud ol ḥātunı ḡörüb nazar ḡıldı¹⁸³⁸. ḡöñli anuñ cemāline meyyāl¹⁸³⁹ olup derūnunda 'aşḡ ve muḥabbeti ber ḡarār ḡördi. Ne kadar ki ḡaşd eyitdi ḥātırından ḡıḡaramadı. Ve ne deñlü ki sa'y eyledi cemāl-i naḡşını levḫ-i ḥātırından bertaraf idemedi. Āḫiru'l emr her ne semte 'asker ḡönderilürse daḥī Ūryā'yı bile ḡönderüb ve tābut önünde ki ṣafda turmasını emr eyleyüb ṣehīd olmasını murād idindi. Bu ṭarīḡle dördüncü ḡazāda Ūryā'ya ṣehādet müyesser oldu¹⁸⁴⁰. 'İddeti tamām oldukdan ṣoñra Sābıḡa'yı Dāvud 'aleyhi's-selām nikāḫladı. Ve andan ḡelecek/(94a) evlādını velī idinmek 'ahd eyledi.

¹⁸³⁵ Bāri Ḥudā'ya vāfir şükürler idüp (M. 164b)

¹⁸³⁶ ḡörüb (M. 164b)

¹⁸³⁷ bir belāya ḡiriftār (H. 99b); (M. 164b)

¹⁸³⁸ saldı (M. 164b)

¹⁸³⁹ muṭṭaşıl (M. 164b)

¹⁸⁴⁰ olup (H. 99b)

Ba‘de zamānin bir gün Dāvud ‘aleyhi’s-selām ḥalvet ḥānesinde ‘ibādet ve t̄a‘ata meşğūl olup erbāb-ı meşāliḥa icāzet virilmezden muḳaddem anı gördi ki iki kimesne iḥerü ğirmiş ḳapular bağlu iken Dāvud’uñ ḥalvet ḥānesine yol bulmuş¹⁸⁴¹. Vaḳtā ki Dāvud bunları gördi. Ve kendüsine ḥavf ğalebe eyledi. Meğer bunlar iki ferişte idiler. Ve Dāvud’uñ ḥavf itdüğini gördiler. “lā teḥaf ḥaşmāni bağā ba‘dunā ‘alā ba‘zin feḥkūm beynanā bi’l ḥaḳḳi ve lā tüştīt ve’hdinā ilā sevāi’ş-şirāt”¹⁸⁴² Yā Dāvud ḳorḳma bizden üşenme ki iki ḥışımız birimiz birimize zūlm itmek ister imdī bizüm ḳāziyyemizi diñle. Ve mābeynimizi ḥaḳ üzre faşl eyle. Hiç birimize meyl eyleme. Ve şeri‘at yolunu bize göster diyu taḳrīr-i kelām eytdiklerinde Dāvud ‘aleyhi’s-selām daḥī da‘vāñız nedir diyu şorub ol feriştenüñ birisi cevāb virüp “inne hazā eḥī lehū tis‘un ve tis‘üne na‘ceten ve liye na‘cetün vāḥidetün fe ḳāle ekfilnīhā ve ‘azzenī fi’l ḥiṭāb”¹⁸⁴³ bu benüm ḳarındāşumdur ki bunun toḳsān toḳuz ḳoyunu vārdır ve benüm bir ḳoyuncuğum vārdır yinede ḳanā‘at itmeyüb ol benüm ḳoyuncuğum daḥī almaḳ ister. Emrūñız nedir ne buyurursuz didikde Dāvud ‘aleyhi’s-selām “leḳad zālemeke bi-su‘āli na‘cetike ilā ni‘āciḥ”¹⁸⁴⁴ ya‘ni ki taḥḳiḳ ol ḳarındāşuñ sanā zūlm eylemişdür. Bir ḳoyuncuğı sañā çok görüb kendü ḳoyunlarına ḳatmaḳ istemişdür diyu cevāb virdikde ikisi bile ğāyib oldılar. Ve Dāvud ‘aleyhi’s-selām’ı kendü ḥālinden āğāḥ idüp müteḥayyir ḳodılar. Hemāndem itdüği işe pişmān oldu. Ve istiğfār-ı inābetle yüzün toḫrāğa sürdi. Bir derecede vāfir¹⁸⁴⁵ ağladı ki eṭrāfında ḳimenler peydā oldu. Ve dökdüği gözi yāşından kāseler toldı. Ḥattā ḳırḳ gün tamām başını¹⁸⁴⁶ secdeden götürmedi. Tā Cenāb-ı Ḥaḳḳ’dan ğünāḥı yārliğanmayınca ve Ūryā’yı Allāh u Te‘ālā cennet-i a‘lāsında ḳāt ḳāt mükāfatla rāzī idüp da‘vāsından ferāğat itdürmeyince Dāvud ‘aleyhi’s-selām rāḥat ve ḥuzūrla oturmadı. Ve zamān-ı salṭanatından on iki yıl ğeçdikden soñra Ḥaḳḳ Te‘ālā ben-i İsrāil ḳavmine vebā ve

¹⁸⁴¹ bulmuşlar (H. 100a)

¹⁸⁴² Sa‘d, 38/22.

¹⁸⁴³ Sa‘d, 38/23.

¹⁸⁴⁴ Sa‘d, 38/24.

¹⁸⁴⁵ vāfir M. 165b’de yok.

¹⁸⁴⁶ tamām başını M. 165b’de yok.

kaht ve ğulā gönderüb cümlesi helāk olmağ muqarrer iken Haqq subhāne ve Te'ālā yine Dāvud'ın du'asıyla ol/(94b) belāyı üzerlerin def' idüp pes du'asını kabül olduğı yerün şerefine ve mübarekliğine bināen Dāvud 'aleyhi's-selām ben-i İsrāil'i cem' idüp Beytü'l Maqdis bināsına el urub ve lākin tamām olmadan ecel yetişüb Dāvud 'aleyhi's-selām vefāt itmekle oğlı Süleymān nebī 'aleyhi's-selām divler kuvveti ile ol bināyı tamām eyleyüb. Ve ammā Dāvud 'aleyhi's-selāmın nübüvvetinden on iki yıl geçince Eyle şehrinde Loqmān hekīm zühür eyleyüb nite ki Qur'an-ı 'Azīm'de “ve leqad āteyne'l-loqmāne'l hikmete”¹⁸⁴⁷ ya'ni biz Loqmān'a hikmet virdik diyu haber olmuştur. Pes Loqmān hekīm otuz üç yıl Dāvud 'aleyhi's-selām'ın meclisinden hālī olmayıb Dāvud'a neçe hikmet ve ma'rifet öğredüb. [Ve bi'l cümle Mūsā 'aleyhi's-selām zamānından Dāvud 'aleyhi's-selām'a gelince beşyüz altmış toktuz yıl olup ba'zılar kavlince beş yüz yetmiş toktuz yıl olmuştı. Dāvud 'aleyhi's-selām yüz yıl tamām 'ömür sürüb andan oğlı Süleymān'ı yerine naşb idüp vefāt eyitdikden sonra]¹⁸⁴⁸ arz-ı maqdis'de defn olunmuştur ki mezār-ı şerīfleri Kudüs-i şerīfün sūretinden tışaradır. Ve bu haqire ziyāret-i daḥī vāki' olmuştur. Ve Mu'cizatu Cemī'i'l Enbiyā nām risālede meştūr olduğı üzre beş mu'cizesi vārdır. Evvelkisi¹⁸⁴⁹ budur ki Haqq subhāne ve Te'ālā demiri añā musahḥar idüp elinde ateşsüz ve āletsüz demir hamur gibi olup hattā ben-i İsrāil nübüvvetine inānmayub mu'cize taleb eylediklerinde 'ināyet-i Haqq'la bu huşuş vāki' olmuştı. İkincisi¹⁸⁵⁰ budur ki Zebūr okuduğı zamānda avāzına tağlar musahḥar olup kendüyle bile tesbīh iderlerdi. Üçüncüsü¹⁸⁵¹ Qur'an-ı 'Azīm'de mezkur olān iki ferīşte ki huşūmet iderek geldiler ve da'vetlerini beyān kıldılar. Dāvud 'aleyhi's-selām haqqı bātıldan fark eyledi. Ve şer'-i şerīfe muvafık olduğı üzre söyledi.

¹⁸⁴⁷ Lokman, 31/12.

¹⁸⁴⁸ İsrāku't-Tevārīḥ v. (12a)

¹⁸⁴⁹ Evvelki mu'cizesi (M. 166b)

¹⁸⁵⁰ İkinci mu'cizesi (M. 166b)

¹⁸⁵¹ üçüncü mu'cizesi (M. 166b)

Dördüncüsü¹⁸⁵² bir gün Dāvud ‘aleyhi’s-selām bir t̄ağ üzerinde t̄urdu. Ve kuşcağızlar etrāfına gelüb şaf bağlayub çağruşur t̄ururdu. Beşincisi budur ki her zamānda yırtıcı cānavarlar Dāvud ‘aleyhi’s-selām’a gelürlerdi. Ve şeref-i h̄idmetine mülāzemet kılurlardı. Ve her kaçan ki¹⁸⁵³ murād edinse yānına/(95a) cem‘ olurlardı.

1. 19 **Z̄ikr-i Süleymān en-Nebī ‘Aleyhi’s-Selām** Dāvud peyğāmbereñ oğlıdır ki Ūryā vefāt eyitdikden şoñra alduğı Sābiğa bint-i Sābiğ nām h̄ātūndan t̄oğub şart-ı sābiğ üzre velī ‘ahd idinmişdi. [Hattā Davud ‘aleyhi’s-selām zamānında dañi ekşer evkātta meclisde Süleymān nebī dañi h̄āzır olup ba‘zı zamānda Dāvud’uñ h̄ükmini¹⁸⁵⁴ döndürüb kendinüñ h̄ükmi dañi kavī olmağla Dāvud ‘aleyhi’s-selām dañi gāh olurdu. Ki ba‘zı müşkil da‘vālar gelse anuñla dānuşurdu nice idelim diyu meşveret kılurdu. Ve bi’l cümle salṭanatı ve nübüvveti “ve verişe süleymāne dāvude”¹⁸⁵⁵ naşş-ı şerifinüñ fehvāsınca bābāsından verāşetle alub fe ammā Hāḳḳ subhāne ve Te‘ālā aña Dāvud’dan ziyāde salṭanat ve kudret virüp “rabbi heb lī mülken lā yenbeğī li-eḳadin min ba‘dī”¹⁸⁵⁶ ya‘ni Yā Rabbī bañā bir vechile pādīşāhlık vir ki benden şoñra ol salṭanat kimseye lāyık olmasun. Ya‘ni kimse benüm salṭanatım gibi şevketlü ‘üvnān bulmasun diyu du‘ā itmeğın Hāḳḳ Te‘ālā cinn ve insi ve vuḫūş ve t̄uyūri ḫuşūşan yeli emrine muşahḫar itmişdi.]¹⁸⁵⁷ Süleymān nebī her niçe isterse bu cümleyi istiḫdām iderdi. Yile tahtın getürdi. Ve cinnī ve ‘ifritleri ve divleri h̄ātem-i nübüvvetle istedüğü gibi zabṭ eylemişdi. Ve ol dañi bābāsi gibi Tevrāt aḫkāmı ile icrā-i şer‘ iderdi¹⁸⁵⁸. Ve’l ḫāşıl¹⁸⁵⁹ tā Ḥāzret-i ‘Īsā zamānına dek cārī şerī‘at Tevrāt aḫkāmı idi. Ve cümle yırtıcı cānavarlaruñ ve kuşlaruñ ve divlerüñ ve cinnüñ ve peprilerüñ dillerin bilürdi. Ve her ne h̄idmet emr eylese

¹⁸⁵² dördüncü mu‘cizesi (M. 166b)

¹⁸⁵³ ki M. 166b’de yok.

¹⁸⁵⁴ kelāmını (M. 167a)

¹⁸⁵⁵ Neml, 27/16.

¹⁸⁵⁶ Sa‘d, 38/35.

¹⁸⁵⁷ İşrāḳu’t-Tevārīḫ v. (12a)

¹⁸⁵⁸ İdüp (M. 167a)

¹⁸⁵⁹ Ve’l ḫāşıl M. 167a’da yok.

edāsına her biri bezl-i maḳdūr kılırdı. Hattā Davud ‘aleyhi’s-selām vefāt idüp baytu’l maḳdis¹⁸⁶⁰ bināsı nā-tamām ḳaldıḳda Süleymān nebi ‘aleyhi’s-selām zamān-ı salṭanatında divlere emr idüp beytu’l maḳdis bināsı āḫir ‘ömrüne dek nihāyetine irḡörmüşdi. Ve bir vechile ‘azīm binā idi ki aṣlā direklerinde ek yoḡdı. Ve ol maḳūle ağır bināya insān ḳādir deḡil idüḡi besbellü idi. Ve her ḡün Süleymān nebi iki nevbet-i ‘azīm semāt çeküb vuḫūṣ ve ṭuyūr ve cümle ins ve cinn ve ‘ifrit ol ṭa‘āmı yirlerdi. Yine vefā eylerdi. Ve kendü için bir taḫt yāpmışlar idi kim dört /(95b) direk¹⁸⁶¹ üstünde idi. Her biri kıızıl yāḳutdan ve kengereleeri zümürden ve la‘l-i cevāhirden olduḡundan mā‘adā üzerinde iki muraṣṣa‘ ḡerkes düzmüşler idikim ṣan‘atla ḳanādların açarları¹⁸⁶². Süleymān nebinüñ üzerine doḡunmasın diyu ḡüyā ki sāyibān çekerlerdi. Ol cānavarları ḡörenler cānī vār ṣanurlardı. Ve Süleymān nebi devlere beṣyüz feresinüñ uzunı bir döşek düzdürmüşdi. Her ḡāh ḫalkı ziyāfet ḳaşd eylese besāṭı yāyırlandı. Ve üzerine ‘ālimler için altı yüz altun kürsi ḳoyurlardı. Ve sār nās aṣaḡıda besāṭ üstünde otururlardı. Ve ḳuşlar Süleymān emri ile havā yüzünde ṣaf ṣaf ṭurub ḳanādların¹⁸⁶³ açub bāṣa bāṣ¹⁸⁶⁴ çatub Süleymān ‘askerine ḡün ṭoḡundurmazlardı. Ve perdedārılık ḫidmetine sa‘y iderlerdi. Ve her ḳaçan ki bir vilāyete sefer itse ‘askerini ol besāṭ üzerine cem‘ idüp ve yile emr idüp ol besāṭı ‘askeriyle ḡötürürlerdi ḡiderdi. Ve ṣöyle rivāyet iderler ki Süleymān nebinüñ üç yüz ḫātūnı yedi yüz taṣarruf-ı cāriyesi vār idi ki cümlesi biñ olur her biri için bir ṣırça sarāy yāpdurmuş idi. Ve ekṣer evḳātde Dimaṣḳ’da ve beyt-i maḳdis’de sākin olurdu. Ve ḡāh olurdu ki “ve li süleymān’er-rīḫa¹⁸⁶⁵ ḡuddūhā ṣehrun ve ravāḫuhā ṣehrun”¹⁸⁶⁶ feḫvāsınca Ḥaḳḳ subḫāne ve Te‘ālā yili Süleymān’uñ emrine musaḫḫar ḳılıb ṣabāḫ bir aylıḳ yer seyr itmek ve aḫṣām bir aylıḳ yolu ḳat‘ eylemek vāḳi‘ olurdu. “ve mine’l

¹⁸⁶⁰ Muḳaddes (M. 167a)

¹⁸⁶¹ ayak (M. 167b)

¹⁸⁶² açardı (H. 101b)

¹⁸⁶³ kanadcuḳların (M. 167b)

¹⁸⁶⁴ bāṣ bāṣa (M. 167b)

¹⁸⁶⁵ ‘āṣifeten R. 96a’da fazladan yazılmıştır. Ayette yoktur.

¹⁸⁶⁶ Sebe, 34/12.

cinni men ye'ğüşüne lehū mā yeşā'ū"¹⁸⁶⁷ ya'ni divlerden niçe 'ifritler vār idi ki emrine rām olup deryānuñ dibine talarlardı. Ğavvāşluk idüp incüden ve sâ'ir cevâhirden çıkarırlardı. Ve Süleymān nebiye götürüb teslīm iderlerdi. Ve tahtını tılsımla divler peydā edüb dört pāyesini kırmızı yākutdan arslān şeklinde düzüb bir vechile tertīb eylemişler idi ki Süleymān'dan ğayrı kişi ol tahta çıkmak istese arslānlar yol virmezlerdi. Hattā Bahtu'n-Naşr Süleymān nebinüñ tahtını Beytü'l Mağdis'de bulduğda üzerine çıkmak isteyüb nerdbānına ayak başdığda ol arslanlaruñ biri pençesiyle çārpıb/(96a) ayaklarını şundurmuşdı. Ba'de zamānin hezār mu'ālaca¹⁸⁶⁸ ile hālāş olmuşdı. Eđerçi ki Şahr cinnī ol taht üzerine Süleymān şekline ğirüb kırk gün pādişahlık eylemişdür ve illā hātem kuvveti ile çıkmışdır ki üzerinde ism-i a'zam yazılmışdır ins ve cinn ve vuḥuş ve tıyūr Süleymān'a anuñ berekāti ile muşahḥar idi. Pes Süleymān nebi her kaçan ki hālāya vārsa ol hātemi Cirāra nām hātununa virirdi. Ve yine çığuğı ğibi alub barmāđına geçürürdi. Bir gün Süleymān nebi ḥelāda iken Şahr cini Süleymān şüretine ğirdi. Ve ḥelādan beru ğelüb Cirāra'dan hātemi alup barmāđına geçürdi. Andan taht üzerine çıkub ins ve cinn ve vuḥuş ve tıyur emrine rām olup pādişahlıđa başladı. Ammā yine Süleymān şüretinde otururdu. Div idüğini kimseye bildürmezdi. Kaçan ki¹⁸⁶⁹ Süleymān nebi ḥelādan çığdı. Cirāradan hātemi istedi. Ben hātemi Süleymān'a virdüm sen Süleymān değülsün diyu verhamlar¹⁸⁷⁰ eyitdi her ne kadar ki ben Süleymān'um didi inānmadılar. Ve sarāydan tışara sürüb sözüni ğerçek şanmadılar. Şöyle oldı ki Süleymān nebi 'aleyhi's-selām bir dilim etmek¹⁸⁷¹ istedi virmediler. Ben Süleymān'um didüğiçün aşlā sözüni diñlemediler. Āḥiru'l emr nāçār olup şehirden tışara ğitdi. Ve ğünde iki bālık vazīfe ile bir alāy bālıçılara yānaşdı tā kırk ğüne dek bu üslüb ile geçinüb ol bālıđuñ birinī şātub etmeđe¹⁸⁷² virüb ve birisini ğidā idinüb Allāh u Te'ālā'ya¹⁸⁷³

---

¹⁸⁶⁷ Sebe, 34/12.

¹⁸⁶⁸ mu'ālacalarla ğüçle (H. 102a)

¹⁸⁶⁹ kim (M. 168b)

¹⁸⁷⁰ vehimler (M. 168b)

¹⁸⁷¹ ekmek (M. 168b)

¹⁸⁷² ekmeğe (M. 169a)

şükr¹⁸⁷⁴ itmek üzere oldu. Beru cânibinde Şihr cinni Tevrât'a muhâlif hükümlere bāşlayub ben-i İsrâil 'ulemâsı huşûşan Āşaf bin Berhiyâ¹⁸⁷⁵ bunuñ hükümlerini işitdükçe şübheye düşüb yañlış hüküm itdügünden Süleymân degüldüğünü bilüb ve hâtunlarına su'âl etdüklerinde anlar dañi biz Süleymân'ı çokdan görmedük diyu cevâb virüb 'âkıbet Āşaf bin Berhiyâ dört yüz Tevrât hün cem' idüp Şihr cinniye karşı avâzla okuyub. Pes bu gıtdikçe tayanmayub ve tıyulduğunu bilüb ve elinden hâtem alınub ben-i âdem kendüyi helâk ideceğini muqarrer idüp 'ale'l fevr deryâ kenârına çıkub kôrqusundan hâtemi deryâya bırâğub /(96b) ve kendüsi deryâ-yı 'ummân dibinde bir taş altuna girüb gizlenüb beru cânibinde Süleymân nebi 'aleyhi's-selâm 'âdet üzere bālîkçılara hıdmet idüp aħşâm olduğda iki bālîk vazıfesin alub birini şatub ol birini gıdâ idinüp yimeğe bāşladığda fi'l hâl hâtemi ol bāluğun karnından çıkub Cenâb-ı Hâkķ'a vâfir şükürler eyleyüb hâtemün barmâğına tākunub tekrâr gelüb tahtına geçüb. Ve bu kışşadan evvel yigirmi yıl ve bundan soñra dañi yigirmi yıl pâdişahlık üzere olup ins ve ciññ ve vuħuş ve tıyûra hüküm eylemişdi. Ammâ kaçan ki¹⁸⁷⁶ Allâh u Te'âlâ¹⁸⁷⁷ Süleymân nebiye yine mülkünü virmek diledi diyu hâtemini deryâya bırâkduğı gibi ol bālîkçuğa¹⁸⁷⁸ yutdurub ânı dañi Süleymân nebinün gıdâsı eyleyüb kemâl-i kudretini izhâr ve meşıyyet-i 'acıbesini âşıkâre eylemişdi. Ba' de zamânin Süleymân nebi ('a.m) Şihr cinniyi bir tarıķle ele getürdüb iki taş arâsına koyub muħkem demirlerle perkidüp deryânun dibine bırâkdırdı. Ba' de zâlik Süleymân nebi ğâyetle ğazâya mâyil idi. Ve her kankı vilâyetde ki Müşrikler vâ idüğün işitse 'askerin çeker giderdi. Yâ anları imâna getürürdi ve yâ hüd cümlesini helâk iderdi. Bir gün haber aldı ki Yemen vilâyetünün halkı cem' an butperest olup ne'üzü billâh şirk-i billâh iderler imiş. Ve Hâkķ subhâne ve

---

¹⁸⁷³ Bâri Hudâ'ya (H. 102a)

¹⁸⁷⁴ ħamd ve senâ (M. 169a)

¹⁸⁷⁵ Berziyâ (M. 169a)

¹⁸⁷⁶ kaçankim (M. 169a)

¹⁸⁷⁷ Hâkķ celle ve 'alâ (H. 102b)

¹⁸⁷⁸ "bâlçuğa" olarak R. 97a'da yanlış yazılmışdır.

Te‘ālā’nuñ vaḥdāniyyetinde dā‘imā şübhe çekerler imiş¹⁸⁷⁹. Fi‘l ḥāl Süleymān ‘aleyhi’s-selām ‘askerini besāṭ üzerine cem‘ eyledi. Ve yile emr eyledi. Besāṭi ğötürüb Yemen vilāyetine toĝru çeküldi. Vaḳtā ki Sabā memleketine yaḳlaşdılar cümle leşker ğüneşüñ harāretünden ve ıssılıĝından şuşayub ‘acāba burālarda şü vār mı ki diyu yoḳlamaĝa başladılar. Ol ḥinde Hüdḥüd ḥāzır bulunmadı. Ve ne deñlü ki ğözetdiler tuyūr arasında ğörünmedi. Süleymān nebi bi-ḥuzūr olup meĝer ki bir müferreḥ ḥaber ğetüre yoḳsa ben Hüdḥüd’i boĝazlamak ve yāḥud añā bir muḥkem ‘azāb eylemek¹⁸⁸⁰ muḳarrerdür diyub. Nite ki¹⁸⁸¹ Ḳur‘ān-ı ‘Azīm’de¹⁸⁸² le u‘azzibennehu ‘azāben şedīden ev le-ezbeḥannehū ev le-ye’tiyennī bi-sultānin mübīn¹⁸⁸³ vāḳi‘ olmuşdur ki meĝer ki ol ḥinde Hüdḥüd Sabā şehrine vārub pādişāhı olān Belḳıs’uñ sarāyına/(97a) ğirüb anda kendü akrāmı bir Hüdḥüd bulub Belḳıs’uñ¹⁸⁸⁴ ḳudretünden ve per-i kızından ḥāşıl olub bu zamāna ğelince bekar turduĝundan ve ğüneşe tapduḳlarından tafşīli ile ḥaber alub andan Süleymān nebiye ğelüb “innī vecedtü imra’eten temlikḥüm ve ūtiyet min külli şey’in ve lemmā ‘arşun ‘azīm¹⁸⁸⁵ ya‘ni ben Sabā şehrine vārdum bir kız-oĝlān pādişāhı vār imiş ğördüm. ḥüsn-i cemālī ğāyetde ve ‘azamet ve celālī nihāyetde. Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā anā her nesneyi murādınca virmiş ve bir ‘ālī taḥt ūze¹⁸⁸⁶ çıkub şevketle oturmuş. “vecedtuhā ve ḳavmeḥā yescudūne li’ş-şemsi min dūnillāh¹⁸⁸⁷ ya‘ni eĝer ol kız ve eĝer kendüye ṭābi‘ olān leşkeri Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā’yı koyub ğüneşe taparlar. Ve ṭarīḳ-i müstaḳımi koyub dalālet yollarına şabarlar diyu beyān eyledükde Süleymān nebi “iḻheb bi-kitābī ḥāza¹⁸⁸⁸ ya‘ni sen benüm bu mektūbumla añā vār diyu Hühḥüd’e emr idüp ve mektūbuñ ‘ünvānunda “inneḥū min süleymāne ve inneḥū

¹⁸⁷⁹ Ve Ḥaḳḳ subḥāne ve Te‘ālā’nuñ vaḥdāniyyetinde dā‘imā şübhe çekerler imiş M. 169b’de yok.

¹⁸⁸⁰ İtmek (M. 169b)

¹⁸⁸¹ Nitekim (M. 169b)

¹⁸⁸² ve Furḳān-ı Kerīm’de (M. 169b)

¹⁸⁸³ Neml, 27/21.

¹⁸⁸⁴ ğirüb anda kendü akrāmı bir Hüdḥüd bulub Belḳıs’uñ M. 170a’da yok.

¹⁸⁸⁵ Neml, 27/23.

¹⁸⁸⁶ Üzerine (M. 170a)

¹⁸⁸⁷ Neml, 27/24.

¹⁸⁸⁸ Neml, 27/30.

bismillāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi illā ta'lū 'aleyve ve'tūnī müslimīne"¹⁸⁸⁹ ya'ni benüm cānibimden ben ki Süleymān bin Dāvud'ın senüñ çatında sen ki Sabā sultānı Belķıs'sın. Pes bu nāme vārub vāşıl olduķda ululuğı ve tekebbürlüği kıoyasın cümle 'askerüñle benüm ħuzūruma ğelüb müslümān olāsın diyu beyān eyledükde Hüdhüd nāmeyi ğötürüb Belķıs'uñ sarāyına irğörüb. Pes cümle beğlerini ve vezīrlerini cem' idüp tedbīr ve tedārik itdüklerinde Belķıs cenđ itmeğe iktidārı yoğduğın bilüb evvelā Süleymān'a elçi ğönderüb kıudreti ne derece de idüğin ma'lüm idinüb ba'dehü cümle 'askeriyle Süleymān nebiye ğarīmet kılub Süleymān nebi ise 'ifritlere emr idüp Belķıs'dan evvel taĥtını ğetürüb kendü meclisine kıurdurub Belķıs ğeldüği ğibi "e hākezā 'arşuki" ya'ni taĥtuñ bu değil mi diyu şordurub "ķālet ke-ennehü hüv" ol dağı ke-ennehü oldur diyu cevāb virüp. Ba'dehü cümle 'askeriyle imāna ğelüb Süleymān 'aleyhi's-selām Belķıs'ı ħelālluđa kıabül idüp. Ħattā anda bir oğlı dünyāya ğelüb niđe zamān rūziğār ğeçürmüşler idi. Fe ammā melāĥati bir derecede/(97b) idi ki Ħazret-i Yūsuf'dan ğeçecek ğüzellik Belķıs'a virilmişdi diyu ta'bīr iderler. Pes Süleymān nebi Yemen vilāyetini işlāh eyledi. Ba'dehü yine Şām vilāyetine ğeldi. Bir ğün ħuzūrunda 'ulemā-i ben-i İsrāīl kıazā ve kıaderden baĥş idüp 'Anķā dağı ol meclisde ĥāzır olup 'āĥiru'l emr Süleymān 'aleyhi's-selām "ķul küllü min 'indillāh"¹⁸⁹⁰ feĥvāsınca her nesne Allāh u Te'ālā'nuñ irādetine ğöredür. Taķdıri maĥlūk tađyīr¹⁸⁹¹ idemez ĥattā buğün meşriķ cānibinde falān vilāyetde ve falān maĥalde falān evde bir ođlān vücūda ğelüb ve mağrib ĥarāfında falān şehirde falān yerde bir kıız dağı vücūda ğelüb Allāh u Te'ālā birbirlerine anları naşīb eylemişdir. Bu taķdīr bozulmağa çāre ve imķān yoķdur diyu taĥķiķ eyledükde 'Anķā Cebriyyeden olup evvelden¹⁸⁹² dağı bu ĥuşūşa i' tikādı olmağla kendüsi taķdıri tađyīr işlemek ve Süleymān nebiyi tekzīb itmek murād idinüb bir kıaç ğünden şoñra 'Anķā pervāz idüp mağrib vilāyetine vārdı. Ve Süleymān nebi ĥaber virdüği kıızı evleründen

¹⁸⁸⁹ Neml, 27/31.

¹⁸⁹⁰ Nisa, 4/28.

¹⁸⁹¹ ta'bīr (R. 98a); tađyīr (M. 171a); tađyīr (H. 103b)

¹⁸⁹² Cebriyyeden olup evvelden M. 171a'da yok.

uğurlayub kendü aşyānesine götürdi. Bu hālle ol kız Simurğ' uñ yuvāsında büyüdi. Ve ğitdikçe nahl-i kām̄eti servi ğibi serfirāz oldu. Meşriḳ cānibinde ki oğlān daḫi yiğit olup ticāretle deryā seferine ğidüp ittifaḳ bir ğün bir muḫālif rüzġār ğemilerini pāralayub ol yiğit bir nice zaḫmet ile bir taḫta pāresine şārılıb ḫikmet Allāh' uñdur. 'Anḳā' nuñ yuvāsı olduĝı Cezāreye düşüb ba' de zamānin eṫrāf ve cevānibi tolaşurken bir ulu ağāc dibine ğelüb yuḳārusunda 'Anḳā' nuñ yuvāsı ve ol aşyānede bir burc-i melāḫat hūmāsını ya' ni ol kızını ğördi. Kimūñ nesisin ve bu aşyānede neylersin diyu şordı. Ol daḫi yiğit cānibine nazār kılıb ben-i ādem olduĝuna sevinüb bu Cezāreye neden düşdüñ diyu su'āl eyledi¹⁸⁹³. Ve kendüsi Simurğ' uñ kızını idigüni söyleyüb derḫāl mābeynlerde bir vechile 'aşḳ ve muḫabbet peydā oldu ki ğüyā ki yiğit Vāmıḳ ve ol kız 'Azdā/(98a) oldu. Ve yāḫud¹⁸⁹⁴ ol civān Mecnūn ve ol niġār Leylā mertebesin buldı. Pes kemend ğiysüsüyle civānı kendine çekdi. Ya' ni simurğ' uñ aşyānesi üstüne çıkardı. Derḫāl murādları nice mu' āşeret ve dürlü dürlü būs-i ğünārla mücāma' ata bāşlayub ırāḳdan simurğ' i ğördükçe ol civān aşyānede ḫayavānāt derilerinin berisine¹⁸⁹⁵ ğirüb muḫabbet pīşe-zārınuñ şiri ğibi püstpuş olup aşlā 'Anḳā bunı tuymayub ve aşyānesinde ğayrı ādam vāridüĝin bilemeyüb āḫiru'l emr kız yüklü olup civāndan bir kızçaĝuz toĝub ve ammā Cebrāil 'aleyhi's-selām Süleymān (' am) a bu kışşanuñ tafşili ile ḫaberin virüp 'Anḳā ise taḳdiri taĝyir eyitdim şānub bir ğün¹⁸⁹⁶ ol kız benüm yānımdadır. Ve ol oğlān añā vāşıl olmamışdır didikde Süleymān nebi vār ol kızını ğetür diyu 'Anḳā' ya emr idüp ol daḫi postuyla götüreb kızını ğetürüb ḫālen ki ol civān ve toĝān kız daḫi post içinde bile olup Süleymān nebi ḫuzūrına ğeldüklerinde pes bu kışşa ben dedüĝüm ğibidür diyu 'Anḳā' ya taḳrīr idüp deĝöldür diyu inkār eyledüĝi ğibi tışara çıkıñ diyu Süleymān 'aleyhi's-selām emr itmekle fi'l ḫāl postuñ içinden ol niġār ve eri olān nu-civān ve toĝān kızcaĝızları bir uğurdan tışara çıkub 'Anḳā ḫael ve şermisār olup Süleymān nebi ise diyu simurğ'a

---

¹⁸⁹³ Eyleyüb (M. 171b)

¹⁸⁹⁴ yiğit Vāmıḳ ve ol kız 'Azdā oldu. ve yāḫud M. 171b' de yok.

¹⁸⁹⁵ İçüne (M. 171b)

¹⁸⁹⁶ bir ğün Süleymān nebi' te ğelüp yā nebi' allāh şu maḳüle bir nesne beyāneylemişdünüz (H. 104a)

ta‘n idüp cümle vuḥūş anḳāyı melāmet idüp peygāber nebiyi tekzīb ideyin didiği zāhir olup ol zamāndan berü Simurğ insāna görünmeyüb ve ṭuyūr arāsına giremeyüb halkdan vahşet ve ḳāf-ı istiğnāda ‘uzlet ihtiyār eylemişdür. Ve bi‘l cümle andan soñra kimseye görünmemüşdür. Ve‘l ḥāşıl Süleymān ‘aleyhi’s-selām’ün bunuñ kerāmeti ḥūşūşan günā gün mu‘cizātına nihāyet yokdur. Ḥattā Mu‘cizātu Cemī‘i‘l Enbiyā nām risālede sekiz mu‘cizesi beyān olunmuşdur. Evvelkisi¹⁸⁹⁷ yıl kendü ḥükmüne musahḥar olduğudur ki tahtını götürürdi. Her ḳanḳı vilāyete ḳaşd iderse sâ‘ati ile yetürürdi. İkincisi¹⁸⁹⁸ /(98b) ḥātemidir ki üzerine ism-i a‘zam mektüb olmağla cemī‘ eşyā emrine musahḥar ve kendüsi ins u cinn ve ṭuyūr ve vuḥūş üzerine muzaffer olmuşdı. Üçüncüsü¹⁸⁹⁹ ḳuşlar kendüye söylerdi. Cümlesiniñ dilini bilüb sözlerine göre cevāb eylerdi. Dördüncüsü¹⁹⁰⁰ altundan tahtı vār idi ki pāyeleri yāḳutdan idi. Ve her ḳanda dilerse bile götürdürdü. Beşincüsü¹⁹⁰¹ deryālarda ve tāğlarda ve definelere ve yer altında ve bi‘l cümle her ḳanda incü ve sâ‘ir cevāhir ḥuşūşan define kılınmuş altūn ve gümüş vārsa Süleymān ‘aleyhi’s-selām anı görürdi aşlā andan gizlü nesne yoğdı. Altıncüsü¹⁹⁰² bir gün kendüler ḳarıncalara maḥşūş olān vādiye indiler aşlā yāş otı ve çāyırı yoğduğunu gördiler. Derḥāl ol vādiyi şuladılar hiçbir zamānda ekin ve çāyır ḥāşıl olmuş yer değılken ‘ale‘l fevr tāze otlar¹⁹⁰³ ve terekeler bitmesine sebep oldılar. Yedincüsü¹⁹⁰⁴ kendiler ḳanda ğitseler yānlarınca bile divārlar ve ağır binālar bile yürürdi. Kendüler ṭur dimeyince sāyesinden ayrılmazlardı. Sekizincüsü¹⁹⁰⁵ cinn ve div ve ‘ifritler emrine iṭā‘at itmişlerdi. Ve istediği gibi binālar yāpdururdu¹⁹⁰⁶. Ve miḥrāblar ve ğarīb şekiller ve ṭılsımlar düzdürüb murādlarınca istiḥdām iderlerdi. Ve bi‘l cümle bu deñlü şevketü ve

¹⁸⁹⁷ evvelki mu‘cize (M. 172a)

¹⁸⁹⁸ ikinci mu‘cizesi budur ki (M. 172a)

¹⁸⁹⁹ üçüncü mu‘cizesi budur ki (M. 172a)

¹⁹⁰⁰ dördüncü mu‘cizesi budur ki (M. 172a)

¹⁹⁰¹ beşinci mu‘cizesi budur ki (M. 172a)

¹⁹⁰² altıncı mu‘cizesi budur ki (M. 172a)

¹⁹⁰³ ot (M. 172b)

¹⁹⁰⁴ yedinci mu‘cizesi budur ki (M. 172a)

¹⁹⁰⁵ sekizinci mu‘cizesi budur ki (M. 172a)

¹⁹⁰⁶ yabdurub (H. 105a); (M. 172b)

miknetü ve sa‘âdet-i saltanat ile Taberî kavlince elli beş yıl ‘ömür sürdü¹⁹⁰⁷ ânuñda kırk yılı saltanat ve celâletle geçüb. Ve ammâ İşraqu‘t-Tevârîh yazduğı üzre [Süleymân nebi elli yıldan ziyâde ‘ömür sürüb ve ziyâdesi ne miqdâr idüğü ma‘lûm olmayub zîrâ “ve ‘aşe nîfen ve hamsîne seneten” diyu ta‘bîr eylemişlerdür.¹⁹⁰⁸.]¹⁹⁰⁹ Pes nîf diyu ‘aқiddan ziyâde olâna dirler ki ba‘zılar birden üçe vârinca diyu ta‘bîr itmişlerdir. Bu taқdırce Süleymân nebinüñ sinn-i şerîfleri elliden ziyâdedür. Ammâ eṣahḥî ya‘ni ne қadar ziyâde idüğü ma‘lûm değıldür. Ve kendüler vefât itdüğü zamânda daḥî Beytu‘l Maқdis binâsı nihâyete irüşmeyüb nâ-tamâm olmağla Haқḥ Te‘âlâ‘dan vefâtı ḥaberi şâyi‘ olmamasına du‘â idüp bir yıla dek meyyiti ‘aşâsına ṭayânuḥ ṭurub görenler anı namâz içinde kıyâs idüp âḥir emr-i Haқḥ‘la bir karınca ol ‘aşâya/(99a) olup¹⁹¹⁰ her gün bir miqdâr yiyüb yıl tamâm olduқda ‘aşâ ufânub meyyit yere düşüb beru cânibinde Beytü‘l Maқdis binâsı dükenüb divler Süleymân‘uñ vefâtın işidince ṭağulub қаçub pes ‘ulemâ ol қarincayı ‘aşâ içinde bulub tekrâr ḥabs idüp ol ‘aşâdan günde ne miqdâr yidüğün ma‘lûm idinüb andan kıyâs idüp Süleymân nebi öldükden ṣoñra қarınca ‘aşâyı bir yıla dek yiyüb ṣoñradan zâhir olduğünü taḥḳîk itmişlerdi. Ba‘dehü ben-i İsrâil ‘ulemâsı Süleymân nebinüñ meyyitini taḥṭı üzerine yâturub ve ḥâtemün barmâğına қoyub baḥr қılınmadan bir cezîreye eyletüb¹⁹¹¹ bir büyük ṭâşı sarây gibi oyub içinde қомуşlardı. Ḥattâ ‘Affân ve Belқiyâ¹⁹¹² ol ḥâtem қаşdına vârub ‘Affân anda helâk olmuşdı. Ben-i âdemden anlardan ḡayrı kimse ol cezîreye yol bulmamışdır. Allâh u a‘lem¹⁹¹³.

¹⁹⁰⁷ sürüb (M. 172b)

¹⁹⁰⁸ diyu ta‘bîr eylemişlerdür M. 173a‘da yok.

¹⁹⁰⁹ İşraqu‘t-Tevârîh v. (12a)

¹⁹¹⁰ Müvekkil olup (H. 105a)

¹⁹¹¹ eyletüb altun (M. 173b)

¹⁹¹² Belіğâ (M. 173b)

¹⁹¹³ Allâh u a‘lem H. 105b ve M. 173b‘de yok. En iyisini Allâh bilir.

1. 20 **Zıkr-i Zekerıyyā ‘Aleyhi’s-Selām** peygāmberdür ben-i İsrāil’den Berhıyā oğlıdur¹⁹¹⁴ Racı’im bin Süleymān bin Dāvud ‘aleyhüme’s-selām’a çıkar. Pes nice zamān olmuşdur ki ben-i İsrāil’den peygāmbere gelmeyüb salṭanat ise Āşgāniler ile Rümiler mābeyninde nizā’ üzre devr idüp ben-i İsrāil kavmi giçe ve gündüz Allāh’a yalvārub peygā ricā eyledükleri ecilden Hakk subhāne Te’ālā Zekerıyyā’ya nübüvvet virdi. Zırā ol zamānda beytū’l maḳdis bir derece de ma’ mūr idi ki yimez içmez ve ‘ömrünce mescidden çıkmaz biñ ‘ābid vār idi ki içlerinden birisi Zekerıyyā ‘aleyhi’s-selām idi. Ve ol ‘ābidlerinün ekseri beytū’l muḳaddes mescidine nezirle gelmişdi. Ya’ni ki ben-i İsrail ‘ulemāsmuñ ve Mürtāz ‘ābidlerinün ‘ādetleri bu idi ki kaçan ‘avratları hāmile olsa Yā Rabbī eğer bu toğān erkek oğlān olursa senün ‘ibadetün için azād eyledük. Ve biz anuñ hıdmetünden geçdük diyu ‘ahd idüp erkek toğarsa mescide götürürlerdi. Kız toğarsa yine hıdmetlenmeyüb evlerinde tutub ‘ibadet tarıķını gösterürlerdi. Zekerıyyā daḫı ol ‘ālimlerden ve azādlulardan idi. Ve yine ben-i İsrāil ‘ulemāsından Fākūr nām ‘ābidiñ kıızı İşyā’yı helālliğe almışdı. / (99b) Ammā kendüsi yetmiş beş yaşına girince Hakk subhāne ve Te’ālā añā evlād lezzetin müyesser itmeyüb. Pes kendüsi pır olup hātunı hayızdan ḳalub her vechile evlāddan ümīd kesmişler iken Allāh u Te’ālā anuñ gönlüne ilhām idüp “rabbi heb lı min ledünke zürriyyeten ṭayyibeten inneke semı’u’d-du’ā”¹⁹¹⁵ ya’ni Ya Rabbi bañā ‘ālem-i ḡaybdan bir erkek oğul rüz eyle ki du’ālar ḳabül idici ve ḫācetleri revā eyleyüci sensün. “rabbi innı vehene’l ‘azmu minnı ve’ṣte’ale’r-ra’su şey’en velem ekün bi du’āike rabbi ṣaḳıyyen”¹⁹¹⁶ ya’ni Yā Rabbī pırlük ‘ālemüne¹⁹¹⁷ yetüştüm ḳocadum ve saçum ṣaḳālum ağardı. Ve bu ḫāle yetişünce itdüğim du’ālardan ve diledüğüm ricālardan beni maḫrūm eylemeñ “ve innı ḫıftu’l mevāliye min verā”¹⁹¹⁸ şimdi ki ḫālede ben ṣoḳmadan ḳorḳdum ve ḳavmimden ihtiyāṭ eyledim. Sā’ir peygāmbereleürün her ḳanḳısından ki evlād gelmedi ol ḳavm anuñ dınını ve şeri’atını

¹⁹¹⁴ Oğlıdur nesebi (H. 105b); (M. 173a)

¹⁹¹⁵ Āl-i İmrān, 3/38.

¹⁹¹⁶ Meryem, 19/4.

¹⁹¹⁷ ḫāline (M. 174a)

¹⁹¹⁸ Meryem, 19/5.

tağyir idüp kitabını zāyi' eyledi¹⁹¹⁹. Çün ki benüm evlādum olmadı. Pes benden sonra kavmim bu şeri' atı tağy ideler diyu havf eylerin dimekdir. “ve heb li min ledünke veliyyen yerişünî ve yerişü min âli ya'küb”¹⁹²⁰ ya'ni Yâ Rabbî bañâ bir oğul vir ki benden ve ol Ya'küb'dan peygâmbêrlük añâ mirâş kâlsun diyu Allâh u Te'âlâ'ya du'â ve tazarru' eyledükde Haqq Te'âlâ¹⁹²¹ Zekerıyyâ'nuñ du'âsını kabul eyledi¹⁹²². Ve mihrâbında 'ibâdete meşğül iken Cebrâil gönderüb Yağyâ'nuñ vücûda geleceğini muştuladı. Nite ki Qur'an-ı 'Azîm'de¹⁹²³ “innâ nübeşşiruke bi ğulâmin ismühü yağyâ lem nec'al lehü min kablu semıyye”¹⁹²⁴ ya'ni Zekerıyyâ'ya bir oğul muştuladuk ki anuñ adı Yağyâ idi. Ve andan evvel kimseye bu mağüle âd virilmemiştir. Pes Yağyâ demek diri dimekdür atası anası pîrler olup iki iki ulu meşâbesinde iken vücûda gelmeğın Yağyâ diyu âd verilmüştür. Ve Yağyâ vücûda geldükden sonra bir rivâyetde altı ây ve ba'zılar kavlince üç yıl sonra 'İsâ ('a.m) dağî dünyâya geldi. Ve bir aylık olduğı gibi ilhâm-ı Rabbâni ile Meryem anı beytu'l mağdis'den kaçardı. Ya'ni ki Mısır vilâyetine göçürdi. Tâ otuz yıla dek anda 'İsâ'yı terbiyet eyledi. Fe ammâ bu cânibde dağî ben-i İsrâil kavmi elbette Meryem'le 'İsâ'yı sen kaçırduñ/(100a) diyu Yünâniler'den Şâm vilâyetinde oturub pâdişâhluğ iden Herdûs'a haber virüb ol dağî 'İsâ'yı katl itmek için bir kaç def'a adam gönderüb isteyüb ve bu vechile nâbedîd olduklarını cümlesini Zekerıyyâ'dan bilüb katl eylemeğı muğarrer itdüklerinde Zekerıyyâ ('a.m) dağî Mısır'a toğrılıb firâr idüp. Ve lâkin ben-i İsrâil ardlarına düşüb yetişmeleri muğarrer olduğda bir ulu ağâcuñ altına gelüb eliyle işâret idüp fi'l hâl ulu ağâc ikiye yârilub Zekerıyyâ 'aleyhi's-selâm içine gizlenüb ağâc yine büsbütün olup aşlâ kovuğı ve yârığı olmayub. Pes Zekerıyyâ'nuñ izin izlüyerek anda geldiklerinde ağâcı büsbütün görmeleriyle içinde olmağ ihtimâli virilmeyüb. Lâkin İblîs 'aleyhi'l-la'ne gelüb sihirle içine girmek

¹⁹¹⁹ Eyerlerdi (M. 174a)

¹⁹²⁰ Meryem, 19/6.

¹⁹²¹ Bârî Hudâ (H. 106a)

¹⁹²² İdüp (M. 174b)

¹⁹²³ Nite kim Qur'an-ı 'Azîm'de ve Furkan-ı Kerîm'de Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm vâsıtasıyla inzâl idüp buyurur “bismillâhi'r-rağmâni'r-rağîm” (M. 174b)

¹⁹²⁴ Meryem, 19/7.

vârdır bıçkuyla biçseñüz maşlahatdur diyu ta‘lîm itmekle ‘ale‘l fevr bir bıçğu götürüb ben-i İsrâil ol ağacı biçüb ba‘dehū kâni yere tamlayub Zekerıyyâ ağac içinde idüğü ma‘lûm oldu¹⁹²⁵. Yaħyâ ‘aleyhi’s-selâm ise kâçub gizlenüb niçe zamânlar tışara çıkmayub Beytu‘l Mağdis‘de tã‘at ve ‘ibâdetüne meşğûl olmuşdu¹⁹²⁶. Eđerçi ki Zekerıyyâ‘ya Hağğ Te‘âlâ Yaħyâ‘yı virdikde yetmiş beş yaşında idi. Şoñradan¹⁹²⁷ ne miğdâr yaşaduğı ma‘lûm değıldir. Ve Lâkin ekşer ihtimâl müddet-i ‘ömri yetmişle seksen mâbeyinde iken helâk itmişleridi. Fe ammâ Zekerıyyâ ‘aleyhi’s-selâm‘ün mu‘cizâtundan bu üç mu‘cizesi dağî eşağğ rivayetle şâbitdür. Evvelkisi¹⁹²⁸ bu idi ki kâlemsüz kitâb iderdi. Ve her kaçan¹⁹²⁹ ehl-i Hind‘e mektûb yâzulmalu olsa kâlemsüz yâzardı. İkincisi¹⁹³⁰ bu idi ki şu üzerinde yürürdi aşlâ ayakları şuya bâtmazdı. Üçüncüsü¹⁹³¹ kaçan ki¹⁹³² küffâr nübüvvetine inânmadılar kendüsünden mu‘cize taleb eylediler ağâclara işâret kıldı. Gözleri önünde her biri yerinden yıkıldı.

1. 21 **Zıkr-i Yaħyâ ‘Aleyhi’s-Selâm** mürsel peygâmberdür dağî Zekerıyyâ ‘aleyhi’s-selâm hayâtda iken nübüvvet tãcını giydi ve risâlet ħil‘atini urundi¹⁹³³. Hağğ subğâne ve Te‘âlâ anuñ hağğında¹⁹³⁴ “ve âteynâhu‘l ħukme şabiyyen”¹⁹³⁵ ya‘ni biz Yaħyâ‘ya dağî oğlâncuğken ħikmet ve ma‘rifet virdik ki ħâlîkını bildi. Ve peygâmberele inândı. /(100b) Ve ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm‘ı taşdığ eyledi. Ve dağî ben Yaħyâ‘yı pâk yaratdum. Ve esirğeyici ħağğ eyledüm. Ve benden qorğucu ve ânasına ve âtasına muñ‘olucu yaratdum. Ya‘ni ki her cihetle perhizkâr idi. Aşlâ cabbârlığı yoğdı dimekdir. Bundan mâ‘adâ Qur‘ân-ı ‘Azîm‘de “ve selâmün ‘aleyhi yevme

---

¹⁹²⁵ olup (M. 175a)

¹⁹²⁶ olup qalmışdı (M. 175a)

¹⁹²⁷ ba‘dehū (M. 175a)

¹⁹²⁸ evvelki mu‘cize (M. 175a)

¹⁹²⁹ kaçan kim (M. 175b)

¹⁹³⁰ ikinci mu‘cize (M. 175b)

¹⁹³¹ üçünvi mu‘cize (M. 175b)

¹⁹³² kaçan kim (M. 175b)

¹⁹³³ tal‘atini uruldi (M. 175b)

¹⁹³⁴ hağğında buyurur (M. 175b)

¹⁹³⁵ Meryem, 19/12.

vülide ve yevme yemūtu ve yevme yub‘aşü hayyā”¹⁹³⁶ ya‘ni benüm selāmüm anuñ üzerine olsun çoğduğı ğünde vefāt eyledüği ğinde ve ğabrinden dirilüb çıķacađı zamānda dimekdür. Pes Yahyā ‘aleyhi’s-selām Bārī Te‘ālā’nuñ¹⁹³⁷ bu vechile mamdūhı olduğundan mertebesi ve derecesi nice ‘āliye idüği ma‘lūmdur. Ve zamān-ı nübüvvetünde Tevrāt ahkāmı ile ‘amel iderdi. Eđerçi ki ‘ilmen ihtilāf idüp “yā yahyā ğuzi’l kitābe bi-ķuvvetin”¹⁹³⁸ āyet-i kerīmesünden ya‘ni Yahyā bu kitābı ķuvvetle tut ve ğükmüni icrā eylemeğe diķķat it diyu emr olunduğundan añā müstaķil kitāb inmemişdür diyu beyān eylemiřdür¹⁹³⁹. Ve lākin eşağğı budur ki kitabdan murād Tevrāt’dur. Ya‘ni Tevrāt’ı ķuvvetle tut ve ğükümlerini icrā eylemekde sa‘y ve diķķatler it dimekdür. Ve bi’l cümle Yahyā ‘aleyhi’s-selām otuz yıl peyğamberlük eyledi. Eđerçi ki evā’ilde Tevrat ğükmi ile ‘amel eyledi. Ve illā Ğazret-i ‘İsā’ya buluşub nübüvvetini tařdīķ idüp ve ‘İsā ‘aleyhi’s-selām kendüyi ğalife nařb itdüđinden¹⁹⁴⁰ añlanan budur ki¹⁹⁴¹ evāğirinde İncil ahkāmı ile icrā-i řer‘ eylemişdür. Ve Herdos nām pādiřāhlarsa yuķāruda zıkr olunmuşdur. Yahyā peyğamberi ğāyetle severdi. Ve her ne işlerse anuñ şanışuğıyla işlerdi. Zırā ki müslümān olmuşdı. Ve Yahyā’nuñ peyğamber idüğini bilmişdi. Međer ki Herdos’uñ Herdānā dirlerdi bir ğarındāřı ğızı vār idi ki ğāyetle ğüsn ü cemāl řāğibi idi. Ba‘zılar dirler ki Herdos’uñ üveği ğızı idi. Pes her zamānda melāğatine ve behcet ve leřāfetine bāķub ğıza derun-ı dilden muğabbet eyleyüb alub ğātun idünmek isterdi. Ve lākin Yahyā’ya dāniřdiķda ol sañā ğarāmdur diyu men‘ itmekle Herdos dağı ol sevdādan ferāğat itmişdi. Ve lākin ol ğızuñ murādı Herdos’a kendüyi ğātun/(101a) itmek olduğı ecilden bunu fikr eylemişdi. Yahyā ğatlı olunmayunca bunuñ murādı müyeseer olmaya. Bu mekr üzerine bir ķāc def‘ a Herdos’uñ beřāřeti zamānunda ki benden murāduñ ne ise maķbūlümdür diyu ğıza söyledi. Ğız ol ğinde Yahyā’nuñ

¹⁹³⁶ Meryem, 19/15.

¹⁹³⁷ Bārī Te‘ālā’nuñ M. 175b’de yok.

¹⁹³⁸ Meryem, 19/12.

¹⁹³⁹ eylemişlerdür (H. 107a)

¹⁹⁴⁰ idüp (M. 176a)

¹⁹⁴¹ añlanan budur ki M. 176a’da yok.

bâşını kesilmesini ricâ eylerdi. Ve lâkin Herdos bu olacak maşlahat degüldür. Yaḥyâ tañrınıñ peygâamberidür. Böyle teklifi böyle teklifi ço diyu cevâbun virirdi. Aḥiru'l emr bir gün Herdos şarâb meclisün kırub sumât¹⁹⁴² çeküb inbisât üzre oturub 'iş u nevşe maşğül iken her dâne daḥî kendüyi tezyîn idüp nâz ve şive ile meclisine gelüb kadeḥi eline alub kemâl-i surûr ve şafâyla sâķilük idüp tamâm meclise ğirem ve Herdos'ıñ ṭabî'ati nerm olduḡda bel ki Herdânâ'yı ḥalvet devşürüb mucâma'at safâsına ruḥşat bulduḡda yine peygâamberüñ bâşını kesilmesini ricâ idüp ol daḥî serḥoşluk ḥâlinde rızâ virüp fi'l ḥâl Yaḥyâ 'aleyhi's-selâm'üñ mübârek bâşını kesilüb bir altun tebsi içine koyulub herdos meclisine ğötürdiler hemândem ol kesük¹⁹⁴³ bâşını tebsi içinde söyledi Yâ Herdos bu kız sañâ ḥarâmdur zinhâr buñâ el şunma diyu tenbîh eyledi. Vaḡtâ ki Herdos ol bâşını cevâba ğeldüğini işitdi. Mütḥayyir olup itdüği işe nedâmet eyitdi. Ve ol kızını yânuñdan ḳovdurub redd eyledi. Ve lâkin bâşını ğövdesünden ayırduḡlarında iki ṭamarlarınıñ aşlâ ḳanı diñmedi. Üzerine ṭoprâķ yıġa yıġa bir ṭâġ ğibi oldu. Depe peydâ oldu yine Yaḥyâ'nuñ ḳanı iki ḳuvvetlü bîñâr ğibi aḳub diñmesüne çâre olmadı. Pes 'Acem pâdişâhlarından ya'ni Âşġânilerden bir pâdişâh vâridi ki adına Ḥarados dirlerdi. Ben-i İsrâil bu vechile 'işyân idüp tañrınıñ peygâamberlerine ihânet idüp Zekeriyâ'yı bicdürüb ve 'İsâ'yı şulb itmek isteyüb ve Yaḥyâ'nuñ bâşını kesüb her birinden niçe mu'cize ğörüb¹⁹⁴⁴ inânmayub küfr üzre oldukları işitdi. 'Asker çeküb Beytü'l Maḳdis'e 'azm eyitdi. Vaḡtâ ki Dimaşķ'a geldi daḥî Yaḥyâ peygâamberüñ ḳanı diñmemüşdi. Ve ol da'vayla ğelmüşdi ki anlar nice Yaḥyâ'nuñ ḳanını sil-i revân eyitdilerse bu daḥî /(101b) ben-i İsrâ'il'üñ ḳanını otâġı önünden aḳar şu ğibi aḳıtmayınca el çekmeye. Bu ṭarîķle ekşerini ḳılıçdan ğeçüre ve bu niyyetle şehir-i Dimaşķ kenârında ḳondu ve buyurdu. Zâd nâm serleşkerini ben-i İsrâ'il'i ḳırmaġa ğönderdi. Bir rivâyetde yetmiş biñ kişinüñ bâşını kesüb ol maḥalde ḳanı aḳıtdı. Tâki Yaḥyâ'nuñ ḳanı diñdi. Ve ba'zılar kavlüñce öldüren Herdos'ı buldılar ğötürüb ol maḥalde bâşını kesdiler. Andañ soñra ḳanı sâkin

---

¹⁹⁴² sumâtun (M. 176b)

¹⁹⁴³ mübârek (M. 176b)

¹⁹⁴⁴ ğörmüşler iken (M. 177a)

oldı. Ammā Yahyā ‘aleyhi’s-selām’uñ müddet-i ‘ömri ne miqdār idüğü yāzılmamışdır¹⁹⁴⁵. Anā bināen biz daḡı beyān eylemedük ve mu‘cizatından bu mu‘cizesi eṣaḡḡ rivāyetle ṣābitdir ki Zekerıyyā¹⁹⁴⁶ Yahya ‘aleyhi’s-selām Şām vilāyetüne çıḡub ḡalkı ḡaḡ dīne da‘vet eyledükde nübüvvetine kimse inānmayub kendüsünden mu‘cize taleb eyledüklerinde¹⁹⁴⁷ ve eḡer Yahyā¹⁹⁴⁸ peyḡamber iseñ ḡüya ḡündüzün bize cümle nücümü ḡöster didiklerinde Yahyā ‘aleyhi’s-selām¹⁹⁴⁹ du‘ā eyledi. Fi’l ḡāl ḡüneş mevcüd iken cümle yılduzlar ḡök yüzünde zāhir olup ḡalk ‘ālemi ḡice içünde ki ḡibi temāşā eyledi¹⁹⁵⁰.

1. 22 **Zıkr-i ‘İsā ‘Aleyhi’s-Selām** ulu’l ‘azm peyḡamberdür. Ādı Mesīḡ’dür [Vālidesi Meryem bint-i ‘İmran bin Māşān’dür. Ve ba‘zılar kavlince Meryem bint-i ‘İmrān bin Ya’saham bin Umūr bin Mīşā bin ḡırḡıyā bin Aḡrık bin Yūşām bin ‘İzāz bin Mazyā bin Yāvaş bin Deyhu bin Yārim bin Yahfā Şāz bin İbyā bin Racī‘im bin Süleymān bin Dāvud ‘aleyhumā’s-selām’dür.]¹⁹⁵¹ Ve bi’l cümle behr taḡdīr Meryem’uñ nesebi Süleymān’a çıḡar nihāyet ‘İmrān Yāşham oḡlıdur. Yoksa Māşān oḡlıdur. Hemān iḡtilāf bundadır. Ve ammā Meryem’uñ ḡoḡduḡı bu vechile vāḡı‘ olmuşdur ki kaçan vālidesi ḡanne ki Fāḡūr’uñ ḡızı idi. ‘İmrān’dan yüklü oldı. Ol zamānda evlā ḡeldüğü üzre ḡarnındaḡını erkek olmak ümīdle Beytu’l muḡaddes mescidine nezr eyledi. Nite ḡur‘ān-ı ‘Azīm’de “iz ḡālet imraete imrāne rabbi innī nezertü leke mā fi baḡnī muḡarraren fe teḡabbel mini”¹⁹⁵² ya‘ni kaçan ki¹⁹⁵³ ‘İmrān’uñ ḡātūnı ḡanne ḡāmīle oldı Yā Rabbi ben bu ḡarnumdaḡı oḡlāmı senüñçün azād eylerüm dilerin ki ḡabūl eyleyesin dimişdi. “fe lemmā veza‘athā ḡālet rabbi innī

¹⁹⁴⁵ ma‘lūm deḡıldür (M. 177b)

¹⁹⁴⁶ Zekerıyyā peyḡamber vefāt olunduḡdan soñra (H. 108a); Zekerıyyā (‘a.m) vefāt olunduḡdan soñra (M. 177b)

¹⁹⁴⁷ eyledükde (H. 108a)

¹⁹⁴⁸ eḡer Yahyā M. 177b’de yok.; Yahya H. 108a’da yok.

¹⁹⁴⁹ Yahyā ‘aleyhi’s-selām Rabbi ‘izzetde (M. 177b)

¹⁹⁵⁰ eylediler (H. 108a)

¹⁹⁵¹ İşrāḡu’t-Tevārīḡ v. (12b)

¹⁹⁵² Āl-i-İmran, 3/35.

¹⁹⁵³ ḡaçankim (M. 178a)

vaẓa' tuhā/(102a) unṣā¹⁹⁵⁴ ṣol vaḳit ki ḥamlını vad' eyledi. Ya Rabbī ben erkek ṭoğurmadum kız ṭoğurdum. Ya'ni ki ol zamāna gelünce kızlardan kimse mescide nezr olunmuş değüldi. Pes ṭoğurduğı erkek olmayub Meryem olduḳda nezri rāst gelmedüğüne ğuṣṣalanub 'özr eyledükde “fe teḳabbelehā rabbuhā bi ḳabūlin ḥasenin fe enbetehā nebāten ḥasenen”¹⁹⁵⁵ Ḥaḳḳ subḥāne ve Te'ālā Meryem'i ḥüsn-i ḳabūlla ḳabūl eyledi. Ya'ni erkek yerine makbūl gördi. Ve añā ṣalāḥiyyet ve diyānet müyesser eyledi. Zekerıyyā peyğamber 'aleyhi's-selām'a vaḥy idüp Meryem'i mescide aldurdı. Ve kendü ḥātununuñ kızḳārındāşı kız olmağla āḥir kimesneye virmeyüb terbiyeti ile muḳayyed kendüsi oldı. Vaḳtā ki Meryem beş yāşına vārdı. Zekerıyyā anuñçün ḥücesünde bir miḥrāb düzdürüb ve añā Tevrāt'ı ta'lim idüp ğice ve gündüz 'ibādet meşğül eyledi. Ve kendüsi tışara ğitmeli olsa ḥücreyi kilidlerdi. Miftāhını yānında ğütürürdi. Pes bir ğün Zekerıyyā tışaradan ğeldi. Meryem'ün ḥücesini kış ğünleri iken yānında tāze meyveler buldı ki bir rivāyetde tāze üzüm ve ba'zılar ḳavlince incir idi. Ta'accub eyleyub “ennā leki ḥāzā”¹⁹⁵⁶ ya'ni bu yemiş sañā ḳandan ğelmüşdür diyu ṣordı. “ḳālet hüve min 'indillāhi”¹⁹⁵⁷ Meryem daḥi cevāb virüp Ḥaḳḳ Te'ālā ğönderdi diyu beyān eyledi. Pes Zekerıyyā kış ğününde yāz yemişi olduğundan bu remzi anladı ki kendüsi ḥātūnı evlāddan ḳālmışlar iken yine 'ināyet-i Ḥaḳḳ'la veled ricā eyleseler vücūda gelmesi mümkün ola. Ḥattā bu kışşadan ṣoñra Allāh u Te'ālā'ya¹⁹⁵⁸ du'ā idüp oğlı Yaḥyā'yı Cebrāil 'aleyhi's-selām muṣtulanmuşdur. Ve bi'l cümle Meryem ğice ve gündüz¹⁹⁵⁹ 'ibādet ve ṭā'atla ḥuṣūşan ḳıfl altında zabṭ olunub ḥıfz ve ḥarāsetle on yāşına vārdı¹⁹⁶⁰. Andan ṣoñra iki def'a ḥayz ḥāli vaḳi' oldı. Üçünci def'a da ḥayızdan pāḳ olduğı ğibi Cebrāil 'aleyhi's-selām ğeldi. “fe temeṣṣele lehā beşeran seviyyā”¹⁹⁶¹ añā beşer ṣüretinde ğöründi ve

¹⁹⁵⁴ Āl-i-İmran, 3/36.

¹⁹⁵⁵ Āl-i-İmran, 3/37.

¹⁹⁵⁶ Āl-i-İmran, 3/37.

¹⁹⁵⁷ Āl-i-İmran, 3/37.

¹⁹⁵⁸ Bārī Ḥudā'ya (H. 108b)

¹⁹⁵⁹ ğice ve gündüz H. 108a'da yok.

¹⁹⁶⁰ ğirdi (M. 178b)

¹⁹⁶¹ Meryem, 19/17.

Meryem'ün kaftanı yānına nefes eyledi. Ammā Meryem'ün bābası 'İmrān'ün Ya'kūb nām qarındāşınıñ Yūsuf adlu bir oğlı vār idi ki ol daħı toğduqda mescide / (102b) nezr olunub ba'dehū büyüyüb naccārлық şan'atın öğrenüb ve eline girince mescide ki 'ibādetlere ħarc idüp şalāħ ve diyānetle rūziğārın geçürürdi¹⁹⁶². Ve kaçan ki Zekeriyā'nuñ bir mühimmi olup Meryem'ün hücesini açmağa ve şuyunu götürmeğe eli dönmese miftāħı ol Yūsuf'a virüb Meryem'ün şuyun ol götürürdi edeble kapuyı açub şuyunu içeriye koyub ašlā Meryem'ün yüzine toğrı bākmayub yine kapuyı perkidüp gıderdi. Bu vechile Zekeriyā'nuñ māni'i olup Yūsuf ol ħidmeti edā eyelemek bir iki def'a ancağ vāқи' olmuşdı. Pes şol zamān ki Cebrāil 'aleyhi's-selām beşer şüretinde Meryem'e göründi. Ba'zılar dirler ki Yūsuf şüretinde görünmüşdi. Ĥattā Yahūdiler Meryem'e töhmet idüp ħāşā görünen Yūsuf kendüsi idi. Cebrāil 'aleyhi's-selām değıldi. Bu nedendir ki zalālete düşüb kāfir olmuşlardır. Vaqtā ki Meryem hücesini berkidüp başını yaykayub andan giysisün giyüb oturdı. Cebrāil 'aleyhi's-selām sūret-i beşerde pencereden içeru girdi Meryem korkub “e'ūzu bī'r-raħmāni minke in künthe teķiyyen”¹⁹⁶³ ya'ni Allāh'a senden şıgınurun eğer Müslümān iseñ ve Allāh'dan korkarsañ ve bunda yāramaz fi'l қаşdına gelmiş iseñ didikde Cebrāil 'aleyhi's-selām Meryem'ün korkduğını gördi. “enā rasūlü rabbiki li-ehebe leki ğulāmen zekiyyen”¹⁹⁶⁴ ya'ni ben Allāh'ın Rasūlüyüm aniñçün geldüm ki sañā bir pāk oğul virem ki atā belinden inmemiş ve nuţfeden ħāşıl olmamış ola bilki havā-i laţifden yarādılmış olup Ĥaqq subħāne ve Te'ālā'nuñ kudret-i ğülzārında bir ğanca-i mümtāz ve irādet-i bāğında bir ser u serfirāz ola ki bu ħalkı 'ālem-i mu'atţir ve enfās-ı müteberrikesi қalub ben-i ādem'i kendine musahħar eyleye ħuşuşan luţuf ve iħsāni ħār-ı siyāh-ı ħucūr Meryem ve şemīm-i aħlākı bī ğirān-ı ħāk ve ħāre ğir anmaya ğüher ğibi mükerrem kıla diyu¹⁹⁶⁵ ħaber virdikde Cebrāil emīnün sözünden

---

¹⁹⁶² geçürüb (H. 109a)

¹⁹⁶³ Meryem, 19/18.

¹⁹⁶⁴ Meryem, 19/19.

¹⁹⁶⁵ ħuşuşan luţuf ve iħsāni ħār-ı siyāh-ı ħucūr Meryem ve şemīm-i aħlākı bī ğirān-ı ħāk ve ħāre ğir anmaya ğüher ğibi mükerrem kıla diyu M. 170a'da yok.

Meryem'ün gönlü emîn olub. “enne yekūnu lî ğulāmün ve lem ekü baġiyyen”¹⁹⁶⁶ ya'ni benden nice oġul hāşıl olur ki helâlden ve harâmdan/(103a) kimse benüm dâmenime el şunmamışdır didikde Cebrâil ‘aleyhi’s-selâm cevâb virüp “kezâliki kâle rabbuki hüve ‘aleyye heyyinün ve li nec‘alehü âyeten linnâsi ve raġmeten minnâ ve kâne emran maġziyyâ”¹⁹⁶⁷ ya'ni gerçek dirsən sañâ helâlden ve harâmdan kimse yâpışmamışdır. Ve lâkin Hâġġ Te‘âlâ’ya bu nesne âsândır nite ki Âdem peygâmbəri atâsı anâsı yoġken yâratmışdır. Bunuñ hod anâsı vâr nihâyet atâsı yokdur ve irâdetullâh bunuñ¹⁹⁶⁸ üzerine dir ki ol oġlân Hâġġ’uñ kemâl-i kudretünden bir ‘alâmet ola ki ve ben-i âdem hâlķuñ şun‘-ı pâkini¹⁹⁶⁹ bu vechile daġî müşâhede eyleye¹⁹⁷⁰. Ve Hâġġ subġâne ve Te‘âlâ ol senden toġacaġ oġlâna iki âd vermişdir ki biri Mesîh ve biri ‘İsâ’dur. Toġduġı zamânda sen daġî ol vechile âd koyasın diyu tenbîh eyledi. Nite ki Ķur‘ân-ı ‘Azîm’de “innallâhe yubeşşiruki bi kelimetin minhu’smuhû’l-mesîh”¹⁹⁷¹ ya'ni Allâh u Te‘âlâ sañâ bir kelime ile beşâret eyledi ki anuñ ismi Mesîh’dür. Kelimeden murâd lafz-ı kün’dür. ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm Allâh u Te‘âlâ’nuñ bir kerre ol dimesiyle olmuşdur. Ve andan Cebrâil ‘aleyhi’s-selâm ‘İsâ’nuñ evşâfundan beyân idüp “vecîhen fi’d-dünyâ ve‘l âġirati”¹⁹⁷² ya'ni Hâġġ Te‘âlâ sañâ virdüġi oġul dünyâda ve âġirette ‘izzete ve devlet essîdür. “ve mine’l muġarrabîn”¹⁹⁷³ daġî Hâġġ Te‘âlâ’nuñ muġarreb ħullarundandır.¹⁹⁷⁴ “ve yukellimu’n-nâse fi’l meġdi kehlen”¹⁹⁷⁵ daġî şabîliġi ħâlinde iken¹⁹⁷⁶ ħâlķa söyle ve insânı Hâġġ dîne da‘vet eyler. Vaġtâ ki bu şifâtları Meryem Cebrâil’den işitdi. ‘İsâ’nuñ peygâmbere olâcaġını taġġik eyitdi. Ve’l hâşıl Cebrâil ‘aleyhi’s-selâm bu sözlerden soñra Meryem’ün yañına üf

¹⁹⁶⁶ Meryem, 19/20.

¹⁹⁶⁷ Meryem, 19/21.

¹⁹⁶⁸ hod anâsı vâr nihâyet atâsı yokdur ve irâdetullâh bunuñ M. 179b’de yok.

¹⁹⁶⁹ şun‘unu bile M. 179b’de yok.

¹⁹⁷⁰ ki ve ben-i âdem hâlķuñ şun‘-ı pâkini bu vechile daġî müşâhede eyleye H. 109b’de yok.

¹⁹⁷¹ Âl-i-İmran, 3/45.

¹⁹⁷² Âl-i-İmran, 3/45.

¹⁹⁷³ Âl-i-İmran, 3/45.

¹⁹⁷⁴ ħullarundandır. Nitekim Ķurrr’ân-ı ‘azîm’de buyurur (M. 180a)

¹⁹⁷⁵ Âl-i-İmran, 3/46.

¹⁹⁷⁶ ħâlinde iken ve beşikte iken (H. 109b)

didi ve ğitdi. Andan 'İsā'ya hamli zūhūr eyitdi. Eđerçi ki ba'zı mel'unlar Zekerıyyā ile ve ol neccār Yūsuf ile Meryeme tōhmet eylediler. Fe ammā kāfir olduklarını ve Meryem ol tōhmetlerden berī idüğünü Hāḫḫ subḥāne ve Te'ālā Qur'an-ı 'Azīm'de beyān idüp “ve meryeme'bnete 'imrāne'lletī aḥṣanet fercehā fenfecahñā fihi min rūḥinā ve şaddakat bi- kelimāti rabbihā ve kütübihī ve kānet mine'l kānitin”¹⁹⁷⁷ ya'ni 'İmrān kıızı Meryem ki fercini şaḫladı. Ve kendüsini nā-maḥremden şaḫandı. Pes/(103b) biz kendü rūḥumuzdan añā nefḥ eyledük. Ya'ni eri yoğken 'İsā'yı añā oğul virdik. Ol daḥī iḥsānumuzı bildi. Ve Tañrı'nun kelāmını taşdıḫ eyledi. Ve kitāblarına ināndı. Ve Allāh'ın emrine muṭi' oluculardan oldı. Ve bi'l cümle Meryem 'İsā'yı toḫuz āy ḫarında ğötürdi. Ve kendü namāza ṭurduğı zamānda 'İsā ḫarında tesbīḥ itdüğünü işidirdi. Vaḫtā ki va'desi yetdi 'İsā'nun toğması muḫarrer oldı. Burisi? ḫālide Meryem ḫücesünden çıḫdı. Ve şaḫrāya toğrı çekilüb bir ḫurumuş meyveden ḫālmış ḫurmā ağācının altına vārub vaz'-i hamli eyledi. Ve ḫalkun tōhmet ideceklerini bilüb “yā leytenī mittü ḫabule ḫāzā ve küntü nesyen mensiyyen”¹⁹⁷⁸ didi. Ya'ni nolaydı ben bundan evvel ölmüş unutulmuş ğitmiş olaydım diyu derünundan āḥ eyleyüb. Ammā ayāğı altından derḫāl bir āvāz işitdi ki Yā Meryem ğuşşalanma ve incinüb üşenme ki taḫdīr-i Rabbānī böyle eyledi. İmdi ayāğın altında çıḫān bınārdan iç. “ve hüzzī ileyki bi- ciz'i'n-naḫleti tūsāḫiṭ 'aleyki ruṭaben cenıyyen”¹⁹⁷⁹ ya'ni ḫurmā ağācını depret ki üzerüne ḫurmā dökülsün ve ol ḫurmālardan yi diyu işāret olundu. Ba'zılar dirler ki ayāğı altından söyleyen 'İsā idi. Ve ammā bir rivāyetde Cebrāil 'aleyhi's-selām idi. Pes Meryem ol ḫurumuş ḫurmā ağācını silkti. Fi'l ḫāl yeşerüb yabrāḫlanub tāze yemişleri aşāğa düşdi. Meryem ol şudan içdi¹⁹⁸⁰. Ve ḫurmādan¹⁹⁸¹ yedi. Ğövdesinde ki za'ifi ğidüp Allāh u Te'ālā'ya şükr eyledi. Aşlı budur ki ol zamāndan beru loḫuşa olān 'avratlar ḫurmā yimek ol olmazsa ḫāniğ-i ḫelvā isti'māl itmek 'ādetdür. Ḳuvvetlerine ve istirāḫatlarına

¹⁹⁷⁷ Tahrım, 66/12.

¹⁹⁷⁸ Meryem, 19/23.

¹⁹⁷⁹ Meryem, 19/25.

¹⁹⁸⁰ İçüp (M. 181a)

¹⁹⁸¹ ḫurmālardan (M. 181a)

sebebdür. Andan Meryem Mûsa şerî'ati üzerine şavm u şumaṭla 'ibâdete ya'ni ol gün söylemeyege niyyet idüp ba'dehû 'İsâ'yı götürüb gören 'âbidler töhmete ve Zekeriyâ'ya bunu hıfz idememişün diyu ṭa'n ve şamâtata bāşlayub andan “yâ uḥte ḥārūn”¹⁹⁸² ya'ni Ey Hārūn'ūñ kızkarındaşı sen Süleymān nebīnūñ neslinden olup senūñ aşlīnda bu töhmetle kimse yoğidi. “mā kāne ebūki'mrā'e sev'in”¹⁹⁸³ daḥi senūñ bābāñ yārāmaz kişi değüldi/(104a) “ve mā kānet ümmiki bağıyyen”¹⁹⁸⁴ daḥi senūñ anānda daḥi azğunluk görünmemüşdi. Pes sen bu oğlānı neden bulduñ didiklerinde Meryem kendüsi şavm u şumaṭa niyyetlü olmağın söylemeği ihtiyār eylemeyüb buñā sorun diyu remizle 'İsâ'ya işâret eyledükde ol 'âbidler Meryem'i musahḥar idüp şimdi ṭoğān oğlān söylese mi gerekdür diyu gülüşdüklerinde Hāḫḫ subḥāne ve Te'ālā 'İsâ'ya nuṭḫ virüb hemān yātduğı yerden “innī 'abdullāh”¹⁹⁸⁵ ya'ni ben Allāh u Te'ālā'nuñ ḫuluyın “ātāniye'l kitāb”¹⁹⁸⁶ ol¹⁹⁸⁷ Allāh u Te'ālā bañā kitāb virdi. Ya'ni İncil öğretti ki sekiz biñ ve daḥi dört yüz yigirmi bir âyetdir. “ve ce'alenī nebiyyen”¹⁹⁸⁸ daḥi beni peygāmbere kıldı. Ya'ni hemān şabāvet 'āleminde bañā nübüvvet virdi. “Ve ce'alenī mübāreken eynemā küntü”¹⁹⁸⁹ daḥi beni mübāreke eyledi. Her ḫanda olursam ḫudümümde yemez ḫodı “ve evşānī bi'ş-şalāti ve'z-zekāti mā dümtü ḫayyen”¹⁹⁹⁰ ya'ni ḫayd u ḫayatta olduğumca namāz ḫılmağı ve oruc ṭutmağı bañā emr eyledi. “Ve berran bi-vālideti”¹⁹⁹¹ daḥi anama muṭī' olmağı buyurdi. “ve lem yec'alnī cebbāran şaḫiyye”¹⁹⁹² Allāhu'l-ḫamd ki¹⁹⁹³ bed baḫt ve şaḫī yaratmadı. “ve's-selāmu 'aleyye yevme vulidtü ve yevme emūtu ve yevme ub'aşū

---

¹⁹⁸² Meryem, 19/28.

¹⁹⁸³ Meryem, 19/28.

¹⁹⁸⁴ Meryem, 19/28.

¹⁹⁸⁵ Meryem, 19/30.

¹⁹⁸⁶ Meryem, 19/30.

¹⁹⁸⁷ İmdī (M. 181b)

¹⁹⁸⁸ Meryem, 19/30.

¹⁹⁸⁹ Meryem, 19/31.

¹⁹⁹⁰ Meryem, 19/31.

¹⁹⁹¹ Meryem, 19/32.

¹⁹⁹² Meryem, 19/32.

¹⁹⁹³ Ki beni (H. 110b); Elḫamdülillāh ki (M. 181b)

ḥayyā¹⁹⁹⁴ dahī Ḥaḫḫ celle ve ‘alānuñ selāmu benüm üzerime dir toğduğum ğünde ve öldüğüm demde¹⁹⁹⁵. Ve tekrār ḥayāt bulub ḳālḳduđum zamānda diyu bu tafşil üzre söyledi. Vālidesi Meryem’i töhmetden berī eyledi. Fe ammā evvel sözi ‘ubūdiyyetini beyān eylemek oldu ki ‘Īsā ḥāşā Tañrı’nuñ oğlıdur diyenleri tekzīb eyledi. İkinci sözi bañā kitab virdü didüğüdür ki Ḥaḫḫ Te‘ālā añā anası ḳarnında iken Īncil’i öğretdüğüne delıldür. Üçüncü sözi beni nebi ḳıldı didüğüdür ki sā’irlere nübüvvet ḳırkından şoñra verilüb Ḥadret-i Ādem’e ḥalḳ olduğı ḥinde ve ‘Īsā’ya hemān rahme düşdüğü zamānda risālet virildi diyenlerün sözlere bunuñla şābitdir. Ve ammā ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām toğduğı ğibi bir ḳac ‘alāmet zāhir olmuşdı ki her biri nübüvvetine delālet itdüğü muḳarrerdür. ‘Alāmet-i evveli bu idi ki toğduğı ğibi cümle kiniselerdeki¹⁹⁹⁶ butlar yüz üstüne yııldı. Ruhbānlar ve Keşişler bu ḥāleti/(104b) görüb ta‘accub eyitdiler¹⁹⁹⁷. İkinci ‘alāmet bu idi ki ol zamāna ğelince divler ben-i ādem’e ḳarışurlardı. Ve mābeynlerinde vahşet olmayub insānla buluşurlardı. Pes ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām toğdı cümle divler anuñ ululuğunu görüb ḳasāvetlerinden her biri tağlara ve berr u beyābāna tağıldı. Üçüncüsü faḥr-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem’den rivāyet olunāndır ki İblis ‘aleyhi’l-la‘ne sā’ir peyğāmbler toğduğları ḥālede yetişürdü. Bu ḫarīḳle fitne ve fesād eylemeğe çalışırdı. Fe ammā ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām toğduğda feriştelere bir vechile şiyānet eyitdiler ki aşlā şeyḫan yānlarına uğrayamadı.¹⁹⁹⁸ Ve hiçbir vechile¹⁹⁹⁹ fesāda mübāşeret idemedi. Bu ḥāl üzerene ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām tamām bir āylıḳ oldu. Ve otuz ğünlük iken bedir olmuş āy ğibi nūr ile kāyināt ḫoldı. Pes bir ğün Yūnān tarafından bir niçe ‘ālimler muḳaddemā nazār ḳılıub ‘Īsā’nuñ şeref-i tāli‘ini bilüb pādişāhları cānibinden bir ḳat‘a altun ve bir miḳdār taḫm-ı şabr ve bir pāre ğünlük hediyesiyle ‘Īsā’yı ziyāret için Beytu’l Maḳdis’e ğelmişler idi. Ve anlaruñ ğeldüğü zamānda pādişāh olān ‘Arḫos’a ḫaber

---

¹⁹⁹⁴ Meryem, 19/33.

¹⁹⁹⁵ ğünde (M. 181b)

¹⁹⁹⁶ kiliselerdeki (M. 182a)

¹⁹⁹⁷ ḳıldılar (M. 182a)

¹⁹⁹⁸ Buhāri, **Bedü’l Halk**, 10.

¹⁹⁹⁹ Ve hiçbir vechile (M. 182a)

virilüb ol daħi ol misāfiri götürüb ‘İsā’nuñ şeref-i ʔālī’in bilüb ve götürdükleri hediyelerden murādları ne idügin şorub. Altun anlarda cevherlerüñ a‘lāsıdur. Nite ki ‘İsā cemi‘ maħlūqātīñ bī hemtāsıdur. Ve taħm-ı şabr niçe şikesteleri dürüst idicidir nite ki ‘İsā marazları ve hastaları şıħħate irgörücüdür. Ve günlük ateşe urulduğı zamānda ʔoħusu göge ʔoğru gidicidür nite ki ‘İsā ‘aleyhi’s-selām büyüdükdēn şoñra göge çekilse gerkdür diyu cevāb virdiklerinde ‘Arʔos ‘İsā’nuñ kerāmetin añladı. ‘İsā büyüyüb halkı kendine uydurub salṫanatı elinden gide diyu hafvından öldürmeğı mukarrer eyledi. Fe ammā Meryem bu hāleti ve ‘Arʔos’da ki niyyeti ʔuydı. Hicret eylemek lāzımdır diyu Mışır’a ‘azīmet kıldı. Ancak ‘ammisi oğlı Yūsuf yānınca bile idi. Ve kendüsi merkebine binüb ‘İsā’yı ʔoltuğuna/(105a) alub ʔarçlığı ve zād u zevādesi yoğken Allāh u Te‘ālā’ya tevekkül kılub yolda başağ düşürürüñ ve anı ğidā idinüb geçinürüñ. Vilāyet-i Mışır’a vārdılar. Anda bir a‘lā köyde faṫr u fāṫa ile temekkün kıldılar. Nite ki²⁰⁰⁰ Hāṫṫ subḫāne ve Te‘ālā ʔur‘ān-ı ‘Azīm’de²⁰⁰¹ ol köyi vaş idüp “ve eveynā hümā ilā rabvetin zāti ʔarārin ve me‘in”²⁰⁰² ya‘ni biz oğluyla Meryem’i bir göz açıkluğı ni‘meti ve şuyı bol yere eyledik dimekdir. Ve ba‘zılar dirler ki ol köy Şām vilāyetünden Ğūṫa idi ki Dimaşṫ’a yağındır. Rivāyet iderler ki cihānda dört köyüñ āb ve havāsı memdūḫdur Semerṫand’uñ Sufad’ı²⁰⁰³ ve Dimaşṫ’uñ Ğavṫa’sı ve Eyleñ nehri ve Bavā’nuñ Şa‘b’ı ve bi’l cümle bu dört pāre köyüñ şerefini ve leṫāfeti Kitābu’l Mesālik’de ve Kitābu’l Memālik’de beyān olunmuşdur. Vaṫtā ki Meryem ve ‘İsā oğlı Yūsuf ol köyde ʔarār eylediler. Köy kethudāsı olān kimesne anları hoş ʔıtdı ve ğarīblerdir diyu in‘am ve iḫsānını darīg eyledi. Bu hāl üzerine ‘İsā on iki yāşına ğirdikde bir ğiçe ol kethudā’nuñ evine hırsız ğirdi. Ve cemi‘ mālıñı uğurlanub kethudāyı ve tevābi‘ini ve Meryem’i perişān hāle²⁰⁰⁴ eyitdi. Pes ‘İsā bunlaruñ ʔasāvetlerini gördi. Ğuşşālanmañıza sebep nedir

²⁰⁰⁰ Nite kim (M. 182b)

²⁰⁰¹ Furṫān-ı ḫakīme Cebrā‘ilü’l Emīn vāşıtasıyla Muḫammed Muşṫafā’ya vaşfedüb Bismillāhi’r-raḫmāni’r-raḫīm (M. 183a)

²⁰⁰² Mu‘minūn, 23/50.

²⁰⁰³ Şa‘d’ı (M. 183a)

²⁰⁰⁴ hāle M. 183b’de yok.

diyu şordı. Anlarda vâkı‘ hâli beyân eyledüklerinde ‘İsâ köy kethudâsına hitâb eyledi. Dün ğice eviñde konuğuñ olân kimesneleri ğetür diyu söyledi. Kaçan ki²⁰⁰⁵ ol konuğlar ğeldiler. ‘İsâ’nuñ karşıusunda havf ve haşyetle tırdılar. Meğer içlerinde biri ğözsüz ve biri kütürüm idi. Andan ‘İsâ kütürüme söyledi. Ğözsüzüñ boynuna binüb andan yukâru pençereye çıkub esbâb uğurlanân hücreye in diyub işâret eyledi. Anlar eyitdiler biz ikimizde sağatlaruz ânuñ ğibi işe kâdir değilüz. ‘İsâ ise ğice ne hoş kâdir olduñuz. Ve esbâbı uğurlamağa ne ğüzel fırsat bulduñuz didikde artuğ inkâra mecâlleri kâlmadı. Ve uğurladukları mâl ve menâli her biri ikrâr eyledi. Hemân adam şâldılar ve kethudânuñ mâmülki bir eksüksiz ğetürdiler. Kethudâ ve ehl-i karye bundan katı haz eyitdi²⁰⁰⁶ ki ‘İsâ’ya ve Meryeme ri‘âyeti arturdılar./(105b) Hattâ uğurlanân mâliñ nişfını ‘İsâ’nuñ levâzımına ta‘yîn eylediler. Ba‘de zamânin yine ol kethudâ bir ğün bir düğün eyledi. Dınlerinde²⁰⁰⁷ şarâb içmek helâl olmağla ğelenleri vâfir yedürüb içürdi²⁰⁰⁸. Şöyle oldu ki küpleri boşâldı ve tulumları boş kâldı. Bu hâletden soñra evine bir ‘izzetlü konuğ ğeldi. Ortaya²⁰⁰⁹ şarâb ğetürülmesi lâzım oldu. Ve illâ ne kadar ki yokladılar şarâb bulunmadı. Ve kuyular dibinde bir kaatre bâde ğörünmedi. Kethudâ bu hâle târıldı. Şöyle kim fucı ğibi yüreği yârıldı. ‘İsâ ânuñ ğuşşasını ğördi. Şarâb hâneye ğirdi. Her kañğı fucıya el urduysâ tobtolu buldı. Ve bi’l cümle ğün ğünden ‘İsâ’nuñ kerâmeti ve nübüvvetinüñ ‘alâmâti zâhir olmağa bâşlayub tâ otuz yaşına vârinca anda tırdı. Âhir yere hareket itmemeği evlâ ğördi²⁰¹⁰. Andan soñra Hakk subhâne ve ta‘âlâ cenâbından²⁰¹¹ emr olundu ki yine Beytu’l Mağdis’e vâra. İncil aĥkâmı ile halkı dın-i islâma da‘vet kıldı. Ve kendinüñ nübüvvetini ve şâhib-i kitâb olduğını ve risâletini âşikâre eyleye²⁰¹². Pes ‘İsâ

---

²⁰⁰⁵ Kaçan ki M. 183b’de yok.

²⁰⁰⁶ İtdiler (H. 112b); (M. 183b)

²⁰⁰⁷ düğünlerde (M. 184a)

²⁰⁰⁸ içirürdi (M. 184a)

²⁰⁰⁹ önüne (M. 184a)

²⁰¹⁰ itmedi(M. 184a)

²⁰¹¹ cânibinden (M. 184a)

²⁰¹² söyledi (M. 184a)

‘aleyhi’s-selām Beytu’l Mağdis’e geldi. Ve mescid içre oturub İncil’i okudu²⁰¹³. Ve ben-i İsrâil’i dîne da‘vet eyledi. Anlar ise nübüvvetine inānmadılar. Peyğāmbere iseñ mu‘cize göster diyu söylediler. Andan ‘İsā ‘aleyhi’s-selām ben-i İsrâil’e hitāb idüp “ennī ehluku leküm mine’t-ṭini ke-hey’eti’t-ṭayri fe’neḥu fihi fe yekūnu ṭayran bi-iznillāh”²⁰¹⁴ ya‘ni ben siziñçün kuş şeklinde bālçıkdan bir nesne düzin ve añā bir kerre üf diyeyin Allāh u Te‘ālā’nuñ emriyle uçsun ğitsün. Sā‘ir kuşçağızlar ğibü pervāz itsün²⁰¹⁵. “ve übriu’l-ekmehe ve’l-ebraş”²⁰¹⁶ daḥi anādan gözsüz toğānları gözlü eyleyeyin. Ve ‘ilāca kâbil olmayan cüzzāmları ve abraşları marazdan kurtarayın “ve uḥyi’l mevte bi-iznillāhi”²⁰¹⁷ daḥi Ḥaḳḳ celle ve ‘alā’nuñ emriyle ölüyi dirildeyin didikde anlar daḥi döndi. Sözlereñ eri ol diyu ‘İsā’nuñ mu‘cizātına muntazır oldılar evvelā ‘İsā ‘aleyhi’s-selām didüği²⁰¹⁸ ğibi bālçıkdan bir kuşçağız/(106a) düzdi bir kerre üf didi²⁰¹⁹ ḥayāt bulub uçdı. ‘Ulemā ol kuşçağızı²⁰²⁰ yarasadır diyu beyān eylemişlerdir. Andan şoñra daḥi mu‘cize taleb eyledüklerinde ve içlerinden bir abraşı ve bir anadan gözsüz toğmuşı ḥoş ḥāl idüp marazlarından kurtardı. Ve ekme olānuñ gözlerin açdı. Ba‘dehū tekrār mu‘cize taleb eyleyüb Nūḥ oğullarından Sām’uñ kabrini gösterüb işte bunu iḥyā eyle didiklerinde ‘İsā ‘aleyhi’s-selām ol kabr olduğı dereye yaḳın vārub Yā Sām bin Nūḥ ḳum bi iznillāh didikde hemān yer deprenüb ol maḳbere ikiye yārılıb şaçınuñ şaḳālınıñ toprağını dökerek Nūḥ oğlı Sām kabirden yukāru ḳālḳub andan ‘İsā ilerü vārub sen kimsün diyu su‘āl itdükde ben Nūḥ oğlı Sām’um diyu cevāb virüb yā ben kimüm didikde sen ‘İsā’sın ki Tañrı’nuñ peyğamberisin diyu söyleyüb nübüvvetine şehādet itdükden şoñra yine ben-i İsrâil inānmayub daḥi mu‘cize göstermeğe ḳādir mi sin diyub ‘İsā ‘aleyhi’s-selām daḥi cevāba ğelüb “ve ünebbi’üküm bimā te’külüne ve mā tedehḥirüne fi

²⁰¹³ İncil-i şerīfi okkuyub (H. 112b); (M. 184a)

²⁰¹⁴ Āl-i-İmran, 3/49.

²⁰¹⁵ Olsun (M. 184b)

²⁰¹⁶ Āl-i-İmran, 3/49.

²⁰¹⁷ Āl-i-İmran, 3/49.

²⁰¹⁸ Ve şalāvātullāhi ‘alā nebiyyine ve ‘aleyhi buyurduḳları ğibi (M. 184b)

²⁰¹⁹ dimekle (M. 184b)

²⁰²⁰ kuşu (M. 184b)

buyütiküm”²⁰²¹ ya‘ni önünüzde ne yidüğüñizi ve ne şakladuğınizi bilürin diyu bu mu‘cizesini daħi gösterüb andan şoñra Haħħ Te‘ālā beni size peygāber gönderdi ki İncil aħkāmını size bildürem ve şimden gerü Tevrāt hükümlerinden sizi döndürem ve anda size müşkil olānları bunda āsān eyleyem ve Tevrāt‘da ħarām olānlardan nicesin ħallini beyān eyleyem didikde ašlā ben-i İsrāil ‘Īsā‘nuñ sözine i‘tibār itmeyüb sen cāzusun ve bu itdükleriñ siħirdir diyu söyleyüb bu ħāl üzerine on yıl tamām da‘vet idüp ve lākin ben-i İsrāil‘den bir kiři ĩmān ğetürmeyüb ancaħ Ĥavāriyyūn didikleri on iki kiři ĩmāna ğelüb “fe lemmā eħasse ‘Īsā minhümü‘l küfra ħāle min enšārī ilā‘llāhi ħāle‘l ħavāriyyūne neħnu enšārullāh”²⁰²² ħaçān ki ‘Īsā ‘aleyhi‘s-selām ben-i İsrāil‘üñ ħāllerini bildi. Ve küfrlerini müşāhede ħıldı. Ve Beytu‘l Maħdis‘den ğöçüb ğitmeği muħarrer idüp Allāh‘uñ emrine mu‘t‘ olān dīn yārdımcıları kimlerdür ki dūnyāyı terk ideler. Ve benümle bile ħıħub ğideler /(106b) didikde Ĥavariyyūn ki on iki kiři idi. İşte bizüz diyu cevāb virüb ve cümlesi “āmennā bi‘l-lāhi ve‘şhed bi ennā muslimūn”²⁰²³ ya‘ni Allāh‘uñ birliğine ināndıħ ve senüñ peygāberliğine ĩmān ğetürdük. İmdī sen şehādet eyle ki biz Müslūmanlarız didikleriñde ‘Īsā anları uydurub²⁰²⁴ Beytu‘l Maħdis‘den ħıħub ğidüp Şām ve Ĥicāz ve Mıřır ve Mağrib vilāyetlerini şehirden şehre ve köyden köye ğezüb maħlūkātı dīne da‘vet idüp ĩmān ğetürenleri yāñıca bile alub ğidüp. Bu ħarıkıle niçe kiři ĩmāna ğelüb ammā Ĥavāriyyūn cümleden ‘Īsā‘ya muħarreb olup. Pes bu ħarıkıle menzil-i bi-menzil Mıřır vilāyetine tābi‘ Endelüs nām maħalle ğelünüb²⁰²⁵ ol ğün cümle ħaħħ açıħub Ĥavāriyyūna ğelüb ne vār ‘Īsā peygābere söyleseñiz ki du‘ā idüp ğökden bize mā‘ide indürse hem cümlemüz azıħlansa. Ve hem anuñ nübüvvetine bir ‘alāmet daħi olsa didiklerinde Ĥavariyyūn ‘Īsā peygābere ğelüb nite ki Ĥur‘ān-ı ‘Azīm‘de “iz ħāle‘l- ħavāriyyūne yā ‘Īsā‘bnü meryeme hel yesta‘tī‘u rabbuke en yünezzile ‘aleynā

---

²⁰²¹ Āl-i-İmran, 3/49.

²⁰²² Āl-i-İmran, 3/52.

²⁰²³ Āl-i-İmran, 3/52.

²⁰²⁴ Uydurub M. 185b‘de yok.

²⁰²⁵ āelüp (M. 186a)

mā'ideten mine's-semā"²⁰²⁶ ya'ni Havāriyyūn didiler ki Ey Meryem oğlu 'İsā bu maḥalde Tañrı'n bize gökden zād u zevāde indirmeğe kâdir olur mı didiklerinde 'İsā 'aleyhi's-selām bî ḥuzūr olup "ve't-teḫullāle in küntüm mü'minīn"²⁰²⁷ ya'ni eğer Müslümānsañuz Allāh'dan ḳorḳuñ ve Bār-i Ḥudā'nuñ ḳudretinde şübhe ile söz söylemeñ"²⁰²⁸ "nurīdu en ne'kule minhā ve teḫme' inne ḳulūbunā"²⁰²⁹ ya'ni Yā 'İsā biz Ḥaḳḳ'ıñ ḳudretini ve peyḡamberümüzüñ nübüvvetini bilürüz. Ve lākin ol mā'ideden yimek isterüz. Ve ḳalbimizi muḫmaīn eylemek dilerüz didiklerinde"²⁰³⁰ 'İsā 'aleyhi's-selām el ḳāldurub "allāhumme rabbenā enzil 'aleynā mā'ideten mine's-semā"²⁰³¹ ya'ni Yā Rabbi dilerüz ki bize mā'ide gönderesin. Ya'ni gökden ḥāzır ḫā'am indüresin "tekūnu lenā 'iden li evvelinā ve āḫirinā ve āyeten minke"²⁰³² ya'ni ol mā'ide bizümçün bayrām ola ve evvelimizüñ ve āḫirimizüñ şādılıḡına sebep ola. Ve daḫī benüm nübüvvetime senden bir 'alāmet ola. "ve'r-zuḳnā ve ente ḫayru'r-rāziḳīn"²⁰³³ ya'ni bu dilediḡimiz mā'ide ile bizi rızıḳlandur ki sen rızḳ viricilerüñ ḫayırlısusın diyu du'ā eyledükde/(107a) "ḳālallāhu innī münezzilühā 'aleyküm femen yekfür ba'de minküm fe innī 'u'azzibühū 'azāben lā 'u'azzibuhū eḡaden mine'l 'ālemīn"²⁰³⁴ ya'ni bu istediḡiñiz nesnei size gönderürin. Ve ammā ol ḫā'andan yiyüb şoñradan kāfir olānlara bir vechile 'azāb iderin ki daḫī dünyāda bir kimesne ye ol 'azābı itmiş olmayın diyu Rabbi 'izzetden ḫiḫāb geldiükde 'İsā Havāriyyūna ve sā'ir ḳavmüne bildürüb cümlesi bu şartı ḳabül idüp irtesi"²⁰³⁵ 'İsā ḫuzūruna ḡelüb 'İsā 'aleyhi's-selām el ḳāldurub du'a idüp ve cümle ḫaḳḡ göḡe ḫoḡrı baḳūb fi'l ḫāl ḡözlerine ḳarşu havādan bir örtülü sofrā inüb 'İsā'nuñ önüne ḳonub andan 'İsā 'aleyhi's-selām anuñ örtüsünü götüreb daḫī Havāriyyūn şaḡşıñca içinde

²⁰²⁶ Mā'ide, 5/112.

²⁰²⁷ Mā'ide, 5/112.

²⁰²⁸ Söylemeñ diyu buyurduḡda (H. 113b)

²⁰²⁹ Mā'ide, 5/113.

²⁰³⁰ Didikleri ḡibi (H. 113b)

²⁰³¹ Mā'ide, 5/114.

²⁰³² Mā'ide, 5/114.

²⁰³³ Mā'ide, 5/114.

²⁰³⁴ Mā'ide, 5/115.

²⁰³⁵ İrtesi cemī'an (M. 186b)

on iki gırde ve bir kāvruşmuş bālīk ve bir mīkdār dökülmüş tūz ve biraz tāze tere bulub eğer ‘Īsā ve Ḥavāriyyūn ve eğer sā’ir cemā’at ol mā’ideden aḥşāma dek yediler cümlesi tōydılar ve ol bālīga ve etmeğe ve sā’irine noḡsān vāḳi’ olmadı. Her neçe ki anlar ḳoparurlardı ve yine dūrüst olurdı. Vaḳtā ki aḥşām oldı sofra dūrıldı ve devşürıldı ve yine göğe çekıldı. Ve’l ḥāşıl üç güne dek her ḳuşluk vaḳtinde sofra ol mā’ide ile inerdı. Tā aḥşāma dek her kişi yerdı. Ve yine aḥşām vaḳtinde havā yüzüne gıderdı. Ḳaçan ki dört gün oldı. Sofra artuḳ daḫi inmedı. Pes munāfiḳlardan olānlar gördüñüz mi ‘Īsā’nuñ itdüğü siḫri mu’cize deḡil imiş ki ancaḳ üç gün tūrub şoñradan bozuldı. Artuḳ sofra inmedı diyu cevāb virdiler. Añā bināen Ḥaḳḳ celle ve ‘alā anları fesh²⁰³⁶ idüp bir sabāḥ ḳālḳdıḳlarında ellerin ayakların eḡilmiş bulub hınzır şūretine mütemeşşil oldılar. Ve üçer gün ol şūretde gezüb andan şoñra kırılıb helāk oldılar nite ki Ben-i İsrāil’e sebt günlerinde²⁰³⁷ bālīk avlamak ḥarām olmuş iken Allāh u Te’ālā’nuñ emrini şayub sebt²⁰³⁸ gününde eman üzre kenāra ḳıḳān bālıcıḳları avlamağı ‘ādet idindükleri ecilden Allāh u Te’ālā²⁰³⁹ şekillerini fesh²⁰⁴⁰ idüp maymūn şūretine girmişler idi. Ve yedişer gün ḫayātda olup ba’dehū kırılmışlar idi. Nite ki Ḳur’ān/(107b) “fe ḳulnā lehūm kūnū ḳıradeten ḫāsi’in”²⁰⁴¹ ya’ni biz anlara maymūn oluñ didik şekilleri maymūn şūretine girdi diyu Ḥaḳḳ Te’ālā beyān buyurmuşdur. Ba’de zālīke bir rivāyetde on yıl ba’zılar ḳavlınce üç yıl ‘Īsā ‘aleyhi’s-selām eṫrāf memālīki gezüb ḫalkı ḫaḳ dīne da’vet idüp. Ba’de Beytü’l Maḳdis’e gelüb İncil aḫḳāmını naḳl idüp ben-i İsrāil’uñ İslām’a ḡelmesine ḳalışduḳda Cuḫūdlar²⁰⁴² biryerde gelüb ittifaḳ eylediler ve pādişāhları olān Herdosu’l aşḡarı dahi kendülere uydurub ‘Īsā cāzudur siḫirle ḫalkı azdurmuşdur. Öldürölmesi lāzım ve vācibdür diyu söylediler. Herdos dahi ‘Īsā’nuñ ḳatlini ve şulbuni muḳarrer idüp Cuḫūdlar maḫalle maḫalle gezüb ‘Īsā’yı tecessūs eyleyüb ‘Īsā (‘a.m) ise Ḥavāriyyūn ile bir ev içinde

²⁰³⁶ mesh (H. 114a); (M. 187b)

²⁰³⁷ günleri (H. 114a)

²⁰³⁸ günlerinde bālīk avlamak ḥarām olmuş iken Allāh u Te’ālā’nuñ emrini şayub sebt M. 187b’de yok.

²⁰³⁹ Bārī Ḥudā (H. 114a)

²⁰⁴⁰ mesh (H. 114a); (M. 187b)

²⁰⁴¹ Bakara, 2/65.

²⁰⁴² Cuhudlar (H. 114b); (M. 187b) iki nüsham diğer varaklarında böyle yazılmıştır.

şaklanub ve bu ğice ba‘zı ‘alâmetler zâhir olup ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâm bu ğice şabâha dek uyumayub zıkr ve tesbîha meşġul olmaġ gereksüz diyu tenbîh itdükde Yâ nebiyallâh bu ğice uyhu ġözümüze ġâlibdür. Şabâha dek ihyâyâ kâdir olaçaġumuz ġâ’ibdir diyu cevâb virdüklerinde ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâm anlara hitâb idüp siz beni düşmanlar eline virseñüz ġerekdür. Ve kimiñüzünden bîzâr olup ve kiminüz kılâvuzluk idüp beni ucuz bahâyla şâtsañuz ġerekdür diyu anlara alçaġdan haber virüb. Fi’l vâқи‘ irtesi şabâhla havâriyyûndan Şem‘ün çârsuya çıġdıġca sen ‘Îsâ’nuñ kanda idüğini bilürsin diyu Cuġûdlar eteġin âlub katline kaşd itdüklerinde şâşduġundan bañâ ne viririrsüz ki size ‘Îsâ’yı bulayu vireyin diyu Cuġûdlar’uñ otuz aġcesin alub ve ‘Îsâ olduġı yere ġetürüb. Pes Cuġûdlar ‘Îsâ’yı tutub baġlayub Havâriyyûn’dan bir kaç anda ‘Îsâ’dan ġaçub mürted olup ancaġ yedi kişi İslâm üzerine kâlub andan Cuġûdları ‘Îsâ’yı ipler ile bir direġe şârub çünki peyġambersin kendüni kırtârsañna diyu verhemler virüp irtesi direġden çözüb bir dâr ağacı diküb anda şulb itmeġe ġötürüb ol ġinde Haġġ subġâne ve Te‘âlâ ‘Îsâ ‘aleyhi’s-selâm’u ġün ġibi ġöke çeküb/(108a) Cuġûdlar mâbeyninde ġâ’ib olup. Pes mel‘unlaruñ her biri ġayrete tâlub ġördüñ mi yine ‘Îsâ siġirle ġâ’ib oldu şimdi yine siġirle battâl olup zâhir olacaġdur diyub muntazır olurlarken ba‘de zamânin ketġudâları olan İyşû‘ nâm kimesne ‘Îsâ şekline mutemeşşil olup hay işte ‘Îsâ’yı bulduġ diyu her birisi şârılıub ben İyşû‘ın didikce kılâġa konomayub zarben ve cebren aşa koyub bu ġâlde İyşû‘ arâlarından şulb olup²⁰⁴³ Cuġûdlar ise ‘Îsâ’yı şulb etdik diyu sevinişüb nite ki ġur‘ân-ı ‘Azîm’de beyân olunmuşdur “ve mâ katelûhu ve mâ şalebûhu ve lâkin şübbihe lehüm”²⁰⁴⁴ ya‘ni ‘Îsâ’yı öldürmediler ve şulb itmediler. Ve lâkin aşduġları adamı aña beñzetdiler. “Ve mâ katelûhu yaġinen bel rafe‘ahullâh”²⁰⁴⁵ ve’l ġâşıl ‘Îsâ’yı öldürdüklerini yaġinen bildiler. Fe ammâ Haġġ subġâne ve Te‘âlâ ‘Îsâ’yı ġöge çekdi. Ekşer ‘ulemâ kavlince dördüncü kât felekde ġün ġibi yerin buldı kâldı. Pes şulb olunân İyşû‘ yedi ġün dârda kâlub Meryem her ġice dâr altına ġelüb ‘Îsâ’yı

²⁰⁴³ olunub (M. 188b)

²⁰⁴⁴ Nisa, 4/157.

²⁰⁴⁵ Nisa, 4/57-58.

zann itmekle şabâha dek ağlayub sekizinci ğice olduĝda Hakk celle ve ‘alâ ‘İsâ’yı yine göĝden indürüb Meryem’e buluşdurub şübhesin def eyleyüb ve ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm ol ğice Yaĥyâ’nuñ ve Havâriyyün’dan İslâm üzerine ħalân yedi nefer kimesneyi çağırub Yaĥyâ’yı ve Havâriyyün’dan²⁰⁴⁶ Ya’nūs nâm zâhidi Beyü’l Maĥdis’e ta’yîn eyledi. Ve Yaĥyâ’yı kendü yerine vaşî nasb eyitdi. Ve yine anlardan Fertūs ve Butus nâm şâlihleri Rûm ve Yünân iklimlerine gönderdi. Ve Sarsâm²⁰⁴⁷ nâm dîndarı ta meşriĝ ħaddîne vârnca Bâbil ve ‘İrâĝ vilâyetlerine şâldı. Ve Bacîs nâm perhizkâr-ı aşĥâb-ı Kehf sâkin olduĝı memlekete ya’ni Ķirvan²⁰⁴⁸ ve Firengistân ve Balyâ nâm ‘âbidi Ħicâz taraflarına ta’yîn eyledi. Ve bi’l cümle Havâriyyün’uñ yedisini daĥî ħalîfe naşb eyleyüb İncîl aĥkâmı üzre ħalkı dîne da’vet eylemeĝe gönderdi. Ve şabâĥ yaklaşdūĝı²⁰⁴⁹ ĝibi Meryem’le vedâ’ idüp Hakk celle ve ‘alâ’ya du’â itmekle yine göĝe çekildi. Şimdi daĥî/(108b) ol ĝiceyi²⁰⁵⁰ Naşârâ tâifesi ‘azîz tutub şabâha dek kiliselerinde mumlar yâĥub bayrâm ĝecesidür diyu ta’zîm ve terkîm iderler. Ba’de zâlik Rûm vilâyetinde pâdişâh olân kimesne bu kışşaları işidüp ‘asker çekün Beytu’l Muĥaddese ĝelüb Cuĥûdlar’uñ ekşerini kılıcdan ĝeçürüb Havâriyyün’ı ellerinden alub evvelâ kendüsi tevâbi’iyle ‘İsâ’ya îmân ĝetürüb. Ba’dehû ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm’uñ vaşiiyeti üzre Havâriyyün’ı ta’yîn olunân yerlere gönderüb ĝün ĝünden ‘İsâ şerî’ati ħuvvet bulub Tevrât aĥkâmınuñ mensûĥ idüĝi ĝün ĝibi ‘ayân olduĝda İblîs ‘aleyhi’l-la’ne ħahrından bir pîr şekline ĝirüb ve yânınca iki div uydurub ben-i İsrâîl içine ĝelüb şüret-i mu’âmele birbirleriyle baĥşe bâşlayub evvelâ İblîs la’în atâsuz oĝlân olmaz ben bildüĝim budur ki ‘İsâ’nuñ bâbâsı Tañrı’dur ‘İsâ anuñ oĝlıdur diyub²⁰⁵¹ andan divüñ birisi Tañrı’nuñ oĝlı olmaĝ ħanda olur. Lâkin ‘İsâ Tañrı kendüsidür ki gökden inüb Meryem’uñ ħarnına ĝirmişdür diyub ve ol bir div daĥî telbîs u rîv eyleyüb ikiñizüñ sözide ħaĥâdur. Allâh u

²⁰⁴⁶ İslâm üzerine ħalân yedi nefer kimesneyi çağırub Yaĥyâ’yı ve Havâriyyün’dan M. 189a’da yok.

²⁰⁴⁷ Sarsas (M. 189a)

²⁰⁴⁸ Ķarân (M. 189a)

²⁰⁴⁹ yaklaşdūĝda (M. 189b)

²⁰⁵⁰ ol ĝiceyi M. 189b’de yok.

²⁰⁵¹ Diyub ĥâşâ şümme ĥâşâ şümme ĥâşâ (M. 189b)

Te‘ālā²⁰⁵² kendüyi halka göstermez ve bir ‘avratın karnına girmez. Fe ammā Hakk celle ve ‘alā Meryem’i sevdi. Kendüye dost edüdi. Ba‘dehü kendi kudretine ‘alâmet olmak için andan bir oğul vücûda götürüb ‘İsâ’yı ve Meryem’i Tañrılığla şerik idindi²⁰⁵³. Aşlı budur ki küffâr hâksâr üç bölük olup i‘tikâdları fesâd üzere kâlub dañi cümlesinüñ zalâletlerine sebep olmuştur. Ba‘de zâlik Meryem dañi ‘İsâ ref‘ olunduğdan şoñra Taberî kavlince çok zamân turtmayub vefât eylemişdür²⁰⁵⁴. Ve‘l hâşıl on üç yaşında iken ‘İsâ’ya hâmile oldı. [Ve ‘isâ ‘aleyhi’s-selâm göge çıktuğdan şoñra İşrâku’t-Tevârih yazduğı üzre altmış altı yıl ‘ömür sürdi. Ve yüz on iki yaşında iken vefât eyledi. Ve ammā Naşârâ kavlince ‘İsâ göge çekildikden şoñra altı yıl ‘ömür sürdi. Ve elli iki²⁰⁵⁵ yaşında iken vefât eyledi.]²⁰⁵⁶ Ve ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm’ün yere indüğü ve indüğden şoñra vâki‘ olaçaq ahvâlidür²⁰⁵⁷./(109a) Egerçi ki kütüb-i²⁰⁵⁸ tevârihün birisinde ‘İsâ’nuñ nuzûlî ve indikden şoñra vâki‘ olacaq ahvâli ve icrâ-i şer‘-i muhammedide ki aqvâli ve ef‘âli beyân olunmuştur. Ve ammā ahadîs-i şahîha ile haber verilen huşuşları bu haqîr keşîru‘l takşîr beyân ve efhâm eylemeğı münasib görüb tafşîline mübâşeret olunmuştur. İmdi²⁰⁵⁹ hafî olmasun ki Hazret-i ‘İsâ’nuñ âhiru‘z-zamânda gökden inmesi ve şer‘-i muhammedî üzre faşl-ı hükümet itmesi kavî deliller ile şâbitdir. Aşlâ bu bâbda şübhe câ‘iz degıldür ki ‘iyazen billâh inkâr eyleyenler kâfir olur²⁰⁶⁰. Fe ammâ şer‘-i Muhammedî üzre hükm itdüğü zamânda mezâhib-i erba‘adan birisiyle mi ‘amel ider. Ve yâhud hîn-i hükümetinde ictihâdla mı söyler beyânı lâzımdur²⁰⁶¹. Pes âhiru‘z-zamânda ‘İsâ

²⁰⁵² Bâri Hudâ (H. 115b)

²⁰⁵³ idindi hâşâ hâşâ (M. 190a)

²⁰⁵⁴ eylemişdi (M. 190a)

²⁰⁵⁵ iki (H. 115b)

²⁰⁵⁶ İşrâku’t-Tevârih v. (13a)

²⁰⁵⁷ ‘İsâ ve ahvâlühü ba‘de’n-nuzûl (H. 116a); der zîkr-i nuzûl-i ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm (M. 190a)

²⁰⁵⁸ Kütüb M. 190b’de yok.

²⁰⁵⁹ İmdi M. 190b’de yok.

²⁰⁶⁰ kâfir olmak muqarrerdür (H. 116a); (M. 190b)

²⁰⁶¹ beyânı lâzımdur M. 190b’de yok.

‘aleyhi’s-selām cāmi’-i Dimaşk mināresine indikde²⁰⁶² ve faşl-ı hükümet seririne oturdukdā İncil aḥkāmı ile hüküm itmeyüb yine Faḥr-i ‘ālem şallallāhu ‘aleyhi ve sellem şerī’ati ile hüküm idüp āyet-i Qur’āniyye ve ve aḥādīs-i Nebeviyye ile ‘amel eylese ğerekdir. Zīrā Muḥammed Muştafā şallallāhu ‘aleyhi ve sellem āḥiru’z-zamān peygāberidür. Şer‘i mensūh olmak muḥāldir. Ve ‘İsā ‘aleyhi’s-selām ve Server-i Enbiyā dīni üzre hüküm eyleyeceği niçe vechile şābitdir. Vech-i ūlā²⁰⁶³ budur ki Me‘ālimu’s-Sünen nām kitābda²⁰⁶⁴ ‘İsā ‘aleyhi’s-selām nāzil oldukdā ḥınzırları ḳatlı eylese ğerekdir. Eđer kendü şer‘i ile hüküm eylese ḥanāzīr ḳatlı olunmağa ruḥşat yoğdı. Zīrā ḥınzırlığ ya‘ni toñuzuñ ḳatlı bizüm peygāberimizüñ şer‘-i şerīfi üzre idüğü zāhirdür. Vech-i şānisi budur ki İmām-ı Nevevī²⁰⁶⁵ raḥmetu’l-lāhi ‘aleyh Şerḥ u Müslim’de beyān eylemişdir ki ‘İsā’nuñ nüzülündān murād bizüm peygāberimizüñ şer‘ini neş’ eyler bir şer‘le nāzil olması değildir. Ve Faḥr-i ‘Ālem’den şādir olān Aḥādīs-i Şerīfe’ye muḥālif ḥadīsler ile inmesinde değildir²⁰⁶⁶. Ve belki hemān inüb bizüm peygāberimizüñ şer‘iyle hüküm idüp ve Ümmet-i Muḥammed’e şer‘-i şerīfden terk eyledikleri umūri icrā itdürüp ḥākim-i ‘ādil olması muraddır. Veche-i şāliš /(109b) İbn-i Ḥıbbān raḥmetullāhi ‘aleyh Şāḥiḥ’inde Ebu Ḥüreyre rażiyallāhu ‘anh’dan rivāyet ile beyān itmişdür ki “ḳāle semi‘tu rasūlullāhi şallallāhu ‘aleyhi ve seleme yeḳūlu yünezzilu ‘is’ebne meryeme fe yeümmehüm ve izā rafe’a ra‘sehū mine’r-rek’ati ḳāle semi‘allāhu limen ḥamideh”²⁰⁶⁷ ya‘ni Ebi Ḥüreyre rażiyallāhu ‘anh Rasūlullāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem’den işidüp rivāyet eyler ki āḥir zamānda Meryem oğlı ‘İsā peygāber ğökden iner müslümānlara imāmet eyler ve namāzında bāşını rukū’dan ḳāldurub²⁰⁶⁸ “semi‘allāhu limen ḥamideh” dir diyu beyān buyurmuşlardır. Pes dīn-i ‘İsā’da ba‘de’r-rukū’ “semi‘allāhu limen ḥamideh”

²⁰⁶² bindikde (M. 190b)

²⁰⁶³ evvel (M. 191a)

²⁰⁶⁴ kitāb da Ḥaḥḥab raḥmetu’l-lāhi Te‘ālā ‘aleyh rivāyet etmişlerdir ki (H. 116a); (M. 191a)

²⁰⁶⁵ Nevevī H. 116a’da yok.

²⁰⁶⁶ Ve Faḥr-i ‘Ālem’den şādir olān Aḥādīs-i Şerīfe’ye muḥālif ḥadīsler ile inmesinde değildir H. 116a’da yok.

²⁰⁶⁷ Muhammed b. Ahmed b. İyās, a.g.e., s. 208.

²⁰⁶⁸ Kaldurdıkdā (H. 116b)

denilmeyüb bizüm peygâberimizün²⁰⁶⁹ ‘ibâdeti daħi dîn-i Muħammedî üzre idüğü²⁰⁷⁰ muħarrerdür. Vech-i râbi‘ budur ki İbn-i ‘Asâkir raħmetullâh Ebî Hureyre raziyallâhu ‘anh rivâyeti ile şöyle beyân eylemişlerdir ki Rasûl şallâllâhu ‘aleyhi ve sellem buyurub “yeħbi‘u’l-mesîhu’bni meryeme fe yuşallî’ş-şalâte ve yecme‘u’l cumu‘a” ya‘ni Meryem oğlu ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm gökden nuzûl ider ve ümmetüm kılduğı ğibi namâzları kılar. Ve vakit namâzlarıyla cumu‘a namazın cem‘ eyler dimekdür. Pes bu ħadîş-i şerîf şariħ dalâlet eyler ki ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm’ün eğer ħükümeti ve eğer tâ‘at ve ‘ibâdeti şer‘-i Muħammedî üzredür. Zîrâ şalât-ı cum‘a ile beş vaķit namâzın cem‘î ğayrı milletde yokdur. Vech-i ħâmisi²⁰⁷¹ İbn-i ‘Abbâs raziyallâhu ‘anh rivâyet idüp Rasûlullâh şallâllâhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşlardur ki “keyfe lâ tehtedî²⁰⁷² ümmetün enâ evveluhâ ve ‘İse’bni meryeme ve âħiruhâ ve’l mehdiyyu min ehl-i beytî fî vasa‘ihâ”²⁰⁷³ ya‘ni niçe hidâyetlenmez bir ümmet ki ben evvelî olam ve âħir ‘İsa bin Meryem ola ve ehl-i beytimizden İmâm-ı Muħammed Mehdî ki künyeti Ebu’l Kâsım’dur. Ve hem benüm²⁰⁷⁴ ismimle müsemmâ ve hem künyetimle mükennâdur. Benümle ‘İsâ mâbeyninde ğelüb ‘âlem-i envar-ı ‘adâlet ile münevver itse ğerekdür. Pes bundan daħî ma‘lûm oldı ki ümmet yine ol ümmetdür. Şerî‘at daħî Server-i Enbiyâ buyurduğı²⁰⁷⁵ şerî‘atdür. Ve²⁰⁷⁶ ictihâdla mı ħükm ider diyenlere cevâb virirüz ki peygâberlere müctehid dinilmez zîrâ nübüvvet ŧabaķası/(110a) ictihâd ŧabaķasından derecâtla ‘âliyedür. Ve peygâberlere ictihâd ve taķlîd ıtlâķı câ’iz değildür ki anlaruñ ‘ilmi vaħiyledür. Nitekim Server-i Enbiyâ şallâllâhu ‘aleyhi ve sellem’e Kır‘ân-ı ‘Azîm²⁰⁷⁷ ile her ħuşuş vaħy olunmuşdı. Fe

²⁰⁶⁹ peygâberimizün dîninde şalâta maħşuş idüğüne şübhe yokdur. Bu taķdîrce Hazret-i ‘İsâ (‘a.m) (M. 191b)

²⁰⁷⁰ idüğünde şüphe yoktur buyurduķda Ĥazret-i ‘İsâ’nuñ ‘ibâdeti daħi dîn-i Muħammedî üzre (H. 116b)

²⁰⁷¹ Vech-i ħâmisi budur ki (M. 192a)

²⁰⁷² tehdî (M. 192a)

²⁰⁷³ Buhari, Enbiya, 44.

²⁰⁷⁴ benüm (H. 116b)

²⁰⁷⁵ Server-i Enbiyâ buyurduğı M. 192a’da yok.

²⁰⁷⁶ daħî (M. 192a)

²⁰⁷⁷ Kır‘ân-ı ‘Azîm ve Furķân-ı Ĥakîm ve Cebrâ‘ il-i Emîn vâsıtasıyla (H. 117a); (M. 191a)

ammā ictihād iştılâh olunmamışdı. Ve'l hâşıl 'İsâ 'aleyhi's-selâm dîn-i Muhammediye maḥşûş olân aḥkâm-ı şer' iyyei üç ʔarîk̄le ihâta eylemek mümkündür. Evvelki ʔarîk̄ budur ki kendinüñ zamân-ı nübüvvetinde nâzil olân kitâb ile ki içinde zıkr olunmuş olâ daḥî Allâh u Te'âlâ cānibinden vaḥiyle ki Cebrâ'il dilinden cemî' şer'î anlara ma'lûm olmuş ola nite ki²⁰⁷⁸ şer'inüñ aḥkâmını da ihâta eylemiş ola. İkinci ʔarîk̄ budur ki 'İsâ 'aleyhi's-selâm Qur'ân-ı 'Azîm'e nazâr idüp şer'-i Muhammediyye'ye müte'allıḡ olân aḥkâmüñ cümlesini andan istihrâc eylemek câizdür. Nite ki Faḥr-i 'Âlem şallallâhu 'aleyhi ve sellem cemî' aḥkâm-ı şer' iyyeyi âyet-i Qur'âniyye'den²⁰⁷⁹ fehm idüp ümmetine beyân eylemişdür. Ve âyet-i kerîmeden peygamberler fehm eyledüḡi aḥkâm-ı ümmetüñ 'ulemâyi ve füzalâsı fehm eylemekde taḡşîr eyitdikleri daḥî muḡarrerdür. Nite ki 'Âiše raziyallâhu 'anhâ Server-i Enbiyâ'dan rivâyet kıılır ki “innî lâ uḥille illâ mâ eḡhallallâhu fî kitâbihi ve lâ uḡarrimu illâ mâ ḡaramallâhu fî kitabih” ya'ni Faḥr-i 'âlem buyurur ki ben şol nesneyi ḡelâldir dirin ki Allâh u te'âlâ Qur'ân-ı 'Azîm'inde ânı ḡelâldir dimiş olâ. Ve ol nesneyi ḡarâmdır dirin ki Ḥaḡḡ celle ve 'âlâ Furḡân-ı Kerîm'inde anınḡün²⁰⁸⁰ ḡarâmdır dimiş olâ pes bu ḡadîş-i şerîfden daḥî ma'lûmdur ki Server-i Enbiyâ cemî' aḥkâm-ı şer' iyyeyi âyet-i Qur'âniyye'den fehm eylemişlerdür. Üçüncü ʔarîk̄ budur ki²⁰⁸¹ cemâ'at-ı 'ulemâ ḡuşûşan Sübkî ve ḡayri işâret itmişlerdür ki 'İsâ 'aleyhi's-selâm ḡök yüzine ref' olunub nübüvvet üzerine âlân bâḡî iken yine ümmet-i Muḡammed'den 'ale'l ḡuşûş şaḡâbesi zümresinden ma'düddur. Zîrâ peygâmbere 'aleyhi's-selâm'la 'İsâ 'aleyhi's-selâm bir kâc kerre Mekke'de buluşmuşdur ḡuşûşan Mi'râc ḡicesinde defa'âtle ḡörüşmüşdür. Ḥattâ Enes raziyallâhu 'anh rivâyet eyler ki Rasûlullah şallallâhu 'aleyhi ve sellem /(110b) ile ben bir kerre Ka'be'yi ḡavâf eylerken bir kimesne ḡeldi. Rasûlullâh'la²⁰⁸² muşâfaḡa eyledi. Ve andan ḡâ'ib oldi.

²⁰⁷⁸ nitekim 'İsâ ('a.m) bizüm peygamberimizüñ ḡelegeḡini ümmetine beşâret itmiştir câizdir ki (M. 193a)

²⁰⁷⁹ Qur'ân-ı 'Azîmü's-şân'da (M. 193a)

²⁰⁸⁰ anınḡün M. 193a'da yok.

²⁰⁸¹ budur ki M. 193a'da yok.

²⁰⁸² Rasûlullâh Sallallâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem (M. 193b)

Pes ben su'âl eyleyüb Yâ Rasûlallâh şimdiki hâlde siziñle muşâfağa iden kim idi didikde qarındâşım 'Îsâ bin Meryem idi diyu cevâb virdiler bundan mâ'âdâ Ebu Hüreyre razıyallâhu 'anh rivâyet idüp Rasûlullâh şallâllâhu 'aleyhi ve sellem buyurmuşlardır ki “elâ inne'bine meryeme leyse beynî ve beynehû nebiyyen ve lâ resûle illâ ennehû hâlifete fî²⁰⁸³ ümmetin min ba'dî²⁰⁸⁴ ya'ni âgâh olun ki taḥkîk Meryem oğlu 'Îsâ peygâmberele mâbeynimizde beni ve Resûl yokdur illâ bu kadar vâri ki 'Îsâ 'aleyhi's-selâm benden şoñra ümmetime benüm cânibimden hâlifedür diyu buyurmuşlardır. Pes nice vechile şâbit oldı ki 'Îsâ 'aleyhi's-selâm nuzûl eyledikde hükûmeti bizüm peygâmbirimiz şeri'ati üzre dir kendi şer'ine göre değıldür. Ve ammâ beytu'l mâl müslimîni bu hâletden çıkârub şahâbe-i kirâm zamânında ki uslûba kıoysa gerekdür. Ve evkâf huşuşunda birr ve ihsân için ve meşâlih-i müslimîn için huşuşan 'ulemâ ve kıurrâ ve şulehâ ve zürriyyet-i Muḥammed Muştafâ şallâllâhu 'aleyhi ve sellem için ve fuḳarâ ve marazâ ve kötürümleü dünyâdan munḳatı' olânlar için ve mesâcid ve medâris ve Beytu'l Maḳdiss ve Ḥarameyn-i Şerîfeyn ve kisvet-i Ka'be için olân evkâfı muḳarrer tutub ancaḳ ümerâ ve selâtinüñ evlâd u 'iyâline olân vukıfları şer'a muḫâlifdür diyu bozmaları muḳarrer. Ve'l hâşıl 'Îsâ 'aleyhi's-selâm nuzûl itdüğü zamânda Server-i Enbiyâ'yla²⁰⁸⁵ buluşub cemî' umûri Faḫr-i 'âlem ile söyleşüb ve her hâlle²⁰⁸⁶ anları taşdıḳ idüp ve ümmeti mâbeyninde²⁰⁸⁷ anlaruñ şer'-i şerîfe göre hükûmet idecekleri aḫâdiş-i şerîfe ile şâbit olmuşdur²⁰⁸⁸. Ve Ḥazret-i 'Îsâ nuzûl itdükden şoñra vaḫiy munḳatı' olmayub yine Cebrâil 'aleyhi's-selâm vaḫiyle ğelmesi muḳarrerdir diyu 'ulemânuñ ekşeri ittifaḳ etmişlerdür. Bu delîlle ki her şeyi yevm-i kıyamete dek ta'yîn olunduğı²⁰⁸⁹ hidmetle me'mûrdur meşelâ Cebrâil 'aleyhi's-selâm enbiyâya vaḫiyle²⁰⁹⁰ ve kütüble âḫir

²⁰⁸³ 'alâ (M. 193b)

²⁰⁸⁴ Buhari, Enbiya, 44.

²⁰⁸⁵ Server-i Enbiyâ şallâllâhu 'aleyhi ve sellem'le (M. 194a)

²⁰⁸⁶ her ne hâlle (H. 117b)

²⁰⁸⁷ cânibinde (M. 194b)

²⁰⁸⁸ Muhammed b. Ahmed b. İyâs, a.g.e., s. 207.

²⁰⁸⁹ olunduğı üzre (M. 194b)

²⁰⁹⁰ vaḫiyle inzâl (H. 118a)

sā' ate dek müvekkildür. Bu taqdirce 'İsa 'aleyhi's-selām nāzil olduqdan şoñra²⁰⁹¹ yine Cebrāil'in vaḥiyle ğelmesinde şübhe yoqdur. /(111a) Mu'cizātu Cemī'i'l Enbiyā nām risālede beyān olunduğı üzre 'İsā ('a.m) ğöge çekilmezden evvel²⁰⁹² toquz mu'cizesi sābitdir. Evvelkisi²⁰⁹³ ölüyi dirilttüğidir ki Allāh u Te'ālā'nun izni ile Nūḥ 'aleyhi's-selām evlādından üçünci ve ben-i İsrāil'ün daḥi üç kimsesini iḥyā eylemişdir. İkincisi²⁰⁹⁴ cüzzām ve barş raḥcına mübtelā olanlarun 'ilācı kâbil değıl iken 'ināyet-i Ḥaqq'la anları ol marazdan qurtarduğıdur. Üçüncüsü²⁰⁹⁵ atadan ğözsüz toğānları Ḥaqq'un izni ile ğözlü itdüğüdür ya'ni ğözin açduğıdır. Dördüncüsü²⁰⁹⁶ Ben-i İsrāil'ün tenhālarında işledüklerin ve söyledüklerin ve yiyüb içdüklerin ve zād u zevāde şaqladüklerin bilüb kendülere ḥaber virdüğüdür. Beşincisi²⁰⁹⁷ bālçıkdan bir kuşcağız ḥalk idüp izn-i Ḥaqq'la üfürüb iḥyā eyledüğüdür ki ol kuşcağız yarasa didikleridir. Altıncısı²⁰⁹⁸ mā'ide kışşasıdır ki ğökden sofrā ile ta'ām inüb üç ğün tamām ben-i İsrāil andan yemişdir. Ve tafşili yukāruda²⁰⁹⁹ beyān olunmuşdur. Yedincisi²¹⁰⁰ her bār ki 'İsā 'aleyhi's-selām uyurdu ve uyuduğı ḥālede ben-i İsrāil ne işlerler ve kendü ḥaqqında ne söylerler işidür ve ğörürdi. Sekizincisi her bār ki ta'āma muḥtāc olaydı elini havāya uzādurdu ve yukarudan beru rızık ve ni'met ğetürürdi. Ve toquzuncüsü²¹⁰¹ qaçān ki ben-i İsrāil kendiden ba'id ola²¹⁰² yine irāqluq māni' olmayub anların sözlerini ve isrārlarını²¹⁰³ irāqdan işidürdi. Ve Ḥazret-i 'İsā 'aleyhi's-selām'a²¹⁰⁴ Cebrāil 'aleyhi's-selām otuz iki kerre nāzil olmuşdur. Rivāyet-i

²⁰⁹¹ olduqda (M. 194b)

²⁰⁹² muqaddem (M. 194b)

²⁰⁹³ evvelki mu'cize oldur ki (M. 194b)

²⁰⁹⁴ ikinci mu'cize oldur ki (M. 194b)

²⁰⁹⁵ üçüncü mu'cize oldur ki (M. 195a)

²⁰⁹⁶ dördüncü mu'cize oldur ki (M. 195a)

²⁰⁹⁷ beşinci mu'cize oldur ki (M. 195a)

²⁰⁹⁸ altıncı mu'cize oldur ki (M. 195a)

²⁰⁹⁹ yukāruda (M. 195a)

²¹⁰⁰ yedinci mu'cize oldur ki (M. 195a)

²¹⁰¹ toquzuncü mu'cize oldur ki (M. 195b)

²¹⁰² olsa (M. 195b)

²¹⁰³ isrārlarını daḥi (M. 195b)

²¹⁰⁴ ḥazretlerine (M. 195b)

şahîha ile şübût bulmuşdur. Vallâhu a‘lemü haqîkate‘l hâli. Ve hiye merviyyun fi haqî‘l enbiyâi ‘ale‘l-icmâl²¹⁰⁵. /(111b)

---

²¹⁰⁵ Vallâhu a‘lem haqîkatü‘l hâl. Ve hiye merviyyun fi haqî‘l enbiyâ-i ‘ale‘l-icmâl H. 118b ve M. 195b‘de yok. Gerçeğin ne olduğunu ancak Allah bilir. Bunlar peygamberler hakkında üzerinde icma edilerek rivayet edilmiştir.